
3 1761 06349643 4

Conversations-Lexicon,

eller

encyclopædisk Haandbog

over

de i selskabelig Underholdning og ved Læsning forekommende Gjenstande, Navne og Begreber, med Hensyn til Folke- og Menneske-Historie, Politik, Diplomatik, Mythologie, Archæologie, Jordbeskrivelse, Naturkundskab, Fabrik- og Manufacturvæsen, Handel, de skjønne Kunster og Videnskaber, indbefattende tillige de ældre og nyere mærkværdige Tidsbegivenheder,

oversat

efter

den tydske Originals sidste Oplag, med adskillige Forandringer og Tillæg,

af

H. A. Kofod,

Overlærer ved Kjøbenhavns Metropolitanskole.

Ottende Bind,

indeholdende fra Max til Myn.

Kjøbenhavn 1819.

Forlagt af A. Soldin.

Trykt hos C. Græbe.

Indhold

af

ottende Bind.

M.

Maximilian (Frants Xaver Joseph) sidste Churfyrste af Cöln, Biskop af Münster, Høi- og Tydskmester i Mergentheim, kongelig Prinds af Ungarn og Bøhmen og Erkehertug af Østerrig, den yngste af Keiserinde Maria Theresias Sønner, født 1756, var een af de Fyrster, der velsignes af deres Undersaatter og nævnes af Menneskeheden med Ærefrygt. Som Yngling paa 18 Aar giennemreiste han, ledsaget af Greven af Rosenberg, Tydskland, Frankerig Holland og Italien og fægtede i den bayerske Arvefølgekrig under sin Broder. Han var bestemt til den geistlige Stand og havde alerede 1769 ladet sig adjungere sin Onkel, Prinds Carl af Lothringen, som Høi- og Tydskmester og 1780 Churfyrsten og Erkebiskoppen af Cöln og Biskoppen af Münster som Coadjutor, og erholdt 1780 den første og 1784 de sidste af disse Værdigheder. Hans første Bestræbelse var at bringe Cöln og Münster, hvis Finanser, Politie- og Justitsvæsen under Churfyrst Maximilian Frederiks Regjering vare komne i stor Uorden, i en blomstrende og velordnet Tilstand, ved Hjelp af sin fortræffelige Minister von Waldenfels. Dette bevirkede Maximilian ved Flid, redelig og sparsom Finansforvaltning, ved at besætte Embederne med værdige og duelige Mænd og overhovedet ved et følgeværdigt Exempel paa store Talenter og Dyder. Han var viis og velgjørende, understøttede og belønnede høimodigen Talenter og Fortjenester og yndede især Lærde og Kunstnere, thi han var selv Kiender og Ven af Videnskaberne. Fornemmeligt understøttede han Universitetet i Bonn og udvidede det ved nyttige Anstalter; han

forøgede ogsaa Hof- Bibliotheket med de kostbareste og meest udmærkede Værker, hvis offentlige Benyttelse han fremmede. Uagtet hans Indkomster beløbe sig til $2\frac{1}{2}$ Mill. Gylden aarligt, levede han dog tarveligt og sparsomt i sit Huusvæsen og var en Fiende af al unyttig Udgift. Han var en deeltagende og elsket Fader for sine Undersaatter og ingen var nægtet Adgang til ham. Han talede paa en lige interessant Maade til Folk af alle Stænder og havde en elskværdig Aabenhed i sin Underholdning; hans gode Lune og Spøg yttrede sig ofte meget originalt og naivt. Han talede adskillige Sprog meget færdigt, læste den nyere Tids bedste Skribentere, yndede Musikken meget og spillede selv nogle Instrumenter. Hver Dags Forretning havde sin bestemte Orden. Hans Spiselyst skal have været usædvanlig stor, dog drak han blot Vand. Hans legemlige Masse veiede 477 Pund. Hans Sands for den skjønne Natur bevise hans Anlæg i Godesberg, Poppelsdorf og Augustsburg. Dog skulde han snart see Frugterne af sin faderlige Regentvirksomhed forstyrrede og sig selv bortreven fra sine elskelige Undersaatter. Den franske Revolution brød ud. Med viis Forsigtighed havde han stedse iagttaget den strengeste Neutralitet og ingen Deel taget i de Emigreredes Sag. Men saasnart Rigskrigen var erklæret, opfyldte han sin Pligt som tydsk Fyrste. Da de Franske i Efteraaret 1794 rykkede ind i Bonn, saae han sig nødt til at forlade sin Residens som han aldrig saae mere. Han flygtede først til Münster, derfra til Mergentheim og Ellingen, hvor han var sikker (under preussisk Neutralitets Beskyttelse). I Foraaret 1800 begav han sig til Wien og døde 1801 den 26de Juli i Hetzendorf. See Dohms Denkwürdigkeiten ꝛc. 1ste B. No. 4 og Max. Frants, lezter Churfürst von Cöln, von Freiherrn von Seida. Nürnberg 1803. 8.

Maximum (det Største) betegner overhovedet den Størrelse, over hvilken ingen Forøgelse eller Formerelse finder Sted eller skal finde Sted. I den franske Revolutionstid blev bestemt en Taxt, en høieste Priis, som ingen i Salg maatte overskride, og denne heed Maximum. Man ansaae i Førstningen denne Be-

stemmelse for meget gavnlig; men snart viste den sig saa skadelig for Landhuusholdning, Industrie og Handel, at man i Republikens tredie Aar igjen afskaffede den. Imidlertid vare de ved denne Leilighed forfærdigede Tabeller af stor Vigtighed, da de indeholdt Beskrivelse over Agerdyrkningens, Industriens, Handelens og Manufacturernes Tilstand paa hvert enkelt Sted i Frankerig.

Mayer (Johan Tobias) en berømt Astronom, blev født i Masbach i det Würtembergske 1723 blev opdraget i Trang i Eßlingen, dannede sig, uden at besøge noget Akademie til Mathematiken ved Privatflid og var alerede bekjendt i dette Fag ved et Par Forfatter-Forsøg, da han 1746 kom til det homannske Officin i Nürnberg, hvor han gjorde sig hæderligt bekjendt ved at besørge og forbedre Landkort. Han blev derfor 1751 kaldt som Professor i Mathematiken til Göttingen, hvor han døde 1762 alt for tidligt for Videnskaberne. Som Astronom har han gjort sig udødelig ved sine Maanetavler, hvorfor hans Enke erholdt en Priis af 3000 Pund Sterling fra England. Denne Gjenstand angaaer og hans Theoria lunæ juxta systema Newtonianum, Lond. 1767 og hans Tabula motuum solis et lunæ, ibid. 1770. De Tegninger, han med den yderste Nøiagtighed havde gjort til et nyt Maanekort og hans betydelige Haandskrifter gjemmes paa det gøttingske Observatorium. Kun noget er udgivet af Lichtenberg: Opera inedita Vol. 1, 1774, fol.

Maynard (François), en fransk Digter og Een af de Fyrgetyve i Académie française, blev født 1582 i Toulouse. Han kom som Yngling til Hoffet og blev Sekreteer hos Dronning Margarethe. Han udgav dengang et Digt i 5 Bøger under Navn af Philandre, hvilket handler om Kjerlighed. Sandsynligviis forfærdigede han og dengang sine Priapées, som dog aldrig bleve trykte. Noailles, der gik som Gesandt til Rom tog ham 1634 med sig derhen. Efter sin Tilbagekomst

gjorde han sin Opvartning hos adskillige Store, skjøndt uden synderligt Held. Dog blev han Præsident i Landretten i Aurillac i Auvergne, Medlem af Blomsterlegenes Akademie i Toulouse og i Aaret 1632 Akademiker. Under Dronning Annas Regentskab kom han igjen til Hoffet, men, da han heller ikke dennegang var heldig, trak han sig tilbage til sin Provinds, hvor han døde 1646 med Titel af Statsraad. Nogen Tid før sin Død foretog han sig en Reise til Paris. Hans Venner gjorde ham ofte opmærksom paa forældede Ord, hvoraf han betjente sig imod Brugen. Dette indtraf saa tit, at han gjorde følgende fire Vers derom:

En cheveux blancs il me faut donc aller
Comme un enfant tous les jours à l'école;
Que je suis fou d'apprendre à bien parler,
Lorsque la mort vient m'oter la parole.

Over Døren af sit Værelse havde han skrevet følgende Vers:

Las d'espérer et de me plaindre
Des muses, des grands et du sort;
C'est ici, que j'attends la mort
Sans la désirer ni la craindre.

Overhovedet var Epigrammet den Digteart, der lykkedes ham bedst; desuden have vi og Sange, Oder og Breve af ham. Maynard indførte først det regelmæssige Afsnit i Midten af Alexandrinerne.

Maynz see Mainz.

Mayor see Maire.

Mazarin (Jules), født i Piscina i Abruzzo 1602, tog Krigstjeneste ved de pavelige Tropper, efterat han havde studeret Retten og promoveret i Alcala de Henares. Han befandt sig med sit Corps i Veltlin, da hans Gene-

ral Torquato Conti, overdrog ham at underhandle, enten med Hertugen af Feria, Gouverneur i Mailand eller med den franske General d'Estrées, Marquis af Coeuvres. Nuncius Bagni som 1628 var kommen til Frankerig, forestillede Mazarin for Kongen og Cardinal Richelieu som en udmærket Mand. Da den mantuanske Successionskrig var udbrudt, havde Mazarin, som pavelig Minister, adskillige Sammenkomster med Richelieu og begav sig endog til Grenoble til Ludvig 13de. Ifølge hans Forbindelser med Frankerig og Spanien var han istand til at være Underhandler mellem begge. De Franske, som stode for Casal, vare i Begreb med at fornye Fiendtlighederne og vare blot endnu 500 Skridt fra de spanske Linier, da Mazarin, vinkende med et Klæde, kom dem imode med det Udraab: „Fred, Fred! Holder stille!" Han forklarede, under hvilke Betingelser, man var villig til at romme Casal; og de franske Anførere antoge samme. Ved denne Underhandling erhvervede han sig Richelieus Venskab og Ludvig 13des Velvillie. Denne Fyrste lod ham ophøie til Cardinal af Pave Urban den 8de og udnævnte ham efter Richelieus Død til Statsraad og Fuldbyrder af sit Testamente. Da Ludvig 13de Aaret derpaa (1643) var død, overdrog Dronning Anna som Rigets Regentinde ham Regjeringen. Mazarin blev dengang almindeligt anseet for Dronningens Elsker og nogle have af denne Fortrolighed villet udlede Jernmaskens Fremkomst. Han fremtraadde i Begyndelsen med megen Beskedenhed og Simpelhed, uden al udvortes Pomp, ja endog uden Drabanter. Men, uagtet dette Maadehold, der dog ei var af Varighed, dannede et mægtigt Partie sig imod ham. Man hadede ham alerede som Udlænding paa den høieste Post og gjorde hans Person, hans Sæder og hans slette Udtale latterlig. Desuden sukkede Folket under tunge Afgifter. Disse Omstændigheder gjorde det let for Hertugen af Beaufort, Coadjutoren af Paris, Prindsen af Conti og Hertuginden af Longueville at bevirke en Folkeopstand. Parlamentet havde vægret sig ved at tilstaae nye Pengefordringer; Cardinalen lod Præsidenten

Blancmenil og Parlamentsraaden Broussel sætte i Fængsel. Dette voldsomme Skridt gav Anledning til de første Udbrud af borgerlige Uroligheder i Aaret 1648. Folket greb til Vaaben, og snart bleve Gaderne, som i Liguens Tid, spærrede med Kjeder. Det kom til Voldsomheder, der ere bekjendte i Historien under Navn af Barricadekrigen. Dronningen blev nødt til at flygte med Kongen og Ministeren, hvilken sidste Parlamentet proskriberede som en Forstyrrer af den offentlige Rolighed, fra Paris til St. Germain. Spanien tog, paa Rebellernes Indbydelse, Deel i Urolighederne; Statholderen i de spanske Nederlande samlede Tropper. Dronningen, som med Rette var foruroliget, ventede paa Forslag fra Parlamentet, da hun ei kunde føre Krig. Der blev indgaaet et Forlig i Ruel 1649 og Roligheden vendte tilbage. Parlamentet beholdt den Frihed at forsamle sig, hvilken man havde villet berøve det, og Hoffet beholdt sin Minister, som Folket og Parlamentet havde svoret Undergang. Prindsen af Condé havde den Fortjeneste at have bevirket denne Forsoning og have reddet Staten, men han viste siden lidet Maadehold imod alle Partier. Mazarin, som han havde viist Tjeneste, blev gjort latterlig af ham, Dronningen, som han havde ført tilbage til Paris, blev behandlet med Trods, og Regjeringen, som han havde forsvaret, forhaanedes. Mazarin, der blev tvungen til at være utaknemmelig, bevægede Dronningen til at lade Condé tilligemed hans Broder Prindsen af Conti og Hertugen af Longueville arrestere. Man førte dem først til Vincennes, siden til Marcoussi og derfra til Havre de Grace. Men Parlamentet udstedede 1651 en Beslutning, der forviste Mazarin af Riget, fordrede Prindsernes Frigivelse med saadan Fasthed, saa at Hoffet blev tvunget til at aabne deres Fængsler. De droge som i Triumph ind i Paris medens Mazarin flygtede til Cøln. Dog regjerede han Frankerig og Hoffet fra sit Exil. Da Stormen havde lagt sig vendte han Aaret derpaa tilbage til Frankerig, „mindre, siger Voltaire, som en Minister, der igjen indtog sin Post end som en Hersker, der igjen satte sig i Besiddelse af sine Stater." Han ledsagedes af en lille Hær paa 7000 Mand, som

han havde bragt tilveie paa egen Bekostning, det vil sige, for Statens Penge, som han havde tilegnet sig. Paa den første Efterretning om hans Tilbagekomst, samlede Gaston af Orleans, Ludvig 13des Broder, der havde forlangt Cardinalens Forviisning, Tropper i Paris uden ret at vide, hvortil de skulde bruges. Parlamentet fornyede sine Beslutninger, proscriberede Mazarin og satte en Priis paa hans Hoved. Prindsen af Condé, der stod i Forbund med Spanierne, satte sig i Marsch mod Kongen; Turenne, der havde forladt dette Partie, anførte den kongelige Armee. Adskillige Træfninger leveredes, som Intet afgjorde; det Hele lignede mere en Farce end en alvorlig Kamp. Dog saae Cardinalen sig paa nye nødt til at forlade Hoffet. For at forøge hans Haan, udstedede Kongen, der opofrede ham det almindelige Had, en Erklæring, hvorefter han afskedigede sin Minister, men roste tillige hans Tjeneste og beklagede hans Exil. Roeligheden vendte tilbage, og denne Rolighed var en Følge af Mazarins Forviisning. Imidlertid erklærede Kongen sig myndig og kaldte nu Mazarin strax igjen tilbage. Ministeren holdt nu et prægtigt Indtog i Paris i Febr. 1653. Ludvig 14de modtog ham som en Fader, Folket som en Herre. Prindserne, Gesandterne, Parlamentet, Folket ilede at gjøre Opvartning hos ham. Hans Magt var nu ubegrændset. En vigtig Tjeneste, han viste Frankerig efter sin Tilbagekomst var at han gjengav det Freden. Han underhandlede selv med den spanske Minister Ludvig de Haro paa Fasanøen 1659. Ifølge Freden blev Kongen formælet med en spansk Infantinde. Disse Underhandlinger gjøre hans Genie og Politik Ære. I Aaret 1660 bragte Cardinalen Kongen og Dronningen til Paris. Nu var han mægtigere og mere iversyg over sin Magt end nogensinde før; han viste sig med kongelig Pragt og ledsagedes af et Compagnie af Musketeergarden foruden af sine Drabantere. Enkedronningen tabte sin Anseelse, da han ei længer behøvede hende. Men i denne Roligheds Tid gjordes Intet for Retsplejen, for Handelen, Sømagten og Finanserne. Mazarins Finanser vare i en god Forfatning, medens Staten ofte maatte undvære det

Nødvendigste. Otte Aar af et uindskrænket roligt Herredom udmærkedes ei ved en eneste nyttig eller priisværdig Indretning; College des Quatre Nations var en Artikel i hans Testamente. Mazarin forestod Finanserne som en forgjeldet Herres Intendant. Han sammendyngede over 200 Millioner hvortil han ofte brugte Midler, der ei alene vare en Minister, men og en ærlig Mand uværdige. Dette foruroligede ham, da han følte Døden nærme sig. For at ende hans Forlægenhed raadede Colbert ham at gjøre Kongen en Foræring af hele sin Formue, da denne ufeilbarlig vilde tilbagegive ham den. Han fulgte dette Raad; Kongen modtog Foræringen, og Mazarin begyndte alerede at foruroliges, da Kongen tilbagegav ham samme efter tre Dages Forløb. Mazarin døde 1661 og efterlod som Arving til sit Navn og sine Eiendomme Marquis de la Meilleraie, som ægtede hans Niece Hortense Mancini og antog Titelen Duc de Mazarin. Desuden havde han en Neveu, Hertugen af Nevers og fire andre Niecer, der ægtede Prindsen af Conti, Connetablen Colonna, Hertugen af Mercoeur og Hertugen af Bouillon. Carl den anden havde i sin Trangs Periode anholdt om een af dem, men faaet et afslaaende Svar af Mazarin; da Carls Omstændigheder siden forbedrede sig, tilbød Mazarin ham sin Niece, men fik nu og Afslag. Man har hyppigt sammenlignet Mazarin og Richelieu med hinanden. „Mazarin," siger Herault, „var ligesaa blid som Richelieu heftig; eet af hans største Talenter var nøie at kjende Menneskene. Characteren i hans Politik var mere Fiinhed og Taalmodighed end Magt. Denne troede han kun at burde anvende i Mangel af andre Midler og hans Forstand udrustede ham med det til Omstændighederne passende Mod. Dristig i Casal, rolig og virksom i Cøln, driftig da han bevirkede Prindsernes Heftelse, men ufølsom mod Fienders Spot og Coadjutorens Bagtalelse, hørte han Folkets Murren som man fra Strandbredden hører Bølgernes Brusen. Hos Richelieu var noget Større, mere Omfattende, mindre Tvunget; hos Mazarin mere Boielighed, mindre Afmaalt og færre Afvigelser. Den ene hadede, den anden spottede man; men begge vare Statens Beherskere." — „Mazarin,

siger Thomas," rostes meget mindre end Richelieu; han besad hverken hiin Storheds Glands, som blender, eller hiin stolte Characteer, der, i det den aander Høimodighed og Hevn, virker Underdanighed ved Skrækken selv. Man ærer i det Forhold man frygter." — Mazarin var i Almindelighed svag og frygtsom; han smigrede de Fiender, som Richelieu vilde have ladet afhugge Hovedet. Ved en saadan Opførsel hader man vel mindre, men man forekommer derfor ei større. Af mange tilgives snarere det med Glimmer udførte Onde end det med Svaghed udrettede Gode. Den Rolle, han spillede for Fremmede, hans gjentagne Flugt, den Spot, hvorfor han blev Gjenstand, alt virkede ufordeelagtigt for ham. Dertil kom, at hans Talenter ei vare fremstikkende nok for at skjule hans Feil. Blandt Partierne havde han ei Cardinal Retz's stolte Mod, romantiske og imponerende Aand, heller ikke i Forretninger Richelieus Virksomhed og Oversigt, i det Oekonomiske besad han ei Sullys faste Grundsætninger, i Forvaltningen ei Colberts Detail-Kundskab eller Alberonis Dristighed i Planer. Hans største Fortjeneste var den Kunst at underhandle. Han besad gandske den dertil fornødne Fiinhed, Bøielighed og Menneskekundskab og viste samme i den westphalske og pyrenæiske Fred. Han bragte Elsas til Frankerig, og troede maaskee at Frankerig engang kunde komme til at byde over Spanien. Mazarins Breve om Underhandlingerne ved Pyrenærfreden, hvilke flere Gange ere trykte, ere underviisende og interessante om denne Materie.

Mazzola (Francesco) eller Mazuola, Mazuoli, ogsaa Mazzuoli, kaldt il Parmegiano eller Parmegianino (fra Parma) af en Familie, der har frembragt adskillige Malere, var een af den lombardiske Skoles berømteste Malere. Efter Fiorillo var han født 1503 og en Søn af Maleren Filipo Mazzola, med Tilnavnet dall' Erbette. Hans Talent til at aftegne Naturgjenstande skal have bevæget to af hans Onkler, der ligeledes dreve Maleriet, til at give ham Underviisning. Senere skal han have nydt sin Landsmand Marmittas Underviisning. I sit 16de Aar fuldførte han alerede Christi

Daab, et Malerie, der blev opstillet i Minoriterkirken della Nunziata, men nu findes i den store Sanvitalis Pallads. Correggios Ophold i Parma 1521 gjorde ham bekjendt med denne Mesters Stiil. De krigerske Uroligheder i hans Fædreneland bevægede ham til, i Selskab med sin Broder (efter Andre hans Fætter) Girolamo at begive sig til Viadana, hvor han forfærdigede adskillige Malerier, der ei længer findes. Aar 1522 vendte han tilbage og malede blandt andet en Madonna med Barnet og de to Helgene, Hieronymus og Bernardin fra Feltri, et udmærket Oliemalerie, som beundres i Klosteret della Nunziata, men har lidt ved Tiden og uduelige Hænder. Hans Reise til Rom i Aaret 1523, hvilken han foretog i Selskab med sin Onkel i det Haab, under Clemens 7des Herredømme at aflægge Prøver paa sine Talenter, gjør Epoche i hans Liv. Thi her gjorde Synet af Rafaels Værker det dybeste Indtryk paa ham, hvis Folger ere tydelige i hans senere Arbeider, da han fra denne Tid dannede sig en Maneer, der søgte at forene Correggios Ynde og Rafaels Udtryk. Han blev paa det meest forekommende modtaget af Paven og Roms Store, solgte nogle af sine til Rom medbragte Malerier, (hvoriblandt hans eget Portrait, der siden kom i Wiener-Galleriet) meget fordeelagtigt og arbeidede flittigt paa adskillige af Vasari beskrevne Værker. Det fiendtlige Angreb paa Rom berøvede ham ei alene hans Penge, men og adskillige Malerier. Han gik derpaa til Bologna, hvor en Kobberstikker, Antonio da Trento, løb bort med adskillige af hans Haandtegninger, hvilke siden igjen bleve fundne i Grev Arundels Samling, bleve bragte til Italien af Grev Ganetti og der stukne i Kobber. Til de meest udmærkede Malerier, han forfærdigede i Bologna, var en hellig Rochus for den hellige Patronius's Kirke, hvilket Malerie Ludvig Caracci fandt værdt at copiere; og den nu i Dresdener Galleriet værende Madonna della Rosa og den hellige Margaretha. Mazzola gik endeligt tilbage til sit Fædreneland, hvor han forfærdigede Cupido, der tilskjerer sin Bue, og prydede den nyebyggede Kirke della Steccata med adskillige Arbeider, som han dog ei fuldførte. Hans Sundhed havde dengang alerede lidt

meget; Opsynsmændene ved hiin Bygning dreve stærkt paa ham, og lode ham, da de bemærkede hans Forsømmelighed, kaste i Fængsel, hvoraf han kun slap ud, paa given Forsikkring, at han vilde fuldføre Arbeidet. Men, af Harme over den nedrige Behandling, tog han Flugten og ilede til Casalmaggiore, hvor han efter nogle Arbeider døde 1540. Mazzola forbandt med dyb Kundskab i Anatomien en meget rigtig Tegning. Algarotti og Mengs dadle, at han ofte stræbte efter en vis søgt Ynde, og Fiorillo dadler Misbrugen af Slangelinierne saavelsom Lemmernes Indvikling ved Parmigianes Malerier. Desuagtet skatter man ham som een af de første italienske Malere og roser fornemmeligt hans Ild, hans Ynde, Rigtigheden i hans Tegning og især den Lethed, hvormed han udkastede sine Compositioner og udførte samme med dristige Penselstrøg. Man har forhen, skjøndt urigtigt, anseet ham for Opfinder af den Kunst at stikke i Kobber med Skedevand. Mazzola havde adskillige Disciple. Den før nævnte Girolamo Mazzola søgte at naae ham og fuldførte nogle af hans Malerier.

Mazzuchelli (Johan Maria), født i Florents 1707 af en grevelig Familie og død sammesteds 1765, var een af Italiens meest fortjente Literairhistoriker. Foruden mange enkelte, med den meest exemplariske Nøiagtighed og Fuldstændighed udarbeidede Biographier (f. E. af Archimedes, Peter Aretin, Peter de Apono, Ludvig Alamanni o. a.) har han efterladt et uforgjengeligt Minde om sin umaadelige Flid og utrolige Læsning i sit italienske Forfatterlexicon (gli scrittori d'Italia, cioè notizie storiche e critiche intorno alle vite ed agli scritti de' letterati Italiani. Bresica 1753-1763, 6 Vol. fol.) Det er saa fuldstændigt, at der sjelden kan føies noget til de af ham leverede Notiser, og saa omfattende, at Bogstavet B ei engang er fuldført i 6te Bind. Ligeledes er hans ræsonnerende Fortegnelse over hans Samling af Medailler, der ere slagne for Lærde, (Venedig 1761-1763, 2 Bind fol.) et fortræffeligt Værk.

Meaco, Miaco eller Rio, en overordentlig stor Stad paa Øen Nipon i Keiserdommet Japan, er Residensen for Rigets geistlige Overhoved (Dairi), hvis Pallads ved en Muur skilles fra det øvrige af Byen, for at han ei skal sees af nogen. Staden ligger paa den sydøstlige Kant af Øen paa en stor Slette og ved tre Floder, der forene sig midt i Byen; den har 600000 Indb. en Mængde Manufacturer og Fabriker og driver en udbredt Handel, som dog alene er i Japanesernes Hænder. Her findes og et Akademie og Endeel Skoler og alle Mynter slaaes her.

Mead (Richard) en berømt engelsk Læge, var født 1673 i Stepney ved London, hvor hans Fader var Præst, og studerede i Utrecht og siden under Hermann og Pitcairn i Leyden, da hans Fader af det biskoppelige Partie var bleven nødt til at forlade sit Fædreneland. Efter fuldendte Studier bereiste Mead Italien og promoverede i Padua. Derpaa vendte han tilbage til London, hvor han udøvede sin Kunst med stort Held. Han forbandt den meest udbredte Praxis med den grundigste Theorie. Han blev Medlem af det kongelige Selskab i London og Universitetet i Oxford bekræftede hans Doctordiplom. Frie for al Partieaand var han nøie forbunden med Garth, Arbuthnot og Feind. Han stod og i venskabeligt Forhold med Pope, Halley og Newton. I Aaret 1727 erholdt han en kongelig Livlæges Værdighed. Man forsikkrer at han aarlig fortiente 20 til 30000 Daler; desuagtet efterlod han ei meget store Rigdomme, thi han var gavmild og høimodig. Hans Dør stod aaben for de Fattige som for de Rige; de Trængende understøttede han ei alene med Raad, men og med Penge. Han døde 1754. Hans efterladte Skrifter bevise hans grundige Lærdom. De vigtigste af samme ere: Medicina sacra sive de morbis insignioribus, qui in bibliis commemorantur, hvori han blandt andet beviser, at de Besatte vare naturligt syge; Monita et præcepta medica; Mechanical account of poisons; De imperio solis et lunæ &c. Samlede under Titel af Meads medical works ere de adskillige Gange trykte.

Mecca, en berømt, folkerig og med smukke Huse forsynet Stad, ligger i den arabiske Provinds Hedschar, to Dagreiser fra den arabiske Bugt. Staden besøges aarligt af en Mængde Caravaner af Pillegrimme og Kjøbmænd. Den er Muhameds Fødebye, og han har paalagt sine Tilhængere den Pligt, hvis det paa nogen Maade var dem muligt, i det mindste engang i deres Liv at besøge Mecca; de, der ei selv kunne eller ville gjøre denne Reise, sende Andre i deres Sted. I Mecca findes den hellige Kaaba, en gammel arabisk Bygning, om hvilken Muhamed foregav at den var opført af Adam, forstyrret ved Syndfloden, men igjen sat i Stand af Abraham og Ismael i den Hensigt, at den eneste Gud der skulde tilbedes af de Troende. I denne Bygning er en sort med Sølv indfattet Steen indmuret, hvilken fordum var en Gjenstand for de hedenske Arabers Afguderie. Denne Steen skal, efter Muhamedanernes Beretning, af Engelen Gabriel være bragt Abraham ved dette Tempels Bygning og i Begyndelsen have været sneehvid, men den skal være bleven sort ved de mange Taarer, han udgydede over Menneskenes Synder. Propheten gjorde den til Kebla ɔ: til det Sted, hvorhen man skal vende Ansigtet under Bønnen, og Pillegrimene berøre denne Steen med stor Ærefrygt og kysse den. Ved Kaaba er ogsaa en Brønd, der udgives for den Kilde, som Gud viste Hagar, da hendes Søn Ismael var nær ved at forsmægte. Kaaba har en heel Sølvdør af meer end Mandshøide, til hvilken man maa klattre op, da der ingen Trin er til den. Den aabnes kun to Gange aarligt. Udvendigt behænges den hvert Aar med et nyt sort Silkeklæde, hvori Sprog af Koranen ere indsyede med Guld. Dette Omhæng kommer aarligt fra Cairo, som en Foræring af Storsultanen. Kaaba har mange Indkomster af Huse, Landstykker og Grundcapitaler, som ere den indviede i mange Lande og Stæder. De, som ei ere Muhamedanere, tør kun nærme sig Mecca paa 9 Mile. Staden med dens Distrikt staaer under en Fyrste, der nedstammer fra Muhamed og kaldes Sherif af Mecca. Sultanen fører Titel af Skytsherre for de hellige Stæder Mecca og Medina, indsætter og afsætter Sheriffen (dog maa

han vælge ham af Prophetens Slægt), sender Kadier eller Dommere og Soldater derhen, hvilke sidste tillige med Araberne udgjøre Besætningen, men have iøvrigt liden Indflydelse paa Landets Regjering.

Mechain (Pierre-François-André), Medlem af det kongelige Videnskabers Akademie og siden af National-Instituter, var født i Laon 1744. Han nedsatte sig i Paris 1772 og gjorde sig først to Aar derpaa bekjendt ved en Memoire om en Formørkelse, som han havde iagttaget den 11te April i Versailles. Mechain, som dengang var ansat ved Marine-Depotet, foretog sig uhyre Regninger til Korternes Forbedring. Han opdagede og beregnede adskillige Cometer. I Aaret 1782 vandt han den af Akademiet udsatte Priis for Beregningen af Cometen 1661, hvis Tilbagekomst man ventede 1790. Endnu samme Aar blev han optagen som Akademiets Medlem. Connoissance des temps blev aarligt beriget med hans Arbeider. I Aaret 1792 overdrog man ham og Delambre Meridian-Udmaalingen fra Dünkirchen til Barcelona. Han kom tilbage 1798, men reiste igjen 1803 for at fortsætte den til de baleariske Øer. Under dette Arbeid blev han 1804 bortreven af en Feber, der aarligt raser paa Kysten af Valencia. Hans og Delambres Iagttagelser ere trykte i Paris 1800 paa Institutets Befaling. Desuden har man af Mechain Description de la sphere armillaire, dénombrement des constellations anciennes et modernes avec l'ascension droite et la déclinaison des principales etoiles, réduite pour l'année 1790, suivant l'Atlas de Flamstead, corrigée et augmentée de plus de 1200 etoiles. Paris 1791.

Mechanik er den Videnskab, som handler om Lovene for Legemernes Bevægelse og Ligevægt og om de Kræfter, hvorved Legemerne virke paa hverandre. Den er en Deel af den anvendte Mathematik og omfatter igjen adskillige enkelte Videnskaber f. E. Statik, Hydrostatik, Aërostatik eller Aërometrie, Hydraulik, Pneumatik, Dynamik, Hydrodynamik 2c. **Mechanist** kalder man

hvad der hører til Mechaniken eller hvad der bevirkes ved Tryk og udvortes Stød, uden indvortes Bevægelse og Eenhed (see Art. Maskine). Man modsætter derfor og det Mechaniske det Dynamiske og Organiske. Mechaniske Kunster ere saadanne, hvis Frembringelser ei beroe paa Phantasiens frie Virksomhed (see Kunst, Kunster), men fornemmeligt skylde Forstanden og udvortes Færdighed sin Oprindelse, og gaae ud paa Frembringelsen af udvortes Ting, der tjene til physisk Fornødenhed, især Frembringelsen af mechaniske Redskaber. Disse ere saadanne Kunstprodukter, der forfærdiges og anvendes efter mathematiske og physikalske Love til visse Hensigter f. E. til Luftpomper, musikalske Instrumenter, chirurgiske Instrumenter &c.; men især til Maskiner i egentlig Forstand ɔ: kunstigt sammensatte Redskaber. **Mechanismus** kaldes derfor en Maskines Bygning og indvortes Indretning.

Mecheln, en smuk Stad med brede Gader og mange anseelige Paladser, ved Floden Dyle i den nederlandske Provinds Antwerpen, havde i Aaret 1785 henved 26000 Indbyggere, men nu ei flere end 16000. Erkebiskoppen førte forhen Titel af Nederlandenes Primas. Til Stadens Seeværdigheder høre det store og skjønne Torv, Tøihuset, Raadhuset, den erkebiskoppelige Kirke, det forrige Franciskanerkloster, den store Beguingaard, det gamle Pallads &c. Man forfærdiger her de bedste Brabandter-Kniplinger og Lærreder, videre Damask, Hatte og meget godt Øl. Ved høi Flod kunne svært ladne Skibe fra Schelde komme lige til Staden. Det omliggende Distrikt kaldtes fordum Grevskabet Mecheln.

Mecheln (Israel von) eller von Mecker (maaskee to Kunstnere, Fader og Søn under eet og samme Navn), Guldsmed og een af de ældste og fortrinligste Kobberstikkere, var født i Mecheln ved Bocholt 1426. Uagtet man ingen visse Efterretninger har om under hvilken Mester han erholdt den første Underviisning i Tegning og Kobberstikkerkunst, saa kan man dog af hans Tegning formode, at han var en Discipel af den berømte van Eyk.

Overhovedet ere de nøiere Omstændigheder ved hans Levnet næsten gandske ubekjendte; man veed blot, at han senere vendte sig til Bocholt og døde der 1503. Ligesaa uvist bliver det, om han selv nogensinde har beskjeftiget sig med Malerie, thi Kjendere tvivle om, at adskillige Malerier, som man i Gallerierne i Wien, i München og i hans Opholdssted udgive for hans, ogsaa virkeligt ere fra hans Haand. Hans Kobberstykker ere meget sjeldne og søgte; de bære endnu ganske Præget af den stive Smag, den Mangel paa rigtig Tegning, paa Kundskab om Perspectivet ꝛc., hvorved hiin Kunstperiode udmærker sig. De kunne blot fortjene Opmærksomhed for den ualmindelige Flid i Behandlingen og med Hensyn til Kunstens Historie.

Mecheln (Christian von) født i Basel 1737, lærte Kobberstikkerkunsten i Nürnberg hos Heumann og Preisler og siden hos Pinz i Augsburg, men gik Aar 1757 til Paris, hvor han arbeidede i adskillige Aar under den berømte Willes Anviisning og blev der til 1764. Ved denne Tid erhvervede han sig ved et eget, til sin Fædrenestads Universitets-Jubileum forfærdiget Kobberstik, ei alene Kjenderes Bifald, men blev og udnævnt til Kobberstikker for Staden og Universitetet Basel, og blev efter sin Tilbagekomst optagen i det store Raad. Paa hans 1765 foretaagne Reise til Italien optog Akademiet i Florents ham til Medlem og ved sit senere Ophold i Rom erhvervede han sig ved sine Fortjenester den store Winkelmanns Venskab. Da han herpaa var vendt tilbage til sin Fødestad oprettede han selv den første Kunsthandling i Schweiz og en Tegne- og Kobberstikker-Skole. Ved sine Disciples Hjelp udgav han adskillige fortrinlige Værker, hvoriblandt et Catalog over Düsseldorfer-Galleriet med Kobbere, en Samling af Kobberstik efter Holbeins bedste Værker, en lignende efter fortrinligt udmærkede Tegninger af Israel von Mecheln og andre Mestere. Han blev nu udnævnt til churpfalzisk Hofkobberstikker og 1778 kaldt som Raad ved Akademiet i Wien, hvor man overdrog ham Ordningen af Belvederes Gallerie. Efter fuldendt Arbeid vendte han 1783 tilbage til Basel, ud-

gav her sit Catalog over hiint Gallerie og fortsatte iv- rigt sin Forretning som Kobberstikker og Forlægger. For- styrret heri ved Revolutionens Udbrud begav han sig 1803 til Berlin, hvor han 1806 blev optagen som Med- lem i Akademiet og beskjeftiger sig med Udgivelsen af enkelte betydelige Blade.

Medaille. Under dette Ord forstaaer man en med fortrinlig Kunst udarbeidet Skue- eller Mindesmynt, som er bestemt til at bringe Mindet om en mærkværdig historisk Begivenhed eller en udmærket Mands Fortjene- ster til Efterverdenen. Ved denne Hensigt er Medaillen fornemmeligt forskjellig fra Mynten, hvis Hovedbestem- melse er at være et Hjelpemiddel for Handel og Vandel. Med Hensyn til det, Medailler og Mynter have tilfæl- leds, henvises til Artiklen Mynter; her tilføies noget, der blot angaaer Medailler. Disse udmærke sig sæd- vanligt ved deres Størrelse fra Mynterne. Denne Stør- relse var nødvendig for at give Figurerne en større Plads og gjøre dem forstaaelige ved første Diekast. Blandt de romerske Guldmynter anseer man almindeligt dem for Medailler, der ere større og tykkere end en Guld-Denari- us, blandt de af Sølv dem, der ere større end en Dena- rius og blandt dem af Erts de, der ere større end en Sestertius. Disse sidste vise den største Mangfoldighed i deres Indskrifter og ere udarbeidede i en fortræffelig Stiil. Græske Medailler af dette Slags, der ere slag- ne før Romernes Tid, ere yderst sjeldne; men græske Medailler for romerske Keisere ere endnu talrigere end de romerske. De, som ere slagne efter Hadrians Regje- ring, staae, med Hensyn til Arbeidet, langt tilbage for de ældre, imidlertid gjør man meget af dem for deres Sjeldenhed og deres Indskrifters Mangfoldighed. Fra det tredie Aarhundred efter Christi Fødsel gik den Kunst at forfærdige store Skuemynter reent i Glemme og kom ei op igjen næsten i 1000 Aar. Om Skuemynterne for Carl den store (800) ei ere slagne sildigere, er endnu uvist. I det 14de Aarhundred finder man de første sikkre Spor paa medailleformede Billeder. Victor Pi-

sani eller Pisanello, en Maler fra St. Vigilio i det Veronesiske, som levede i den første Halvdeel af det 15de Aarhundred, ansees, uagtet tidligere Forsøg af Andre, som Gjenopretter af den Kunst at slaae Skuemynter formedelst hans fortrinlige Duelighed. Victor Gambello, der paa Mynterne kalder sig VictorCamelio, og var født i Vicenza i det Venetianske og arbeidede under Pave Sixtus den 4des Regjering (1431-1484), er den første, der skar Medailler i Jern eller Staal. I Frankerig udmærkede Jean Varin (1604-1672) fra Lüttich sig ved sin Kunst at forfærdige Medailler. Den første engelske Skuemynt lod en engelsk Privatmand slaae 1480 i Italien, i Anledning af Rhodus's Beleiring af Tyrkerne. Om den Skuemynt, som man anseer for den ældste i Tydskland efter Videnskabernes Gjenfødelse og som blev slagen i Anledning af den i Costnitz 1415 brændte Huß, ei er præget sildigere, er tvivlsomt. De nyere Medailler ere almindeligt indfattede med en Rand. Naar en Medaille er meget stor kalder man den Medaillon. Sprogbrugen har og undertiden ved Ordet Medaillon betegnet ethvert lille Miniaturmalerie under Glas, hvilket Damerne pleie at bære paa Halsen eller Brystet.

Medea var en Datter af Kong Aetes i Colchis. Som hendes Moder nævnes af Nogle Idyia, Oceanus's Datter, af Andre Hecate &c. Fabelhistorien tillægger hende en dyb Kundskab om Planternes hemmelige Kræfter, hvorved hun udøvede Troldom. Omendskjøndt hun ofte anvendte samme til Andres Skade, var dog hendes Hjerte ei uden Medlidenhed og Menneskekjerlighed. Ved sine Bønner eller sin Bistand reddede hun mange Fremmede Livet, hvilke hendes Fader Aetes pleiede at lade henrette, men paadrog sig derved sin Faders Mistanke og blev af ham kastet i et Fængsel, hvorfra hun flygtede til Solens Tempel. Hun blev fornemmeligt mærkværdig ved sin Forbindelse med Argonauternes Anfører Jason, for hvem hun fattede den ømmeste Kjerlighed, da han bragte Phryxus's og hendes Søster Chalciopes Børn tilbage til Colchis. Hun fandt Gjenkjerlighed, svoer at hjelpe ham med sin Kunst i alle Farer,

fulgte ham til hans Hjem, hvor hun myrdede Pelias, som havde fordrevet Jasons Fader og satte denne igjen paa Thronen. Efter Faderens Død overlod Jason sit Fædrenerige til Acastus og begav sig med Medea til Corinth, hvor han tilbragte 10 Aar i et lykkeligt Ægteskab, indtil Kong Creons yndige Datter optændte en nye Lidenskab hos ham og han forskjød den Ulykkelige. Under Skin af taalmodig Hengivenhed, udklækkede hun Hevn i sit Hjerte. Hun sendte Bruden en Klædning til Brudegave, hvilken, da hun iførte sig samme, omgav hende med en fortærende Lue, saa hun døde den smerteligste Død. Creons Pallads lagde hun i Aske ved en Ildregn, myrdede sine to med Jason avlede Børn, besteeg derpaa sin Dragevogn og flygtede. Efter Nogle begav hun sig til Hercules, efter Andre til Kong Ægeus, med hvem hun fødte Medus. Men ogsaa herfra maatte hun flygte og kom endeligt til sit Hjem, hvor hun igjen indsatte sin Fader, som hans Broder Perses havde stødt fra Thronen, og døde, efterat hun, som senere Fortællinger berette, havde forsonet sig med Jason.

Mediatiserede Fyrster. (See Rhinforbundet). Den westphalske Fred indførte i den tydske Statsret Begrebet om Secularisation, hvilken Luneviller-Freden gav sin Fuldendelse; Presburger-Freden forberedede Rhinforbundet, der opløste det tydske Rige og foranledigede Mediatisering. Napoleon bestemte fra Paris 12te Juli 1806, at flere Fyrster, hvis Lande laae i Rhinforbundsstaterne, skulde erkjende disses Souverainitet. Forhen kjendte man i den tydske Statsret Forskjel mellem rigsmiddelbar og rigsumiddelbar. Da umiddelbare Familier og deres Besiddelser stode under Keiseren og Riget, uden at nogen Landsherres Magt traadde imellem begge; de middelbare derimod vare, for deres Person og Eiendomme underkastede en Landsherre, der igjen stod umiddelbart under Keiseren. Rigsumiddelbare kunde efter Rigslovene kun tabe denne politiske, Rigets Majestæt alene underordnede Selvstændighed i Tilfælde af Troskabsbrud ɔ: fra Vasal af Riget blive en Andens

Rigsvasal. Napoleon tog ei Hensyn til disse Love. Han gav Fyrster, som ved deres Frafald fra Riget efter Rigslovene havde forbrudt deres Umiddelbarhed, fuld Souverainitetsret og berøvede igjen andre samme og underkastede dem hine uden at høre dem, uden at holde dem skadesløse, i den dybeste Fred og selv uden lydelig Modsigelse af den offentlige Mening. Saaledes mediatiseredes en Mængde tydske Smaastater, hvis Areal i alt udgjorde 547 Qvadratmile med 1,400,000 Indbyggere. Berg, Bayern, Würtemberg, Baden, Hessen-Darmstadt og Nassau vandt meest ved at erholde Souverainitet over disse mediatiserede Stater. Da Rhinforbundet igjen var opløst 1813 vendte disse sig til Congressen i Wien og søgte om igjen at indsættes i deres forrige Rettigheder. Men det tydske Riges forandrede Forfatning og de med adskillige af de forrige Rhinforbunesstater sluttede Fordrag gjør det umuligt at opfylde deres Forlangende, hvor billigt det og kunde være.

Mediceer (den mediceiske Familie). Det er ei sjelden at see Familier af Borgerstanden ved Industrie og Lykke at naae store Rigdomme. Men Rigdom skaffer Indflydelse, og denne Rang og Anseeise, som endnu mere forøge den. Saaledes er det i demokratiske Fristater intet Under, at finde Familier af et forhen ubetydeligt Navn, efter nogle Generationer, blandt Statens Styrere, ja vel endog alene i Spidsen for samme. De græske og italienske Fristaters Historier ere fulde af saadanne Exempler. Men sædvanligt see vi slige Familier, hvis Anseelse hviler paa saa foranderlige Støtter som den bevægelige Rigdom og den ustadige Folkegunst, falde ligesaa hurtigt som de ere stegne og give Plads for andre. Men, naar en saadan Borgerfamilie blomstrer i flere Aarhundreder, under bestandig Partieverlen stedse holder sig ovenpaa, endeligt naaer Eneherredommet og holder sig i samme indtil Familien uddøer; saa kan man med Grund antage at sligt kun kan finde Sted ved udmærket Klogskab og Duelighed hos flere paa hverandre følgende Overhoveder af Familier. Dette er Tilfældet med Mediceernes Familie, hvis sidste uduelige

Efterkommere lige til Familien uddøde, nøde Godt af deres Forfædres Fortjenester. Ved Begyndelsen af det 14de Aarhundred forekommer først Familien Medici i Florents's Historie og alerede som rig og betydende. Da Corso Donato, Hovedet for de Sortes Partie, hvem det var lykkets at fordrive de Hvide fra Florents, saae sig tilsidesat af sine forrige Venner, Hovederne for Adelen, og sin Indflydelse dale, forbandt han sig med nogle rige Familier af Folket for at danne et nyt Partie. Blandt disse, der herved tiltoge i Anseelse, nævnes først Familien Medici, skjøndt Mediceerne efter Andre skulde have understøttet Cardinalen af Prates Hensigter at tilbagekalde de forviste Hvide. Hvordan det nu og var, saa opførte de sig saa klogt, at de ei indvikledes i Corsos Ulykke, men vare fra denne Tid blandt de Familier, der constituerede det plebeiiske Oligarchie i Florents. Saaledes bidroge ogsaa de fornemmeligt til at gjenkalde Walther af Brienne, Hertug af Athenen, der dog snart betjente sig af sin erholdte store Magt til at ydmyge de herskende Familier, og blandt andre lod Johan af Medici, der ei standhaftigt nok havde forsvaret Lucca imod Pisanerne, halshugge 1342. Mediceerne, indlode sig derfor med nogle andre Familier i en Sammensværgelse imod ham, hvilken Matteo di Marozzo opdagede ham; men Lykken, der fra Begyndelsen syntes Mediceerne hengiven, vilde at den grusomme Hertug, i det Lune at ville synes høimodig, ei undersøgte Sagen. Men det var hans Fordærvelse; thi, da Misfornøielsen imod ham endeligt brød ud til aabenbar Opstand, vare Mediceerne blandt sammes Hovedanførere. Fra denne Tid seer man dem stedse virksomme i offentlige Anliggender. Da de Gammel-Adelige, efter Hertugens Fordrivelse, til Løn for deres herved udviste Bistand, igjen fik Deel i Statsforvaltningen, hvorfra de i 50 Aar havde været udelukkede, og nu tillod sig utilborlig Fremfærd, var det fornemmeligt Mediceerne, som kaldte Folket til Vaaben og ansporede det til at plyndre og forjage Adelen. Ved denne Tid var Alamanno di Medici Hovedet for sin Familie. I de næste Aartiender, da det neppe beroligede Florents paa nye foruroliges af Partierne Ricci og Albizzi og forstyrre-

des ved Ammonizionernes Chikaner holdt Mediceerne med de svagere Ricci. Alamannos ene Søn, Bartolomeo, indlod sig endog 1360 tilligemed Niccolo del Buono og Domenico Bandini i en Sammensværgelse mod det albizziske Partie, men undgik ved Opdagelsen den Skjebne, der traf hans to Medsammensvorne, derved at han i Tide betroede Sagen til sin Broder Salvestro, der var Øvrighedsperson. Den samme Salvestro, der 1378 blev udnævnt til Gonfaloniere di Giustizia, drev en Lov igjennem, hvorved Familien Albizzi blev ydmyget og Ammonizionerne indskrænkede. (Saaledes kaldte man visse Mænds og hele Familiers Bortfjernelse fra Ærësposter under Paaskud af Gibellismus). Derved og ved det albizziske Parties fuldkomne Tilintetgjørelse i Ciompiernes Uroligheder og ved Folkepartiets Seier erhvervede Salvestro den store Anseelse, der lagde Grunden til hans Families stedse stigende Magt. Hans og hans Slægtninges Maadehold reddede dem fra Undergang, selv da efter nogle Aars Forløb det Partie, der havde ophøiet ham, ved Overmod beredede sig sit Fald. Saaledes saae Mediceerne, uforstyrrede i deres Anseelse og Velstand, Familierne Albizzi, Strozzi, Scali og Alberti falde omkring sig, thi de stræbte aldrig som disse efter Herredømmet i Republiken, som om de havde vidst, at Skjebnen ligesom af sig selv vilde bringe samme i Hænderne paa deres Efterkommere. Desuagtet bleve ogsaa de, i det mindste en tidlang, Offre for den republikanske Partiaand, mod hvilken Uskyld og Retskaffenhed ei beskyttes, men vel endog forekommer som Forbrydelse. I en Folkeopstand mod de fornemme Borgere og de igjen opkomne Albizzier 1393, drev den voldsomme Hob paa Veri di Medici Salvestros Søn og dengang Familiens Overhoved, at blive dens Anfører og tvinge Signoria til at bifalde dens Fordringer. Letteligt havde dengang Veri kunnet blive Herre af Florents, og hans Fætter Antonio anvendte Alt for at overtale ham til at benytte denne Leilighed, men Veri betjente sig blot af Folkets store Kjerlighed og sin store Indflydelse til at mægle Fred, og ved ham blev Oprøret stillet. Kort efter denne hæderværdige Handling formørkedes Mediceernes ellers saa klare Him-

mel. Da Signoria slet opfyldte Folket, hvad den paa Veris Mægling havde lovet, yttrede han og hans Partie lydeligt deres Mishag. Da benyttede den mistænkelige Regjering sig af nogle Trudsler, som Donato Acciajuoli, en Ven af Mediceerne, havde tilladt sig, som Paaskud til at forvise alle Mediceer af Salvestros Linie tilligemed deres Venner. Nogle af disse Forviste, og blandt dem den ovennævnte Antonio, gjorde i Forstaaelse med deres Venner i Florents den 4de Aug. 1397 Forsøg paa at vende tilbage og rive Regjeringen til sig. Men, efterat de vare trængte ind i Staden, fandt de ingen Bistand hos Folket, som de kaldte til Vaaben, og maatte flygte til Kirken St. Reparata, hvor de af Signorias Folk deels bleve dræbte, deels fangne og henrettede. Efter Opdagelsen af en nye Sammensværgelse, som Hertugen af Mailand havde bragt istand 1400 blandt de florentinske Forviste i Lombardiet, og hvori Indbyggere af Florents skulde have Deel, bleve igjen to Mediceer forviste og den hele Familie ammoneredes paa nogle Faa nær. Men disse Faa, der vedbleve at berige sig ved lykkelige Handelsforretninger, vare tilstrækkelige at vedligeholde Familiens Navn blandt Republikens fornemste og med mere Varighed lægge Grunden til dens Blomstren. Giovanni di Medici var 1402, 1408 og 1417 Medlem af Signoria, 1414 i de ti Mænds Krigsraad, og blev endeligt, da de herskende Aristokrater havde overbeviist dem om hans Maadehold og Upartiskhed, i Sept. og Oct. 1421 Gonfaloniere de Giustizia. Forgjeves haabede Folket af ham, at han skulde danne en Opposition, hvilket Klogskab forbød ham; meget mere viste han sig overalt Familien Albizzi oprigtigt hengiven. Han døde 1429 beklaget af alle Partier. Med hans Sønner Cosmo og Lorenzo begynder hiin de hæderværdige Mediceers glimrende Række, og denne blev Stamfader til Storhertugerne af Toscana, der ufortjent høstede hvad hine havde saaet. Cosmo havde alerede siddet i Signoria 1416. Saa lidet han selv foretog sig noget imod det herskende Partie, dannede han dog snart, ved den store Gavmildhed, hvortil hans Rigdom satte ham istand, et nyt Partie omkring sig, der iversyg paa Familien Albizzi, intet

forsømte for at skade og svække den. Omendskjøndt dette, som det syntes ei skeedte paa Cosmos Tilskyndelse og Partiet ei kaldte sig efter ham, men efter en vis Puccio Pucci, der tilligemed Averardo di Medici var ivrigst i at hverve ham Tilhængere, saa ansaae Familien Albizzi ham dog for Partiets egentlige Overhoved og sin farligste Fiende, som den enten selv maatte styrte eller vente at styrtes af ham, naar Midlerne dertil vare tilstrækkeligt forberedede. Saa længe den kloge Nicolo d'Uzzano levede, holdt han Albizzierne tilbage fra virkelige Foretagender mod Cosmo, men efter hans Død brød deres Had ud. Uden at man kunde give ham Skyld for nogen anden Forbrydelse end hans hjertevindende Mildhed og Nedladenhed blev Cosmo heftet og formaaede blot ved at bestikke Gonfalonieren Bernardo Guadagni at faae den ham af Rinaldo Albizzi tiltænkte Død forvandlet til Forviisning til Padua (1433). Men hans Venner vare saa talrige, at en heel Signoria, ei fuldt eet Aar efter, bestod blot af dem, uagtet Rinaldos Modbestræbelser. Denne Signoria kaldte Cosmo tilbage og gjengjeldede nu Rinaldo og hans Tilhængere ved igjen at forvise dem. Ved denne Storm blev Cosmos Anseelse først forhøiet og sikkret og Mediceernes Partie det herskende. Alligevel forsmaaede Cosmo at bruge Vold mod sine Fiender. Blot nogle Mistænkte bleve ammonerede 1442. Endnu gaves der nogle Mægtige, der vovede offentligt at være om ei imod Mediceerne saa dog uden for deres Partie; blandt andre modsatte Neri Capponi sig Cosmos Politik, da denne var en Ven af Frants Sforza. Cosmo taalte dette, lod sig nøie med at være sikker for sine Fiender ved Mængden af sine Venner og forstod at holde disses Overmod, som han frygtede meer end hines Had, i Tømme ved Frygt for dem. Det herskende Partie pleiede at lade Nogle, der hørte til dette, give Fuldmagt (Balia) af Folket paa nogle Aar til at udnævne Magistatspersoner. Cosmo selv bevirkede at Neri var iblandt disse og forsonede ham saaledes med sit Partie, der ei behøvede at frygte for at optage Neris svagere Partie. Da efter Neris Død denne Fuldmagt (Balia) Frist var udløben, betjente han sig ei, som vel

forhen mindre kloge Partihøvdinge havde gjort, af Magten for at bevirke dens Forlængelse, men ventede roligt til den store Mængde af dem, der ei erholdt Æresposter af Folket, som ene bortgav dem, men kunde vente dem af Cosmo, utaalmodige bragte Fornyelsen af hiint Oligarchie istand paa 8 Aar (1458). Saaledes syntes han bedst om, med tilsyneladende Ligegyldighed og Uvirksomhed, at lade Andre handle til sin Fordeel. Ligesom Hovedet for hans Partie før havde hedet Puccio Pucci, saaledes regjerede han fra 1458 Republiken ved Luca Pitti og blev selv i Baggrunden. Herfra iagttog han sine Venner og sine Fiender og søgte at holde hine indenfor det Maadeholds Skranker, uden hvilket selv et constitutionelt Aristokratie og endnu mindre et saa prekært Oligarchie, aldrig kan holde sig. Dog lykkedes dette ham mindre i sine senere Aar, især formedelst Luca Pittis bydende Characteer. Derhos var det ham en Lov, i sit private Liv aldrig at udmærke sig frem for andre eller vise en Misundelse vækkende Pragt; sin Overflødighed anvendte han paa offentlige Bygninger, hvormed han i stort Antal prydede Florents og til en glimrende Gavmildhed, ei alene mod sine Tilhængere, men især imod Kunstnere og Lærde; saaledes nød en Argyropulus, Marsilius Ficinus o. A. hans Velgjerninger i en høi Grad. Thi han var selv en dannet og kundskabsrig Ven af Videnskaberne, uden derfor at være mindre dygtig Kjøbmand eller mindre aarvaagen Statsmand. Det vilde været ham, der i Europa ansaaes for Fyrste af Florents, let at komme i Svogerskab med Fyrster, men han giftede sine Sønner med Døttre af florentinske Borgere og sine Sønnedøttre med florentinske Borgersønner. Med samme Klogskab som han styrede Statens indre Anliggender ledede han og de udvortes under de vanskelige Forhold med Neapel, Mailand og Venedig, hvori hans vidtløftigt udbredte Handelsforbindelser og hans umaadelige Credit gjorde ham vigtig Tjeneste. Efter at han saaledes havde gjort alt hvad der kunde befæste hans Families Magt paa Folkegunstens usikkre Grund, døde han ikke destomindre med kummerfulde Udsigter i Fremtiden (1464); thi hans Fætter den kloge Bernardo af

Medici, der i Krigene mod Neapel og Venedig havde erhvervet sig ligesaa megen Anseelse som Fortjeneste, og hans Søn Giovanni vare døde før ham; hans anden Søn Pietro syntes formedelst sin Svagelighed lidet skikket til Statsoverhoved og dennes Sønner Giuliano og Lorenzo vare næsten umyndige. Virkeligt berøvede han sig strax den Kjerlighed, som Florents gjerne havde overført fra hans tilbedede Fader paa ham, ved at følge en falsk Ven, Diotisalvi Neronis Raad, at opsige og inddrive en Mængde Summer, som Cosmo havde udlaant til Borgere i Florents, for derved igjen at ordne sine Finanser, der ved Faderens Gavmildhed havde lidt noget. Herved saavelsom ved hans Søn Lorenzos Forlovelse med Clarice af det ædle mægtige Huus Orsini paadrog Pietro sig Folkets Mishag; og heraf besluttede Neroni og den herskesyge Luca Pitti i Forbindelse med den sande Patriot Nicolo Soderini samt den personligt mod Mediceernes Familie opbragte Agnolo Acciajuoli at benytte sig til hans Fald. De fremlagde formeligt en Liste, hvorpaa Mediceernes Fiender tegnede sig. Pietro, som fik dette at vide, lod og sine Venner tegne deres Navne hos sig, hvilket ogsaa mange af dem, der havde tegnet sig hos hans Fiender, gjorde af Frygt. Efter forgjeves Forsøg paa moderate Forholdsregler til at forandre Regieringen, besluttede de Misfornøiede at dræbe Pietro paa hans Landsted i Carreggi og bemægtige sig Herredømmet ved Hjelp af Marchesen af Ferrara. Men Lykken forlod ei Mediceerne; Anslaget blev røbet for Pietro, hvorpaa han begav sig fra Carreggi 1466 med en talrig Skare Bevæbnede til Florents. Bevogtet af disse holdt han sig nu rolig i sit Huus. Hans Modstandere bevæbnede sig vel og, men tabte Modet da Luca Pitti faldt fra dem, og, da Pietro i en Tale havde forestillet en Deputation af anseete Borgere sit Maadehold og at han aldeles ikke forlangte den udløbne Balias Fornyelse, og Folket ei vilde foretage sig noget imod ham, adspredtes hans Fiender gandske, og deres Overhoveder flygtede fra Florents. Kort derpaa blev Balia fornyet for det mediceiske Partie, og dets Magt var større end forhen. Mediceernes Tilhængere dannede ei mere

enkelte Partier i Republiken, men var eet med denne. Til stor Krænkelse for Pietro misbrugte de øvrige Medlemmer af Balia deres Magt til alleslags Undertrykkelser, hvilke han, som næsten stedse var sengeliggende, ei kunde hindre; han havde derfor isinde at tilbagekalde sine forviste Fiender, for derved at holde sine Venner i Ave, da Døden overilede ham (1469). Mediceernes hemmelige Fiender, (thi offentlige havde de nu ei mere) troede, ved hans Sønners, Lorenzos og Guilianos Ungdom og Uerfarenhed, at det nu var Tid at gjøre et Forsøg til at styrte de alt for mægtige Mediceer. I Forstaaelse med Pave Sixtus 4de og Erkebiskoppen af Pisa, Francesco Salviati, indgik Pazzierne, den første Familie efter Mediceernes, en Sammensværgelse mod Lorenzos og Giulianos Liv, hvilken de, efter mange feilslagne Forsøg endelig bragte til Udførelse den 26de April 1478 i Kirken St. Reparata. Men Lorenzos Mord slog Feil; Giuliano blev myrdet, men alle de Sammensvorne maatte bøde med Livet og Familien Pazzi med sit Fald, da Folket strar bevæbnede sig til Fordeel for den yndede Familie. Lorenzo, som nu var Familiens eneste Overhoved og meer end nogensinde befæstet som Statens Forstander, viste sig sine store Forfædre værdig, ja overgik dem endog i Klogskab og Maadehold, saavelsom i Høimodighed og Gavmildhed, men især i priisværdig, virksom Iver for Kunster og Videnskaber. Ved Forbindelser med Venedig og Mailand vidste han at beskytte Florents mod Pavens og Kongen af Neapels fiendtlige Anslag. Derpaa reiste han selv til Neapel og vandt Kongen forhen sin og sin Stats bittreste Fiende og gjorde ham til sin hjerteligste Ven og Bundsforvandte imod den uforsonlige Paves og de troløse Venetianers Angreb. Overhovedet bragte han ved sine vise Forholdsregler, ved sin ligesaa redelige som kloge Politik disse Italiens Hovedmagter i en Ligevægt, der lige til hans Død skaffede alle Sikkerhed og Roe til deres Velstands Udbredelse og Befæstelse. Store Uheld bevægede ham til at opgive den Handel, som Mediceerne hidtil havdeført, skjøndt tit ved utroe tit ved uduelige Betjente. Skjøndt disse Uheld ofte bragte ham i saadan Pengeforlegenhed, at

han maatte laane store Summer af det offentlige Skatkammer, fandt han sig dog istand til, da han drog sin Formue ud af Handelen, at kjøbe vidtløftige fyrstelige Herskaber og ei alene pryde disse med Palladser af kongelig Pragt, men ogsaa smykke Florents med herlige Bygninger. I den lange Fred, som hans Klogskab sikkrede Republiken, frydede han Florentinerne ved smagfulde og glimrende Folkefeste og sig selv ved Omgang med sin Tids meest aandrige Lærde, som Demetrius Chalkondylas, Agnolo da Montepulciano, Christoforo Landini og fremfor alle den store Johan Pico af Mirandola, hvilke hans Berømmelse og hans Indbydelse kaldte til Florents og hans kongelige Gavmildhed belønnede. Hædret af alle Europas Fyrster, elsket af sine Medborgere døde han 1492 og med ham døde hans Fædrenelands Lykke. Ingen af hans Efterkommere kan staae ved Siden af ham. Han efterlod tre Sønner: Pietro, gift med Alfonsina Orsini, Giovanni, fra sit 14de Aar Cardinal og siden Pave under Navn af Leo 10de, og Giuliano, Hertug af Nemours. Pietro, der nu blev Statens Overhoved, var allermindst skikket dertil. Inden to Aar havde han gjort Hertugen af Mailand og Kongen af Frankerig til Republikens Fiender, og ved sin Uklogskab og Svaghed, især ved den ufordeelagtige Fred ved Serezna, gjort sig forhadt og foragtet af Florentinerne, der i ham saa gjerne vilde ære den store Fader. Disse Republikaneres Selvfølelse hævede sig endnu engang; han blev berøvet Regjeringen og man forviste ham med hans hele Slægt. Efter flere forgjeves Forsøg ved List og Magt at vende tilbage, omkom han i Floden Garigliano, i et Slag der leveredes og hvori han var ved den franske Hær. Først i Aaret 1513 blev hans Broder Cardinal Johan igjen optagen i sin Fædrenestad, ved en Opstand, som Folkeprædikanten Hjeronymus Savonarola vakte, og, da han næste Aar blev Pave, hævede han snart igjen sin Familie til dens gamle Glands. Pietros Søn, Lorenzo, af Paven udnævnt til Hertug af Urbino, blev Statens Overhoved, dog endnu uden fyrstelig Titel og under den sædvanlige republikanske Form. Efter hans Død (1519) blev hans Fætter (efter Andre hans uægte Søn) Alessandro

Bestyrer af Florents. Da Julius af Medici, en uægte Søn af den 1478 myrdede Giuliano (efter Nogle endog Alessandros Fader), i Aaret 1523 besteeg Pavestolen under Navn af Clemens 7de, og, da Lorenzos Datter Catharina 1533 blev den franske Prinds Henriks (siden Henrik 2dens) Gemalinde, kunde man forudsee, at den Skinfrihed, Florents endnu nød, snart vilde faae Ende. Vel syntes Florentinerne at vilde overholde den, ja endog gienerhverve sand Frihed, thi de forjagede (1527) den lastefulde Alessandro; men dette var den republikanske Aands sidste Opluen, hvilken snart skulde qvæles for stedse ved udvortes Magt. Efter Clemens den 7des Forlangende, beleirede og indtog Keiser Carl 5te Florents (1531), indsatte igjen Alessandro, udnævnte ham til Hertug af Florents og formælede ham med sin naturlige Datter Margarethe. Da Alessandro, den sidste Descendens af den store Cosmo, var bleven myrdet af Lorenzo de Medici (af den fra Cosmo's Broder Lorenzo nedstammende Linie) 1537, gjorde Florentinerne vel endnu et svagt Forsøg paa at gjenoprette Republiken, men Carl 5tes Magtsprog befordrede Cosmo 1ste (af en anden Green af samme Hovedlinie) til Hertug i Florents. Denne Cosmo (Cosmus), der skyldte de ældre Mediceers Fortjenester sin Storhed, besad vel deres Snildhed, men ei deres Dyder. For at sikkre sin Storhed lod han sig det være magtpaaliggende, aldeles at udrydde Familien Strozzi, sit Huses Arvefiender (1554). Til den levantiske Handels Beskyttelse imod Tyrkerne stiftede han en nye geistlig Orden nemlig den hellige Stephans. Efterat han ved Spaniernes Hjelp ogsaa havde gjort sig til Herre af Siena (1557) og desuden ved andre Erhvervelser udvidet Statens Distrikt lod han sig af Pave Pius 5te give Titel af Storhertug i Toscana, hvorimod dog Keiser Maximilian 2den protesterede. Først Cosmo's Søn og Efterfølger Frants erholdt for en Sum Penge Bekræftelse paa denne Titel af Keiseren, hvis Søster Johanne han ægtede (1575). Frantses anden Gemalinde var den berømte Venetianerinde Bianca Capello, der af sit Fædrenestads Senat erklæredes for Republikens Datter for at gjøre hende denne Formæling

værdig (See Capello). Hans Datter Maria blev gift med Henrik 4de af Frankerig. Denne Green af Familien havde ei, som den med Alessandro uddøde, opgivet Handelen. Selv som Fyrster fortsatte Cosmo 1ste, hans Søn Frants 1ste, dennes Broder og Efterfølger, den forrige Cardinal, Ferdinand 1ste saavelsom Cosmo 2den (1609) endnu Handelen. Frants 1ste drev endog Detail-Kræmmerie, hvilket dog Ferdinand igjen opgav. Under disse første Storhertuger blomstrede endnu Kunster og Videnskaber i Florents, og derpaa saavelsom paa den fine Politik, de lagde for Dagen, kjendte man endnu Efterkommerne af de store Mediceer fra det 15de Aarhundred. Men gandske anderledes blev det under Ferdinand 2den, Cosmo 2dens Søn, der kom til Regjeringen 1621 i en Alder af 11 Aar. I hans Mindreaarighed erholdt Geistligheden og ved den det pavelige Hof en høist fordærvelig Indflydelse paa Statsforvaltningen og bestemte ham til, med Tilsidesættelse af sine Forfædres Politik, gandske at kaste sig i Armene paa Spanien og Østerrig; et Venskab, der benyttedes af disse Hoffer, til at trække uhyre Summer rede Penge, af det for uudtømmeligt anseete mediceiske Skatkammer. Han regjerede 49 Aar og hans af Munke opdragne og og for al Duelighed til Regjeringen blottede Søn Cosmo 3die 53 Aar (fra 1670-1723), et Aarhundred, hvori Toscana kom i den sørgeligste Forfatning formedelst en uhyre Statsgjeld og Tilstoppen af alle Nationalvelstandens Kilder. Til Lykke var Johan Gasto, Cosmo den 3dies Søn, den sidste af denne fordum saa hæderrige, men nu uden Haab om Gjenfødelse udartede Stamme. Han døde 1737 efter en daadløs Regjering, og efterlod, ifølge Wienerfredens Forudbestemmelse (1735), Storhertugdommet Toscana til Huset Lothringen. Frants Stephan, før Hertug af Lothringen, derpaa Storhertug af Toscano (siden Keiser Frants 1ste) indgik kort derpaa et Forlig med Johan Gastos Søster, Enkechurfyrstinde af Pfalz, den sidste af det mediceiske Navn, ifølge hvilket han bragte alle den mediceiske Families Allodialgodser, følgeligt og de berømte Kunstskatte, som hendes kunstelskende og kunstfremmende Forfædre havde samlet, til sig.

Han Søn, den vise og gode Leopold lod Toscana ved sin 26aarige Regjering glemme over hundrede Aars Forfald.

Medicin er Videnskaben om Livets Idee og sammes Yttringer paa et Individium og den Kunst at vedligeholde det i sin fuldkomneste Levetilstand (Sundheden) eller føre det tilbage til samme. Det er nødvendigt at antage, at Medicinen baade er Videnskab og Kunst, der bestaae ved Siden af hverandre og have gjensidig Indflydelse paa hverandre, men saaledes, at hverken den ene eller den anden maa herske. Kun for saavidt Intelligensen tilegner sig Primatet for det Practiske, for saavidt Forestillinger maae gaae forud for Handlinger, kan man sige at Kunsten er afhængig af Videnskaben. Men selv Medicinens Kunstside har ingen ringe Indflydelse paa den videnskabelige. Erfaringer i lykkelige og ulykkelige Curer have ikke sjelden ei alene forandret Synsmaader af denne eller hiin Sygdom, men og, naar de ere blevne talrigere, virket bestemt nok paa Videnskabens Heie. Der er opkastet stor Tvivl om Medicinen virkelig baade er Videnskab og Kunst og mange Indvendinger ere fremførte. Men, uagtet den ei endnu har naaet Fuldkommenhed, er dog vist nok alerede det, der er erkjendt i Medicinen, værdigt at hede Videnskab. Medicinen skal og vil være Videnskab og Kunst, og hvo der blot udelukkende tager Hensyn til den ene eller den anden, vil altid kun blive eensidig, ja han vil i denne Eensidighed hverken naae det ene eller det andet Maal. — Vi komme nu til Betragtning af Medicinens Gjenstand, for saavidt den er Videnskab og dens Formaal for saavidt den er Kunst. At Ideen om Livet er den herskende for den medicinske Videnskab er ovenfor sagt, og i det Forstanden reflecterer paa samme, deducerer den og fører den over Abstractionernes Broe paa de enkelte Phoenomener, opstaaer Medicinens Videnskab, og, i det Ideen søger at realisere hvad vi kalde practisk Fornuft, fremkommer sammes Kunst. — Ved Forskjelligheden i Medicinens Kilder var det let muligt, at den bearbeides paa forskjellige Maader; og Enhver er og endnu til-

hvielig til i Hovedsynsmaaden af samme at rette sig efter sin Individualitet. Men snart indrømmes Overherredømmet den sandselige Jagttagelse (Empirismus), snart Forstandens abstracte Begreber (Dogmatismus, Eklekticismus, Skepticismus) snart Fornuften (Rationalismus). a) Empirismus bliver i sin meest raa Tilstand blot staaende ved Phoenomenet og drister sig vel endog til at paastaae, man skal blot see og handle efter hvad man har seet. Den raa Empiriker foreskriver Midler i en Sygdom, fordi han har hørt eller selv iagttaget, at de i lignende Tilfælde have nyttet; han giver dem uden at anstille videre Betragtninger og uden at have andre Grunde. Anseer Empirismen sig som underordnet Forstanden kaldes den den luttrede; men Empirismen bliver først Mennesket og dets Intelligens fuldkommen værdig, naar den stiller sig under Fornuftens Control (rationel Empirismus). Den rationelle Empiriker sætter Priis paa Jagttagelsen, men ei for stor; han seer ei som Dyr, men og som Menneske og han finder noget Høiere i Phoenomenet. b) Ogsaa Forstandssynsmaaden af Medicinen viser sig under tre Skikkelser; men reenest i Dogmatismus. Et eller andet abstract Begreb henstilles som Princip, for at man af samme kan udlede og, som man siger, forklare de enkelte Phoenomener. Paa denne Maade opkom de forskjellige Systemer i Medicinen. Men som Phoenomenerne kunne reduceres til tre Classer, den mechaniske, chemiske og dynamiske, saaledes kunne og de medicinske Systemer inddeles i mechaniske, chemiske og dynamiske. Den mechaniske Synsmaade af Organismen uddannede sig reneest men og meest eensidigt i Jatromathematikernes System, hvilket foranlediedes ved Harveys store Opdagelse og ved Descartes's Philosophie, og bearbeidedes af Keill, Sauvages, Bernoulli, Hamberger o. a. Disse søgte ved mathematiske Beregninger og Organernes udvortes Form at forklare de syge og sunde Functioner. Ogsaa i Solidartheorien, der henfører alle Livsphoenomener til de faste Dele og kun regner Safterne som noget udvortes for Organismen, hersker endnu den mechaniske Synsmaade, omendskjøndt andre Principier tildeels ere tagne til

Hjelp af Solidartheoretikerne. Blandt de faste Dele skal det endeligt især være Nerverne, der bevirke alle Livsphoenomener, dog nærmer den herfra udgaaende Nervetheorie sig alerede den dynamiske Synsmaade af Organismen. Ifølge denne er det Kræfterne, hvortil man ei sjelden ophøiede Materiens Egenskaber og under hvilke man forstod denne eller hiin Yttring af Livet tænkt som Aarsag; som frembringe alle Livsphoenomener. Galen, men endnu mere Galenikerne antage næsten saa mange Kræfter som der gives Functioner, og disse bleve endeligt udledede af een Livskraft, der skulde betinge alle Forandringer. Snart var det ogsaa Sjelen, der frembringer alt i Legemet, snart et gaadefuldt Væsen, kaldt Archæus, der indtog den senere opstillede Livskrafts Plads. Denne dynamiske Synsmaade af Organismen blev endeligt i de nyeste Tider drevet igjennem af J. Brown i den største Reenhed og Consequens, men og med den meest utilfredsstillende Eensidighed. Men i alle paa slig Grund byggede Systemer blev det Legemlige i Organismen uberørt. Efterat Chemien i de nyeste Tider havde gjort store Fremskridt, søgte man at benytte den til at forklare Legemernes Blanding. Dog havde alerede forhen Jagttagelse lært, at Organismen er sammensat af forskjellige Stoffe, og mange af dem vare og opstillede som hypothetiske Aarsager til alle Phoenomener. Men, da nu al Blanding gaaer for sig i den flydende Tilstand, saa indrømmede Jatrochemikerne Legemets Safter Fortrinnet for de faste Dele og saaledes opkom Humoralpathologien, der er fremstillet under de mangfoldigste Former fra Hippokrates til vore Tider. — Paa slig Maade opkom i Løbet af 2000 Aar en stor Mængde forskjellige Systemer. Men blev eet eller andet holdt mod Erfaringen og prøvet uden Fordomme, saa maatte altid det Resultat fremkomme, at kun en Deel af Phoenomenerne forklaredes ved Systemet; og, hvo der forhen havde hyldet et System og kom til denne Overbeviisning, beholdt vel det Gode og opgav Systemets større Fordringer. Saaledes opkom Eklectismus, der fra Empiriens Standpunkt betragter og benytter de dogmati-

ske ved Forstanden skabte Systemer. — Høiere fremstræbende sees Skepticismen, dog endnu i Forstandens Region. Den erkjender det Utilfredsstillende i enhver Videnskab, der blot er rodfæstet i Forstanden og vover ei at hæve sig over samme, hvorfor den hellere tvivler om Videnskaben overhovedet og sammes Mulighed. Den har undertiden, skjøndt sjeldnere end enhver anden Betragtningsmaade, viist sig blandt de philosophiske Læger. c) Vel har i mangt Hoved en Fornuftsynsmaade (Rationalismus) i Naturvidenskab og Medicin rørt sig; endnu oftere ere vel Ideer tagne af Fornuftens Skjød, yttrede under forskjellige Navne, udsmykkede med mangfoldige Billeder og sammenlignede; men Efterfølgerne bleve staaende ved Ord og Billede og hævede sig ei til Ideen, til det, som skulde betegnes; eller man overførte Fornuftideen umiddelbart og ei ved Deduction og Abstraction over paa Erfaringen, og opstillede saaledes religiøse og mystiske Systemer, der endnu ei have beriget og udvidet Videnskaben det mindste. Man maa altsaa tage sig iagt for en Rationalismus, der gaaer for vidt, og dette kan kun skee ved at indrømme Forstanden og Erfaringen sine velgrundede Rettigheder. Kun hvor Iagttagelse, Reflexion, Abstraction, Deduction og Construction gjennemtrænge og vexelviis understøtte hverandre, kun der vil og Videnskab og Kunst fremstaae i deres hele Glorie. — Saaledes er da Medicinens Videnskab og Kunst bearbeidet i meer end 2000 Aar og har endeligt erholdt en saadan Udstrækning, at det blev nødvendigt at dele den i flere Grene, som man kalder Doctriner. Er nu, som ovenfor er antaget, Medicinen Videnskaben om Livsideen, saa bliver det den høieste Opgave for Medicinen at bestemme denne Idee, hvorpaa alle dens enkelte Dele beroe. Dette kan ei skee tilfredsstillende uden at opfatte den i sin største Almindelighed, ja i dens Absoluthed. Hertil udfordres en Mængde Videnskaber: 1) Almindelig philosophisk Naturvidenskab, der vel og er bleven kaldt Naturens Metaphysik, Naturphilosophie; 2) Physik; 3) Chemie; 4) Cosmologie (sædvanligt Astronomie) og Cosmogenie; 5) Geologie og Geogenie; som Dele af Geologien kan man ansee Atmo-

sphærologien, Hygrologien og Mineralogien; 6) Phytologie (Botanik) og 7) Zoologie, der indbefatter den saa kaldte anatomia og physiologia comparata og Naturhistorie. — Alle disse Doctriner ere vel nødvendige og nyttige for Lægen og have en stor Indflydelse paa de egentligt medicinske Doctriner, men kunne strengt taget ei regnes til Medicinen, hvilket sædvanligt heller ikke er Tilfældet; men de maae her omtales for at lære at kjende alle de Grene, som Medicinens Grundidee, Ideen om Livet skyder. Er nu Mennesket det Individuum, hvorpaa Medicinen vil erkjende Yttringerne af Livsideen, er det Mennesket, det som Kunst vil erholde i den fuldkomneste Tilstand, saa maa naturligviis alle de Videnskaber, der betragte Mennesket, staae i nøie Forhold til den. Hertil høre: 8) Anthropologie, der vel bestemmes forskjellig, dog vel bedst saaledes, at den betragter Menneskets Eiendommelighed og dets Forskjellighed fra Dyrene; 9) Menneskets Historie, der handler om Menneskets Fremskriden og Udbredelse paa Jorden og Racernes deraf følgende Forskjellighed; 10) Psychologien, der fornemmeligt lærer at kjende Menneskets aandelige Livsphoenomener; 11) Anatomien (see denne Art.), der opdager Organernes Skikkelse og Stilling ved kunstig Aabnen af døde Legemer og beskriver samme i deres enkelte Dele som Osteologie, Knoglerne, som Syndesmologie, Senerne, som Myolygie, Musklerne, som Splanchnologie, Indvoldene, som Angiologie, Karrene, som Nevrologie, Nerverne, som Adenologie Kirtlerne; 12) den organiske Physik, hvori det menneskelige Legemes mechaniske Phoenomener som Figur, Størrelse Tyngde ꝛc. fremstilles; 13) Anthropochemie, der lærer de enkelte Deles Blanding, og 14) Physiologien, der betragter alle de nævnte Phoenomener i Forening med hverandre og med de dynamiske, der ere dens Eiendom. I denne erkjende vi Basis for alle de Videnskaber, der i strengeste Forstand høre til Medicinen og som nu følge. De grunde sig paa den tredobbelte Tilstand, hvori Livet viser sig nemlig paa Sundhed, Sygdom og Helbredelse. Den

Videnskab, som handler om Sundheden, dens Væsen, foraarsagende Momenter eller Betingelser eller dens Tegn kaldes 15) **Hygienie** eller **Diätetik**, naar den abstraherer Sætninger af hiin og fremstiller som Regler, der for Sundhedens Skyld skulle iagttages, saa at hiin er en renere Videnskab, men denne ogsaa fordrer et Kunstformaal. Særdeles Modificationer af den sidste give Makrobiotik (see denne Art.), Eubiotik, Polybiotik, Prophylaktik. 17) **Pathologie** kaldes Læren om Sygdommen, dens Væsen, dens Oprindelsesmaade og dens Phoenomener. Læren om Sygdommens Oprindelsesmaade fremstilles vel og som en særskildt Doctrin under Navn af **Pathogenie** og blev fordum noget eensidigt kaldt **Antiologie**, hvorimod Læren om Sygdommens Phoenomener heder Symptomatologie (bedre maaskee Phoenomenologie). Men Sygdommen, skjøndt den efter sit Væsen kun er een, viser sig under særdeles mangfoldige Former og Skikkelser, der sædvanligt kaldes Sygdomsformer eller og enkelte Sygdomme; 18) **Nosologien** handler om disse, deres Aarsager og Symptomer og bestræber sig især for ved Inddeling at danne et Heelt af denne Mangfoldighed og opstille et saakaldt nosologisk System. 19) den **pathologiske Anatomie** giver Kundskab om de mechaniske og Structurforandringerne, og 20) den **pathologiske Chemie**, naar den engang vil existere, om Delenes Blandingsafvigelser i sygelig Tilstand. Af Antiologien udgaaer 21) **Anamnestiken** eller den Kunst, af foregaaende Aarsager at slutte til den nærværende Tilstand, og af Symptomatologien 22) **Semiotik**, **Diagnostik**, **Prognostik**. Den første er den Kunst, af Symptomerne at slutte til Sygdomstilstanden; den anden er Kunsten ved lignende Symptomer at slutte til en forskjellig Sygdom, og den tredie er endeligt den Kunst, af det Forbigangne og Nærværende at udfinde den tilkommende Tilstand og Sygdommens Udfald. — 23) **Therapie** er Læren om Sygdommenes Helbredelse ɔ: om Helbredelsens Væsen, Tegn og Aarsager, og den erholder sædvanligt ved denne Leilighed Navn af **almindelig Therapie**: 24) den **specielle Therapie** handler om de enkelte Sygdomme og deres Helbredelse. Staaende ved Siden af

denne og mangfoldigen indgribende i den finde vi 25) den psychiske Lægekunst, der befatter sig med Aandsforstyrrelser og hvorledes man overhovedet ved at virke paa Aanden kan bidrage til Legemets Helbredelse; 26) Chirurgien, der betragter de mechaniske Sygdomme og Maaden ved mechaniske Midler at helbrede dem, og endeligt 27) ars obstetricia, Accouchementvidenskaben, der har til Formaal at lette og fremme Fødselsforretningen. — Gaaer man nu derimod ud fra Helbredelsens udvortes Midler saa erholde vi 28) materia medica der betragter de enkelte Lægemidler efter en vis Orden, angiver ved hvert dets udvortes Egenskaber og Virkemaade paa Organismen; med denne forener sig 29) Pharmacien, der lærer at gjemme de simple Midler og tilberede de sammensatte, hvoraf der stedse maa være Forraad i Officinet; og 30) Formularlæren, der viser, hvorledes Lægemidlerne bedst kunne anordnes; 31) Cliniken eller den medicinske Praxis benytter endeligt Resultaterne af alle disse Doctriner og gjør Anvendelsen, men taber derhos den videnskabelige Form og opstiller Kunstregler. 32) I Medicinens Historie og Litterærhistorie seer man hen til dens Uddannelsesmaade og Fremgang og efterforsker samme. Med Hensyn til Staten og Borgernes Vel i det Hele har man 33) Statslægevidenskab, der inddeles i medicinsk Politie og medicina forensis. 34) den populære Medicin søger at bibringe Almuen Eet og Andet af Medicinen; den vigtigste Deel af samme er Gjordemodervidenskaben. — Allerede den historiske Kundskab om disse saa talrige Doctriner forudsætter mangehaande Talenter og Forkundskaber, men den practiske Anvendelse eller Udøvelsen af den medicinske Kunst fordrer endnu mere. Lægens Kald er derfor ligesaa vanskeligt som vigtigt (See Art. Læge).

Medicina forensis er Indbegrebet af alle de Kundskaber, samlede af Lægevidenskabens samtlige Dele, der sætte Lægen istand til at meddele Domstolene den nødvendige Underretning i Retstilfælde, hvis Gjenstande ved medicinske Grundsætninger kunne erholde det rette Lys. Den dertil bestemte Læge bør ei alene besidde de

grundigste Kundskaber i sin Videnskab, men og dagligt gjøre sig bekjendt med sammes Fremskridt. En saadan Læge maa foretage sig Besigtelser og Undersøgelser med levende og døde Mennesker, og undertiden, som ved Forgivelser, chemiske Undersøgelser med andre Legemer. Gjenstandene for Medicina forensis er i Almindelighed følgende: Undersøgelse af alle Beskadigelser hos Menneskene, Bestemmelse af sammes Dødelighed efter deres Art, som Saar, Qvæstninger, Forvridning, Beenbrud, Betændelser, Forbrændelse ꝛc.; eller efter Beskadigelsernes Mængde, eller efter den beskadigede Deels Beskaffenhed f. Ex. Hovedet, Halsen, Brystet og Underlivet, de indre Dele ꝛc.; videre Undersøgelser om Forgivelser, Selvmord, Qvælen; om mistænkelige Fødsler, Misfostre, død- eller endnu levende Børn, Undersøgelse om et Barns Død før eller efter Fødselen ved Lungeprøve (see denne Art.); Undersøgelse om foregivne eller skjulte Sygdomme; Bestemmelse om Een duer til Militairtjeneste, Bestemmelse ved Tvivl om et Menneskes Alder; Undersøgelser i Tilfældet af lovstridigt Samleie og tvivlsom Avleevne.

Medien, den største og vigtigste Provinds i det gamle persiske Rige, hvis Grændser mod Øst vare Hyrkanien og Parthien, mod Syd Persis og Susiana, mod Vest Assyrien og Armenien og mod Nord det caspiske Hav, indbefattede det nuværende Iran, Adserbidschan, Gilan og den vestlige Halvdeel af Mazanderan. Landet var ifølge sine mange Bjerge befæstet af Naturen, beboet af stridbare Mænd og tildeels vel dyrket. Endnu før den persiske Periode var Medien bekjendt i Historien som et eget uafhængigt Rige. Ninus, Stifter af det assyriske Monarchie, erobrede ogsaa Medien. En Statholder i Medien gjorde Oprør mod den assyriske Konge Sardanapel, og Medien blev et uafhængigt Rige, skjøndt vi ei have fuldstændige eller sammenhængende Efterretninger om dets Historie. Dejoces skal være sat paa Thronen for sin Retfærdighed som Dommer (710 før Chr.) og prydede Mediens Hovedstad Ecbatana med et prægtigt Slot. Ham fulgte Phraortes, der erobrede Persien, men om-

kom i et Slag mod den nye-assyriske Konge Saosdochin. Under *Cyaxares* skeedte et Indfald af Scytherne; han førte og en Krig med den lydiske Konge Alyattes og erobrede i Forening med Nabopalassar det assyriske Riges Hovedstad Ninive. Den sidste Konge i Medien var *Astyages*, der blev overvunden og stødt fra Thronen af sin Dattersøn Cyrus (560). Medierne bleve nu underkastede Perserne, som de hidtil havde anseet for et ubetydeligt Folk; men snart bleve de Overvundne Seierherrernes Lærere ei alene i Privatlivets Sæder og Skikke, men og i offentlige Indretninger. Efter Cyrus blev Medien stedse i uafbrudt Forbindelse med de øvrige Dele af det persiske Rige; kun de nordvestlige Dele, der før Cyrus havde hørt til Assyrien, løsreve sig for nogen Tid fra de øvrige. Efterat Alexander havde erobret det persiske Monarchie gav han Medien til en indenlandsk Statholder ved Navn Atropates, men berøvede ham samme igjen siden. Dog seer man af den senere Historie, at denne holdt sig i de nordlige Bjergegne, selv da Medien, efter Alexanders Død fik sin egen macedoniske Statholder. Hans Værdighed gik i Arv til hans Efterkommere, der, uagtet Parthernes, Armeniernes og Romernes farlige Naboskab, deels ved Eftergivenhed, deels ved Vaabenmagt vidste at vedligeholde deres Uafhængighed. I de første romerske Keiseres Tid var Landet endnu uafhængigt, men siden kom det under Parthernes Herredømme. Medien bestod af tre Hoveddele: af det sydlige egentlige Medien, ogsaa kaldt Stor-Medien med Hovedstaden Ecbatana; af Atropatene ɔ: Atropates's Land; og af de nordlige Strøg langs det caspiske Hav, Nordmedien.

Medina, Medina al Nabi eller Prophetens Stad, er en lille Stad i den arabiske Provinds Hedschas og er bleven berømt deraf, at Muhamed flygtede derhen 622 før Christi Fødsel og ligger der begraven i en af ham selv bygget Moschee. Det efter Foregivende endnu ufortærede Liig findes i en Kiste af hvidt Marmor, der staaer paa Jorden imellem Califerne Abubekers og Omars Liigkister og er bedækket med kostbare Tepper. Graven be-

vogtes af 40 sorte Gildinger. I Bygningens øvre Stokværk skulle findes store Skatte af Guld, Sølv og Ædelstene, lutter Foræringer af fromme Troende; de ere bestemte til Brug for Sultanen i Tilfælde af en Religionskrig. Medina staaer under Sherifen af Mecca, der sender en Statholder og Besætning derhen. Den tyrkiske Keiser har og nogle Soldater der.

Medoc see Vine.

Medusa, een af de tre Gorgoner (see disse) var den eneste dødelige blandt disse Søstre. Neptun forelskede sig i hendes Skjønhed og omarmede hende i Minervas Tempel. Gudinden, som herover blev høiligt opbragt, røvede Synderinden sin Skjønhed og omskabte hende til et hæsligt Uhyre med Slangehaar; hendes Øine tillagde hun den frygtelige Kraft, at de forvandlede Enhver, der saae paa dem, til Steen. Perseus dræbte hende endeligt ved Hjelp af Pluto og Minerva, afskar det frygtelige Hoved og overgav det til Minerva, der befæstede det paa sit Skjold og gjorde Brug deraf i Gigantekrigen. Af den dræbte Medusas Blod fremkom Pegasus og Chrysaor; efter Ovid ogsaa Lybiens mange Slanger. I Grækenlands skjønne Kunstperiode blev det hæslige Medusahoved forvandlet til et Ideal af rørende Skjønhed. Disse senere Medusahoveder, siger Mayer, ere et forunderligt blandet Ideal af Ynde og Rædsel og skjøn Form og vild Characteer. Paa Titelbladet til Böttigers Furiemaske findes tre Afbildninger af Medusahoveder efter Oldtidens Forestillinger.

Meermann (Johann), Herre af Dalen og af Buren, en som Menneske, Lærd og Statsmand lige udmærket Nederlænder, var den eneste Søn af Gerhard Meermann af en gammel anseet Familie. Faderen er den lærde Verden bekjendt af sin Udgave af Thesaurus juris civilis et canonici og origines typographicæ og blev af den tydske Keiser ophøiet i Rigsfriherrestanden. Sønnen blev ei mindre berømt end Faderen. I Leyden begyndte han sine Studier i Sprog, Historie, Oldsager Jura og andre Videnskaber under forskjellige Professorer

og fortsatte dem i Leipzig under Ernesti og i Gøttingen under Heyne, der blev hans udmærkede Ven. Endnu ung begav han sig med sin Ledsager Erp (siden Professor i Heidelberg) paa en lang Reise igjennem England, Italien, Frankerig og den største Deel af Tydskland. For at erholde den juridiske Doctorværdighed skrev og forsvarede han i Leyden 1774 en Afhandling: De solutione vinculi, quod olim fuit inter S. R. imperium et foederati Belgii republicas, hvilken lod vente endnu modnere Frugter. Antallet af hans Skrifter om Gjenstande af meget forskjelligt Slags beviser hans udbredte Kundskaber og hans Iver for Dyd og Relgiøsitet saa meget mere, som han udgav dem under mange Embedsforretninger. Omtrent i sit 32te Aar giftede han sig med Anna Cornelia Mollerus, Enke efter den lærde Abrah. Pirenot, en født Schweizer. Kort efter sit Giftermaal begav han sig med sin Gemalinde paa en Reise til England, Skotland og Irland. Syv Aar dervaa besøgte de en Deel af Tydskland og Italien og nogle Aar efter reiste de lige til Jaroslaw; over hvilke store Reiser Meermann lod trykke meget udførlige og nøiagtige Beretninger i 11 Dele. Efter sin Tilbagekomst anvendte han en Deel af sin Tid til vigtige Arbeider og Kaldsforretninger til Bedste for Staten og Kirken og til Gavn for de lærde Selskaber, hvis Medlem han var. Nogle Aar før sin Død blev han kaldt til Paris og beklædede der tre Aar en Senators Embede, dog besøgte han i Selskab med sin Gemalinde fra Tid til anden sit Fædreneland. Han døde i August 1815 meget hædret og den sidste af sin Familie. Foruden hans bekjendtgjorde talrige Skrifter, især af historisk og politisk Indhold, havde han og, som Direkteur for Kunster og Videnskaber, stor Fortjeneste ved Bearbeidelsen af Iaarbocken van Wetenschappen en Künsten in het Koningruk Holland over de Jaren 1806 og 1807, hvilke ere trykte 1809 og 1810. Han har og efterladt betydelige Arbeider i Manuskript. Tilsidst var han sysselsat med Udgaven af et interessant Skrift; Histoire des voyages faits par l'empereur Charles V depuis l'an 1514 jusqu'à son mort, par Jean Vandenesse, hvilken Bog han ledsa-

gede med Anmærkninger. Han havde ogsaa oversat Klopstocks Messias paa Hollandsk (Gravenhage 1803-1815 IV Vol. 4.)

Meerskum, et Slags Talkjord, som man først i de nyere Tider har lært at kiende nøiere. Nu veed man, at dette hvide, hvidgule eller blegisabelfarvede fede, seie Mineral, der har et fiint, jordagtigt mat Brud, er meget blødt og let og lader sig skjere i Stykker, graves i Lilleasien, nær ved Staden Cogni (fordum Ikonium, men efter Andre i Egnen af Thivæ (Theben). Naar den kommer op af Gruben er den klæbrig blød, men bliver i Luften snart hærdet til en saadan Masse, hvoraf man kan gjøre Pibehoveder. Af det, der falder af, og som man igjen opløser og bearbeider, gjøres de uægte Meerskums Pibehoveder.

Megåra, een af Furierne (see disse).

Mehul (Etienne Henri), een af de tre Inspectorer ved Underviisningen og Lærer i Compositionen ved Conservatoiret, er født i Givet 1763. Organisten i denne Stad, som var blind, gav ham den første Underviisning i Musikken. I en Alder af 10 Aar blev han Organist hos Franciskanerne (Recolets) og to Aar efter givet Organisten i det berømte Abbedie Valledieu til Medhjelper. Her lærte han Compositionen af en Tydsker ved Navn Hanser, en meget duelig Contrapunktist I sit 16de Aar kom Mehul til Paris og tog Underviisning paa Pianoforte hos Edelman, end engang berømt Mester. I sit 18de Aar blev han forestillet Gluck, der indviede ham i den philosophiske og poetiske Deel af den musikalske Kunst og under hvis Veiledning han som Studier componerede tre Operaer: Psyche af Voisenon, Anacreon af Gentil Bernard og Lausus et Lydie af Valadier. Han var tyve Aar gammel, da han forelagde Academie de Musique en Opera i fire Acter under Titel Cora og Alonzo, som dog først efter 6 Aars Forløb blev opført. Kjed af at vente componerede han Euphrosyne, der blev givet eet Aar tidligere. Mehul har givet Theatret følgende Værker: i Academie

de Musique: Cora et Alonzo 1791; Horatius Cocles, Adrien 1790 tilligemed adskillige Balletter; for Theatre de l'Opera comique: Euphrosine 1790; Stratonice 1792; Le jeune sage et le vieux fou 1793; Phrosine et Mélidore 1794; la caverne 1795; Doria, Le jeune Henri, Ariodant 1799; Bion 1800; Epicure i Fællesskab med Cherubini 1800; L'irato 1801; Une folie, Le tresor supposé, Joanna, L'heureux malgré lui 1802; Helena, Le baiser et la quittance 1803; i Selskab med Kreuzer, Boyeldieu og Nicolo, Uthal, Gabrielle d'Estrées og Les deux aveugles de Toledo 1806; Joseph 1807; paa Theatre françois Chorene til Timoleon af Chenier. I Aaret 1811 udkom af ham Amphion ou les Amazones og Valentine de Milan. Hans Nationalsange, hvoriblandt Chant du départ og Chant du retour ere de berømteste, erhvervede ham den Udmærkelse, at hans Navn 1796 paa Republikens Fest blev udraabt blandt Componisterne af første Rang. Desuden har Mehul udgivet adskilligt for Instrumentalmusikken og to i Institutet oplæste Beretninger, den ene om Musikkens Tilstand for Fremtiden i Frankerig, den anden om Arbeiderne af Eleverne i Conservatoriet, hvilke ere Pensionærer af Kunsternes Akademie i Rom. Hans Fortjenester som Lærer ere overalt bekjendte; Characteren i hans Musik er Energie forbundet med Elegans.

Meibom (Johan Henrik) lat. Meibomius, lærd Læge i Lübeck, blev født 1590 i Helmstädt og døde 1655. Til de vigtigste af hans latinske Værker regner man hans: Mæcenas's Levnet. Mere Berømmelse naaede hans Søn Henrik Meibom. Denne blev født i Lübeck 1638, studerede i Helmstädt og paa nogle hollandske Universiteter, gjennemreiste Tydskland, England, Frankerig og Italien, blev 1661 Professor i Medicinen i Helmstädt, 1678 Professor i Historien og Digtekunsten sammesteds og døde 1700. Han har vedligeholdt sit Minde i Anatomien ved de meibomske Kirtler og adskillige andre vig-

tige Oplysninger. Hans talrige latinske Skrifter ere meget berømte, især de historiske, der for det meste angaae Tydskland. Hans største Værk er Rerum Germanorum tomi tres, fol. 1668. — En anden Meibom (Marx), Beslægtet af Ovennævnte, en god Philolog, født i Tønningen 1630, syssels atte sig fornemmeligt med de Gamles Musik og udgav 1652 i Amsterdam en latinsk Oversættelse af de gamle Forfattere om Musikken (Antiquæ Musicæ scriptores septem gr. et lat.) med Noter og en almindelig Fortale, som han tilegnede Dronning Christine af Sverrig. Denne kaldte ham til sit Hof. Hun fandt saa megen Fornøielse i hans Beskrivelser over den gamle Musik, at hun, for at faae et tydeligt Begreb derom, lod giøre Instrumenter efter Beskrivelsen af de græske, og bevægede Meibom til, ved den dermed opførte Concert, at synge en græsk Arie, hvortil Professor Naudæus skulde dandse en græsk Dands. Men, da Meibom kunde tale langt bedre græsk end synge det, brød hele Forsamlingen ud i en høi Latter. Rasende herover sprang Meibom op og gav Dronningens Livlæge og Yndling Bourdelot, som han holdt for Ophavsmand hertil, et Ørefigen. Kort derpaa forlod han Stockholm og gik til Kiøbenhavn, hvor han blev vel imodtagen og blev Professor ved Sorøe Akademie; siden blev han Præsident ved Toldvæsenet i Helsingøer. Hans Livlighed indviklede ham ogsaa her i Tvistigheder saa at han nedlagde sin Post og begav sig til Amsterdam, hvor han blev Professor ved den derværende Skole. Her kom han i Uenighed med en Borgemester, fik sin Afskeed, reiste til Frankerig og England, udbød sin Beskrivelse over de gamle Triremer, vendte endeligt tilbage til Amsterdam og døde der 1711. Man har adskillige Værker af ham, hvoriblandt Forbedringen af Bibelens hebraiske Text, der, efter hans Paastand er fuld af Feil; ogsaa Editioner af Vetruv, Diogenes Laertius 2c.

Meil (Johan Vilhelm) født i Altenburg, 1733, opofrede sig først Videnskaberne i Bayreuth og Leipzig indtil Synet af Kunstværkerne i Berlin 1752 vakte

hans Talent for de dannende Kunster, hvilket han nu uden at følge nogen Mester eller nogen Skole søgte at uddanne. Uafladeligt øvede han sig i Tegnen og Raderen og skabte sig saaledes en egen Maneer i den sidste Kunst, der skaffede ham en udmærket Plads blandt den nyere Tids Kobberætsere, da han nemlig udkastede alle sine Ideer med den fuldkomneste Rigtighed og udførte samme med hidtil ukjendt Peenhed i smaae yndige Skikkelser. Den hele Samling af hans indtagende Vignetter beløber sig til et halvt Tusinde. Blandt de heldigste af dem høre hans mesterlige Blade til den nyeste Udgave af Sebaldus Nothanker, som bevise, hvor fortræffeligt han vidste at fremstille physiognomiske Characterer. Derhos besad han en nøiagtig Kundskab om Oldtidens og Middelalderens Costume og havde ved Angivelsen af rigtige og smagfulde Tegninger stor Fortjeneste af det berlinske Theater. Hans Studium i Kunstens Historie var utrættet. I Omgang fuld af Ynde og levende Vid havde han under sit mere end halvtredsindstyveaarige Ophold i Berlin erhvervet sig sine agtværdige Medborgeres Kjerlighed og Venskab og døde der almindeligt beklagdt i Aaret 1805 som Vicedirektør for det derværende Kunsternes Akademie.

Meiners (Christopher) var født 1747 i Otterndorf i Landet Hadeln og dannede sig paa Universitetet i Gøttingen, til hvis værdigste Lærere han siden hørte. Hans Celebritet er ei gaaet over til vort Aarhundred. Intet af hans Skrifter kunde forsone den ofte kun af skaansom Agtelse tause Critik. Men man bedømte ham ofte eensidigt og uretfærdigt og ligesom man forhen maaskee altfor meget havde ophøiet manget af hans Produkter f. Ex. hans Breve over Schweiz, saa miskjendte man siden endog det virkelig Fortjenstlige i hans Compilationer. Meiners havde afgjorde Fortjenester som akademisk Lærer. Uophørligt arbeidede han for det gøttingske Universitets Orden og Flor, og hans Kjerlighed for samme avlede den Idee hos ham at forfatte dets Historie, hvilken han dog ei bragte i Udførelse. Hans Yndlingsbeskjeftigelse var Religionernes Historie, hvortil han alerede i sine

tidligste Skrifter, især i sin Historia doctrinæ, de Deo vero havde lagt Grund. Skade, at netop hans sidste Værk om denne Gjenstand: Religionernes Historie, saa aldeles mangler Critik og klar Orden. Nogle tidligere Afhandlinger derimod bære umiskjendelige Præg af en rolig og sindig Tænker og fortjene at opbevares. Af hans Skrifter over Middelalderen og især af de flittigt bearbeidede Biographier af de store Restauratorer i det 15de og 16de Aarhundred vil en nye Bayle engang kunne finde fortræffeligt Stof til Bekræftelse og Gjendrivelse. Meiners's unægtelige Fortjeneste blev og erkjendt i Udlandet. En fransk Oversættelse af hans Historie om Videnskaberne i Rom og Grækenland skaffede ham Plads som Medlem af Nationalinstitutet: de italienske Akademier beraabte sig paa hans Dom, og Tydskland maa stedse regne ham blandt sine flittigste Literatorer. Kunsten at excerpere og omstemple sine Excerpter til Bøger besad han i en høi Grad. Han døde mæt af Livet den 8de Mai 1810 i sit 64de Aar.

Meinhard (Johan Nicolaus) egentligt Gemeinhard, hvilket Navn han i Italien forandrede til Meinhard, var født i Erlangen 1727. Opofret Theologien gik han vel 1746 til Helmstädt og studerede den to Aar under Mosheim og von der Hardt, men forlod dette Studium af Ulyst til alle saadanne Stænder, hvor man alt for meget maa underkaste sig Tvang og Meninger, for gandske at være sin egen Herre, og af Begjerlighed efter at see og lære at kjende Verden. Mosheim, hvem han opdagede sin Beslutning, forskaffede ham 1748 en Huuslærerplads i Liefland, hvor han i næsten tre Aar ei alene gavnede sine Elever, men og med største Iver studerede de gamle og nyere Classiker. Af Lyst til Forandring besluttede han 1751 at forlade Liefland og reise over Kjøbenhavn til Holland. Men ugunstige Vinde opholdt ham i Kjøbenhavn og endeligt seilede han derfra tilbage til Tydskland. For at fortsætte sine Sprogstudier gik han 1752 til Gøttingen og 1755 igjen til Liefland, hvis Clima bedst passede til hans Sundhed. Han blev Huuslærer hos Baron von Budberg og reiste det føl-

gende Aar med sin Elev til Tydskland, Frankerig, Spanien og Italien. For, efter sin Tilbagekomst 1759 ei at falde sin Familie til Last, promoverede han i Helmstädt og vilde holde Forelæsninger over de skjønne Videnskaber. Men hans ustadige Aand drev ham snart derfra til Braunschweig for at lære at kjende Zachariä. Denne var netop da i Hamburg og Meinhard ilede efter ham derhen. De bleve snart Venner. Meinhard vendte tilbage med ham til Braunschweig og lod her trykke sine Forsøg over de italienske Digtere, der endnu kan betragtes som et Hovedværk om denne Gjenstand i det tydske Sprog. Derhos dagligt i Omgang med Zachariä, Ebert, Gärtner, Schmidt og Andre glemte han en tidlang sin Hypochondrie, men efter et Aars Forløb vendte den tilbage med fornyet Kraft. Dette bevægede ham til at forlade Braunschweig, trods de meest glimrende Tilbud og gaae til Leipzig, hvor han nød Gellerts og Weisses Omgang. Paa sine Venners Raad ledsagede han en Grev Moltke som Hovmester paa hans Reiser. Han besøgte 1763 Frankerig, Italien og England. Paa Tilbageveien kom han 1765 til Berlin, hvor han blev bekjendt med Lessing, Ramler, Nicolai, Mendelssohn og Andre, og vendte tilbage til sine Venner i Braunschweig efterat han havde overgivet den unge Greve til sin Fader og forresten afslaaet alle Tilbud. I Braunschweig blev han ei længe og gik derpaa endnu i Efteraaret 1765 til Erfurt, som det Sted, han troede fordeelagtigst for sin Sundhed. Her levede han henved to Aar i et Vertshuus næsten uden alt Bekjendtskab. Han tilbragte hele Uger i Eensomhed og i Nydelsen af hans udvalgte Bogsamling. I Midten af April 1767 gik han igjen til Berlin, hvor han døde den 15de Juni. Meinhard besad, med en stor Beskedenhed, der blandt Fremmede næsten gik til Undseelse, en ualmindelig Læsning, især i de skjønne Videnskabers Fag. Han forstod det græske, latinske, franske, italienske, engelske, spanske, portugisiske, danske og hollandske Sprog og sit eget Modersmaal i vidtløftig Omfang. Foruden ovennævnte Forsøg, hvis tredie Bind Jagemann leverede, har han oversat Ho-

mes Grundsætninger i Critiken, Heliodor og adskilligt andet.

Meiningen (Sachsen-). Hertugdommet Meiningen er en Deel af det forrige Grevskab Henneberg, som 1583, da den hennebergske Mandsstamme var uddød, for Størstedelen kom til Huset Sachsen, med hvilket Greverne af Henneberg havde oprettet en Arvepagt. Hertugerne af Meiningen besidde vel foruden deres Arvedeel i Henneberg ogsaa en Deel af Fyrstendommet Coburg, men ogsaa dette hørte til Greverne af Hennebergs gamle Slægt og kom først 1347 til Huset Sachsen ved Frederik den strenge, Markgreve af Meissens Formæling med Grevinde Catharina af Henneberg. Hertugerne af Meiningens nærværende Besiddelser kom først til den gammelcoburgske Linie, siden til Altenburg, og, da den altenburgske Linie uddøde, til Ernst den fromme af Gotha, hvis tredie Søn Bernhard blev Stifter af den meiningske Linie. Da Bernhards Broder Albrecht døde 1699 udvidedes hans Besiddelser ved en Deel af dennes Lande, og disse Besiddelser forøgedes endnu mere under hans Sønner, da den römhildske Familie uddøde 1710. Bernhard efterlod sig tre Sønner, hvoraf den yngste Anton Ulrich fortplantede sin Familie. To Sønner Carl og Georg succederede ham under Moderens Formynderskab. Hertug Carl døde 1782, hvorpaa Hertug Georg blev Eneregent. Han indførte den 9de Dec. 1800 Førstefødselsretten. Ved hans Død 1803 succederede hans treaarige Søn, Bernhard Ehrich Freund under Formynderskab af sin Moder Louise Eleonore. Hun tiltraadde Rhinforbundet 1806 og fratraadde igjen samme 1813. De samtlige meiningske Lande udgjøre henved 20 Qvadratmile med omtrent 54000 Indbyggere. Indkomsterne beløbe sig til 350,000 Gylden og Krigsmagten udgjør 600 Mand. Hovedstaden er Meiningen. De hertugelig-sachsen-meiningske Lande have i Fælledsskab med Fyrsterne af den ernestinske Linie den tolvte Plads i Forbundsforsamlingen. Landet har Stænder, hvis Forfatning beroer paa gamle Fordrag.

Meißen en Stad i den meißniske Kreds i Kongeriget Sachsen, ligger ved Elben i en meget indtagende Egn og har omtrent 4000 Indbyggere. Paa et Bjerg ligger Slottet, hvoraf dog kun den mellemste eller markgrevelige Deel, Albrechtsburg kaldet, er tilbage. I samme er fra 1710 det berømte Porcellainsfabrik. Dette gjør Staden til en Samlingsplads for duelige Chemiker, Kunstnere og Malere, ligesom og en Green af det 1763 i Dresden oprettede Kunstakademie er etableret her. Omendskiøndt Afsætningen af Porcellainet i de nyere Tider har aftaget formedelst forøget Concurrens, saa sysselsætter Fabrikken dog endnu over 700 Personer. Den har sit Hovedoplag i Dresden (Sammenlign Art. Porcellain). Til Meißens Seeværdigheder hører desuden Domkirken, med dens høie oventil gjennemsigtige Steen-Taarn, hvori det sachsiske Fyrstecapel findes med Begravelser af Frederik den stridbares Efterkommere indtil 1539. Paa Bjerget St. Afra staaer den kongelige Landskole, kaldt Afraneum. Elbbroen ved Meißen blev afbrændt af Preusserne 1757 og afbrudt 1813 paa Davousts Befaling, men begge Gange igjen istandsat.

Meißner (August Gottlieb) blev født 1753 i Bautzen i Øvrelausitz, studerede fra 1773 til 1776 Jura paa Universiteterne i Leipzig og Wittenberg, blev derpaa churfyrstelig sachsisk Geheimearchiv-Registrator i Dresden, derpaa 1785 Professor i Æsthetiken og den classiske Literatur ved Universitetet i Prag og 1805 fyrstelig nassauisk Consistorialraad og Directeur for de høie Læreanstalter i Fulda, hvor han døde 1807. Denne frugtbare Skribents Værker hørte en tidlang til de meest læste i Tydskland. Blomstrende Indbildningskraft, Indsigt, et skjønt Sprog, Ynde og Vittighed og en glimrende Maneer med et fiint Anstrøg af Galanterie anbefale hans Skrifter, omendskjøndt man paa den anden Side med Grund kan dadle mange Feil i dem, som søgte Udtryk, skruede Vendinger, spillende Vid og tom Declamation, ja endog Synder imod Grammatiken. De bekjendteste af hans Skrifter ere: 1) Skizzen, 14 Samlinger. De

indeholde alleslags prosaiske Stykker af forskjelligt Indhold, Anekdoter, Fortællinger, Fabler ꝛc.; 2) Alcibiades, 4 Dele; 3) Masaniello; 4) Bianca Capello, 2 Dele; 5) Spartacus; 6) Epaminondas's Biographie; 7) Julius Cæsars Levnet. Alle disse Værker, det sidste undtagen, hører til den historiske Romans fordærvelige Tvetulleslægt, der desuden gjøres vandig ved Dialogen. I det han søgte at vinde de Tydskes Yndest sanctionerede han en Vildfarelse, der ei kunde andet end være skadelig, saavel for det historiske som æsthetiske Studium; 8) Fortællinger og Dialoger, tre Hefter; 9) der unsichtbare Kundschafter (den usynlige Spion); 10) Musikkens Priis, en Cantate, der blev componeret af Schuster. Blandt hans Arbeider for Skuepladsen er hans Johan af Schwaben det fortrinligste. Desuden har han oversat meget af det Franske, Engelske og Italienske og taget Deel i Andres forskjellige Arbeider.

Meister (Leonhard), en Mand af udmærkede Talenter og store Kundskaber, værdig til Efterkommernes Erindring, skjøndt han havde overlevet sin Skribentberømmelses Periode, der indtraf i den anden Halvdeel af det 18de Aarhundred, blev født 1741 i Neftenbach, hvor hans Fader var Præst. Efter Faderens Død kom han til Zürich, og Breitinger, Steinbrüchel, Ulrich, Hirzel og Bodmer bleve hans Lærere. Foruden den classiske Literatur, der gav hans lyse Aand Kraft og Dannelse, fandt han især Smag i Historie og de skjønne Videnskaber. Han arbeidede med ualmindelig Lethed; men netop denne Lethed forbunden med det Bifald, hans literaire Produkter en Række af Aar fandt hos det større Publikum, var Aarsag i, som han selv aabenhjertigen tilstaaer, at han forsømte Grundighed. Ved dybere Forsken og omhyggeligere Udarbeiden vilde han have leveret færre, men bedre Værker. Dog sporer man, selv i de flygtigste af hans Arbeider, egen Dom, frie Tænken og en rig Skat af Kundskaber. Fra 1769 udgav han aarligt nogle Skrifter. Skriftet om Moden aabner og hans Meisteriana ender denne Kreds. Hans Værker over Schweizerhistorien (Hauptscenen der helvetischen Geschichte; Ge-

schichte Helvetiens von Cæsar bis auf Napoleon; helvetische Scenen der neuesten Schwärmerei und Intoleranz) indeholde tildeels Resultaterne af egen Forskning og ere i det Hele skrevne med megen Frimodighed. Hans Lebensbeschreibungen berühmter Männer Helvetiens (Berømte Helvetiers Levnetsbeskrivelser) og hans berømte Züricher ere fortrinlige Samlinger. Hans Forelæsninger over Indbildningskraft, Sværmerie og Overtroe ere ogsaa uden Hensyn til de lavaterske Feider, der gave dem Tilværelse, endnu stedse læseværdige og lærerige. Sit Kald som Forfatter blev han iøvrigt mere troe end ethvert andet, i sine udvortes Forhold verlede han ofte om. I Aaret 1773 blev han Professor i Historien ved Züricher-Kunstskolen; men ombyttede dette Embede 1791 med Præstekaldet St. Jacob ved Zürich. I Aaret 1799 dreve politiske Storme ham fra Prædikestolen til det helvetiske Fuldbyrdelses Directoriums Archiver. Men snart længtes han efter de roligere Muser, og alerede det følgende Aar blev haa igjen Præst i Lagnau ved Foden af Albis; nogle Aar efter nedlagde han denne Post, for udelukkende at leve for Videnskaberne og de Elever, der betroedes hans Privatunderviisning. Dog blev han endnu engang Præst, nemlig i Kappel i Canton Zürich, hvor han døde 1814.

Meklenburg, der nu har Titel af Storhertugdom, ligger i den forrige nedersachsiske Kreds og grændser mod Øst til Pommern, mod Syd til Mark-Brandenburg, mod Vest til Lüneburg, Lauenburg og Lübeck og mod Nord til Østersøen. Landet indeholder paa omtrent 260 Qvadratmile over 400000 Indb., har ingen Bjerge, men mange Søer og Skove, i nogle Egne ogsaa Sandstrøg. Men i det Hele er det frugtbart og har betydelig Agerdyrkning og Qvægavl. — Først ved Carl den stores Tid begynder Meklenburgs Historie at blive bekjendt. Vi vide blot, at før den store Folkevandring Heruler og Vandaler beboede Østersøens Kyster i det nuværende Meklenburg. Da disse drog ud for at besætte nye Lande, blev Landet besat af slaviske Stammer fra

Østen. To af de mægtigste af disse Stammer Obotriter og Wilzer vare i gammelt Fiendskab med hverandre. De første, som i Carl den stores Tider bestode af de egentlige Obotriter, Polaber (i Ratzeburg og Lauenburg) og Wagrier overvandt ved denne Tid Wilzerne (782) og bragte Endeel af Landet under deres Herredømme. Fra denne Tid havde den obotritiske Konge et Slags Overherredømme over de wilzifke Fyrster hos Redarierne, Kessinerne, Circipanerne og Tollenserne. Slavernes Omvendelse og Undertvingelse foraarsagede langvarige og ødelæggende Krige. Henrik Løve, Hertug af Sachsen og Bayern erobrede endeligt Landet og ødelagde det saaledes, at de faa endnu overblevne Indbyggere ingen nye Forsøg turde vove paa at forsvare deres Fædres Religion og deres Frihed. Siden forsonede Henrik sig med den vendiske Fyrste Prebislaus, efterat denne var bleven Christen, formælede sin Datter Mathilde med Prebislaus's Søn Henrik Burewin og indrømmede Faderen hans Arvelande (med Undtagelse af Schwerin og Danneberg samt Bispedommerne Schwerin og Ratzeburg) under Navn af et Fyrstendomme. I Aaret 1170 blev Prebislaus erklæret for tydsk Rigsfyrste. Denne Prebislaus er Stamfader for de følgende meklenburgske Fyrster, der ere de ældste blandt alle europæiske Fyrster og de eneste i Tydskland af ustridig slavisk Herkomst. Navnet Meklenburg antog man af det gamle obotritiske Hovedstad Meklinborg, der tidligt forstyrredes og nu er en Landsbye mellem Wismar og Brüel. Landet blev deelt imellem Henrik Burewins Efterkommere, hvorover utallige Familietvistigheder opkom. Saaledes fremkom ved Henrik Burewin 2dens Død, ved Deling imellem hans Sønner, de fire Linier: Meklenburg, Gustrow (eller Wenden), Rostock og Parchim, af hvilke de to sidste snart igjen uddøde. Johan, kaldt Theologus (død 1264), som erholdt Meklenburg, er mærkværdig, fordi han af Pariser-Universitetet blev creeret til Doctor i Theologien. Hans Sønnesøn Henrik Løve (regjerede fra 1302 til 1329) bragte ved sin Gemalinde, Markgreve Albrecht af Brandenburgs Datter, Herskabet Stargard til sit Huus som Medgift. Henriks Sønner

Albrecht og Johan stiftede Linierne i Stargard og i Schwerin og bleve af Keiser Carl 4de ophøiede til Hertuger. I Aaret 1436 uddøde den vendiske Linie og 1471 døde Ulrich 2den, den sidste Hertug af Stargard. Henrik den fede, en Sønnesønssøn af Albrecht, blev nu Herre af hele Meklenburg. Men Churbrandenburg bestreed Successionen, og der sluttedes et Forlig i Wittstock, hvorefter Henrik beholdt hele Arven, hvorimod Brandenburg skulde arve hele Landet, naar de meklenburgske Hertuger uddøde. Henrik den fedes Sønnesønner, Adolph Frederik 1ste og Johan Albrecht den 2den stiftede Linierne Schwerin og Gustrow. — Begge disse Hertuger bleve afsatte 1627 af Ferdinand 2den formedelst deres Forbindelse med Danmark og Wallenstein udnævntes til Hertug af Meklenburg; men alerede 1632 indsatte Gustav Adolphp igjen de retmæssige Regenter. Efter Adolph Frederik 1stes Død stiftede i den schwerinske Linie hans yngre Sønner Sideliniernе Grabow og Strelitz; den ældste Christian Ludvig succederede i Schwerin. I den westphalske Fred aftraadde den schwerinske Linie Staden Wismar og Amterne Pøhl og Neukloster til Sverrig; til Skadesløsholdelse erholdt Hertugerne de secularisered Bispedommer Schwerin og Ratzeburg og Johanniter-Commenthurierne Mirow og Nemerow. I Aaret 1692 døde Hertug Christian Ludvig uden Børn, hvorpaa der opkom Strid om Successionen mellem Frederik Wilhelm og Adolph Frederik 2den i Sidelinierne Grabow og Strelitz, hvilken Strid endnu blev heftigere, da den gustrowske Familie uddøde 1695. I et Forlig til Hamburg besluttede endeligt 1701, at den ældre Linie Grabow skulde have Schwerin og Gustrow, men Hertug Adolph Frederik i Strelitz Fyrstendommet Ratzeburg, Herskabet Stargard tilligemed Mirow og Nemerow samt en aarlig Pension paa 9000 Speciesdaler. Der indførtes tillige Førstefødselsretten og Linealsuccessionen. Efter Frederik Wilhelm fulgte 1713 hans Broder Carl Leopold, som formedelst Fornærmelse mod Stænderne blev afsat fra Regjeringen af en keiserlig Commission 1728. Hans Broder Christian Ludvig blev derpaa Landets Administrator. Carl Leopolds

Forsøg, med Magt igjen at bemægtige sig Regjeringen, slog Feil. Efter hans 1747 paafulgte Død blev Hertug Christian Ludvig regjerende Hertug. Ham fulgte 1756 hans Søn Frederik og denne 1785 hans Brodersøn, den nu regjerende Hertug Frederik Frants, som 1803 ved et Fordrag med Sverrig gjenforenede de i den westphalske Fred aftraadde Amter og Staden Wismar med Schwerin. I Rigsdeputationsbeslutningen af 1803 tilkjendtes syv lübekske, i det Meklenburgske indsluttede Landsbyer, Hertugen som Erstatning for to evangeliske Canonicater ved Domkirken i Strasburg, hvorpaa han havde erholdt Expectance i Osnabrücker Freden. I Linien Strelitz blev Adolph Frederik 2den fulgt af sin Søn Adolph Frederik den 3die, og denne af sin Brodersøn Adolph Frederik 4de, efter hvis Død 1794 den nu regjerende Hertug Carl Ludvig Frederik succederede. Meklenburg-Strelitz tiltraadde Rhinforbundet den 18de Febr. 1808 og Meklenburg-Schwerin den 24 April samme Aar; det første skulde afgive et Contingent af 400, det sidste af 1900 Mand til Forbundsarmeen. Stænderne beholdtes i begge Lande, men forandredes overeensstemmende med Tidsaanden. Efter Begivenhederne i Aarene 1812 og 1813 vare Hertugerne af Meklenburg de første af Rhinforbundets Medlemmer, der forlode Frankerigs Partie. Begge Fyrster erholdt 1815 den storhertugelige Værdighed og have tilsammen den 14de Plads i den tydske Forbundsforsamling. De føre et fælleds Vaaben og Titel af Storhertug i Meklenburg, Fyrste i Venden, Schwerin og Ratzeburg, og Greve i Schwerin, Herre i Landene Rostock og Stargard; begge Storhertugdommer staae desuden i nøie Forbindelse ved Familieforbund fra 1701 og 1755. Landstænderne i begge danne et Legeme, og denne Forbindelse kaldes den gamle Landsunion. Ligeledes besættes Land og Hofretten i Gustrov af begge Linier. Iøvrigt regjere begge Huse uafhængigt af hverandre ved deres Landscollegier. Storhertugen af Meklenburg-Schwerin besidder 224 Qvadratmile med 350,000 Indb., holder en Krigsmagt af 3800 Mand og har en Indtægt af 1,800,000 Gylden; Storhertugen af Meklenburg-Strelitz eier 30 Qvadratmile

med 62000 Indb., har en Krigsmagt af 800 Mand og ½ Mill. Gylden i Indkomster. Den herskende Kirke er den evangelisk-lutherske. I Staden Rostock, der besidder store Friheder, er et fælleds Universitet. Livegenskab finder endnu Sted i Meklenburg.

Mela (Pomponius) var efter sin egen Beretning født i Tingentera i Spanien og holdes for en Søn af Marcus Seneca. Han levede under Keiser Claudius (41 Aar efter Chr.) og synes at være død under Nero maaskee en voldsom Død. Vi have en Jordbeskrivelse af ham i en skjøn, kort og tydelig Stiil under Titel: De situ orbis Libb. III.

Melampus, Søn af Amythaon og Idomene, er berømt i Oldtiden som Læge og Sandsiger. Han skal have faaet sit Navn, der betyder sortfodet deraf, at hans ubedækkede Fødder bleve gandske sorte af Solheden, da hans Moder havde udsat ham som et lille Barn. Fabelen fortæller mange Underting om hans Læge- og Sandsigerkunst. Da nemlig et Par Slanger, som han ung havde optaget i sit Skjød og opdraget, engang, medens han sov, havde slikket hans Øren, bemærkede han at de derved aabnedes, saa at han nu forstod Fuglenes Stemme og kunde opdage alt hvad disse forkyndte Menneskene om det Tilkommende. Tiden, naar han har levet, er ubestemt; men almindelig blev han holdt for en viis Mand, der skal have været nøie bekjendt med den hele Mythologie og have bragt adskillige Guddommes Dyrkelse saavelsom de eleusinske Mysterier til Grækenland. Derfor fik han og efter sin Død guddommelig Dyrkelse.

Melancholie, en Sjelssygdom (psychisk Sygdom), bestaaer deri, at en sorgelig fix Idee saa udelukkende har bemægtiget sig Menneskets Sind, at den hele øvrige Verden lidt efter lidt ligesom forsvinder for det og Sjelens øvrige Evner forstyrres i deres Forretninger. Sindet, som den Sjelens Evne, at føle sin egen indvortes behagelige eller ubehagelige Tilstand eller iagttage de

indvortes Fornemmelser og overeensstemmende med disse vække Begjereevnen, bliver ved sammes særdeles Styrke, der yttrer sig som Lidenskaber og Affekter, saaledes forstyrret i sin Rolighed og i sit regelmæssige Forhold til de andre Sjelekræfter, at dets Virksomhed faaer Overhaand over de andres. Da nemlig Forestillinger af Fornemmelser er langt stærkere end abstracte Forestillinger, saa blive disse fordunklede ved hine, Følelsen beholder Overhaand, Forstandens, Dømmekraftens og Fornuftens Virksomhed svækkes. Den til Lidenskab stegne indvortes Følelse er enten behagelig eller ubehagelig, sørgelig og nedslaaende. Disse sørgelige Affecter have en svækkende, ja ligesom lamgjørende Virkning paa Sjelen. Stige de til den Grad, at Fornuften ei længer kan beherske dem bliver denne Tilstand Tungsind. Dog finder endnu Bevidsthed om Frihed Sted; Mennesket veed det og kjender sin Tilstand. Tabes Bevidsthedens Frihed, bliver Tilstanden varig, er det Melancholie. Den Melancholske veed altsaa ei at han er melancholsk; han veed ei mere af alt hvad der omgiver ham; han seer det vel, men det kommer ei til Bevidsthed hos ham. Han har tabt Verden uden for sig, han har tabt sig selv, han lever kun i sig; i en eneste sørgelig Fixidees Kreds dreier han sig omkring, som fortryllet formaaer han ei at slippe ud af denne snevre Kreds; uden for samme er alt som mørkt og øde; kun een Tanke, den om hans evige grændseløse Ulykke, lever i ham, nager hans Inderste og fortærer hans Sind. Da Melancholien udgaaer fra Sindet saa kan Sjelens øvrige Virken vel gaae for sig, men uden Frihed og Bevidsthed. I den Syges Handlinger kan være Overlæg og Virkekraft, kun foregaaer hans Overlæg under falske Forudsætninger og rettet paa et daarligt Maal; at erkjende hine for falske og andre disse, dertil har den Syge tabt sin frie Vilkaarlighed. Den Syges Virksomhed er blot rettet paa et Maal, der svarer til hans fixe Idee; uden for denne er den almindeligt aldeles svækket. Hans Sygdom gaaer ofte blot ud paa een eneste Gjenstand. Ethvert Tilfælde fremkalder den herskende Idee hos ham. Mange iagttage hele Aar igjennem en uafbrudt mørk Taushed, der kun af-

brydes ved Taarer eller enkelte Udraab. Den Melancholske af Kjerlighed finder i sin Hukommelse Intet mere end sin Elskedes Navn eller det sidste Afskedsord, og deslige, som han bestandigt gjentager for sig. Mange beholde nogen frie Brug af de øvrige Sjelekræfter. Paa Mangen virker Aarsagen til hans Melancholie saaledes, at han taber sig i Tanken derom, at Sjelen kun stirrer hen paa den eneste Idee og ligesom mechanisk gjentager samme uophørligt for sig. Man skjelner imellem flere Arter Melancholie, hvis Forskjel for det meste er grundet i sammes Oprindelse. En meget hyppig Aarsag er ulykkelig Kjerlighed. Den Elskende, f. Ex. der elsker uden Haab om at besidde, men endnu mere den, en Anden røvede sin Elskede, geraader i den ulykkeligste Sindsstemning. En anden Art Melancholie er den religiøse, hvori den Syge har vildfarende fixe Ideer om Religion, om Gud, om Evighed 2c. Mange bilde sig f. Ex. ind at være udkaarne af Gud til særdeles Redskaber. Andre tvivle om hans Naade og deres egen Salighed, frygte hans Straf og kunne i denne Fortvivlelse endog gribe til Selvmord. Man bemærker endnu en saakaldt ustadig Melancholie, hvorved de Syge ligesom ere ustadige og flygtige, undgaae Menneskene, besøge eensomme, for det meste sørgelige Stæder, sværme om Natten omkring blandt Gravene, uden at være sig noget bestemt Maal bevidst. Melancholiens Varighed er forskjellig; den kan vare flere Aar. Undertiden forgaaer den af sig selv, undertiden cureres den ved Kunst, men endnu oftere gaaer den over til et eller andet Slags Vanvid eller til legemlige Sygdomme, som Brystvattersot, Lungesyge, Hjernevattersot, Slagflod 2c. De Melancholske skulle sjelden lide af Gigt eller angribes af epidemiske Sygdomme. Blandt Aarsagerne til Melancholie har man og antaget adskillige legemlige Onder, især Overflødighed af sort Galde i Maven og dens Overgang i Blodet, hvorfor og de gamle Læger tillagde den Navnet Sortgaldesot (Melancholie af de græske Ord melas sort og Cholæ Galde). Nervesystemets Svækkelse, Blodets Trængen til Hjertet, Overflodighed af tykt Blod kunne overhovedet virke hertil som fjernere Aarsager.

Melanchthon (Philip) Luthers berømte Medarbeider, blev født den 16de Febr. 1497 i Bretten i Pfalz ved Rhinen. Af sin Fader Georg Schwarzerd, der var Rustmester hos Pfalzgreven og døde 1507, og af sin Moder Barbara, der var en nær Beslægtet af den store Reuchlin arvede han en streng Retskaffenhed og Redelighed. Hans Aandsevner udmærkede ham tidligt, og de hurtige Fremskridt, han som tolvaarig Dreng gjorde i de gamle Sprog i Skolen i Pforzheim, erhvervede ham Reuchlins særdeles Tilboielighed og Opmærksomhed. Paa dennes Raad forandrede han, som Skik var blandt de Lærde paa den Tid, sit Navn Schwarzerd til det ligebetydende græske Melanchthon og gik alerede 1510 til Universitetet i Heidelberg. Her gjorde han stærke Fremskridt i de philologiske og philosophiske Studier, saa at han alerede næste Aar blev Baccalaureus i Philosophien og Instructør for nogle unge Grever. Da Universitetet her nægtede ham Doctorværdigheden for hans alt for store Ungdoms Skyld, gik han 1512 til Tübingen, hvor han foruden sine hidtil drevne Studier ogsaa lagde sig efter Theologien, og efter 1514 at have erholdt Doctorværdigheden, holdt Forelæsninger over græske og latinske Forfattere. For Grundigheden i hans Kundskaber havde alerede en græsk Grammatik, som han udgav ved denne Tid, afgivet det gunstigste Vidnesbyrd, men hans lærde, aandfulde Foredrag som akademisk Docent gjorde ham snart til Gjenstand for almindelig Agtelse, og den lærde Erasmus selv gav ham 1518 Roes for ualmindelig Læsning, nøiagtig Kjendskab til den classiske Oldtid og en veltalende smagfuld Skrivemaade. Tübingen beklagede derfor Tabet af sin fortrinligste Prydelse, da Melanchthon paa Reuchlins Anbefaling blev kaldt til Wittenberg, hvor han 1518 blev ansat som Professor i det græske Sprog og den græske Literatur. Hans oplyste Aand bestemte sig snart for den gjenoplivede evangeliske Sandheds Sag; og hans ved ægte classisk Dannelse modnede Dom, hans Skarpsind som Philosoph og Exeget, den ualmindelige Bestemthed og Orden i hans Begreber, der vidste at udbrede Lys og Ynde over alt hvad han behandlede, den Varsomhed, hvormed hans gjen-

nemtrængende Forstand skreed frem fra Tvivl til Sandhed og den standhaftige Iver, hvormed han holdt fast paa og forsvarede den fundne Sandhed, bidrog ligesaa meget som Luthers Ild og kraftige Virksomhed til at fremme og befæste Reformationsvæsenet. Melanchthons Overlægenhed som Lærd, hans blide, venlige Characteer, det Maadehold og den Retfærdighed, hvormed han behandlede selv Modpartiet gjorde ham især skikket til Fredsmægler. Ingen vidste bedre end han at formilde Luthers Haardhed og anbefale den nye Lære med den meest fordumsfrie og forstaaeligste Klarhed selv til deres Overbeviisning, der vare indtagne imod den. Denne Fortjeneste erhvervede han sig især ved sine 1521 først udkomne loci theologici, et Værk, der først jevnede Banen for en baade videnskabelig og fattelig Fremstilling af den christelige Troeslære og blev Mønstret for alle protestantiske Bearbeidere af Dogmatiken. Umiddelbart i Sachsens Kirkeforfatning grebe hans 1527 paa Churfyrstens Befaling forfattede Visitationsartikler, hvori han gav de sachsiske Kirkers Visitatorer en Instruction angaaende Læren, der skulde foredrages Folket, og om Forandringerne i Kirkeskikkene og Indretningerne, der nu skulde udføres. Saa mildt han iøvrigt i dette Skrift berørte mangt et stridigt Punkt, saa bestemt drev han dog 1529 paa Protestationen mod Rigsdagbeslutningen i Speier, der gav hans Partie Navn, og beundringsværdig er den Sikkerhed i religiøs Overbeviisning, som han lagde for Dagen ved at forfatte den augsburgske Confession 1530, ved Siden af en Klogskab, der tilfredsstillede ethvert Hensyn. Dette Mesterstykke, som Protestanterne ære som deres første symbolske Bog og den kort derpaa udkastede Apologie for den augsburgske Confession gjorde hans Navn berømt over hele Europa, og, om end Frants 1ste ei meente det saa gandske oprigtigt, da han 1535 kaldte ham til Frankerig for at bilægge Religionsanliggenderne der, var dog, saavel dette som Melanchthons kort derpaa fulgte Indbydelse til England et Tegn paa den almindelige Erkjendelse af hans store Fortjenester. Tilbageholdt af politiske Grunde fulgte han ingen af disse Indbydelser, derimod fandt han mangfol-

dige andre Anledninger til at gjøre Reiser, deels for at adsprede sig, deels i Forretninger for sit Partie. Paa een af disse, som han foretog til Hagenau 1540 blev han heftigt syg i Weimar, Luther ilede af venskabelig Omsorg, efter ham, opmuntrede ham ved sin kraftige Tiltale, hvorpaa han kom sig igjen. Da imidlertid den bestemte Religionssamtale i Hagenau ei kom istand, gik Melanchthon 1541 til Worms og kort derpaa til Regensburg, for ved de der anstillede Forsøg til Forlig med Catholikerne at føre Protestanternes Sag. Men desværre kunde hans Viisdom og Maadehold, formedelst den pavelige Legats Modvirkning ei tilveiebringe den Fred, han saa inderligt ønskede; og, medens de billige blandt Catholikerne ved denne Leilighed paa nye lærte at høitagte ham, maatte han af sit eget Partie høre bittre Bebreidelser over de af ham med modent Overlæg og Forsigtighed vovede Skridt til Forening. Ligedan gik det ham, da han 1543 blev kaldt til Bonn af Churfyrst Hermann af Cøln, hvis Reformationsplan han søgte at indlede med skaanende Hensyn til de catholske Autoriteter. Imidlertid har hverken Luther eller nogen anden af hans Venner, der kjendte hans ædle Hjerte og hans oprigtige Fromhed, nogensinde tvivlet om hans Hensigters Reenhed og hans Troskab mod Evangelium. Hvor meget Melanchthon og undertiden maatte lide af Luthers Hidsighed, vedvarede dog disse to høitænkende, i en Sands og Troe enige Mænds Venskab uafbrudt indtil Luthers Død, som Melanchthon barnligen sørgede over, og hvem han hædrede ved et biographisk Minde, hvoraf Kjerlighedens og Ærefrygtens Varme taler ligesaa meget som Sandhedskjerlighed. En stor Deel af den Tillid, Luther havde lidt, tilfaldt nu Melanchthon. Tydskland kaldte ham allerede forhen sin Lærer, og Wittenberg ærede i ham sin eneste Støtte og Universitetets Gjenopretter efter den schmalkaldiske Krig; ogsaa den nye Churfyrste, Moritz, udmærkede ham og gjorde Intet i Religionssager uden hans Raad. Men netop, det, at Kjerlighed til Wittenberg bevægede ham til at underkaste sig denne det hele protestantiske Partie mistænkt blevne Fyrste, og at de protestantiske Stater vedbleve at agte ham som

deres Troes Stifter, kunde nogle Theologer, der gjerne alene havde arvet Luthers Glorie, ei tilgive ham. De angrebe hans Læresætninger og gjorde hans Rettroenhed mistænkt. Rigtigt nok havde Melanchthon alerede ved hine Underhandlinger med Catholikerne viist, at mangen gammel Skik og selv en betinget Erkjendelse af Pavens Autoritet ei forekom ham saa farlig som Luther; hans gradvise Nærmelse i Synsmaaden om Christi Nærværelse i Nadveren til de schweizerske Reformatorers var bemærket af de Fleste, og den Forandring, som den aabenhjertige Mand, der ei var istand til nogen Forstillelse derfor havde gjort i den Artikel om Nadveren i den augsburgske Confession, blev angreben af Venner og Fiender. Og, at han, saavel i de senere Udgaver af hans loci theologici som i andre offentlige Skrifter forklarede Læren om Retfærdiggjørelsen bestemtere og efter sin velgrundede Overbeviisning skriftmæssigere og, ved den Paastand, at Menneskets frie Villie maatte og kunde medvirke ved dets Forbedring, uden Omsvøb tilstod sin Afvigelse fra det augustinske System kunde alle vide, der læste hans Skrifter med Opmærksomhed. Ustridigt havde hans Sædvane stedse at forske videre, og hans Overbeviisning stedse at berigtige mere, en endnu større Deel i denne Forandring, end hans naturlige Blyhed og Kjerlighed til Fred, omendskjøndt han af den sidste Grund ofte føiede sine Ord mildere end de strenge Lutheraner ønskede. Men at han af Frygt for Mennesker eller for at behage dem skulde have bortgivet Noget af den evangeliske Sandhed i noget væsentligt Punkt lader sig ei bevise. Og Hvo vil dadle hans Bestræbelse for at forbedre et Værk, der saa nyligt var begyndt? de fleste af den nyere Tids Theologer have for det meste været enige med ham i de Synspunkter, hvorfor han blev forkjettret. Men til en saa billig Bedømmelse vare Melanchthons Samtidige aldeles ikke tilbøielige. Indførelsen af det augsburgske Interim i Sachsen, som Melanchthon efter lang Overveielse tillod 1549 under Betingelser, der tilstrækkeligt fjernede Faren for Tilbagefald til de pavelige Misbrug, syntes Zeloterne den bedste Anledning til at angribe ham. Den ærgerlige adiapho-

ristiske Felde om den mindre eller større Vigtighed af ligegyldige Biting i Religionsøvelser, hvori Flacius indviklede ham, de Besværinger, som Osiander fremførte imod ham 1557 angaaende Retfærdiggjørelseslæren og endeligt de synergistiske Stridigheder om den frie Villies Medvirkning ved Forbedringen, som Flacius tillagde ham endnukkort før sin Død, dyngede en saadan Mængde Krænkelser over den ved Arbeider svækkede og desuden meget følsomme Mand, at han, sine sidste Dage kun lidet kunde glæde sig ved sin Berømmelse og selv det skjønne Haab, hvorfor han havde levet. Vel havde han rimeligviis ei Aarsag til at klage over, at Churfyrst Moritzes Tog mod Keiseren tilintetgjorde hans Deeltagelse i Conciliet til Trident, hvorhen han vilde reise og var alerede i Januar 1552 kommen til Augsburg, og den 1554 i Naumburg foranstaltede Undersøgelse af hans Rettroenhed faldt ud til hans Retfærdiggjørelse; dog var den her stiftede Forsoning med hans Fiender kun tilsyneladende og deres Modvirkning maatte han og erkjende i Frugtløsheden af det sidste Forsøg, som han paa Conventet i Worms 1557 gjorde i sit Parties Navn til Forlig med Catholikerne. Kirkens Enighed var derfor Melanchthons sidste Ønske, da han døde i Wittenberg den 19de April 1560 i en Alder af 63 Aar. Ham overlevede en Søn, der kun havde arvet Faderens Godmodighed men ei hans Aand, og en i Wittenberg gift Datter. Hans ham meest lige og kjere førstefødte Datter Anna var efter et kort og ulykkeligt Ægteskab med Digteren Sabinus alerede 1547 død af Græmmelse, og hans Kone Catharina, som var en Datter af Borgemester Crapp i Wittenberg, og hvem han havde ægtet alerede 1520, var død 1557. Denne, forresten gode, elskværdige Kones svage, ængstelige Sind havde ofte formørket hans huuslige Tilfredshed og dog var han intetsteds hellere end blandt Sine. I det første Aar af hans Ægteskab saae man ham vugge sine Børn og arbeide i deres Kreds. Alerede hans Udvortes forraadede Beskedenhed og Ydmyghed. Ingen, der saae ham første Gang, skulde i hans næsten lille Figur, som stedse ved hans strenge Maadehold og Arbeidsomhed blev maver, søgt den store Reformator. Men den høit-

hvelvede frie Pande og de skjønne lyse Øine forkyndte snart den kraftfulde livlige Aand, der, naar han talte oplivede hans hele Ansigt. Muntert Spøg afvexlede i hans Underholdning med de skarpsindigste Bemærkninger, og Ingen gik fra ham uden Underviisning og Vederqvægelse. Han saae gjerne Selskab ved sit Bord, og Trængende fandt hos ham saa rigelig Understøttelse, at han ved sin Gavmildhed undertiden kom i Forlægenhed. Med en forekommende Velvillie, som var Grundtrækket i hans Characteer, omfattede han overhovedet alt hvad der nærmede sig ham; aabenhjertig og uden Mistanke lod han overalt sit Hjerte tale; Fromhed, ædel Simpelhed og Uskyld i Sæder, Høimodighed og Redelighed vare ham saa naturlige, at det blev ham vanskeligt at tiltroe noget Menneske andre Egenskaber; og først, efterat være paa mange Maader skuffet og bedraget, lærte han at kjende de uædle Lidenskabers Rænker, der stillede sig i Veien for hans bedste Hensigter. Men netop denne umistænkelige milde Characteer gjorde ham til Gjenstand for sine Tilhøreres inderligste Kjerlighed og Hengivenhed. Fra alle Europas Egne strømmede Studerende til Wittenberg for at samle sig omkring Melanchthon, og den Grundigheds og fordomsfrie Forsknings Aand, som han her udbredede, virkede endnu velgjørende længe efter hans Død. Om derfor og stærkere Kræfter og større Bedrifter gjøre ham den første Plads stridig blandt hans Aarhundreds berømte Mænd, vil han dog stedse i den retfærdige Efterverdens Øine blive anseet for den elskværdigste, reneste og lærdeste.

Melchiter, syrisk Royalister, kaldtes oprindeligen i det 6te og 7de Aarhundred de orientalske Christne, der overeensstemmende med Keiserens Villie underkastede sig den chalcedoniske Kirkeforsamlings Beslutninger, derfor Keiserligsindede. Senere forekommer dette Navn vaklende som Orthodoxien selv. I den nyere Tid er dette Navn af Reisebeskrivere tillagt Jacobiterne i Mesopotamien og de med den romerske Kirke unerede Copter i Ægypten.

Meleager, en Søn af den calydoniske Konge Oeneus, efter Andre af Mars og Althæa. Efter Drengens Fødsel kom Parcerne til Althæa og bestemte hans Skjebne. Clotho sagde han skulde blive høimodig, Lachesis tapper og Atropos erklærede, at han ei skulde døe, før den Brand, der netop laae paa Ildstedet var fortæret. Althæa tog strax Branden af Ilden og gjemte den omhyggeligt. Meleager viste sig snart som Helt. Han bivaanede Argonautertoget, vandt Prisen med Kastespydet i de af Acastus anstillede Liiglege, men udmærkede sig fornemmeligt ved den calydoniske Jagt, hvortil han forsamlede Grækenlands meest anseete Helte-Ynglinge. Selv nedlagde han Vildsvinet og forærede dets Skind, som den fornemste Priis, til sin Elskede Atalanta, som havde bibragt Vildsvinet det første Saar. Derved fandt hans Moders Brødre Idrus, Plexippus og Lynceus sig fornærmede og toge Vildsvinets Skind med Vold fra den hjemreisende Atalanta. Meleager, der ei med det Gode kunde bevæge dem til at give Skindet tilbage, dræbte dem alle tre. I rasende Smerte over sine Brødres Mord greb Althæa den før nævnte Brand og kastede den i Ilden, hvorpaa Meleager døde under frygtelige Smerter. Af Andre fortælles Historien anderledes. Vi have endnu to fortræffelige Billedstøtter af Meleager fra Oldtiden. — Epigramdigteren **Meleager** var fra Syrien. Hans Tidsalder lader sig ei med Vished angive. Ligesaalidet veed man om han er den samme som Cynikeren Meleager. Han levede længe i Tyrus og døde i en høi Alder paa Øen Cos. Han er os bekjendt ved sin Samling af gamle Digteres Epigrammer og ved sine egne, der ere komne til os. De sidste findes i Bruncks Analecter; desuden har Manso udgivet dem.

Melicertes, en Søn af Ino eller Leucothea, blev tilligemed sin af Juno forfulgte og i Havet sprungne Moder forvandlet til en Havguddom og som saadan erholdt han og Navnet Palæmon (see Art. Athamas). Efter et Sagn blev hans Liig af en Delphin bragt til Isthmus, hvor Sisyphus, Konge af Corinth lod ham begrave og indførte ham til Ære de isthmiske Lege. De Søfarende

tilbade ham som en beskyttende Havgud, der førte de i Nød stedte Skibe lykkeligt i Havn, hvorfor han og af Romerne blev kaldt Portumnus eller Havnegud. Som Havgud forestilles han sædvanligt med et stort blaat Skjæg, med en Nøgel i Haanden eller hængende fra Skuldrene; man seer ham og svømmende og ei som de andre større Havguder kjørende paa en Vogn. I mange Søstæder havde man bygget ham Templer, og paa Øen Tenedos ofrede man ham endog Børn.

Melissino. Denne i den nyere russiske Historie bekjendt blevne Mand, var født paa Cephalonia og traadde tidligt i Ruslands Tjeneste. Hans mangesidede Talent forsøgte sig lidt efter lidt i alle Kunster. Han sysselsatte sig med Videnskaberne og yndede det franske Theater. Som Stormester for Frimurerordenen i Rusland, stiftede han adskillige Loger og viste herved stor Virksomhed, indtil Keiserinden, der ei havde Tillid til disse Selskaber, afnødte ham det Løfte at trække sig tilbage derfra. Melissino blev Chef for Landkadetcorpset og tillige Director for Skuespillene i Petersburg, som aldrig vare prægtigere. Elisabeth havde skjenket ham sin Yndest for hans behagelige Udvortes. Hans Tjeneste i Krigen erhvervede ham Udmærkelser under Catharinas Regjering. Romanzoff skyldte fornemmeligt hans Tapperhed og Aandsnærværelse Seieren ved Kagul. Efter General Müllers Død, som 1790 blev i Beleiringen for Kilia, blev Melissino Chef for hele Ruslands Artillerie. Nu kunde han virke kraftigere derfor. Han oprettede et Corps ridende Artillerie, der lidt efter lidt forøgedes og erhvervede sig overhovedet store Fortjenester af Artillerievæsenet. Da Paul 1ste besteeg Thronen viste han Melissino sin Velvillie paa meer end een Maade, men snart forandrede Keiseren sit Sindelaug og overvældede den 70aarige Olding med Krænkelser, der undergravede hans blomstrende Sundhed, forvandlede hans rastløse Virksomhed til Tungsind og gjorde tilsidst Ende paa hans Liv.

Melissus, en Søn af Ithagenes var født paa Samos og levede i den 84de Olympiade. I sit Fædrenelands Historie er han mærkværdig som Statsmand og Feldtherre. Han afveeg i mange Punkter fra sin Lærer i Philosophien, Parmenides. Denne tænkte sig Verdenssubstansen kun som intelligibel og tilstod Mangfoldigheden af Phoenomenerne saaledes som Sandserne vise os dem; men Melissus forestillede sig Verdenssubstansen som materiel og forkastede ligefrem Gyldigheden af Erfaring ved Sandserne. For at undgaae den Indvending, at hans metaphysiske Principier vare i Strid med den almindelige Erfaring, gjorde Melissus den relative Sandhed til Criterium for Erkjendelsens objective Gyldighed. Han sluttede saaledes: Fordi den Mening, at alt hvad der er til, er evigt, uendeligt, Eet, uforanderligt og sig selv overalt ligt, maa forekomme Forstanden mere sand end Meningen om det Modsatte, hvortil Sandserne føre os: saa maa man holde sig til hine og lade disse staae derhen. Derfor paastaaer han og, at man egentligt Intet veed eller kan vide om Guderne.

Melk. Denne almindeligt bekjendte Vædske, der hos alle Pattedyrenes Hunner afsondres i visse Organer og tjener til den første Næring for Ungerne, er af uskatteerlig Værdie for Menneskene. Til Menneskenes Nytte og Brug erholdes den fornemmeligt af Koen, Gjeden og Faaret, i en vis Henseende og af Hesten og Æselet. Melken besidder forskjellige Egenskaber, ei blot efter Dyrenes Forskjellighed, men og efter den Føde, de nyde. Den for Mennesket vigtigste Melk er Koens, hvorfor og Chemikerne især have beskjeftiget sig med sammes Undersøgelse. Melken er en ugjennemsigtig Vædske af hvid Farve og en behagelig sødagtig Smag. Den lader sig adskille i tre forskjellige Dele: Fløden samler sig som en consistent Vædske paa Overfladen, naar den en tidlang staaer stille, og kan skummes deraf. De ostagtige Dele adskille sig, naar Melken, som Fløden er taget af, løber sammen og Vallen bliver tilbage. Fløden er en inderlig Blanding af Smør, Ost og Valle. Det første afsondres ved Flødens mechaniske Kjernen, og den tilbageblivende Vædske

Kjernemelk indeho'der endnu Ost og Valle. Vallen er en tynd gjennemsigtig Flydenhed af guulgrønlig Farve og behagelig sød Smag. Dunster den lidt efter lidt bort saa chrystalliseres Melksukker. Den indeholder og noget Saltagtigt. Melken er næsten den eneste dyriske Flydenhed, der gaaer i Gjæring. Tatarerne forstaaer saaledes af Hestemelk at tilberede ei alene en behagelig syrlig Drik, (kaldet Kumiß) men og en spirituøs Drik. Kalmukkerne forstaae endog at tilberede Brændeviin af Melk, hvilket i mange Henseender kan foretrækkes Kornbrændeviin. Melken af en og samme Dyreart frembydes, under forskjellige Omstændigheder hos samme Individuer og endnu mere hos forskjellige, forskjellige Modificationer. Den er forskjellig efter de forskjellige Tidsperioder fra Fødselen af Ungerne, men fornemmeligt efter Nydelsen af Næringsmidlerne; en Omstændighed, der fornemmeligt er meget vigtig i oekonomisk Henseende. De øvrige Dyrs Melk ligner i dens Bestanddele mere eller mindre Komelken, omendskjøndt nogle Modificationer derved finder Sted. Fruentimmermelk er forskjellig fra Komelk i tre Henseender: 1) den indeholder mindre Ost; 2)den smøragtige Bestanddeel er saaledes forenet med den ostagtige, at den intet Smør giver; 3) den indeholder en større Mængde Melksukker. Æselsmelk er ligeledes forskjellig i tre Henseender: 1) den har mindre Flode; 2) den har færre ostagtige Bestanddele og 3) en større Quantitet Melksukker. Gjede og fornemmeligt Faaremelk ligner meest Komelk. Melken bruges paa mangfoldig Maade. Vigtigst er den som et næsten almindeligt Næringsmiddel, men desuden kan den og fordeelagtigt anvendes i Medicinen og selv i Kunsterne. I sidste Henseende er især den Opdagelse af Cadet de Vaux, at man kan bruge Melk til Malerie, meget vigtig. Man har et meget udførligt fransk Værk af Parmentier og Deyeux under Titelen: Undersøgelser og Bemærkninger over de forskjellige Arter Melk &c.

Melkeveien kaldes den klarthvide Stribe, der omtrent i Figur af en stor Kreds strækker sig næsten omkring

hele Himmelkuglen. Den gaaer igjennem adskillige Stjernebilleder f. Ex. Cassiopea, Perseus med flere og er klarest i Skibet. Hvad den egentligt er skal allerede Democrit have vidst efter Plutarchs Beretning, nemlig den forenede Glands af en umaalelig Mængde Fixstjerner, der formedelst deres store Afstand ei kunne sees enkelt. Hvad de Gamle formodede fandt de senere Astronomer, der kunde betjene sig af Kikkerter, bekræftet. Med Ret opkaster man herved det Spørgsmaal, hvorfor der i disse Himmelegne ere dyngede en saa stor Mængde Fixstjerner sammen, at den øvrige Himmel næsten seer øde ud? Derpaa svarer Astronomien, rigtigt nok kun med Formodninger saaledes: Lysbeltets Stjerner ere sandsynligviis ei nærmere sammen end de øvrige, men staae der i Himmelens uudgrundelige Dybheder i utallige Rækker ligesaadan over hverandre som paa andre Steder af Himmelen men de forekomme os kun mere sammenhobede end paa de øvrige Stæder, fordi vi see dem bag ved hverandre, omtrent som vi see de Træer, der ere plantede i lange Alleer tættere sammen i nogen Frastand end naar vi see dem nærved og efter Længden. Herefter synes det som om Fixstjernerne med deres Planetsystemer ei vare opstillede cirkelformigt, men i en lindseformet Skikkelse, og er dette saaledes, saa maatte man af Lysbeltets Stilling antage, at vort Solsystem ei befinder sig i denne umaadelige Lindsegestalts største Flade, men noget udenfor samme.

Melodica er Navnet paa et af Joh. And. Stein opfundet Claviaturinstrument med et Register-Pibeværk, der blot er bestemt til Melodiens smagfulde Foredrag og derfor kun strækker sin Omfang i Dybden til det lille g. For at Spilleren kan accompagnere sig selv er det saaledes indrettet, at det som et andet Claveer kan sættes paa et kraftiskt Claveerinstrument. Den danske Mechanicus Riffelsen har gjort sig bekjendt ved Forfærdigelsen af dette Slags Instrumenter.

Melodie betyder i Almindelighed en vis Række af Toner, der ere Øret behagelige ved deres Følge og nødvendige Afvexling af Høide og Dybde, Korthed og Længde, og udgjør overhovedet hvad man kalder Sang.

Melodie isærdeleshed, i Ordets indskrænkede Forstand betegner ogsaa Sangen til et eller andet bevidst Musik- eller Tonestykke, hvorpaa man vil hentyde. Melodie i Almindelighed viser iøvrigt den Tonefølge, hvorved Componisten søger at udtrykke det Ideal af Følelse, som han har foresat sig at male og som man i vore fleerstemmede Kunstværker pleier at kalde Hovedmelodien eller Hovedstemmen, og hvilken de øvrige Stemmer blot skulle understøtte. Heraf følger nu, at Melodien er det væsentligste i ethvert Tonestykke, og, at Harmonien, saa vigtige ogsaa de Fordele ere, den skjenker, og saa meget ogsaa Kunstens Udtryksmidler derved forøges, dog maa være Melodien underordnet. Musikken har Sangen som sit egentlige Værk, som sin fornemste Opgave til bestandigt Formaal, og alle Harmoniens Kunster have blot den skjønne Sang eller den egentlige Melodie til sidste Maal. Derfor er det et urimeligt Spørgsmaal om Melodien eller Harmonien er den vigtigste Fordring ved et Tonstykke. Udentvivl vil Harmonien som Middel stedse blive Melodien som Maal underordnet. Derfor er det af største Vigtighed for Componisten, at han stedse har en god Melodies væsentlige Egenskaber for Øine og anstiller flittige Betragtninger over de Midler, hvorved disse kunne naaes, for saavidt som det afhænger af Kunsten. De Elementer, hvorved Componisten sættes istand til ved Tonernes melodiske Forbindelse at udtrykke et skjønt Spil af Følelsen, ere Tonernes Forskjellighed og Forskjellighed en i deres Bevægelse, for saavidt de ere analoge med Yttringerne af de forskjellige Følelser og altsaa, formedelst Sympathiens Love igjen kunne virke paa vore Følelser. At Sangen (thi kun denne forstaaer man ved Melodie) ei umiddelbar er Mennesket naturlig behøver man vel ei først at bevise; den er en Yttring af den overstrømmende Følelse, som ei finder Tilfredsstillelse i den blotte Tale i dens korte afbrudte Toner. Det er vist nok meget vanskeligt at angive de forskjellige Skridt, som det ledende Genie har maattet anvende for at bringe Sangens Opfindelse istand. Det er ei meget sandsynligt at Mennesket ved at efterligne Fuglene skulle være faldet paa Sangen; det er sandsynligere at Sangen ogsaa er en successiv Frembringelse af den menneskelige Natur, thi

de enkelte Toner, hvoraf Sangen er dannet, ere Yttringer af levende Følelser, hvilke Naturen aftvinger Mennesket, ofte imod dets egen Villie, naar det ved Toner yttrer Fornøielse, Smerte eller Sørgmodighed, hvoraf synes at følge at Sangens Elementer ei saa meget er en Opfindelse af Mennesket som af sammes Natur. Mennesket er tilbøieligt til at hænge efter de glade som de sørgelige Fornemmelser og ligesom vugge sig ind i samme. Vi see at Børn, der endnu ei forstaae sig paa Sang, naar de ere i en glad eller bedrøvet Stemning søge at yttre den ved dertil passende Toner. Ved disse Toner faaer Følelsen ligesom noget Legemligt, hvorved den kan holde sig fast og ligesom faae et Slags Varighed; deraf lader det sig paa nogen Maade begribe, hvorledes Mennesket ved visse Følelser kan danne en Række syngende Toner og derved holde sig i en herskende Lunes Tilstand. Men dette alene udgjør endnu ikke Sangen. Thi først naar afmaalt Bevægelse og Rhythmus kommer til, fremstaaer den egentlige Sang. Ogsaa disse synes, saavelsom de lidenskabelige Toner, at have sin Grund i Følelsernes Natur. En blot Gjentagelse af saadanne Toner, uden bestemt Tilbagevenden og Afvexling med Længde og Korthed formaaer ei at bevirke Følelsens Varighed og Vedbliven i samme. Dette bevirker en ligeformig vedholdende Bevægelse bedre. Saaledes er det et ikke sjeldent Syn, at ei blot Barnet, men og det raae voxne Menneske med Gjentagelsen af lidenskabelige Toner forbinde en vis ligedannet Bevægelse med Legemet, en regelmæssig og paa samme Tid tilbagevendende Frem- og Tilbagevaklen af samme, hvori, saavelsom maaskee egentligere i Pulsslaget sandsynligviis Taktens Oprindelse maa søges. Intet er beqvemmere til en tidlang at holde os i een og samme Følelse end en ligeformet, i lige Tidsrum afdeelt Bevægelse, hvorved Opmærksomheden fængsles paa samme Gjenstand. Og saaledes kan man nogenledes forklare Sangens Oprindelse, hvilken man kan kalde en i bestemt eensformig Bevægelse fortløbende Følge af lidenskabelige Toner. Sang eller Melodie kan iøvrigt ei alene frembringes ved den menneskelige Stemme, men og paa Instrumenter. Men den menneskelige Stemmes Sang er

vist nok den oprindeligste og fuldkomneste, fordi den, som levende Frembringelse af den menneskelige Aand, paa det nøieste kan give hver Tone den særdeles Nüance, som Affecten fordrer. Musikkens væsentlige Kraft ligger altsaa egentligt kun i Sangen som alerede ovenfor er bemærket; thi den accompagnerende Harmonie har i og for sig selv aldeles ingen Kraft til Udtryk. I Melodien alene ligge de med uimodstaaelig Kraft oplivede Toner, som man erkjender for Yttringer af en følende Sjel. Derfor har Sangen det Fortrin for alle andre Kunstens Værker at den er istand til at vække Lidenskab. Dette paalægger Componisten den ueftergivelige Pligt at opofre Sangens Studium eller Melodien den største Opmærksomhed. Han maa vist nok tillige være en reen Harmoniker, men kun for at give sin Sang den fuldkomne Reenhed. Men, da denne Reenhed, uden tillige at besidde det indvortes Udtryk tjener til Intet, saa maa, som sagt hans største Studium være rettet paa den lidenskabelige Sang. Melodie, Bevægelse og Rhythmus ere de sande Midler til at bringe Sindet i Følelse, og, hvor hine mangle, der er Harmoniens høieste Reenhed en aldeles uvirksom Sag. Melodiens egentlige Væsen bestaaer ene og alene i Udtrykket. Den maa altid skildre en lidenskabelig Følelse, og Enhver, der hører den, maa bilde sig ind, at høre et Menneskes Sprog, der, gjennemtrængt af en eller anden Følelse, stræber at lægge denne for Dagen. Men, forsaavidt nu denne Melodie i Componistens Hænder er et Værk af Kunsten og Smagen, maa og denne lidenskabelige Tale, som ethvert andet Værk af Kunsten, udgjøre et Heelt, hvori de nødvendige Mangfoldigheder ere forbundne til en fuldkommen Eenhed. Dette Hele maa have en behagelig Form og saavel overhovedet som i sine enkelte Dele være saaledes beskaffent, at Tilhørerens Øre vækkes til bestandig Opmærksomhed, og kan uden Anstød og Adspredelse overgive sig med Lyst til de Indtryk, det modtager. Enhver Sang, der har disse dobbelte Egenskaber, er god. Nu ville vi i Korthed søge at bestemme de forskjellige særdeles Egenskaber, der maa være en god Melodie egen. Først er det aldeles nødvendigt at en Hoved- eller Grundtone hersker deri, hvilken

ved en god til Udtrykket passende Modulation faaer sine forskjellige Nüancer. Dette kan kun skee paa den Maade, at de paa hverandre følgende Toner tages af en bestemt Tonestige. Skeer ei dette vil der ingen Sammenhæng være mellem de enkelte Dele. Naar man f. Ex. tog Grundtonen i C dur og derpaa, uden at være gaaet over i G dur, vilde lade spille Fis, saa vilde dette Sted synes aldeles uden al Sammenhæng og blive uforstaaeligt. Thi den i enhver Tonstige liggende Harmonie giver de af samme tagne Toner den nødvendige Sammenhæng. Men Hoved- eller Grundtonen maa vælges svarende til Stykkets Characteer. Thi enhver Tonart har maaskee en den egen Characteer. Jo finere nu Componistens Øre til at udfinde denne Characteer i enhver Tonarter, desto heldigere vil han i særdeles Tilfælde være i Hovedtonens Valg, hvilket meer end maaskee mangen troer bidrager til det rigtige Udtryk. I gandske korte Melodier, der blot bestaae af et Par Hovedsatser, kan man blive gandske ved Hovedtonen, eller og i alt Fald modulere i dens Dominante; længere Stykker derimod fordre Afvexling i Tonen, for at det lidenskabelige Udtryk ogsaa med Hensyn paa det Harmoniske, kan erholde sin Skattering og sin Mangfoldighed. For det andet er til en god Sang Rhythmus nødvendig, det vil sige de enkelte Deles Afmaaling i lange og korte Dele. Enhver Sang vækkes ved de enkelte Toner, der i Tiden følge paa hverandre i Begrebet om Bevægelse. Enhver Tone er som en lille Rykning, hvoraf et bestemt Antal udgjør et Skridt. Der synes overhovedet at være en saa naturlig Lighed mellem Sangens Gang og Bevægelse, at overalt, selv hos de meest raae Folkeslag, de første Sange, der opkom iblandt dem, vare uadskillelig forbundne med Gangen eller med Dandsen. Enhver Bevægelse, hvori ingen Orden og Regelmæssighed hersker, hvor intet Skridt er det andet ligt, bliver alerede ved den blotte Beskuelse trættende. Saaledes vilde en Følge af Toner, hvor harmonisk rigtig og deres Fremskriden var, naar der ei var en afmaalt Orden iblandt dem i Afvexlingen, ei underholde vor Opmærksomhed et Øieblik, men snarere forvirre os. Derfor maa der være Eensformighed i Be-

vægelsen, den maae gaae frem i lige Skridt, og Tonefølgen maae inddeles i slige lige Tidsskridt, der i Musikken kaldes Tacter. Disse Skridt maae, naar de bestaae af adskillige smaae Rykninger, derved giøres følelige, at hvert Skridt paa den første Rykning angives stærkere end paa de øvrige eller faaer en Accent. Hørelsen føler da Tonernes Inddeling i Tacter. Derfor maae de lige lange Skridt i passende og behagelig Afvexling følge paa hverandre. Derfor er det nødvendigt at Tactens Vedvaren inddeles i mindre Tidsmaal efter lige og ulige Tal, at de forskiellige Tidsmaal skjelnes ved Accenter og ved forenet Eftertryk. Heraf fremkommer igjen nye Arter Eensformighed og Mangfoldighed, som giøre Sangen behagelig. For det tredie udfordrer en god Melodie det lidenskabeligste Udtryk, som bevirkes ved en hurtig eller langsom Bevægelse, ved Foredragsmaaden rc. For det Fjerde hører til en god Melodie, at den kan synges eller spilles og, efter dens Arts Beskaffenhed, falder let i Hørelsen. Hvor denne Egenskab mangler, der bliver en Compositions alle øvrige Fortienester fordunklede eller gjorte aldeles uvirksomme. For at blive let og fattelig maa Componisten have studeret saavel den udøvende Sang som alle de Instrumenters Natur, for hvilke han vil sætte. Den sidste Egenskab ved en god Melodie er den Nødvendighed, at Textens Udtryk saa meget som mueligt maa gjengives af Melodien. Componisten maa derfor bestræbe sig for at iagttage den egentlige Art og Grad af Følelse, som ligger i Texten og overhovedet hensætte sig i samme. Her er det især vigtigt at bemærke og lære at udforske de Steder, hvor Følelsen bliver saa indtrængende at Sindet ønsker at dvæle derved. Her er Leilighed at anbringe de meest rørende Manerer og Colleraturer. Har han Følelse og Øvelse i at componere saa vil Bevægelse og Tact, som passer for det Stykke der skal sættes, af sig selv falde ham ind. Men at træffe den meest passende Rhythmus og de bedste Indsnit vil ofte være ham vanskeligt, hvor Digteren ei har været fuldkommen musikalsk: det behøves neppe at erindres at Indsnit og Perioder maae stemme overeens med dem i Texten. Stride nu disse, som ei sielden er Tilfældet mod Musik-

kens Jevnmaal, saa maa Componisten hjelpe sig frem med Gjentagelser og Omsætninger af enkelte Ord. Høist hensigtsstridende ere Skildringer af legemlige Ting, som Digteren forelægger Forstanden og ei Følelsen. Endnu værre ere Skildringer af enkelte Ord efter deres lidenskabelige Betydning, der aldeles er imod Textens Udtryk. Som om Componisten, naar Digteren sagde: Græder ikke! paa det første Ord vilde sætte Toner, der skulde efterligne Graad. Endeligt maa endnu bemærkes at visse Feil imod Tactens Natur gjøre Melodierne høist ubehagelige. Deslige Feil opstaae, naar man anbringer Dissonancer paa Tactdele, som ei taale disse.

Melodion Navnet paa et af Dietz i Emmerich opfundet Instrument, hvis nærmere Beskaffenhed vi ei kjende.

Melodrama (Duodrama, Monodrama) betegner et lyrisk dramatisk Skuespil med Instrumentalmusik, hvilket vakte megen Opmærksomhed i den anden Halvdeel af det forløbne Aarhundred, foranlediget ved Bendas Ariadne og Medea. Det skjelner sig derved fra Operaen, at Digteren lyrisk bearbeider det dertil valgte Sujet og deraf udvikler en Række af Følelser, hvilke han ligesom kun antyder, for derved at give Musikken Leilighed at udtrykke disse Følelser. Componisten afbryder derfor vilkaarligt i Melodramaet Declamationen ved blot Instrumentalmusik, der indskydes efter Omstændighedernes Beskaffenhed snart i længere snart i kortere Satser af ubestemte Former mellem Perioderne og Talesætningerne for at udtrykke og forstærke de Følelser, der udtale sig ved Declamationen. Naar vi betragte det udmærkede Bifald, som de to ovennævnte Melodramer Ariadne og Medea i saa høi en Grad erholdt ved deres første Forestilling, saa maae vi vist nok forbauses over, at dette Slags dramatiske Kunstværker senere har fundet saa faa Efterlignere, og have erholdt saa lidet Bifald. Men, naar vi troe, at være fuldkommen overbeviiste om at burde betragte en heel Nations Bifald eller Mishag som en ufeilbar Dom om et Kunstprodukts Værdie, og Erfaring lærer os, at Melodramet i Tydskland ei har

gjort nogen varig Lykke, saa tvinges vi til at antage, at Melodramerne i sig selv mangle de Fortrin, hvorved de kunne sættes istand til at forskaffe sig en Nations Bifald for Aarhundreder. Men hvori ligger nu Grunden, hvorfor Melodramet, ifølge sin Natur, er ei istand til at skjenke egentlig sand dramatisk Interesse. Naar vi først betragte Melodramernes mechaniske Bygning saaledes som der nu gives nogle, saa ville vi finde, at en eneste Person aldeles ikke er istand til at begynde en dramatisk Handling, udføre samme igjennem alle Forviklinger og endeligt til Tilskuernes fulde Fornøielse ende den harmonisk. Derfor har man istedet for den dramatiske Natur, som Melodramet maa undvære, søgt at give samme en aldeles lyrisk Holding. Herved fremkommer den stødende Modsigelse at vi stedse see Følelser, uden at de Handlinger, som frembringe dem, komme os for Oine. Vi see Virkninger uden at erfare sammes Aarsager. Anderledes forholder det sig med Duodramet, fordi Muligheden tilbørligt at begynde, forvikle og fuldføre en dramatisk Handling alerede er større for to handlende Personer. Men ogsaa her fordres et udmærket Talent til at forfatte et Drama, hvis mechaniske Hjelpemidler endnu ved to Personer ere meget indskrænkede. Hertil kommer endnu en anden Vanskelighed, som ei bør forbigaaes. Man har nemlig hidtil troet, at give disse Mono- og Duodramer en alvorlig Characteer, for saaledes at give Componisten ved den hermed nødvendigt forbundne Lyrik, tilstrækkelig Anledning til Malerie af Følelser og Lidenskaber. Men, da nu den alvorlige Characteer ved dens Eenhed og Mangel paa udvortes Bevægelse nødvendigt maa være meget indskrænket og denne Mangel paa Bevægelse naturligviis ei hæves ved een eller to Personers indskrænkede Handling, saa følger deraf, at et alvorligt Indhold maa være gandske upassende for dette Slags dramatiske Arbeider. Man syntes at have bødet herpaa ved at give Intermezzoer og lignende dramatiske Producter, der vel kunne sammenlignes med Melodramer, en comisk Characteer ved Musik. Disse synes at være de Mangler, der ligge i disse Produkters Poesie selv. Et andet unaturligt Anstød imod Interessen ligger i den

Maade, hvorpaa man hidtil har behandlet Musikken i Melodramet. Digtere af saadanne Melodramer have nemlig troet ei at kunne give Componisten noksom Leilighed til Udviklingen af hans Kunst, naar han ei flittigt contrasterer Følelserne og lader dem selv bestride hverandre indbyrdes. Derved opkommer nu naturligt en saadan Mangel paa Eenhed i den musikalske Fremstilling, at næsten enhver musikalsk Periode, der afbryder Declamationen, fremviser en forskjellig med de andre contrasterende Characteer. Af disse Grunde kan man vel erklære Melodramet for et unaturligt Produkt, der ei fortjener at bearbeides.

Melpomene Sørgespillets Muse afbildes med en alvorlig Maske, vel og med en Dolk eller en Cypressegreen i Haanden (See Muserne).

Melzi d'Erile, Duca di Lodi, af en adelig spansk Familie, havde nedsat sig i Mailand, viste sig som Partiegjænger for de Franske ved deres Indmarsch i dette Land og blev udnævnt som den cisalpinske Republiks befuldmægtigede Minister ved Congressen i Rastadt, hvor han spillede en udmærket Rolle. Det var ham, som bragte General Bonaparte Nøglerne til Mailand, da han i Spidsen af Armeen holdt sit Indtog i denne Stad. Siden spillede han en vigtig Rolle ved Consultaen, i Lyon 1802 og blev udnævnt til Vicepræsident for den nye Regjering i den italienske Republik. Han beklædede denne Post til 1805, da Republikken blev omskabt til et Kongerige. Efter Napoleons Kroning til Konge i Italien blev han udnævnt til Cantsler-Seglbevarer og erholdt 1808 Titel af Hertug af Lodi. Da Catastrophen 1814 indtraf, bestræbte han sig skjøndt forgjeves at bevæge Senatet til at prociamere Prinds Eugen som Konge i Italien for om muligt at vedligeholde dette Rige.

Melville (Henry Dundas, Viscount) en berømt engelsk Statsmand, var født 1741 i Arniston i Midlothian eller Edinburghshire, studerede i Edinburgh og blev 1763 Advocat der. Han viste tidligt en rask, ind-

trængende Aand, levende, flydende Veltalenhed og Bestemthed. Efterat han nogle Aar havde været General-Procurator, blev han 1773 Lord-Advocat af Skotland, et Embede, der er forbundet med en næsten uindskrænket dømmende Magt og en over hele Kongeriget udbredt Indflydelse, hvilken han anvendte til at ansætte mange af sin Familie og andre ham hengivne Personer. Man beskylder ham og for nogle Vilkaarligheder i sin Forvaltning. Snart blev den juridiske Virkekreds ham for snæver. Han bragte det dertil, at han imod Ministeriums Villie kom i Underhuset, men viste sig desuagtet som en ivrig Tilhænger af den daværende Minister Lord North. Da denne 1782 blev fortrængt af Marquien af Rockingham, og efter dennes Død Marquis Landsdown og Pitt vare komne til Roeret, fulgte han og deres, Norths gandske modsatte System. Men ved deres Fald (efter Freden med Amerika 1783) tabte han ei alene sin Post som Marine-Sekreteer, men og som Lord-Advocat af Skotland. Dog fremtraadde han snart igjen i Fælledsskab med Pitt. Denne blev første Statsminister eller første Lord af Skatkammeret, og Dundas erhoidt som Marine-Skatmester, Præsident for General-Controllen, Statssekreteer, dirigerende Minister og Directør ved Banken i Skotland ꝛc. en hidtil uhørt Indflydelse. Hans store Strenghed gjorde ham dog saa forhadt hos Folket, at han, paa en Reise til Skotland 1793, paa nogle Steder, neppe kunde undgaae Pøbelens Raserie. Pitt forlod sin Plads 1801, og Dundas, der nu var udnævnt til Viscount Melville, fulgte ham, ligesom han og ved hans nye Optræden igjen kom frem og blev første Lord i Admiralitetet (Marineminister). I denne Post blev han til sin bekjendte Proces. Han havde nemlig selv som Marine-Skatmester bevirket en Bill, hvorved Skatmesterens Forretninger nøiere bestemtes og hvorved fastsattes, at de igjennem hans Hænder gaaende Penge fra Tid til anden skulde flyde i Banken og unddrages al Misbrug; men han forsaae sig selv siden derimod, da han handlede eller lod handle med betydelige Summer af disse Penge, skjøndt Staten derved egentligt Intet berøvedes. Whitbread foreslog derfor Klage imod ham, d. 8 Apr. 1805 hvil-

ket Forslag gik igjennem ved Talerens Udslag givende Stemme. Den 10de nedlagde Lord Melville sin Post som første Lord i Admiralitetet; den 6te Mai blev han udstrøgen af de geheime Statsraaders Liste og den 20de Juni af Mr. Whitbread og nogle Andre formeligt i Parlamentet anklaget for Utroskab og lovstridig Embedsforvaltning. Processen førtes i Westminsterhall, og Lord Melville frikjendtes. Han erholdt igjen sit Sæde i Statsraadet, men blev ei ansat i noget Embede, kom undertiden i Statsraadet, men udrettede Intet af Betydenhed og levede for Størstedelen i Skotland. Der døde han pludseligt i Edinburgh den 27de Mai 1810.

Memel en Stad i Königsberger-Kredsen i Østpreussen ligger ved det curiske Hav, hvor Floden Dange falder i samme og har omtrent 5000 Indbyggere. Havnen er rummelig, og betydelige Skibe kunne komme tet til Staden, mindre Fartøier ligge i den indre Havn, som Dange danner. Staden er befæstet og har et Citadel af fire Bastioner. Den ei ubetydelige Handel bestaaer for det meste i Commissionshandel med Skibstømmer, Hamp Korn, Huder ꝛc., hvilke Artikler bringes fra Lithauen og føres til England. De største Handelshuse ere og af engelsk Herkomst.

Memmi (egentligt Martini) Simone fra Siena, er fornemmeligt som Maler foreviget ved Petrarca (Son. LVII, LVIII) hvem han malede Lauras Billede. Efter Nogle var han en Discipel af Giotto, med hvem hans Maneer har Lighed, dog bemærker man efter Fiorillo i Giottos Værker mere Blødhed i Farveblandingen og Rigdom i Opfindelsen. I Capellet degli Spagnoli, i Kirken S. Maria Novella og i Campo Santo i Pisa malede han store Façader, uden at maatte tage sin Tilflugt til Afdeling i Fag, som forhen skeedte. Om hans Fortjenester i Miniaturmaleriet vidner en med Figurer prydet Haandskrift i det ambrosianske Bibliothek. En Egenhed ved hans Billeder er Sammenstillingen af Figurer af forskjellig Proportion paa samme Flade. Filippo Memmi var hans Beslægtede og Discipel.

Memnon var efter Mythus en Søn af Tithonus og Aurora og en Broder til Emathon, men Tithonus var en Søn af Laomedon og Broder til Priamus. Efter Nogle var Memnon Æthiopiernes, efter Andre Assyriernes Konge. I Abydus i Ægypten opbyggede han et prægtigt Pallads og en Labyrinth og et andet Pallads i Susa i Persien, hvilken Stad af ham ogsaa førte Tilnavnet Memnonia. Priamus, Konge i Troia bevægede ham, ved Foræringer af en gylden Viinstok, til at komme sig til Hjelp imod Grækerne. Ved Troia udførte han adskillige tappre Bedrifter, saarede selv Achilles og blev endeligt dræbt af denne. Paa Auroras Begjering at hædre hendes Søn paa en udmærket Maade, lod Jupiter en utallig Mængde Fugle udgaae af hans Aske, hvilke kaldtes Memnonsfugle, de vendte aarligt tilbage til hans Grav, hvor de stredе med hverandre og høitideligholdt saaledes ligesom Liiglege til hans Minde. Han blev efter sin Død tilbedet som Heros. Ved Theben fandtes hans Billedstøtte eller egenligt to Billedstøtter af colossal Størrelse, hvoraf endnu findes Levninger. Naar Solen gik op og beskinnede Statuen gav den en glædelig Lyd fra sig, men, naar den gik ned, en sørgelig. Man fortæller endog, at den skal have udgydet Taarer og fremsat Orakelsprog i syv Vers. Man hørte Klangen af den endnu i det 4de Aarhundred efter Christi Fødsel. Beskrivelser over disse Statuer og Efterretninger om den hørte Lyd finder man hos Pausanias og Strabo og blandt de Nyere Pococke og Norden. De Lærde have fremsat meget skarpsindige Hypotheser angaaende Betydningen af Fortællingen om Memnon.

Memoirer, Memoires. Med dette Ord betegner man 1) Stadsskrifter, der mangle de sædvanlige Formaliteter eller dog de fleste af samme især Forseglingen. De forekomme hyppigt ved Ministrenes Negociationer, undertiden og ved Beherskernes Svar og Resolutioner, fordi man ved dette Slags Skrifter paa en fiin Maade kan undgaae alle Rang- og Ceremonielstridigheder. Man har tre Slags af disse Memoirer: 1) de der ere forsynede med Tilskrift, Datum og Underskrift, i hvilke Forfatte-

ren taler om sig selv i første, og om den, han vender sig til, i anden Person (Mémoires en forme de lettre), 2) saadanne, der vel indeholde Tilskrift, Datum og Underskrift, men, hvori den Skrivende taler om sig selv i tredie Person (ligefrem Mémoires), og saadanne 3), der ere uden Tilskrift, tit endog uden Underskrift, og hvor der skrives om Forfatteren og Modtageren i tredie Person (Noter). Saadanne Skrivelser forfattes og overgives deels af Hoffet selv, deels af sammes Gesandter. Til de første høre a) Circulærnoter til Corps diplomatique ɔ: de ved et Hof residerende fremmede Gesandter, for at give dem Efterretning om noget eller bede dem om noget, almindeligt med Underskrift af Statssekreteren eller Ministeren for de udenlandske Sager, videre b) et Hofs Svar til en Gesandt paa hans Memoirer, c) Noter til et udenlandsk Statsministerium eller udenlandske Gesandter for at overgives samme tilligemed en Memoire. Gesandternes Erindringsskrivelser til de Hoffer, hvor de residere, ere for det meste egentligt saakaldte Memoirer, undertiden og blot Noter; de udfærdiges nu ei mere en forme de lettre. II. Ved historiske **Memoirer** forstaaer man saadanne Skrifter, hvori Nogen optegner Begivenheder, han selv har oplevet, til sin egen Erindring. De adskille sig fra en fuldstændig Historie og fra en Krønike derved, at de 1) kun have een Begivenhed eller en Person til Gjenstand; 2) at Forfatteren enten selv har taget Deel i den beskrevne Begivenhed eller dog var den handlende Person nær nok til at kunne øse af den reneste Kilde og 3) at de ere skrevne i den blotte Fortællings Tone, men i en sammenhængende Fortælling og af een Forfatter. Af den sidste Grund gjør man ingen Fordringer paa dem i Henseende til Form og Stiil som paa et virkeligt historisk Kunstværk og tilstaaer dem at være mindre sammenhængende og omhyggelige i Udtrykket, skjøndt deres Værdie er saa meget større jo mindre de gjøre Brug af denne Tilladelse og vel fortælle med Lethed men uden stødende Forsømmelighed. Deres mangesidede og mangfoldige Værdie er unægtelig. De levere Forskeren meget interessante Details, opdage ofte de hemmeligste Drivefjedre, trænge ind i enkelte, ofte for ubetyde-

ige anseete og i almindeligere Historier forsømte eller neppe med frygtsom Forsigtighed ved Vink antydede Omstændigheder, udvikle hemmelige Anslag og Udkast, af hvilke blot det sidste Resultat pleier at optages i Historien og kunne almindeligt og under visse Indskrænkelser gjøre Fordring paa en høi Grad af Troværdighed. De ere ei mindre behagelige ved den Skrivendes reent udtrykte Individualitet, ved hans Maade at betragte Begivenhederne (om og denne skulde være eensidig, indskrænket, ja endog partisk, hvilket nu engang ligger i disse Skrifters Natur), ved Originalitet og Naivetet, Frimodighed og fordomsfrie Bedømmelse og Liv og Ynde i Fremstillingen. Ved disse Egenskaber erholde de det Fortrin for andre Arter historiske Skrifter, at de baade tilfredsstille den flygtige Dilettant og den competente Kjender, hiin ved den tillokkende Kunstløshed i deres Form, denne ved Indholdets Værdie, skjøndt man ei kan andet end tilstaae, at den historiske Critik i sidste Henseende har en vanskelig Forretning. Som de ældste Memoirer anseer man sædvanligt Cæsars Beretninger om sine Feldttog, og fra Middelalderen kan man blandt andre regne Biskop Ditmars Krønike herhid (ifølge nyere Synsmaader af samme); men deres egentlige Fædreneland er Frankerig, i hvis historiske Literatur de ere en sand Nationaleiendommelighed og hvor de fra Slutningen af det 15de Aarhundred stedse bleve hyppigere. Særdeles Omtale fortiene følgende. Philip de Commines fortæller Ludvig 11tes og Carl 8des Historie (1464-1498) med fortryllende naiv Simpelhed, i et lyst og ukunstlet Sprog og med trohjertige Betragtninger og Formaninger til Fyrsterne (London 1747, 4 Bind, 4.). Martin du Bellays, ved deres kraftfulde Fremstilling og den i dem yttrede Nationalaand. Mærkværdige Memoirer gaae fra 1513-1516. (Paris, 1569, fol. moderniseret udgivne af Lambert, Paris 1753, 7 Bind, 8.). Blaise de Montluc er i sine Memoirer (fra 1521 til 1569, af Henrik 4de kaldt Soldaterbibelen, Paris 1746, 4 Bind, 12.) ligesaa aabenhjertig i sin Selvdaddel som i sin Selvroes, et levende og anskueligt Foredrag er forenet med den en gammel Kriger eiendommelige Ordrigdom. Mi-

chel de Castelnau (Mem fra 1559-1570, Brussel 1731, 3 Bind, Fol.) udmærker sig ved politisk Redelighed i høieste Fuldkommenhed, ved Modenhed og Klarhed i Domme, et værdigt og roligt Foredrag. Brantomes berygtede Memoirer (Oeuvres, Paris, 1787, 8 Bind, 8.) ere characteristiske ved en synderlig Blanding af skamløs Naivetet og cynisk Frimodighed, ved øvet Skarpblik for Svagheder og en sleben, usædelig Hofmands flagrende Ustadighed. Margarethe af Valois, Henrik 4des Gemalinde fortæller Historien om sine Ungdomsaar (1561-1581) med fortryllende, skjøndt ofte noget kunstlet Elegans, qvindelig Fiinhed og Smidighed, men tillige med umiskjendelig Godmodighed (Haag 17 5, 2 Bind, 8.; paa Tydsk af Fr Schlegel, Leipz. 1803, 8.). Aubigné (1550-1600, Amst. 1623, 3 Bd. Fol.) er, med alle Fordomme, med kjek ofte til Spottesyge grændsende Frimodighed, og ved et søgt ofte uforstaaeligt Udtryk, en for sin Tids Historie høist vigtig Skribent, skjøndt han maa bruges med critisk Drøftelse. Maximilian de Bethune Hertug af Sully gjelder, ved de Forhold, hvori han ledede og ved sin erkiendte Retskaffenhed i alt hvad der angik Statsanliggender, for et Vidne af første Rang, omendskjøndt han er indskrænket og partisk, endog uvenlig og bitter i sine Domme om Mennesker og Hofforhold og i sit Foredrag skjødesløs og ofte trættende vidtløftig (Paris, 1788, 6 Bind, stor 8.). Rochefoucault, en Stormand af den fineste Dannelse og dyb Menneskekiender, beskrev Frondens Uroligheder (1648-1652) med Mesterhaand, og besidder, ved utilsløret Partiskhed, en skarpsindig og klar Fremstilling og Udvikling af Begivenhederne, træffende Characteristik af Hovedpersonerne, talende Livlighed og naturlig Colorit. Fremstillingen (hvori han meget upassende ofte er bleven sammenlignet med Tacitus) er upyntet, mandig og tænkerig, Sproget reent, afmaalt og concis (Trevoux, 1754, 2 Bd. 12. Paris 1804, 18.). Cardinal Retz's Memoirer (Genf 1777, 7 Bind, 12. tydsk Jena 1798-1800, 3 B. 8.) have for den, der forstaaer at anvende psychologisk Critik, megen Troværdighed, Characteristiken er talende og forraader den svede og

dybtskuende Kjender. Fremstillingen er aandig, vittig, rig udstyret med grundige Reflexioner og Sproget har den finere Omgangstones hele Lethed og megen naturlig Ild. Af den utallige Mængde andre Memoirer kunne her blot korteligt nævnes: Joinvilles, der udmærke sig ved Naivetet, d'Etrées, de Briennes, de Torcys og Montyons, interessante for Kunsten at underhandle, og Mémoires du Général Dumourier, (Hamb. 1794, 2 Bd. 8.), Mémoires pour servir à l'histoire de l'année 1789 (uden Trykkested 1790. 4 Bd. 8.), Turreau mém. pour servir à l'histoire de la guerre de la Vendée (Londres 1796, 8.) vigtige for den franske Revolutions Historie. Siden brugte man Ordet Memoirer ogsaa om saadanne Skrifter, der vare skrevne af andre til Dadbel eller Roes for berømte Personer af megen Indflydelse (Mém. de l'abbé Terrai, Lond. 1776, 8.; Mém. de Custine, Hamb 1795, 2 Bd. 8.; Mém. du Duc de Choiseul, Paris, 1790, 2 Bd. 8.; Mém. du ministère du Duc d'Aiguillon Paris 1792, 8.). Større Samlinger af Memoirer ere: Collection universelle des mémoires particuliers relatifs à l'histoire de France. Londres 1785, 8.; Mémoires du regne de Louis XV. Paris, 1791, 28 Bd. 12. og Fr. Schillers allgemeine Sammlung hist. Mem. vom 12ten Jahrhundert bis auf die neuesten Zeiten. Jena 1790 ꝛc. 8. III. Ogsaa korte lærde Afhandlinger, især de i lærde Selskaber oplæste Arbeider kaldes Memoirer. Almindelig bekjendte ere af dette Slags Mémoires de l'académie des inscriptions et belles lettres og flere.

Memphis, efter Theben Egyptens Hovedstad og de gamle Kongers anden Residens, laae paa den vestlige Side af Nilen og skal være bygget af Menes. Staden var stor, rig og prægtig og prydet ved adskillige Palladser og Templer. Men lidt efter lidt sank den fra sin Høide og i det 7de Aarhundred blev den erobret og ødelagt af Saracenerne. Nu kan man ei længer med Vished angive Stedet, hvor den har staaet.

Mena (Juan de) en gammel og svulstig spansk Digter, er blandt alle tidligere castilianske Digtere, bleven meest berømt. Han var født i Cordova 1411 og studerede i Cordova, Salamanca og Rom; dog blev han den gamle castilianske Poesies Former troe. Efter sin Tilbagekomst til sit Fædreneland blev han af sin Velynder Don Alvaro de Luna forestillet Kong Johan 2den, der udnævnte ham til sin Historiograph. Man har adskillige Digte af ham; det længste af disse er hans allegorisk-didaktiske Digt El Labyrintho, mere bekjendt under Navnet las Trezientas, fordi det indeholder 300 Stanzer i gamle dactyliske Vers. Dets Gjenstand, Skjebnens Foranderlighed er behandlet i en meget stiv, udtrukken og forvirret Allegorie. Hans Nations og hans Konges Priis, der har opflammet ham til nogle heldige lyriske og fortællende Stæder, har givet hans Værk en Nationalinteresse, der har fortplantet sig blandt de spanske Literatorer. En vis Ferdinand Nuuez har skrevet en Commentar derover, som endnu er maadeligere. Et andet Digt af ham er Calamicleos, hvilket han selv forklarer som en Afhandling om Elendighed og Berømmelse, men det er udkommet under Titel af Coronacion og indeholder en svag Lovtale ved een af hans Velynderes Marquien af Santillanas poetiske Kroning. Digteren har selv skrevet en Commentar dertil, som er et Mesterstykke af pedantisk Vidtløftighed. Hans øvrige Digte er Kjerligheds Sange i hans Tids lærde Stiil. Mere Værd har hans Tractado de virios y Virtudes, som han har ladet ufuldendt. Adskillige have fortsat den efter hans Død. men uheldigt. Tilsidst fik Ridder Jeronymo de Olivarez fat paa det, og forsikkrer deri baade paa Vers og Prosa, at Juan de Mena et Dieblik har forladt Skjersilden og viist sig for ham for at opfordre og begeistre ham til Værkets Fuldførelse. Mena døde 1456 i Tordelaguna.

Menage (Gilles) født i Angers 1613 viiste tidligt Lyst til Videnskaberne. Efter fuldendte Studier blev han kongelig Advocat i sin Faders Sted, men overgav snart igjen, af Ulyst til den juridiske Løbebane denne

Post til sin Fader. Dette skedte ei uden Faderens Misfornøielse, hvilket foranledigede Sønnen til det Ordspil: qu'il étoit mal avec son père, parce qu'il lui avoit rendu un mauvais office. Han opoffrede sig den geistlige Stand, erholdt adskillige Kald, der sikkrede ham et mageligt Liv, og opofrede sig gandske de skjønne Kunsters Studium. Abbé Chastelain indførte ham hos Cardinal Retz; men han forlod snart igjen dennes Huus og begav sig til Klosteret Notre Dame, hvor han bragte et Selskab istand af Lærde, som kom sammen hver Onsdag og som han kaldte sit Mercuriale (Forsamling til at afskaffe Misbrug). Det stod ved Magt henved 40 Aar. Menage besad mange Kundskaber og en uhyre Hukommelse. Han krydrede sin Samtale uophørligt med græske, latinske, franske og italienske Vers. Det italienske Sprog, forstod han saa godt at han versificerte deri med Lethed. Hans italienske Digte bevirkede hans Optagelse i Academiet della Crusca. Han vilde og have erholdt en Plads i det franske Akademie, hvis han ei i sin Requête des Dictionnaires, med Spot havde angrebet sammes Dictionære. Menage havde i Almindelighed en bitter og fordringsfuld Pedants Lune. Hans Liv var en bestandig Krig; han havde ved sin stridlystne Characteer paadraget sig mange Fiender blandt sine Samtidige. Han bestreed dem gjerne med fremmede Vaaben og gjorde undertiden en temmelig upassende Anvendelse af Andres Epigrammer, hvorfor Moliere alvorligt tugtede ham. Menage har efterladt adskillige lærde Værker. Hans Udgave af Diogenes Laertius er ledsaget med meget gode Anmærkninger. Hans Dictionnaire étymologique ou Origines de la langue française (sidste Udgave af Jault i to Bind) og hans Origines de la langue italienne (1685, fol.) indeholde meget Nyttigt, men og en Mængde falske og tvungne Etymologier. Dronning Christine sagde om dette Værk: „Menage vil ei alene vide, hvoraf et Ord kommer, men og, hvorhen det gaaer" Blandt hans Satirer imod Montmaur er denne Pedants Metamorphose til en Papagoi den bedste. Hans latinske, italienske, græske og franske Poesier ere uden synderlig Værdie

og bestaae tildeels af Riminiscenser og tomme loci communes. Hans Modstandere spottede herover endog efter hans Død; blandt andre gjorde La Monnoie følgende Epigram over ham:

Laissons en paix Monsieur Ménage,
C'étoit un trop bon personnage,
Pour n'être pas de ses amis.
Souffrez qu'à son tour il repose,
Lui, dont les vers et dont la prose
Nous ont si souvent endormis

Menage døde 1690. Efter hans Død udkom Menagiana, først i eet, derpaa i 4 Bind, af forskjelligt Værd. Man anfører om ham som noget overordentligt, at han ei alene beholdt sin Hukommelse til sin høie Alder, men endog fik den for en kort Tid igjen efter at have mistet den. Denne Omstændighed besang han selv i en latinsk Hymne til Mnemosyne.

Menagerie kaldes en Indretning, hvor udenlandske Dyr underholdes. Dertil høre flere Bygninger og Gaardafdelinger, der passe sig til de forskjellige Dyrearters Nødvendigheder og ere saaledes indrettede, at Dyrene ei tilføie nogen Skade eller lide nogen. Man har slige Indretninger paa flere Stæder, blandt andre i Wien og Paris. De ere af Vigtighed for Naturhistorien, fordi mange Dyrs Egenskaber kun ved mangfoldig og nøiagtig Betragtning, der ei er mulig i det Frie, kunne iagttages, skjøndt man tillige maa lægge Mærke til, at ethvert Dyr i Fangenskab og under et fremmed Clima forandrer meer eller mindre sin Natur og sin Characteer.

Menander den berømteste af de græske Lystspildigtere af den saa kaldte nyere Comedie, var en Søn af Diopethis og Hegesistrate og født i det tredie Aar af den 109de Olympiade. Han døde i en Alder af 52 Aar. Om hans Levnetsomstændigheder er kun lidet bekiendt. De Gamle bevidne hans Comediers Fortrinlighed, hvis Antal beløb sig til over hundrede, desto mere er det at be-

klage at vi Intet har tilbage af ham uden nogle Fragmenter. Terents har hyppigt efterlignet ham.

Mendoza (Don Diego Hurtado de), efter Jean Boscan Almogaver og Garcilaso de la Vega, den tredie i Tidsfølgen af de spanske Classikker, tillige berømt som Statsmand og Feldtherre i Carl den 5tes glimrende Tidsalder, af det gamle Huus Mendoza, der tæller flere udmærkede Lærde og Statsmænd, var født i Granada i Aaret 1503 eller 1504 og døde i Valladolid 1575. Som Digter og Historieskriver hjalp han til at lægge Grunden til den castilianske Literaturs Berømmelse, i Romanfaget gav han Nationalsmagen en afgjørende Retning, men som Historieskriver erholdt han ingen Indflydelse paa Tidsaanden, ligesaalidet som hans offentlige Liv har fremviist Digterens reen menneskelige Følelse, det tænkende Hoveds redelige Sands for Sandheden og den erfarne Verdensmands klare Blik. Han handlede i sin Nations Aand, haardt, grusomt og undertrykkende, stolt imod Fremmede og som et frygteligt Redskab for sit Hofs Magtpolitik. Med sieldne Talenter og fortrolig med den gamle og nyere Literatur selv med det hebraiske og arabiske Sprog, viste han i de vigtige Statsembeder, hvortil Carl den 5de kaldte ham, ei Humanitetens Characteer, men en der svarede til Inquisitionens Auto da Feernes, Soldaterherredømmets, Folkeundertrykkelsens og Hofmachiavellismens Tidsalder. Thi han manglede om ei Aand saa dog Hjerte for classisk Dannelse. Den skolastiske Philosophies og Theologies samt den canoniske Rets Studium, saaledes som Mendoza turde drive samme i Spanien ved den hellige Rets Flammelys, kunde hos Spanieren i det høieste blande sig med romersk Stolthed, ei forbinde sig med græsk Dannelse. Den aandrige, lærde, vittige Don Diego havde neppe forladt Universitetet i Salamanca, før Carl den 5te sendte ham som Gesandt til Venedig, derpaa som keiserlig Befuldmægtiget til den tridentinske Kirkeforsamling og siden 1547 som Gesandt til det pavelige Hof, hvor han forfulgte og undertrykte alle dem i hele Italien, der endnu yttrede nogen Kjerlighed til deres Fædrenelands

gamle Frihed. Saaledes underkuede han, paa samme Tid udnævnt til Generalcapitain og Statholder i Siena, tilligemed Cosmus den 1ste af Medici denne Republik, den sidste af Italiens Middelalder. Siena kom som spansk Lehn i Cosmus den 1stes Vold. Med Magtens Jernscepter undertrykte Mendoza Toscanernes Sands for Folkeret og Frihed. Forhadt af de Liberale, afskyet af Paul den 3die, som han havde Ordre til at ydmyge i Rom selv, herskede Don Diego kun ved Dødsstraffe; og, skjøndt uophørligt truet af Mordernes Dolke, hvilke han havde fremægget imod sig, saavel ved Misbrug af sin Magt som en Mængde Kjerlighedshandler, holdt han sig dog til 1554, da Carl den 5te, trættet af de gjentagne Klager fra alle sine italienske Undersaatter, hvis Had tilsidst gik over fra Ministeren til Monarchen selv, kaldte ham tilbage til sit Hof. — Under alle disse Udkast til en tyrannisk Magtudvidelse var Mendoza tillige i Italien stedse ivrigt syssełsat med literaire Efterforskninger, især med Samlen af græske Manuskripter og Oldsager. Han sendte derfor Lærde til Bjerget Athos, som i de derværende Klostre opsøgte gamle Haandskrifter, herved benyttede han sig og af den Anseelse, hvori han stod ved Sultan Solimans Hof. — Da Carl den 5de havde nedlagt Regjeringen levede Mendoza ved Philip den 2dens Hof. Her kom han engang i Striid med een af sine Medbeilere over en Kjerligshandel. Denne trak Dolken mod den gamle Statsraad, men Don Diego greb fat paa sin Modstander og kastede ham fra Slottet ud paa Gaden. Han kom derover i Fængsel, hvor han digtede Kjerligheds Klagesange. Derpaa blev han forviist til Granada, hvor han med Opmærksomhed iagttog Maurernes Opstand i Alpujarra-Bjergene og skrev sammes Historie, et Værk, der endnu ansees for eet af de første historiske i Spanien. Endnu syssełsatte han sig til sin Død med Oversættelsen og Forklaringen af eet af Aristoteles's Værker. Sit Bibliothek testamenterede han Kongen, det er een af Escurials Prydelser. Om hans Værd som Skribent maa man eftersee Bouterweck og Sismondi. I den poetiske Epistel gav det første gode Mønster i sit Sprog. De fleste ere didactiske, dannede efter Horatses, let dig-

tede i en kraftig Aand og forraade Manden af Verdens- og Menneskekundskab; andre skildre den huuslige Lykke og de blidere Følelser med saa megen Ømhed og Følelse, at man i dem ei gjenkjender Tyrannen fra Siena. Hans Sonetter mangle Ynde og Vellyd men have et reent, ædelt Udtryk. Hans Canzoner ere ofte mørke og søgte. I den spanske Poesies Former, i redondillas, quintillas og villancicos har han overgaaet tidligere Digtere i Udtrykkets Fiinhed. Hans Satirer eller burlescas bleve af Inquisitionen forbudne at trykkes. Som Prosaiker har Mendoza gjort Epoche. Man kalder ham den spanske Prosas Fader, naar ellers denne overhovedet kan finde Sted uden frie Tænken. Hans comiske Roman Lazarillo de Tormes, hvilken han skrev som Student, og som en vis Luna forøgede med en anden Deel er oversat i de fleste fremmede Sprog Vida de Lazarillo de Tormes, Tarrag. 1536, 12.); fortsat af Henr. de Luna, Zarag. 1652, 12.). Helten i Romanen er en Tigger af de snue Landstrygeres Classe, der i Spanien ere blevne en Gjenstand for Folkevittigheden. Digteren har fremstillet Folkelivet i Spanien i dets forskjellige Gradationer med den friskeste Livlighed i Fieldings Aand. De mange Efterligninger af Lazarillo de Tormes frembragte i det Spanske en egen Art, som man kaldte el Gusto Picaresco (Smag paa det Skjelmske). Denne ægte comiske Roman, der forraader en sjelden Kundskab om den borgerlige Tilstand, er den sidste spanske Bog, hvori Inqvisitionen angribes som latterlig og forhadt. Mendozas andet Mesterværk, Historien om Krigen i Granada, er ei ulig Sallusts og Tacitus's historiske Værker. Fortællingen er simpel, Udtrykket ofte næsten alt for valgt. Man erkjender overalt den store Statsmand. Mendoza dømmer ei selv, men man seer af det Hele, at Philips Haardhed og Vilkaarlighed har drevet Maurerne til Fortvivlelse. Derfor tillod den spanske Regjering dette Værks Trykning først 1610 med store Udladelser. Den første ubeskaarne og fuldstændige Udgave udkom 1776 (Guerra de Granada. Valencia, 1776, 4.). Grev Pontalegre har udgivet Mendozas samtlige Værker i Valencia 1776.

Menelaus, en Sønnesøn af Atreus og Broder til Agamemnon, erholdt af sin Svigerfader Tyndareus, med hvis Datter Helena han blev gift, Kongeriget Sparta. Han befandt sig paa Creta for at dele sin Morfader Creteus's Efterladenskab, da imidlertid Paris, den troianske Konge Priamus's Søn, bortrøvede ham hans yndige Gemalinde med en Deel af hans Skat og nogle Slavinder og bragte dem til Troia. Paa Efterretningen derom begav Menelaus sig tilligemed Palamedes til Troia for at fordre Erstatning, og, da denne nægtedes, opfordrede han de græske Fyrster, overeensstemmende med deres forhen gjorte Løfte, at hevne Fornærmelsen. Selv førte han 60 Skibe til Troia og viste sig som en tapper Stridsmand. Homer giver ham et Tilnavn af hans høie Raab i Slaget (βοην αγαθος). Efter Troias Erobring tog Menelaus Helena igjen til sig for med hende at tiltræde Tilbagereisen i sit Fædreneland. Otte Aar vankede han omkring før han naaede sit Hjem. Han kom først til Tenedos, derfra til Lesbos og Euboea, men dreven omkring af Storme og Uveir, maatte han lande i Cypern, Phoenicien, Aegypten og Libyen og opholdt sig der en Tid. Endeligt lærte den gamle Proteus, som han med Hjelp af hans Datter Eidothea overfaldt i Søvne paa Øen Pharus ved den ægyptiske Kyst, ham, hvorledes han skulde komme hjem. Denne spaaede ham tillige, at han ei skulde døe, men som en Gudehelt og Helenas Gemal levende hensættes i Elysium.

Mengs (Anton Rafael) er saa meget mærkværdigere i Kunsthistorien fordi han ei alene kan ansees som een af den nyeste Tids fortræffeligste Kunstnere, men og fordi han er det eneste Exempel, at en Kunstner ved en saa streng og aandsdødende Opdragelse som han nød, desuagtet naaede en saa høi Grad af Fuldkommenhed. Han blev født i Dresden 1728. Hans Fader, Ismael, en middelmaadig Kunstner og en Mand af de strengeste Grundsætninger og det haardeste Sind, havde fra Begyndelsen den Plan at danne sin Søn til Kunstner, men den Methode, han derved fulgte, var høist besynderlig, hans strenge Characteer værdig og kunde blot ved et Ta-

lent som hans Søns, have et heldigt Udfald. Alerede fra sit sjette Aar maatte den unge Mengs hver Dag og hver Time øve sig i Tegnen, uden at turde deeltage i de hans Alder tilkommende Fornøielser; nogle Aar senere underviste hans Fader ham alerede i Olie-Miniatur- og Email Malerie. Næsten intet Øieblik var ham forundt til Vederqvægelse; Faderen opgav ham visse Arbeider, der neppe kunde fuldføres i den bestemte Tid, og, vare de ei færdige maatte han vente sig den haardeste Revselse. Gik Faderen ud, indsluttede han sin Søn, for at han kunde undgaae enhver mulig Adspredelse. Paa denne Maade havde Rafael Mengs snart befæstet sig i Kunstens første Regler, da hans Fader i Aaret 1741 tog ham med sig til Rom og lod ham der fortsætte sine Studier under sin ligesaa strenge Veiledning. Fra den gamle Sculpturs Mesterværker lod han ham gaae over til Michael Angelos geniale Arbeider i det sextinske Capel, og herved forberedet, lod han ham endeligt studere den guddommelige Rafael i hans uopnaaede Værker i Vatikanet. Tidligt om Morgenen førte Faderen ham til Vatikanet, lod ham blive der med en Flaske Vand og noget Brød og afhentede ham først om Aftenen. Hjemme foretoges derpaa de skarpeste Prøvelser over den forløbne Dags Arbeider og Studier. Ved en saa streng Opdragelse var det naturligt, at den unge Mengs blev fuldkommen udannet for den udvortes Verden. En vis Frygtsomhed, en vis Forsømmelse af udvortes Forhold maatte følge af hans Ubekjendtskab med Verden, og denne var ogsaa siden paa mange Maader skadelig for ham og hans Familie. I Aaret 1744 vendte hans Fader tilbage med ham til Dresden. Kongen, som af mange Arbeider erkjendte den unge Kunstners Talent, udnævnte ham kort derpaa til Hofmaler med en betydelig Gage. Men herved betingede den unge Mengs sig igjen at turde vende tilbage til Rom, hvorhen Faderen anden Gang ledsagede ham. Der fornyede han sine tidligere Studier, besøgte Akademiet, de anatomiske Timer i Hospital Spirito santo :c. I Aaret 1748 fremtraadde han først med egne større Compositioner, der erholdt det meest udeelte Bifald. Særdeles fortræffelig var en hellig Familie som han der

opstillede. Næste Aar, efterat han havde ægtet en smuk Bondepige, vendte han igjen tilbage til Dresden. Faderen blev i Rom og beholdt Sønnens hele Eiendom, Meublement ꝛc. I Dresden udnævnte Kongen ham, istedet for den til sit Fædreneland tilbagevendte Sylvestre, til første Hofmaler, og hans hidtil havte Gage forhøiedes til 1000 Rdlr. — Da det catholske Capel skulde indvies 1751, blev det overdraget den unge Mengs at forfærdige Maleriet paa Hoialteret, og tillige erholdt han, efter sit Forlangende, Tilladelse at vende tilbage i Rom for at forfærdige det der. Efter sin Tilbagekomst til Rom foretog han sig imidlertid for Lord Percy, det Arbeide at gjøre en Copie af Rafaels Skole i Athenen. Nu brød Syvaarskrigen ud og hindrede ham i Fuldførelsen af Altertavlen (som først blev færdig i Spanien). Thi, da hans Gage under Krigen udeblev, maatte han foretage sig andre Arbeider for at kunne ernære sig. Saaledes fik han Directionen ved det ny oprettede Malerakademie paa Capitolet. Derpaa overdroge Coelestinermunkene ham 1757 at male Loftet i St. Eusebio. Dette hans første Frescoarbeid belønnedes ei med almindeligt Bifald formedelst den mod Tidsaanden stridende Simpelhed i Compositionen. Siden malede han for Cardinal Albani i hans Villa et Loftmalerie, forestillende Apollo og Muserne, hvilket Arbeide stedse vil beholde sin Anseelse ved Siden af de italienske Kunstneres Mesterværker, videre forfærdigede han for Privatpersoner forskjellige Oliemalerier, en Cleopatra, en hellig Familie, en Magdalene ꝛc. Ved denne Tid kom en ung Englænder Webb til Rom, med hvem Mengs indgik et nøie Bekjendtskab og meddeelte ham sine Ideer om Kunsten. Webb har i sine Undersøgelser om Skjønheden udgivet disse Ideer for sine og gjort sig berømt ved dette Plagiat. I Aaret 1761 blev Mengs kaldet til Spanien af Carl den 3die og erholdt 2000 Doppier i Gage. Han foretog her adskillige Arbeider for Kongen og seirede snart over sine farligste Medbeilere, Giaquinto fra Neapel og Venetianeren Tiepolo. Blandt hans der udførte Værker ville især en Gudeforsamling og en Nedtagelse af Korset gjøre hans Navn udødeligt. Han søgte og at bevirke store Forbe-

dringer ved det derværende Akademie, og kun hans Modstanderes Cabaler kunde tildeels hindre dette og bevæge ham til 1770, da hans Sundhed var undergravet ved mange Fortrædeligheder, at bede Kongen om Tilladelse til at oprette sin Sundhed i Italien. Efter 8 Maaneders Ophold i Florents kom han til Rom, malede der blandt andet for Paven et stort Loftmalerie i Camera de' Papiri eller det venetianske Bibliotheks Kammer, hvori Haandskrifterne gjemmes og vendte først efter tre Aars Forløb tilbage til Madrid. Hans efter denne Tids forfærdigede Plafond i Kongens Spisesal, hvori han forestillede Trajans Forgudelse og Berømmelsens Tempel, vil stedse blive hans Mesterstykke. Efter et Ophold af to Aar leed hans Sundhed et nyt Stød, han maatte derfor igien gaae til Rom, men erholdt af den spanske Konge for stedse en Pension af 3000 Scudi. 1778 mistede han i Rom sin elskede Kone, med hvem han havde levet i det lykkeligste Ægteskab. Hans Sundhed aftog efter den Tid stedse, da han selv under sin Sygdom utrættet vedblev at arbeide og han fremskyndede sin 1779 paafulgte Død derved, at han i et Anfald af Ængstlighed hemmeligt tog sin Tilflugt til en Qvaksalver. Fulgt af en stor Mængde Kunstnere blev Mengs bisat i St. Michels Grande ved Siden af sin elskede Margarethe i den Grav, han nogle Aar i Forveien havde ladet indrette for begge. Otte Dage efter kom et Diplom, hvorved Kongen af Neapel kaldte ham til sig for at oprette et Akademie. Mengs var af Middelstørrelse, maver og i sin Ungdom af skjøn Ansigtsdannelse, hans Temperament var levende endog heftigt, men derhos besad han en høi Grad af Godmodighed og Boielighed. Han var meget godgjørende og understøttede især mange unge Kunstnere. Af hans 20 Børn levede kun syv da han døde; paa deres Opdragelse havde han anvendt den største Omsorg og betydelige Summer. Dette saavelsom hans Kierlighed til Kunsten, der forledede ham til at kjøbe Haandtegninger af berømte Mestre, Vaser, Gipsaftryk, Kobberstykker ꝛc. ofte for hoie Summer, videre hans bestandige Reiser, hans fornemme Levemaade o. s. v. havde fortæret de store Summer, han fortjente (i de sidste 18 Aar over 160000

Scudi). Hans fornemme Venner og Velyndere toge sig dog af hans Familie. Hvormeget man gjorde af Mengs kan sees deraf, at man oprettede ham to prægtige Mindesmærker: det ene af Ridder Azarra ved Rafaels Side, det andet i Peterskirken af Keiserinden af Rusland. Hans Fortjenester kunne heller ikke noksom prises. Hans Composition og Gruppering er høist simpel, ædel og studeret (maaske endog mangengang søgt). Hans Tegning er stedse rigtig valgt og Ideal; ja, hans allerstørste Fortjeneste bestaaer egentligt i Formens Skjønhed, og hans fornemste Bestræbelse var rettet paa denne Deel af Kunsten. I Udtryk havde han taget den stedse heri uovertræffelige Rafael til Mønster, og selv heri naaede han en høi Grad af Fuldkommenhed, ligesom og hans Smag i Dragter og Biting vidne om det dybeste Studium af Naturen og hans store Forgjengere. Hans Colorit især i Frescomalerierne er fortræffelig, og i hans bedste Oliemalerier kraftig, klar og ofte i Tizians Smag. Han impasterede stærkt og malede med en let, færdig Pensel, men desuagtet ere hans Farver saaledes smeltede i hverandre, at man ofte ei kan udgrunde Maaden, hvorpaa han har behandlet Farverne, og hans fleste Værker ere udførte med stor Omhyggelighed og Lyst. I Underviisning var han streng, og gjorde sine Disciple mere opmærksom paa begangne Feil end viste dem de endnu manglende Skjønheder; han lod altsaa enhver af sine Disciple gaae paa den Vei, han selv havde valgt. Skjøndt hans fortræffeligste Arbeider ere i Spanien og Rom findes dog ogsaa nogle af hans Hovedværker i Tydskland f. Ex. Altertavlen i det kongelige Capel i Dresden, forestillende Christi Himmelfart, og andre smaae Billeder i samme Kirke, hans bekjendte Amor, der er udført i Pastel. Høist interessante og lærerige ere ogsaa hans Skrifter, især hans Bedømmelser af Skjønhederne i Rafaels, Correggios og Tizians Værker. Hans Ven, den berømte Winkelmann skal have gjort ham vigtig Tjeneste ved sammes Udarbeidelse. Mengs havde to Søstre, som ligeledes under deres Faders strenge Veiledning heldigen dannedes til Miniaturmaleriet.

Meninski (Frants a Mesquien) Ridder af Jerusalem, første keiserlige Tolk i de orientalske Sprog i Wien, var født i Lothringen 1623 og døde 1698. Hans udbredte Lærdom i Orientens Sprog har med Rette gjort ham berømt. Han studerede i Rom under Giattino og ledsagede i en Alder af 30 Aar af Tilbøielighed den polske Gesandt til Constantinopel. Her erhvervede han sig en saa fuldkommen Kundskab i Sproget, at han blev udnævnt til første Tolk ved det polske Gesandtskab i Constantinopel. Den Credit, han erhvervede sig paa denne Post, bevirkede at han steeg til Gesandt. Han erholdt polsk Infødsret og forvandlede nu sit Familienavn Menin til Meninski. I Aaret 1661 begav han sig til Wien og traadde som Tolk i Keiserens Tjeneste; i Aaret 1669 gjorde han en Reise til Jerusalem for at besøge den hellige Grav indtraadde i Ordenen for Ridderne af dette Navn. Meninski har erhvervet sig store Fortjenester af det arabiske, persiske og tyrkiske Sprogs Studium ved sin Thesaurus linguarum orientalium sive Lexicon arabico persico-turcicum. Dette Værk udkom 1680 og 1687 i Wien i fire Foliobind. Sædvanligt forekomme blot de tre første Bind. De søges nu mindre af de Lærde fra den Tid en anden af Hr. Jenisch bearbeidet og meer end til det dobbelte forøget Udgave udkom i 4 Foliobind. Den begyndte 1780 under Maria Theresia paa offentlig Bekostning og fuldførtes 1802 under Frants 2den. I denne nye Udgave har især den arabiske og persiske Deel vundet; i den ældre var den tyrkiske Deel Hovedsagen. Desuden har han forfattet en Grammatik i de tre ovennævnte Sprog og nogle Stridsskrifter.

Mennesket. Menneskets Naturhistorie er endnu saa meget i sin Barndom, at det er umuligt at levere noget Fuldstændigt om denne Gjenstand. Blandt vor Jords organiserede Væsener tilkommer Mennesket ustridigt den første Rang. Ved sit Legeme, hvori vi skue Idealet af Skjønhed og Fuldkommenhed, men endnu mere ved sine Aandskræfter udmærker det sig fremfor alle sine Medskabninger. — Mennesket hører til Pattedyrenes Clas-

se, hvis første Orden det alene indtager. Mange Kjendetegn i Legemsbygningen adskille det fra de øvrige Pattedyr, selv de meest menneskelignende Aber. Dertil hører den opreiste Gang, der vel er Aben mulig men ei naturlig. At den derimod er Mennesket naturlig beviser hele Legemsbygningen. Benene ere meget længere end Armene; Ledet ved Albuen bøie sig indad imod Kroppen, hvilket kun kan være til Nytte ved en opreist Stilling og ved en anden Brug af Hænder og Arme. Videre ere de lignende og eensliggende Knogler, Baand og Muskler ved Benene tykkere og stærkere end de lignende og eensliggende ved Armene. De faste sammenføiede Been i Foden og det derved bagud gaaende Hælbeen vise aabenbarligen Fodens Bestemmelse at bære hele Legemet, hvorimod de mindre, bøieligere og mindre faste Been i Haanden øiensynligt ere indrettede til gandske andre Øiemeed. Men især er Rygradens Bygning blot passende for en opreist Gang. Sammes nedre Hvirvelbeen ere bredere end de øvre, fordi de ved den opreiste Stilling have en større Byrde at bære end hine. Rygradens Forbindelse er endeligt saaledes beskaffen, at Mennesket kun tilbørligt kan bruge sine Øine ved den opreiste Stilling. Et i Øine faldende Skjelnemærke hos Mennesket er den stærkt fremragende Hage. De nedre Skjeretænders opreiste Stilling er ligeledes blot Mennesket egen. Men især viser Sproget eller den Evne at kunne betegne sine Tanker ved articulerede Toner og paa denne Maade meddele en anden samme, at Mennesket staaer over andre Skabninger. Herved fremkommer et mægtigt Skillerum mellem begge. Taleorganerne mangle, som Camper har viist, Orang Outang aldeles, saa at der ei gives nogen Mulighed at bibringe dette Dyr Sprog. Desuden giver den endnu flere Skjelnemærker mellem Menneskene og Dyrene. Dertil hører Menneskets naturlige Blothed og Værgeløshed, dets sene Modenhed og Mandbarhed. Om Leen og Græden tilkommer Mennesket alene er tvivlsomt. Hvad Menneskenes Lighed eller Forskjellighed indbyrdes angaaer, saa er det vel bekjendt, at der gives betydelige Forskjelligheder under de forskjellige Himmelsstrøg, men ingen kan kaldes væsent-

lig, alle, selv de meest paafaldende, lade sig, som ved andre Arter organiserede Skabninger forklare som lidt efter lidt opkomne af naturlige Aarsager, saa at alle kun udgjøre een Art og alle kunne betragtes som samtligt hidrørende fra eet Stampar. De mærkelige Forskjelligheder i Menneskenes legemlige Bygning under forskjellige Himmelstrøg haveført til Ideen at fastsætte forskjellige Menneskeracer. Sammes Bestemmese har dog, formedelst den umærkelige Overgang fra den ene til den anden, foraarsaget mange Vanskeligheder. Blumenbach angiver fem Hovedracer: 1) Den caucasiske Race. Til denne regner man alle Europæer med Undtagelse af Lapper og Finner, videre de vestlige Asiater paa denne Side Oby, det caspiske Hav og Ganges, samt Nordafrikanerne. Det almindelige Kjendetegn for denne Race skal være en hvidere Hovedfarve med en Blanding af Rødt paa Kinderne og den veldannede Isse med den skjønneste Ansigtsform efter vore europæiske Begreber. Det behoves neppe at erindres, hvor vaklende Kjendemærkerne maa være og hvor mange Gradationer og Undtagelser deri maae forekomme. 2) den mongoliske Race indbefatter alle øvrige Asiater med Undtagelse af Malaierne, de finnske Folkeslag i Europa, Eskimoerne i det nordlige Amerika fra Beringsstrædet til Labrador. Menneskene af denne Race ere for det meste hvidgule have lidet, stivt og sort Haar, et fladt Ansigt, trangt sammentrukne Øinebryne og til Siden fremstaaende Kindbeen. 3) den æthiopiske Race indbefatter alle øvrige Afrikaner især Negerne. 4) Til den amerikanske Race høre alle oprindelige Beboere af Amerika undtagen Eskimoerne. Sammes Hovedkjendetegn ere Kobberfarve, et lige, stivt, sort Haar, et bredt, men ei fladt Ansigt med stærke Træk. 5) den malaiiske Race omfatter Beboerne af de fleste ostindiske Øer og næsten den hele femte Verdensdeel. De ere af bruun Farve, have en tyksortlokket Haarvæxt, en bred Næse og en stor Mund. — Af disse Racer skal efter alle philosophiske Grunde, som Blumenbach siger, den caucasiske være at ansee som Stamme- eller Middelracen. Følgeligt skulde

den hvide Farve være Menneskets oprindelige og den bruungule brune og sorte med sammes mangfoldige Gradationer først lidt efter lidt være fremkommen ved Climatets Indflydelse. Mærkværdig er den Omstændighed, at de hvide Mennesker almindeligt have et forskjelligt farvet, glat og nedhængende, men de sorte derimod et sort uldagtigt Haar. Naar hvide Mennesker blande sig med Negere fremkommer derved en blandet Race. De brune og sorte Menneskers Farve har ei sin Grund i Overhuden, men i den derunderliggende sliimagtige Nethind. Den virkende Aarsag til denne mørkere Farve er ustridigt Solheden; hvorledes denne frembringer en saadan Virkning er endnu stedse et Problem. Men vist er det at de Hvide under det brændende Himmelstrøg i Nærheden af Æquator, efter flere Generationer erholde den sorte Farve, og, at Negerne igjen, naar de fortplante deres Slægt i koldere Lande lidt efter lidt faae Europæernes hvide Farve, hvoraf uimodsigeligen følger at begge høre til en Art. Endnu mindre end Farven, kan Menneskenes forskjellige Størrelse ansees som en Grund til Forskjel i Art. At Menneskene henimod Polerne ere mindre, stemmer gandske overeens med den almindelige Iagttagelse, at Kulden hindrer Væxten. Afvigelserne i Dannelsen af det menneskelige Legemes enkelte Dele ere langt fra ei saa paafaldende, at de skulde udgjøre en væsentlig Forskjel. Hvad Sexual- eller Kjønsforskjellen angaaer hos Menneskearten, saa viser samme sig mere paafaldende i Organisationen hos Mennesket end hos de øvrige Dyr. Qvindekjønnet er almindeligt mindre, svagere og finere. De faste Dele af det qvindelige Legeme ere mindre haarde og stærke. Blodet i samme er mere vandigt og mildt; Musklerne ere mindre og løsere, Nerverne mere følsomme. Det qvindelige Legemes Cellevæv er i Forhold slappere, og forsynet med mere Fedt; af denne Grund synes og det qvindelige Legemes Hud glattere. I den qvindelige Beenrad viser den meest paafaldende Forskjel sig i Bækkenets Structur, som er betydeligt videre. De qvindelige Nøglebeen ere mere lige, Ribbenene tyndere og den hele Brysthule rundere. Det qvindelige Legeme modnes tidligere end det mandlige,

men falmer og tidligere. Selv i Aandsevner finder en betydelig Forskjel Sted imellem Mand og Qvinde. Det er tydeligt at det menneskelige Legeme er bygget efter Proportionens fuldkomneste Forhold. De ved Siderne liggende Dele findes parviis f. Ex. Been, Hænder, Øine &c.; de i Midten ere enkelte. De enkelte Deles forholdsmæssige Størrelse til hverandre pleier man at bestemme efter Hovedets eller Ansigtets Længde. Paa 8 Hovedlængder regner man hos Voxne 10 Ansigtslængder og saa meget udgjør netop et velproportioneret Menneskelegemes hele Høide. Naar man udstrækker Armene horisontalt pleie Spidserne af Mellemfingrene at staae saa langt fra hinanden som Legemet er høit. Iøvrigt regner man efter Ansigtslængden: fra Hagen til Halsgruben $\frac{1}{2}$; Nakkens Længde 1; fra Halsgruben til Hjertegruben 1; fra Hjertegruben til Navlen $1\frac{1}{2}$; fra Navlen til Kjønsdelene 1; Armens Længde fra Axelledet til Albuens Bøining 2; derfra til Haandens Begyndelse $1\frac{1}{2}$; Haandens Længde til Fingrene $\frac{1}{2}$; Mellemfingerens Længde $\frac{1}{2}$; altsaa hele Haandens Længde 1; fra Midten til Knæet 3; derfra til Hælen $2\frac{2}{3}$; den flade Fods Længde ($\frac{1}{6}$ af hele Legemets Længde) $1\frac{2}{3}$. Hos Qvindekjønnet ere disse Forhold noget forskjellige. Her er Hovedet forholdsmæssig kortere og Halsen længere. De enkelte Deles forholdsmæssige Brede er, formedelst den større eller mindre Masse Kjød, mere ubestemt end Længden, der mere beroer paa Knogelbygningen. Et sundt Menneske af Middelconstitution veier imellem 150 og 180 Pund, et nyfødt Barn af sædvanlig Størrelse mellem 6 og 8 Pund. Det menneskelige Livs Historie deler sig i fire Perioder, efter visse naturlige Forandringer, der foregaae i samme. Disse fire Perioder ere: Barnealderen, Ynglingsalderen, Mandsalderen og den egentligt saa kaldte Alderdom. Barndommen regnes til det 12te eller 14de Aar. Ungdommen strækker sig i tempererede Climater hos Qvindekjønnet til det 20de og hos Mandkjønnet til det 25 Aar. Den tredie Periode gaaer til henimod det 60de Aar, da den fjerde eller Alderdommen indfinder sig. Enhver Levealder udmærker sig ei alene

ved sine physiske, men og ved sine psychiske Egenheder. — Naturen har ei indskrænket Mennesket som de fleste Dyr til et vist Clima. Den hele beboelige Jord anvistes det til Bolig. Det hedeste Jordstrøg under Æquator og Landene under Polarcirkelen kunne beboes af Mennesker. Vel forandrer Mennesket sig i mangen Henseende, men beholder i det Hele sin ædle Form og den Evne at voxe i Indsigter. Imidlertid synes dog et tempereret Clima at være fordeelagtigst for Menneskets Forædling og Uddannelse. Et brændende Clima slapper det og standser dets Virksomhed; ligeledes bliver dets Uddannelse tilbagesat under en kold uvenlig Himmel, hvor ingen forventet Fordeel opmuntrer til Virksomhed. Alt hvad der kan nydes af Dyr og Planteriget tjener Mennesket til Næring. — Mennesket maa ogsaa betragtes som et med Aandskræfter udrustet Væsen. Vel har det nogle af disse tilfælleds med Dyrene, som Erindring, Hukommelse, Indbildningskraft, ja selv tildeels Forstanden; det besidder imidlertid disse Evner ei alene i en langt fortrinligere Grad, men udelukkende tillige Fornuft og Digteevne og med dem Sproget. Naar hine vække Nødvendigheder af en høiere Art, Stræben efter stedse forøget Indsigt og Sandhed, saa tjener dette (Sproget), hvorved Aand meddeler sig til Aand og Hjerte meddeler sig til Hjerte, til deres stedse stigende Fuldkommenhed. Begge Slags Egenskaber hos Mennesket, de sandselige og de fornuftige frembringe i dets Liv et eget Forhold. Mennesket er selskabeligt, indgaaer i Selskab, bliver først Medlem af en Familie og med hele Familien Medlem af et større Hele, Statsborger. Men, i hvilke Forhold det og staaer, har det Maal at stræbe efter og maa handle for at naae disse Maal. Det er et følende, begjerende, tænkende Væsen; har Følelsen vakt Begjereevnen, saa opfordrer denne Tænkeevnen til at anvise de bedste Midler til Begjeringens Tilfredsstillelse og det er et forstandigt Væsen for saavidt det erkjender disse. Naar Mennesket har Valget mellem flere viser det sig som et Væsen med Villie ɔ: et Væsen, der bestemmer sin Begjeren efter Fornuftens Love. Det er overladt den frie Villie at følge Sandselighedens Drift eller Fornuftens Lov; men der er et Noget hos Men-

nesket som byder det at følge Fornuftens Lov og dette Noget kjende vi under Navnet Samvittighed, hvorved Mennesket viser sig som et sædeligt moralsk Væsen, der har Begreb om Ret og Pligt, Godt og Ondt, Dyd og Last. Som Borger af to Verdener har det den sandselige Verden omkring sig og den oversandselige i sig, hvilken henviser det til en høiere Bestemmelse end det kan opnaae i dette Liv. Skulde vel den, for hvis Fremskridt i det Sande og Gode man ei kan see nogen Grændser, ophøre med Døden. Døden angaaer blot Menneskets Organismus, der efter sin Natur er underkastet Sandseverdenens chemiske og mechaniske Love; paa den efter uendelig Fuldkommenhed stræbende, oversandselige, aandelige Kraft i Mennesket, som vi i Modsætning af Legemet kalde Sjel, grunder Troen om Menneskets Udødelighed sig, da denne Sjel, dette Menneskets egentlige Jeg, ei som Legemet tilfalder Elementerne, der evigt forstyrres og evigt dannes paa nye. Følgeligt er Mennesket et Middelvæsen mellem Dyr og Aandeverdenen; til hiin hører det ved den sandselige Drift, til denne ved Fornuftens oversandselige Sædeligheds-Lov, til hiin ved Begjeringer, til denne ved Villien. Eftersom det med Frihed optager Fornuftens Sædelighedslov i sin Villie eller fortrænger den derudaf kan det alerede i dette Liv blive en Engel eller Djevel. Endeligt staaer Mennesket og i Forhold til det høieste Væsen, til hvilket Taknemmelighed, Kjerlighed, Troe og Haab fængsle det. Mennesket er ei blot et physisk, politisk, intelligent, moralsk, men og et religiøst Væsen. See Menneske-bestemmelse (Bestemmelse), Menneskekundskab, Menneskehed, Physiologie, Psychologie.

Menneskedannelse er Opdragelsens høieste og almindeligste Opgave, hvilken Theorien billigen underordner alle de særdeles Fordringer, som Stat, Haandtering, Kunst og Videnskab kan gjøre til Pædagogen, uden at befrygte, at nogen af disse Egne i det menneskelige Liv og den menneskelige Virksomhed derved skulde tabe noget, thi den vil være den dueligste til enhver Stand og ethvert Kald, der staaer Menneskehedens Ideal nærmest. Alerede de Gamle arbeidede paa en Dannelse til Humanitet

og sammes Idee er aldrig gaaet under, omendskjøndt Nationerne i Fremstræben til Civilisation ofte tabte Mennesket af Øie for Borgeren, og den antagne Forskjel i Stænder pleiede at indskrænke Udførelsen af denne Idee til Opdragelsen af de Frie og Ædle. Det var det 18de Aarhundred forbeholdt at gjøre Fordring paa den Ret at danne til Humanitet for Mennesker af alle Folkeclasser, og fra Rousseau til Pestalozzi have de liberalere Opdragelsestheorier drevet paa, at man fremfor alt skal hjelpe ethvert Barn til Udviklingen af sin fulde Menneskekraft og til moralsk Modenhed (Selvbestemmelsesevne) før det indtræder i en særdeles Stand og Kald. Hvor skjøn og hjerteopløftende nu og denne philanthropiske Idee lader sig fremstille i Theorien, saa behøver man blot at forsøge dens Anvendelse paa et bestemt Tilfælde for at indsee, hvor mange næsten tilintetgjørende Modificationer den er udsat for i Udførelsen. Allerede ved sin Fødsel tilhører Barnet ei blot Slægten (Menneskeheden), men og tillige en bestemt Classe, en vis Stand. Det voxer til under Indflydelsen af Forældrenes særdeles Levemaade og Betragtningen af deres Stand, og man veed ei hvor meget det Reenmenneskelige taber ved denne Omstændighed, der for det meste afgjør det barnlige Sinds Retning for hele Livet. Lad og Forældrene være nok saa meget gjennemtrængte af Ideen om en absolut Menneskedannelse og nok saa omhyggeligt betænkte paa sammes Udførelse, det vil dog ei lykkes dem, naar de engang leve i Selskabet og indtage en bestemt Plads deri, aldeles at afvende fra Barnet Indflydelsen af uundgaaelige Omgivelser, der drage ind i Sphæren af denne særdeles Leve- og Synsmaade. Endnu mindre vil Læreren og Opdrageren, hvem Barnet tilbringes alerede fjernet fra den rene Menneskehed ved særdeles Forhold, i den korte Dannelsesperiode, det almindeligt er betroet hans Veiledning, være istand til at udslette de tidligere Indtryk og udføre paa det Ideerne om Opdragelsen til et reent Menneske. Derhos vedvare bestandigt hine udvortes Omgivelser, der sjelden kunne ledes efter Opdragerens Idee, at virke forvirrende paa

Barnet, og deres Magt er langt stærkere og mere gjennemtrængende end Skolens. Og selv af Skolen fordres meer end Menneskedannelse; den skal, efter Forældrenes Villie og overeensstemmende med Statens Formaal, danne sine Elever for bestemte borgerlige Forhold og tidligt vænne dem til Selskabets vedtagne Former. Alle bestaaende offentlige Dannelsesanstalter ere indrettede efter denne Fordring og beregnede paa særdeles Forhold og Stænder. Vi have lærde Skoler, Ridderakademier, Handelsskoler, Borgerskoler, Fattigskoler, Landsbyeskoler ꝛc.; men Indretninger blot til Menneskedannelse, Menneskeskoler, har endnu ingen Stat indrettet; thi Enhver troer at have gjort nok for Ideen om Menneskedannelse, for saavidt den angaaer ham, naar han lader Sine i Elementarskolerne lære hvad ethvert Menneske behøver at vide og at kunne, og gjør til Grundlag for alle Stænders Dannelse. Meer kan man ei billigen fordre af den offentlige Opdragelse, og selv den private, der lettere lader sig ordne efter en viis Theorie, maa lade sig nøie med, ved en planmæssig Række af Øvelser at udvikle Barnets Kræfter i Ligevægt, og ved til Selvvirksomhed vækkende Methoder gjøre Lærestoffet, hvis Valg afhænger af Barnets tilkommende Bestemmelse, til dets Eiendom. Men Dannelsen til Menneske, der fører til Modenhed og sædelig Fuldkommenhed i Tænken og Handlen, kan aldrig være et Værk af en hensigtet Opdragelse. Det Tidspunkt, hvori Mennesket sædvanligt kommer til frit Brug af alle sine Kræfter og til fuldkommen Besiddelse af sin Slægts Værdighed, ligger uden for pædagogiske Paavirkningers Kald. Det mangeformede Liv, Nød, Pligt og Ære, Gnidning mod andre, de sædelige Følelsers og Grundsætningers Kraft hos Individet selv fuldføre tidligere eller sildigere, hvad Opdragelseskunsten ene formaaer at vække og sætte i Gang. Derfor skal denne Kunst ved Tugt, Sædvane og Underviisning saavelsom ved levende Exempel, arbeide paa Udviklingen af det Reenmenneskelige, og, saaavidt den formaaer afvende og svække hvad der modstræber samme.

Menneskefremstilling. Dette Udtryk bruger man snart i vidtløftigere, snart i mere indskrænket Betydning. I vidtløftigere Forstand tilkommer det Historikeren og de dannende talende Kunster; i mere indskrænket betegnede Iffland først dermed Skuespillerens Kunst, fordi han derved ei med Uret haabede at angive sammes Maal og meddele en alt for lidet agtet Kunst nye Værdighed. Om Menneskefremstilling i vidtløftigere Forstand findes det nødvendige anført under Historie og Characteristik; her skal tales om Menneskefremstilling paa Skuepladsen for saavidt det er nødvendigt for at fatte Ifflands Mening. Det var denne tænkende Kunstner at gjøre om et gandske bestemt Skjelnemærke mellem Forestilling og Fremstilling af Mennesket. Menneskeforestilling, siger han angaaer mere dets Udvortes, er næsten blot Maneer, kan læres og færdigen udøves ved conventionelle Regler, følgeligt kan man regne det til Haandværk, og de, der drive samme, kunne være og hede Skuespillere. Menneskefremstilling angaaer sammes Indre, Lidenskabernes Gang, den høie, simple stærke Sandhed i Udtrykket, den levende Ytring af de Overgange, der vexle i Sjelen og lidt efter lidt føre til Maalet. Det er Kunst, en Sag, intet Spil, og maa heller ikke kaldes saaledes. Da nu en saadan Fremstilling af det Indre, viser sig ved Sproget i Declamationen, ved Ansigtets Udtryk i Mimiken og ved tilsvarende Legems-Holding i Action og Gesticulation, saa seer man letteligt at hele Skuespilkunstens Theorie her maatte afhandles. Da imidlertid det upassende Ord endnu stedse er i Brug, saa maa denne Antydning her være nok, og man maa søge det Videre der, hvor det sædvanligt søges.

Menneskeheden og sammes Historie. Udtrykket Menneskehed bruges i meget forskjellig Betydning, thi man betegner derved den menneskelige Slægt, det menneskelige Kjøn i sin hele Omfang, den menneskelige Natur i sin Eiendommelighed og alt hvad man søgte at indbefatte under det meget betydende, men kun lidet bestemte Ord Humanitet. Intetsteds er denne Ubestemthed og Mangetydighed mere paafaldende end naar der tales om

Menneskehedens Historie, om hvilken der gives næsten ligesaa mange forskjellige Forestillinger, som Forskjellige, der have behandlet samme. Meiners søgte først at bestemme sammes Begreb, Indhold og Grændser og forklarede den som en Videnskab, der efter indledende Betragtninger over Jordens nærværende og forgangne Tilstand og Menneskenes ældste Boliger, fremstiller deres gradvise Udbredelse over alle Jordens Dele samt Nationernes oprindelige Forskjel i Legems Dannelse, i Aands og Hjertes Anlæg, og derpaa beskriver og sammenligner de forskjellige Grader af Cultur, Næringsmidler og Drikke, Boliger og Klædning, Pynt og mærkværdige Skikke, Børnenes Opdragelse og Qvindernes Behandling, Regjeringsformer og Love, Sæder og Begreb om Velanstændighed, om Ære og Skam, endeligt alle Folkeslags, især de uoplyste og halvcultiveredes Meninger og Kundskaber. Men, hvo seer ikke, at denne Menneskehedens Historie ei er andet end en Naturhistorie af Menneskeslægten med paafølgende Culturhistorie, blandet med Ethnographie? Men er overhovedet Menneskehedens Historie vel noget andet end hvad man ellers har kaldt den menneskelige Slægts Culturhistorie, hvortil Videnskabernes, Opfindelsernes, Forfatningernes, Religionernes Historie &c., forholde sig som Dele til det Hele? At mange have været af denne Mening er umiskjendeligt; Andre paastaae at Menneskeslægtens Historie forholder sig til Culturhistorien som Universal- til Specialhistorien. I Culturhistorien, sige de, undersøges, hvad Menneskene ere blevne til ved Uddannelsen af Culturens enkelte Arter; i Menneskehedens Historie vises hvad Mennesket er blevet til som Repræsentant for hele Slægten ved sin Naturs Perfectibilitet. Ifølge dette skulde Menneskehedens Historie være Fremstilling af det, Menneskekjønnet er blevet som Slægt og hvorledes det er blevet det. Den menneskelige Slægt betragtes herved som et sig fortdannende Heelt, der er bestemt til at stræbe efter et bestemt Fornuft-Ideal, af hvis Opnaaelse dets Værdighed og dets menneskelige Lyksalighed er bleven gjort afhængig. Betingelserne hertil ligge i den menneskelige Natur, i Menneskets physiske, intellectuelle, moralske og

æsthetiske Nødvendigheder, og følgeligt er Menneskehedens Historie i Grunden intet andet end en Udviklingshistorie af den menneskelige Naturs Anlæg i dens Fremskriden til et Fornuft-Ideal af den menneskelige Tilstand. Saaledes bemærke vi flere Epocher i den menneskelige Udviklings-historie, thi Mennesket begynder med Dyriskheden, gaaer derfra over til Menneskeligbliven, skrider frem til Forfinelse og skal endeligt naae Sædelighedens Punkt. Her alene er Menneskehed, forhen gaves kun Dyriskhed eller blot Menneskeligheder. Menneskehedens Historie i denne Forstand skal altsaa vise hvorvidt, naar, hvor og hvorved den menneskelige Slægt som en perfectibel Art af sandseligt Fornuftvæsen har nærmet eller endnu er borte fra det, dets høiere Naturs Værdighed og Characteer, tilsvarende Fornuft-Ideal. Endnu besidde vi ei nogen fuldstændig Historie af dette Slags, men der er leveret mange betydelige Forarbeider og Bidrag af Iselin, Home, Falconer, Ferguson, Millar, Goguet, Montesquieu, Meiners, Woltmann, Pestalozzi, Eggers o. a., og Herders Ideen über die Philosophie der Geschichte der Menschheit vil maaskee endnu i lang Tid blive Hovedværket heri. En saadan Historie, der ligesom et Resultat af Verdenshistorien hensigtsmæssigt fremstilles, er et høist priseligt Værk til Udbredelse af Sandhed, Sædelighed og Ret, da den for enhver Tilstand leverer Maalestokken til at bestemme Graden af den ægte menneskelige Dannelse.

Menneskekundskab. Blandt alle de Gjenstande, der falde i vor Jagttagelses Kreds er ingen af større Interesse for os end Mennesket, den jordiske Skabnings Stolthed og Gaade. Saasnart vi komme til tydelig Bevidsthed om vor Tilværelse og Virken, gives der intet Spørgsmaal af høiere Vigtighed for os end det: Hvad er Jeg? Hvorfor er Jeg til? Hvad skal der blive af mig? Hvo der aldrig alvorligt har forelagt sig disse Spørgsmaal eller med Omhyggelighed har forsøgt at besvare dem, den har endnu ei levet som Menneske i Verden og kan ei rose sig af, nogensinde at have agtet paa Viisdommens

Stemme, thi han mangler aldeles hiin rene Interesse, som fører den forskende Aand i Philosophiens Arme, hvilken maa, naar den er ægte, med Rette prises som Livets Lys og Veilederske. Hvo der altsaa undværer den vandrer i Mørket og maa overlade Livets Tømme til den, blindtstyrende Tilbøielighed. Som en Reisende forlader han endeligt en Verden, hvori han er bleven sig selv fremmed. Dog lever Mennesket her ikke blot som Menneske, men og blandt og med Mennesker; det skal virke paa dem og de igjen paa det; de gjøre Fordringer paa hverandre, deres Fordringer krydse hverandre, og saaledes fremkommer Modvirkning; hvorledes skal Mennesket forholde sig? Af dette eneste Spørgsmaal og dets rigtige Besvarelse afhænger kun alt for ofte vort Livs Lykke, Rolighed og Tilfredshed, vore Planers heldige eller uheldige Udfald 2c. Den Tryllestav, hvorved enhver Tidsalders store Mænd ledede Tusendes Hjerter, paa deres Vink stemte dem til Glæde eller Kummer, til rask Daad eller Forsømmelse, heder Menneskekundskab. Hvor man lærer denne er følgeligt vist nok et meget vigtigt Spørgsmaal. Ei med Uret henviser man den, der vil danne sig for Livet og lære at gjøre en hensigtsmæssig Brug af Philosophiens Forskrifter, til Historien, der i sine Annaler indeholder en utallig Mængde Exempler og Beviser, hvoraf man kan lære. Men vil Jeg af Historien drage den Fordeel, som den kan og skal skjenke, maa Jeg da ikke nødvendigt have en Maalestok, som Jeg anvender paa Historiens Personer og deres Handlinger og alle de enkelte Tilfælde, der her forekomme? Men hvorfra skal Jeg tage denne Maalestok, som Historien selv ei kan give? Det er en egen Videnskab, hvorved Jeg erholder den, en Videnskab, der opstiller Philosophiens og Historiens Propylæer og rækker Ariadnes Traad til en lykkelig Veiledning igjennem Livets Labyrinth. Denne Videnskab heder Anthropologie ɔ: Læren om Mennesket. Da man nødvendigt maa betragte Mennesket i en tredobbelt Hensigt, nemlig efter det 1) som Naturen, og 2) efter hvad dets Aandsevner gjøre af det og 3) hvad det som frithandlende Væsen gjør af sig selv: saa maa man og inddele Anthropologien i den 1) physiologiske, 2) psycholo-

giske og 3) pragmatiske. (Den første kalder man sædvan'igt den medicinske Anthropologie, den anden Psychologie). Menneskekundskab lærer fornemmeligt den pragmatiske Anthropologie, der dog ei kan undvære de andre Dele, fordi Mennesket physisk og aandelig kun er een Organisation, som Physiognomik, Mimik, Hjerneskalslære 2c. bevise. Men den pragmatiske Anthropologie bestaaer af to Hovedafsnit, thi den leverer 1) Menneskenaturens Characteristik i Almindelighed og 2) efter sammes særdeles Retninger hos enkelte Mennesker. I hiint erholder man altsaa Kundskab om Mennesket i dette Kundskab om Menneskene ɔ: den Retning og Beskaffenhed, som den almindelige Menneskenatur ytrer i enkelte Væsener (Individuer) af sin Art. Dette er hvad man egentligt forstaaer under Navn af Menneskekundskab. For noiagtigt at kjende og rigtigt bedømme Forskjellighederne blandt Menneskene, maa man tage Hensyn til Naturel, Temperament, Aand, Hjerte, Sind, Sindelaug og Caracteer. I alle disse vise sig igjen de mangfoldigste Modificationer, som frembringes ved Forskjellen i Alder, Kjøn, Stand, Levemaade og Clima. Den pragmatiske Anthropologie opstiller følgeligt i denne Deel det rigeste, mangfoldigste og tillige interessanteste Gallerie, man kan forestille sig, hvoraf her ingen Fortegnelse kan gives. Herover maa man eftersee Værker om denne Materie af Platner, Kant, Gruber, Funk og andre psychologiske Skrifter, især de af Carus. Men alle disse Skrifter lære kun, hvad de alerede ere istand til, theoretisk Menneskekundskab, som man dog ei maa ansee for overflodig, thi den giver Bestemthed, Sikkerhed, Rigtighed og Nøiagtighed. Vil man siden skjerpe Blikket for det Practiske, maa man gaae i Skole hos Digterne, især de dramatiske, hos Historieskriverne, Biographerne og gode Romanskrivere. Ved dem bliver vor Kundskab mere levende, beskuelig og mere forberedet til Anvendelse. Imidlertid kunne heller ikke disse gjøre egen Jagttagelse overflødig og uden denne er selv Knigges Omgang med Mennesker til liden Nytte. Men, hvor det kommer an paa at vide, hvad man har at vente af denne eller hiin, hvorledes man maa behandle ham, der bliver Jagttagerens Hovedblik stedse Tilbøie-

ligheden, thi denne virker paa Begjereevnen og vækker eiendomlige Aands-Synsmaader, der igjen virke tilbage paa Beslutninger og Handlemaade. Her er den største Vanskelighed; med Manden af virkelig og egentlig Characteer er man snart og let færdig, naar ei Omstændigheder nøde ham til at gaae en anden end den ligefremme Vei, hvilken ei altid er den korteste og sikkreste til Maalet. Hvo der ved øvet skarp og vedholdende Jagttagelse har erhvervet sig en Færdighed i at erkjende og bedømme Menneskene i deres Eiendommelighed, den er ægte, practisk Menneskekjender; men slig Menneskekundskab er kun Frugten af Erfaring, som ofte koster en dygtig Lærepenge, fordi netop her er Tilfældet, hvor man bliver klog af Erfaring.

Menno (Simonis) født 1505 i Witmarsen i Friesland, gik 1536 fra den catholske Præstestand over til Gjendøberne forsamlede de, efter Urolighederne i Münster, adspredte Hobe i velordnede Menigheder, hvilke han ved Formildelse af deres Fanatismus vidste at anbefale den offentlige Tolerance og forsone med den verdslige Øvrigheds Indretninger. Hans mangeaarige Vandringer igjennem hele Holland og Nordtydskland indtil Lifland, bragte hans Lære i Omløb og førte mange til hans Partie, som ei troede at de protestantiske Kirker gik vidt nok i Troens og Sædernes Forbedring. Foruden hans ufrugtbare Grublerier om hvorledes Guds Søn blev Menneske og den Gjendøberne eiendommelige Mening at kun underviste Christne bør døbes, stemmer Mennos Lære overeens med den reformeerte. Med Hensyn til Pligtlæren har han, uden at fornægte det Characteristiske ved sit Partie (den strenge Kirketugt og Vægring at giøre Eed og deeltage i Krigstjeneste og Øvrighedsembeder) dog saavidt formildet dets Indbildning om særdeles sædelig Fuldkommenhed og theocratiske Begreber, at det ved ham er gjengivet det borgerlige Selskab og blevet mere tilbøieligt til Tolerance mod Anderledestænkende. Menno døde 1561 i Oldesløhe i det Holsteenske, og de tydske og hollandske Gjendøbere have efter

ham antaget Navnet Mennoniter. Dog bliver Navnet Gjendøbere det almindeligste.

Menou (J. Baron) traadde som Deputeret for Adelen i Touraine i Stændernes Forsamling og var een af de første, der gik over til tredie Stand. I Januar 1790 blev han Medlem af Pensionsudskuddet og tog derpaa Deel i den røde Bogs Bekjendtgjørelse. I Marts præsiderede han i Forsamlingen, viste sig som en erklæret Fiende af Geistligheden og var een af de Commissarer, det blev overdraget at afhænde denne Stands Embeder. I Løbet af Aaret 1791 forelagde han adskillige Beretninger om Armeernes Organisation. I Anledning af Avignon bestreed han Paven og bevirkede Grevskabet Venaisins Forening, hvor meget og Maury modsatte sig. Siden blev han formedelst denne Forening levende beskyldt af Jourdan (Hovedafhuggeren), som søgte at retfærdiggiøre sin Opførsel i dette Grevskab ved Breve fra Menou. Efter den constituerende Forsamlings Beslutning blev Menou ansat som Maréchal de camp i Paris og commanderede Linietropperne den 10de Aug. 1792 i Zweit. Da hans Opførsel paa denne Dag havde gjort ham mistænkt for Royalisme, viste han sig nogle Dage derpaa for Lovgivningens Skranker, retfærdiggjorde sig og affagde Lighedsseden; desuagtet blev han udstrøgen af Candidatlisten for Krigsministeriet, hvorpaa han havde sat sig selv. I Aaret 1793 blev han ansat imod Vendee og den 8de Juni udnævnt til General en Chef. Men han lod Staden Saumur tage af Vendeerne, der aabnede dem Overgangen over Loire, og blev den 17de og 19de Juni slagen af Laroche-Jacquelin, der forfulgte ham personligt gandske nær ved i halvanden Time. Menou blev afsat og indtil den 9de Thermidor gjentagne Gange anklaget og frikjendt. Da han tilfældigt i Mai 1795 commanderede en Division, forsvarede han Conventet imod Jacobinerne og erholdt derfor Overcommandoen ved Armeen i det Indre. Men i October lagde han mindre Fasthed mod Sectionerne for Dagen, parlementerede istedet for at handle virksomt, og blev endog for et Øieblik udnævnt til General af Insurgenterne; Conventet decre-

terede Anklage imod ham, dog blev han nogle Dage derpaa igjen frikjendt. I Aaret 1798 gik han med Bonaparte som Divisionsgeneral til Ægypten og viste der mere personlig Tapperhed end Talent. Han gik over til Muhamdanismen, antog Turbanen og Navnet Abdallah, besøgte Moscheerne og ægtede en ung, riig Ægypterinde, Datter af Opsynsmanden ved Badene i Alexandrien. Efter Bonapartes Tilbagegang blev han tilligemed Kleber i Ægypten og paatog sig efter denne Generals Mord, Overanførselen der. Han traf mange nye Indretninger, der ei vare heldige og vakte Misfornøielse ved Armeen. Imidlertid landede General Abercromby i de første Dage af Marts 1801 med en betydelig Magt ved Alexandria og bemægtigede sig Fæstningen Abukir. Vel faldt Abercromby i en paafølgende Træfning, men den franske Armee i Ægypten saae sig dog nødt til at capitulere (See Ægypten). Menou vendte tilbage til Frankerig og fremstillede sig den 8de Mai 1802 for den første Consul for at retfærdiggjøre sig. Otte Dage derpaa blev han kaldt til Tribunalet og den 7de Dec. samme Aar sendt til Piemont i Jourdans Sted for at forvalte denne Provinds. I Juli 1804 blev han udnævnt til Storofficier af Æreslegionen. Han blev som Generalgouverneur i Turin, indtil Prinds Borghese afløste ham 1808, hvorpaa han gik i samme Egenskab til Toscana, som blev forenet med Frankerig. Han døde 1810 i Venedig.

Mensur betyder i Musikken det samme som Tidmaal, ligesom og la mesure paa Fransk betyder Tact. Claveermagerne bruge Ordet Mensur om den mathematiske Inddeling, hvorved Strengenes Længde og Korthed samt Forholdene imellem de indre væsentlige Dele af Claveret bestemmes. Ligeledes forstaaer man derved det Maal, hvorefter ved Orgelpiberne deres Længdes Forhold til deres Vidde afgjøres. Man siger derfor, en Orgelstemme har en trang Mensur, naar Piberne ere trange men desto længere.

Mentor, en Søn af Alcimus, en inderlig Ven

af Ulysses, der ved sin Afreise til Troia betroede ham Omsorgen for sit Huusvæsen. Endnu mere bekiendt er han bleven derved, at han forestilles som Telemachs Hovmester, der anviste ham til Dyd og Viisdom; derfor er hans Navn hos os blevet et Appellativum. Fenelon lader i sin Telemach Minerva paatage sig Mentors Skikkelse.

Menuet kaldes 1) et lille til Dands indrettet Tonestykke i ¾ Tact, bestaaende af to Dele, hvoraf hver igjen bestaaer af 8 Tacter. Der er og ofte en Trio (Menuetto secondo) derved, der ligeledes bestaaer af to Dele og beholder den samme Bevægelse og den samme Rhythmus, efter hvis Tilendebringelse Menuetten gjentages. Man overskriver derfor og en saadan Menuet Menuetto alternativo. Menuettens Characteer er ædel og yndig Anstand forbunden med Simpelhed, hvorfor og egentligt de hurtige Noder kun maae være Ottendele, 2) en Dands, der formedelst sin blide Characteer passer sig for finere Cirkler og er meget fordeelagtig for Legemets Dannelse. „Den giver, siger Martinet, Lemmerne et blidt Omrids, Kraft, Forhold i Stillingerne, en lige Retning for at holde Legemet i Ligevægt 2c." Iøvrigt skal Menuetten være af fransk Opfindelse.

Menzikoff (Alexander) var en Bondesøn fra Egnen ved Moskau og født 1674. Hans Fader heed Daniel Menzikoff. Sønnen blev sat i Lære hos en Bager og maatte falbyde og udraabe hans Bagværk (Pirogger) paa Moskaus Gader. Le Fort, der blev opmærksom paa ham som en munter og flink Dreng, tog ham i sin Tjeneste, og, da han med Velbehag bemærkede hans gjennemtrængende Forstand, besluttede han at danne ham til Statens Tjeneste. Derfor bragte han ham i Czarens Tjeneste, tog ham med paa det store Gesandtskab 1697, gjorde ham selv opmærksom paa alt vigtigt, lærte ham at afskaffe Misbrug og træffe nye Indretninger, gav ham Underviisning i Militærforretninger og søgte især saaledes at indprænte ham sine egne Maximer med Hensyn til Statshuusholdningen og de udenlandske Anliggender,

at den lærvillige Menzikoff snart blev fortrolig dermed. Efter Le Forts Død fandt Peter blandt sine Yndling. kun den ene Menzikoff, der stemmede overeens med hans Grundsætninger og derfor indrømmede han ham Le Forts Plads i sin Yndest. Menzikoff viste nu at han hørte til de udmærkede Mænd, der vidste at erhverve sig et Navn i Historien. I fuld Kraft udviklede han sine store Evner, stod sin Herre troligt bi i Alt, saavel i Udkast til velgjørende Regentplaner som ved den lydigste og punktligste Fuldbyrdelse af Czarens Befalinger. Men ei altid virkede han heldbringende for Staten og Undersaatterne. Peter udnævnte ham blandt andet til Hovmester for sin siden saa ulykkelige Søn Alexei, men dennes Opdragelse forsømte Menzikoff høist uforsvarligt, og man kan næsten forføres til at troe, at han allerede dengang har havt til Hensigt at gjøre Sønnen forhadt for Faderen, for engang efter Peters Død, at kunne beherske Catharina, med hvem han stedse stod i den nøieste Forbindelse, og den Thronarving, hun vilde give Staten. Da Dødsdommen rum Tid efter (1718) blev fældet over den ulykkelige Prinds var Menzikoff den første, der underskrev den. Men saa stor og den Tillid var som Czaren viste sin Yndling derved, at han intet foretog sig uden hans Raad, saa manglede det dog heller ikke paa Stof til Uenighed og Misfornøielse. Vindesyge forledede Menzikoff til Uredelighed, og hans Fiender glemte ikke at give Keiseren Efterretning derom. Tre Gange maatte han underkaste sig den strengeste Inquisition; for mindre Forseelser tugtede Peter ham paa Stedet. Men manget Træk af Egennytte og Utroskab blev til Menzikoffs Lykke Monarchen ubekjendt, blandt andet, at Fyrsten, bestukken af Preussen med 20000 Ducater, tilintetgjorde Peters Plan at erholde Svensk Pommern og derved Sæde og Stemme paa den tydske Rigsdag. At Menzikoff stedse seirede over sine Fiender var for Størstedelen Catharinas Værk. Med sine Bestræbelser at fremme denne Fyrstindes Fordele forenede han Omsorg for sin egen. Ved hans Virken blev Catharina 1724 erklæret for Thronfølgerske. En saa mægtig Yndling, der hav-

forstaaet at gjøre sig uundværlig baade for Keiseren og Keiserinden, kunde det heller ikke mangle paa Udmærkelser fra fremmede Magter. Wiener-Hoffet havde udnævnt ham til Rigsgreve og kort derpaa til Rigsfyrste; Hofferne i Kjøbenhavn, Dresden og Berlin sendte ham deres Ordener. Peter selv meddeelte ham Titel af Hertug af Ingermanland, alerede i Forveien var han første Statsminister og General-Feldtmarschal ved de keiserlige Armeer. Men endnu kort før sin Død blev Peter høist utilfreds med Menzikoff og Catharina, han truede begge med haarde Straffe og det er meget sandsynligt at de ei ønskede at Peter igjen skulde komme sig af sin Sygdom. Peter døde 1725, og det var især ved Menzikoffs Hjelp at Catharina kom paa Thronen. Nu var han Regent; men denne glimrende Periode var snart forbi. Han tabte vel ei sin Anseelse, men sin virkelige Indflydelse; ei istand til at taale dette, undertrykte hans krænkede Ærgjerrighed alle de Følelser, som Mindet om hans forrige Forbindelse med Catharina og hendes Fortjenester af ham maatte vække. — Catharina døde 1727, Peter den anden besteeg den russiske Throne, og Menzikoff greb med dristig og sikker Haand Regjeringens Tømme. Hans Magt steeg nu til det Høieste, men faldt ligesaa pludseligt. Hans Gjerrighed forledede ham til at tilvende sig en Sum Penge, som Keiseren havde bestemt for sin Søster. Keiseren, der alerede var opbragt paa ham ved den unge Dolgorucktis idelige Forestillinger, fordømte Menzikoff til evig Forviisning til Siberien. Hans Formue, der foruden uhyre Godser med 100000 Bønder, bestod af 3 Mill. i Juveler, Kostbarheder og rede Penge, blev confiskeret. I Sept. 1727 afreiste den nyligt saa mægtige og frygtede Menzikoff, der var nær ved at blive Keiserens Svigerfader, med sin Gemalinde, sin Søn og sine to Døttre til Beresow, en lille Stad ved Soswa-Floden, hvor han førte et kummerligt, usselt Liv. Han indrettede sig saa sparsomt, at han af de 10 Rubler, han dagligt erholdt, endnu havde saa megt tilovers, at han kunde bygge sig en lille Træe-Kirke, hvorpaa han selv arbeidede som Tømmermand. Hans Aand hensank i dyb Tungsind;

han talte intet og nød i de sidste Dage intet uden koldt Vand. Han døde i November 1729. — Menzikoff forenede store Feil med store Fortrin. Han var egoistisk, egennyttig, stolt, forfængelig, herskesyg, uforsonlig og grusom, men tillige velgjørende, rig paa Kundskaber, istand til store Synsmaader og Planer og fast i deres Udførelse. Varige ere hans Fortjenester af sit Folks og Lands Cultur, af Handelen, Kunsterne, Videnskaberne og Bjergværksvæsenet, af Krigsmagtens Forbedring og det russiske Riges større Anseelse i Udlandet.

Mephitisk kaldes den Luftart, der virker dødeligt paa Mennesker og Dyr, der ei kunde leve i den (Stikstofluft). Benævnelsen kommer af det latinske Mephitis, der betyder en Svovldunst. Under dette Navn dyrkedes ogsaa en Gudinde i Rom som Skytsgudinde mod onde og skadelige Uddunstninger.

Mercator (Gerhard) en berømt Mathematiker og Geograph, født i Ruremont i Aaret 1512, opofrede sig alerede i sin tidligste Ungdom Videnskaberne med megen Iver. Derpaa studerede han i Löwen, hvor han især lagde sig efter Mathematiken, hvori han gjorde store Fremskridt, omendskjøndt han gandske var sin egen Lærer. Senere traadde han som Cosmograph i Tjeneste hos Hertugen af Jülich, sysselsatte sig tilsidst med Theologiens Studium og døde i Duisburg 1594. Vi have af ham geographiske Kort over hele Jorden, hvilke han gav Navnet Atlas (Duisburg 1595) og en forbedret Udgave af Ptolemæus's geographiske Tavler. Han havde lært Kobberstikkerkunsten og stak og illumineerte selv sine Kort, ligesom han og selv forfærdigede sine mathematiske Instrumenter. Keiser Carl den 5te gjorde meget af ham, og Hertug Carl den 3die af Lothringen overdrog ham at udkaste et Kort over sine Stater, hvilket dog blev ufuldført. Vi have og en Chronologie af ham fra Verdens Skabelse til 1568 og nogle theologiske Skrifter. Hvad der fornemmeligt har vedligeholdt hans Minde er

den af ham opfundne og endnu efter ham benævnte geographiske Projectionsmethode.

Mercier (Louis Sebastien) var født i Paris 1740 og før Revolutionen Advocat ved Pariser-Parlamentet. Den offentlige Agtelse, han havde erhvervet ved sine Skrifter, kaldte ham i Conventet og i de Femhundredes Raad. Siden blev han Director for National-Lotteriet, mod hvilket han forhen havde declameret meget, og Medlem af Nationalinstitutet. Han døde den 24de April 1814 i en Alder af 73 Aar. Mercier fremtraadde først som Digter med adskillige Heroider som Hécube à Pyrrhus, 1760. 8; Canacée a Maracée, 1761, 8; Médée a Jason, 1763, 8; Philoctète a Pæan 1761, 8; Héloise à Abailard, imitation nouvelle de Pope, 1763, 8; man finder dem samlede i Héroides et autres pièces de Poesie, Bruxelles 1764, 8. I Aaret 1769 begyndte han at arbeide for Theatret efterat han først havde udgivet det læseværdige Skrift du Thèâtre ou nouvel essai sur l'art dramatique. Af hans dramatiske Værker, der alle have moralsk Tendens, har man en Samling, der gaaer til 1778 og under Titel af Théâtre complèt de Mr. Mercier udkom i Amsterdam i 4 Octavbind. Mere berømt end ved sine Skuespil er han bleven ved sine humoristiske Skrifter. Hans an 2240, rève s'il en fut jamais; hans Tableau de Paris og hans Bonnet de nuit ere hans bedste Værker. An 2240 udkom 1772 og gjorde i sin Tid megen Sensation. Han lader deri en Pariser opvaagne efter en flerehundredeaarig Søvn og sammenligne det forandrede Paris med det gamle. Mercier anede dengang ikke at han selv skulde see denne Stad langt mere forandret end hans efter saa lang Tids Forløb opvognede Pariser. Hans Tableau de Paris, hvoraf der i Aarene 1781-1789 udkom 12 Bind fremstiller et kraftigt og fortræffeligt Malerie af Sædernes Tilstand i Frankerigs saa mærkværdige Hovedstad. Mon bonnet de nuit, pour servir de suite au Tableau de Paris udkom i Aarene 1784 og 1785 og mon bonnet de matin 1786. Begge Værker indeholde en Række læseværdige

dige Stykker over allehaande Dagens Gjenstande. Hans Værk Le nouveau Paris, 6 Bind 1800, indeholder enkelte interessante Træk, men staaer langt tilbage for de ældre. Desuden har man af denne frugtbare Skribent: Portrait de Philippe II, roi d' Espagne, Amst. 1785; Portraits des rois de France, Neufchatel, 1785, 4 Tom.; Songes et visions philosophiques, Paris 1788, 2 T.; Notions claires sur les gouvernemens, 1789, 2 T.; I. J. Rousseau, consideré comme l'un des primiers auteurs de la révolution, Paris 1791, 2 Tom.; og forskjellige Romaner som: La sympathie morale, Histoire d'une jeune Luthérienne etc. Vel kan man ei nægte at en stor Deel af disse Værker for nærværende Tid ere glemte, men man vilde være uretfærdig, hvis man ei vilde tilstaae de andres Fortienester. Af Characteer var Mercier trohjertig, ligefrem og uden Falskhed, i Omgang ualmindelig elskværdig, i hans indtagende Ansigtstræk udtryktes saavel hans Aand som hans redelige Hjerte.

Mercur see Planeterne.

Mercurius hos Grækerne Hermes, var en Søn af Zeus og Maja, en Datter af Atlas. Allerede i den fierde Time efter sin Fødsel forlod han Vuggen og opfandt Citheren, da han dræbte en Skildpadde, overtrak Skallen med 7 Strenge og stemte dem harmonisk. Han besang til dens Toner sin Fødsel. Efterat have skjult Citharen i Vuggen, søgte han nu Spise, hvortil han udfandt listige Planer. Ved Nattens Anbrud gik han til Pierien og røvede der af Gudernes hellige Hjorde 50 Stykker Qvæg, som han drev frem og tilbage for at Sporene skulde forvirres, selv gaaende baglænds førte han Qvæget baglænds til en Grotte hvor han skjulte det, efterat han først havde slagtet to Øxne ved Alpheusfloden, stegt dem ved en Ild, han havde optændt ved at gnide to Grene imod hverandre og ofret en Deel til Guderne. Han vidste omhyggeligt at skjule alle Spor deraf. Næste Morgen savnede Apollo sit Qvæg og var gaaet ud for at opsøge det. Han kunde intetsteds opdage noget Spor

før endeligt en Olding fra Pylus sagde ham, at han havde seet en lille Dreng, som paa en forunderlig Maade drev noget Qvæg foran sig. Ved sin Sandsigerkunst udbragte nu Apollo at Mercur var Røveren. Han ilede til Maia og tiltalede Drengen haardt, men denne lod som han sov, selv ved Gudens Trudsel at nedkaste ham i Tartarus lod han sig ei skrække men forsikkrede sin Uskyldighed. Dog lod Apollo sig ei skuffe af den Listige og bragte sin Klage for Gudernes Fader. Ogsaa her nægtede Mercur, men Jupiter gjennemskuede Drengens List og erkjendte ham for Gjerningsmand, dog vrededes han ei paa ham, men smilede venligt til ham, fordi han saa klogeligen havde vidst at skiule sit Tyverie. Han befalede ham at betegne Stedet, hvor Qvæget var skjult. For at sikkre sig mod nye Rænker bandt Apollo ham Hænderne, men Lænkerne faldt af, og istedet derfor stode Oxerne bundne parviis til hverandre. Men, da Mercur nu begyndte at spille paa den ny opfundne Cither, blev Apollo saa henrykt at han bad Opfinderen om hans Instrument, lærte Brugen af ham og gav ham derfor en Svøbe, for dermed at vogte den for Fremtiden fælles Hjord. Med endnu mere Forbauselse betragtede Apollo den opfindsomme Gud, da han og gav Fløiten Toner. Begge sluttede nu et Forlig. Mercur lovede Apollo aldrig at berøve ham hans Cither eller Buer og aldrig nærme sig hans Bolig, men denne gav ham derimod den gyldne Fredsstav Caduceus. — Homer forestiller os Mercur som en skjøn i de mandige Aar overgaaende Yngling, men fremspirende Skjeg, Vingeskoe og en Stav i Haanden som Gudernes Herold og Gesandt, han fører de Afdødes Sjele til Underverdenen og er følgelig ogsaa Plutos Herold og Fuldbringer af hans Befalinger. Hans magiske Stav havde den Kraft at lukke de Dødeliges Øine og igjen opvække de Slumrende. De for en Herold nødvendige Egenskaber besad han i høieste Grad, og skjenkede andre dem, nemlig: Anstand, Værdighed og Behagelighed. Videre var han og Symbolet for den menneskelige Forstand, Klogskab, List, Bedrag, ja endog Meeneed. Herved maa man stedse erindre sig, at den raae Oldtid ei forbandt det Vanærende eller Nederdrægtige med disse

Begreber som vi. Hvo der udmærkede sig ved List og Rænker, f. Ex. Ulysses, var en Yndling af Mercur og kunde vente sig hans Bistand. Mercur blev ogsaa anseet for Tyveriets Gud, især naar List og Klogskab anvendtes derved, eller det udøvedes hemmeligt. En saadan symbolisk Betydning havde allerede hans Barndoms Foretagender, og fra hans mandlige Alder hører endnu følgende herhid, der vidne om hans Klogskab. Han ledsagede Hercules, da denne bortførte Cerberus; reddede med Ægipan Jupiter af den Hule, hvori Typhon havde lagt ham; stjal Mars ud af Fængslet, hvori Aloiderne Olus og Ephialtes havde indsluttet ham; dræbte Argus, den ulykkelige Jos Bevogter; stod Perseus bi, da han gik ud for at dræbe Medusa og laante ham Plutos usynliggjørende Hjelm og Vingeskoene; Nephele, Moder til Phrixus og Helle, gav han Vædderen med det gyldne Skind hvorpaa hun bortsendte sine Børn, da de paa Anstiftelse af deres Stedmoder Ino skulde ofres til Guderne. I Giganterkrigen bar han Plutos usynliggjørende Hjelm og nedlagde Hippolytus. Da Typhon tvang Guderne til at flygte for sig og skjule sig i Ægypten, forvandlede Mercur sig til en Ibis. Ogsaa som Talekunstner forekommer han hos Homer, men endnu tydeligere hos Hesiod. Om hans Opfindelser findes endnu Intet hos Homer. Senere Skribentere tillægge ham Opfindelsen af Tærninger, Musik, Geometrie, Drømmefortolkning, Maal og Vægt, Fægtekunsten, Bogstaverne ꝛc. Fabelen fortæller adskillige af hans Kjerlighedshistorier; han var blandt andet Fader til Pan. Mercur blev tilbedet i alle græske Stæder, men Hovedsædet for hans Tilbedelse var Arkadien. Hans Feste heed Hermæa og bleve høitideligholdte paa forskjellig Maade. I Rom havde han adskillige Templer, og hans Fest blev høitideligholdt den 15de Mai (hvilken Maaned skal have sit Navn af hans Moder Maja). Paa denne Dag bragte fornemmeligt Kjøbmændene Mercur Offer, for at han skulde skaffe dem Fordeel i Handelen og fremme deres Foretagender. Kunsten forestiller Mercur forskjelligt. I den gamle Stiils Mindesmærker forekommer han endnu skjægget; siden blev Ideen om ham som

en smidig Herold og Athlet herskende og nu fik han en aldeles ungdommelig Dannelse. Men selv ved dette sidste Ideal forbeholdt Kunsten sig et Spillerum: den dannede han som Dreng i begyndende Ynglingsalder og derpaa i den mandige Ungdoms fulde Kraft. Hos Drengen bemærker man imellem de lokkede Haar to fremstikkende Smaavinger; hans Dragt bestaaer i en kort Læder-Tunica; i den venstre Haand holder han Pungen, den høire Pegefinger holder han imod Hagen og smiler skalkagtigt over en opspunden List. Som Yngling finder man ham i flere Attituder; snart med Pungen i Haanden, snart med Caduceus, snart med Reisehatten, staaende, siddende og fremskridende. Mesterne af den sildigere, mere modne Kunst forestillede ham blandt de ungdommelige, uskjeggede Guder. Det Fremstikkende hans Characteer er det Kraftfulde og Smidige. De korte Haar ligge ham krusede om Hovedet og Panden; Ørerne og Munden ere smaae; hans Stillinger, hvad enten han staaer eller sidder, ere stedse simple og beqvemme; Hovedet er fremadbøiet, Blikket betænksomt. I hans skjønne kraftige Legemsbygning seer man Gymnastikens Opfinder; i Stilling, Geberder og Mine seer man den Sindige, Listige, Venlige, hvem det er let at underhandle alt, vinde Enhver og fuldføre alt med Behændighed. I Idealet af Mercur er Forholdet af legemlig Skjønhed og Aands Smidighed forunderligt forenet. Han er enten gandske nøgen eller blot forestillet med Chlamys. Sjelden har han taget denne ordentligt om sig, men blot kastet den over Skuldrene, eller viklet den om Armen. Hovedet er snart blot paa ham, snart har han et Par over Tindingerne befæstede Vinger, snart har han Hatten paa, og ved denne ere undertiden Vingerne anbragte. Hatten, som fornemmeligt betegner Vandreren, har paa Billederne en flad Pull og en smal Skygge, men paa Vasetegninger forekommer den og med bred hængende Skygge og spids Pull. Ere Vingerne ei ved en Snor befæstede om Hovedet eller Hatten, saa seer man dem enten ved Anklerne eller Saalerne eller og blot ved Caduceus. Som Symboler gav den dannende Kunst ham Hanen for at betegne Aarvaagenhed

eller Kamplyst (for Gymnastikens Skyld) Skildpadden for Opfindelsen af Citheren, Pungen som Handelens Gud, Vædderen og Patera, som Anordneren af religiøse Skikke og Offringer, Palmetræets Stamme, hvortil hans Statuer holde sig, for at betegne Opfinderen af Skrive- og Regnekunsten (paa Palmeblade), Harpen eller den segIformige Kniv for Argus's Morder, Hunden (blot paa alexandrinske Mynter) for at tilkjendegive Skarpsind og Aarvaagenhed.

Mergel, en kulsyre Kalkart, der bestaaer af en inderlig Blanding af Kalk, Leer, Sand og andre Dele. Eftersom den indeholder snart mere af dette, snart mere af hiint, kaldes den Kalk-Mergel, Leer-Mergel eller Sand-Mergel. Al Mergeljord er uigjennemsigtig og har en uanseelig, forskjellig graae Farve og efter den forskjellige Blanding snart mere snart mindre Sammenhæng og Fasthed.

Merian er Navnet paa en berømt Kunstnerfamilie, af hvilken først **Mathæus Merian** den ældre erhvervede sig stor Berømmelse. Han var født i Basel 1593, lærte hos Diedrik Meyer i Zurich og hos Theodor de Bry i Oppenheim, nedsatte sig i Frankfurt am Main, drev en stærk Kunsthandel og døde i Schwalbach 1651. Han arbeidede meget net med Radeernaalen. Hans fornemste Værker ere Forestillinger af de vigtigste Stæder i Europa, især i Tydskland, hvilke han udgav tilligemed deres Beskrivelse i mange Foliobind. De af ham selv efter Naturen tegnede Udsigter af Stæder, især de perspectiviske ere mesterlige. Han har og ætset Historier, Landskaber, Slag, Jagtstykker og andre Forestillinger. Hans Søn Casper udøvede ogsaa Ætsekunsten, doq ei med Faderens Duelighed, men hans ældste Søn, **Mathæus Merian den yngre**, født i Basel 1621, var en fortræffelig Maler. Han havde lært hos Joseph Plepp, Joachim von Sandrart og Anton van Dyk, studerede i Rom ved Aaret 1644 og bereiste siden England, Nederlandene, Frankerig ꝛc. Hans Søn **Johan Matthæus**, en duelig Portraitmaler, døde i Frankfurt 1716. Den

ældre Matthæus Merians Datter var den berømte Kunstnerinde Maria Sibylla Merian, født i Frankfurt am Main 1647. Hun blev underviist af sin Stedfader Jacob Moreels og hos Abraham Mignon og erholdt en stor Berømmelse ved den gode Smag, Færdighed og Nøiagtighed, hvormed hun malede Blomster, Sommerfugle, Larver, Myg, krybende og flyvende Insecter af alle Slags i Vandfarve. Hendes store Kjerlighed til Insectologien var Aarsag i at hun gjorde en Reise til Surinam for at iagttage de derværende Insecters Forvandlinger. Hun opholdt sig her i to Aar optegnede en Mængde Orme, Planter og Frugter paa Pergament, hvilke ere mesterlige. Vi have nogle Værker af hende med Kobbere, nemlig om Larvernes Fremkomst, Næring og Forvandlinger, Nürnberg, 2 Bind, 4.; Historien om Insecterne i Europa og en Afhandling om Insecternes Avling og Forvandlinger i Surinam med 60 prægtige Kobbere. Hun døde i Amsterdam 1717. — Til denne Familie hører og **Hans Bernhard Merian**, Directør for den philologiske Classe ved Videnskabernes Akademie i Berlin, født i Liechstall i det Baselske 1723, hvor hans Fader var Præst og holdt ham til Philosophiens og Philologiens Studium. Han opholdt sig 4 Aar i Holland som Hovmester hos en Adelsmand. Den berømte Maupertuis gjorde Frederik den store opmærksom paa ham, denne kaldte ham 1748 til Berlin som Medlem af Videnskabernes Selskab, udnævnte ham 1771 til Director for de skjønne Viderskabers Klasse og spurgte ham ofte til Raads ved Lærepladsernes Besættelse. Efter Formeys Død forestod han det bestandige Secretariat ved Berliner-Akademiet og døde 1807. Han var en grundig Philolog, men har kun ladet trykke lidet. Ancillon har skrevet hans Elogium.

Meridianen eller **Middagscirkelen** er en stor Cirkel, der gaaer igjennem Polerne samt Zenith og Nadir og staaer lodret paa Æquator. Denne Cirkel deler Himmelkuglen i to ligestore Halvkugler, den østlige og vestlige. Det er Middag, naar Solens Middelpunkt indtræder i samme. — Desuden gives der og **Jordmeri-**

dianer. Disse ere ligeledes store Kredse, som gaae igjennem begge Jordpolerne og Issepunktet. De Steder, som ligge i samme Meridian have Middag paa samme Tid. De Steder, der ligge paa den lige modsatte Side af Kloden, men i den samme Meridian, have Middag paa modsat Tid, 12 Timer før eller efter. — Hver Meridian deles, som overhovedet enhver Cirkel i 360 Grader, og disse tjene til Bestemmelsen af den geographiske Brede. Da Erfaring lærer, at Jorden ei er nogen fuldkommen Kugle, men sammentrykt ved Polerne, saa følger deraf at Meridianens Grader maae være større henimod Polerne end under Æqvator. Alle Steder, der have een Meridian, have og samme Længde. Den Meridian, fra hvilken man begynder at tælle de øvrige kaldes den første Meridian. Den er vilkaarlig: man har almindeligt trukket den første Meridian igjennem Øen Ferro (20 Grader Vest for Parises Observatorium) Englænderne regne den første Meridian fra Greenwich. Fra den antagne første Meridian tælles almindeligt Længdegraderne omkring hele Jorden fra Vesten mod Østen.

Merinos kaldes en spansk Faarerace, der dog nu er fortplantet til mange andre europæiske Lande, og udmærker sig ved sin faste, dog snarere lille end store Legemsbygning, men fornemmeligt ved dens Ulds Fiinhed og Blødhed. Efter den sandsynligste Formodning nedstamme de fra Afrika, og derfor skulle de og have faaet Navnet Merinos, der betyder saa meget som komne over Havet (ovejas merinas eller tras humantes). Saa meget er vist, at Peter 4de af Castilien lod arabiske Faarehjorde komme til Spanien, og, at Cardinal Ximenes 300 Aar efter fortplantede Faar fra Afrika til Segovia. Nu tæller man i Spanien henved 5 Millioner Merinos, der indbringe i det mindste en reen Indtægt af 8 Mill. Daler. Fordi disse Faar græsse paa næsten hele Spaniens Bjerge kaldes de ogsaa vandrende Faar, medens de andre, der have en langt grovere Uld, kaldes staaende eller Staldfaar. Den hele Indretning med de vandrende Faar er høist interessant. De vandre to Gange

om Aaret: i Sommermaanederne (fra April) græsse de i de nordlige Egne af Leon, Castilien og Aragonien, om Vinteren (fra September) i Estremadura, la Mancha og Andalusien. Sædvanligt inddeles de i Hjorder af 10000 Stykker og disse igjen i 10 Hobe, hver paa 1000 Stykker. Disse Hobe (cavagnes) staae under en Overhyrdes Direktion. Denne har 50 Hyrder og ligesaa mange Hunde under sin Commando, saaledes at der kommer 5 Mand til hver enkelt Hob af 1000 Stykker. Hyrderne ere yderst slet lønnede, thi foruden en ubetydelig Løn i Penge faae de blot Brød og have Lov til at græsse et Par Geeder og nogle Faar med. Det hele Antal Hyrder i Spanien beløber sig til 25000 med et lige Antal Hunde. I Begyndelsen vare disse Hjorder Kongernes Eiendom. Men lidt efter lidt bleve de solgte, og de sidste 40000 solgte Philip 1ste til Marquis Iturbiata. Nu tilhøre de Adelen og Klosterne. Allerede i den første Halvdeel af forrige Aarhundred forplantedes Merinos til Frankerig og Sverrig og siden til mange andre Lande, hvor de meget godt acclimatisere sig. Nyligt skal Udførselen af dem være bleven forbuden.

Merkantilsystem er det System i Statshuusholdningen, som gaaer ud fra den Grundsætning, at Penge alene er Rigdom, at altsaa en Nations Rigdom kun bestaaer i Besiddelsen af en stor Quantitet ædle Metaller; deraf følger for Statshuusholdningen, at saa mange Penge som muligt trækkes ind i Landet og de i Landet circulerende vedligeholdes. For at opfylde disse Betingelser, sige Forsvarerne af dette System, har Statshuusholdningen følgende Midler i sin Magt: 1) at indskrænke Indførselen af fremmede Varer især saadanne, som kunne frembringes i Landet selv; 2) fremme Udførselen af indenlandske Kunstprodukter og Varer for at bringe desto flere Penge ind i Landet; 3) fremme Indførselen af raae Materialier og indskrænke Udførselen. Efter dette System, hvis Grundsætning er aabenbar urigtig, maa nødvendigt Manufacturer, Fabrikker og Handel begunstiges fremfor Agerdyrkning (deraf Navnet Merkantilsystem eller og Fabriksystem, modsat det phy-

siokratiske System, som fornemmeligt begunstiger Agerdyrkningen) fordi hine Formaal derved fuldstændigst opnaaes. Foruden andre store Feil har dette System ogsaa der, at det fortrinsviis beriger Fabrikanten og Kjøbmanden paa alle øvrige Statsborgeres Bekostning. Dette System uddannede Colbert først i Praxis i Frankerig og ham fulgte senere Necker; i England var Lord Chatam sammes Forfægter, og hans Søn Pitt begunstigede det paa den skrækkeligste Maade. I Tydskland heldede Frederik 2den meget til dette System.

Meroe kaldtes fordum en Halvøe, der indsluttes mod Vest af Nilen og mod Øst af Astaboras (Tacazze) og strækker sig til den nuværende Provinds Gojam. Den beboedes af en æthiopisk Stamme, der tidlig udmærkede sig ved Cultur, Handel og Colonier. Nu heder Landskabet Atbar mellem 13de og 18de ° N. B. og har en Stad af samme Navn. Det gamle Meroe var en Stat, hvis Regjering var i Hænderne paa en Præstestamme. Den blev først tilintetgjort i den ægyptiske Konge Ptolemæus den 2dens Tid. Her var Hovedsædet for den store Caravanhandel mellem Æthiopien, Ægypten, Arabien, det nordlige Afrika og Indien. En Colonie fra Meroe var Ammonium i den lybiske Ørken. Fra Meroe synes og den første dannede Stat i Ægypten at være anlagt i Theben, som Handelsoplag og Caravanplads, hvilken stedse blev i Forbindelse med Meroe og regjeredes af en mægtig Præstecaste.

Merope, en Datter af den arkadiske Konge Cypselus, blev gift med Herakliden Cresphontes, der erholdt Landet Messene til sit Rige. Hun fødte ham mange Børn, af hvilke den yngste Søn heed Æpytus (efter Andre Telephontes). Da Cresphontes gjorde mange Forandringer til Almuens Bedste, saa gjorde de Store Oprør imod ham og dræbte ham tilligemed alle hans Sønner, Æpytus undtagen, som Merope skjulte og siden sendte til sin Fader, hos hvem han hemmeligt blev opdragen. Polyphontes, som nu havde overtaget Regieringen, lod ham forgjeves eftersøge overalt og lovede

den Belønninger, der vilde dræbe ham. Men saasnart Aepytus var voxen forlod han hemmeligt sin Bedstefader med den Beslutning at hevne sin Faders Død og kom til Messene, hvor han af Polyphontes fordrede den paa sit Hoved satte Priis, da han foregav at have dræbt Aepytus. Allerede i Forveien havde Merope, fordi hun snart ventede en Forandring i Regjeringen, udsendt et Bud for at hente hendes Søn tilbage; Denne kom tilbage med den Efterretning, at Aepytus virkeligt var forsvunden. Nu tvivlede hun ei længer om, at den Fremmede virkelig var hendes Søns Morder. Hun besluttede at myrde ham i Søvne og var ifærd med at udføre sin Beslutning, da hun kjendte sin Søn. Nu aftalte hun med ham Forholdsreglerne for at hevne sig paa Polyphontes. For et Skins Skyld tilbød hun ham Forsoning og lovede at gjengielde hans Kjerlighed. Polyphontes anordnede et Takoffer; men ved Alteret berøvede Aepytus ham Livet og besteeg sin Fædrene-Throne.

Merseburg, Hovedstaden i Merseburgerkredsen i den preussiske Provinds Sachsen, ligger i en behagelig Egn ved Saale og har over 6000 Indbyggere. Til Stadens Mærkværdigheder hører Slottet, fordum Residens for Hertugerne af Sachsen-Merseburg og den derved staaende Domkirke med et skjønt Orgel 2c. Stiftsskolen eller Gymnasiet har erholdt sin nuværende Indretning af Churførst August 1775. I Forstaden Altenburg findes et Waisenhuus, en Vandkunst og Slotshaven. En Hovednæringsvei for Indbyggerne er Ølbryggeriet.

Mesmer (Anton), en Læge, er bleven berømt ved Opdagelsen af den dyriske Magnetismus og Udbannelsen af en derpaa grundet Lære og Lægemethode. Han blev født 1734 i Schweiz. I sit 32te Aar fremtraadde han først offentligt i Wien, hvor han havde studeret, med Grundtrækkene til sin nye Lære. Den Betragtning, „at Mennesket øser alle sine Kundskaber af Jagttagelse, at Jagttagelsen af saadanne Virkninger, som Naturen øver almindeligt og uafladeligt paa hvert Individuum ogsaa meer eller mindre maatte gjøres

af alle Mennesker og Folkeslag, at simple Jagttagelser vel kunne vanskabes ved vilkaarligt byggede Systemer og Theorier, men, at der dog i slige næsten hos alle Folk herskende Meninger og Traditioner maatte være noget som tilhørte Sanheden;" — førte ham paa, at de under saa mange Forvandskninger herskende Meninger om Himmellegemernes Indflydelse paa vor Jord, ligeledes hidrørte af Jagttagelser af almindelige Naturvirkninger, der vedholdende yttre sig, og maatte indeholde noget Sandt. Disse Meninger forelagde han først Publikum i en Dissertation: om Planeternes Indflydelse paa det menneskelige Legeme, hvilken han udgav i Wien 1766. Han siger deri at vi ved Jagttagelse finde, at Planeterne indbyrdes virke paa hverandre, at saavel Solen som Maanen har en bestemt vigtig Indflydelse paa Jorden, hvilken yttrer sig i forskiellige Virkninger paa Havet og Athmosphæren; men tilliae, at disse Sphærer have en directe Indflydelse paa Væxterne og de levende Skabninger, ja selv paa alle Dele, hvoraf et oplivet Legeme bestaaer; endeligt, at denne Indflydelse især finder Sted ved Hjelp af et det Hele opfyldende meget fiint Fluidum, hvoraf det gjennemtrænges. Denne Indflydelse yttrer sig ved den høieste Spænding og den største Slappelse af de Egenskaber, der deels tilkomme Stoffet, deels Organisationen, som Tyngde, Delenes Sammenhæng, Elasticitet, Electricitet, Irritabilitet. Ligesom nu disse Vexelvirkninger paa Jorden, med Hensyn til Tyngden, i Havet frembringe Ebbe og Flod, saa foraarsage de og, ved den høieste Spænden og Slappelse af de anførte Egenskaber hos levende Legemer lignende Virkninger, hvilke vi iagttage ved de periodiske Forandringer i det menneskelige Legeme. Denne Egenskab hos det dyriske Legeme, at det kan modtage Himmellegemernes Indflydelse kaldte Mesmer **den dyriske Magnetismus.** Jagttagelsen af denne Indflydelses Virkninger paa Sygdommenes Gang og Helbredelse, sysselsatte nu Mesmer i Stilhed i en Række af Aar, i hvilken Tid han fandt disse Grundsætninger bekræftede ved sine Erfaringer. Ved nøie Jagttagelser troede han sig sat istand til, efter sine Principier, at forudsee de forskjelli-

ge Revolutioner i en Sygdom med Vished. Herfra gik Mesmer over til det andet Hovedpunkt af sin Lære, at opdage Tilværelsen af en ligedan Vexelvirkning, der svarer til Himmellegemernes, mellem de paa Jorden værende Legemer og især mellem de levende Organismer selv, ved Hjelp af hvilken han kunstigt kunde efterligne de periodiske Revolutioner i det menneskelige Legeme. Analogien af Magnetens Egenskaber med det almindelige Indflydelsessystem, foranledigede Mesmer til at ansee Magneten for det bedste Material til at anstille Forsøg med. Med kunstige Magneter, som Pater Hell, en Physiker fra Wien, gjorde ham, bestrøg han de syge Dele og udførte dermed adskillige vigtige Curer. Da han siden, ved nøiere Erfaring, saae at han kunde undvære samme og blev overbeviist om Forskjellen imellem den animalske og mineralske Magnetismus, betjente han sig blot af Hænderne. Han meddeelte den keiserlige Livlæge Størk i Wien sin Theorie, men denne bifaldt ei samme, fordi den aldeles ikke svarede til den Tids Synsmaader i Digtekunsten og Naturlærtn. Mesmer fremlagde sin Theorie offentlig for hele Verden i sin Skrivelse til en fremmed Læge 1775. I Wien selv blev hans Lære miskjendt, han selv blev forestillet som en Sværmer og de, der underkastede sig hans Curer, erklæredes for Bedragne. Desuagtet tiltog Mesmers Rygte i samme Forhold som hans Modstandere søgte at undertrykke ham. Han reiste i Aarene 1774 og 1775 til Schwaben, Schweiz og Bayern, hvor han gjorde Churfyrsten bekjendt med sin Theorie og kort derpaa blev udnævnt til Medlem af Videnskabernes Akademie i München. I Aaret 1776 blev han kaldt til Ungarn, hvor han fuldførte betydelige Curer. Efter sin Tilbagekomst til Wien vilde Mesmer der ei foretage sig noget mere offentligt, men lod sig dog bevæge til at forandre sin Beslutning og tage adskillige Syge i Cuur, hvoriblandt den som Tonkunstnerinde berømte Demoiselle Paradis. Denne havde fra sit tredie Aar været blind, havde et Slags Melancholie forenet med Krampe og periodisk Vanvid. Han behandlede hende i lang Tid, i hvilken han erfarede mange Ubehageligheder af Cabaler, og den største Utaknemme-

lighed af den Syges ved hans Fiender ophidsede Familie. Det er tvivlsomt om hun blev fuldkommen helbredet eller ikke. Endeligt forlod han, træt af Anstrængelser og Forfølgelser, Wien og Tydskland og begav sig i Aaret 1778 til Frankerig. I Paris meddeelte han de derværende Læger Grundtrækkene af sin Lære i mere sammenhængende Sætninger og paatog sig til sammes Bekræftelse adskillige Syges Cuur. Dog vilde man heller ikke her sætte fuldkommen Tillid til hans Læres Paalidelighed. Han fremsatte derfor ogsaa her sin Lære offentligt i 27 Sætninger, men forbeholdt sig dog det egentligt Techniske i samme som en Hemmelighed eller meddeelte det kun til meget Faa. Omendskjøndt den franske Regjering tilbød ham en Lønning af 20000 Livres for sin Hemmelighed, afslog han dette Tilbud. Derimod stiftede han siden for det meste af Ikke-Læger Harmoniens Selskab, hvori hvert Medlem maatte betale ham 100 Louisd'orer, og derpaa dannedes over hele Frankerig flere slige harmoniske Selskaber, hvis Hensigt skulde være i Reenhed at vedligeholde den erholdte Lære. Revolutionens Storme fordrev Mesmer fra Frankerig; de politiske Uroligheder forstyrrede de opkomne Instituter, og Læren om den dyriske Magnetismus gik temmeligt i Glemme. Mesmer begav sig til Schweiz og levede der i Stilhed i Frauenfeld i Canton Thurgau, dog vedblev han at udøve sin nye opfundne Cuurmethode. Efter 20 Aars Forløb fremsatte han endnu engang skriftligt sine ved bestandige Forsøg bekræftede og af ham selv nøiere prøvede Læresætninger. Han havde og den Tilfredsstillelse at see, at den af ham udstrødte Sæd ei gandske var spildt i Tydskland. Allerede i Aaret 1787 overbragte Lavater nogle Læger i Bremen f. Ex. Wienholt, den af Puisegur forbedrede animalske Magnetismus, medens andre f. Ex. Gmelin erholdt den fra Strasburg. Disse undersøgte den og vedligeholdt Kundskab om og Troe paa den blandt et ringe Antal, skjøndt ogsaa de fleste Læger i Tydskland erklærede sig imod samme. Mesmer stod ei heller strax i Begyndelsen paa det Punkt med sit System, hvorpaa nu Læren om den animaliske Mag-

netismus staaer. Hans Studium af de ældre Mystikers, Astrologers og Lægers Skrifter og Beskaffenheden af de dengang herskende medicinske Theorier ledede ham først til Siderismus eller Stjernernes Indflydelse paa vore Legemer, og kun efterhaanden, som nye Ideer udgik af hans Forsøg og Erfaringer, udviklede sig først et sammenhængende System hos ham, hvilket man kan kalde Indflydelsens. Dens Indflydelse bestaaer i et fiint Fluidums gjensidige Ud- og Indstrømmen og kan synligt bevises ved Magnetens Phoenomener; Planeternes Tiltrækning i deres Kredse kommer deraf. Naturvirksomheden, Aarsagen til denne gjensidige Tiltrækning, udbreder sig over alle Jordkuglens Bestanddele, i det den ved sammes daglige Omdreining bestemmer den alternerende Stigen og Falden (Intension og Remission) af den organiserede Materies Egenskaber: dette er den almindeligste Virksomhed, hvorved alt erholder Liv. De første Begreber, empirisk opfattede om Verden, ere Materie og Bevægelse. Materien er flydende, naar dens Dele ere i Bevægelse imod hverandre, eller fast, naar de ere i Hvile til hverandre. Elementarmaterie, alle Materiens Dele, hver med sin egen Bevægelse; Combination, flere af samme i Hvile ved Siden af hverandre; Delenes Combination og Forholdene mellem Hvile og Bevægelse udgjøre Formerne. Natur er Forholdenes Harmonie, hvori alle Materiens Dele befinde sig, og i hvilken Bevægelserne følge hverandre Herefter danne sig forskjellige Classer (Serier) Arter af Combinationer efter Elementardelenes Orden og Antal, hvoraf de bestaae; homogen er Materien i en bestemt Serie, hvis Dele ifølge Combination og Orden stemme gandske overeens med hverandre; heterogen i modsat Tilfælde. Hidtil vare tre Serier af homogene Combinationer bekjendte: Vand, Luft og Æther. Det almindelige Fluidum, som forener Universum til een Masse, ere de samtlig existerende, Rummet opfyldende Grader af homogene Combinationer. Den flydende Materies Bevægelse er den stedlige og indre (intestine); — confus, eller i en bestemt Modus eller Grad, oscillerende, vibrerende, gjennemkrydsende og

udbredende sig, uden at forvirres. Enhver af de tre Serier kan være Leder for en særdeles indvortes Bevægelse (Tone) der staaer i et eget Forhold til dens Flydenheds Grad, og viser sig ved Vandet bølgeformig, ved Luften som Lyd og ved Ætheren som Lys. Saaledes kunne ligesaa mange forskjellige Toner i det umaalelige Antal af Flydenhedens homogene Serier, optagne i de organiske Legemer, bevirke de ellers ubegribelige Phoenomener som Ild, Lys-, Electreo-Magnetismus ꝛc. Det almindelige Fluidum, betragtet i Forbindelse med det dyriske Legeme, er det individuelle Livs Princip; ved sammes Indflydelse erholder Bevægelsen og Følelsen Liv, og ved den foregaaer Organernes Forretninger. Mennesket befinder sig i det almindelige Fluidums Ocean, med Organer, der ere skikkede til, udelukkende at modtage de tonificerede Bevægelser af nogle af disses Serier. Saaledes Øret for Luften, Øiet for Ætheren ꝛc. Fra Nerverne gaaer Bevægelsen til det indre Væv af utallige Traade, hvoraf Følelsen bestaaer, den inderlige Sands (sensorium commune), Nervetraadene i Contact med det almindelige Fluidum, hvorfor den indvortes Sands kan modtage alle de Modificationer, den faaer udvortes fra ligesom Speilet. Saaledes bliver Muskelen Redskabet for al Bevægelse, Principet for de faste Deles Virkning paa de flydende, idet det almindelige Fluidums Strømme virke paa Muskelfibrernes inderste Organismus og bestemme deres Forretning. Derfor udgjør Sammentrækning eller Forkortning og Eftergiven eller Forlængelse Pirreligheden (Irritabilitet); Irritation, Pirren bestaaer i Fibrernes vedvarende Forkortelse. Hjertets og Arteriernes vedvarende Udviden og Sammentrykken bevirker Circulationen. Den formindskes 1) naar Muskelfibren mangler Pirrelighed til at forkorte sig, 2) naar et Kar befinder sig i Pirrings-Tilstand. Denne Tilstand antager Forstoppelse, Obstruction, Standsning som den almindelige og umiddelbare Aarsag til Afvigelsen fra det dyriske Livs Harmonie, hvorfor altsaa Ophævelsen af Mangel paa Irritabilitet bliver det eneste almindelige Lægemiddel, hvilket findes i

den almindelige Indflydelse eller i Magnetismens Anvendelse. Da nu Safternes Natur og Beskaffenhed afhænger af de faste Deles Virksomhed, af Organernes og Indvoldenes Mechanismus 2c., saa ligger den første Aarsag til Afvigelsen af Harmonien kun i de faste Deles uregelmæssige Virken paa de flydende. Aarsagen til Bevægelsen virker imod Modstanden; for at betvinge samme maa den overveie den. Denne Tilstand kaldes almindeligt Crisis. Til en fuldstændig Crisis hører 1) Perturbation, Naturkraftens Kamp imod Modstanden; 2) Coction, den standsede Safts Opløsning eller Beredelse til Afsondring; 3) Evacuation, det Fordærvedes Adskillelse, Udtømmelse fra det Sunde. Derimod finder en ufuldkommen Crisis Sted, hvordiss Epocher i Orden og Tid følge afbrudt paa hverandre, hvilket almindeligt yttrer sig som chronisk Sygdom. Umiddelbare Aarsager til alle Sygdomme forudsætte en Feil, en Uregelmæssighed i Safternes Omløb. Obstruction i de forskjellige Arter af Kar. Deraf de to Indicationer: 1) at gjenoprette Irritabiliteten eller de faste Deles Virken paa de flydende, 2) at bortskaffe og forekomme de Hindringer, der modsætte sig denne Paavirkning, betinge al Helbredelse. Den almindelige Indflydelse, der ved Hjelp af det almindelige Fluidum kan forøge eller formindske Legemernes Egenskaber, gjør dette og med Hensyn til Irritabiliteten, saa at Sygdommens Gang og Udvikling og selv deres Cuur ordnes og bestemmes ved denne Indflydelse, hvilket udgjør den naturlige Magnetismus. Men Naturens frivillige Virksomhed kan kun yttre sig ved de Væsener, som ifølge Tiden og deres organiske Beskaffenhed finde sig særdeles disponerede dertil. Ind- og Udstrømningen af det fine Fluidums i en vis Retning bevægede Serie udgjør Driveværket for Indflydelsen mellem to Individuer, saa at det er muligt, naar en tonisk Bevægelse er bleven vakt i et Legeme, at bevirke den samme i et andet fast Legeme uden Forskjel i Mellemrummet, og ved denne gjensidige toniske Bevægelse vække og forstærke de Egenskaber, som blot ere grundede i deres individuelle Organisationen. Den almindelige Indflydel-

ses Art, Tone, Styrke og Bevægelse kan være forskjellig f. Ex. mellem den almindelige og dyriske Magnetismus som imellem Ild og Varme. Den dyriske Magnetismus, betragtet som Agens, er en usynlig Ild; ved Anvendelsen kommer det an paa at vække, underholde og forstærke den ved alle mulige Midler og kunne anvende den paa Sygdommens Aarsag, hvis Forbindelse og Sammenhæng man skal opdage; 2) udfinde og bortfjerne Hindringerne, som kunde forstyrre eller standse dens Virksomhed og den gradvise Virkning, man vil frembringe ved Behandlingen; 3) kjende og forudsee Udviklingens Gang, for at kunne bestemme Udfaldet og med Fasthed vente paa samme indtil Helbredelsen. Dette var omtrent Grundtrækkene i det mesmerske System. Man seer deraf, at han ved Helbredelsen lagde den meste Vægt paa Crisen, som den Tilstand, hvori Pirrelighedens vaktes og søgte i sammes Opvækkelse og Ledelse det Væsentlige i den magnetiske Helbredelse. Den magnetiske Paavirkning forstærkedes derfor saa meget som muligt, indtil den steeg til en Grad, der vakte heftige Reactioner, der nu yttrede sig som Convulsioner eller som heftig Krampe. Dette ansaae han som Naturens nødvendige Fremgangsmaade ved Curen, og ved hans og hans Skoles magnetiske Behandlingsmaade oprettede man derfor de saakaldte Crisekamre (Chambres de Crise), Værelser, hvis Gulv og Vægge vare bedækkede med Madradser for at den i Convulsioner bragte Syge ei skulde tilføie sig nogen Skade ved at kaste sig omkring. Herfra afveeg den Skole, som havde dannet sig i Strasburg og siden Mesmer selv. Directøren for hiin Skole, Marquien af Puisegur, afskaffede de saa kaldte Crisekamre, som han kaldte Helvedkamre (Chambres d'enfer); man undgik de heftige tumultuariske Criser, og den magnetiske Behandling blev ledet derhen, at den kun gik ud paa Hvile og Velbefindende. De herved vakte Criser vare blide, udmærkede sig ved en Følelse af det høieste Velbefindende, ved Sjelekræfternes Forhøielse, ved Kundskab om sin egen legemlige Tilstand, saavelsom andre, med den Magnetiserede i Forbindelse satte Syges. Forskjellen ved denne Methode bestod i Forskjellen

i Anvendelsen af Magnetismen. Den blev siden den almindeligst anvendte, og forbinder den forrige mesmerske Skoles Methode, der fornemmeligt virkede physisk, ved stærk Berørelse med Hænderne eller ved Hjelp af Conductorer &c. med en anden Skoles Methode, der dannede sig i Lyon og Ostende under en vis Ridder Barbarins Direction, og blot søgte at frembringe alle Magnetismens Virkninger psychisk, ved at fixere den faste Villie paa den Syge. Denne Skole fik derfor Navn af Spiritualisternes (See Magnetismus).

Mesochorus Halvchor see Chor.

Mesopotamien eller Landet imellem Floderne (kaldt af Araberne El-Dschesira eller Øen) kaldte Grækerne den store af Euphrat og Tigris indsluttede Landstrækning, der mod Norden begrændsedes af Taurus og Magus. I den nordlige Halvdeel var Landet bjergigt og frugtbart paa Korn, Viin og Græsgange; mod Syd var det jevnt, tørt og ufrugtbart. Af Stæder gaves der Charran eller Charræ, Zoba ɔ: Nesibin, Antiochia, Mygdoniæ, Singara. Fra den ældste Tid levede her to Slags Folk: Boesatte eller Agerdyrkere og Omvankende eller Hyrder. Mesopotamierne fremkom af Chaldæerne, det oprindelige Folk, af Cuschiter, som under Nimrod byggede Stæderne Edessan og Nesibin og af semitiske Efterkommere af Stammen Thara. Disse beboede i Førstningen Egnen ved Ur Chasdien, derpaa i og ved Haran eller Charræ, men med Tiden udbredede de sig i hele Landet, ja selv i Chaldæa og Syrien, saa at Chuschiterne enten maatte vige for dem eller underkaste sig dem. I Førstningen var det en Deel af Nimrods Rige i Singar. Efter et Mellemrum af meer end 700 Aar (over 2000 Aar før Chr.) forekommer Cusan Rischataim som Konge i Mesopotamien, der udbredede sit Herredomme over Euphrat. Israeliterne, der alerede boede i Palæstina, maatte i 8 Aar betale ham Tribut. I det assyriske Riges gyldne Tidsalder, 700 Aar før Chr. Fødsel, blev Mesopotamien dette Rige underkastet og blev siden en Deel af det persiske og macedoniske Rige.

Trajan underkastede det vel Romerne 106 Aar efter Christi Fødsel; men Perserne lode dem ei længe i rolig Besiddelse deraf. Da endeligt Araberne 651 dannede et nyt Rige paa Ruinerne af det sassanidiske, kom ogsaa Mesopotamien under dem. I Aaret 1040 faldt det i Hænderne paa Seldschukkerne. Fra denne Tid afvexlede Beherskerne i lang Tid med hverandre. Dschingischan gjorde sig til Herre deraf 1218. I Aaret 1360 dannedes der et eget Dynastie af Tur-Ali-Beg. 40 Aar derpaa erobredes Mesopotamien af Tamerlan og 1514 blev det af Ismael Sophi indlemmet i det persiske Rige Men heller ikke dette var af Varighed; thi 1554 maatte Perserne aftræde over Halvparten deraf til Tyrkerne, og, omendskjøndt de bragte det Tabte igjen tilbage 1613, kunde de dog ei hindre Amurath den 4de fra at forene Mesopotamien samt flere Providser med sit Rige 1637. Dette Lands nuværende Fladeindhold angives til 1700 Qvadratmile.

Messalina (Valeria). Denne ved sine tøilesløse Udsvæveiser berygtede romerske Keiserinde, var en Datter af Messala Barbatus, og Keiser Claudius's Gemalinde. I Skamløshed er hun ei overgaaet af nogen Tidsalders meest foragtelige Qvinder. Intet var hende for lavt; hun holdt sig til Officierer, Soldater, Slaver, Skuespillere. Neppe var der en Yngling at finde i Rom, der jo havde nydt hendes Gunst. Ei tilfreds med at give sig selv til Priis, tvang hun de fornemste Romerinder til i sin Nærværelse at overlade sig til lignende Udsvævelser. Hvo der ei vilde føie hende, straffede hun med Døden Endeligt vovede hun endog, medens hendes Gemal endnu levede, offentligt at gifte sig med en Senator, Cajus Silius. Een af Keiserens Frigivne, hans Yndling Narcissus, der forhen selv havde været blandt Messelinas Elskere, opdagede Claudius, som dengang var borte fra Rom, Messalinas nye Skjendselsdaad; da Claudius nølede med at straffe, og Narcissus indsaae, at hans eget Liv stod paa Spil hvis det kunde lykkes Keiserinden igjen at sætte sig i Yndest hos sin svage Gemal: saa gav han selv nogle Fortrolige hemme-

ligt Befaling at myrde hende i Aaret 46 efter Chr. Med Rette heder det om hende:

Et lassata viris, necdum sâtiata recessit.

Mindre berygtet er Statilia Messalina, Neros tredie Gemalinde, der ved hans Død trak sig tilbage i Privatstand. Hun anvendte derpaa sin Tid paa Veltalenheden og de skjønne Kunster og erhvervede sig deri nogen Berømmelse.

Messe (latin missa) kaldtes først i den latinske Kirke den hele Ceremonie ved Nadverens Uddeling. Denne Benævnelse kom deraf at man lod Nadveren følge paa den almindelige Gudstjeneste, efterat man havde begyndt at høitideligholde den i de offentlige Forsamlingshuse eller Kirkerne. For at forkynde enhver, der ei vilde deeltage i Nadveren, den offentlige Gudstjenestes Tilendebringelse, blev det Skik, at en Kirkebetjent udraabte de Ord: Ite, missa est sc. concio (Gaaer bort, Forsamlingen er hævet). Ved en gandske almindelig Misforstaaelse blev nu den følgende Handling selv kaldt missa og siden Messe. Derpaa erholdt dette Udtryk i den romersk-catholske Kirke en endnu mere indskrænket Betydning, saa at man derved forstod den ved Nadverens Holdelse brugelige Bøn (officium) for Alteret (deraf Udtrykket læse Messe) eller og Indvielsen af Brød og Viin (Consecration), hvorved disse troedes at blive forvandlede til Christi Legeme og Blod og offres Gud som et Forsoningsoffer for Levende og Døde. Det sidste er den egentlige Betydning af Messen i vidtløftig Forstand. Gregor 1ste eller den store († 640) uddannede ogsaa Messeskikkene. Da Messen tillige skulde være en billedlig Forestilling af Jesu Liv, saa maatte Præstens Handlinger og enhver Deel af Tjenesten tyde hen paa de særdeles Omstændigheder af Passionen, hvorfor de forskjellige Stillinger og Bevægelser have deres eiendomlige Betydning. Messens Høitidelighed, saaledes som den endnu finder Sted i den romersk-catholske Kirke,

inddeles i tre Dele: 1) Offertorium, den indviede Hosties Opløftelse og Tilbedelse, hvilken sædvanligt gjemmes i en kostbar Kapsel, Monstrants; 2) Forvandlingen eller Indvielsen af Hostien og Vinen, som den Geistlige skal nyde; 3) Sumtionen eller Nydelsen af det indviede Brød og Viin. Selv Musikken, der almindeligt forbindes hermed og som bestaaer i en Composition af den apostoliske Troesbekjendelse, af Ordene Kyrie, Gloria, Sanctus, Benedictus og Agnus dei kaldes af Musici en Messe. Efter de forskjellige Grader af Høitidelighed inddeles den i den høie eller store og den lave Messe (hvortil og den stille hører). Den første synges af Chorsangerne og holdes ved Bistand af en Diaconus og Subdiaconus; den er høitideligere, naar den holdes af en Biskop. Den høitideligste er den pavelige. Messerne ere og forskjellige efter Festerne, paa hvilke de holdes f. Ex. Helgenmessen, og de Anledninger, i hvilke de anstilles. En egen Art Messer ere Sjelemesser og Messer for Døde; de have den særdeles Hensigt at udrive de Afdødes Sjele af Skjersilden eller lindre dem samme. De bestiltes ofte af de Døende eller deres Slægtninge, og belønnedes rigeligt ved Gaver eller Testamenter, som gjordes til Kirker og Geistlige; de hørte derfor især til disses Berigelsesmidler. Messerne for de Døde have deres særdeles Høitideligheder (Exequier) En særegen Art af Messe er den saakaldte tørre Messe, ɔ: den, som læses paa Søen, fordi man ved samme udelader Kalken for at ikke noget skal spildes af den consekrerede Viin ved Skibets Bevægelse. Messen er endeligt ogsaa forskjellig efter Landene og Kirkerne; dog er for nærværende Tid den romerske Messe den herskende. I den græske Kirke har Messen en eiendommelig Indretning. Endeligt er ogsaa Tiden til Messen forskjellig; til de i denne Henseende overordentlige Messer høre de som holdes i den romerske Kirke om Midnat f. Ex. Julenat.

Messer (Handels), offentlige store Markeder, der ere forskjellige fra de almindelige, deels ved Forretningernes større Omfang, deels ved deres længere Vedvaren, deels ved visse Forrettigheder, der tilstaaes dem.

I Tydsklands to Hovedmessestæder Leipzig og Frankfurt am Main lydes der høitideligt til og fra Messen, som deles i Forugen, Messeugen og Betalingsugen. Ved mindre Messer indskrænker denne Inddeling sig til nogle faa Dage. Messefrihederne bestaae, foruden de sædvanlige Markedsfriheder, i Fritagelse for al Paatrængenhed i Gjeldssager undtagen Skyldneren skulde være mistænkt for at ville undvige, eller havde begaaet en Forbrydelse eller havde først contraheret Gjelden paa denne Messe, eller vilde, uagtet Forbud liste sig hemmeligt bort uden Betaling eller og havde givet Slip paa Messefriheden. Det er og en Virkning af Messefriheden, at enhver Borger eller Indvaaner i Messetiden kan modtage Gjester i sit Huus for Betaling. Messerne ere tilligemed de aarlige Markeder et meget vigtigt Middel til Oplivelsen af Pengecirculationen og Commercen og fortjene derfor al Opmærksomhed fra Regjeringernes Side. Ei blot i Tydskland, men og i adskillige andre Lande har man berømte Messer f. Ex. i Mexico, Portobello og Havanna, videre i Alessandria i Italien, i Lyon, i Beaucaire, i Bozen, i Zurzach i Schweiz ꝛc. I Tydskland holdes de berømteste Messer i Leipzig, Frankfurt am Main, Frankfurt a. d. O., Braunschweig, Breslau, Cassel og Naumburg. Leipziger-Messen er især vigtig for Europas nordlige Lande, Frankfurter-Messen mere for de sydlige. I Leipzig har man aarlig tre Messer: Nytaarsmessen, der begynder første eller anden Januar, Jubilatemessen, der begynder om Eftermiddagen paa Søndagen Jubilate og Michaelismessen, der begynder Søndagen efter den 29de Sept., hver af disse varer tre Uger. Man finder her alle Slags Varer; især handles her meget med sachsisk Uld og sachsisk Klæde. Vexelhandelen er ogsaa betydelig. Leipzigermessen udmærker sig og derved, at det er den eneste, hvor Boghandelen spiller Hovedrollen. I Frankfurt a. M. har man to Messer: Paaske- og Efteraarsmessen.

Messenia, det frugtbareste Landskab i Peloponnes, laae Vest for Laconien og begrændsedes fra den doriske

Indvandring mod Norden af Nedafloden. Messena var Landets Hovedstad fra 369 før Chr. Fødsel; her fandtes Bjergfæstningen Ithome, Methone, Corona og Pylos vare Stæder med Havne. Krigene imellem Spartanerne og Messenierne eller de messeniske Krige ere berømte. Spartanernes Misundelse og Krigslyst var den rette Aarsag til disse Krige. Den første messeniske Krig førtes fra 743 til 724. Spartanerne brugte som Paaskud, at nogle spartanske Jomfruer vare blevne overfaldne i et Dianastempel af en Deel messeniske Ynglinge. Hertil kom at den høiligen fornærmede Messenier Polychares, som Sparta ei vilde skaffe Ret, havde, for at hevne sig, dræbt Endeel Spartaner. Vel gjorde den messeniske Konge det Forslag at lade Stridighederne afgjøre ved Amphictyonerne eller Areopagus, men Spartanerne agtede ei derpaa og faldt under Anførsel af Alcamenes i Forening med Athenienserne ind i Messenien. I tyve Aar forsvarede Messenierne sig tappert under deres Konge Aristodemus af Æpytidernes Slægt. Det delphiske Orakel havde erklæret at Messenierne vilde erholde Seieren, naar en Møe af Æpytidernes Stamme faldt som frivilligt Offer. Aristodemus tilbød sin Datter, men, da hendes Elsker erklærede hende for frugtsommelig for at redde hende, gjennemborede Faderen hende i sin Forbittrelse, lod hende aabne og offre. Messenierne, som tillige havde maattet kjempe med en skrækkelig Hungersnød, maatte endeligt underkaste sig efterat Fæstningen Ithome var erobret. Efterat have staaet næsten 50 Aar under Spartas Herredømme søgte Messenierne at gjøre sig frie under Anførsel af Aristomenes (see denne Art.) og førte den anden messeniske Krig (fra 685-668), der endtes med Landets fuldkomne Underkastelse. Endnu engang, men længe efter denne Tid, vovede Messenierne at gjøre et nyt Forsøg paa at erholde Uafhængighed. Et heftigt Jordskjelv havde foraarsaget store Ødelæggelser i Sparta. Heloterne benyttede sig af denne Leilighed til at angribe Spartanerne, men bleve tilbagedrevne og forenede sig med Messenierne. De førte nu med megen Anstrængelse en tiaarig Krig (469-459),

hvori dog Spartanerne fik Overhaand, og Messene maatte paa nye bøie sig under Spartas Aag.

Messias er et hebraisk Ord, som betyder en Salved, en Konge. Fornemmeligt brugte Jøderne denne Benævnelse om den Konge, af hvilken de ventede at han skulde befrie dem fra de Fremmedes Herredømme, hæve Jøderne til et herskende Folk og tilveiebringe en gylden Tidsalder. Christendommens Stifter knyttede sin Lære til de blandt hans Folk herskende Begreber om Messias, og paa denne Grund fremstod den christne Kirke. Men Christus erklærede tillige, at hans Rige ikke var af denne Verden, men et moralsk Rige, et Sandhedens og Dydens Rige, og forædlede paa denne Maade sine Samtidiges messianske Ideer, og, naar han selv kaldte sig Messias, vilde han dermed ei sige andet, end at han var den af Gud sendte, Folket lovede Stifter af et moralsk Rige ɔ: Kirken. Men mange af de tidligere Christne kunde ei løsrive sig fra Jødedommets messianske Forventninger og af sammes Blanding med de christelige Ideer fremkom den i den ældre Kirke vidt udbredte Chiliasmus.

Messina, efter Rangen den anden Stad paa Sicilien, ved Faro di Messina, ligger i det forrige Val Demone og det nuværende Intendantskab Messina. Staden beskyttes af et Citadel. Den fortræffelige Havn blev 1782 erklæret for en Frihavn. Handelen med Silke og i Staden forfærdigede Silketøier er betydelig. Messina har en Erkebiskop og et Generalhospital, La Loggia, som er een af de skjønneste offentlige Bygninger. För Aaret 1674 havde Staden over 90000 Indbyggere, men dette Antal var nedsjunket til 30000, da et skrækkeligt Jordskjelv traf Staden 1783. Uagtet denne Ulykke, opblomstrede Staden dog snart igjen, og har tiltaget betydeligt.

Messing kaldes en bekjendt Blanding af Kobber og Zink. Efter Mængden af det sidste Metal, der blandes med Kobberet, bliver og Massens Farve forskjellig

guul. Jo mere Zink desto lysere bliver Blandingen og jo mindre desto mørkere. De mørkere Slags kaldes Tombak, Prindsmetal ꝛc. Det lysere Messing. Naturligt Messing har man hidtil ei fundet nogetsteds.

Mestersangere. Den tydske Adel som i det 13de Aarhundred kappedes om ivrigen at fremme og omhyggeligt at uddanne den tydske Digtekunst, ophørte næsten gandske i Begyndelsen af det 14de at finde Smag paa denne fredelige ædle Beskjeftigelse og hengav sig paa nye til det krigerske Liv i de mangfoldige Feider, der dengang larmede overalt i de tydske Lande. Kun bag Stædernes Mure var dengang Fred at finde, kun der kunde altsaa fredelige Kunster og Haandteringer blomstre, hvilke derfor indtil de nyeste Tider ere blevne deres Eiendom. I hine urolige og uordentlige Tider havde Vennen af Orden valgt sig en desto fastere og strengere Regel. Saaledes havde de, der hørte til en vis Haandtering, forenet sig i et Laug, givet visse ubrødelige og med ængstlig Punktlighed udtænkte Love, for at ei engang Skinnet af det ellers overalt herskende og af dem saa forhadte Anarchie skulde opkomme iblandt dem. I denne Tvang maatte ei alene de egentlige Haandværker, men og de frie, skjønne Kunster føie sig i, eftersom de lidt efter lidt fremkom i de fredelige Stæder, der alene vare skikkede til at fremme og befordre dem, eller og deres Levninger flygtede derhen fra det urolige flade Land. Saaledes gik det da og Digtekunsten. De hæderlige stille Borgere og Haandværkere, især i Rigsstæderne, fandt Fornøielse i de lange Vinteraftener at læse Minnesangernes poetiske Fortællinger og Sange, og snart faldt de iblandt dem, der følte noget Talent hos sig, paa at efterligne dem og flittigt at øve Digtekunsten foruden deres Haandværk. Neppe havde flere Versemagere fundet hverandre og meddeelt sig hverandre før de og ligesom andre Haandværker traadde sammen i et ordentligt Laug. De gamle Minnesangere vare efter deres Mening deres sande Forgjængere og Laugsbrødre. De nævnte i den senere Tid sædvanligt Wolfram von Eschenbach, Heinrich Frauenlob og Klingsohr som Stiftere af deres Laug. Dog tjente

hine Digtere fra den gyldne Tid dem mindre i Indhold end i Form til Mønster, ligesom de og overhovedet holdt denne for Poesiens egentlige Væsen og neppe havde nogen Anelse om Forskjellen imellem en poetisk og prosaisk Tanke og Udtryk. Det negative Fortrin, Reenhed for udvortes Feil var dem det Høieste i Digtekunsten. Til deres stille fromme Borgersind passede hverken Minnesangene eller det foregaaende Aarhundreds store romantiske Digte; deres Forsøg indskrænkede sig i det Lyriske til geistlige Sange og i det Episke til Riimfortællinger af bibelske Historier, hvorfor de med tydsk Alvor især yndede og øvede det egentlige Læredigt. Men i Formen, i Versemaalet og Prosodien søgte de strengt at holde sig til de gamle Digteres Maneer. De af disses Digte abstraherede Regler, der ophøiedes til hellige ubrødelige Laugsartikler, men dog siden ved opfindsomme Laugsbrødre erholdt mangen Forøgelse, kaldte man Tabulaturen. Efter samme bestod enhver Sang i visse Afdelinger og Underafdelinger. Man saae paa tilbørlig Afverling mellem de qvindlige og mandlige Riim, dog tillod man og enkelte riimfrie Linier, især i Enden, og ansaae dem for en Skjønhed. Et Eenstavelsesord, der rimede paa et heelt Vers kaldtes en Pause, et Tostavelsesord et Slagriim ꝛc. For strengt at bevare Reenheden i Sprog og Prosodie havde Lauget en lang Fortegnelse af Hovedfeil, der haardt straffedes; af disse anføres sædvanligt 32, der alle have deres Navne. Hvert af Mestersangernes Digte var desuden beregnet paa Syngen; hvo der opfandt et nyt Versemaal, udtænkte og dertil en nye Melodie, og begge indbefattes under Navnet Vise eller Tone. Af saadanne gaves der en uhyre Mængde indtil Stropher af 30 og flere Vers. De betegnedes ved de besynderligste Navne som den lukkede Hjelmvise, den gule Lilievise og flere slige tilsyneladende meningsløse Benævnelser, der vel maa tilskrives tilfældige Anledninger. Lauget havde visse Forstandere, der kaldtes **Mærkere**, fordi de skulde mærke paa Feilene i Digtning og Sang og straffe dem med Pengemulkt. Mestersangerne holdt, som andre Laug, deres Sammenkomster paa deres Herberge, men pleiede og at holde offentlige Syngeøvelser i

Kirkerne, sædvanligt Søn- og Høitidsdages Eftermiddage. I Nürnberg indbøde de til slig Øveise ved offentligt udhængte, med skiønne Sindbilleder prydede Tavler. Syngeskolen holdtes der i Catharinekirken. Begyndelsen blev gjort med Frisyngen, hvori enhver, uden at være Mestersanger, kunde træde frem, hvor der og var tilstaaet mere Frihed i Valget af Gjenstandene, men hverken Roes eller Daddel, Belønning eller Straf uddeeltes. Derpaa begyndte Hovedsangen, som Mestersangerne alene udførte blot af Gjenstande taane af den hellige Skrift, og som var underkaster Mærkernes Bedømmelse. Disse sad paa en Forhøining ved Alteret omkring et Bord, der var skjult ved et Forhæng. Den første Mærker passede paa, om det Sjungne svarede til den for ham opslagne Bibel, den anden passede paa Prosodien, den tredie paa Rimene, den fjerde paa Melodien. Alle optegnede flittigt de bemærkede Feil og tildeelte den Prisen, som havde sjunget meest feilfrit. Han erholdt til Belønning Gehænget, en Snor eller Kjede, hvori hængte Mynter, paa een af hvilke (en Foræring af Hans Sachs) Kong David var afbildet. Derfor heed Seierherren fra Hans Sachs's Tid Kong David-Vinderen. Han havde den Ret næste Gang at sidde blandt Mærkerne og paa Spørgsmaal give sin Stemme. Den, der havde gjort det bedst efter ham, blev prydet med en Krands af kunstige Blomster. Han stod i næste Forsamling ved Kirkedøren og modtog Penge af Tilskuerne. Hvo der engang havde vundet Klenodiet, havde Ret til at danne Lærlinge i Mestersyngekunsten. Derfor tog man aldrig Lærepenge, men havde blot Kunstens Fortplantelse til Hensigt, og den Ære at have mange Disciple var meget søgt. Efter udstaaet ubestemt Læretid blev Lærlingen optaaen i Lauget paa Herberget, og, naar han i nogen Tid havde sjunget paa Skolen med Bifald, paa Forlangende gjort til Mester. Mestersangernes Laug, eller som de af Beskedenhed hellere kaldte sig Ynderne af den tydske Mestersang vedvarede i flere tydske Rigsstæder til langt ind i det 17de Aarhundred og i Nürnberg til i det 18de, der vedligeholdt samme vel fornemmelig af Stolthed over Hans Sachs, den eneste digterske

Aand blandt disse Laugsbrødre. Hans Billede var malet paa eet af de ovennævnte Udhængsskildter til Laugets evige Priis og til Mønster for alle Laugsbrødre.

Mestizer kaldes de Mennesker, som ere fremkomne af Europæers Blanding med Indianer.

Mesto (ital.) bedrøvet, sørgeligt, er en Overskrift over Tonstykker, der skulde foredrages i denne Character og i en tilsvarende, langsom, tungsindig Bevægelse.

Metachronismus det samme som Anachronismus.

Metaller kaldes de til Mineralrigets fierde Classe hørende Legemer. Tyngde, Uigjennemsigtighed, Seihed, Udstrækkelighed, og et særeget Forhold ved en vis Grad af Temperatur, udmærke dem især. De ere de tungeste Legemer i hele Naturen og de mindst gjennemsigtige blandt alle mineralske. Deres Seihed er af trefold Art. De ere for det første mere boielige end andre Legemer, mere strækkelige eller malleable ɔ: de lade sig hamre til tynde Blade, og for det tredie seie i egentlig Forstand i det de lade sig trække i tynde Traade. Men den Grad, hvori Metallerne besidde disse sidste tre Egenskaber, er meget forskjellig. Desuden er en egen Glands, som man derfor kalder den metalliske, et Særkjende for dette Slags Mineralier. Alle Metaller høre til de simple Stoffe eller Elementer. Varmestoffet opløser dem alle. I denne Tilstand flyde de, og man kalder dem smeltede. Mange, som Qviksølvet, fordre kun en ringe Grad af Varme, andre derimod en langt stærkere, naar de skulle sættes i en flydende Tilstand. Qviksølvet stivner aldrig i vort Climas Temperatur, selv ei i den strengeste Vinter, længere oppe imod Nordpolen taber det sin Flydenhed ved hiint Jordstrøgs strenge Kulde. Platina, Jern, Bruunsteen og Wolfram behøve en meget stærk Hede for at smelte. Alle Metaller blive i flydende Tilstand ligesaa uigjennemsigtige som de forhen vare og danne derhos en hvælvet Flade. Alle kunne de opløses i Salpetersyre

eller i Saltsyre eller dog i en Blanding af begge som Guld i Kongevand. Alle afgive de fuldkomneste electriske Ledere. Ved en meget høi Temperatur f. Ex i Brandpunktet af et stort Brændspeil forvandle Metallerne sig til et Gas. De forandre sig ogsaa, naar de ved en høi Temperatur bringes i Berørelse med Suurstoffet, da de blande sig med det. Man kalder dette Forkalkning, Oxyderen, Syren, Calcineren (see denne Art.). Ved Forbindelse med Suurstoffet tabe Metallerne de ovenanførte Egenskaber og blive Halvsyrer. Udsætter man dem for en endnu større Hede, gaae de over i Gasskikkelse eller forvandles til et ildfast Glas. — Af Opløsningerne i Syrer blive Metalkalkene ved andre Metaller altid bundfældede eller reducerede til deres forrige metalliske Skikkelse. Dette mærkværdige Phoenomen paafølger efter den nyere Chemies Grundsætninger paa den Maade, at det nytilkomne Metal ved sit stærke Slægtskab berøver det opløste Suurstoffet og derved igjen bringer det i sin metalliske Tilstand. I Naturen findes Metallerne i meget forskjellig Skikkelse og af høist forskjelligt Udseende. Alle disse store og mangfoldige Forskjelligheder lade sig dog beqvemt bringe under to Hovedarter. Enten ere Metallerne, som Naturen leverer, gedigne ɔ: i deres sande metalliske Skikkelse eller forertsede i Ordets vidtløftigere Betydning, saa at meer eller mindre af deres reen-metalliske Skikkelse ere dem berøvet. Metallernes gediegne Tilstand har igjen sine Forskjelligheder. Undertiden finder man dem nemlig synligt eller i umærkeligt smaae Dele skjulte blandt andre Mineralier og maskerede ved disse. Videre findes et gedigent Metal enten reent for sig eller og blandet med andre gediegne Metaller, hvilket sidste kaldes et naturligt Amalgama. — Forertsningen finder Sted paa forskjellig Maade. Først ved et Metals Forbindelse med et egentligt brændeligt Mineral f. Ex. Svovlet. Dette er Forertsning i indskrænket Betydning. For det andet ved en langt væsentligere Forandring, nemlig ved Metallets Forbindelse med Syrer, da de gandske sættes ud af den metalliske Tilstand og syres eller forkalkes. Denne Forkalkning

finder Sted enten ved umiddelbar Tilkomst af det rene Suurstof, eller saaledes, at samme allerede er forbundet med et Grundlag og derved danner en egentligt saakaldet Syre. Naar ved denne sidste Art af Forkalkning tillige Jordarter især Kalkarter forbindes dermed, saa faaer den metalliske Kalk et spathlignende Udseende og deraf sit Navn. Man kjender hidtil 23 Metaller, nemlig: Platina, Guld, Qviksølv, Sølv, Kobber, Jern, Blye, Tin, Vismuth, Zink, Spiesglands, Kobolt, Nikkel, Bruunsteen, Molybdeen, Arsenik, Volfram, Uran, Titan, Tellur, Chrom, Tantolium og Columbium. Metallerne og deres Ertser findes overhovedet, som andre mineralske Legemer, deels i Gange, deels i Fløtse, gangviis, hvor Ertset strækker sig nedad. Disse Gange skjelnes efter deres Mægtighed, efter deres Indhold og efter deres Strøg. En Gang kan bestaae af blot Erts, men dette kan og stikke i enkelte Stykker mellem Stenen. Efter Gehaltet deler man Gangene i ædle og uædle. De første indeholde næsten lutter Erts, de sidste derimod megen Steen som Qvarts, Gneis ꝛc. For det andet finder man Metallerne og deres Gange fløtsviis, for det Tredie i lagvise Fløtser, for det Fjerde i Brudstykker og Haandstene, der ligge tæt under det yderste Jordlag eller endog oven paa samme, for det Femte redeviis ɔ: indsluttede i Hulinger, der vel findes i Gangens Strøg, saaledes at de snart tabe sig, snart igjen begynde, men dog ei have nogen synderlig Sammenhæng enten med andre Ertser eller indbyrdes. Endeligt finder man ogsaa Erts i alle Grubebygninger ved Væggene, og undertiden ere flere Lag voxede oven paa hverandre. — Af Grunde, som ere vanskelige at udvikle, gave de Gamle følgende syv Metaller Navn efter deres syv Planeter, hvorfor de og endnu have Planeternes Tegn: Guldet var Solen; Sølvet Maanen; Qviksølvet Mercur; Kobberet Venus; Jernet Mars; Tinnet Jupiter og Blyet Saturnus. Over Metallernes Frembringelse svæver den største Dunkelhed. Dog synes det af flere Phoenomener at være klart, at den utrættelige Natur endnu stedse frembringer dem. Det synes, at Ertserne avles ved Dampe, hvis Grundstof er metallisk eller

aldeles egnede til Metallets Dannelse. Slige Dampe træffes hyppigt i Bjergværkerne. Disse Dampes Opstigen lader sig forklare af Mineraliernes Forvittren i Jordens Skjød, af de deri værende svovlagtige og saltagtige Vande og af flere andre, deels bekjendte deels ubekjendte Aarsager. Ertserne forvittre tildeels selv og opløse sig maaskee i fine Dampe eller befrugte med deres Bestanddele hine Dampe, der siden gjennemstryge de i Bjergene værende Sprækker og Kløfter og afsætte Ertsdele. Metalertser kunne ogsaa avles ved Hjelp af underjordiske Vande, naar nemlig disse, svangrede med metalliske Dele løbe frem under Jorden og stode paa Steen, der er beqvem til Metals Affættelse. De fasteste synes hertil de tjenligste. Det er sandsynligt, at der i Bjergenes Indre foregaaer en uophørlig Omvexling ligesom i de organiske Riger, og at Ertsene som Mineralierne overhovedet frembringes, modnes, og efter en vis Tid igjen opløses og give Stof til nye lignende Frembringelser.

Metallurgie indbefatter den hele Kunst at opsøge, erkjende, fremdrage og bearbeide Metallerne fra deres Ertstilstand indtil deres Anvendelse til visse Gjenstande; Derfor er Metallernes Adskillelse, Renselse, Smeltning ꝛc. kun enkelte Dele af Metallurgien. I indskrænket Betydning forstaaer man kun derved de Operationer, ved hvilke Metallerne skilles fra deres Ertser. Kundskaben om Metallernes Tilberedelse er en vigtig Deel af den practiske Chemie og har i nyere Tider erholdt en Videnskabs Form især i Tydskland og Sverrig.

Metalspeile see Brændspeile.

Metamorphose, Forvandling. Under Navn af Metamorphoser har man et Digt eller rettere en Samling af Digte af Ovid.

Metaphor kaldes det figurlige og billedlige Udtryk (See Art. Trope) ifølge hvilket man paa en kraftigere og

mere beskuelig Maade søger at skildre en Gjenstand ved Forestillinger, der ere tagne fra en anden den lignende. Hovedbegrebet bliver derved ofte uforandret, og kun de Egenskaber, der skulle beskrives, ombyttes med lignende Forestillinger, men disse maae virke med mere Kraft paa Indbildningskraften og tale med mere Liv til Følelsen, saa at Gjenstanden derved, efter den Talendes eller Skrivendes Hensigt, enten hæves eller nedsættes f. Ex. „bevinget Iil," „kolde Advarsler" og de næsten til daglig Tale blevne Metaphorer „Livets Vaar," „Statens Roer," „Talens Ild." Iøvrigt kan der gives en tredobbelt Metaphor: 1) en saadan, der aandeliggjør det Sandselige f. Ex. den harmfulde Storm, 2) der sandseliggjør det Aandelige f. Ex. af Gravens Nat lyse hans Fortjenesters Stjerner, 3) de som overføre det Lignende i samme Sphære paa en større Gjenstand f. Ex. „den gyldne Sol," „Livets Lys." Det første Slags gaaer over til Personification. Fortrinsviis kaldes det andet Slags Metaphor og kan ansees som en forkortet Allegorie, kun at Hovedbegrebet ofte bliver staaende uforandret. Det sidste er en forkortet Lignelse. Iøvrigt er Korthed og Energie i Udtrykket et Hovedfortrin ved Metaphoren. Sammes Nyhed viser det originale Vid, Jean Paul, som overhovedet i sin Vorschule der Æsthetik (2det Oplag IX og XIV Program) har meddeelt saa meget Fortræffeligt om den billedlige Stiil, siger rigtigt om den, „den er et Beviis paa Eenheden imellem de to Verdener." Alle Nationers Methaphorer ligne hverandre og ingen kalder Vildfarelse „Lys" og Sandhed „Mørke." Metaphoren er endeligt et Product af Indbildningskraften, og tilhører mere end Lignelsen for sin Kortheds og Livligheds Skyld, den rhetoriske, dramatiske og lyriske Stiil, men Maadehold i sammes Anvendelse viser den smagfulde Taler og Digter. (See Art. Trope og Figur, til hvilke to Metaphoren i forskjellig Henseende kan regnes.)

Metaphysik, Hovedvidenskaben i den theoretiske Philosophie, hvis Gjenstand skal være den oversandselige (metaphysiske) Erkjendelse; den kaldes og Transcendentalphilosophie, reen speculativ Philosophie. Denne Vi-

denskab skal gandske tilfældigt have erholdt sit græske Navn, men vist er det, at Aristoteles i de Bøger, som senere erholdt den Overskrift, hvoraf ved Sammentræk-ken dette Navn er kommet, ogsaa behandler de Gjenstande, der stedse udgjorde Hovedindholdet af denne Philosophiens theoretiske Deel, der ei handler om Erkjendelsens Form, men om dens Væsen og høieste Gjenstande (eller om Erkjendelsens materielle Principier), og derfor og i Modsætning til Logiken som en formal Videnskab er bleven kaldt Materialphilosophie og i Modsætning til den empiriske Naturlære især Metaphysik. Denne er og i den Grad Philosophiens Hoveddeel, at al Forskjellighed i de philosophiske Synsmaader fornemmeligt ere afhængige af Metaphysikens Forskjellighed og komme i samme for Dagen, derfor kaldte man den og forhen den første og fornemste Philosophie, og Metaphysiker, metaphysisk og Metaphysik brugtes ofte ligebetydende med Benævnelserne Philosoph, philosophisk og Philosophie. Thi det kommer overhovedet an paa ved al Philosophie, hvad man holder for Tingenes Grundvæsen og hvordan man holder en Erkjendelse af samme for muelig, og herefter ere ogsaa Metaphysikens og overhovedet Philosophiens Systemer selv forskjellige. Efter Wolf, der gav den sin scientifiske Form, deelte man den i metaphysisk Ontologie, Psychologie, Cosmologie og metaphysisk Theologie; i hiin gik man ud fra Tilværelsens abstracteste Begreber (metaphysiske Begreber) for af samme siden at forklare Sjelens, Verdens og Guddommens Væsen. Men Kant viste fornemmligt, at vi ved disse Forstandsbegreber ei ere istand til at erkjende Tingene selv, men satte i Metaphysikens Sted blot en Critik af samme, hvori hans Tilhængere fulgte ham, omendskiøndt han ogsaa taler om en Naturens og Sædernes Metaphysik. En Videnskab om oversandselige Gjenstande, mene de var ikke muelig, fordi de oversandselige Gjenstande og Tingene i sig selv ei kunne fremstilles for nogen Beskuelse eller blive Gienstande for nogen mulig Erfaring. Men Ideerne ere Erkjendelser, hvis Gjenstande ei lade sig bestemme, blotte Regulativer af Erfaringen, og al Erkjendelse er blot subjectiv. Imidlertid kunde Aandens Fordring, at skaffe

sig en høiere philosophisk Verdensbeskuelse, ei berolige sig dermed, og der opkom derfor snart efter Kant mange metaphysiske Systemer, der søgte at indtage den af ham med Rette fortrængte gamle Metaphysiks Plads ved dybere Undersøgelser, i det de meer eller mindre betragtede Erkjendelsens objective Gyldighed og Bevidsthedens Overeensstemmelse med sig selv i Viden som Grundfordringerne for Philosopheren. Saa forskjellige og afvexlende nu og disse metaphysiske Synsmaader og Systemer kunne være og saa mistroisk man derfor er bleven mod en saadan Videnskab, saa beviser dette dog intet imod Metaphysiken selv, men bevidner kun Aandens Frihed og sammes Virksomhed, uden hvilken vi let vilde henfalde til dorsk Materialismus. Iovrigt er vel i ingen Synsmaade Sandheden gandske, men der er vel heller ingen aldeles uden Sandhed; overalt hører der Selvvirksomhed til at nærme sig samme. Da Metaphysiken indeholder de sværeste philosophiske Undersøgelser, hvortil en ualmindelig philosophisk Skarpsindighed og Forstandsuddannelse fordres, saa har og Udtrykket metaphysisk faaet Bibegrebet af det som er vanskeligt at gjennemtrænge, af det over den almindelige Synsmaade Ophøiede, hvorover den almindelige Forstand maa afholde sig fra at dømme.

Metastase kalder man i Lægevidenskaben Sygdomsstoffets Forflyttelse fra en Deel af Legemet i en anden.

Metastasio (Pietro Antonio Domenico Bonaventura), hvis sande Navn var Trapassi, var født 1698 i Assisi, og Søn af en simpel Soldat. Hans Lyst til Poesien udviklede sig tidligt især ved Læsning af Tasso. Allerede i sit 10de Aar begyndte han at forsøge sig i Vers. Den berømte Retslærde Gravina, der tilfældigt opdagede hans Talent, tog ham til sig, oversatte hans Navn paa Græsk og kaldte ham Metastasio; han viste ei alene største Omhyggelighed for hans Opdragelse, men efterlod ham, da han døde 1717, sin hele Formue, som Yngling af de største Forhaabninger. Metastasio, der i en

Alder af 19 Aar befandt sig i en magelig Stilling, overlod sig nu gandske sin Tilbøielighed til Poesien. Med Didone abbandonata, som opførtes 1724 i Neapel med Sarros Musik, betraadde han sin Løbebane som lyrisk-dramatisk Digter, og gjorde sig snart saa berømt paa samme, at Keiser Carl 6te kaldte ham til Wien 1729 og udnævnte ham til Hofdigter med en Gage af 4000 Gylden. Fra denne Tid fandt ingen Fest Sted ved Hoffet, som han jo forskjønnede ved sine Digte. Hofferne i Wien og Madrid kappedes om at overvælde ham med Foræringer. Kong Ferdinand 6te af Spanien, der især fattede Yndest for hans Operaer ved Farinellis Sang, sendte Digteren en smigrende Foræring. Men Metastasio indskrænkede sin Ærgjerrighed til literair Berømmelse og afslog de udvortes Udmærkelser, som Carl 6te og Maria Theresia vilde meddele ham. Han døde 1782. Pius 6te, som dengang var i Wien, besøgte ham selv og sendte ham sin apostoliske Velsignelse in articulo mortis. Metastasios vigtigste Værker ere hans Operaer og musikalske Dramaer, der ere udkomne i flere Udgaver. De Fortrin, hvorved han er bleven classisk hos Italienerne, ere: den fuldkomneste Reenhed, Klarhed, Siirlighed og Ynde i Sproget overhovedet og især den blideste Vellyd og den største Lethed i Sangene. Maaskee har aldrig nogen Digter havt en større Færdighed end han i den Kunst i Korthed at sammensætte de væsentlige Træk i en pathetisk Situation; hans Sange, hvormed Personerne forlade Skuepladsen, ere næsten altid det meest indholdsrige musikalske Udtog af en Sindsstemning, der er muligt at give. Men vist nok maa man tilstaae at han skildrer Lidenskaben efter gandske almindelige Bestemmelser: hans Pathos er luttret fra alt characterisk saavelsom contemplativt Indhold og saaledes kan den poetiske Fremstilling ut.ættet ile frem med let Bevægelse og overlade Musici Omsorgen for en videre Udvikling. Metastasio er aldeles musikalsk, men slet ikke pittoresk. Hans Melodier ere lette og behagelige, men de gjentages med liden Afvexling; naar man har læst nogle af hans Stykker saa kjender man dem alle, og Compositionen i det Hele er stedse uden Be-

tydning. Hans Heltes Galanterie og hans Heltinders Ømhed er dog maaskee mindre at dadle end Valget af saadanne Stoffe, hvis strenge Alvor ei uden Anstød lade sig blande med slige Ubetydeligheder. Ved sine tragiske Fordringer har han skadet sig selv, hans Kræfter vare dem ei voxne. Hvad der bidrog til den overordentlige Lykke, Metastasio gjorde i hele Europa og især ved Hofferne, var hans Maneer, hvorved han syntes ligesom skabt til Hofdigter. Han var udrustet med glimrende Overfladiskhed uden Dybhed, prosaisk Sands og et valgt poetisk Sprog, han viste en høflig Skaansel i alt, i Lidenskabernes som i Ulykkens og Forbrydelsens Behandling, Jagttagelse af det Passende og tilsyneladende Sædelighed: alle disse Egenskaber maatte anbefale hans tragiske Miniaturer for den finere Verden. Kun faa af Metastasios Operaer have holdt sig paa Skuepladsen, da den forandrede Smag i Musikken fordrer Duo's, Trio's og store Finaler, som man her ei finder.

Metemphychosis see Sjelevandring.

Meteorer ere Luftsyn, som have deres Oprindelse i Atmosphæren, i dette store Magasin, hvori alt hvad der er flygtigt og expansibelt opstiger fra Jorden. Ved den uhyre Mængde af vandagtige og brændbare Dunster, af Gasarter rc., der dagligt opstige fra Jorden og sammes Beboere, ved Stoffenes forskjellige Slægtskab til hverandre, ved Varmens og det electriske Fludiums Binden og Løsen, bliver Atmosphæren det store chemiske Laboratorium, hvori Naturen forarbeider sine sædvanlige og usædvanlige Meteorer, hvis Opregnelse og physikalske Forklaring udgjør Indholdet af **Meteorologien**. Foranderligheden af Luftens Tethed og Temperatur, der kan maales ved Barometer og Thermometer, er bekjendt og foraarsager, saasnart den paa forskjellige Steder paa Jorden er forskjellig i betydelige Lag og Strøg, en Bevægelse af den meer elastiske ɔ: tættere eller og ved Varme udvidede Luft mod de Steder, hvor den er mindre elastisk. Denne Luftdelenes Stedforandring kaldes **Vind**, den er sagte og tempereret, naar den i en Secund tilbagelægger

10 til 16 Fod, stiv, naar den gjennemløber 24, haard, naar den gjennemløber 35 Fod i et Secund. Med 40 til 50 Fods Hurtighed er den alerede en lille Storm, med 50 til 60 Fods Hurtighed en stærk Storm og med 60 Fods Fart og derover en Orcan. Mellem Vendekredsene hersker paa Havet en bestandig Østenvind, der i den nordlige Deel af det hede Zone er nordostlig, i den sydlige sydostlig, og har rimeligviis sin Grund i Jordens Omdreining om sin Axel fra Vesten mod Østen. Paa Landet i det hede Zone forandres denne Vind meer eller mindre ved Localiteter, ved Bjerges, Dales, Klippers og Kysters Beliggenhed. I det indiske Hav blæse Mussons eller Passatvinde visse Maaneder i een Retning og Maanederne derpaa i den modsatte, hvilket sandsynligviis har sin Grund i de høie og bjergige Lande, der ligger Norden for dette Hav og om Sommeren opvarmes langt stærkere, ligesom de om Vinteren afkjøles langt stærkere end det hosliggende Hav. I de hede Zoner blæse et andet Slags periodiske Vinde nemlig Land- og Søvinde ved Kysterne: hine blæse om Natten fra Landet, disse om Dagen fra Søen. Foruden disse egentlige Luft-Meteorer gives der og Vand-Meteorer, der foranlediges ved det fra Jorden i Luften ved Uddunstning opstigende Vand, hvilke Dunster, naar Luften ved Nattetider bliver koldere, ei længer kunne blive expansible, men affondres i Draabeskikkelse som Dug, der, naar Luften afkjøles til Frysepunktet, fryser og bliver til Riimfrost. Taage er Vand, som ved Forøgelsen af Atmosphærens Tryk eller Formindskelsen af dens Temperatur, slaaer ned og formedelst den høist fine Fordeling i Luften vedbliver svømmende i samme og har derfor samme Grund som Synligblivelsen af vor Aande om Vinteren, hvoraf man let kan forklare Taagens Falden og Stigen, saavelsom at der paa hiint almindeligt følger en klar paa dette en mørk Dag; thi Skyer er intet andet end den i de høiere Luftegne svømmende Taage, og de erholde deres tilsyneladende Tæthed af deres Afstand. Denne Afstand fra Jorden er isvrigt meget forskjellig. Naar nu de vandrige Dunsters Affondring i Luftens øvre Regioner skeer hurtigt nok, saa at derved fremkommer Draaber, der, forme-

delst deres ulige større specifike Vægt, ei længer kunne bæres af Luften, men falde ned, saa fremkommer Regn, der ved kold Lufttemperatur bliver til Snee; men, naar Vanddraaberne i Faldet, ved een eller anden Aarsag pludseligt berøves Varmen, fremkommer Hagl. Herhid høre og de saakaldte **Tromler** eller **Vandhoser**, naar en Vandstøtte udgaaer fra en Skye til Havet eller hæver sig fra dette, hvorved Vandet koger og bruser og Luften lugter svovlligt. Foruden disse gives der og Ild-Luftsyn, blandt hvilke **Torden** og **Lynild** er det almindeligste. Den har sin Grund ene og alene i Electriciteten, som Winkler først paastod 1746 og Franklin godtgjorde 1747. **Lynet** er blot en stærk electrisk Funke og dets Phoenomener lade sig alle gjøre efter i det Smaae ved Electriseermaskiner. Tordenen fremkommer ved den af Lynet bevirkede Rystelse i Luften. **Nordlyset**, det meest glimrende og skjønne Luftsyn, er sandsynligt og et electrisk Meteor. **Regnbuen** fremkommer som bekjendt ved Regndraabernes Brækning i Solstraalerne og kan derfor gandske mathematisk forklares. Ligeledes fremkommer ved Lysets Brækning i Atmosphærens Dunster **Morgen**- og **Aftenrøde**, saavelsom større eller mindre Ringe omkring Solen eller Maanen, og sandsynligt have og de saakaldte **Bisole** og **Bimaaner** deres Grund heri. **Løgtemænd** ere Antændelser af phosphoriske Luftarter og Dunster, der opstige af moradsige Egne, og **Stjerneskud** og Ildkugler ere Antændelser af brændbare Stoffer i Atmosphærens høiere Egne. Til de fortrinligste Skrifter om Meteorologien hører De Lucs Undersøgelser om Atmosphæren og hans nye Ideer om Meteorologien. I de nyere Tider har man forsøgt at grunde en Forudbestemmelse af Veirliget paa Meteorologien, hvilket dog sikkert meget længe maaskee stedse vil blive en forgjeves Bestræbelse ved vor ringe Kundskab om de paa Atmosphæren virkende Kræfter og deres mangfoldige Sammenvirken.

Meteoroscop kaldes et mathematisk Instrument til at bestemme Stædernes Længder og Breder paa Jorden.

Meteorstene ogsaa kaldte Meteorolither, Aröolither, Uranolither, af de Gamle Bålylier ere fra Luften nedfaldende af metallisk Jern, Nikkel, Kiseljord, Magnesia, Svovl og Chrom bestaaende Masser, som nedføres til os ved Ildkugler eller Bolider, hvilke pludseligt komme frem i Atmosphæren, bevæge sig med en forfærdelig Hurtighed, undertiden liig Jordens Hurtighed i sin Bane, og springe efter en kort Glands ofte i en meget stor Hoide, med et Knald som af et Kanonskud eller Gevær undertiden i flere tusinde Stykker, der endnu gandske hede og overtrukne med en sort Skorpe, falde ned med en saadan Kraft at de hyppigen trænge flere Fod ned i Jorden. Denne de Gamles saa længe for en Fabel anseete Steenregn er i vore Tider sat uden for al Tvivl ved en stor Mængde Jagttagelser, og Physikerne have bestræbt sig for dette Phoenomens Forklaring. Nogle holde hine Masser for Frembringelse af vor Atmosphære. De maatte dannes ved store chemiske Processer, men herved bliver det iøvrigt ubegribeligt, hvorledes saadanne faste Legemer, der bestaae af Stoffe, om hvis Tilværelse i Luften vi slet intet vide, kunde dannes i den meget tynde Luft ved vor Atmosphæres yderste Grændse, hvorfra Ildkuglerne komme til os. Sandsynligere synes derfor Andres Formodning at de skulde være Masser nedslyngede fra Maanevulcaner, hvis ei derved deres Antændelse og Sprængning, som man har villet udlede af Luftens stærke Compression og Gnidning, blev temmelig uforklarlig. Jøvrigt er det mathematisk beviist, at, ved Maanens fordeelagtige Beliggenhed imod Jorden, en tung Masse, der blev kastet ud fra den første med en begyndende Hurtighed af 8293 Fod et i Secund eller omtrent den femdobbelte Hurtighed af en 24pundig Kanonkugle, kunde i en Tid af omtrent 70 Timer naae vor Jord og der have en Hurtighed i sit Fald of 34000 Fod i eet Secund. Chladni har villet bevise deres cosmiske Oprindelse og viist Muligheden i at de og kunde være Stykker af smaae Planeter, der bevæge sig om vor Jord. Herhid høre og de store Masser af gediegent Jern, det saakaldte Meteorjern saavelsom andre. Den 26de Mai 1751 faldt en 71 Pund svær Jernmasse ned ved Hra-

schina nær ved Agram i Croatien. Af samme Slags er rimeligviis og den af Pallas 1772 i Siberien fundne Jernmasse, som han anslog til 1600 Pund, den til 30000 Pund ansatte, i den sydamericanske Provinds Chaca Gualamba fundne, af Rubin de Celis i Aaret 1782 undersøgte Masse; det flere tusinde Pund tunge Stykke gedigne Jern, som man har fundet i Provindsen Durango i Mexico. En meget fuldstændig Opregnelse af alle hidtil nedfaldne Meteorstene tilligemed alle dertil hørende Jagttagelser og Undersøgelser findes i forskjellige Aargange af Gilberts Annalen der Physik (Sammenlign Ildkugle).

Methode (et græsk Ord) er den Maade, hvorpaa man søger at udforske eller opnaae noget, hvorfor Ordet Methode i Logiken bruges om den Maade at behandle eller afhandle Erkjendelser, der grunder sig paa Fornuftens tydeligt tænkte Principier, og er forskjellig fra Maneer, der gaaer frem efter den æsthetiske Følelse af Harmonie og Jevnmaal i Fremstillingen og er af empirisk Natur. Maneer er eiendommelig for Kunsten, Methode tilhører Videnskaben og giver Kundskabernes Behandling den videnskabelige Characteer. Desuagtet er Methodens Strenghed kun lidet yndet hos det store Læsepublicum, og Skribentere, der ville undervise samme i de speculative Videnskaber, have, for at blive behagelige, foretrukket den fragmentariske Methode for den systematiske, dog kan hiin kun da vedligeholde den videnskabelige Characteer, naar en methodisk Tænken fremlyser af den f. Ex. i Platners Aphorismer; thi aphoristisk er det fragmentariske Foredrag af Videnskaben, hvis Gang styres ved en methodisk Tænken. Forfattere betjene sig af forskjellige Methoder efter deres Hensigt og deres Videnskabs Beskaffenhed. Den strengeste er den mathematiske, der formaaer at give de foredragne Sætninger den største Evidens ved en nødvendig Følge af Definitioner, Axiomer og Demonstrationer. Men den er kun anvendelig paa en Videnskab, der som Mathematiken blot har at gjøre med formale Størrelser. I Foredraget af Philosophien have fornemmeligt tre Methoder, som

udgik af de Systemers Aand, ved hvilke de anvendtes gjort Epoche; den skeptiske, der, som hos Hume, drager i Tvivl hvad den fremstiller og gjør al menneskelig Viden uvis; den critiske, der som hos Kant, gaaer paa Undersøgelsen af de foredragne Sætningers Grunde; og den dogmatiske, der, som hos Schelling, apodictisk paastaaer og beviser. Iøvrigt er Methoden med Hensyn til Fremgangsmaaden i en Videnskabs Fremstilling enten **analytisk** ɔ: den gaaer ud fra Resultater og søger Grunde eller **synthetisk** ɔ: den slutter sig til Resultater af Grunde; men altid maa den bygge paa ubestridte Elementarsætninger og almindelig gyldige Begreber og gaae frem med logisk Consequens for at blive videnskabelig, thi **populær** er den, naar den blot gaaer ud fra det Bekjendte og Individuelle, som Talere og Folkelærere pleie, at gjøre, for at vække Interesse. Populær maa overhovedet den Methode være som man betjener sig af ved Ungdommens Underviisning, thi Ungdomslærerens Foredrag gaaer ei blot ud paa at fyldestgjøre den Videnskab, som han behandler, men fornemmeligt paa at gjøre samme bekjendt og yndet af Disciplen. Derfor er den **acroamatiske** Methode ɔ: den Læremaade, hvorved Læreren uafbrudt taler alene, kun skikket for dannede Tilhørere og akademisk Underviisning; men hos den mindre Uddannede, hos den Unge i Almindelighed, hvis Opmærksomhed først maa vindes og fixeres, har den **erotematiske** Methode Fortrinnet; denne gaaer frem ved Spørgen og deler Lærestoffets Afhandling ved en Samtale mellem Lærer og Disciple. Historiske Lærestoffe tillade blot examinatoriske Spørgsmaale, hvorved Læreren affordrer Disciplen Regnskab om han har fattet eller lagt Mærke til den hørte eller læste Fortælling; men i de Videnskaber, hvis Grunde ligge i den menneskelige Fornuft, som i Mathematik, Religion og Moral, kan den **catechetiske** Methode anvendes. Denne Methode vækker nemlig umiddelbart ved ledende Spørgsmaal Disciplens Fornuft, saa at Lærestoffet, der afhandles, udledes og dannes af hans Svar selv. I Regning og Geometrie skeer dette ved et Continuum af nødvendigt af hverandre følgende Domme og Slutninger og kan bindes til en fore-

skreven Følge af formale Øvelser som Pestalozzi gjorde i sin Anskuelseslære. Underviisning i Moral og Religion derimod fordrer en friere Bevægelse af den catechetiske Methode, ved hvilke det Positive directe meddeles Barnet og Lærestoffets Selvfrembringen kun da maa forlanges, hvor det er istand til at finde samme ved egen Eftertanke og alerede har Ord nok til at udtrykke sig derover. Først da fortjener Cathecheseren Navn af den sokratiske Methode, naar Lærestoffet i Samtale med Disciplene virkeligt dannes og findes af dem selv, men Læreren ved sine Spørgsmaal blot leder Eftertankens Gang og holder samme i bestemt Retning paa den Gjenstand, der skal afhandles. Overhovedet fordrer enhver Kunst og Videnskab ved Underviisningen en egen paa dens Natur og Forhold til den menneskelige Aand grundet Methode eller Maade, hvorpaa den skal meddeles og indpræntes Disciplene, og blandt de mange Læremethoder, der gives for en Underviisningsgjenstand, vil altid den have Fortrinnet, ved hvilken Disciplen grundigst og snarest kan tilegne sig samme og tillige derved øve og styrke sin Kraft for noget Høiere. Thi deri maae Methoderne for alle Slags Underviisningsgjenstande stemme overeens, at de sætte Lærlingen istand til, ved egen Virksomhed at erhverve sig de Kundskaber og Færdigheder, han skal lære, da kun Selverhvervelsen gandske er vor. Det kommer derved mindre an paa Kortheden end paa Sikkerheden af den Vei, som Methoden angiver, det maa heller ikke være den blot om at gjøre at bibringe Eleven et Aggregat af Kundskaber og Færdigheder, men den skal og ved Maaden, han lærer paa, danne ham til et tænksomt, sig selv mægtigt, aandeligt sundt og kraftigt Menneske. Derpaa gaaer især den pestalozziske Methode ud, hvis eiendommelige Væsen Sagkyndige sætte i den pædagogiske Grundsætning, ved Ungdommens Underviisning overhovedet at gaae ud fra Elementarpunkterne for al menneskelig Viden, at lade Lærestoffene, saavidt deres Natur tillader, uddanne ved Elevens egne efter faste Regler og i uafbrudt Vedholdenhed fremskridende Virksomhed og derved bringe hans Aandskræfters intensive Styrkelse og Forhøielse til den muligst fuldkomne Grad. Om det=

te Princip selv og om de gradviis ordnede Øvelsers Mechanismus, hvoraf den pestalozziske Methode betjener sig for at naae sit Maal, ere Stemmerne i den pædagogiske Verden meget deelte. (See videre herom under Art. Pestalozzi). I en Historie om Opdragelsesmethoderne vil denne Mands skjønne Idee stedse indtage en mere hædersfuld Plads end Philanthropinismus, hvis Methoder ved Bestræbelsen efter at lette alt og forsøde alt hyppigt forvandlede Underviisningen til Spøg og Leeg og mindre underviste end adspredte Eleverne. Den pestalozziske Methodes Alvor har bidraget meget til at standse dette Uvæsen, sætte den fremmed blevne Grundigheds Aand igjen i Kraft og eftertrykkeligt lægge paa Hjerte, at ei Udenadslæren af vedtagne Underviisningsgjenstande efter gammel Slendrian, men Kræfternes Udvikling overhovedet og Barnets Dannelse til Menneske er Underviisningens høieste Maal. Men den Opgave at udfinde en absolut Methode, hvis Schematismus, under alle Omstændigheder, for hver Lærer og Læregjenstand maatte være den bedste, har den pestalozziske Skole, i den Fordumsfries Øine, ei løst, og den synes overhovedet ei at kunne løses, da Theorien vel kan opstille absolute Principier, men Praxis kun bruge saa meget deraf, som passer til de Omstændigheder og Personer, hvoraf den er afhængig. Privatunderviisning fordrer andre Methoder end den offentlige, og een og samme Methode der anvendes paa forskjellige Steder, vil stedse modificere sig efter Lærernes Individualiteter der anvende den og efter deres Elevers Aandstrang og Evner. Mindst synes det raadeligt ved Tvangsbefaling at ville indføre en Methode i Skolerne, da den bedste Methodes heldige Udfald fornemmeligt er afhængig af Lærerens Duelighed, Overbeviisning og Villighed, og for dem, der mangle Lyst og Evne til at antage nye Former, er altid den Methode den hensigtsmæssigste, som de allerede ere i Besiddelse af.

Methodologie, Methodelære, er Anviisning til en Videnskabs planmæssige Foredrag; den forbindes almindeligt med en Videnskabs Encyclopedie. I Logiken

har man fra Kants Tid kaldt en Deel af denne Videnskab saaledes, især den, der handler om den planmæssige Fremgangsmaade at ophøie Tænkningen til Videnskab.

Methodister kaldtes i det 17de Aarhundred de polemiske Skribentere i den catholske Kirke, der forstode at forkorte Striden med Protestanterne ved nye opfundne dialectiske Methoder og bringe deres Modstandere i Forlægenhed. Med denne Strid selv er og Navnet i de nyere Tider uddøet, og bliver nu i en gandske anden Betydning tillagt hiint mærkværdige Religionsselskab, der i den første Halvdeel af det 18de Aarhundred opstod i den engelske Kirkes Skjød. Efter de tydske Pietisters Exempel forenede nogle unge Theologer i Oxford sig 1720 til fromme Øvelser og strengere Sæder: især tragtede de efter en nøiere Jagttagelse af det nye Testamentes Forskrifter end dengang var Brug i den engelske Kirke og opoffrede sig Kjerlighedens Værker f. Ex. aandeligt Besøg hos Fangne og Misdædere, fattige Børns Underviisning ꝛc. Deres anderledessindede akademiske Medborgere kom derfor paa det Indfald, at de havde udfundet en nye Methode for et christeligt Levnet og kaldte dem i Spøg Methodister, et Navn, der snart blev almindeligt til at betegne dette nye Selskab og blev optaget af sammes egne Medlemmer. Blandt disse, hvis Antal aarligt forøgedes, udmærkede sig især John Wesley, Stifter af denne fromme Forening og den 1732 tiltraadte George Whitefield ved Talent, Iver og Anseelse. Den første gik 1735 med tre andre Brødre til Georgien i Nordamerika, hvor han som Missionær arbeidede to Aar med Held; og vakt ved Forbindelse med Herrnhuterne, som han havde lært at kjende ved disse Forretninger, besluttede han at udvide og indrette hiint lille i Førstningen blot af unge Geistlige bestaaende Selskab paa samme Maade som Brødremenigheden. Whitefields Prædikener havde paa flere Steder forberedet Folket til et saadant Foretagende og snart samlede Wesley i London en lille Menighed, med hvilken han holdt Opbyggelsestimer i et Privathuus, uden at tænke paa nogen Skilsmisse fra den høie biskoppelige Kirke.

Meu, da denne Kirkes Geistlige forbød de methodistiske Prædikanter, som uden offentlig Ansættelse søgte ved Prædikener at vinde Folket for deres Lære og Forbindelse, Prædikestolene, og Tilløbet ved deres Foredrag blev saa stort, at enhver Kirke syntes dem for liden, begyndte de at prædike paa fri Mark og danne en egen Kirke efter den apostoliske Kirkes Mønster. Sagens Nyhed og disse Markprædikeners gandske egne Characteer, der udmærkede sig fra de tørre moralske Afhandlinger, man var vant til at høre fra den høie biskoppelige Kirkes Prækestole, ved Popularitet, Eftertryk og religiøs Begeistring, maatte i Forening med den Iver og Veltalenhed, hvormed de fremsatte Læren om Menneskets naturlige Fordærvelse, Forsoningen ved den Korsfæstede, om Bod og Gjenfødelse, hvorved de syntes at forkynde en nye Lære, forøge Methodisternes Antal. Whitefield, den ivrigste og dristigste blandt dem alle, saae ofte paa Enge, Kirkegaarde, ja selv paa den offentlige Forlystelses Tumlepladse, hvor han for Contrastens Skyld helst fremtraadde og straffede sine Samtidiges Laster, henved 12000 Tilhørere forsamlede omkring sig, hvilke hans Tales Tordnen satte i Forbauselse og rystede saaledes, at mange paa Stedet faldt i Convulsioner og gjenfødtes til Troe og Helliggjørelse. Thi denne pludselige Omvendelse, som de med Pietisterne kalde Naadens Gjennembrud ville Methodisternes Prædikantere bevirke ved deres Foredrag og have ei sjelden naaet deres Hensigt. Markprædikenerne ophørte dog snart, og for at sikkre sig mod det slette Veir og Pøbelens Uordener, byggede de sig Bedehuse, som de kaldte Tabernakler. Derved vandt deres Partie først nogen Selvstændighed, og, da Regjeringen i deres Foretagende ei fandt noget for Staten Farligt, skrede de nu uforstyrrede til en Kirkeforfatnings Indretning, hvilken endskjøndt det gode Forhold til Herrnhuterne alerede havde ophørt 1739, dog indrettedes efter Brødremenighedens Mønster. Imidlertid havde Whitefields Strid med Wesley om Naadevalget 1741 foraarsaget en fuldkommen Skilsmisse imellem Whitefieldianerne, der bekjende sig til den calvinistiske Particularismus og

Wesleyanerne, der som Arminianerne eller Remonstranterne antoge en universal Forudbestemmelse til Salighed, dog beholdt begge Partier samme Kirkeindretning. Deres Liturgie er aldeles efter den høie bisköppelige Kirkes Ritual, dog vise de heri mere Varme og Inderlighed, anvende mere Omhue paa et blidt og behageligt Foredrag af Kirkesangene, der afvexle mellem begge Kjøn, og give overhovedet Andagten mere Næring end denne. Søgnedagene forsamle de sig om Morgenen før og om Eftermiddagen efter Klokken 6 til Gudstjeneste i Tabernaklet og iagttage Søndagshøitideligheden meget nøie. Engang maanedligt holder hver Menighed en Vaagenat, som tilbringes fra Aften til Morgen med Læren, Underviisning, Beden og Syngen, og paa Nytaarsdag komme alle Wesleyaner sammen i Tabernaklet i Moorfields for at høitideligholde deres Stiftelsesfest og fornye deres Forbindelse. Til Kirketugtens Vedligeholdelse ere Menighederne inddeelte i Classer og disse igjen efter deres Kjøn i mindre Selskaber (Bands), hvoraf hver ugentligt kommer sammen med sin Sjeleomsorgen overdragne Forstander og taler om Medlemmernes Hjertestilstand. Alle en Menigheds Selskaber og Classer høitideligholde hvert Fjerdingaar et fælleds Kjerlighedsmaaltid. Desuden dele Methodisterne sig endnu i Staaende, hvis Troe og Gjenfødsel alerede er godtgjort ved deres Udholdenhed, og Faldne, der efter deres Gjenfødsel ere paa nye faldne tilbage og maae bearbeides i egne Bedetimer. De Provede erholde Sedler til Beviis paa deres af Forstanderne erkjendte Fromhed, hvilke tillige gjelde som Entreebilletter til Privatsammenkomsterne, men maae fornyes hver Fjerdingaar. Ny indtrædende Medlemmer erholde et trykt Regulativ for Sæderne til Jagttagelse, hvori grove og forsætlige Synder navnlig have deres bestemte Straffe. Overtrædelsen af disse Regler har ligesom i Brødremenigheden Irettesættelse, Bann og Udelukkelse af Menigheden til Følge. Menighederne ledes af Biskopper, Prædikantere og Medhjelpere eller Lægpræster, som fordi lærde Theologer sjelden gaae over til dem, ofte vælges af andre Stænder, og uagtet den Sold, de faae af Menigheden, dog tillige fortsætte deres Nærings

vei. Man seer derfor i Methodisternes Tabernakler Læger, Militairpersoner, Kjøbmænd eller Haandværkere fremtræde i deres sædvanlige Dragt som Prædikantere, thi de have ingen egen geistlig Dragt. Foruden Præsterne har hver Menighed syv Ældste til at besørge de borgerlige og oekonomiske Anliggender, Klassernes og Bandernes Forstandere og Sygebesøgerne*), hvis Bestemmelse alerede deres Navn angiver. Desuden have Menighederne egne Skolelærere, og i Kingswood ved Bristol findes en af Wesley stiftet Dannelsesanstalt, der tjener hans Partie til Prædikantseminarium. Alle disse Selskabets Embedsmænd bleve forhen valgte af Præsterne alene ved Lod, og Wesley der betragtedes som Patriarch og Overhoved for sit Partie, havde herved den meest afgjorte Indflydelse til sin Død 1791. Men da ved denne Tid det Spørgsmaal opkastedes blandt hans Tilhængere, om man ei nu kunde holde Nadveren, der hidtil efter Wesleys Villie var nydt i den bispoppelige Kirkes Forsamlinger, i sine egne Tabernakler og gandske løsrive sig fra denne Kirke, og Præsterne afgjorde dette bejaende, dog ei ved Stemmegivning, men ved Lodkastning, saa dannedes under Navnet nye Methodister et eget Partie iblandt Wesleyanerne, der afkastede Præsternes Aag og constituerede 1796 et af Præster og Lægmænd sammensat Kirkedirectorium. Denne Lægmænd erhvervede Deeltagelse i Patronatretten skaffede de nye Methodister en anseelig Tilvæxt, og de ere nu talrigere end de gamle Wesleyaner og Whitefieldianer. I Aaret 1800 havde Methodisterne af alle tre Slags i Storbrittanien 940 Tabernakler, 417 Præster og 109,961 Medlemmer, blandt hvilke de fleste for det meste hørte til Matrosernes, Soldaternes, Kuldragernes og Dagløuner-

*) En saadan methodistisk Sygebesøger Dr. Pekwell stiftede det under Navn af Sygevennen berømte Selskab i London, hvis Hensigt er at opsøge og pleie hjelpeløse Syge af alle Religioner; mangen forladt og syg Fremmed skylder dette Selskab sin Redning.

nes Classe. Mænd som Wilberforce, Slavehandelens berømte Modstander, der er gaaet over til Methodisterne og har forsvaret deres Grundsætninger, ere sjeldne i dette Partie, der overhovedet ei gjør Fordring paa selskabelig og lærd Dannelse, og formedelst sine Sæders Strenghed kun finder lidet Bifald iblandt de høiere Stænder. Paa deres simple Levemaade, fromme Sprog og andægtige Væsen kan man ligesaa let kjende Methodisterne som Herrnhuterne; dog ere deres Meninger mere sværmerske og deres Virken og Tragten mindre egennyttig. Det Eiendommelige i deres Troe bestaaer blot deri, at de sætte en større Værdie paa Christendommens positive Lærdomme end den engelske Kirke pleier og holde Menneskets Omvendelse for et Værk af øieblikkelige stærke Sindsbevægelser. De staae og i den Mening ved denne aandelige Gjenfødelse eller Gjennembrud at kunne naae en større sædelig Fuldkommenhed end det synes Mennesket muligt, og der mangler ei blandt dem paa mørke Selvplagere og Hyklere. Den store Fortjeneste at have bragt de lavere Folkeclasser til Arbeidsomhed, Sædelighed og Gudsfrygt, gjør dem dog med alle deres Mangler til Gjenstand for almindelig Agtelse og man regner dem blandt de roligste og nyttigste Borgere. Mindre tilkommer denne Roes Methodisterne i Nordamerika, hvor Wesleys, Whitefields og andre Missionærers Bestræbelser vel havde store men ei meget heldige Følger. Ved Shady-Islands, en Irlænders Prædikener opkom der et nyt Slags Methodismus under Navn af det *nye Lys*, der bragte de synderligste Begreber om guddommelige Indskydelser, Oplysninger og Gjenfødsel i Omløb og vendte Andagtens Henrykkelser til Vanvid. I disse Oplystes Forsamlinger, som hyppigt holdtes om Natten under aaben Himmel, have troværdige Reisende som Perrin du Lac (1805) og Michaud (1808) seet de taabeligste Udsvævelser af religiøst Sværmerie. De Forsamlede ledsagede deres Præsts Exclamationer og de derpaa følgende Bønner først med Sukke, derpaa med Hulken og endeligt med et grueligt Hyl og heftige Convulsioner, hvori Qvinder og Piger overgik Mændene og ved skamløse Blottelser syntes at indbyde til Vellyst. De kalde

disse Trækninger Værket (the work), hvilket ei sielden udarter i usædelig Blanding af Kjønnene. Dette Slags Methodismus griber ifølge de nyeste Beretninger stedse videre om sig, og Antallet af alle Methodister i Europa og Amerika skal nu beløbe sig til over en halv Million.

Metonymie, Navnforverling, kalder man den rhetoriske Figur, som sætter Beslægtede og lignende Begreber istedet for de egentlige, snart Virkningen istedet for Aarsagen, snart Aarsagen istedet for Virkningen, Redskabet istedet for den der bruger det, Stedet for hvad der findes paa samme, Tegnet istedet for det betegnede, Tiden for hvad der skeer paa samme ꝛc. (See Rahbek om den danske Stiil, P. 15).

Metoper, Mellemdybder. Med denne græske Benævnelse betegner man det tomme fiirkantede Rum, der findes i den doriske Søileorden mellem Hovederne af Loftbjelkerne eller de i deres Sted anbragte Triglypher, og som sandsynligt i de ældste Tider blev ladt aaben, men siden udmuredes, først glat, men derpaa prydet med ophøiet Billedhuggerarbeide. Vanskeligheden ved Inddelingen af Triglypherne og Metoperne kunde maaskee være en Hovedaarsag, hvorfor man lod dem være borte ved den joniske og corinthiske Søileorden. Da man her ei lod Bjelkehovederne række ud over Muren, erholdt man en gandske glat Fries, der havde et lettere og siirligere Udseende.

Metre see fransk Decimalsystem.

Metrik see Vers.

Metropolit er den græske Kirkes Benævnelse paa en Erkebiskop. Hovedstaden i en Provinds heder paa græsk Metropolis, og, da Hovedstadens Biskopper ansaaes for de fornemste erholdt de og en særskildt Titel. Metropoliten staaer over Biskoppen, men under Patri-

archen. Kun i den græske Kirke, hvortil som bekjendt den russiske hører, er denne Titel brugelig.

Metrum er i almindelig Betydning det samme som Maal, Tact; i Digtekunsten det samme som Stavelsemaal og Versemaal. **Metromanie** er derfor den Syge at gjøre Vers. **Metrometer** Tactmaaler.

Metternich (Clemens Wenceslaus Nepomuk Lotharius) Fyrste af Metternich-Winneburg-, Ochsenhausen, Ridder af det gyldne Skinds Orden, keiserlig kongelig Kæmmerer, virkelig Geheimeraad, Stats- og Conferentsminister, samt Minister for de udenlandske Sager, blev født den 18de Mai 1773 og ægtede den 27de Sept. 1795 Marie Eleonore, en Datter af Fyrst Ernst Christopher af Kaunitz Rittberg. Metternich nedstammer fra en gammel rhinlandsk Dynastfamilie, der i det 16de og 17de Aarhundred gav Tydskland tre Churfyrster, to i Mainz og een i Cöln, og alerede havde Sæde og Stemmeret paa de tydske Rigsdage i Friherrestanden før Ophøielsen til rigsgrevelig Værdighed. Af de sex Linier, hvori denne Familie i de ældre Tider var deelt, er nu blot Linien i Winneburg og Beilstein tilbage, hvilken fra 1697 erholdt den rigsgrevelige og fra den 30te Juni 1803 den rigsfyrstelige Værdighed. Winneburg og Beilstein i det forrige Churfyrstendom Trier imellem Mosel og Hundsrück erhvervede Familien Metternich, da Husene Winneburg og Beilstein uddøde i Begyndelsen af det 17de Aarhundred ved Hjelp af Churfyrst Lothar af Trier af Familien Metternich. Disse Rigsgrevskaber bleve i Familiens Besiddelse indtil 1803, da de ved Skadesløsholdelsesanliggenderne kom til Frankerig. Det grevelig metternichske Huus fik Erstatning derfor i det forrige Rigsabbedie Ochsenhausen, dog mistede samme ved Rhinforbundets Oprettelse saavelsom de andre mediatiserede Fyrster Souverainitetsret. Faderen til den nuværende Fyrste, Georg Frants Carl beklædede efterhaanden de vigtigste Statsembeder i det østerrigske Monarchie. Den nuværende Fyrst Metternich aabnede sin Løbebane

som Statsmand med Gesandtskabsposter, som han beklædede paa en roesværdig Maade i Dresden 1801 og Berlin 1803. Efter Freden til Presburg blev Metternich sendt som Gesandt til Paris, en Post, der dengang var af største Vigtighed; dette var et udmærket Beviis paa den Tillid Regjeringen satte til hans Talenter og Indsigter. Ved Krigene mellem Frankerig og Østerrig 1809 ophørte denne Mission, og Fyrst Metternich udnævntes kort derpaa til Minister for de udenlandske Anliggender. Fyrst Metternich røbede et rigtigt Blik og en fiin Statskunst i sin Opførsel saavel før og efter Prager-Congressen som ved Underhandlingerne i Chatillon. Europas første Souverainer overøste ham med Æresbeviisninger og hans egen taknemmelige Herre tildeelte ham ei alene, ved en Skrivelse af 13de Apr. 1814, Besiddelsen af et arveligt Herskab i Kongeriget Ungarn, men tilføiede endog den Bestemmelse, at alle Fyrstens Efterkommere i direct Linie kunde for stedse optage det østerrigsk-lothringske Vaaben i det første Feld af deres Familievaaben.

Mettrie (Julien Offroy de la) født i St. Malo Aar 1709, studerede Medicinen i Holland under Boerhave. Beriget med Kundskaber kom han tilbage til Paris, hvor han blev ansat hos Hertugen af Grammont, Oberst ved Garden, der gjorde ham til Læge ved sit Regiment. Han fulgte samme ved Beleiringen af Freiburg og blev her farlig syg. Han troede at iagttage, at den aandelige Kraft, som man kalder Sjelen, bortsvinder og falder med Legemet. Han skrev et Værk kaldet Histoire naturelle de l'ame. Dette Værk, der paa hver Side aander Vantroe, vakte ham Fiender; hans Beskytter faldt og han mistede sin Plads. Nu vendte han sine Vaaben imod sine Colleger og skrev under Navnet Aletheius Demetrius sit Værk Pénélope ou Macchiavel en Médicine, Berlin, 1748. Forfatteren blev nødt til at flygte til Leyden for sine Modstandere. Her udgav han sin Homme machine. Forfatterens Philosophie bestaaer i bestandig Forudsætning af det, der

skulde bevises, ufuldkomne Sammenligninger eller Analogier som Beviser, enkelte rigtige Jagttagelser, hvoraf almindelige Slutninger drages, der ei kunne udledes deraf, Paastand istedet for Tvivl. Den Enthusiasmus, hvormed han declamerer, den Mine af Overbeviisning, som han antager, kunne vel gjøre Proselyter. Forfulgt i Holland, hvor hans Bog blev fordømt til Baalet, gik han igjen til Berlin, og blev Kongens Lector og Medlem af Akademiet. Her døde han 1751 af en Feber, som han behandlede uden Læge efter sine egne urimelige Synsmaader. Nogle Skribentere have paastaaet, at La Mettrie følte Fortrydelse i sine sidste Øieblikke, og at Berliner-Philosopherne derfor skal have sagt, at han beskjemmede sig i Livet og i Døden. Andre derimod sige, at han traadde ud af Livet som en Skuespiller fra Skuepladsen med den eneste Kummer ei mere at kunne glimre der. Kongen af Preussen forfattede selv hans Ligtale, der blev forelæst i Akademiet. — Man finder i alle La Mettries Værker Ild og en glimrende Indbildningskraft, men liden Dømmekraft, liden Nøiagtighed og liden Smag. Hans Skrifter ere samlede udkomne i Berlin, i to Bind, 1751. De indeholde: L'homme machine; l'homme plante; l'histoire de l'ame; l'art de jouir; le discours sur le bonheur &c. I det sidste er La Mettrie efter Diderot, en uforstandig Skribent, der blander den Vises Lidelser med den Ondes Qvaler og tilkjendegiver sin Aands Frivolitet i det han siger og Hjertets Fordærvelse i hvad han ei vover at sige; som her paastaaer, at Mennesket af Naturen er ondt, og som et andetsteds udleder deres Pligter og deres Lyksalighed af Væsenernes Natur; som synes at bestræbe sig for at berolige Forbryderen ved sine Forbrydelser og den Lastefulde ved sine Laster, hvis grove men formedelst den Spot, hvormed han krydrer dem, farlige Sophismer forraade en Skribent, der ei har de første Ideer om Moralens Grundvold. Det Chaos af Forstand og Overspænding, der findes i hans Skrifter kan kun betragtes uden Mishag af hine letsindige Læsere, der forvexle Spøg med Vished og for hvilke man har beviist alt, naar man faaer dem til at le. — Vilde man følge La Mettries Grundsætninger,

vilde man fuldkaste al Moral. Selv Voltaire, der havde taget ham i Beskyttelse, tog senere sin Berømmelse tilbage.

Metz, en stor og folkerig Stad ved Seilles Indløb i Mosel, er Hovedstaden i Moseldepartementet. Fordum var den en frie Rigsstad, men blev 1552 besat af franske Tropper og 1648 fuldkommen aftraadt til Frankerig. Fordum var Staden Sædet for et Parlament, en Generalgouverneur og flere Collegier og var derfor meget velhavende. Biskoppen af Metz stod forhen under Erkebiskoppen af Trier, nu under den af Besançon. Til de seeværdige Bygninger høre Domkirken, Skuespilhuset og Intendanturet. Indbyggernes Antal beløber sig foruden det Militære til 41000. Staden har vigtige Bomuldstøimanufacturer, Garverier og en levende Handel med Korn, Viin, Viinædike, Pelsværk, Brændeviin ꝛc., den er og Sædet for en stor Artillerie- og Ingenieurskole. — Den omliggende Egn kaldes le Pais Messin.

Metzu (Gabriel), en fortrinlig Maler af den nederlandske Skole, blev født i Leyden 1615, og levede i stor Anseelse i Amsterdam for sin Dueligheds Skyld. Hans Mønstre vare Douw, Terbury og Mieris. Men hans Stiil blev snart ædlere. Han malte Gjenstande af det daglige Liv, Fruentimmer med Fruater, Chemister i deres Laboratorier, Læger ved deres Syge ꝛc. Hans Maneer er frie og behagelig og han efterligner Naturen med Troskab. Han forstod at behandle Farvernes Harmonie saa godt, at man let kunde skjelne imellem et rødt Klæde og et rødt Forhæng bag ved samme med Hensyn til Stoffet, uden at iagttage nogen stor Overgang i Farverne. — En Dame, der stemmer sin Luth og en anden, der vasker sine Hænder i et Sølvbækken, der holdes for hende af en Kammerjomfrue, høre til hans fortrinligste Stykker. Hans Værker ere sieldne, fordi han arbeidede langsomt, men man gjør meget af dem. Hans Levemaade var regelmæssig og man tilskriver hans alt for

vedholdende Arbeide hans tidlige Død. Han døde nemlig 1658 i Amsterdam.

Meursius (Johan) født i Utrecht 1579, blev Professor i Leyden 1610, næste Aar Historiograph for Holland. For at undgaae Ubehageligheder, hvilke han som en troe Tilhænger af Barneveldt og de patriotisk sindede var udsat for, begav han sig til Danmark, hvor han blev ansat som Professor i Historie og Politik ved Sorøe Akademie, 1625 blev han kongelig dansk Historiograph og døde den 20de Sept. 1639. Hans talrige for det meste de græske Oldsager betræffende Skrifter vidne om hans udmærkede Samlerflid og udbredte Læsning, men ere iøvrigt blotte Materialiemagaziner, uden Smag og Aand, tit endog samlede uden Orden, saa at de først under critiske og smagfulde Bearbeideres Hænder kunne skaffe nogen Nytte. Det samme gjelder om hans Danmarks Historie, der dog er bleven forsynet med vigtige Anmærkninger af Gram. Hans archæologiske Skrifter findes samlede i Grævii og Gronovii Thesauri antiquitatum. Lami i Florents besørgede en Samling af alle hans Værker 1741-1763, XII. Vol. fol.

Meusel (Johan Georg) blev født den 17de Marts 1743 i Eyrichshof, i det frankiske Riddercanton Baunach, hvor hans Fader var Cantor, besøgte fra 1755 Raadsskolen og fra 1758 det akademiske Gymnasium i Coburg, gik 1764 til Universitetet i Gøttingen, hvor han blev Medlem af det historiske Institut og det philologiske Seminarium, erholdt for et i Gøttingen udgivet Skrift Magisterværdigheden af det philosophiske Facultet i Wittenberg og vendte sig derpaa 1766 til Halle, hvor han med Bifald holdt Forelæsninger, indtil han 1769 blev kaldt som Professor i Historien til Erfurt og samme Aar blev udnævnt til quedlinburgsk Hofraad. Siden 1780 lever han som brandenburgsk Hofraad, Professor i Historien og Medlem af mange lærde Selskaber, i Erlangen og gjør sig endnu i sin høie Alder fortjent ved Forelæsninger og Skrifter. Han har med lige Held forsøgt sig i Statistiken, den almindelige Historiekundskab,

Kunst- og Literaturhistorien, især har han udmærket sig i de to sidste Fag. Hans gelehrtes Deutschland (5te Ausg. Lemgo, 1796) hans Lexicon der vom Jahre 1750 bis 1800 verstorbenen deutschen Schriftsteller (Leipzig, 1802) hans Bearbeidelse af B. G. Struvs bibliotheca historica (21 Bd. 8.; ufuldført) ere med Hensyn til Samlerflid, Nøiagtighed og Fuldstændighed de eneste i sit Slags. Til Kunsthistoriens Beforbring bidrog han ualmindeligt meget derved, at han paa en Tid, da man i Tydskland neppe begyndte at bearbeide enkelte Dele af samme, alerede foretog sig større Samlinger (deutsches Künstlerlexicon, Lemgo 1778-1789, 2 Bd. 8. Miscellaneen artistischen Inhalts 1-30 Hefte, Erfurt 1779; Museum für Künstler und Kunstliebhaber 1-18 St. Mannheim, 1787; Neues Museum rc. 1-4 St. Leipzig, 1794; Neue Miscellaneen art. Inhalts 1-14 St. L. 1795; Archiv für Künstler und Kunstliebhaber, Dresden, 1803). Af Statistiken, hvorover han først holdt Forelæsninger i Erlangen, har han gjort sig fortjent ved sin Anleitung zur Kenntniß der europäischen Staatenhistorie (4 Aufl. Leipzig, 1800, 8.); Literatur der Statistik (Leipzig, 1806, og 1807, 2 Bd. 8.) og ved sin Lehrbuch der Statistik (3de Aufl. L. 1805. 8.) Af den almindelige Historie har han ligeledes Fortjenester ved adskillige Journaler (fortgesetzte Betrachtungen über die neuesten historischen Schriften, Halle 1774 rc. nebst Fortsetzungen) og Samlinger (der Geschichtforscher, Halle 1775). Mindre heldigt fremtraadde han som Historieskriver med sin Frankerigs Historie (som 35te - 39te Deel af den almindelige Verdenshistorie) og i sin Ledetraad til Lærdommens Historie (1 - 3 Afd. L. 1799 rc. 8.). I sidste Værk har den altfor store Rigdom paa Materialier ei tilladt ham at blive Mester af sit Stof.

Mexico eller Nye-Spanien, et stort Land i Nordamerika, tilhører Spanien og blev erobret af Ferdinand Cortes i Aarene 1519 til 1529. Det begrændses mod Nord af Nye - Mexico og Mar vermejo, mod Syd af Landtungen ved Panama, mod Øst af den mexicanske Havbugt og mod Vest af Sydhavet. Climatet er meget

forskjelligt. Ved Søkysterne er det hedt, fugtigt og usundt, i de høiere Egne temmelig koldt; de øvrige indre Landstrøg ere frie for alt for stor Hede og Kulde, og Qvæget bliver hele Aaret igjennem under aaben Himmel. Hovedprodukterne ere Bomuld, Sukker, Tobak, Indigo, Riis, Vanille, Ingefær, Jalappe, Farvetræe, Silke, Balsam, Cochenille og Cacao; dets største Rigdom beroer paa Guld- og Sølvbjergværkerne. Enhver, der opdager en Guld- eller Sølvaare, tør bearbeide den, naar han betaler Kongen $\frac{1}{5}$ af Udbyttet. Østkysten af Mexico er øde og bedækket med uigjennemtrængelige Skove, hvorved den sikkres mod fremmede Fienders Angreb. Man regner de samtlige Indbyggeres Antal i Gammel- og Nye-Mexico til 7 Millioner. Kronen Spanien lader Mexico regiere ved en Vicekonge, der sædvanligt udnævnes paa fem Aar og udøver en meget stor Magt. Kun Hovedstaden Mexico har ligesom Cusco i Peru Tilladelse til at solicitere eller føre Besværinger ved Hoffet ved Afsendte. Landet inddeles i Intendantskaber. For nærværende Tid er en stor Deel af Indbyggerne i Oprør mod Regjeringen. Hovedstaden Mexico ligger i en Søe, der er 30 Mile i Omkreds. Den er Sædet for Vicekongen, Erkebiskoppen og Audiencian; den har og et Universitet og en Mynt. Man anseer den for den regelmæssigste Stad i Verden, da den danner en fuldkommen Fiirkant og har snorlige Gader. Husene ere ei meget høie formedelst de hyppige Jordskjelv. Staden har fem Tilgange, men hverken Porte eller Volde. Den lider hyppigt af Oversvømmelser. Som Middelpunktet for Handelen mellem Amerika, Spanien og Ostindien er den Sædet for de rigeste Kjøbmænd. Indbyggernes Antal regner man til 150000. Som meget fjerne Havne for Mexico kan man ansee Acapulco ved Sydhavet og Vera Cruz ved den mexicanske Havbugt.

Mexico (Nye-) er et stort Land i Nordamerika, der mod V. grændser til Californien og Mar vermejo, mod Syd til Mexico, mod Øst til Louisiana og mod Nord til Qvivira. Det blev opdaget 1553 af Spanie-

ren Anton Despejo fra Cordova, er bjergigt, men frugtbart og leverer meget Guld, Sølv, Chrystal og Smaragder. Landet beboes af forskjellige Folk, der ei staae i nogen Forbindelse med hverandre og tildeels ere omvendte til den christelige Troe. Hovedstaden er Santa Fe. Her residerer Gouverneuren, hvis Herredømme tillige udstrækker sig over Nye Navarra og Californien, hvor Spanierne have nogle adspredte Colonier. (Sammenl. spansk Amerika).

Mey, en Kunstner bekjendt af sine Korkarbeider, stod tilsidst som Conditor og Hofofficiant i Tjeneste hos den forrige Storhertug af Frankfurt. Over 20 Aar tidligere var han i Tjeneste hos Rigsgreven af Ostein. Allerede dengang begyndte han sine Korkarbeider og hans Principal, der var en varm Ven af Kunsterne, lagde selv Haand paa Værket med. Hans første Arbeide i Kork var et Taarn. Men dengang var Korkens Elasticitet ham en saa mægtig Hindring, at han tvivlede om nogensinde at bringe et stort Kunstprodukt istand i denne Masse. Efter nogen Tids Forløb vendte hans Tilbøieligheder til disse Arbeider tilbage paa en lidenskabelig Maade. Men, da han intetsteds fandt nogen Anviisning dertil, da han ei engang kjendte de nødvendige Instrumenter, og hverken besad Leilighed eller Kundskab til at lade dem forfærdige, og, da han altsaa blot kunde gjøre fjerne Forberedelser, saa vilde han maaskee igjen have maattet opgive sit Forsæt, hvis ei Synet af en romersk Korkmodel og Dalbergs Raad havde opflammet ham til Standhaftighed. Saaledes lykkedes det ham endeligt at overvinde een Hindring efter den anden. Inden kort Tid havde han ei alene selv forfærdiget sig de nødvendige Instrumenter, men og gjort sig fortrolig med Haandgrebene, der ualmindeligt lettede hans Arbeid. Siden har han i Kork eftergjort en Mængde architectoniske Mindesmærker, som Theatre, Temple, Porte, Triumphbuer, Slotte med ligesaa megen Siirlighed som Nøiagtighed og Rigtighed efter Forholdet i det Smaae.

Meyern (Wilhelm Frederik) for nærværende Tid keiserlig østerrigsk Capitain i Generalstaben, blev født 1760 i Franken og erholdt tidligt en Opdragelse, der var lige gunstig for hans Tilboielighed til Militairstanden og til lærd Tænken og practisk Forsken. Efterat han nogen Tid havde tjent i Artilleriet, tog han sin Afskeed, gjorde store Reiser i England, Skotland, Tydskland, Polen, Ungarn, hele Italien og Grækenland og opholdt sig i nogen Tid i Constantinopel og paa Sicilien, om hvilke Lande han erholdt den rigtigste og dybeste Kundskab, da han ligesaavel efterforskede Folkeslagenes Levemaade, Characteer, Love og Forfatning som Naturen i dens mangfoldigste Forhold. Ei mindre Opmærksomhed skjenkede han Handelsindretningerne, Krigsvæsenet, Statshuusholdningen, Historien og især den dannende Kunst. Af disse Beskuelser og Forskninger skabte hans vakte, dybt grebne Sind det ligesaa aandrige som originale Værk, Dya-Na-Sore i fem Dele, hvilket ei vakte liden Sensation i den tydske Literatur. Lidenskabeligen yttres i denne Bog Ideerne om Frihed, Fædreneland og Tapperhed. Meyern fortsatte sine Reiser saavelsom sine Studier, overalt virksom og indgribende. Tidligt raadede han i Østerrig til Landværn og Landstorm, og, da siden (1809) Folkebevæbningen virkelig fandt Sted, hjalp han til med Raad og Daad og traadde selv igjen formeligt i Tjeneste. De vigtigste Udarbeidelser over almindelige militære Gjenstande bleve ham overdragne og hvad han leverede var stedse eiendommeligt, aandrigt og practisk tillige. Hvis man i Slaget ved Wagram havde fulgt hans nyttige Raad vilde meget været forebygget. Hans Planer gik almindeligt med dristigt Sving ud paa et høit Maal, hvis Opnaaelse hverken var vanskelig eller betænkelig, men hindredes for det meste ved Nødvendigheden af fremmed Mellemkomst. I Aaret 1813 fik hans Kraft nyt Liv i Udførelsen af gamle Ideer; han hialp ivrigt til at bevæbne Folket ved Rhinen og øve det i Vaaben. Hans store Kjendskab til Kunsterne gav Anledning til at han i Aaret 1815 fra østerrigsk Side bestemtes til at besørge Tilbagesendelsen af de fra Italien af de Franske røvede

Kunstskatte. Siden begav han sig med den østerrigske Gesandt Grev Kaunitz til Madrid.

Mezeray (François Eudes de), Frankerigs Historiograph, var født 1610 i Ry i Nedre-Normandie. Hans Fader var Chirurgus og heed Eudes. Han antog Navnet de Mezeray af en ved Ry liggende Landsbye, da han i Paris begyndte at leve af sit Forfatterskab. Først opofrede han sig Digtekunsten, hvilken han dog snart, efter sin Ven, Digteren Des-Ivetaux's Raad ombyttede med Historiens og Politikens Studium. Denne forskaffede ham og en Plads ved Artilleriet (som Officier Pointeur), hvilken han beklædede med stor Utilfredshed, paa to Tog til Flandern, hvorpaa han tog sin Afskeed og begravede sig blandt Bøger og Manuskripter i Collegium Sainte Barbe i Paris. Hertugen af Richelieu, der gjerne søgte at gjøre sig Lærde især Historiker forbundne, fik Underretning om hans ubemidlede Omstændigheder og hans Forsæt at skrive en Frankerigs Historie, sendte ham 900 Livres i en Pung med sit Vaaben og blev siden stedse hans Velynder. Opmuntret herved udgav han alerede 1643 den første Deel af sin Frankerigs Historie (Fol.) og erholdt til Belønning Titel af Frankerigs Historiograph og en Pension af 4000 Livres. Den anden og tredie Deel udkom 1646 og 1651. Fra 1649 var han Medlem af Videnskabernes Akademie og blev 1675 sammes bestandige Sekreteer. Han var ogsaa Medarbeider i Dictionnaire de l'Académie. Et Udtog af hans store Historie udkom under Titel Abrégé chronologique de l'histoire de France, 3 Vol. 4 (Amsterd. 1673, 6 Bd. 12). Den er meget bedre end Hovedværket, og hans Venner hjalp ham dermed. Han fremsatte deri en Beretning om Oprindelsen til de franske Afgifter med meget frimodige Bemærkninger. Ministeren Colbert irettesatte ham derfor. Han lovede Forandringer i den næste Udgave, hvilke dog kun var en svag Formildelse med den Tilsætning at han gjorde dem tvungen. Colbert berøvede ham derfor Halvparten af hans Pension, og, da han knurrede derover ogsaa den anden Halvpart. Mezeray erklærede derpaa, han vilde

ei videre fortsætte sin Frankerigs Historie, og, for at man kunde vide hvorfor, indsluttede han de sidst erholdte Penge i en Æske og skrev derpaa: „disse ere de sidste Penge, Jeg har erholdt af Kongen. Han har holdt op at betale mig, og Jeg har holdt op at tale om ham.“ Overalt var frie, tit endog drøi Ytring af hvad han holdt for Sandhed eet af de fornemste Træk i hans ved mangehaande Synderligheder ei uinteressante Characteer. „Laroques Levnetsbeskrivelse“ staaer foran Amsterdammer-Udgaven af hans Abrégé chronologique. Hans Skrifter bære hans Characteer; Stilen er almindelig og urigtig, men hvad han siger, staaer der klart, bestemt og frit. Ja i visse Øieblikke hæver han sig endog til en Tacitus's Høide og skildrer en heel Characteer med eet stærkt Træk. Derimod regnede han sig ei en Unøiagtighed til Onde, hans store Historie er fuld deraf, Udtoget mindre. Blandt hans øvrige Skrifter udmærker hans Traité de l'origine des François ved overordentlig Lærdom. Man tillægger ham og nogle Satirer over Regjeringen under Navn af Sandricourt, der er en Blanding af Lune, lav Spøg Quodlibets, undertiden ogsaa Vid og Lærdom. Hans Liv var ei frit for Udsvævelser. Han døde den 19de Juli 1683. —

Mezzotinto. Med dette italienske Udtryk betegner man i Maleriet Mellemfarverne ɔ: de Farver, der fremkomme ved to Farvers Overgang i hverandre. Istedet for Benævnelsen Mezzotinter bruger man ogsaa virkeligt oftere Udtrykket Mellemfarver, undertiden og halve Farver, brudte Farver eller og ligefrem Tinter.

Michaelis (Johan Benjamin), en alt for tidlig død tydsk Digter, var født i Zittau i Øvrelausitz af ubemidlede Forældre 1746 og besøgte det derværende Gymnasium. Gellerts og Kleists Værker saavelsom et Bind af Berliner-Literaturbrevene, der faldt ham i Hænderne, vakte tidligt hans Tilbøielighed til Poesie. Som en Prøve derpaa sendte han mod Slutningen af sine Skoleaar et Digt til Gottsched, hvem hans Lærere havde nævnt

ham som en stor Mand og især som en Canal til Stipendier og Friborde. Gottsched svarede ham opmuntrende. I Aaret 1765 gik Michaelis til Leipzig, hvor han det første Aar uden al Understøttelse tilbragte et Eremit-Liv, uden at lade sig nedslaae ved den meest trykkende Nød. Af Pligt besøgte han undertiden Gottscheds, af Tilbøielighed Gellerts og Ernestis Læretimer. Men til vedholdende Flid var han ei skikket. Denne Mangel erstattede han ved en heldig Opfattelsesgave. Blandt de Gamle agtede han fornemmelig Virgil, Horats og Juvenal; af de Franske kom Boileau aldrig af hans Bord. Den tydske Digtekunsts Fædre fra Opitz til Haller hædrede han særdeles. Medicinen og dens Hjelpevidenskaber indgjød ham stor Ulyst, jo nøiere han lærte at kjende samme; ligesaaliden Lyst følte han til Philosophie og Historie. Hans eensomme Timers Beskjeftigelse havde hidtil været Digte, og for Størstedelen Fabler. Han havde derved aldrig tænkt paa at faae dem trykte; kun i den yderste Nød besluttede han efter sine Venners Raad at tilbyde en Boghandler dem. Ei uden Vanskelighed erholdt han et Honorar af 10 Daler for sine Fabler tilligemed nogle Sange og Satirer. Disse første Forsøg fandt den gunstigste Modtagelse. De skaffede ham Gellerts, Weißes og Øsers Bekjendtskab og Velvillie. Den sidste anbefalede ham til Gleim, der skaffede ham et lille Stipendium af det halberstadtske Domcapitel og underholdt en fortrolig Brevverling med ham. Da det nye Skuespilhuus skulde opføres erholdt Michaelis ved Øser det Hverv at forfærdige Bygningstalen. Derved blev han Publikum bekjendt. Han fik mange Bestillinger til Leilighedsdigte, hvorved han vilde have forbedret sine Omstændigheder endnu mere end han gjorde, hvis slige Arbeider ei alt for meget havde stridet imod hans Tilbøielighed. Imidlertid sørgede Lykken videre for ham. Foruden en Plads i Convictorium erholdt han eet af de betydeligste medicinske Stipendier. Medicinens Studium blev ham imidlertid stedse mere forhadt; han faldt 1768 i en Nervesygdom, der nødte ham til paa et halvt Aar at begive sig hjem, og hvis Følger han aldrig for-

vandt. Efterat han var kommet sig rev han sig gandske løs fra Medicinen. Leilighedsdigte udgjorde nu hans eneste Indtægt, og Noden tvang ham andengang til at blive Forfatter. Han udgav et Udvalg af hans Digte under Titel af: Einzelne Gedichte, paa hvis Drøftelse han havde anvendt et heelt Aar. Endeligt erholdt han mod Slutningen af Aaret 1769 paa Anbefaling af sine Venner Weiße, Garve og Engel, en meget fordeelagtig Hovmesterplads i een af de anseeligste Kjøbmandsfamilier i Leipzig. Aaret derpaa blev han kaldt til Hamburg for at besørge den hamburgske Correspondent. Ei istand til at skikke sig i den dertil nødvendige Orden og Punktlighed, blev han kort efter Theaterdigter ved det seilerske Selskab. Men ogsaa denne Forbindelse var af kort Varighed. Selskabets Forfatning blev stedse slettere, og Michaelis, der var kied af den megen Omreisen og det uregelmæssige Liv begav sig til Gleim, hvor han tillige lærte at kjende, Jacobi, Klamer Schmidt, Lichtwer, Rochow, Bergler, der gjorde ham hans Opholdssted til et sandt Parnas. Han sysselsatte sig med Udfiilningen af nogle Operetter, med poetiske Breve, hvoraf 6 Hefter udkom 1772 og med Forbedringen af sine trykte Digte og sine Fabler, da en Brystsygdom afbrød hans Virksomhed og bortrev ham den 30te Sept. 1772. Tydskland tabte i ham en Digteryngling, hvis første skjøndt ufuldkomne Forsøg berettigede til skjønt Haab.

Michaelis (Johan David), Ridder af den kongelige svenske Nordstjerneorden, Justitsraad og Professor i Philosophien i Gøttingen, var en Søn af Digteren Christian Benedict Michaelis og født 1717 i Halle. Han studerede her efterat han havde forladt Waisenhuset 1733, Theologie tilligemed Sprog, læste Collegier fra 1740, reiste det følgende Aar til England og kom tilbage til Halle over Hamburg 1742. Nu fortsatte han sine Forelæsninger indtil han 1745 blev kaldet som Privatdocent til Gøttingen med en ringe Gage. Det næste Aar blev han overordentlig Professor i Philosophien, 1750 ordentlig Professor, men ei i de orientalske Sprog, skjøndt han

holdt Forelæsninger i dem alle. Hans Forelæsninger bleve talrigt besøgte, og tillige havde han fra 1753-1770 Directionen for Göttinger-gelehrten Anzeigen saavelsom ved Videnskabernes Societet. I Aaret 1764 erholdt han Prædikat af Hofraad og blev paa en fransk Generals Anbefaling Correspondent ved Indskrifternes Akademie i Paris. Aaret forhen havde Kongen af Preussen villet tage ham i Tieneste; men han afslog det ved Qvintus Icilius gjorde meget fordeelagtige Tilbud. Siden blev han ei alene Ridder af Nordstjerneordenen, men og 1788 Geheime-Justitsraad og 1789 Medlem af Indskrifternes Akademie og det londonske Videnskabers Societet. Han døde i Aaret 1791. Udrustet med de meest udbredte Kundskaber, der omfattede selv de Gjenstande for den menneskelige Viden, der laae uden for hans egentlige Fag, den theologiske Philologie, og som han paa det heldigste vidste at sætte i Forbindelse dermed, virkede han hæderligt for sin Tidsalder og for Eftervernenen ved mundtlig og skriftlig Underviisning. Alle Orientalister i Tydskland lærte af ham, om ei ved mundtligt Foredrag, saa dog ved Underviisning af hans Værker. Til disse høre: en hebræisk Grammatik; chaldæisk, syrisk, arabisk Grammatik; Supplementa ad Lexica hebraica; Oversættelse af det gamle Testamente; Indledning til det nye Testamente med Tillæg til tredie Oplag; mosaisches Recht etc. For den egentlige Theologie skrev han et Compendium theologiæ dogmaticæ, der siden udkom gandske omarbeidet i en tydsk Udgave. Hans Dogmatik tilligemed hans Bibeloversættelse havde betydelig Deel i den systematiske Theologies Reform. Historie, Geographie og Naturkyndighed, saavidt Orienten angik, vandt betydeligt ved hans Bestræbelser, som f. Ex. hans Essay sur l'heure des marées dans la mer rouge, hans Spørgsmaal til et Selskab af lærde Mænd, hans Geographia Hebræorum extera og hans Udgave af Abulfeda bevise. Alle hans Skrifter røbe philosophisk Aand; han skrev ogsaa over nogle philosophiske Gjenstande f. Ex. over Principium indiscernibilium og vandt 1762 en af Berlinerakademiet udsat Priis om Meningernes Indflydelse paa Sproget

og Sprogets paa Meningerne. Han viste sig som Politiker i sit Ræsonnement over de protestantiske Universiteter i Tydskland. Hans svageste Side er hans Smag i Digtekunsten, hvorfor og de Dele af hans Bibelværk, som indeholde de poetiske Bøgers Oversættelse tilfredsstille mindst.

Michelson (Johan von) en udmærket russisk General, Ridder af flere russiske Ordener, blev født 1740 sandsynligt i Liefland, traadde 1754 i russisk Krigstjeneste ved Garden, tjente i Syvaarskrigen, blev saaret af et Bajonetstik i Slaget ved Zorndorf og befordret til Premier-Lieutenant; i Slagene ved Züllichau og Frankfurt an der Oder 1758 blev han blesseret af tre Kugler og ophøiet til Capitain. I Aarene 1769 og 1770 bivaanede han Tyrkekrigen som Major og blev saaret i Armen i Slaget ved Larga. I Aaret 1771 commanderede han et særskildt Detaschement i Polen og udmærkede sig ved Mod og Tapperhed. Han bivaanede under Suwarow Indtagelsen af Crakau, commanderede siden ved Lublin og erhvervede sig en glimrende Hæder ved sin Tapperhed, Mildhed og Uegennyttighed. Ved Radom tilføiede han Marschal Pulawsky, der truede hele Rusland og vakte stor Bekymring hos Keiserinde Catharina, et fuldkomment Nederlag og reddede Kong Stanislaus af Polen af hans Hænder. Men fortrinlig vigtige vare hans Tjenester imod Oprøreren Pugatschef (1774), hvem han efter flere Seire drev i en Ørken, hvor han af Levningerne af sit Partie blev udleveret til retfærdig Straf. Til Belønning herfor blev Michelson Oberst. I den russisk-svenske Krig commanderede han som Generallieutenant under Grev Mußin Puschkin, nødte Gustav 3die til at ophæve Beleiringen for Frederikshamm, erobrede 1789 det hele svenske Landskab Sawolax, og sendtes derpaa efter eget Forlangende til den store Armee i Moldau imod Tyrkerne. Her commanderede han under Potemkim Observationscorpset ved Ismail. Keiserinden udnævnte ham til Major ved Livvagten og Chef for Garden til Hest. Han bidrog paa denne Post meget til det heldige Udfald af Krigen mod Sverrig. I Aa-

ret 1805 stødte han som General for en Division til Kutusow i Måhren og var med i Slaget ved Austerlitz. I Aaret 1806 erholdt han som General af Cavalleriet Overanførselen over de i Moldau, Wallachiet og Besarabien indrykkede russiske Armeer, besatte Fæstningerne Choczim og Bender, indsluttede Ismail og slog Tyrkerne ved Turbatz og Csardartsm og holdt sit Indtog i Bukarest. Men de mange Krigsstrabadser havde svækket hans Legeme; han bukkede under for Gigtsygdom og døde ved Slutningen af Aaret 1806.

Midas (2) en Søn af Gordius og Cybele, var een af Phrygiens ældste Konger, om hvilken Fabelen fortæller mangehaande Sagn. Da han endnu som Barn laae i Buggen kom Myrer og bare ham Korn i Munden, hvilket Sandsigerne udtydede saaledes, at han engang skulde erholde store Rigdomme. Da han var bleven Konge og Bacchus paa samme Tid drog igjennem Phrygien, foer Silenus vild og kom til Midas, der beværtede ham godt og derfor erholdt den philosophiske Lære, at den største Lyksalighed var aldrig at være født, og den næste efter denne, at døe strax efter Fødselen. Derpaa førte han Silen igjen til Bacchus, der som Belønning tilstod ham at gjøre et Ønske. Midas ønskede, at alt hvad han rørte ved, maatte blive til Guld, og Guden tilstod hans Ønske. Men snart erkjendte Midas sin Ubetænksomhed, da ogsaa Spise og Drikke, som han skulde nyde, ved Berørelsen forvandlede sig til Guld. Nu bad han Bacchus at tage sin skrækkelige Gave tilbage. Guden opfyldte ogsaa dette Ønske og befalede ham at gaae op mod Strømmen af Floden Pactolus, dukke Hovedet ned i sammes Kilde og bade sig deri. Derved gik den Egenskab at forvandle alting til Guld over til Pactolus. Men denne Erfaring gjorde ei Midas forsigtigere. Da senere Apollo og Pan i Væddekampen om hvo af dem der var den dueligste Tonekunstner, valgte ham og Tmolus til Voldgiftsmænd, gav Midas Pans Syrinx Fortrinnet for Apols Lyra og blev derfor af Apollo straffet med et Par lange Æselsøren. Midas bestræbte sig vel for at skjule denne upassende Hovedpynt

med sin kongelige Hue; dog maatte han blotte sit Hoved for sin Barbeer. Omendskjøndt Kongen under de haardeste Trudsler paabød ham Taushed, trykkede denne Hemmelighed ham dog saaledes, at han for at skaffe sig Luft, gravede et Hul i Jorden og hvidskede ned i samme de Ord: „Kong Midas har Eselsøren", hvorpaa han tilkastede Hullet. Men kort efter opvoxede paa samme Sted Endeel Rør, hvilke, saa ofte Vinden bevægede dem, ganske tydeligt hvidskede de ovennævnte Ord, hvorved Hemmeligheden blev bekjendt over hele Landet.

Middelburg er Hovedstaden i den nederlandske Provinds Seeland og ligger paa Walchern. Den er en betydelig Stad med brede Gader, forskjellige prægtige Bygninger og henved 18000 Indbyggere. Her findes et naturforskende Selskab et Videnskabers Selskab, et Selskab til at befordre Maler-, Billedhugger og Bygningskunsten ꝛc. Handelen er betydelig, og en Canal gaaer herfra til Vließingen.

Middleton (Conyers) blev født 1683 i Richmond i Yorkshire og blev af sin bemidlede Fader opdragen med megen Omhyggelighed. I sit 17de Aar gik han til Cambridge, hvor han 1707 blev Magister og 1717 Doctor i Theologien og første Universitetsbibliothekar. I Aaret 1724 reiste han, deels for at styrke sin Sundhed, deels for at tilfredsstille sit Hang til antiquariske Kundskaber, til Italien, men vendte tilbage til England 1725, fordi de store Udgifter, han troede at maatte gjøre i Rom for sin Nations Ære, havde forstyrret hans Finanser. Hans Liv var en Kiede af literaire Feider, og ikke letteliq har nogen Lærd skrevet eller foranlediget flere Pamphlets end han. Han døde 1752 i Cambridge af en snigende Feber. Hans Hovedværk the history of the life of M. T. Cicero udkom først i London 1741 i to Quartbind. Ustridigt fortjener Middleton een af de første Pladser blandt Biographerne, omendskjøndt man ei uden Grund beskylder ham for, at han har været uheldig i Oversættelsen af Ciceros Breve og ei har forstaaet at give sin Stiil Correcthed og

Præcision nok. De fortrinligste af hans øvrige for Størstedelen theologiske og antiquariske Skrifter ere trykte sammen under Titel: Miscellaneous works of the late reverend and learned Conyers Middleton &c. 4 Quartbind. Hans Stridigheder med Bentley, der for hans Kjerlighed til Musikken kaldte ham Spillemanden, foranledigede en Broschure: Remarks paragraph by paragraph upon the proposal lately publish'd by Richard Bentley for a new edition of the greek testament and latin version, London 1721 hvorved han lærde Modstander bevægedes til at opgive sit Forehavende at levere en critisk Udgave af det nye Testamente.

Midgardsormen et skrækkeligt Uhyre, som Loke avlede med Jettequinden Angerbode. Den forestilles at omgive hele Jordkloden og skal være med ved Ragnarokr i Kampen mod Guderne.

Middag er det Øieblik, hvori Solens Middelpunkt gaaer igjennem et Steds Meridian. (See Culmination). Astronomerne begynde Dagen fra Middag og tælle 24 Timer efter hverandre til næste Middag. Efter den borgerlige Tidsregning i de fleste europæiske Lande regner man fra den ene Middag til den anden to Gange 12 Timer og lader Dagen begynde med Midnat. Saavel den astronomiske som borgerlige Tidsregning retter sig efter den sande Middag, der angives ved Soluhre, Gnomoner og andre Midler. Middel-Middag er forskjellig fra den sande; denne kommer snart tidligere snart sildigere end hiin og er den kun lig fire Gange om Aaret.

Middagsflade kaldes den Flade, som tænkes igjennem Toppunktet og Verdensaxelen og staaer lodret saavel paa Horisontens som Æqvators Flade. Skyggen af en lodret staaende Stok befinder sig i den sande Middags Øieblik i Middagsfladen.

Middelalderen. Man har træffende sammenlignet Oldtiden, hvori det sandselige Indtryk var herskende, med Menneskets Barndom, og med Rette kaldt den nyere Tid formedelst dens overveiende Tilbøielighed til Reflexion og dens mere sædelige Retning, Menneskets Mandomsalder: med lige Ret kunde man kalde Middelalderen (Tiden fra det vestromerske Riges Undergang eller mere indskrænket fra Carl den store til Reformationen) Menneskets Ynglingsaar ei alene formedelst Stillingen mellem den gamle og nye Tid, men især for dens Væsen, thi hvad der er Ynglingen Egent, stolt Følelse af sin personlige Kraft og trodsig Tillid til samme paa den ene Side og høi Sinds-Pirrelighed og let til Enthusiasmus hævet Modtagelighed for høie Ideer paa den anden, udmærkede gandske eiendommeligt den saa kaldte Middelalder. Efterat Oldtidens Egoismus havde naaet sin største sig selv tilintetgjørende Høide i det romerske Universaldespotie og sammes Sandselighed i Verdenshovedstadens Yppighed, henslæbte Menneskeslægten sig adskillige Aarhundreder i et characteerløst Halvliv, indtil Nordens kraftige Sønner, der udbredte sig over hele Vesten, aabnede en Epoche, som man dog kun eensidigt, kunde sammenligne med enkelte af Oldtidens Nationers Heltealder, thi, foruden den modige Trodsen paa egen Kraft, den friske Lidenskabelighed, der ene characterisere hine og hos de nordiske Folk erholdt rig Næring ved nye Seire, besadde disse og hiin varme Enthusiasmus for det Høie og Hellige, der gjør Middelalderens Historie saa tillokkende. Hine to Hovedtræk af den Tids Menneskehed forklare hiin Tids mange fremstikkende, saa aldeles eiendommelige Phoenomer; den forklarer samme bedre end den almindeligt for høit ansatte Sammensmeltning af den barbariske og romerske Characteer, thi Romerne havde ingen, og de nye Nødvendigheder, Tydskerne ved dem lærte at kjende, have blot bestemt Yttringerne af deres Væsen, ei dette selv. Dette gjelder endog om den meest indflydelsesrige Gave, Nordlænderne modtoge af Rom, nemlig Christendommen. Trods paa egen Kraft, iversyg Overdrivelse af Ideen om personlig Frihed vare Kilderne til Lehnsvæsenet og Næveretten saavelsom Stadlivet,

Gilder og Laug; hiin Tids Enthusiasmus var Kilden til den yndede og høie Poesie, der dengang blomstrede ligesom den paa den anden Side i sin hensigtsløse Blindhed gjorde Munkevæsenet og Hierarchiets Uddannelse mulig: begge Hovedmomenter avlede i deres inderlige Formæling Ridderskabets synderlige Phoenomen. Hvorledes Germanneren stedse betragtede det som en hellig Ret, at hjelpe sig selv overalt ved egen Kraft, og derfor viste den meest haardnakkede Ulyst til Tvang for Domstolene, saa at en ordentlig borgerlig Forfatning sildigt udviklede sig i nogle af Vestlandene, og i andre aldrig, hvorledes derimod enhver Mægtig efter Godtbefindende og Øvrigheden til Trods betjente sig af de Fordele, Overmagten skjenkede og ansaae for Ret hvad hans Arm formaaede, er viist i Artiklen Landefred. Nødvendigheden bragte snart Lehnsvæsenet istand, da Enhver, der ønskede at besidde nogen Magt behøvede en Mængde Tilhængere og Hielpere, og de Svagere behøvede en Beskytter imod Tidernes Vold. Kampen mellem Vasallernes Fordringer og Rettigheder og den kongelige Magt frembragte lidt efter lidt vore Statsformer (See Lehnsvæsenet). Lehnsvæsenet opfyldte de europæiske Stater med en utallig Mængde Landbesiddere, der igjen havde Hære af Vasaller under sig, beskyttedes af Landsherren og vare stedse rustede til Krig. I deres Stolthed kjendte de ingen Lov uden Ærens selvskabte og de foragtede alle Ubemidlede, alle, som ei vare Krigere som en forskudt, til Liden skabt Menneskeclasse. Skulde denne Classe kunne boe imellem hine uden at blive dem underdannig (livegen) saa maatte Forening af Kræfter frembringe Ligevægt, som den Enkelte ei var istand til, og under dens Beskyttelse stille Industrie og bevægelig Rigdom imod Landbesiddelsen. Denne Nødvendighed bragte Stæderne frem. Smaae Anlæg af Bygninger opkom i Førstningen under Beskyttelse og Fogedregjering af de samme Grever, Biskopper og Abbeder, som de siden bleve saa frygtelige, og hævede sig især i det 11te Aarhundred ved Borger- og Kunstflid til en Velstand, der satte dem istand til, snart at kjøbe snart at tiltvinge sig Friheden. De bleve ei staaende derved, men begyndte at danne smaae Stater i den

store, ja de fleste (i Tydskland og Italien) turde vove ei at ville erkjende andre over sig end Keiseren og Riget (alerede dengang for det meste kun tomme Navne). Stærke, høie Mure, uigjennemtrængelige Bolværker for den Tids Krigskunst beskyttede i Forening med Borgernes Tapperhed Stædernes Frihed og skildte dem fra Landets Tyranner; en velordnet borgerlig Forfatning sikkrede Rolighed og Velfærd i det Indre, medens Handel og Industrie befæstede disse Anstalter ved Sammendyngelsen af gedigne Rigdomme. Stædernes Velstand og den der herskende Beqvemmelighed lokkede endog mange af Adelen til at nedsætte sig deri, ja de tragtede ivrigen efter at erholde Øvrighedsembeder i samme, og snart reve de, vante til at befale, i mange Stæder disse alene til sig. Jo mindre fast Statsforfatningen var i et Land, og jo utaaleligere derfor de Stores Overmod, til desto større Blomstren og til desto betydeligere Magt saae vi disse Stæder hæve sig; saaledes bleve de i Tydskland og Italien Keiseren selv frygtelige. I Aragonien var den tredie Stand alerede fuldkommen uddannet i det 12te Aarhundred; i England tiltvang Stæderne, i Forening med Baronerne, sig alerede 1215 Magna Charta, og i Frankerig hævede de sig derved, at Ludvig den tykke og hans Efterfølgere, især Philip 4de omtrent 200 Aar efter ham, fandt det overeensstemmende med deres Politik, at tage tredie Stand i Beskyttelse mod de Store og derved styrke sig imod disse. Men Stæderne i disse Lande naaede dog aldrig den Magt som de tydske og italienske. Hvad enkelte Stæder ei formaaede bevirkedes ved Fleres Forbindelse, hvoraf det lombardiske Forbund i Italien, det hanseatiske, rhinske og schwabiske i Tydskland fremtraadde som store frygtelige Magter. Under en saadan Magts Beskyttelse og fredede bag Stædernes Mure trivedes heldigen Kunster og Haandteringer og ethvert Slags Aandsdannelse. De vigtige Opfindelser, som vi endnu sætte Priis paa ere for det meste af Borgere i hine smaae Fristater, eller ere dog foranledigede ved sammes Industrie og Handelsaand. Med Forfatninger, der lignede Oldtidens syntes og sammes Aand igjen oplivet: alle Athenens, Spartas og Roms Dyder og

Laster finder man igjen især i Italiens Fristater, hvor Climatet endnu var det samme som for halvandet tusende Aar siden; samme Fædrenelandskjerlighed, Strenghed i Sæder og Tapperhed, de samme, kun endnu heftigere Partiestridigheder, Regjeringsforandringer og ærgjerrige Rænker, samme Kjerlighed til Kunster og Videnskaber, skjøndt under en anden Skikkelse. Men selv disse Stater blev i deres Indre ei gandske frie for den trodsige Tidsaands Indfindelse, hvilken de modstræbte og kunde ei blive det, opfyldte af saa mange Adelige. Overvægten af den Enkeltes Magt, ligesaa farlig som let truende i alle Fristater, blev dobbelt frygtelig ved denne Aand og nødte de svagere Borgere, i samme Fare, der havde givet deres Fædrenestad sin Oprindelse, til samme Redningsmidler: de forbandt sig nøiere for at sikkre deres Rettigheder. Slige Selskaber, der sædvanligt indgikkes af Folk af een Haandtering, og foruden Sikkerhed havde til andet Hovedmaal Vedligeholdelsen af indvortes Orden i hine uordentlige Tider, kaldte man **Gilder** eller **Laug** (arti), og de forestodes af Laugsmestre. Den strengeste Forfatning syntes dengang nødvendig til Opnaaelsen af hine Maal. Kun ved Udholden af visse Læreaar og Fremrykken igjennem visse Grader kunde man blive Laugsmedlem, med den Ret selv at udøve Laugets Haandtering; dog tilkjøbte senere ogsaa andre for Penge Optagelsen i et Laug, hvis Haandtering de hverken forstode eller udøvede. Thi disse Laug bleve i det 14de Aarhundred saa stærke og mægtige, at de reve Regjeringen i Stæderne, som indvandrede Adelige hidtil næsten ene havde havt i Hænderne, saa godt som udelukkende til sig og lærte Adelen, at det ei sømmede den, som ved ingen Kunstfliid bidrog til Stædernes Blomstren, at nyde sammes Beskyttelse og Fred eller vel endog beherske dem. Adelen, for saavidt den blev i Stæderne efter disse Omvæltninger, sikkrede sig ligeledes ved at træde sammen i nærmere Forbindelser (Familieselskaber) og Landadelen dannede store Forbund mod Stædernes Magt (see Art. Landefred). Overhovedet blev Laugsvæsenet, der forekom de Bedre som det eneste Middel mod Tidernes Uorden, saa almindelige, at man næsten aldrig traf paa

Mennesker af samme Bestemmelse og Levemaade, uden at de vare nøiere forbundne ved visse Love og Laugsbestemmelser. Selv Videnskaberne maatte i Universitetsforfatningen hylde denne Aand ved at giennemgaae de akademiske Grader, ja endog de frie Kunster paalagde sig i den senere Tid af Middelalderen Laugstvangen (see Mestersangere), hvorved vist nok Videnskaber saavelsom Kunster bleve langt tilbage fra den Fuldkommenhed, som det frie Liv i Stæderne, deres Element, syntes at love dem; thi Intet er dem skadeligere end hiint Pedanterie, hiin Tvangret, hiin afgudiske Tilbedelse af Skik og Vedtægt, som Laugstvangen fører med sig. Ligesaa havde hiin Tidsalders mærkværdigste Indretning, Ridderskabet, alle Laugsforfatningens Egenheder. Krigen var Adelens Haandtering. Hvo af samme der ei var Ridder, turde ei føre en Landse eller anføre Rytterie, og kun flere Aars Krigstjeneste som Riddersvend (Knappe) gav selv den meest Adelfødte Fordring paa Ridderslag. Men Riddersvend, Ridder og Bannerherre vare besjelede af samme Æres, Stolthheds, Kjerligheds og Andagts Aand. Hiin Krigerkaste af Adelsmænd opofrede Gud, Æren og Damerne deres Arm og deres Sværd, og, naar der var Fred, udøvede de ved Siden af hjertelig Fromhed og Krigsøvelser, hiin ædle Skik, hvilken man som uadskillelig fra Tapperhed, kaldte med det eensbetydende Navn Galanterie (see Riddervæsen). Middelalderens Enthusiasmus for Religionen viste i sine Virkninger Ting, som vor Kulde neppe kan begribe Muligheden af. Her see vi Ynglinge og Jomfruer i Hundreder i deres kraftigste Livsblomstren at indslutte sig indenfor mørke Mure eller begive sig hen i øde Ørkener, for at tilbringe Livet under Bønner og Selvpinelse; vi see aarligt tusende vandre barfodet og fastende mange hundrede Mile gjennem Farer og Møisommeligheder for at holde deres Andagt ved Christi Grav; vi see Hundrede tusende drage didhen med Kors og Sværd for med Livsfare at befrie hine hellige Steder fra de Vantroende. Denne sværmerske Hengivelse og Sindsstemning var herligt skikket til at formilde hine Tiders raae Kraft og gjøre den menneskelig og elskværdig; men egennyttige Mennesker

forstode ogsaa beqvemt at benytte samme til deres Hensigter. Samvittighedstvang, Kjetter- og Jødemyrden, det pavelige Hofs yppige Glands og Hierarkiets alt nedtrykkende Maskine bleve de sørgelige Frugter af denne djevelske Misbrug. Mod den verdslige Arm, som Lehnsvæsenet og Vasallernes Hær alene gav Fasthed og Bevægelighed, dannede Paven rundt omkring sig en uhyre Hær af Erkebiskopper, Biskopper og Præster, men endnu mere af Ordensgeneraler, Provincialier, Abbeder og Munke, uovervindelig ved dens Magt over Samvittigheden og ved de geistlige Vaaben, der vare i dens og dens Overhoveds Magt. Paven, der efter Alles Troe var i Besiddelse af den Magt at gjøre lykkelig og ulykkelig i denne og Verden, at binde og løse for Evigheden, beherskede uindskrænket de Christnes Gemytter. Alle det vestlige Europas Konger erkjendte ham for Christi levende Statholder, mange vare ham lehnspligtige, mange skatskyldige, næsten alle lydige og underdanige eller ulykkelige Offere i den forgjeves Kamp mod Overlægenheden. Paa en Tid, da man i de færreste Lande tænkte paa at binde Fyrsterne ved Statsgrundlove, hvor de efter Tidernes Aand vovede alt hvad de vare istand til, var det en uvurdeerlig Fordeel at Paverne Aarhundreder igjennem stode alene med Folkene imod Fyrsternes Fordringer, men Geistlighedens Yppighed, Grusomhed, Herskesyge og Had mod Oplysningen fra Paven til den ringeste Tiggermunk blev en Forbandelse og Skamplet for den ellers paa herlige Phoenomener saa rige Middelalder. Forgjeves stræbte Begeistrede, som Arnold fra Brescia og Waldenserne, Wicleff, Huß og deres Tilhængere, ved Erindringen om den gamle Kirkes Simpelhed og Reenhed at styrte det nye Babylon; de fandt ei mange Tilhængere blandt Samtidige, der vare vante til Kirkens Overmagt, og ei endnu vare modne nok til Aandsfrihed og for Størstedelen den skjendigste Undergang i deres ædle Bestræbelse. Hierarchiet forstod at sætte nye Bolværker mod sine nye Fiender; Bettelordener og Inquisition maatte hindre det 13de Aarhundreds fremdæmrende Lys fra at trænge ind i Mørkhedens Rige; Banstraaler og Interdict holdt Christenheden i Frygt og Skjelven;

indtil endelig, da Tidernes Tegn, almindelig Udbredelse af frie Tænken i Videnskaberne, en klogere Indretning af Monarchierne og det religiøse Sværmeries Afkjølen alerede bebudede, at Middelalderen nærmede sig sin Ende, den eneste Luther høitideligt for Europas Øine erklærede Christenhedens Uafhængighed af Paven. Hiin Tid, fuld af Kamp og Daad, Stolthed og Frihed, Hengivelse og Kjerlighed, Andagt og Begeistring maatte være en poetisk Tid; hine Mennesker, der dreve alt hvad de begyndte med deres hele Kraft og med barnlig Hengivenhed, maatte have mere Evne for Digtekunsten end nogen før eller dem. Fornemmeligt bleve Ridderne, ved deres mellem Krig og Kjerlighed, festlig Pragt og religiøse Øvelser deelte Liv, umiddelbart og uvilkaarligt poetisk stemte og ledede til poetiske Synsmaader af Livet. Derfor see vi fra det 12te Aarhundred yndige Digtere fremtræde blandt Ridderne, og det i saa stor Mængde, at man nødes til at bekjende, at i en poetisk Tid er ethvert aandfuldt og sædeligt Menneske en Digter. I det sydlige Frankerig, hvor Riddervæsenet først uddannede sig, viste sig og de første Gnister af den moderne Poesie; de provençalske Troubadourer, der sang især ved Berengarernes galante Hof i Toulouse, ere deres Fædre. Snart efterlignedes de af de franske Trouveres menetriers) og de tydske Minnesangere i deres egne Sprog; Italienerne sang i Begyndelsen af Mistillid til deres lingua volgare i det provençalske og Englænderne af samme Grund i det franske Sprog. Men snart dannede hos disse de saa kaldte Minstrels en Nationalpoesie, og Italienerne erholdt fra den Tid, den store Dante havde sat den toscanske Dialect i Anseelse, Fortrinnet i den moderne Poesie for alle de andre Nationer ved sammes videre Uddannelse og ved Bestemmelsen af dens Former, og naaede ved Petrarca og Boccaccio, men fornemmelig ved den eneste Dante den høieste poetiske Berømmelse. I Spanien lignede den cataloniske Poesie den provençalske, men den castilianske og portugisiske var mere laant af Araberne. Ved Spaniens, Tydsklands og Frankerigs Hoffer, opoffrede de ridderlige Digtere og blandt dem selv Fyrster, den Tid de havde

tilovers fra Vaabendaad, en Digtekunst, der her gik ud fra det fineste Galanterie, hist fra den meest glødende Kjerlighed og i begge havde sit egentlige Væsen. Derfor digtede, componerede og sang hine Lyrikere (thi ligesom de Gamle forenede ogsaa disse hine tre Kunstgrene, som kun Mangel paa Evne til Skade for Kunsten har adskildt), i deres søde Sange Intet uden Kjerlighed og det elskovvækkende Foraars Herlighed. Ved Siden af denne lyriske Poesie uddannede sig og den episke, som hos enhver poetisk Nation begynder den digterske Stræben og giver den Fasthed og Middelpunkt, underligt skjøn og stor i Kraft og Omfang. I Meget erindre deres Værker om Grækernes Epopeer; men det Anelsesfulde og Hemmelighedsrige, hvoraf de ere gjennemtrængte, berettiger os til at skjelne denne Epik under Navn af Romantik fra hiin, ja endog i visse Maader modsætte den samme. Der ere tre Fabelkredse, hvori Middelalderens episk, romantiske Digtninger fornemmeligt bevæge sig, og som i deres Rigdom have givet Stof til en Mængde deels endnu existerende, deels tabte Digte. Kun Italien blev dem fremmed; thi dette Land gjaldt den store Dante for Alt, og han staaer høit over og langt udenfor alt dette, saa meget og hans Retning mod Kjerlighed og Andagt svarer til hiin Tids almindelige Characteer. Den første og ægte tydske blandt hine Fabelkredse er Nibelungernes og hvad dertil hører om Siegfried, Etzel, Dietrich von Bern, Otnit, Hug- og Wolfdietrich og andre Helte fra Folkevandringens Tider. Dernæst følge de ligesaa gamle Fabler om den brittiske Kong Artus, hans runde Bord og den hellige Graal, der ere besjungne i Frankerig efter gamle brittiske eller kymriske Sagn og siden af tydske Digtere; hertil høre Titurel, Parzifal, Tristan, Iwain, Lohengrin, Gawain, Daniel von Blumenthal, Troldmanden Merlin og andre. Til disse to kom endnu den tredie, oprindeligt franske, Fabelkreds om Carl den store og hans Pairer, om Roland, Troldmanden Malegys og de fire Hammonsbørn. Romanen om Amadis fra Gallien er eiendommelig for Spanierne og hører ei til nogen af disse tre Kredse. Desuden bear-

beidede Middelalderens poetiske Tilbøielighed ogsaa historiske Begivenheder fra de ældre og nyere Tider især Alexander den stores Bedrifter og Korstogene, videre bibelske Historier, ja endog Homers og Virgils ældre Epopeers Stoffe til nye store Digterværker, vist nok af ulige Værdie (see Minnesangere). Men, hvad enten det nu laae i politiske Aarsager eller i Forgjengeligheden af alt Skjønt, eller, maaskee snarere, i Ridderskabets, Poesiens Pleiemoders Forfald og overhovedet i den tiltagende Forsvinden af Barnligheden, hvori den bevægede sig, for Eftertankens Mandsalder, Middelalderens sidste Aarhundreder vare Poesien i høieste Grad ugunstige. Sangene forstummede næsten gandske i Tydskland, Frankerig og Spanien fra det 14de Aarhundred; kun Italien fik nu først sin Petrarca og Boccaccio, England sin Chaucer. Der var ingen Fabel i hine tre indholdsrige Kredse, der i det 13de Aarhundred jo var bearbeidet af flere i Væddestrid og den manessiske Samling indeholder 1450 Minnesange af 136 Digtere fra dette Aarhundred; derimod opstod fra det 14de Aarhundred næsten ei een eneste Digter blandt Ridderne; de Gamles episke Digtninger bleve forglemte over prosaiske Romaner, hvori man havde udvandet deres Fabler, og Lyriken faldt i Tydskland og Frankerig i Mestersangernes plumpe Hænder, der fortrykte den og skjøndt den var saa godt som død, tiltroede de sig dog at kunne holde den i Live ved Reglers Tvang og Laugsstrenghed, og dette Skinliv forekom dem sandt og fortræffelidt (see Mestersangere). Saaledes blev det og i det 15de Aarhundred; hvilket, ligesom kun lyttende efter de store Verdensbegivenheder, der forberededes og den Kamp, der gik samme i Forveien, og hengivet til den Reflexion, de frembragte, var langt fra de lykkeligere og mere poetiske Tiders muntre Aandsspil, fredeligt uforstyrrede Selvbetragtning og Omskuen. Først ved den yderste Ende af Middelalderen, eller rettere da den endnu kun levede i Erindringen, da selv hiin Reformatorernes antienthusiastiske Enthusiasmus, og de Bevægelser samme vakte, alerede havde laat sig noget, kaldte Ariost Fablerne om den store Carls Pairer, ved at danne dem til et nyt stort Digt fra Børneeventyrer-

nes Sphære igjen ind i Digtekunsten, og Spanien saavelsom England erholdt nu først en nye Nationalpoesie ved Cervantes og Shakespeare. Men hvilken Forskjel mellem disse skabende, deres Stof beherskende Aander, der udøse den hele Sjel i deres Digtninger, saa at man ei veed, om man meest skal beundre Sindet, hvori de føltes, Phantasien, hvori de dannedes eller Forstanden, hvori de ordnedes, og i hvis Værker humoristisk ofte ironisk Bi-Tendens eller Baggrund forkynder den nyere Tids Sønner, og mellem hine Middelalderens barnlige Sangere, der toge Verden som den var, og trohjertigt, af fuldt Bryst, mere som Folkepoesiens Organer end som selvstændige Digtere, lode tone hvad Forstanden uvilkaarligt lydig eftersagde Sindet, den særdeles virksomme Kraft i deres Værker. Blandt Middelalderens dannende Kunster udmærker sig især Bygningskunsten ved fuldkommen Eiendommelighed og Originalitet. Naar man i Oldtidens herligste Bygningsværker umiskjendeligt iagttager den første raae Vaanings Form og følgelig Oprindelsen af Nødvendigheden, naar de vise sig for os blot som en Tilfredsstillelse af denne under en skjøn, behagelig Form og ei ville være andet end netop skjønne Bygninger, saa ligger derimod den saakaldte gothiske Bygningskunsts Væsen i en dyb, stor Idee, som den fremstiller og symboliserer med Sandhed. De øvrige Kunster, som først i det 14de og 15de Aarhundred kom fra Grækenland til det vestlige Europa, saae Middelalderen kun i deres Barndom. Middelalderens svageste Side er den videnskabelige. Men dette var en Følge af hiin Tids ungdommelige Aand; thi hine alene paa Handlen opmærksomme Mennesker duede lidet til det siddende Liv, til vedholdende ivrigt Studium. De Bestræbelser, Carl den store anvendte paa Videnskabelighedens Fremme og Opmuntring og Folkeculturens Udbredelse, virkede neppe hans Levetid til Ende, thi de vare ei i Tidens Aand. Flere Aarhundreder efter ham faldt det ei nogen germannisk Mand ind, at nogen Kundskab kunde baade ham, uden den at føre sin Landse og styre sin Hest. Dette Barbarie gik saa vidt, at de fleste

Lægfolk, de Fornemste ei undtagne, neppe kunde læse eller skrive. Hvo der havde lært dette ansaaes for en Lærd af Betydenhed, og hvo der, som sjelden Undtagelse, havde erhvervet sig flere Kundskaber især i Mathematik og Naturkyndighed, stod i Fare for at blive brændt som Troldmand og Hexemester. Munkene alene bleve, ved Eensomhed og Tidslede saavelsom ved Nødvendigheden af nogen Kundskab i det latinske Sprog, hvilken den romerske Ritus fordrede, drevne til et Slags videnskabelig Beskjeftigelse, hvortil de anvistes i Dom- og Klosterskolerne. Men deres literaire Arbeider indskrænkede sig til Afskriven af gamle Forfattere, dog især af Kirkefædrene, og deres Frembringelser til for det meste tørre, tankeløse Krøniker om den Tids Begivenheder. Dog skylde vi dem Tak for begge Slags Arbeider, da der manglede dygtigere Hænder. Ved deres Flid ere Oldtidens kostare Levninger, Materialier og Opmuntring til nye Dannelse, for en stor Deel vedligeholdte, og af deres Annaler øse vi den eneste Kundskab om den Tids Begivenheder og Sæder. Da Middelalderen kun er en Periode i den europæiske Historie og ei i Orientens, saa forbigaaes her Arabernes samtidige videnskabelige Bestræbelser, som forhen er omtalt under Artikelen arabisk Literatur. Ligesaa lidet kjender det græske Keiserdom, denne svage, kjedsommelige Fortsættelse af det romerske, nogen Middelalder; thi matte Oldinge kunne ei foryn- ges. Derfor er de derværende Lærdes døde Videnskab saa længe fremmed for nærværende Betragtning, indtil samme indpodet i Vestens ædle Stamme, bærer nye herlige Frugter. Men, da Verdensaandens Gang ei længe taaler nogen afgjort Eensidighed, saa følte man i dett 11te Aarhundred igjen i Europa Nødvendigheden af at tænke, Smagen paa Videnskaberne vaktes igjen hist og her, deels fra Klosterne, men meest senere ved Borgerstandens Industrie, og Studeringerne opmuntredes siden ved Henrik 2den af England, Hohenstauferne, Ludvig den hellige, Alfonserne og andre aandrige Fyrster. Fra denne Tid, fra Lanfrank, Abelard, Johan af Salisbury o. A. manglede det hele Middelalderen igjennem ei paa enkelte udmærkede Mænd, hos hvilke

den Kulde, deres Samtidige viste imod Videnskaberne, endnu mere forstærkede den enthusiastiske Iid for samme. Da kunde man vel, i Følelsen af, at Phantasiens og Sindets Overvægt hidtil havde staaet i Veien for den videnskabelige Aandsvirksomhed, troe, at dette Forholds Omsætning var nok til at fremme samme. Hvordan var man ellers falden paa en nye, hiin Tids Aand egentlig modstridende Eensidighed, paa blot, nogen Skjerpelse af Forstanden eller rettere kun Skarpsindigheden. Denne Retning viste sig især i den skolastiske Philosophie og Theologie, som tillige, formedelst Bøgers store Sjeldenhed paa den Tid anbefalede sig ved sin Uafhængighed af egentlig Lærdom. Denne lod og hiin Tids Lærde finde overordentlig Smag i den romerske Lovbog, den mennesk elige Skarpsindigheds uudtømmelige Skatkammer. At studere samme, lære den udenad, forsyne den med Glosser og Oplysninger var et Arbeide især Italienerne ei kunde blive kjede af. Det samme gjorde Philosopherne med den skarpsindige Aristoteles, for hvem Middelalderen havde en ubegrændset Høiagtelse, uagtet den kun kjendte ham af arabiske Oversættelser eller rettere Omsmeltninger. Men det Slemmeste og den egentlige Hindring for videre Fremskridt var, at man snart over hine Commentarer, Glosser og Compendier forsømte og forglemte Kilderne selv. Da flere Lærdes Forening paa eet Sted dannede Universiteterne, erholdt ogsaa disse aldeles Tidens Præg, saavel i den ovennævnte, Videnskabernes Blomstren saa skadelige Laugsform, som i denne udelukkende dialectiske Retning. Jurisprudens, Theologie og hvad man kaldte Philosophie eller rettere den Kunst spidsfindigt at disputere over alt, bleve alene agtede og, disse Videnskaber, som dog i det 11te Aarhundred vare paa bedre Veie ved alvorligt Kildestudium, tabte dem fra Midten af det 12te Aarhundred aldeles i det skolastiske Sophisteries Bjeldelyd. Lægekunsten blev i hiin Tid kun dyrket af nogle relativt fortjenstfulde Araber og Salernitanerne, der havde lært af dem, paa en nogenlunde betydende Maade; iøvrigt var den en Slavinde af Astrologien og en Gjenstand for skamløse og uvidende Bedrageres Speculation, især af den jødiske

Nation. Philologien havde i Lanfranks og Abelards Tid en lykkelig Periode, men blev igjen gandske forglemt i det 11te og 12te Aarhundred. Uagtet denne Videnskabernes ufrugtbare Behandling, stode dog de Lærde dengang i høi Anseelse, og den høieste akademiske Grad sattes ved Siden af Riddérværdigheden. Universiteterne viste sig paa deres Side saadan Ære værdig ved deres Uafhængighedsaand imod Paver og Fyrster. Ved al Mangel paa Værd forresten havde dog hiin Tids Disputeresyge den Fortjeneste under Paaskud af Catheder-friheden, at muliggjøre Foredraget og Drøftelsen af Sandheden, som det aarvaagne Hierarchie maatte skye, og den er, ved Luthers i Wittenberg opslagne Theser, bleven en betydelig Anledning og Betingelse for Reformationen og følgeligen for det nye Lys i Videnskaberne. Dog har ei, som mange ere tilbøielige til at troe, Reformationen alene givet Signalet til en høiere videnskabelig Stræben og Frihed i Tænken; selv avledes den snarere af denne Stræben og denne Frihed, der allerede vakket nogle Menneskealdre før, især var uddannet ved de fra Constantinopel flygtede Lærde og Bogtrykkerkunsten, ved Italiens gode Hoveder og Videnskaberne yndende Store, og selv i Tydskland herligt havde viist sig i Broderskabet fra Deventer, i Weßel, Erasmus, Celtes, Reuchlin o. A. Men, da disse Mænd fremstode og den nye Oplysnings glimrende Sol stod op, ophørte Middelalderens romantiske Skumring. Dette maa tjene som Hovedcharacteertræk for en Tid, som en nyere Historieskriver træffende har kaldt de miskjendte Fortjenesters Tid. Det i vore Dage saa ofte gjentagne Spørgsmaal, hvilken Tid der vel har været bedst, vor eller hiin, synes let at besvare. Hvilken Olding, hvilken Mand ønsker ei ofte sine Ynglingsaar tilbage? den Selvtillid, hvormed han haaber, hvis de kom tilbage, at undgaae saa mangen dengang begaaet Feil er vistnok kun Selvbedrag, for saavidt som Ungdom og Erfaring ei kunne forenes. Her gives korteligt kun Hovedepocherne af Middelalderens Historie, da det Udførligere omtales ved de enkelte Stater. Paa Uddannelsen af de enkelte germanniske Stater nærmest efter Folkevandringen følger, efter nogle Aarhun-

breder, Carl den stores Universalmonarchie. Det var af kort Varighed, men fra samme vedblev Ideen om hele Christenhedens Eenhed under eet geistligt Overhoved, og under det nyvækkede romerske Keiserdoms verdslige Skytsherredom, en Idee, der virkede mægtig hele Middelalderen igjennem. Derpaa fulgte de europæiske Staters nye Skikkelse efter Carolingernes Fald, nye Barbarers Ødelæggelsestog, nemlig Saracenernes i Syd, Normannernes i Nord og Vest, Ungarernes i Øst; Normannernes Colonier i Frankerig, Italien og England. Fra disse romantiske Eventyrere udgik fornemmeligt Ridderaanden, der gjennemtrængte hele Europa. Christendommen trængte ind i de slaviske Lande. Kamp mellem den geistlige og verdslige Magt forstyrrede Christenheden. Ideen om deres Eenhed saavelsom Ridderaanden forherligedes i Korstogene, hvis lykkelige Udfald hiin Tvedragt tilintetgjorde. Stæder og tredie Stand opkom, den orientalske Handel udbredede sig over Italien mod Vesten og ved Hansen i Norden. Geistlighedens Fordærvelse yttrede sig i to Epocher, efter Carl den store og efter Gregor den store (ei ved dem). Tiggermunke og Inquisition fremkom, den keiserlige Anseelse forfaldt i Tydskland og Italien, hvilke Lande ogsaa forstyrredes ved Næveretten. Andre Riger erholdt meer Fasthed, paa et Sted constitutionel, paa et andet despotisk. Kunster og Videnskaber fremblomstrede paa nye og Universiteter stiftedes. Paverne tabte meget af deres Anseelse ved deres Afhængighed af Frankerig, ved det store Schisma og Concilierne i Costnitz og Basel. Det østlige Keiserdoms Undergang foraarsagede byzantinsk Lærdoms Udbredelse i Europa ved flygtede græske Lærde, men Tyrkernes stærke Fremtrængen satte tillige hele Christenheden i Skræk. Bogtrykkerkunsten blev opfunden; en nye Verdensdeel opdagedes saavelsom Søveien til Ostindien og Reformationen begyndte.

Middellandske Hav (det) har dette Navn af sin Beliggenhed mellem Europa, Asien og Afrika. Det er egentligt en Deel af det vestlige Ocean, og hænger mod Vest ved Gibraltarstrædet sammen med det atlantiske

Hav og mod Nordost ved Dardanellerne og Constantinopelstrædet sammen med det sorte Hav. Enkelte Dele af samme have igien særskildte Navne som det adriatiske Hav, Archipelagus.

Middelsalte kaldes i Chemien de sammensatte Salte, der fremkomme af Syrernes Forbindelse med Ludsaltene eller med indslugende Jordarter, naar disse Ludsalte eller Jordarter ere mættede med Syrer (Neutralsalte). Man deelte dem fordum i fuldkomne eller sande ɔ: saadanne, som fremkomme af Syrers Forbindelse med Ludsalte (Neutralsalte i indskrænket Forstand) og i ufuldkomne eller jordagtige ɔ: saadanne, der fremkomme af Syrers Forbindelse med Jordarter. I mere indskrænket Forstand kalder man nu sædvanligt kun de sidste Middelsalte. Der gives saa forskjellige Arter af disse, som Antallet af de eiendommelige Jordarter og Syrer formerede med hverandre og man benævner dem af den Jordart og Syre, som man har taget dertil f. Ex. svovlsyre Bitterjord, Bittersalt, engelsk Salt, svovlsyre Aluunjord, Aluun ꝛc. Glaubersaltet, det almindelige Kjøkkensalt ere ildbestandige Middelsalte, som have det mineralske Ludsalt til Basis.

Midnat kaldes den Tid, som er Middagen modsat og 12 Timer forskjellig fra den. Den bestemmes af det Øieblik, hvori Solen med Hensyn til sit tilsyneladende, kunstige Omløb med Hensyn til sit Middelpunkt har naaet sin største Dybde under et Steds Horisont. Fra dette Øieblik tager Dagen sin Begyndelse efter borgerlig Regning.

Mieris (Frants), een af de berømteste Malere af den nederlandske Skole, blev født 1635 i Leyden, hvor hans Fader var Guldsmed og Juveleer. Han studerede under Bliet, Gerard Douw og van dem Tempel; men især antog han den anden af disse Mestres Stiil og Maneer og kan ansees som hans fortrinligste Discipel. Hans Arbeider ere Portraiter, Familiestykker og Scener af det daglige Liv; i alle efterlignede han Naturen med beun-

dringsværdig Fuldkommenhed. Med al Gerard Douws Fiinhed forbandt han et bedre Valg af Gjenstandene og var mere correct i sin Tegning. Hans Colorit er og renere og hans Pensel kraftigere og mere aandrig. Klædernes forskjellige Stoffe efterligner han med uopnaaelig Sandhed. Hans Malerier have den Værdie, som man skylder Kunstens efterlignende Grene, i deres største Fuldkommenhed. De bleve alerede strax dyrt betalte, saa at Mieris kunde sætte sin Fortjeneste i en Time til een Ducat; Prisen paa adskillige af hans Stykker steeg dog siden ulige høiere. Desuagtet var han for sin Efterladenhed og Mangel paa Afholdenhed stedse i en trykkende Stilling. Hans Creditorer bragte ham endog i Fængsel og forlangte af ham, at han ved Udøvelsen af sin Kunst skulde skaffe dem deres Penge og sig selv sin Frihed, men han svarede dem, at Penselen vilde falde ham af Haanden ved Synet af Bolte og Laase. Som Beviis paa hans Gavmildhed fortæller man følgende Træk. Han var i Drukkenskab engang falden i en Canal, en Skoflikker og dennes Kone trak ham op, førte ham hjem og bragte ham i Seng. For denne Tjeneste forærede Mieris dem et Malerie, som de solgte for 800 Gylden. Et af hans skjønneste Malerier var en afmægtig ung Kone, ved hvilken Læge er beskjeftiget og ved hvilken en gammel Kone staaer. Mieris døde i sin Fædrenestad 1681 og efterlod to Sønner Johan og Wilhelm, ligeledes to duelige Malere. Den Sidstes Søn, Frants Mieris den yngre er af mindre Betydning.

Mignard (Pierre) var født i Troyes 1610. Hans Familienavn var egentligt Mores, men hans Fader, der nedstammede fra England, forandrede det til Mignard. Han var i Forstningen bestemt til at studere Medicin, men han viste alerede i sit 11te Aar saa stort Talent for Kunsten, at hans Fader satte ham i Johan Bouchers Skole i Bourges. Derpaa studerede han i Fontainebleau Primaticcios, Rossos og Niccolo del Abbates Værker. I sit 15de Aar udmalede han alerede Slotscapellet i Coubert en Brie og besøgte derpaa den berømte

Vouets Skole. I Aaret 1636 gik han til Kunstens egentlige Fædreneland, Rom og dannede sig efter Rafaels og Tizians Mesterværker. Her sluttede han en inderlig Venskabsforbindelse med den berømte Alphons du Fresnoy, saa at man pleiede ei at kalde dem andet end de Uadskillelige. Dette nøie Forhold fortsatte de, efterat være komne sammen igjen i Paris, til deres Død, fornemmeligt da den sidste, som Lykken aldrig viste sig gunstig, blev understøttet og paa det ømmeste behandlet af Mignard. Snart udmærkede denne sig ved adskillige historiske Malerier og Portraiter, blandt dem Pave Urban den VIIIdes og Alexander VIIdes. Han maatte ogsaa senere under sit Ophold i Venedig male en stor Mængde Portraiter. I Aaret 1658 kaldte Colbert ham i Ludvig 14des Tjeneste og han fandt ved sin Tilbagekomst den meest smigrende Modtagelse. Her blev han valgt til Forstander for Akademiet St. Lucas, og efter Lebruns Død, med hvilken ærgjerrige Kunstner han havde levet i stedsevarende Fiendskab, kom han i dennes Sted som kongelig Hofmaler. Ved denne Tid udførte Mignard et af de største Arbeider af Fresco som Frankerig besidder, nemlig Kuppelen af Val de Grace. Den forestiller de Saliges Opholdssted: midt imellem en utallig Mængde Helgene, Martyrer, Propheter ꝛc. seer man Dronning Anna, som overrækker Gud Modellen til den nyeopbyggede Kirke. Han prydede og den store Sal i St. Cloud med adskillige Forestillinger af Mythologien, foretog sig endeel Arbeider i Versailles, malede mange Portraiter især Kongens ꝛc. Foruden ovennævnte Poster betroedes ham og Direktionen over de kongelige Kunstsamlinger, Malerakademiet, og Gobelins Manufactur. Han døde 1695. Om og Mignard med Hensyn til Opfindelse og Sammensætning ei hører til de dybe og originale Genier, saa vil han dog stedse vedligeholde sin Berømmelse som en stor Maler. Den elskværdige Ynde, der herskede i hans Malerier overhovedet, især i hans Madonner. Det Glimrende og Harmoniske i hans Colorit, hans Pensels Lethed bidrager til at man overseer flere Mangler, som man finder i hans Malerier med Hensyn til Tegning, dyb Følelse ꝛc. Høist mærk-

værdigt var hans Talent at copiere og efterligne andre Kunstnere. Han skuffede selv de største Kunstkjendere, blandt andre hans Modstander Lebrun ved en i Guidos Smag malet Magdalene, der selv af Lebrun blev holdt for et Originalmalerie af Guido. Mignard opoffrede sig lige til sin Død sin Kunst med samme Lyst og Virksomhed. Hans indtagende Opførsel, hans blide Character, forenet med legemlig Ynde, erhvervede ham de talentfuldeste Personers Venskab paa den Tid.

Migræne, det franske Migraine af Hemicrania (af det græske hemi halv og cranion Hjerneskal) er en smertelig Hovedpine, der kun angriber den ene Side af Hovedet og for det meste er af rheumatisk og gigtisk Oprindelse, men ogsaa ofte kan opkomme fra Maven af Ufordøielighed, der hos nervesvage Personer vækker en heftig og ubehagelig Pirren i Mavenerverne, hvilken forplanter sig til Hovedet.

Mikrokosmus, den lille Verden, er en Benævnelse, hvorunder man forstaaer Mennesket, for saavidt det bærer Universets Elementer i sig, og man følgeligt iagttager hos det de samme Modsætninger og Phoenomener som i Universet.

Mikrometer see **Maalinger.**

Mikroscop eller Forstørrelsesglas er et optisk Redskab, der tjener til at gjøre saadanne Gjenstande, der i en Afstand af 6 til 7 Tommer (nærmere maae de ei bringes et almindeligt Øie) formedelst deres Lidenhed gandske forsvinde eller vise sig utydeligt, synlige eller tydelige. Man har tre Slags saadanne Instrumenter. Det simple **Mikroscop** bestaaer enten af eet Lindseglas eller af flere saa nær sammenstillede at de kunne betragtes som eet eneste. Det sammensatte **Microscop** har flere Lindseglas, hvoraf et kan betragtes som Objectivglas, et andet som Øieglas. Anbringer man ved det sammensatte Microscop et Metalspeil istedet for nogle Glas, saa heder det et reflecterende eller **Speilmikroscop.** Ved

det simple Mikroscop beroer den hele Virkning paa een eneste Glaslindse, der er omgiven med en passende Indfatning. Om Glaslindsens Virkninger er talt i Almindelighed i Art. Lindseglas. Men herpaa beroer saavel det enkelte som sammensatte Mikroscops Nytte. En Lindse forstørrer saa meget mere, jo mindre dens Gjennemsnit og jo mere ophøiet den selv er. De første Mikroscoper vare simple og bestode af store Lindser. Deres Opfindelse indtræffer paa den Tid, da Brillerne først opkom. Senere opfandt man de sammensatte Mikroscoper. — Virkningen af et enkelt Mikroscop eller et ophøiet Lindseglas overhovedet beroer derpaa, at man bringer Gjenstanden Øiet nærmere for at see den større, men at man tillige kan see den tydeligt. Jo kortere nu et simpelt Mikroscops Brændvidde er, desto mere maa det forstørre Gjenstanden. En Lindse af $\frac{1}{20}$ Tomme Brændvidde forstørrer ved 160 Gange, fordi den ligesom bringer Gjenstanden 160 Gange nærmere til Øiet uden at skade Tydeligheden. Men, da Synsvidden ei er den samme for ethvert Øie, saa maa og Glassets Afstand saavel fra Øiet som fra Gjenstanden selv være forskjellig. Kortsynede flytte derfor Glasset nærmere til Gjenstanden end Langsynede. — De simple Mikroscoper ere enkelte Glaslindser med en Indfatning af Horn, Been eller Metal, hvorved et beqvemt Haandgreb er anbragt. Mærkværdigt er det af Stephan Gray opfundne Vandmikroscop, som blot bestaaer deri, at man optager en Vanddraabe med en Naal og bringer i et lille Hul paa en tynd Metalplade. Disse Vanddraaber tjene fuldkomment istedet for en Glaslindse. Kun fordrer Brugen af et saadant Apparat megen Duelighed og Øvelse. Sammensatte Mikroscoper med to Glas ligne Kikkerter og bestaae af to Converglas, hvoraf det ene kaldes Objectivlindsen, det andet Øieglasset. Man giver et saadant Mikroscop to Rør, ved hvis to Ender Glassene ere anbragte og hvilke man efter Behag kan skyde i hinanden. Herved kan man med eet Instrument frembringe forskjellige Slags Forstørrelse, imidlertid findes og her Grændser, over hvilke Forstørrelsen ei kan gaae, da der ellers formedelst Farveadspredelsen og Afvigelsen, som

Glassenes Form foraarsager, opstaaer Utydelighed. Man troede at kunne undgaae Virkningen af denne Afvigelse ved et Metal-Huulspeil, hvis hule Flade man vendte mod Oieglasset. Den Gjenstand der skal betragtes er foran Glasset i en saadan Afstand, at dens forstørrede Billede falder fra Speilet i Oieglassets Brændpunkt. Den Gjenstand, som man med Nytte vil betragte igjennem et saadant Speilteleskop, maa være meget liden og tillige fuldkommen gjennemsigtig, fordi den ellers opfanger Lyset og foranlediger Utydelighed. Mikroscopet har skaffet Naturkyndigheden uberegnelige Fordele, da det har opdaget os Ting, hvorom vi ingen Anelse havde.

Militairforfatning. Under dette Navn forstaaer man de Indretninger og Bestemmelser, som man med Hensyn til en Nations Kræfter træffer for Krigstilfælde. Den er derfor gandske forskjellig fra og uafhængig af Krigskunsten. En hensigtsmæssig Militærforfatning fordrer to Slags gandske forskjellige Hensyn: først Hensyn til Nationens Localitet og Individualitet, for hvilken den er bestemt, og dernæst Hensyn til fremmede især Nabonationer og de Forandringer, disse foretage i deres Militairforfatning. Hvad det første Hensyn angaaer, saa behøver f. Ex. et bjergfuldt Land, hvis Beboere af Naturen sædvanligt ere gode Fodfolk og som bør følge en simpel Forsvarsplan, en anden Militairforfatning end et fra alle Sider aabent og jevnt Land, hvis Beboere ere fødte Ryttere. Det franske Folk, der har megen Følelse for den militære Æres Love og Begreber, behøver en anden Militairforfatning, end et slavisk Folk, der endnu staaer paa en meget lav Grad af Cultur. Saa simpel denne Sætning ogsaa er og saa meget den synes at tilbyde sig selv saa ofte er den dog overseet i Anvendelsen. Man erindre sig blot de mange Forandringer, som Greven af St. Germain i den Tid, han var Krigsminister i Frankerig, gjorde i dette Lands Militairforfatning. Lignende Vildfarelser skal Greven af Lippe have begaaet i det portugisiske Militairvæsens Reformation. Det andet Hensyn til Forholdet mod det Udvortes er endnu vigtige-

re. Carthagos Militairforfatning var god saa længe den havde at giøre med barbariske Folk. Men saasnart det begyndte Krig med Rom, havde det maattet efterligne denne Stats Militairforfatning, hvor enhver Borger var Soldat. Ligesom man i den egentlige Krigskunst og især i Tactiken ofte maa efterligne sin Modstander i hvad man finder Fortrinligt hos ham, saaledes maa dette og være Tilfældet i Militairforfatningen, hvorpaa oprindeligen Anvendelsen af en Nations militaire Kræfter beroer. Da Ludvig 14de bragte sit Lands staaende Armeer til en saadan Høide, skulde Nabostaterne tidligere have efterlignet ham heri end de gjorde; og, da den franske Republik indførte Conscriptionen, maatte egentligt alle Nabostaterne have gjort et lignende Skridt videre i deres Militairforfatning, hvis de ei vilde blive tilbage med deres staaende Hære, der for det meste støttede sig paa Hverving. Forsømmelsen af denne Lov var en Hovedaarsag til deres langvarige Nederlag. Østerrig var den første Magt, som i Aaret 1809 modsatte den franske Conscription Landeværnet, skjøndt dengang af andre Biaarsager med lidet Held. Preussen gik endnu videre end den franske Conscription i den Militairforfatning, det skabte 1813 med sit Landværn og sin Landstorm. Af det hidtil anførte sees, at man aldeles ikke kan fastsætte nogen Theorie til Indretningen af en Militairforfatning, og at sammes hele Fortrinlighed beroer paa en klog Benyttelse af Nationens indvortes og udvortes Forhold til enhver Tid. Kun dette kunde vel i Almindelighed fastsættes, at en Militairforfatning ogsaa i Fred bør være saaledes indrettet at den hindrer Nationens Vanslægten og almindelig Hensynken til Blødagtighed, at den ei fornedrer Nationen til illiberal, lav Behandling, som var Tilfældet ved det voldsomme Hvervingssystem og visse Personers og Distrikters Tjenstpligtighed medens andre bleve fuldkommen fritaane, at den videre tillader den hurtige Udvikling af en Nations Militair i Krigstilfælde, og at den ei befordrer nogen udelukkende Militairaand hos en særdeles Classe eller Caste, som Tilfældet var i Preussen før 1806 og i mange smaae tydske Stater, der dannede sig efter dette Mønster. —

Vigtigheden af en god Militairforfatning, hvorpaa det heldige Udfald af en Krig for Størstedelen beroer, er saaledes af sig selv klar. Den gamle og nye Historie viser Exempler paa Stater, der gik til Grunde blot forbi de forsømte denne Deel af deres Forfatning eller i Fredstider lode den geraade i Forfald.

Militairvidenskaber, Krigsvidenskaber. Krigsvidenskabens eller Krigskunstens Theorie er Indbegrebet af de Kundskaber, der udfordres til at kunne føre en afgjørende Krig i enhver Stilling. Krig er nemlig den Strid imellem to Nationer eller Stater, som Vaabenmagt skal afgjøre. Striden angaaer enten en Fordring eller Afvendelse af Vold og Tvang. I første Tilfælde opstaaer en Angrebskrig, i sidste en Forsvarskrig. Overfaldskrig, naar en Magt angriber den anden uden nogen grundet Erklæring, kan være begge Dele. Krigens Aarsag og dens Maal henhører til Statsretten og Statskunsten. Begge forudsætte 1) **Stridskræfter** og **Stridsmidler,** 2) **Grundsætninger** for Krigens almindelige og specielle Førelse. Der gives derfor en Krigsforvaltningskunst og en Krigskunst i mere indskrænket Forstand. Den sidste leder, hiin frembringer, underholder og forøger Statens Stridskræfter, for selv i Freden at holde tilstrækkelige Stridsmidler i Beredskab. I Krigen er Hovedøiemedet rettet paa de Kilder, hvoraf Hæren øser sine Levnets- og Krigsfornødenheder. De krigførende Partier kunne have et dobbelt Maal eftersom den ene eller anden Deel gaaer angrebs- eller forsvarsviis frem. Den angribende Deel søger nemlig at berøve sin Modstander de Kræfter, hvorpaa sammes Stridsmidler beroer. Da nu hine Kræfter nærmest bestaae i Besiddelsen af Land og Folk, saa maa den Angribende søge at berøve sin Modstander begge. Modparten maa derimod betragte Vedligeholdelsen af Land og Folk som det vigtigste Maal for sine Forsvarsplaner. Hovedhensigten og alle Bihensigter i enhver Krig forene sig altsaa deri, at man søger at holde et vist Stykke Land imod sin Fiende, i det man enten afholder ham fra samme eller selv søger at besætte (erobre) det. At vinde Terrain er

altsaa det, der afgjør Striden. — Da Terrainets Gjenstande ere saa uendelig forskjellige og ofte lægge afgjørende Hindringer i Veien for de krigerske Bevægelser, saa udgjør Læren om Terrainet en væsentlig, og, ved Underviisning i Krigsvidenskaben, den første Deel af Militairvidenskaberne. Den lærer at kjende og inddele Terrainet og bestemmer derefter til hvilket Krigsforetagende og hvilken Art Strid, dette eller hiint kan være bedst skikket. Dernæst komme og de Midler og Redskaber i Betragtning, ved hvis Brug man, uagtet det mindre fordeelagtige Terrain, dog kan hindre Fiender i Udførelsen af sine Planer ɔ: i et Terrains Forsvar eller Erobring. Man har opfundet 1) Redskaber eller Vaaben, hvis Brug imod Fienden skal erstatte os det i Kræfter, hvad vi tabe ved ufordeelagtigt Terrain; — 2) Maskiner, ved hvilke vi umiddelbart betvinge den ufordeelagtige Jordbund. Begge Dele tjene til at holde Terrainet, medens dette selv sikkrer deres Brug, ved at svække de fiendtlige Vaabens Virkning. Følgeligt er Militairvidenskaben Læren om den fordeelagtigste Brug af de forskjellige Vaaben paa de forskjellige Slags Terrain, for at opnaae den Hensigt, man har ved ethvert Krigsforetagende saavelsom Krigens overhovedet. Den indeholder følgeligt tre Hoveddele. A. Læren om Kjendskab til alle nu brugelige Vaaben, overhovedet til alle en Hærs Stridskræfter og Midlerne til sammes Vedligeholdelse og Gjenoprettelse. B. Læren om Kjendskab til alle Krigsforfald og Anvendelsen af Vaabenerne til enhver Tid og paa ethvert Sted. C. Læren om den rigtige Styrelse af alle Krigsforfald til Opnaaelsen af det bestemte Maal. Den første Hovedlære indbefatter derfor to Hoveddele, hver med to Underafdelinger. I. Vaabenlære, hvortil a) Artillerievidenskaben hører. Den beskriver Krudtets Tilberedning, de forskjellige store eller grove Skydevaaben (Kanoner ꝛc.) og deres Forfærdigelse, de forskjellige Legemer, der udskydes eller udkastes af dem og Brugen af samme. b) Den særdeles Kundskab om de øvrige Vaaben f. Ex. de forskjellige Slags mindre Skydegeværer og de forskjellige Sidegeværer (Kaarde, Sabel). II. Hærens Forsynelse. Den-

ne indbefatter a) **Kundskab om alle Armeens Fornødenheder.** Disse bestemmes efter en Hærs regulerede Bestanddele og efter det krigerske Foretagendes Natur, saavel i oekonomisk som militær Henseende, og b) i **Læren om Anstalter til at vedligeholde og erstatte disse Fornødenheder.** Disse Anstalter bestemme deels Hærens Nødvendigheder selv, deels og de Forholds Natur, hvori Krigen har sat, saavel Stridmasserne selv, som Kilderne til deres Virksomheds Vedligeholdelse; og dette baade i oekonomisk og militair Henseende. Den anden Hovedlære eller Læren om Kjendskab til ethvert Krigsforfald og den i hvert Tilfælde fordeelagtige Ordnen af Vaaben og Tropper heder **Tactik.** Den deles i 1. Læren om Troppernes Orden i og for sig selv betragtet, i Hvile, Bevægelse og Fægtning, hvorhos dog ei tages Hensyn paa noget uden paa egen Sikkerhed, og paa den umiddelbart fordeelagtigste Brug af de sædvanlige Vaaben (herved kommer Terrainet ei i Betragtning). Denne Lære kalder man den **rene Tactik.** Til denne kommer **Fortifikation eller Befæstningskunsten** ɔ: Beskrivelsen og Indbegrebet af Reglerne om den nyttigste Anvendelse af alle de Arbeider der udfordres til at sikkre et posteret Corps. Vel er den kun en Green af en Deel af Krigskunsten og hører egentligt til Læren om at sikkre et Corps med Hensyn til Terrainet; men da den i sig selv har en stor Omfang, saa kan man beqvemmere lade den følge som en særskildt Disciplin efter den rene Tactik, da den her gjør en passende Overgang til Krigskunstens første Lære om at sikkre et hvilende Corps. Befæstningskunsten deler sig eftersom de til Troppernes større Sikkerhed oprettede Værker skulle være af kort Varighed eller for bestandigt, i to Hoveddele: a) i **Feldtbefæstningskunsten** (Fortification passagère), der lærer at opbygge og erobre Værker, som behøves for at sikkre Tropper i et Feldttog. Med denne Deel af Befæstningskunsten kan man og forbinde **Pontonniervidenskaben** eller den Lære sikker og hurtigt at iværksætte enhver Overgang over Floder, deels med enkelte Fartøier, deels ved Broer af forskjelligt Slags, som Omstændighederne tillade.

b) I den bestandige Befæstningskunst (Fortification royale permanente), der lærer at befæste Pladse saaledes, at Faa med Fordeel kunne forsvare samme imod Mange; og som tillige indeholder Læren om saadanne Pladsers Angreb og Forsvar (Attaque et Défense). Paa Fortificationen følger nu, II. den anvendte Tactik i indskrænket Forstand eller den egentlige Krigskunst. Denne lærer Anvendelsen af den paa de brugelige Vaaben grundede rene Tactik, for paa ethvert Terrain at sikkre Hæren i alle militaire Forfald ɔ: i Hvile, Bevægelse og Fægtning. Fra Troppernes faststaaende Orden ɔ: fra Hvilen gaaer man over til Bevægelsen og fra denne til Fægtningen. Heraf følger at man maa hvile i den Orden, i hvilken man vil bevæge sig eller fægte, og at man maa bevæge sig saaledes som man vil fægte eller hvile. Fægtningens Handling er en Afvexling af Hvile og Bevægelse; Lovene for samme kunne altsaa ei forstaaes uden Kundskab om Lovene for Hvile og Bevægelse. Ordenen under Bevægelsen retter sig efter den under Hvilen; hvoraf følger at Kundskab om denne sidste er Grundlaget til den hele Krigskunst; videre at det ved denne overhovedet kommer an paa en tredobbelt Kundskab, paa Kundskab om Ordenen under Hvile, i Bevægelse og i Fægtning. Den tredie Hovedlære om Troppernes Ordnen i alle Krigsforfald; til Opnaaelse af Krigens sidste Maal udgjør Strategien eller Feldtherre-Videnskaben. I denne vises, hvor og naar de Anordninger maa bruges, som Krigskunsten laante af den rene Tactik for alle Tilfælde af de tre militaire Hovedhandlinger og anvendte paa de forskjellige Terrainarter til en ufordeelagtig Fægtnings Forebyggelse, for derved at sætte det hele Land i Sikkerhed. Strategien inddeles i: I. Strategie i og for sig selv, eller i Videnskaben om Troppernes Ordnen i alle tre Hovedkrigshandlinger, efter deres særdeles Anvendelse paa de enkelte Tilfælde, for at opnaae det i Krigens Hovedplan liggende Maal; II. i Krigsdialectiken. Dette er den høieste og sidste Følge, udledet af alle Militairvidenskabers Aand, da den bestemmer alle Krigshandlingers Forbindelse i det Store og deres Gang til at opnaae Krigens Hovedmaal, der kan være enten

et heelt Lands Forsvar eller Erobring. Dette Udkast af de strategiske Midlers hensigtsmæssigste Combination, med bestandigt Hensyn til den sikkre Opnaaelse af det almindelige Krigsformaal, kalder man **Operationsplan**. **Krigsdialectiken** lærer altsaa at udkaste Operationsplanen. Herved kommer det fornemmeligt an paa, efter en Stats Kræfter og udvortes Forhold ɔ: med Hensyn til Naboer og Allierede og med Hensyn til de forskjellige Egne, hvori Krigen bryder ud, eller over hvilke den efterhaanden udbreder sig, at bestemme den Krigsmethode, man i Almindelighed bør følge og efter dens forskjellige Vendinger saaledes, at man med Sikkerhed kan udføre den til Feldttoget udkastede Plan. Her er Gjenstandenes rigtige Bedømmelse Hovedsagen; derfor kaldes og denne øverste Deel af Krigsdialectiken **Krigspolitik**. Deraf følger at Krigsdialectiken bestaaer af to Dele, hvoraf den første indeholder **Krigens Politik** eller Betragtningen af Krigens Aarsager og Hensyn til Statens udvortes Forhold ved Krigsførelsen, men den anden Operationslæren ɔ: den hele Krigs Operationsplan selv. Man sammenligne Artiklerne om de enkelte Krigsvidenskaber og Krugs System der Kriegswissenschaften und ihrer Literatur, Leipz. 1815, som inddeler de militaire Hovedvidenskaber i materiale og formale, men Hjelpevidenskaberne i graphiske (Krigstegnekunst, Krigsgeographie og militair Statslære) og i historiske (Krigshistorie, Krigskunsthistorie og Krigerhistorie); videre Grev de la Rocheaymons Einleit. in die gesammte Kriegskunst, 4 Th. Weimar, 1805; Venturinis og Scharnhorsts Værker ꝛc. Som et historisk-krigsvidenskabeligt Værk anbefales de berømte Grundsätze der Strategie, oplyste ved Fremstillingen af Feldttoget i Tydskland 1796. Med 12 Korter og Planer. Wien, 1814. 3 Dele (Af Erkehertug Carl).

Miller (Johan Martin) blev født i Ulm den 2den Dec. 1790. Hans Fader var Præst der og tillige Professor ved Gymnasiet i de orientalske Sprog. Sønnen gik 1770 til Gøttingen for at opoffre sig Theologien,

hvortil han var godt forberedet ved sin Faders Underviisning især i det græske og hebraiske Sprog. I Göttingen hørte han med til det herlige Venne- og Digter-Samfund, der dannedes af Bürger, Boie, Hahn, Hölty, Leisewitz, Brødrene Stolberg, Voß ꝛc. Fra Göttingen gik Miller for et halvt Aar til Leipzig. Derpaa vendte han i Aaret 1775 tilbage til Ulm. Han tilbragte der 5 Aar som Candidat og Vicar ved Gymnasiets øverste Classe. I Aaret 1780 blev han Præst i Jungingen ved Ulm og det følgende Aar Professor i Naturretten ved Gymnasiet i sin Fædrenestad. Dette Professur ombyttede han samme Aar med Professuret i det græske Sprog. I Aaret 1783 blev han Præst ved Münsterkirken og 1797 tillige Professor i den catechetiske Theologie ved Gymnasiet. Han døde hvor han var født, som baiersk Kirkeraad, 1814. Skjøndt Miller ei var nogen Genius af første Rang eller just har erholdt nogen classisk Anseelse, hører han dog til de Faa af Tydsklands Skribentere, der have forstaaet at erhverve sig en almindelig Indflydelse i alle Stænder. Han har baade virket som Romandigter, geistlig Taler og Sangdigter. Hans Romaner: Bidrag til Omhedens Historie; Siegwart; tre akademiske Venners Brevvexling; Carl v. Burgheim og Emilie v. Rosenaus Historie med flere have meest bidraget til hans Berømmelse og bragt hans Navn selv til fremmede Lande ved disse Romaners Oversættelser i de fleste europæiske Sprog. Hovedcharacteren i dem alle er kydsk, dydig, næsten oversandselig Kjerlighed, ofte med en religiøs Tinctur; den reneste Moral; simpel og dog henrivende Fremstilling og en let naturlig Stiil. De Bebreidelser, man gjør ham med meer eller mindre Ret ere en uforholdsmæssig Ordfylde, eensidig Erfaring i Verden, overfladisk Characteerskildring, Eensformighed i Beskrivelser, men især sværmersk, qvindagtig, klynkende og undertiden pietistisk Følsomhed med en vis mat Sorgmodighed. Imidlertid have disse Feil ei hindret ham i overalt at finde Indgang, Forkjerlighed og Beundring. Siegwart gjorde endog Epoche i en stor Deel af den tydske Nations Tænke- og Følelsesmaade, især Qvindekjønnets. I denne Hen-

seende kan den sammenlignes med Werthers Leiden, dog uden at disse to Værker kunne maale sig med hverandre i poetisk Værdie. Og, omendskjøndt den Periode, som man benævnte efter Siegwart er for længe siden forbi, vilde det dog være falsk at troe, at den er bleven uden Eftervirkning. Miller har, hvad der sjelden lykkedes en Forfatter, ved hiin Roman, i det tydske Ordforraad indført nye Betegnelser, der vel endnu længe ville blive almindeligt bekjendte, selv naar hans Skrifter ei læses synderligt meer. Siegwartisk Kjerlighed, siegwartisere ꝛc. ere blevne Udtryk i Omgangs- og Bogsproget, hvilke Enhver endnu forstaaer. Miller vakte desuden en Sværm af Efterfølgere og blev, om man saa vil, Hovedet for en Skole. Han indførte den saakaldte følsomme Periode i den tydske Literatur, men denne udartede aldeles ved hans Efterlignere, og deraf kan man vel tildeels forklare at den ei var af længere Varighed. — Ogsaa som lyrisk Digter indtager Miller en betydelig Plads. Hans Elegier og Sange ere for en stor Deel skrevne i en blid Fromheds og øm Kjerligheds Tone og anbefale sig tillige ved Naturlighed, Lethed og Varme og ved behagelig Versification og Sprog. Adskillige af dem ere bleve populære og leve i Folkets Mund og Minde. Og, hvis det er sandt hvad Bürger paastaaer „at et poetisk Værks Popularitet er Seglet paa dets Fuldkommenhed,“ saa er Dommen fældet over dem. — Millers Prækener aande en ægte og følt Religiøsitets og Sædeligheds Aand og udmærke sig ved en almeenfattelig, herlig Veltalenhed og en simpel værdig Skrivemaade. — Miller var et ædelt, elskværdigt Menneske. Hans Hjerte og hans Tænkemaade yttre sig med usædvanlig Bestemthed og Sandhed paa hvert Blad af hans Skrifter.

Millesimo en lille italiensk Stad i Montferrat ved Grændsen af Finale, er bleven berømt i den nyere Krigshistorie ved den Seier, Bonaparte her tilfægtede sig den 15de April 1796. Skjøndt den franske Feldtherre den 11te havde vundet et blodigt Slag mod Beaulieu ved Montenotte, stode dog Østerrigerne endnu i Forbindelse med den sardiniske Armee og var ved denne de Fran-

ske langt overlægen. Bonaparte beslutede at stille dem ab, angreb, forstærket ved nye Tropper fra det sydlige Frankerig, Østerrigerne efter blot tre Dages Forløb ved Dego og Millesimo, og blev, efter en fleregange tvivlsom Kamp ogsaa dennegang Seierherre, saa at han faa Dage derpaa kunde storme Sardiniernes forskandsede Leier ved Ceva, hvorved de sardiniske Tropper sattes ud af Virksomhed.

Millin (A. L.) Professor i Oldsagerne i Paris og Medlem af Æreslegionen m. m., blev, efter den berømte Abbed Barthelemys Død, Opsynsmand (Conservateur) ved det keiserlige Bibliotheks Antik- og Medaillecabinet, et af de rigeste og fuldstændigste, som kunde udgjøre et eget Museum. Han ansees med Rette af sine Landsmænd, for een af de lærdeste og smagfuldeste Archæologer, og har den Fortjeneste at have gjort de Franske nøiere bekjendte med den tydske Grundighed. Man har af ham Magazin encyclopédique, Dictionnaire des beaux arts, en forbedret Udgave af Chomprés Dictionnaire de la fable og Monuments antiques inédits ou nouvellement expliqués. Desuden har han erhvervet sig nye Fortjenester af Archæologien ved sine Peintures des vases antiques og Galerie mythologique, og det har lykkets ham at befordre Smagen for Oldtidens skjønne Kunst i Paris ved disse Værker og ved sine Forelæsninger, som det hører til god Tone at besøge. Af sit Fædrenelands Kunsthistorie har han erhvervet sig betydelige Fortjenester, saavel ved sin voyage dans les départemens du midi de la France som ved sin Histoire metallique de la revolution françoise og Histoire metallique de l'Empereur Napoléon. Flere smaae Lærebøger i Antikernes Studium, Myntvidenskaben, Gemmekundskaben, Mythologien tjene til at skaffe en hurtig, let og behagelig Oversigt over disse Grene af Kunst og Videnskab. Vel finder man kun lidet Nyt og Ubekjendt i de fleste af disse Værker, men man læser selv det Bekjendte gjerne igjen hos ham. Som Opsynsmand ved Antikcabinettet har han erhvervet sig den Fortjeneste at have ordnet Mynterne hensigtsmæssigt efter Landene, Stæderne og Re-

genterne, hvorved Eckhels doctrina nummorum veterum har tjent ham til Veileder. Reisende omtale med Berømmelse den Venlighed og Artighed, hvormed han stedse er beredt til at vise Fremmede de til hans Opsigt betroede Skatte.

Millot (Claude-François-Xavier) Medlem af det franske Akademie, var født 1726 i Besançon og nogen Tid Jesuit. Han havde bestemt sig til Prædikestolen og vedblev at prædike selv efterat han var traadt ud af Selskabet, indtil hans Brysts Svaghed og hans Ængstelighed bevægede ham til at holde op. Marquis Felino, Minister i Parma, havde stiftet en Lærestol i Historien til Underviisning for unge Adelsmænd; han besatte den paa Anbefaling af Hertugen af Nivernois med Millot, der forestod sit Embede ei alene med Duelighed, men viste sig og Ministeren særdeles hengiven. Senere vendte han tilbage til Frankerig og blev udnævnt til Lærer for Hertugen af Enguien; i denne Post døde han 1785. Millot var kold og tilbageholden i Selskab, men hvad han sagde var klogt og aandrigt. D'Alembert erklærer ham for den, der, blandt alle hans Bekjendtere, havde de færreste Fordomme og gjorde de færreste Fordringer. Man har adskillige med Omhyggelighed skrevne Værker af ham i en reen elegant og naturlig Stiil. De vigtigste iblandt dem ere: 1) Elémens de l'histoire de France, depuis Clovis jusqu'à Louis XV., 3 Bind; 2) Elémens de l'histoire d'Angleterre depuis son origine sous les Romains jusqu'à George II., 3 Bind; 3) Elémens de l'histoire universelle, 9 Bind, af denne haves en dansk Oversættelse, saavelsom af Christianis tydske Fortsættelse. Brorson har siden fortsat den paa dansk); 4) L'histoire des Troubadours, 3 Bind. Dette efter Sainte-Palayes Haandskrifter udarbeidede Værk er en Hovedkilde til Troubadourernes Historie; 5) Mémoires politiques et militaires pour servir à l'histoire de Louis XIV et de Louis XV.; 6) Histoire philosophique de l'homme. — Det som et af ham efterladt Værk 1807 udkomne Elémens de l'histoire d'Allemagne er falsk.

Milo fra Crotona, var en Discipel af Pythagoras og een af de berømteste Athleter hos Grækerne og vandt 6 Gange Prisen i de olympiske Lege. Man anfører flere Exempler paa hans overordentlige Styrke. Engang vilde det Tempel, hvori Pythagoras lærte, styrte sammen. Milo greb fat paa Hovedstøtten og hindrede derved Faldet saa længe til alle Tilstædeværende vare borte. Han bar en Tyr paa sine Skuldre til Offerstedet og dræbte den med et Slag af Næven. Men hans Styrke blev og Aarsag til hans Død. Han saae i Skoven en stærk Træstamme, som man forgjeves havde søgt at kløve ved Kiler. Han vilde skille den ad, men hans Kræfter strakte ei til. Kilen, som holdt Sprækken aaben, var imidlertid falden ud, og saaledes blev hans Hænder sammenklemte af Træstammen. Da Ingen kom ham til Hielp, blev han et Bytte for vilde Dyr, der sonderreve ham.

Milt kaldes en i Mavens venstre Side i det Rum der omgiver de falske Ribbeen i den venstre Side, liggende Indvold, der er omtrent fem Dele mindre end Leveren, af langagtig rund Form, og hvis Vægt efter Forhold til Menneskets Alder beløber sig fra 6 til 15 Unzer. Dens udvortes Flade er hvælvet og vender mod Mellemgulvet, den indre er flad udhulet og vender mod Maven. Den er gandske omgiven med Bughuden, der ved adskillige Fordoblinger danner Baand, hvorved Miltens øvre Ende er befæstet til Mellemgulvsmusklerne og den indre Flade til Maven. Det Indre af Milten bestaaer af et saa blodrigt Væv, at det skinner blodrødt igjennem de meget fine Hinder. Mellem Miltens cellede Væv løbe Grene af Blodkarrene, hvis Smaaqviste synes at aabne sig selv i Cellerne. I Milten gaaer en i Forhold til de andre Indvolde meget stærk Slagaare, som endnu før sin Indgang deler sig i flere Grene, der trænge ind i Miltens Substans ved den indre Flade og her fordele sig paa det Mangfoldigste. Den Blodet tilbageførende Miltvene er meget stærkere end Arterien i Forhold som 1 til 5; den sammensættes ved sin Forbindelse med Krøsaaren Portaarens Stamme, hvilken gaaer

til Leveren til Galdens Tilberedelse. Fra Miltartierne gaae ogsaa flere Grene til Maven, de saakaldte korte Blodkar (vasa brevia) og forsyne denne med Blod. Undragen i Fordøielsestiden er Milten slap og mindre opfyldt med Blod; sandsynligviis gaaer der da mere Blod igjennem de korte Kar til Maven for at affondre mere Mavesaft til Forraad. Er Maven fyldt med Spiser, saa strømmer Blodet i større Mængde til Milten, og udvider den saaledes at den seer spændt, glat og glindsende ud. I denne Tid forhøies især dens Virksomhed. Blodet lider, ifølge Miltens eiendommelige Livsvirksomhed, en egen Forvandling til Fordeel for Galdetilberedelsen i Leveren, da det er meget tyndere og vandrigere end det øvrige Veneblod. Denne Forvandling af Miltblodet foregaaer sandsynligt i Miltens Celler, som i deres udvidede Tilstand indeholde en giennemsigtig Vædske. Idet nemlig Miltartierne bringe det med Oxygengas tilberedede Blod saa rigeligt i Milten, at sammes Mængde udgiør ligesaa meget som den sex Gange større Lever bekommer, saa bliver Suurstofgasset i Miltens Indre, ifølge dens specifike Livsvirksomhed, tildeels forbundet med Vandstofgasset til vandagtig og lymphatisk Vædske, som i stor Quantitet gaaer hen til Leveren, med det, ved Suurstoffets Fribliveise i Arterieblodet, fremkomne Veneblod. Dette vandige Miltveneblod udgjør ligesaa meget som det øvrige Portaareblod, og tjener sandsynligt til at gjøre Galden flydende, opløselig og suurstofholtig. Den anden Deel af det i Milten frit blevne Suurstof gaaer rigeligen over i Mavens Blod og tjener til Mavesaftens Tilberedelse. Om denne Overgang bevirkes igjennem de saakaldte korte Kar, som vel er det sandsynligste, eller om der gives egne hertil, er endnu tvivlsomt. Imidlertid er det dog beviist ved Forsøg (anstillede af Home), at Vædsken umiddelbart gaaer fra Maven over i Milten og derfra kommer i Blodets Kredsløb. Miltsygdomme kunne være af forskjelligt Slags, eftersom dens Livsvirksomhed forandres, forhøies eller svækkes. I et saa overordentligt blodrigt Organ kan sygelig Samling af Blodet let finde Sted, hvilken nærmest har overordentlig forøget Virksomhed til Følge, hvorved

Galden fortyndes for meget, Mavesaften bliver for syrlig og giver Anledning til bestandig Mavesyre, Mavekrampe og slet Fordøielse. Den kan endog gaae over i en betændelig Tilstand, der ofte miskjendes formedelst sin langsomme og mindre levende Gang. Begge Tilfælde give Anledning til Blodets Standsning i Milten og sammes Udvidelse, hvorved endelig Blodet gaaer tilbage i Maven og foranlediger Blodbrækning, der ofte tilkjendegiver den største Høide af Miltbetændelse, tit og sammes Afgjøreise, og altid er en fariig Tilstand. Men Milten kan og komme i en alt for ringe Virksomheds Tilstand, hvorved Galden bliver for tyk og ubrugelig til Fordøielse, hvoraf Mavesygdomme, slet Fordøielse, Mangel paa Appetit, Opstøden, Angst, Trykken for Hiertegruben, Galdens Standsen i Levergangene, Standsninger i Milten selv, Forfærdelser og deslige fremkommer. De gamle Læger kaldte denne Sygdom Miltsyge. De ansaae Milten som en Indvold, der var bestemt til at befrie Leveren og Blodet fra de tykke sortgaldede melancholske Vædsker, i det den drog samme som beslægtede til sig og tildeels ernærede sig selv deraf, hvoraf Miltens mørke Farve havde sin Oprindelse, tildeels udtømte samme i Maven og Tarmene. Naar nu de sortgaldede tykke Safter sammenhobede sig i Milten uden at finde nogen Afgang, saa fremkom i samme Forstoppelse, Forhærdelse og Skirrhositet, Blodet selv blev ei længer renset for disse Vædsker, betyngede Hjernen og saaledes opkom nærmest den Sygdom, som de kaldte Miltsyge, som var forbunden med Angst, Sørgmodighed, underlige tungsindige Tanker og endeligt gik over til Melancholie.

Miltiades, en berømt atheniensisk Feldtherre, som levede ved 500 Aar før Christi Fødsel, havde allerede lykkeligt ført en atheniensisk Colonie til Chersones og undertvaſtet sit Fædreneland adskillige Øer i Archipelagus, da Darius besluttede at paaføre Grækenland Krig. Dengang Darius gjorde sit store Tog mod Scytherne og havde ladet slaae en Broe over Donau, raadede Miltiades at afbryde denne for at hindre Perserne Tilbagemar-

schen; hans Raad blev ei fulgt og han begav sig til Athenen, hvor han gjorde sit Navn udødeligt ved at redde sit Fædreneland. Athenienserne havde understøttet Jonerne og derved paadraget sig Darius's Vrede. Han udsendte en stor Flaade og Armee under Datis og Artaphernes for at undertvinge Grækenland og især hevne sig paa Athenen. Miltiades, Aristides og Themistokles opmuntrede de for Fiendens Overmagt skrækkede Athenienser til Modværge. Enhver af Stammerne stillede 100 Mand under een Anfører. Denne lille Hær rykkede ud paa Marathons-Sletter, hvor 1000 Platæenser stødte til, saa den hele Armee udgjorde omtrent 11000 Mand. Miltiades raadede til strax at angribe Fienden; Aristides og nogle andre Anførere understøttede ham; andre derimod vilde, at man skulde oppebie Hielpetropperne fra Sparta. Overfeldtherren (Polemarchen) Callimachus tiltradde Miltiades's Grunde og Angrebet besluttedes. Overanførselen, som afvexlede mellem Feldtherrerne, blev af alle overladt Miltiades, som dog ei gjorde nogen Brug deraf, men oppebiede Dagen, der lovmæssigen kaldte ham til Anførselen. Saasnart denne Dag brød frem opstillede Miltiades sine Tropper i Slagorden ved Foden af et Bjerg paa en Mark, hvor man havde giort Forhugninger af store Træer for at opholde Rytteriet. Platæenserne stode paa den venstre Fløi, Callimachus commanderede den høire, Aristides og Themistokles Centrum. Miltiades var overalt, hvor hans Nærværelse gjordes nødvendig. Grækerne angrebe i fuld Løb; Perserne modstode med Rolighed og Haardnakkenhed indtil begge deres Fløie efter flere Timers Kamp begyndte at vige. Den persiske Feldtherre Datis befandt sig med sine bedste Tropper i Centrum og trængte haardt ind paa Aristides og Themistokles da han, angreben ogsaa i Ryggen af Grækerne, maatte opgive sine Fordele. Nu blev Nederlaget almindeligt; hvad der undgik Sværdet maatte flygte til Flaaden, der ogsaa tildeels faldt i Grækernes Hænder. Perserne mistede 6400 Mand, Athenienserne 192; Miltiades selv var saaret. Saa hæderlig denne Seier var kunde den dog uden Miltiades's Virksomhed have bragt Athenen i

Ulykke. Datis vilde paa sit Tilbagetog overfalde Athenen selv og hans Flaade omseilede alerede Forbjerget Sunium, da Miltiades fik Efterretning derom, begav sig strax paa Veien med Hæren og ankom netop til rette Tid under Stadens Mure for at tilintetgjøre Fiendens Plan og tvinge ham til at trække sig tilbage til Lilleasiens Kyster. Saa meget Miltiades efter sin Tilbagekomst blev hædret af Athenienserne, saa snart blev han en Gjenstand for Misundelse. Hans Fiender søgte at gjøre ham mistænkt for at ville eftertraate en utilladelig Magt. Et uheldigt Tog, han giorde mod Paros, lettede dem deres Bestræbelser. Han havde nemlig i en Folkeforsamling foreslaaet, at man skulde betroe ham en veludrustet Flaade paa 70 Skibe og lovet ved samme at sætte Athenienserne i Besiddelse af store Rigdomme og forskaffe dem andre store Fordele. Formodentligt var hans Hensigt at plyndre de persiske Kyststæder og straffe Øerne i det ægæiske Hav, som havde holdt med Perserne. Hans første Angreb var mod Paros, hvor han dog fandt en saa tapper Modstand, at han med uforrettet Sag maatte vende tilbage. Han blev anklaget i Folkeforsamlingen for at være bestukken af Perserne eller efter Andre for Underslæb, og, da han formedelst et ved Paros erholdet Saar ei kunde forsvare sig blev han dømt til at kastes i en Grav, hvor man lod Misdædere omkomme. Øvrigheden forvandlede Dødsstraffen til en Pengemulct paa 50 Talenter, og lod ham, da han ei kunde betale, sætte i Fængsel, hvor han døde af sit Saar.

Milton (John) blev født den 9de Dec. 1608 i London og var Søn af en Notar. Efterat han i nogen Tid var bleven underviist, deels af Privatlærere, deels i St. Paulsskolen, kom han til Christ College i Cambridge (1624), hvor han 1628 tog de sædvanlige Grader som Baccalaureur og Magister (Bachelor and Master of arts) og udmærkede sig fordeelagtigt ved sine store Fremskridt i Videnskaberne ved adskillige Forsøg i det latinske Sprog. Han opholdt og sig derpaa nogle Aar hos sin Fader paa hans Landgods Horton ved Colebrook i Buckinghamshire. I Aaret 1634 skrev han the mask of Comus, en Farce, som erholdt

den Udmærkelse at spilles af Præsidenten af Wales, Grev Bridgewaters Børn i Ludlow-Castle i Shropshire. Hans næste Product var Lycidas, en Monodie ved hans Ven E. Kings Død. I Aaret 1638 erholdt han af sin Fader Tilladelse at gaae paa Reiser. Efter et kort Ophold i Paris, hvor han besøgte den berømte Grotius, begav han sig til Italien, et Land, hvis Literatur han havde studeret med stor Flid, som adskillige af hans Ungdoms Digte, der ere forfattede i det italienske Sprog, bevise. Han blev overalt modtagen med Agtelse og gjorde Bekjendtskab med den Tids største Mænd f. E. med Galilei, som han besøgte i Inquisitionsfængselet i Rom. Fra Neapel vilde han sætte over til Sicilien og Grækenland; men Efterretningen om de i hans Fædreneland udbrudte Uroligheder, forandrede hans Beslutning og bevægede ham til, efter 15 Maaneders Fraværelse at vende tilbage til England. Han tilbragte nu sin øvrige Levetid i London. Efterat han i nogen Tid havde sysselsat sig med sine Søstersønners Underviisning, tog han Deel i de udbrudte Religionsstridigheder og udgav 1641 fem Afhandlinger concerning the church government. I Aaret 1644 skrev han Areopagitica, a speech for the liberty of unlicensed printing. Næste Aar bleve hans juvenile poems trykte i London og deri finder man de skjønne Stykker l'Allegro og il Penseroso, hvori han træffende angiver de forskjellige Synspunkter, hvorfra den Muntre og den Tungsindige betragter Tingene i Verden. Efter Kongens Henrettelse udgav han sine Remarks on the articles of peace between Ormond and the irish rebels og hans *Εικονοκλαστης*. Ved disse og flere i samme Aand skrevne Verker gjorde han sig saa yndet hos Republikanerne, at han af Cromwell blev udnævnt til latinsk Secreteer i Statsraadet. I Aaret 1651 skrev han sit berygtede Defensio pro populo Anglicano imod den 1649 af Salmasius udgivne Defensio regis, hvorfor han af Parlamentet erholdt en Belønning af 1000 Pund. Ved sin uafladelige Studeren forbundet med Hovedpine, hvoraf han havde været plaget fra sin Ungdom blev han ved denne Tid fuldkommen berøvet Synet. Herved lod han sig

dog ei hindre enten i sit Embedes Bestyrelse eller i sine literaire Beskjeftigelser. I Aaret 1654 udgav han sin Defensio secunda og næste Aar sin Defensio pro se. I Aaret 1659 skrev han en Tractat om den borgerlige Magt i Kirkesager og Considerations touching the likeliest means of removing hirelings out of the church. Ved Slutningen af Aaret 1659, da Cromwell havde nedlagt sit Protectorat, lod Milton trykke et Brev upon the model of commonwealth og nogle Maaneder før Restaurationen sin ready and easy way to establish a free commonwealth. At han ved Carl 2dens Tilbagekomst mistede sin Sekreteerspost kan man let gjette. Han skjulte sig indtil Act of Oblivion (Forglemmelsesacten) hvori han mod Formodning indbefattedes, uagtet hans Defensio pro populo Anglicano var bleven brændt ved Bøddelens Haand, tillod ham igjen at vise sig offentlig. I Aaret 1665 fuldførte han sin berømte Epopee the Paradise lost. I den første Udgave fra 1667 udkom kun ti, i den anden fra 1674 tolv Bøger. Forfatterens Honorar beløb sig til 10 Pund. Overhovedet vakte dette Mesterstykke i den engelske Poesie liden Opmærksomhed, da det først kom ud. Først, efterat Addison havde viist dets Skjønheder i sin Tilskuer, begyndte Nationen at gjøre sig nærmere bekjendt med det. I Aaret 1670 udgav Digteren en Englands Historie, der dog kun gaaer til det normanniske Indfald. I Aaret 1671 udkom hans andet Epos, Paradise regained, som staaer tilbage for det første, og hans Samson Agonistes, et i de Gamles Smag skrevet Sørgespil. I Aaret 1672 lod han trykke en Logik og 1673 sine Discourses of true Religion, hvorpaa han døde den 10de Novbr. 1674 i London. I nyere Tider er der oprettet ham et Minde i Westminsterabbedie. Milton levede meget maadeholden og havde en naturlig Afskye for stærke Drikke. Hans Fornøielser bestode for Størstedelen i Underholdning med hans Venner og Syssel sættelse med Musik, hvori han havde bragt det til nogen Fuldkommenhed. Hans Kundskaber vare meget udbredte. Han forstod det hebraiske, græske, la-

tinske, franske, italienske og spanske Sprog. Af sin Nations Digtere gjorde han meest af Spenser, Shakespeare og Cowley. Efterat han var bleven blind underviiste han sine Døttre i de tre førstnævnte Sprog, for at sætte dem istand til at hjelpe ham ved hans lærde Beskjeftigelser. Iøvrigt var han en aaben redelig Mand af hurtig Fattevne, treffende Vid og skarp Dømmekraft. Han var tre Gange gift. Hans samtlige poetiske Værker finder man i Johnsons Samling, ligeledes hos Bell og Anderson. Bentley, Pearce, begge Richardsoner og Th. Warton have commenteret ham.

Mimer kaldte Grækerne smaae Dramaer eller dramatiske Spil, som ei vare kunstmæssigt uddannede. De bestode ofte kun af enkelte især comiske Scener, undertiden med improviseret Dialog, og bleve fornemmeligt forestillede ved Gjestebudde; nogle synes imidlertid at være komne paa Skuepladsen. Forskjellige herfra vare Mimerne af Sophron fra Syracus (ved 420 f. Chr.), som vi kun besidde i Fragmenter, og som vare dramatiserede Dialoger, forfattede i rhythmisk Prosa, og ei vare bestemte til Theatret, men til Lectüre og Recitation. De sysselsatte sig blot med den troeste Fremstilling af det daglige Livs Characterer og Sæder. Hos Romerne vare Mimerne oprindeligt planløse Farcer, som ved overgiven Spøg forlystede Folket; lidt efter lidt uddannedes heraf et regelmæssigere Skuespil, hvori man især (dog ei udelukkende) ved Hjelp af Geberdesprog, fremstillede Scener og Characterer af det daglige Liv paa en lattervækkende Maade. De Kunstnere der forestillede samme, kaldes ogsaa Mimer, og de vare forskjellige fra Pantomimerne, der forestillede alt ved Geberder. Decimus Laberius (50 Aar før Chr.) og Publius Syrus, hans Samtidige, ere bekjendte som Mimographer (Forfattere af slige Mimer). See Ziegler de mimis romanorum, Gøttingen, 1789. Mime kalde vi enhver mimisk Kunstner ɔ: enhver, der fremstiller ved Geberder, følgeligt og Skuespilleren, (Sammenlign Art. Pantomime).

Mimik betyder i Skuespilkunsten den Færdighed, ved kunstig Skaben af Miner udvortes at efterligne de Lidenskaber Skuespilleren ved Kunst har ladet fremstaae i sin Sjel og fremstille dem paa en saadan Maade, at Skuespilleren maa sige, denne Lidenskab maatte have yttret sig ved selvsamme udvortes Geberder og ingen andre, hvis den i Virkelighed havde yttret sig. Kun for saavidt Skuespilleren er istand til ved Fremstillingen kunstigt at efterligne disse Geberder, som de pleie at vise sig i Naturen, kun for saavidt kan han gjøre Fordring paa Navn af en Skuespilkunstner. At denne Efterligning stedse er forenet med Bevidsthed, og ei maa udarte til blot mechanisk Fremstilling af det egne Selv ligger netop i Begrebet om Efterligning, thi Efterligning skeer ved Forstanden, som stedse er sig selv bevidst, og aldrig med Følelsen, hvilken sidste vist nok aldrig indbefatter nogen egentlig Bevidsthed i sig. Heraf følger tillige Svaret paa det Spørgsmaal, om en Skuespiller skal spille kunstigt eller naturligt? Han skal vist nok spille med Kunst, det vil sige, han skal fremstille noget, der i samme Øieblik ei er, men hvorom han troer at en anden befinder sig i den Stilling, hvilken han skal efterligne ved Kunst. Deraf følger altsaa, at han ei skal vise sig som sig selv (dette vilde være naturligt), men som en Anden (altsaa kunstigt). Men skal nu Skuespilleren fremstille de Lidenskaber, der ligge i hans Rolle, netop saaledes som han har opdaget dem hos en anden, der har befundet sig i samme Stilling? Vist nok, men kun for saavidt som disse Lidenskaber, naar de yttrede sig i Virkelighed, vilde have viist Eenhed og Sammenhæng i sig selv. Thi, da Mennesket i sin naturlige Tilstand stedse bliver udsat for Tingenes tilfældige Paavirkninger, og derfor heller ikke kan lægge nogen kunstmæssig Eenhed for Dagen i sin naturlige Fremstilling, saa skal den kunstige Handling med den opmærksomste Omhyggelighed igjen søge at frembringe denne Eenhed og denne Sammenhæng, der, hvor Naturen i en lignende Stilling maaskee vilde tabe samme eller ei tage Hensyn dertil. En selv overfladisk Jagttagelse af Mennesket i sin Virksomhed kan give Exempel paa hvad her forstaaes ved

Mangel paa hiin Eenhed og hiin Sammenhæng, hvorom her er talt. Man antage nemlig, at et Individuum, i det samme vil forklare et andet en vigtig Sag og herved anvende de nødvendige Gebærder, afbrydes enten af Mangel paa tilstrækkelig Kundskab om den Sag, der skal afhandles, eller ved en udvortes eller indvortes Forstyrrelse. Pludseligt fremkommer da ved denne Forstyrrelse en Mangel paa Sammenhæng og en Afbryden i hans Gebærder, der ei kan undgaae selv en overfladisk Jagttager af Naturen. Eller man forestille sig et Individuum, som i Strid med et andet bliver heftigt vred og, medens det udøser denne Vrede, forstyrres i samme af noget Overordentligt, men strax derpaa, efterat Hindringen er borte, igjen bryder ud i sin Vredes Yttring. Naar vi tænke os dette Forfald ret levende og som virkeligt indtræffende, saa vil det blive os tydeligt, at den Vredes Opførsel ved denne Leilighed ei viser os noget Heelt eller Sammenhængende, men tvertimod noget Adsplittet, Sønderrevet og Usammenhængende. Mimiken maa nu som overhovedet den hele Skuespilkunst, for saavidt den nemlig er Kunst og ei Natur (og deri bestaaer dens sande Kunst), undgaae dette Adsplittede, Sønderrevne og Usammenhængende, og, netop for saavidt den forstaaer at undgaae dette til de allerletteste Spor, netop for saavidt er den Kunst og ingen raae tilfældig Mechanismus. Man har stridt meget og heftigt om enhver Kunsts følgeligt og Mimikens sidste Grundsætning (det vil sige, om hvad der egentligt er Grundlaget i enhver Kunst). Da det nu er en afgjort Sandhed, at vi ei have eller kunne have nogen Erkjendelse uden for Naturen og at selv det, vi kalde Ideal er intet videre end en forskjønnet Natur; saa kunne vi med fuldkommen Vished paastaae, at Naturen og Intet uden denne er enhver Kunsts høieste og sidste Grundsætning altsaa og Mimikens. Men i hvilket Forhold staaer nu Mimiken til Naturen? Mimiken skal og maa fremstille men med den Forskiel, at den, hvor Naturen er usammenhængende, skaffer Sammenhæng og former det Adsplittede til et Heelt. Dette er Mimikens høieste Opgave og uden dette kan det

ei være Tale om den. For at komme i Besiddelse af denne Kunst maa Skuespilleren altsaa studere Naturen, opfatte alt hvad han der finder med opmærksom Aand og gjøre sig det Eget. Men derhos maa han med den største Anstrængelse stræbe efter at udfinde og begribe det Manglende, Usammenhængende og Adsplittede i Naturen, for at det kan blive ham muligt at sætte et sammenhængende Heelt istedet for hiint Usammenhængende. Mimiken skal altsaa studeres i Naturen, thi denne er den eneste store Læremesterinde i Kunsten, uden hvis troeste redeligste Studium vi ei formaae det mindste i denne, især i Mimiken, der saa at sige staaer i den allerpersonligste Forbindelse med Naturen. Da Naturen selv er uudgrundelig og kun kan erkjendes af givne Resultater, uden at vi ere istand til at fastsætte dens Grundsætninger med uomstødelig Vished, saa er det deraf klart, at Naturen endog gandske alene kunde være istand til at give os de Resultater, der her ene og alene kunde tjene istedet for theoretiske Grundsætninger. Og kun i denne Hensigt, følgeligt meget uegentligt kan Talen være om en Theorie af Mimiken som overhovedet af enhver Kunst; de udvortes Regler for samme kunne vel læres, men herved kan Talen aldrig være om et indvortes ledende Princip, der stedse vil blive os skjult.

Mimnermus, en græsk Digter og Musikus, født paa Colophon, levede paa Solons Tid og erhvervede sig det meest udbredte Rygte ved sine Elegier. Han ansees for Opfinder af det elegiske Stavelsemaal. Han sang om Kjerlighed og Glæde og levede i Nydelsen af begge; hvorfor Propertz siger om ham:

Plus in amore valet Mimnermi versus Homero

(I Kjerlighed gjelder Mimnermus's Vers meer end Homer); og Horats siger:

Si, Mimnermus uti censet, sine amore jocisque
Nil est jucundum, vivas in amore jocisque

(dersom der, som Mimnermus holder for, ingen Glæde gives uden Kjerlighed og Spøg, saa lev i Kjerlighed og Spøg.). — Vi have kun nogle Fragmenter af ham, hvilke findes i Bruncks Analecter.

Mindanao eller **Magindanao**, een af de største philippinske Øer, ligger ved Asiens østlige Kyster, er omtrent 45 Mile lang og 30 Mile bred, har et mildt Clima, en sund Luft, en frugtbar Jordbund, en stor Mængde Floder, hvoraf adskillige ere seilbare, mange Bugter og er temmelig bjergig. Den frembringer fornemmeligt Guld, Peber, Riis, Vox, Sago, Kokosnødder, Safran, Tømmer, adskillige Kryderier, Bøfler, Oxer og andre Dyr, hvis Huder tildeels ere vigtige i Handelen. Spanierne eie blot Kysterne af Øen, der forresten beboes af fire uafhængige Nationer, Mandanaerne, Lutaerne, Carogaerne og Subanerne, som alle ere af en sorteguul Farve med sorte stride Haar, men af en lav spæd Bygning. De ere temmeligt vindskibelige og udmærke sig ved deres Smedearbeide og Skibsbyggerie. Deres Huse ere byggede paa Pæle og have kun een Etage. Hovedstaden ligger paa den sydvestlige Kyst og har en sikker Havn.

Minde, Mindesmærker (Monumenter) tages snart i en vidtløftigere, snart i en mere indskrænket Betydning. I vidtløftigere Forstand forstaaer man derved alt (fornemmelig Gjenstande af menneskelig Kunst) hvad der som Tegn fra Fortiden skal eller kan vække visse Erindringer fra den Tid eller om den Tid, de ere forfærdigede. Naar der tales om Oldtidens Mindesmærker kunne de være skriftlige, artistiske eller mechaniske, thi Homers Digte ere ligesaavel et Mindesmærke for os fra deres Tid som Pantheon eller et i Pompeii opgravet Kunststykke, Huusgeraad ꝛc. Alle disse Mindesmærker ere af Betydenhed, for saavidt som ethvert dannet Menneske finder en vigtig Interesse i Oldtiden overhovedet. Den Grad af Sædelighed, Cultur og Oplysning, hvorved Nutiden fryder sig, er Resultatet af de Slægters Sædelighed, Cultur og

Oplysning, der før os beboede denne Planet. Et helligt Baand forbinder Nutiden og Fortiden, derfor ere Oldtidens Mindesmærker den Dannede saa ærværdige og hellige, de føre os tilbage til Fortiden, vi see ligesom nærværende dens Sæder, Skikke, Forfatninger og hele Liv. I mere indskrænket Forstand forstaaer man ved Mindesmærker blot de artistiske (Kunstmindesmærker), blandt hvilke der dog findes en mærkværdig Forskiel. Nogle have blot Værdie, for saavidt de ere Mindesmærker i egentlig Forstand ɔ: for saavidt de tjene til at vedligeholde Mindet om visse Personer eller Begivenheder; andre have foruden denne endnu en egen indvortes Værdie, da de, uden ethvert andet Hensyn behage som Værker af den skjønne Kunst. Hvo der studerer Oldtidens Mindesmærker i den første Hensigt kaldtes Antiquar, Oldtidsgrandsker; hvo der studerer dem i sidste Hensigt Archæolog, Forsker i Oldtidens skjønne Kunst. Oldtidens Kunstmindesmærker kalder man vel og Antiker, man regner da og Apollo af Belvedere og Laocoons Gruppe ligesaavel blandt Kunstmindesmærkerne som Titus's Triumphbue. I den egentligste og meest indskrænkede Forstand betegner Mindesmærke eller Monument de Bygnings- eller Billedhuggerkunstens Værker, hvis Bestemmelse det er, at overlevere Efterverdenen mærkværdige Personers eller Begivenheders Minde. Om disse er Talen alene her. Snart pryde de offentlige Pladse, Haver ɔc., og disse ere for det meste Mindesmærker om Begivenheder, Æresminder; snart ere de Mindesmærker om Personer. Ofte staae disse paa det Sted, hvor den Person, der skal erindres, ligger begraven, Gravminder. Vi finde Mindesmærker fra alle Tider og hos alle Nationer fra Kunstens første raae Forsøg til den høieste Uddannelse. De ældste, vi kjende, ere Ægyptens Obelisker og Pyramider og maaskee tillige de persiske Kongegrave, som vi forbauses over i Ruinerne af Persepolis. Disse Mindesmærker indgyde Ærefrygt ved deres uhyre Storhed og deres ophøiede Simpelhed. Heri naaede maaskee selv Grækerne dem ikke, men dem tilkommer ogsaa her Skjønhedens Priis. Neppe var i noget Land Antallet af Æresminderne stør-

re end i Grækenland, hvor man opreiste saadanne for Seierherrerne i Slagene og i de offentlige Lege og for andre fortiente Mænd, men ogsaa ofte smigrende bortødslede samme paa Uværdige. Seierherrerne i Slagene erholdt Statuer og Trophæer, Seierherrerne i de høitidelige Lege Statuer og Mindestøtter. Paa den corinthiske Isthmus, ved Neptuns Tempel stode Statuerne for Seierherrerne i de isthmiske Lege; i Altis hellige Lund i Olympia de for Seierherrerne i de olympiske Lege. Trophæer gaves der i stor Mængde. Tit oprettede man endog Bygninger som Æresminder, hvilke med Hensyn til Form Prydelse og Pragt vare meget forskjellige. Blandt dem udmærkede sig de choragiske Monumenter i Athenen, hvilke oprettedes dem til Ære, der havde erholdt Prisen som Chorager i de theatralske og musikalske Lege, som holdtes paa Theatrene og i Odeerne. Ved disse Lege var det Skik i Athenen, at hvert af Stadens 10 Laug valgte en Choragus, der paatog sig Opsigten og Bestyrelsen af disse Lege paa egen Bekostning. Enhver søgte heri at overgaae de øvrige; Seierherren over alle erholdt til Priis en Trefod af Erts, a mindelig af en stor Kunstner, hvilken var til Hæder for hans hele Slægt. Denne Priis blev offentligt udstillet, hvortil man indrettede enten smaae Bygninger eller enkelte Støtter, der bare Trefoden og erholdt en Indskrift, der nævnte Choragus og Tiden, Legene bleve holdte. Det er begribeligt, at der gaves mange slige Monumenter, og de havde i Athenen en egen Gade, Trefodgaden (Tripodes). Nogle af samme have vedligeholdt sig indtil vor Tid. Det prægtigste af alle disse er Lysikrates's choragiske Monument, sædvanligen kaldt Demosthenes's Lanterne; efter dette Thrasyllus's og Thrasykles's Monument og nogle Statuer. Da Romerne begyndte at kappes med Grækerne i Kunsten bleve de heller ikke tilbage i Oprettelsen af Æresminder. Et Slags af disse er dem gandske egen, Triumphbuerne, hvorom der skal tales i en egen Artikel. Før Æresminderne havde man udentvivl baade i Grækenland og Rom havt Gravminder, hvilke naturligviis dog først senere kunde udmærke sig som skjønne Kunstværker. Af disse havde man to

Slags enten paa det Sted, hvor den Afdødes Aske var, egentlige Gravminder, eller blot oprettede Monumenter, hvori den Afdøde Aske ei gjemtes, Kenotaphier (Cenotaphier). Af begge Slags saae man nogle i Stæderne, i Nærheden af samme og paa Landeveiene, som derved erholdt en Prydelse, der baade var lærerig og underholdende. Den raae Steen forvandlede sig til en ædel Støtte; siden oprettede man paa en Steengrund to smaae Støtter, bedækkede dem med en Gavl prydede Rummet derimellem med den Afdødes Billede, Indskrifter og Basreliefs. Saaledes prydedes de stedse mere; man saae snart smaae Bygninger, der havde Udseende af et Tempel; og heri steeg man endeligt til den høieste Pragt. Det nyere Europa har ligeledes Mindesmærker af begge Slags at opvise, men uforholdsmæssigt flere Gravminder end Æresminder, som Sagens Natur medfører, da hine oprettes ved Privatinteresse, disse ved offentlig. Æresmonumenterne finder man fornemmeligt i Hovedstæderne, og mange af dem ere beskrevne og afbildede i Sturms architektoniske Reiseanmærkninger (tydsk). En temmelig god Compilation udgav Abbed de Lubersac i sin Discours sur les monumens publics de tous les ages et des tous les peuples (Par. 1776, Fol.). Flere af saadanne Monumenter i Frankerig har Millin ladet afbilde i sine Antiquités nationales. Frankerig har og og overhovedet været det Land, hvor Kunstnerne meest have været sysselsatte paa denne Maade. Kunstneren har herved Valget blandt de mangfoldigste Former, kun maa han vælge overeensstemmende med sin Hensigt. Det Simple passer sig for Privatdyd; Storhed, Værdighed og Pragt for det Minde, der skal forevige en heel Nations eller dens Styreres og Heltes Stordaad. Prydelsen maa da staae i Forhold til den valgte Form, der selv har meget Spillerum fra den simple Mindesteen til Triumphbuen, fra Søilen indtil Porticus og Tempel. Her feile Kunstnerne meest ved for meget; de overlæsse, og betænke ei, at alt for meget svækker Indtrykket, som de dog vilde forstærke.

Minden, en Stad i Kredsen af samme Navn i den preussiske Provinds Westphalen, ligger ved Weseren og har omtrent 7500 Indbyggere. Den er befæstet og har en 600 Fod lang Steenbroe over Weseren. Der findes tre lutherske, to catholske og een reformeert Kirke; Domkirken besidde de Catholske. Den 1ste Aug. 1759 leverede Prinds Ferdinand af Braunschweig de Franske under Contades og Broglio et Slag ved Minden og vandt en afgiørende Seier. De Franske vilde dog have tabt endnu mere, hvis Lord Sackville (siden Lord Germain) tilbørligen havde udført Prindsens Befalinger, hvorfor han og af en Krigsret blev erklæret udygtig til videre Tieneste. — Det forrige Bispedom Minden blev seculariseret i den westphalske Fred og kom som et Fyrstendom under Chur-Brandenburg. Preussen aftraadde det 1807, og Napoleon lagde det til Kongeriget Westphalen, hvor det for Størstedelen hørte til Weserdepartementet; 1810 blev det forenet med det franske Dep. Over-Ems, men har siden 1814 igien tilhørt Preussen.

Mine, Mineerkunst. Ved en Mine forstaaer man overhovedet en i Jorden nedgravet og med Krudt fyldt Kasse for at kunne sprænge Jorden over samme og alt hvad derpaa findes i Luften ved Krudtets Kraft, naar det antændes. I Feldtbefæstningskunsten har man Miner, ved hvilke man kun graver Kassen 10 til 12 Fod i Jorden. En Fæstnings Miner kaldes Contreminer og og bestaae almindeligt af en Minegang (Gallerie), der løber under den bedækkede Gang, til den yderste Rand af Graven og heder Gallerie-Magistrale. Fra denne gaae udad mod Marken mindre Minegange (Minegrene eller Rameaux) under Glaciet, hvorfra endnu til høire og venstre Side udgaae **Lyttegangene**, for deri at lytte efter Fiendens Anstalter i hans Angrebsminer. Den med Krudt fyldte Kasse kaldes **Krudtkisten**, og det Hul, der maa graves for at bringe den i den tilbørlige Dybde under Jorden, heder **Brønden**, ved hvis Side der gjøres et andet Hul for Krudtkisten, hvilket kaldes **Mineovnen** eller **Minekammeret**. Den Linie, der trækkes lodret fra Krudtkistens Middelpunkt mod den nærmeste Over-

flade, mod hvilken Krudtet ska' yttre sin Virkning, kaldes den korteste **Modstandslinie.** For at kunne sprænge Minen maa man føre en Krudtledning i et Rør af Lærred, Læder ꝛc. eller i en Trærende til et sikkert Sted i Minegangen, hvor man useet af Fienden kan antænde Krudtet. Naar Minen springer fremkommer et Hul, **Tragten,** hvis øvre Side kaldes Gjennemsnittet, hvis Størrelse er afhængig af Krudtladningens Styrke, som for den sædvanlige Feldtbrug kan bestemmes ved den Regel, at man **cuberer den i Fod udtrykte korteste Modstandslinie og dividerer dette Cubiktal med 10,** da Qvotienten giver Krudtladningen udtrykt i Pund. Naar Krudtet nedgraves saa dybt i Jorden, at sammes Virkning, naar det antændes, ei kan yttre sig paa Jordens Overflade, saa fremkommer i Jorden en kegleformig Figur, hvori alle Jorddele ere rystede og de i Nærheden værende fiendtlige Miner forstyrrede; denne kugleformige Figur heder **Virkningssphæren** og blev af sin Opfinder Belidor kaldt Globe de Compression, hvilket Navn man nuomstunder bruger om de meget stærkt ladne Miner, Beleirerne for en Fæstning anlægger for at forstyrre Contreminerne. Ved Forsøg, som Belidor anstillede i Aarene 1725, 1732 og 1753 og som bleve gjentagne af den preussiske Major Le Febre 1754, er det beviist at Krudtet kan yttre sin Virkning til 3 a 4 Gange saa langt som Længden af den korteste Modstandslinie rundt omkring, og at, ved en saa stærk Ladning, at det antændte Krudts Virkning viser sig for Dagen, Tragtens Gjennemsnit kan blive 5½ Gang saa stor som den korteste Modstandslinie, da man før Belidors Tider ei forstod at bringe den til meer end det dobbelte. Tabellen over den Krudtladning, der udfordres til en Tragt af given Størrelse finder man hos Vauban og Belidor og i andre Skrifter over Mineerkunsten.

Mine var en gammel græsk og romersk Mynt paa hundrede Drachmer. Efter Professor Badens Beregning var den romerske omtrent 8 Speciedalere. Mine var hos Grækerne tillige en Vægt paa noget over 28 Lod.

Mineralier, Mineralogie. Ved Mineralier forstaaer man alle selvstændige, mekanisk enkelte uorganiske Naturlegemer, som findes i Jorden eller paa dens Overflade. Man betjener sig herved ogsaa af Benævnelsen **Fossilier**, som eensbetydende med Mineralier. Efter det herskende wernerske System deler man samtlige Mineralier efter deres fire Grundbestanddele i fire Hovedclasser, nemlig: I. Jord- og Steenarterne, II. Saltene, III. Inflammabilierne, og IV. Metallerne. Den første Classe deles igjen i saa mange Slægter, som der gives chemisk enkelte Jorder. Disse ere ni: 1) Zirkonslægt, 2) Kiselslægt, 3) Glycinslægt, 4) Leerslægt, 5) Talkslægt, 6) Kalkslægt, 7) Strontianslægt, 8) Tungslægt, 9) Ytterslægt. Den anden Classe inddeles efter de forskjellige Syrer, Saltene indeholde, i fem Slægter, nemlig: 1) kulsure Salte, 2) boraxsure Salte, 3) salpetersure Salte, 4) saltsure Salte og 5) svovlsure Salte. Den tredie Classe har fem Slægter: 1) Svovl, 2) Jordharts, 3) Graphit, 4) Resin og 5) Diamant. Den fjerde Classe eller Metallernes er rig, og man inddeler den efter de eiendommelige metalliske Grundstoffe (See Metaller). Foruden de der anførte 23 Slags kan man endnu anføre Cerenit, Iridium, Rhodium, Osmiam og Palladium. **Mineralogien** er den Deel af Naturhistorien, der handler om de uorganiske Naturlegemer eller Mineralier. De nyere Mineraloger have inddeelt Mineralogien i fem Doktriner eller Grene og ved enhver fastsat et Synspunkt, hvorfra den maa betragtes. 1) **Oriktognosien** er den Deel af Mineralogien, som lærer os at kjende Mineralierne i en naturlig Orden, under passende og fastsatte Benævnelser og efter tilstrækkeligt bestemte Kjendemærker. 2) **Mineralogisk Chemie** gjør os bekjendte med Mineraliernes Bestanddele, Qvantiterne af samme, Maaden hvorpaa de ere forbundne og Forholdene ved deres Adskillelse. Tillige angiver den Reglerne og Maaden, vi bør følge for hensigtsmæssigen at adskille Fossilierne og lære at kjende deres Bestanddele. 3) **Geognosien** betragter Jordens indvendige og udvendige Bygning og gjør os følgeligen bekjendte med Mineralier-

nes Leiesteder, Maaden hvorpaa og Tiden, hvori de ere fremkomne. Denne Doktrin har endnu ei naaet den Fuldkommenhed, dens høie Interesse fordrer. 4) **Mineralogisk Geographie** giver os i lokal eller geographisk Orden Kundskab om de i de forskjellige Egne forekommende Bjergarter, de Fossilier, der brydes i dem og de Forhold, under hvilke de findes i dem. 5) **Oekonomisk Mineralogie** gjør os bekjendte med de Egenskaber hos Mineralierne, der gjøre dem anvendelige i det borgerlige Liv. Blandt Naturvidenskaberne er Mineralogien maaskee sidst uddannet som Videnskab, dog har den i de nyere Tider vakt særdeles megen Opmærksomhed og fundet mange Bearbeidere. Selv Grækerne og Romerne var denne Videnskab ei fremmed. Fra den første Nation er endog et Værk om Stenene af Theophrast kommet til os, af de romerske Skribentere er Naturhistorikeren Plinius især mærkværdig i denne Henseende. Fra den nyere Tid kan man fornemmeligt antage fire i Mineralogien herskende Systemer: 1) **De udvortes Kjendetegns System** begyndte med **Wallenius** og naaede sin fuldkomne Uddannelse ved **Werner**; 2) **Det chemiske System** begyndte med **Cronstådt** og uddannedes ved Englænderen **Kirwan**; 3) **Det krystallographiske eller mathematiske System** skyldes den franske Naturforsker **Hauy**; 4) **Det genetiske System**, hvori de udvortes Kjendetegns og det mathematiske System ere ligesom forenede fremstillede **Oken** nyligt i sin Haandbog i Naturhistorien. Af alle disse Systemer har det wernerske hidtil udbredet sig meest og fundet de fleste Bearbeidere, omendskjøndt man ei kan nægte, at det endnu indeholder mange Ufuldkommenheder, der tildeels ere forbedrede i det okenske.

Mineralvand kaldes Kilder, i hvis Vand Gasarter eller mineralske Dele ere opløste. Blandt de Gasarter, som slige Mineralvande indeholde ere de fortrinligste Kulstofgas eller den saa kaldte Luftsyre, fix Luft og det svovlede Vandstofgas eller Hydrothionsyre. Blandt de Mineralier, man finder opløste i disse Vande ere de fortrinligste Kalkjord, Bittersaltjord (Magne-

sia), Leerjord, svovlsyre Kalk (Gyps), saltsyre Kalk, kulsyre Kalk (almindelig Kalksteen), svovlsyre Magnesia (Bittersalt), saltsyre Mineralalkali (Kogsalt) svovlsyre Mineralalkali (Glaubersalt), salpetersyre vegetabilisk Ludsalt (Salpeter), Jern, for det meste opløst i Kulsyre, ogsaa svovlsyre Jern (Jernvitriol). Da Vandet alerede i sig selv har en opløsende Egenskab, saa finder man sjelden gandske reent Kildevand, hvori ei nogen af ovennævnte Ting findes opløste. I visse Vande indeholdes en betydelig Mængde jordagtige Stoffe, for det meste Kalkjord opløst i Kulsyre, hvoraf Vandet faaer en salt- og jordagtig Smag og hvorved det bliver mindre virksomt til Bryggen, Brændeviinsbrænden, Blegen og ubrugeligt til Vaskning, da det vanskeligt opløser Sæben og tildeels adskille dens Hovedbestanddele. Bælgfrugter kunne ei koges bløde deri, fordi det flygtige Opløsningsmiddel dunster bort under Kogningen og de nedsynkende jordagtige Dele forstoppe de smaae Pori, Mellemrum, paa de deri kogte Ærter, Kjød ꝛc. Disse Dele satte sig og ved Siderne og paa Bunden af Karrene. Saadant Vand bliver vel renere ved Kogningen, men man kan og forbedre det ved en Tilsætning af Alkali eller Ludsalt og gjøre det mere skikket til at koge i. I andre Vande ere der faa eller slet ingen slige jordagtige Dele f. Ex. Regnvand, Flodvand. Naar der af ovennævnte Bestanddele findes en saa betydelig Mængde opløste i Vandet, at det deraf erholder en meget mærkelig Smag, giver man det Navn af Mineralvand, og, naar det ved indvortes Brug yttrer helbredende Virkninger paa det menneskelige Legeme, Sundhedsbrønde.

Minerva, hos Grækerne Pallas-Athene, Athenæa var een af de fortrinligste blandt Guddommene af det olympiske Dynastie. Fabelen fortæller, at Jupiter, da han efter Seieren over Titanerne havde naaet Overherredømmet, valgte til sin første Gemalinde Metis, en Datter af Oceanus. Et Orakelsprog af Gæa og Uranus havde spaaet Jupiter, at Metis først skulde føde en Datter og derpaa en Søn, som skulde berøve ham Herredømmet. For at undgaae denne Skiebne søgte han at

bemægtige sig hende ved List og Smigrerie og opslugede hende tilligemed den endnu ufødte Minerva. Da nu hendes Fødselstid nærmede sig følte Jupiter en heftig Smerte i Hovedet, hvorfor han lod Vulkan kløve sig Hovedet med en skarp Øre, hvorpaa Minerva munter og i fuld Rustning fremsprang. Hun dandsede omkring med krigersk Mod, svingede sit Spyd og slog dermed paa det tonende Skiold som om hun giorde sig færdig til en Fiendes Angreb. Hun fremstaaer i Gudernes Kampe som viis-krigersk i Modsætning til den vilde, blodtørstige raae Mars; i Kampen mod Giganterne overvandt hun Pallas og Enceladus. I de Dødeliges Krige styrer og beskytter hun stedse Heltekraften. Hun leder Hercules op paa Olympen, lærer Bellerophon at tæmme Pegasus og overvinde Chimære, ledsager Perseus paa sit Tog imod Gorgonerne, skienker Tydeus Udødelighed, holder Achilles i Ære, ledsager Ulysses, beskytter hans Gemalinde og veileder hans Søn i Mentors Skikkelse. Ligeledes begunstiger hun Opfinderne af Krigsredskaber: hun byggede Argo og lærte Epeus at tømre Træhesten, hvorved Troia erobredes. Hun viser sig og som Beskytterinde af de fredelige Kunster og forstaaer alle en Fyrstedatters Sysler i den heroiske Tidsalder. Væven, Rokken, Brodeernaalen finde vi i hendes Haand, og ligesom Heltenes Qvinder selv forarbeide Tøierne for deres Huus, saaledes forfærdiger hun dem for Gudinderne. Derfor staaer og enhver duelig Væverske under hendes Beskyttelse, kun maa hun ei hæve sig stolt som Ariadne, hvem Minerva forvandlede til en Edderkop. Fra disse blot qvindelige Kunstfærdigheder overdrog man hende siden Beskyttelsen af alle Menneskenes fredelige Beskieftigelser, hvorved den virksomme Aand især viser sig. Enhver Kunstner, den mechaniske og dannende, stod under hendes Varetægt; hendes Beskyttelse nød ogsaa Tænkeren saavelsom Taleren og Digteren; og da tillige Sundhed hører med til den fuldkomne Lykke, som opfindersk Aandsvirksomhed skal skienke, saa hører hun og til de lægende Guddomme. I alle disse Henseender er hun Symbolet paa den af Hovedet udspringende Tanke, Viisdommens Gudinde selv, saavelsom Videnskabens og Kun-

stens, dog kun dennes, for saavidt Opfindelse og Tænkekraft derved komme i Betragtning. Athenen, denne Videnskabernes og Kunsternes Stad, var hendes Yndlingsopholdssted. Hun nævnes som Opfinderske af Fløiten. Men, da hun i en Kilde lagde Mærke til, hvor meget Spillet paa samme vansirede hendes Ansigt, kastede hun den fra sig og ønskede den haardeste Forbandelse over den, som tog den op. Denne Forbandelse gik i Opfyldelse paa Marsyas. Hun forsmaaede Kierlighed og opofrede sig til evig Jomfrudom, og hvo der opløftede dristig Begierligheds Blik paa hende, ham traf frygtelig Hevn. Tiresias, der lurede paa hende i Badet, blev slagen med Blindhed. Med denne rene, kolde Forstandscharacteer forekommer ogsaa Gudinden paa de Gamles Kunst-Fremstillinger. Som Krigerske sees hun fuldkommen rustet, Hovedet bedækket med en gylden Hjelm, hvorfra vaier en stolt Busk, hun er pandsret med sin Faders Harnisk og har en Landse i Haanden; som Forstanderske for den fredelige Kunstfærdighed forekommer hun i de græske Matroners Dragt. Til Gudindens Attributer hører desuden Ægis, Gorgonehovedet og det argoliske Skiold af rund Form. Som Symbol tilhører hende Uglen (paa Mynter ogsaa Hanen) for at betegne Varvaagenhed. Som Sundhedens Vedligeholderske foerer hun af Dragernes Skaal, og Oliegrenen er Tegn paa den fredelige Virksomhed, der trives ved hende. En særdeles atheniensisk Mythus siger, at, da engang Neptun og Minerva (Athene) strede om Staden Athenens Navn, afgiorde Guderne Striden saaledes, at den skulde kaldes efter dens Navn, der bragte Menneskene den nyttigste Gave. Neptun slog med sin Trefork i Jorden og den krigerske Hest fremsprang; Minerva kastede sit Spyd, og, hvor det faldt, fremvoxte det fredelige Olietræe. Hendes Gave blev anseet for den nyttigste, og Staden erholdt hendes Navn. Hele Attica, men især Athenen var hende helliget, og hun havde her mange Templer. Hendes meest glimrende Feste i Athenen var Panathenæerne. En anden Fest var hendes Billedstøttes høitidelige Afvaskning i Athenen, men især i Argos; denne Handling blev foretagen aarlig ved kydske Jom-

fruers Hænder i rindende Vand. Romerne tilbade hende i Førstningen blot som Krigsgudinde, men senere som Roms Hovedskytsgudinde. Hun havde tilligemed Jupiter og Juno sin Plads i Hovedtemplet paa Capitolium, og hendes Fest blev aarligt høitideligholdt fem Dage under Navn af Quinquatrus.

Mingotti (Catharina) een af de største Sangerinder ved Slutningen af forrige Aarhundred, var født i Neapel 1726 af oprindeligen tydske Forældre. Hendes Fader, der stod i østerrigsk Militairtieneste, fik strax efter hendes Fødsel Ordre at begive sig til Schlesien og tog hende med sig derhen. Efter hans Død bragte hendes Onkel hende til Ursulerinderne. Den Musik man her undertiden gav, giorde et saadant Indtryk paa hende, at hun bad Abbedinden med Taarer i Øinene at lade hende give nogen musikalsk Underviisning, for at hun ogsaa kunde synge med i Chor. Abbedissen tilstod hende endelig sin Begiering og gav hende dagligt en halv Time nogen Anviisning i de første Begyndelsesgrunde af Musikken. Hun var 14 Aar gammel, da hun efter sin Onkels Død vendte tilbage til sin Moder og sine to Søstre. Nogle Aar derpaa giftede hun sig imod sin Tilbøielighed, og blot for at udrive sig af en endnu mere forhadt Stilling, med en temmelig gammel Venetianer ved Navn Mingotti, der var Entrepreneur ved Operaen i Dresden. Ved sin Fremtræden i Dresden vakte hun den almindeligste Opsigt. Porpora, som dengang var i Kongens Tieneste, anbefalede hende paa det ivrigste og skaffede hende en Plads ved Theatret. Han sysselsatte sig selv med hendes Underviisning. Den berømte Faustina og Hasse vare dengang ligeledes i Dresden, men snart, efterat Madam Mingotti havde ladet sig høre første Gang ved Hoffet, fiernede de sig og gik til Italien, som man paastod af Iversyge over den nye Sangerinde. Mingottis Rygte udbredede sig snart i Europa, saa at hun blev indbuden til Neapel for der at synge paa det store Operatheater. Hendes første Debut her giorde saa stor Opsigt, at hun fra alle Sider erholdt de fordeelagtigste Tilbud, som hun dog af Delicatesse af-

flog, da hun trak Gage fra Hoffet i Dresden. Ved sin Tilbagekomst til Dresden fandt hun Hasse i Spidsen af Capellet. Denne var just sysselsat med Compositionen af Operaen Demofonte (1748) og satte ene for Mingotti Adagioen Se tutti i mali miei, blot med et Pizzicato accompagnement af Violinen, for at de Feil, der kunde finde Sted i Sangen, desto lettere kunde mærkes. Men Mingotti, der vel mærkede den Snare man lagde for hende, løste alle Vanskeligheder saa fuldkomment, at hendes Fiender og selv Faustina forstummede. I Aaret 1751 gik hun fra Dresden til Spanien, hvor hun sang med Gizziello under den berømte Farinellis Direction. Den sidste var saa streng, at han ei alene forbød hende at synge andensteds end for Hoffet, men endog at anstille sine Øvelser i et Kammer, der vendte til Gaden. Efter to Aars Ophold i Spanien, under hvilket hun nød den største Udmærkelse ved Hoffet, besøgte hun Paris og London for ogsaa at lade sit Talent beundre her. Derpaa bereiste hun Italien og sang i adskillige store Stæder. Saalænge Kong August levede, aflod hun ikke at betragte Dresden som sit Hiem. Efter hans Død 1763 nedsatte hun sig i München, hvor hun døde i en høi Alder.

Mingrelien see Georgien.

Miniaturmalerie (fr. miniature, mignature) er det Slags Malerie, ved hvilken man anlægger Gummifarver med Penselspidsen, hvilket kaldes at punktere (pointiller). Det skjelner sig fra de andre Slags Malerier derved, at det er langt finere og følgeliggen maa sees i Nærheden, og, at det derfor ogsaa blot kan anvendes i det Smaae fornemmeligt paa Pergament og Elfenbeen. Derfor har Udtrykket Miniaturbillede eller Billede en miniature ogsaa Betydningen af et lille Billede. Man sparer Pergamentets eller Papirets Grund til det høieste Lys, nogle bruge endog intet Hvidt paa denne Grund. De bedste Farver hertil ere de mindst legemlige som Carmin, Ultramarin &c., hvilke man for at have dem meget fine, opløser i Vand,

som man gyder af, og lader dem tørres. Dette Malerie udfordrer iøvrigt den meste Tid, formedelst de fine Punkter, hvoraf det bestaaer, og som maa sættes saa nøiagtigt ved Siden af hverandre at de blive ligesom forenede. Miniaturmalerier forekomme alerede fra det 9de og 10de Aarhundred som Prydelser ved Haandskrifter i Italien og Frankerig, men endnu mere fra det 11te og følgende Aarhundreder. (See Rive essai sur l'art de verifier l'age des miniatures peintes dans les manuscripts, Paris, 1782). Overhovedet vare disse Miniaturmalerier en Beskjeftigelse for Munkene, og ligesom man kaldte den illuminare, saa kaldte man disse illuminatores eller miniatores, fordi man sædvanligt betjente sig af den røde Farve (minium). Den blomstrede paa denne Maade i Frankerig fornemmelig i det 14de Aarhundred under Carl 5te og naaede under Carl 8de og Ludvig 12te en endnu større Fuldkommenhed, men kom i Forfald ved Bogtrykkerkunstens Opfindelse og Kobberstikkunstens Opkomst. I den nyere Tid har man fornemmeligt anvendt denne Kunst til Portraiter. Udmærkede Miniaturmalere fra den nyere Tid vare: Mengs, Chodowiecki, Füger, Westermann, Nixon og Shelly.

Minima kaldes i den gamle Nodeskrift en halv Tactnode.

Minimer eller den hellige Franciscus af Paulas mindste Brødre (deraf Pauliner eller Paulaner), kaldes Munkene af en i Midten af det 15de Aarhundred stiftet Munkeorden, der fra 1493 udbredede sig i alle Lande. Rygtet om fortrinlig Hellighed skyldte de deres uophørlige Fasten, da de efter deres Løfte ei turde nyde andet end Brød, Frugter og Vand. Deres Klædning er sort og ligesom Franciskanernes forsynet med Livremmer og Pidske; deres Liv er aldeles helliget stille Contemplationer og Andagt. Uden synderligt at benytte sig af de dem skjenkede Tiggerordens Privilegier til Verdens Tjeneste, besadde de dog i det 18de Aarhundred 450 Klostre i 30 Provindser. I Aaret 1815 skjenkedes dem de-

deret i Neapel liggende Stammekloster igjen, af Kong Ferdinand 4de, (de hede der Paolotti).

Minimum betegner den ringeste Grad af en Sag i Modsætning til Maximum.

Minister, Ministerium. Med Ordet Minister betegne vi de høieste Statsembedsmænd, som arbeide umiddelbart med Fyrsten og i de forskjellige Grene af Forvaltningen danne de øverste Autoriteter, da enten hver enkelt staaer i Spidsen af et Departement og uden foregaaende Aftale med sine Colleger gjør Forestillinger til Fyrsten eller de alle i Forening raadslaae om de forskjellige vigtigere Anliggender, der angaae forskjellige Grene af den offentlige Forvaltning og forelægge Regenten Resultatet af deres Raadslagninger. Saaledes gives der i forskjellige Lande et meer eller mindre stort Antal af Ministre, eftersom Landets Udstrækning og særdeles Forhold gjøre en større eller ringere Forening af forskjellige Forretninger mulig. I de fleste Stater findes derfor en Justitsminister, en Finantsminister, en Minister for de udenlandske Sager, en Krigsminister og undertiden tillige en Marineminister, en Minister for det Indre, undertiden og en egen Minister for Handelen; ligeledes i adskillige Stater en egen Minister for Religionsvæsenet og en for den offentlige Underviisning eller Folkeoplysningen. Forskjelligt fra Ministeriet er i nogle Stater Cabinettet, hvorunder man enten forstaaer den Autoritet, som besørger Regentens Privatanliggender, eller den, som fornemmeligt har at gjøre med de udenlandske Anliggender. Derfor inddeles Ministrene i Stats- og Cabinetsministre, ved hvilke sidste man ofte især forstaaer Ministrene for de udenlandske Sager. Desuden gives der i nogle Stater Provincialministre, der staae i Spidsen af Forvaltningen i særdeles Provindser, dog i et underordnet Forhold til Ministerium. I nogle Stater har man og eller har havt Principal- eller Premierministre under forskjellige Navne, hvilke i Regentens Fraværelse eller i mindre vigtige Anliggender træde i hans Plads.

Ministerialer (see Lehnsvæsen).

Ministerial- og Oppositionspartiet i det brittiske Parlament. Storbritaniens Parlament (curia regni magnæ Brittanniæ) er en Domstol (Tribunal, Rigsraad), hvori Kongen under lovmæssige Indskrænkelser har Forsædet og som bestaaer af to Huse (Overhuset og Underhuset). Da det ei alene skal sørge for den hele Stats almindelige Vel, men og er den sidste Instans for alle storbrittaniske Tribunaler, ophæver gamle Love og giver nye og bevilger Kongen de Summer, han behøver til sine Privathensigter, saavelsom til Udførelsen af alle sine Ønsker, Hensigter og Planer, saa er det vel naturligt, at Medlemmernes Stemmeflerhed er en Gjenstand, som han søger at sætte sig i Besiddelse af, hvad det end skal koste. Blandt de Midler, hvoraf han betjener sig til Opnaaelsen af denne Hensigt, er Bestikkelse eet af de vigtigste, fordi dette aldrig eller dog høist sielden forfeiler sin Hensigt. Derimod er der vist nok Love, men der gives saa mange Veie til at undgaae disse, at man kunde have sparet den Møie at udkaste dem, thi der bevirkes intet ved dem. Er det f. Ex. Hoffet vigtigt at see denne eller hiin paa Ministerialbænken, saa tilstilles Candidaten en vis Sum (hvis han behøver den). Denne afkjøber nu de Vælgende Smaating og betaler dem langt over Værdien, tre, fire og flere Guineer for en Høne ꝛc. Landmanden forstaaer dette Vink, modtager Pengene og Hoffet har naaet sin Hensigt. Saaledes vælger det og indirecte Taleren i Underhuset, der kan ansees for sammes Præsident. Ministeriet sørger for, at denne Post bliver ingen anden til Deel end den, som er det hengiven og har Forpligtelse imod det. Kongen bekræfter ham desuden. Alle der ere afhængige af ham eller hænge ved ham, tiltræde, hvad enten Sagen stemmer overeens med deres Privatmening, med deres indvortes Følelser, med Rigets Love og Forfatning, med Ret og Billighed eller ikke, det, som Kongen eller rettere hans Ministerium vil, indtage i Parlamentet de saa kaldte Ministerialbænke, erklære derved frit og aabent, hvad man har at vente af dem og hede

Ministerialpartiet. Dette modsat er et andet Partie. Fordi dette paa sin Side med faa Undtagelser, bestrider og forkaster alt, hvad der kommer fra Kongen eller Ministrene, det være godt eller ondt, kalder man det Oppositionspartiet. Af dette besættes Oppositionsbænkene. For at erholde Befordring og kaldes til indbringende Poster, er det en sædvanlig Vei for unge Parlamentslemmer at tage Plads her, sige Hoffet Ubehageligheder, stemme imod det af al Magt og derved gjøre sig det frygteligt, hvorfor Hoffet søger at skaffe sig denne Hindring af Veien, saasnart dertil gives Leilighed. Den Utroe forlader derpaa formeligt sin Plads, gaaer over til Fienden, forandrer lidt efter lidt sine forhen yttrede Grundsætninger og bliver tit den ivrigste Modstander af det Partie, han før var Tilhænger af eller lod som han var hengiven. Ministerialpartiets Tilhængere forlade det sjeldent; men Ministrene sædvanligt alletider naar Kongen berøver dem sin Naade, eller engang eet af deres Forslag forkastes ved Stemmefleerhed, eller naar en Krig, der er indledet, forkyndt og ført efter deres Planer, er endt ved en Fredsslutning eller ved uheldige Begivenheder. Hvert af de to Partier besolder en Hob Tidendeskrivere og Journalister, der til Folkets Forlystelse ligge i en evig Krig med hverandre, gjøre hverandre Bebreidelser eller modsige hverandre, snart i den finere Hofmands Tone, snart i Udtryk, som man kun hører af Pøbelen, fortælle gjensidigen scandaleuse Anekdoter, opdage eller opfinde Modpartiets Planer og Hemmeligheder, vise deres Mishag ved hvert Skridt af samme og dadler alt hvad hiint efterlader eller gjør. Begge Partier meddele disse deres Besoldede de Tanker og Grundsætninger, som de ville have bragte i Omløb og hvorom de ønske at udforske Mængdens Mening. De Ephemerider, der forsvare Hoffet, kaldes Ministerialblade, ligesom de, der staae i Modpartiets Sold, Oppositionsblade.

Ministranter kaldes i den catholske Kirke de Personer, der gaae den messelæsende Præst tilhaande (ministrare).

Minne er et gammelt tydsk Ord, som betyder Kjerlighed, og hvoraf en Mængde andre Ord udledes. Hollænderne have beholdt dette Ord og deraf dannet Minnenyd (Minneneid, Iversyge). Det gamle Ord Minne blev først brugt overhovedet om Kjerlighed og Venskab ogsaa om guddommelig Kjerlighed. Dog erholdt det dernæst hos Middelalderens tydske erotiske Digtere en emphatisk Betydning, nemlig af ædel, lykkelig og troe Kjerlighed. Minne, sige Riddertidens Sangere, lærer ædelt Mod, Tapperhed, Artighed og Sæder, bortkyser Smerte og lønner med Fryd. En formelig Definition paa Minne findes hos W. v. d. Vogelweide, som siger: „Om Jeg kan gjette Ret, saa er Minne to Hjerters Fryd, dele de lige (meddele de hinanden i lige Grad denne Fryd) saa er der Minne." Begrebet om Minne opfattedes meget ædelt i de Tydskes Riddertid, og alerede dengang yttede Kjerligheden sig langt renere, inderligere og mere idealsk hos de tydske Digtere end hos de franske (Sammenlign Villers Afhandling de la manière differente de traiter l'amour chez les poéts allemands et français, paa tydsk i Reinhards Polyanthea, 1807 ꝛc.). Eschenbach siger og ligefrem i sin Parcival: „Hjertet er et Pant paa ret Minne." Med Ret sang Walther von der Vogelweide: „Dyd og reen Minne, hvo der vil søge dem, den skal komme i vort Land! der er megen Fryd. Tydsk Tugt yttrer sig i alt." I øvrigt forekommer og Minne hos de gammeltydske Digtere som Pigenavn, og Aphrodite kalde de Frue Minne, ligesom og hendes Stjerne kaldes Minnestjernen.

Minneretter, Cours d'amour, Corti d'amore. I Middelalderens Riddertid, der tillige var den eventyrlige Kjerligheds Tid, da Kjerligheden ei lod sig nøie med at være en Hjertets hellige Hemmelighed, men fremtraadde offentligt, da de elskende Riddere vilde drage offentlig Opmærksomhed paa sig ved deres Troskab og paafaldende Prøver paa deres Hengivenhed og Damerne vilde prale med deres Tilbedere, da man i Selskaber hyppigen underholdt sig ved spidsfindige Undersøgelser om

Galanterie-Gjenstande, bleve ofte Stridspunkter heri opkastede og behandlede i Væddekamp af Troubadourerne i deres Tensons eller Tenzoner. Saaledes spurgte man: Hvad er ønskeligst enten at vor Elskede døer eller forbinder sig med en anden? Hvo lider meest, en Ægtemand, hvis Kone, eller en Elsker, hvis Kjereste bliver ham utroe? For at afgjøre slige Spørgsmaal oprettede man et Slags Domstole, rimeligviis først i Provence i det 12te Aarhundred. De bestode af Riddere, Damer og Digtere, der fældede deres Domme som Arrets d'amour ligesom Parlamentsbeslutninger. Hr. von Aretin har 1803 udgivet slige Domme af gamle Haandskrifter. Denne Underholdning var saa yndet, at der ei lettelig forløb nogen fyrstelig Galladag (i Frankerig) uden en Væddestrid i en cour d'amour; disse Vittighedsøvelser bleve ligesaa yndede som Vaabenkampe. Disse Cours d'amours naaede deres største Anseelse i Frankerig under Carl 6te ved hans frivole Gemalinde Isabella af Bayern, da Mænd af første Rang fik deres Titler ved de af hende 1380 oprettede Cours d'amours. Endnu under Ludvig 13de oprettede Cardinal Richelieu et Kierligheds-Akademie, — Assemblée galante i Ruel — der vel skulde være en Efterligning af hine Domstole, og ved hvilket Prindsesse Maria af Gonzaga beklædede en Præsidentindes Post og Mademoiselle de Scudery forestod en Generaladvokats Forretninger.

Minnesangere kaldtes Middelalderens tydske Digtere af deres Sanges Hovedindhold, ogsaa schwabiske Digtere, fordi denne Mundart er den herskende i deres Digte. For Størstedelen vare de dog Riddere eller Adelsmænd, som Ridderskabets mellem Krig, Andagt og Kjerlighed deelte Liv begeistrede til Sang. De levede og sang især ved kunstelskende tydske Fyrsters Hoffer som hos Keiser Frederik den 2den, Hertug Leopold 4de af Østerrig, Landgreve Hermann af Thyringen og det ridderlige Levnet, den glade Festlighed og fine Courtoisie ved hine Hoffer gav deres Digte den Ømhed og Pragt, den Veltalenhed og Siirlighed, som vi beundre hos dem. Ved hine Hoffer bleve til Fyrsternes og Damernes For-

lystelse holdte Væddekampe i samme Smag som de provençalske (see Troubadourer), hvilke dog i Tydskland ofte vare temmeligt alvorligt meente (som den bekjendte Krig paa Wartburg) og opflammedes af Digternes Iversyge, der kappedes om at erholde Fyrsternes Gunst og Gaver. Thi der gaves blandt dem ogsaa mange fattige, der droge omkring ved Hofferne for at lade deres Sange høre. Men ligsaa mange vare og rige og krigerske Riddere, der deelte Livet mellem ridderlige og digterske Beskjeftigelser og ved begge vexelviis søgte at behage de skjønne Damer. Der vare endog ei faa Konger og Fyrster og mange Grever og Herrer, der ømt besang deres Minnes Damer, og naar de vare frie for ridderlige Tog, frydede sig ved Digten og Sang. Da hiin Poesie, saavel med Hensyn til Digterne som til Aanden i dem, var sand Ridderpoesie, saa kan det ei forekomme os fremmed, i hiin Tids verdslige Sange, stedse og i uudtømmelige Variationer at finde Kjerligheden (Minne), denne Riddernes anden Religion, og tilligemed den Foraaret, denne Naturens Kjerlighed, der saa underlig sympathetisk virker paa det elskende Hierte besjunget, ligesom derimod hiin Tids episk-romantiske Digtninger, ifølge Epopeens Natur, foremale os Ridderskabets hele Liv og Væsen med de livagtigste Farver, Riddernes Levelyst og Andagt Tapperhed og Elskovssværmerie, urolige Lidenskabelighed, kiekke Stolthed men tillige tugtige Ærbarhed og elskværdige Beskedenhed, deres Krigs- og Kjerlighedseventyr, deres Turneringer og Valfarter, deres Sorg og deres Jubel, alt i den meest objective Sandhed, skjøndt de just ei skildrede den besiungne Helts (for det meste uhistoriske) men Sangerens Tid. Saa original, ægte og inderlig ogsaa den Begeistring er, der har frembragt disse Digteres Værker, saa have de dog, Lyrikerne hvad Formen angaaer og Epikerne ogsaa med Hensyn til Stoffet, lært og laant meget af vælske (franske) Digtere, især af Troubadourerne og Trouvererne. Disse Sanges og Canzoners udvortes Characteer er en høist kunstrig og derhos barnligt spillende, Indvikling, Blanding og Mangfoldiggiørelse af Riim og Assonancer, der som Echo fra Sjelens Dybder gaae igjennem disse Digte og i hvilke Tankerne

uophørligt udfordre og svare hverandre. Derhos ere disse Digte af saa mangfoldigt Versemaal og Inddeling, at vi maae slutte os til stor Afvexling i deres Melodier og beundre hine Sangeres Uudtømmelighed i at opfinde nye Toner til at udtrykke deres Hierters Følelser. De vare alle Digtere, Componister og tillige Sangere, ligesom og den sande Lyrik, den rene Natursands ei har noget Begreb om disse Kunsters Adskillelse. Derfor kaldes de og ofte i hiin Tids Sprog Spillemænd. Den meest betydelige Samling af disse Middelalderens smaae Digte, som vi ere i Besiddelse af, og som indeholder henved 1450 Sange af 136 Digtere, har Rüdger Manesse af Raadet i Zürich bragt istand i Begyndelsen af det 14de Aarhundred altsaa ved Slutningen af Minnesangernes Blomstertid. Den findes i Manuskript i Paris, og Bodmer har givet den i Trykken. Af denne manessiske Samling har Tiek bearbeidet 220 Sange og udgivet under Titel af Minnesange fra den schwabiske Tidsalder, af hvilken Bearbeidelse de med det gammel tydske Idiom ubekjendte Venner af den gammel tydske Poesie bedst kunne gjøre sig et Begreb om hiin Tids Lyrik og bemærke at hine Digtninger, uagtet deres Lighed i Grundtonen, dog have en forskjellig, Forfatteren egen Characteer. Den ældste bekjendte af disse Sangdigtere er **Henrik von Veldeck** (1180), af hvem man og havde en Bearbeidelse af Æneiden efter en fransk Oversættelse og Hertug Ernst af Bayerns Levnet, der var meget berømt og meget læst. Ei mindre fortræffelige og yndede som Sangdigtere vare **Walther von der Vogelweide**, **Reimar den gamle**, **Reimar von Zweter**, **Ulrich von Lichtenstein**, **Wolfram von Eschenbach**, **Hartmann von der Aue**, **Heinrich von Morungen** o. A., der alle levede og sang i Slutningen af det 12te og Begyndelsen af det 13de Aarhundred; til de sidste fortrinlige Digtere fra Slutningen af det 13de Aarhundred, efter hvis Forløb de lidt efter lidt forstummede, høre **Conrad von Wirzburg** og **Johan Hadloub**. Blandt hiin Epoches episke Digte har Nibelunger-Sangen (Lied der Nibelungen), Hovedværket af den Fabelkreds, som den sildigere Heltebog (Heldenbuch) omfatter, Fortrinnet i

Alder, Originalitet og indvortes Fortræffelighed. Dette tydske Folkesagndigt har det tilfælleds med det Græske, at Forfatteren er uvis; man holdt fordum Conrad von Wirzburg derfor, men han er umiskjendeligt yngre; nyligt har von der Hagen et uden Sandsynlighed gjettet paa Heinrich von Ofterdingen. Af denne Fabelkreds have flere Digtere fremstillet Sagndigte f. Ex. H. von Ofterdingen (Kong Laurin), Wolfram von Eschenbach (Otnit, Hugdietrich og Wolfdietrich), der Vogler (Dietrichs Flugt til Hunnerne) &c. Fyrsten for de episke Digtere i Fabelkredsen om Arthur er Wolfram von Eschenbach ved sin Titurel, Parcival og Lohengrin, og foruden ham Hartmann von der Aue (Iwain), Gottfried von Straßburg (Tristan), Wirin von Gravenberg (Wigolais) &c., der alle arbeidede efter vælske Digtere, Troubadourer og Trouverer. Af Fabelkredsen om Carl den store og hans Pairer (Jævninger) digtede, ligeledes efter franske Originaler, Conrad Flecke (Flos og Blankflos) og den frugtbare Wolfram von Eschenbach (Vilhelm von Oranse). Men saa stor er Middelalderens episke Rigdom, at disse Digtere, hvis Forfattere vi kjende, er den mindste Deel af det hele Forraad (See romantisk Poesie). Ridderskabets Forfald, Korstogenes Ophøren, hvilke henreve Christenheden i en romantisk Enthusiasmus, Poesiens frugtbareste Bund, den Kulde, der bemægtigede sig Gemytterne mod Slutningen af Middelalderen, de nyere Tiders kolde Reflexion, der traadde istedet for de ældre Tiders søde Sværmerie tilintetgjorde den tydske Minnesang; i Begyndelsen af det 14de Aarhundred høre vi kun faa, de gamle Minnesangere værdige Stemmer, hvilke snart aldeles tie stille. Digtekunst og Sang, der i dette Aarhundred bleve forladte af den paa nye forvildede Adel, tyede til Stædernes Borgere, der dog ei forstode at drive dem anderledes end haandværksmæssigt, og i deres Hænder bleve de til sandt Haandværk (See Mestersangere). Hos ethvert Folk, der har en sand Nationalliteratur, udgaaer denne fra en barnlig Legen med Sproget, saasnart Menneskene blive sig dette bevidst, og begynder saaledes uvilkaarligt, ved Sindets og Phantasiens Herskken, med Poesie; i denne Periode af den

tydske Literatur falde Minnesangerne. Siden, naar den myndig blevne Forstand har dannet sig den almeenbrugelige Prosa, bliver Poesien næsten glemt over denne, indtil endeligt denne selv samme Forstand, efter at have erholdt bedre Indsigt og være kommet til Bevidsthed om sin Eensidighed, af sig selv vender tilbage til Gemyttet; af disses Forbindelse avles en nye Poesie, der, hvad den ældre ei var, er sig sit Væsen bevidst, og derfor maaskee istand til en høiere Fuldkommenhed, ligesom den er en strengere Critik underkastet, men dens høieste Frembringelse kunne dog ei røre eller vedergvæge paa den Maade, som hiin gamle, reen poetiske Tids uefterlignelige Uskyld og naive Genialitet.

Minorat kaldes den Yngstes Forret til en Arv; ved Bøndergaarde især den Forret at den yngste Søn modtager sin Faders Gaard for en bestemt Sum og affinder sig med sine Sødskende ved Penge. Paa Bornholm finder denne Arvemaade Sted.

Minorca, een af de baleariske Øer paa Østsiden af Spanien, er omtrent 14 Qvadratmile med 28000 Indbyggere. Blandt Bjergene er Monte Toro det høieste. Øen har Overflødighed af Viin, Salt, Uld, Honning, Frugter, Ost og Fiskerier; derimod er Kornet ei tilstrækkeligt til Indbyggernes Underholdning. Øen deles i fire Terminos (Districter): Ciudadella, Ferrarios, Alavor og Mahon. Hovedstaden Puerto Mahon (Portus Magonis), liggende paa Sydvestsiden, har en god og stærk befæstet Havn og 12000 Indbyggere. — Minorca faldt 1708 i Englændernes Hænder ved Commandantens Ubestemthed; de havde vel taget den i Besiddelse for den østerrigske Prinds Carl, men beholdt den for dem selv ifølge Utrechterfreden 1713. I Aaret 1756 blev den erobret af de Franske under Hertugen af Richelieu, men i Freden til Fontainebleau 1763 igjen tilbagegivet England. I Begyndelsen af Aaret 1782 blev den igjen erobret af spanske Tropper under Anførsel af Hertugen af Crillon for Spanien, som beholdt Øen i Freden til Versailles 1783.

Minorennitet (Mindreaarighed) er den Alder, hvori man endnu ei har naaet Myndighedens Aar. Disse begynde efter den romerske Ret baade hos Mands- og Qvindespersoner med det tilbagelagde 25 Aar; hos andre Nationer ere forskjellige Tider vedtagne; i Danmark er Mandspersonerne myndige med det 18de Aar; dog have de endnu en Curator til det 25de. Den, som endnu ei er myndig maa, naar hans Fader er død, have en Formynder eller Værge, der skal tage hans Person og Formue i Varetægt og sørge for samme paa bedste Maade. Den Umyndige kan ei slutte nogen Handel, som er gjeldende for Retten uden sin Formynders Deeltagelse, ligesom ogsaa denne maa give sit Samtykke til ethvert vigtigt, offentligt Foretagende af Myndlingen. Øvrigheder, som dertil ere berettigede, forkorte undertiden Mindreaarigheden. Dette kalder man veniam ætatis. Kongerne af Danmark er efter Kongeloven alerede myndige i deres 14de Aar. Loven bestemmer, hvilke Personer, der ere berettigede til Formynderskab. Ingen kan være en andens Formynder, uden han er fyldt 25 Aar.

Minoriter, Franciskaner, see Ordener (geistlige).

Minos var en berømt Konge paa Øen Creta og levede henved 1400 Aar før den christelige Tidsregning; han maa ei forvexles med sin Sønnesøn af samme Navn. Han roses som en viis Lovgiver og en Mand af streng Retfærdighedskjerlighed. Men vist nok vare hans Love kun passende for et raat udannet Folk. Hans Hensigt var fornemmeligt at gjøre Cretenserne til et mægtigt og frygteligt Folk ved Enighed og krigersk Tænkemaade; derfor maatte de ofte holde fælleds Maaltider og øve sig vedholdende i Vaabenbrug. Fabelen har udsmykket denne Konges Historie med mangehaande Tilsætninger. Efter den var han en Søn af Europa og Jupiter, af hvem han modtog sine Love i en Hule paa Bjerget Ida. Efter sin Død blev Minos, tilligemed Æacus og Rhadamantus, Dommer i Underverdenen. Alle tre sadde ved Indgangen til Skyggeriget ved Plutos Throne; som øverste Dommer fældede Minos den afgjørende Dom. — Hans

Sønneson der ligeledes heed Minos og herskede over Creta, var gift med Pasiphae, der, ved en unaturlig Kjerlighed, fødte Minotaurus. Minos indspærrede dette Uhyre i Labyrinthen, og tvang Athenienserne, paa hvilke han var opbragt over sin Søn Androgeos's Mord, til aarligt at sende syv ædle Ynglinge og ligesaa mange Jomfruer til Creta for at opoffres Minotaurus. Theseus gik frivillig med blandt disse til Creta og nedlagde ved Ariadnes Hjelp Minotaurus (See Ariadne og Theseus).

Minotaurus. Fabelen gjør Minotaurus til en Søn af Pasiphae og en Tyr og giver ham Menneskeskikkelse med et Tyrehoved. Han nærede sig af Menneskekjød, hvorfor Minos indspærrede ham i den af Dædalus byggede Labyrinth og kastede i Førstningen Forbrydere for ham og siden de fra Athenen aarlig sendte syv Ynglinge og syv Jomfruer, indtil endeligt Theseus, underviist og udrustet af Ariadne, dræbte ham og befriede Athenienserne fra dennne sorgelige Tribut.

Minstrels, den engelske Benævnelse for den franske Menétrier, der egentligt betegnede en Tjener ved Hoffet eller en ved Hoffet tjenende Adelig. Men i Middelalderen forstod man derved visse omtrækkende Mennesker, der for Penge og Beværtning deklamerede fremmede undertiden ogsaa egne Digte eller sang dem med Accompagnement af Musik, der sædvanlig blot bestod i en Violin eller Luth og Harpe. De vare opkomne i Frankerig efter Troubadourerne og sang eller deklamerede disses Digte, hvorhos de tillige morede ved adskillige Taskenspillerier. De bleve meget berømte i Italien, men især i England, hvorhen de kom nogen Tid efter dette Riges Erobring ved Normannerne (1066) og sang i det sidste Land franske Sange hos de Store, medens Folket fornøiede sig ved sine angelsachsiske Balladesangere, hvilke man og siden gav Navnet Minstrels. Man betjente sig siden af dem som Spøgebrødre og Hofnarre; de tabte ved deres lave Opførsel stedse mere i den almindelige Agtelse, og da de tillige bleve farlige for den offentlige Sik-

kerhed, ophævede Dronning Elisabeth dem gandske mod Slutningen af det 16de Aarhundred. Den samme i Førstningen glimrende, men snart foragtelige Rolle spillede de i Tydskland blandt Minnesangerne; her førte de dog ei Navnet Minstrels, men Fiedler (Spillemænd).

Minto (Sir Gilbert Elliot, siden Lord) een af de berømteste nyere Statsmænd i England, blev født 1751, besøgte, efterat have fuldendt sine Studier, Europas Hovedlande og blev valgt til Parlamentslem 1774. Omendskjøndt hans Familie hørde til Whigpartiet, saa havde dog alerede hans Fader begyndt at helde til Hofpartiet og dette tog ogsaa Sønnen, da Striden med America begyndte at faae et alvorligt Udseende. Men Ministrenes svage og kraftløse Opførsel tvang ham endeligt til med mange andre at gaae over til Oppositionen, hvori han spillede en saa udmærket Rolle at han ved sit Partiets Virken blev valgt til Taler. Talen var dengang om en Reform i Parlamentet og i forskjellige Grene af de offentlige Anliggender. Men de Rædsler, som Revolutionen frembragte i Frankerig, afskrækkede derfra. Man holdt det for raadeligere paa enhver Maade at understøtte Regjeringen saaledes som den var, end tænke paa Forandringer og derved svække dens Energie. Ved denne Leilighed forlod Sir Gilbert Elliot igjen Oppositionen. Kort derpaa opstod Corsica imod Frankerig og gav sig under brittisk Beskyttelse. For at lede dette Anliggende blev Sir Gilbert sendt derhen 1793 efterat han var udvalgt til Medlem af Geheimeraadet. Næste Aar rømmede de franske Besætninger Øen, og Kongen af England erklærede sig for sammes Souverain. Sir Gilbert præsiderede som Vicekonge i de fornemme Corsers Generalforsamling og viste den største Virksomhed til hensigtsmæssigt at organisere alle Forvaltningsgrene, indtil det franske Partie, vakt ved de Franskes Seire i Italien, efter flere forgjeves Forsøg, endeligt seirede og tvang ham til igjen at forlade Øen 1797. Den engelske Pairværdighed belønnede hans Fortjenester, han blev ophøiet til Baron Minto af Grevskabet Roxburgh i Skotland. Endnu samme Aar gik han som Gesandt

til Wien, som dengang var Skuepladsen for ligesaa vigtige som indviklede Underhandlinger. Freden til Amiens syntes ham aldeles mod Englands Interesse. I Parlamentet talte han med Eftertryk for Irlands Forening, men beklagede ligesaa meget, at Catholikernes fuldkomne Emancipation, hvilken han ansaae som en af Irlænderne deels udtrykkelig, deels stiltiende gjort Betingelse for denne Forening, havde fundet Hindringer. Da Marquis Wellesley's Forvaltning i Indien var til Ende fulgte Lord Minto ham som Generalgouverneur, og under hans Bestyrelse gjordes mange høist vigtige Erobringer ved de brittiske Vaaben. Det med megen Held udførte Foretagende mod Batavia ledede han ei alene, men bivaanede det endog i Person. Kort Tid efter hans Tilbagekomst fra Bengalen døde han i Kent i Aaret 1814.

Minut betegner overhovedet den 60de Deel af Noget, især den 60de Deel af en Time. I Mathematiken er en Minut 60de Delen af en Grad. I Maler- og Tegnekunsten kalder man de mindre Dele, hvorefter man bestemmer det menneskelige Legems Forhold ligeledes Minuter, og af disse gaae 48 paa et Hoveds Længde. I Bygningskunsten er Minut en lille Deel af et Maal $\frac{1}{30}$ af en Model.

Mirabeau (Boniface Riquetti, Vicomte de) Oberst ved det franske Regiment Touraine, udmærkede sig ved Tapperhed i den amerikanske Frihedskrig, stod i den første Nationalforsamling som Deputeret for Adelen i Limousin paa de Priveligeredes Side, vandrede ud, oprettede en Jægerlegion, som han førte i Kamp imod Frankerig, men døde alerede ved Slutningen af Aaret 1792 i Freyburg i Breisgau. Under hans Navn udkom Faceties, 2 Vol. 1790. 8. Han var, som hans ældre Broder, Grev Mirabeau, en Mand af heftige Lidenskaber, hvilke han tøilesløs opfordrede Anstændighed og Sæder. Sædvanlig forlod han ei Viinhuset, før Penge eller Viin var fortæret. Man kaldte ham de Emigre

redes Sanc Pansa og for hans uformelige Legemsstyrke og Lyst til Drik, Fadet, Mirabeau-Tonneau.

Mirabeau (Honoré Gabriel Victor Riquetti Greve af Mirabeau) den forriges ældre Broder, var født 1749 i Egreville i Provence og døde i Paris den 2den April 1791 og nedstammede fra en Familie, der er berømt ved Vaaben og Videnskaber. Naturen gav ham heftige Lidenskaber med en Athlets Legemsbygning; Lidenskabelighed var overhovedet hans Navns Arvedeel; deraf hans Magt over et pirreligt Folk som det franske. Opdragelsen havde kunnet danne en stor Mand af ham, som de Athenen og Rom saae i deres Friheds skjønneste Dage; men man standsede hans Aands Sving, forskruede hans Krafts Udvikling; derfor blev han kun berømt. Hans hele Liv igjennem gjærede hos ham denne Blanding af mislykket Storhed og forfængelig Ærgjerrighed, sporet af sandselig Nydelseslyst Ulykken udviklede hans Genie og hans fordærvede Sæder. Den var en Eurystheus for denne Revolutionens Hercules. Hans Fader, som med middelmaadige Anlæg forenede en Seethøvdings Haardhed med en Forfatters Stolthed, stak og saarede Drengens Sind ved en iversyg, lunefuld streng og modsigende Behandling, dog gav han ham i de tidligere Aar en duelig Mand ved Navn Poisson til Lærer. Denne underviste tillige sin Søn, den siden ved nogle Skuespil bekjendt blevne Lachabeaussiere: den sidste nævnte sig siden som Forfatter af en Oversættelse af Tibul, som man tilskrev den unge Mirabeau. Med Lyst og Lethed drev Mirabeau mange Legemsøvelser; for hans physiske Opdragelse sørgedes bedre end for hans moralske. Saaledes opvoxte de heftigste Lidenskaber med ham; Spil og Kjerlighed gjorde ham senere til Slave af sandselig Lyst, der antændtes i hans glødende Indbildningskraft. I sit 14de Aar forlod han sin Lærer, som havde bibragt ham Bekjendtskab med Classikerne og ivrigt Ønske om videre Underviisning; han studerede derpaa i en Pension Mathematik i to Aar og gjorde tillige Fremskridt i Musik og Tegning. Endnu ung, men tørstende efter Roes udgav han et Digt til Priis for den store Condé samt nogle an-

dre Digte. Men han behøvede en Leder der styrede hans første Flugt, ordnede hans Smag og tæmmede hans heftige Genius. Denne Leder blev Locke; Mirabeau tilstod ofte, at han skyldte dennes Skrifter sin Fremgang. I dem fandt han hiin klare, kraftige, uimodstaaelige Logik, der udmærker Mirabeaus Værker og uden hvilken der gives ingen ægte Veltalenhed. Hans Faders Villie og Sædvanens Magt bevægede ham til at tage Militairtjeneste. Saaledes kom han fra Skolen til Garnisonen. Men i dette Seminarium for den unge Adel bleve hans Anlæg fordærvede, og hans opspirende Talenter qvalte ved de der som Hædersdaad feirede Laster. Tyrannisk Overmod og slavisk Nederdrægtighed ansaaes for Ungdomsdannelse. Den unge Mirabeau brød her først sin haarde Opdragelses Lænker, hvilke hans heftige Sind hidtil med største Utaalmodighed havde baaret. Endeligt vaagnede hans bedre Selv; Kjerlighed forvandlede ham til et nyt Væsen, og denne hans opvakte Lidenskabs første Storm bar alle Kjendetegn paa hans Characteers Egenheder. Mirabeaus Fader blev urolig derover: han, som i Ægteskab paa en skjendig Maade bortødslede sin Formue paa Maitresser, forfulgte som ubøielig Tyran sin Søns ømme Kjerlighed; han lod ham indespærre i Fæstningen paa Øen Rhé og vilde tvinge ham til at indskibe sig til de hollandske Colonier, der længe havde været ulykkelige Europæers Tilflugtssted og Grav. Men Marquien af Mirabeaus Venner hindrede ham i et saa skjendigt Mord. Denne Misbrug af den faderlige Magt bestemte først Sønnens Synsmaade af Despotismus. Tyve Aar af sin Ungdom tilbragte han derpaa deels i Fangenskab, deels paa Flugten i Holland, Tydskland, Schweiz, Flandern og England, hvor kun Duelighed og Flid beskyttede ham imod Mangel. Hvor ofte kom hans fyrige Genie paa Afveie netop ved de Midler, der skulde tæmme det! Tvang forhøier store Characterers Energie og mod et Jernscepter oprører enhver Kraft sig i den stærke Sjel. Mirabeau erholdt efter sin Befrielse den Gunst, at gaae som Frivillig til Corsica. Han udmærkede sig og erholdt ved Feldttogets Ende Patent som Dragoncapitain. Men, da hans

Fader nægtede ham det Ønske at kjøbe et Compagnie, opgav han Militærstanden, uagtet sin Forkjerlighed for samme. Efter sin egen Tilstaaelse var han gandske skabt for samme, og der gaves ingen Bog over Krigskunsten i noget levende eller dødt Sprog, hvilke han, efter egen Forsikkring, ei havde læst. Under Krigen i Corsika undersøgte Mirabeau Grundene til samme. Han skrev derpaa et Mindeskrift med Bemærkninger over Misbrugene ved det genuesiske Aristokratie og overgav sin Fader, som tilintetgjorde det. Kort derpaa foreslog Faderen, hvem alle Oekonomister betragtede som deres Patriarch, den unge Kriger et Cursus over Landhuusholdningen. Han ombyttede nu Sværdet med Ploven, dog kun af Føielighed. En Proces forbittrede ham hans alerede besværlige Stilling; han forlod Limousin og gik til Provence. Her viste sig dengang de første Spor af Modstand fra Parlamentets Side imod den uindskrænkede Overmagts Befalinger. Faderen Mirabeau var en Ven af Overmagten, hans Søn derimod een af Hofpartiets frygteligste Modstandere. I Aaret 1772 havde Mirabeau giftet sig med Frøken de Marginane, en ung, elskværdig og fornem Dame, der foretrak ham for fem andre Medbeilere efter 7 Maaneders Frierie. Han havde nu 6000 Livres aarlige Indkomster, af hvilke han maatte betale sin Svigermoder en Livrente, og Udsigt til en betydelig Arv; men formedelst hans Hang til at ødsle gjorde han 160,000 Livres Gjeld. Denne Byrde, som Familien klogt skulde lettet, blev Grunden til Mirabeaus Ulykke og afgjorde hans Skjebne. Hans raae, stridige, udøielige Fader benyttede Sønnens Forlægenhed og udvirkede sig et Interdict hos Chatelet i Paris, hvorved han tvang sin Søn til først at leve paa det mirabeauske Slot, derpaa i Staden Manosque. Her befandt Mirabeau sig ret lykkelig med sin Gemalinde indtil han i Mai 1774, opdagede en hemmelig og strafværdig Brevvexling, hun stod i. Dog sømmede det sig ei for ham at være meget streng; han bragte hende tilbage til hendes Pligt og tilgav. Nu glemte han sin Forviisning og gik til Grasse, hvor en uventet Strid snart opdagede hans Ulydighed. Baronen af Villeneuve-Mo-

hans fornærmede nemlig Mirabeaus Søster, Frue von Celvis. Mirabeau fordrede ham ud, Baronen modtog ei Udfordringen og blev behandlet som en Cujon; denne bragte derpaa af Hevngjerrighed Sagen for Retten og erholdt af et underordnet Tribunal, og af en Dommer, der var hans Vasal, en Arrestbefaling imod Mirabeau. Den Opsigt, dette foraarsagede, gjorde hans Undvigelser fra sit Forviisningssted bekjendt og en nye Arrestbefaling (lettre de cachet) indspærrede Mirabeau den 23de Dec. 1774 i Slottet If. Commandanten der, Herr von Albégre, var tilfreds med ham og bad om hans Frihed. Men en ung, smuk Fangevogterske, som ofte blev slagen af sin grove Ægtemand, opmuntrede den 24aarige Fanges mørke Eensomhed og skjulte sig endog hos ham; dette paadrog ham strengere Opsigt. Man bebreidede ham Lediggang; han forsvarede sig ved Bekjendtgjørelsen af et alerede i hans 21 Aar begyndte Værk: Forsøg over Despotismen. Dette epigrammatiske Svar fortørnede Faderen; det oprørte Hofmandens indskrænkede og feige Tænkemaade. En ung Mand vover at anklage sin Behersker og det i Fængsel. Endeligt gav den haarde Fader efter for mægtige Forbønner og tilstod ham, i April 1775, at gaae fra Slottet If til Joux ved Pontarlier. Her saae han først sin Sophie, hans Gemalinde var fraværende og havde endog vægret sig ved at besøge ham i hans Fangenskab. Madam Lemounier, gift med et 79aarigt Spøgelse af en Ægtemand Præsidenten Lemounier, var følelsefuld og øm; Mirabeaus Lidenskab for hende blev snart yderst heftig. Men ulykkeligviis var Fæstningens Commandant St. Maurice hans Medbeiler. Da denne saavelsom hans Fader forfulgte ham uforsonligt, besluttede han at undgaae deres Efterstræbelser. Han flygtede til Bourgognes Hovedstad, hvorhen hans Elskede, der havde berøvet sin Mand Penge hertil, ligeledes begav sig; men hendes Moder angav Mirabeau; han blev greben og sat fangen paa Slottet ved Dijon. Imidlertid var den Commission, som Hr. de Malesherbes havde udnævnt for at undersøge Stridighederne mellem Fader og Søn, tilbøielig til at

befrie den sidste; men den ubøielige Gamle forekom den ved en nye Arrestbefaling, der fordømte Mirabeau til at forglemme sin Elskede i det faste Slot Dourlans. Malesherbes traadde dengang ud af Ministeriet, dog lod han endnu Mirabeau give det Vink, at den sidste Tjeneste, han kunde gjøre ham, var det Raad at flygte ud af Riget. Mirabeau havde neppe fulgt det før han erholdt et Brev fra Sophie, der meldte ham, at man truede at spærre hende inde i et Kloster, Lemounier havde anholdt om en Arrestbefaling imod hende: „for mig, endte hun, bliver kun Flugt, eller Død tilbage" — Skulde han nu forlade hende, der for hans Skyld blev saa ulykkelig? Kunde han, selv en Flygtning forbyde hende Flugten? Den fornærmede Ægtemands Vrede søgte Hjelp hos Retten. En Underrets Dom ansaae Sagen som Bortførelse og Rov og tilkjendte den Anklagede Dødsstraf; hans Billede blev hængt i en Galge. Denne haanlige Dom blev dog siden tilintetgjort og Anklageren skulde udredet en stor Pengestraf, hvis ei Mirabeau høimodigen havde tilgivet ham under den Betingelse, at han ei længer skulde forstyrre en Dames Rolighed, som afskyede ham. Imidlertid skjulte Mirabeau sig i Holland, hvor han under Navnet St. Matthieu levede eensom og ubemærket med sin Sophie, sine Bøger og nogle lærde Venner. I Aarene 1776 og 1777 underholdt han sig og sin Veninde blot ved literaire Arbeider. — Boghandleren Changuyon gav ham fuldt op at bestille. Den rastløs virksomme Greve forsøgte sig i meer end en Videnskab. Hans største Værk i denne Periode var Oversættelsen af en Englands Historie. Han udkastede nu den Plan at gaae til Amerika. Imidlertid følte han sig lykkelig i sin skjulte Rolighed. Han skildrer den med tryllende Farver i sine Breve, hvori han ofte beklager Tabet af hiin salige Ubetydelighed, for hvilken han ei var skabt. Fra sit Asyl i Holland sendte han Memoirer imod sin Fader til fremmede Lande; dette var en utilgivelig Feil, som han tilstod i det han misbilligede den og søgte at udslætte den med sine Taarer. Hans bestandige efter Hevn tørstende Fader havde desværre Indflydelse nok til at bevirke, at man fornærmede

Folkeretten for at straffe hans Søn. En Politiebetjent begav sig forsynet med en af Amelot og Vergennes undertegnet Arrestbefaling midt ind i en Fristat for at opsøge sit Bytte. Mirabeau blev advaret og beredede sig til Flugt, men han maatte ogsaa sørge for sin Sophies Sikkerhed; de faa Øieblikke han derved spildte, berøvede begge deres Frihed; de bleve heftede den 17de Mai 1778 i Hr. Lequesnes Huus i Clevestand. Den hollandske Regjering paatalte ei denne Fornærmelse af deres Rettigheder. Efter deres Ankomst til Paris blev Mirabeau bragt til Donjon i Vincennes, men Sophie, som var frugtsommelig, overgiven til Politieopsigt Efter Nedkomsten med en Datter bragte man hende den 18de Juni 1778 i St. Claraklosteret i Gien. Dette næsten treaarige Fangenskab skylde vi det berømte Værk Lettres à Sophie eller Lettres originales de Mirabeau Vol. IV. 792; skrevne med Lidenskabens Begeistring aande hine Blade kun Følelse, Sværmerie og Ømhed. Dog findes ogsaa her Spor af Adelstolthed. Han fortæller blandt andet sin Elskede, hvor dybt hun staaer under ham med Hensyn til Fødsel. Mirabeau saae sig tvungen til endnu engang at træde i Skrankerne mod Marquien; dog forstod han at forsvare en Søns Rettigheder uden at fornærme hans Pligter. Hans Forsvarsskrift var et Mesterstykke af Fornuft, Veltalenhed, Kunst og Logik. Ingen kan see en saadan Aand indsluttet mellem Fængselsmure, uden at udbryde med Sophie. „Du har klarligen beviist, hvorfor du har maattet opgive den Tanke at blive en stor Mand i dit Fædreneland." Berøvet enhver Trøst under mangehaande legemlige Lidelser skrev Mirabeau sin Erotica Biblion, et skarpt originalt Værk, hvortil Don Calmets Commentarer over Bibelen havde leveret ham Stoffet. Tillige udkastede han for sin Sophie en Grammatik og en lille Afhandling over Mythologien; han oversatte og Johannes Secundus og betegnede Skrankerne af en vilkaarlig Magt i sit mandigt kraftige Værk om Lettres de Cachet. Endeligt forbød man ham og Papiir; men han fandt Midler til at skaffe sig det ved

at rive Begyndelses- og Slutningsbladene af de Bøger, man tilstod ham. Hans Skrifter fik en endnu mere sammentrængt og dristigere Stiil. Han skjulte de Blade, paa hvilken han skrev, i Foret af sine Klæder og forlod endeligt Fængselet med det saaledes indsyede Manuscript af hans Lettres de cachet. Den lange Bod, han havde maattet gjøre i Fængslet havde sløvet Forfølgelsesraseriet; Magtens Haandlangere begyndte endog at rødme over, at være Redskaber for en Faders Hevn, hvis egen Opførsel fortjente streng Daddel. Han var Slave af en Maitresse, Frue von Pailly, der tyranniserede hans Folk og forviste hans Familie. Den 17de Dec. 1780 løstes Mirabeaus Lænker og det lader som om han forsonede sig med sin Fader, thi han tilbragte 16 Maaneder med ham og forlod kun Faderens Huus, for at bevirke Gjenkaldelsen af en Dom, som var udstedet imod ham i Pontarlier. Han erholdt sin Ansøgning bevilget den 14de Aug. 1782. Sophie erholdt nu ogsaa baade sin Medgift og sin Frihed. Mirabeau vendte derpaa tilbage til Provence. Derfra skrev han følgende Brev til sin Gemalinde af 6te Nov. 1782. „Jeg er bleven 8 Aar ældre fra den Tid vi have levet adskildte fra hverandre; kun vanskeligt vil man bringe mig til at troe, at disse 8 Ulykkes Aar, der stedse ere gode Hjerter helligede, aldeles skulde have fjernet mig fra dit." Men Bønner, Veltalenhed, Underhandlinger og fælleds Venner bleve uvirksomme ved hans Kones Slægtninges Haardnakkenhed. Mirabeau henvendte sig nu ligeledes til Lovene, og der opkom en Proces, der ei var hæderfuld for nogen af Parterne. Hans Advokat var Duport Dutertre; Delacroix talte for hans Kone, som vandt Processen. Mirabeau reiste derpaa til London. Hans Breve bevise, at han just ikke dømte meget gunstigt om England, nogle gode Indretninger undtagne, som han erkjendte. Dengang blev han offentlig Skribent af Kald og af indvortes Drift. Han havde ogsaa virkelig et Kald mere dertil, og Historien om hans Værker er fra nu af Historien om hans Liv. Da America havde erholdt sin Frihed, tænkte den seirende Armees Generaler og Officierer paa Stiftelsen af et militært

Aristokratie under Titelen Cincinnatus-Ordenen. En Borger af Sydcarolina gjorde 1783 opmærksom paa dette nye Forbund. Efter dette lille, kun lidet bekjendt blevne Skrifts Plan udgav Mirabeau næste Aar et Værk i London: Considérations sur l'ordre de Cincinnatus. Da han behandlede Gjenstanden, som Politiker og som Lovgiver, saa bestemte han den almindelige Mening om hiin farlige Nyhed, og bidrog til at redde Amerika for de Lænker, der vare smeddede for samme. Han var og Medarbeider i det franske Tidsskrift, der udkom i London le Courier de l'Europe. Han befandt sig ofte i en ikke ringe Forlægenhed. Hans Fiender paastode endog, at hans Tjener havde stjaalet hans Lintøi og andre Nødvendigheder, i det mindste blev han forhørt derover i London. Dengang tragtede Joseph den 2den, som forbunden med Rusland ogsaa deelte sammes Ønsker med Hensyn til Søhandelen, efter at oplive Handelen paa Schelde, at gjøre Ostende blomstrende og nedsætte Amsterdam til en Flække. Mirabeau modsatte sig disse Planer og gjendrev med megen Kunst Linguets Værk ved sine Doutes sur la liberté de l'Escaut; den samme Fyrste, som vilde befrie Schelden ønskede at underkaste sine egne Undersaatter sin Vilkaarlighed, hvilken de dog, saavidt muligt søgte at undgaae. Mirabeau nødte ham til at høre Sandhedens Stemme: at den høieste Sum af Lyksalighed var det eneste sikkre Baand imellem Folkene og deres Herskere. Saaledes havde Mirabeau viist sig i Statskunstens Fag; nu fremtraadde han og som Cammeralist. Hans Skrifter om Caisse d'Escompte, Banque de St. Charles, Actions des eaux fulgte hverandre hurtigt og udbredede sig over alle den offentlige Credits Grene og alle Kilderne til Aagren med Statspapirer. I disse Skrifter forenede han med smithisk Methode en Demosthenes's Veltalenhed. Dette og de satiriske Skildringer af berømte Personer bragte hans Skrifter i Rye. Dengang stod Calonne, en Minister, der vel besad Talenter, men hverken Redelighed eller Dyd, i Spidsen for Finanserne. Mirabeau anholdt forgjeves hos ham om Consulpladsen i Danzig eller Hamburg. Calonne var retfærdig mod Mirabeaus Ge-

nie, men han frygtede hans Talent; derfor bragte han det dertil, at Mirabeau blev sendt til Preussen, hvorhen man gav ham et Ærende, der var mere farligt end hæderfuldt. Det udkastede Mirabeau sit nyttige og lærde skjøndt ei feilfrie Værk: de la monarchie prussienne. Han samlede deri, tildeels med fremmed (Mauvillons og Andres) Hjelp de nærmere Omstændigheder ved hiin indvortes Mangel, hvorpaa dets blendende Storhed var grundet, han opdagede de stærke men dog fine Traadde, der bevægede hiin Maskine til Alles Forbauselse. Fornemmelig beundrer man hans Skildring af Frederik den anden, som kan sammenlignes med Oldtidens fuldkomneste Fremstillinger. Frederiks store Aand forstod at skatte Mirabeaus Genie. Men Frederik Wilhelm 2den, der mere besatte end erstattede Frederiks Plads, sendte strax efter sin Thronbestigelse, den Befaling til Mirabeau at han ufortøvet maatte forlade hans Lande. Kun med Vanskelighed skaffede Mirabeau sig de nødvendige Reisepenge og forlod Preussens Residensstad; først i Nancy standsede han for at see Opførelsen af Dido; her forelskede han sig i Skuespillerinden, spildte en Nat hos hende og tilsatte sin Børs, laante derpaa sin Sekreteers og udtømte den næsten aldeles. Ved Bourget gik et Hjul i Stykker paa hans Vogn, han lod derpaa Sekreteer, Vogn og Papirer i Stikken og kom til Fods til Paris uden at eie een eneste Sou i rede Penge. Der blev han Stormen vaer, som truede med at bryde løs over Frankerig. Hans første Værk efter hans Tilbagekomst til Frankerig var hans Dénonciation de l'agiotage. Men i det han angreb denne priviligerede Svøbe, som en Hercules, der qvæler Cacus, gjenajeldte Regjeringen hans Dristighed med en Arrestbefaling. Han fandt dog Midler til at undgaae sammes Følger; da aabnede hans Krafts store Løbebane sig for ham og Tyranniet skjelvede. Han havde allerede angrebet Neckers Berømmelse, da han saae Friheden fremspire i Frankerig og falme i Holland. Hans Avis aux Bataves og hans Værk l'Histoire secrète de la cour de Berlin erhvervede ham nye Roes og nye Forfølgelser. Denne Correspondance secrète var hans sidste Værk. Han

siger deri blandt andet: „Den Dag var den lykkeligste i mit Liv, paa hvilken Jeg hørte Notablernes Sammenkaldelse. Den vil uden Tvivl have Stændernes Sammenkaldelse til Følge. Jeg seer deri en nye Orden, Monarchiets Omdannelse, og Jeg vilde ansee mig for overordentlig lykkelig ved at beklæde den nederste Plads som Sekreteer i denne Forsamling, hvorom Jeg har havt den første Idee." Saaledes har han forudseet og forkyndt Stændernes Forsamling. Nu skulde dette Drama virkeligt begynde. Mirabeau gik til Provence for at vælges. Imidlertid havde Parlamentet anlagt Proces imod ham for hans Correspondance secrète. Endnu før Dommen kunde fældes fandt man for godt at bringe denne farlige Mand af Veien ved en Arrestbefaling. En Fregat laae alerede færdig i Toulon for at bringe ham til Indien. Advaret itide ilede han til Paris før Kongens Befaling ankom til Provence. Der interesserede Abbeden af Perigord (Talleyrand) og Hertugen af Lauzun sig saa levende for ham at Arrestbefalingen blev tagen tilbage. Triumpherende vendte nu Mirabeau tilbage til Provence men ogsaa her saae han sig udelukket fra de Adeliges Vala ved Eierne af de store Lehnsgodser. Da svingede han tredie Stands Fane og fremtraadde som en anden Marius. Neppe havde han talt i Rigsstændernes Raad før han i denne Forsamling lignede den olympiske Jupiter, der efter Behag fængslede eller løslod Stormene. De fleste og vigtigste Beslutninger, som den constituerende Forsamling fattede, gik igjennem efter Mirabeaus Forslag. Efter et Øienvidnes Hertug de Levis Dom, elskede Mirabeau Friheden, Monarchiet og selv Adelen, skjøndt han meget godt forstod at skjule Tilbøieligheden for den sidste. Hans Friheds kjerlighed var mere rettet mod Misbrugene af den kongelige Magt end imod denne Magt selv. Han var Royalist af Grundsætning. Naar han derfor modtog Penge af Hoffet viste han vel ikke en retskaffen Mands Æresfølelse, men han handlede dog ei imod sin Overbeviisning. Kun forlangte Hoffet for meget, ja aldeles umuelige Ting af ham og tvang ham derved selv til at fjerne sig fra Hofpartiet. Som Taler var han stor, dog sig selv

ulig og ofte incorrect. Mange af hans Taler ere vist nok ei af ham; men han har dog arbeidet dem igjennem. Ved sit Genie gjorde han alt til sin Eiendom. Midt i Partieraseriets Opkogen erkjendte han Farerne af Anarchiet. Meer end engang sagde han: „Der er kun eet Skridt fra Capitolet til den tarpeiiske Klippe." Overhovedet elskede han Friheden omtrent paa samme Maade som forhen Guiserne Religionen. Han dristige Veltalenhed viste først Stændernes Forsamling Hemmeligheden om dens Kraft og Hoffets Svaghed. „Siig de deres Herre," erklærede Mirabeau den 23de Juni 1789 Overceremoniemesteren, som Kongen havde udsendt for at ophæve Forsamlingen, med fast Tone, „at vi ere forsamlede her i Folkets Navn, og at Intet kan drive os fra dette Sted uden Bajonetten." Allerede dengang havde Hertugen af Orleans et Partie; men Mirabeau gjennemskuede Hertugen og kunde aldrig forene sig med denne Mand uden Ære og Retsfølelse af et snævert Hjerte og umaadelig Ærgjerrighed og som Intet havde tilfælleds med Catilina uden Sædesløshed. Mirabeau vilde i Førstningen ei høre til noget Partie, men blot styre Forsamlingen og lede Hoffet. Men snart bevægede hans forstyrrede Formuesomstændigheder ham til at nærme sig Hoffet og Ministrene. Han havde en Samtale med Necker, der modtog ham tørt og indlod sig ei paa noget og siden ei skal have opfyldt visse Pengeforpligtelser, hvorfor Mirabeau hadede ham uforsonligt til hans Død. Forgjeves søgte han derpaa Adgang til Kongen og Dronningen. Hans lastefulde Levnet overveiede Rygtet om hans Talenter. Da beilede han til Pøbelens Yndest. Han vidste, at Orleans ophidsede denne imod Kongen; derfor vilde han gjøre sig gjeldende hos Folket og derved nødvendig for Hoffet. Derfor raabte Qvinderne, som den 5te Oct. droge fra Paris til Versailles: „Hvor er vor Grev Mirabeau? Og kun han kunde ved sit kraftige Ord bringe disse Bacchantinder, der begik de største Uordener i Nationalforsamlingen, til Roe og Orden. Endeligt da den kongelige Familie var i Paris, besluttede Kongen at see Mirabeau. Grev de la Marck underhandlede med ham i Grev de

Marci's Navn. En Erkebiskop førte Mirabeau i Dronningens Kammer, hvor kort derpaa ogsaa Kongen traadde ind. Mirabeau bad strax Kongen, at sige sig om han haabede og ønskede, at see sin forrige Magt oprettet; i dette Tilfælde, tilstod han frit, kunde han ei vise ham nogen Tjeneste. Den ulykkelige Monarch tilstod ham, han holdt dette for umuligt. Nu skildrede Mirabeau ham Tingenes Stilling, Nationalforsamlingens forskjellige Synsmaader og udviklede Maaden, hvorpaa han kunde tjene Kongen. Dronningen yttrede siden at hun ved Mirabeaus Indtrædelse havde følt en Gysen, men at hans Veltalenhed, hans Deeltagelse i Sagen og hans Medfølelse snart havde tilintetgjørt det første Indtryk. Nu blev Mirabeaus Gjeld betalt, hvilken beløb sig til 207,000 Livres og man sikkrede ham en maanedlig Pension af 6000 Livres. Han forelagde Kongen to Planer til en Modrevolution; efter den ene skulde Kongen begive sig til Rouen, efter den anden til Metz. Kongen valgte det sidste og sendte Grev de la Marck hemmeligt til Metz for at afgjøre alt med Marquis Bouillé. Mirabeau holdt sit Kongen givne Ord til sin Død; dog fulgte denne ei stedse hans Raad; kun Dronningen stolede saa gandske paa ham, at hun sagde: „Jeg er overbeviist, at Jeg ei omkommer saa længe Mirabeau lever." — Vanskeligt vilde Mirabeau vedligeholde sin Indflydelse i en Revolution, som i Førstningen ei taalte nogen personlig Anseelse. Allerede havde man ham mistænkt for Forbindelse med Hoffet. Kiøbet af Buffons Bibliothek, af Klosteret Argenteuil, engang Heloises Tilflugtssted og andre Omstændigheder vakte Jacobinernes Mistanke. Forgjeves erklærede Mirabeaus Venner, at Afsætningen af hans Journal de Provence indbragte ham saa meget. Petion vægrede sig derfor ved at være tilstæde ved hans glimrende Liigbegjegnelse (den 4de April), „fordi han havde ladet sig tilkjøbe af Hoffet." Døden unddrog Mirabeau Jacobinernes Hevn. Han døde af en Betændelsesfeber, som han rimeligviis havde paadraget sig ved Umaadelighed. Man troede han havde faaet Gift paa hans uforsonligste Fienders, de to Lamethers Anstiftelse. „Mine Smerter raabte han med den ham ei-

endommelige Energie," ere utaalelige, Jeg har endnu Kraft for et Aarhundred og ei mere Mod for et Øieblik. Talleyrand (Prinds af Benevent) hørte hans sidste Ord: „Læs dette Papiir for Nationalforsamlingen: det indeholder min Mening angaaende de nu omtalte testamentariske Arverettigheder. Siig den, at det endnu i Døden er min Overbeviisning, at intet er saa beqvemt til at befæste et forhadt og farligt Aristokratie, som Loven til Fordeel for Førstefødselen, der medfører en skadelig Ulighed i Eiendomsforholdene, da den tilkjender een Søn hele Formuen." Disse vare de sidste Ord af en fransk Lovgiver, der selv var ældste Søn. Mirabeau, Frankerigs og maaskee Europas største Taler paa sin Tid, døde saaledes i sit 42de Aar. Hans Ungdom var trængselfuld og stormende; men selv i sin modnere Alder bukkede han tit under for den Magt, som farlige endog lave Lidenskaber havde over ham. Om han end ei udøvede Dyden i sit Levnet, har han dog, som hans Venner troe yndet den. Det var en Ulykke for Frankerig, at den første Helt paa Revolutionens Bane, der ei skrækkedes for nogen Hindring og standhaftig drev de dristigste Planer igjennem, ikke med Dydens rene Mod, men dreven af Nød, Gjeld og Havesyge, kun med uædel Lidenskabs Dristighed hævede sit Blik til Frihedens ærværdige Billede. Mirabeaus Død udbredte Skræk og Bestyrtelse i hele Paris. Men, da Republikanernes Partie beherskede Conventet, blev hans Minde beskjemmet. Dog kunde ingen af Folkets Høvdinge sammenlignes med ham. Blot Danton siges at have havt nogle Charactertræk tilfælleds med ham. I Aaret 1794 blev Marats Liig bragt i Pantheon og Mirabeaus taget ud. Folket ophængte hans Brystbillede; men den første Consul befalede i Aaret 1800 at opstille hans Billedstøtte i Tuillerierness Gallerie blandt de store Mænds af alle Nationer. Mirabeans Ansigt forraadede en alvorlig Character og af hans Øie lynede Geniet; men hans Træk havde noget Gemeent og bleve endnu hæsligere ved Koppar. Han havde en Heidukkes Gestalt og Størrelse, og hans tykklokkede, ængstligt modernt friseerte Haar og hans søgte Petitmaitre Pynt gjorde en sælsom Contrast med

hans mørke grove Udseende. Men neppe aabnede han Munden, saa forsvandt alt Ubehageligt for hans Tales Tryllekraft. Lavater siger om hans Portrait: „Jeg havde omtrent forestillet mig ham saadan, kun mere ond og aandrig. Man seer strax Manden af frygtelig Kraft, af Kjæmpedristighed, af uudtømmelig Ideerigdom, af foragtende Bestemthed. Men Jeg for mig siger med physiognomisk Intuitionsvished, at Jeg kun finder det Overordentlige ei Storhed i dette Ansigt, kun Kraft uden Rolighed, kun Vid uden Viisdom, kun skamløs Voldsomhed uden egentligt Heitemod. Ja Jeg finder et Træk, der gandske afgjørende er for Exaltation, der saa ofte gielder for Genie og er blot Caricatur deraf, som ikke blot grændser til Narriskhed, men endog ofte gaaer over til den. Om Fylden af legemlig Temperamentskraft taler Jeg ikke, den er alt for paafaldende." — Havde Lavater hørt Mirabeau tale vilde han ogsaa have erkjendt hans Aands Physiognomie. Med eet Ord, Mirabeau viser, ligesom den hele franske Revolution, hvad den af Viddet til det Høieste spændte Lidenskabelighed kan frembringe saavel Slet som Godt. Hans Taler ere samlede i Skriftet: Mirabeau peint par lui même 1794, Vol. IV. 8; og Collect. compl. des travaux de Mirab. à l'assemblée nationale, par Mejean 1791, Vol. V. 8.; Esprit de Mirabeau 1804, 8. De i London 1797 udkomne Biographical Anecdotes of the founders of the French Republic &c., 2 Vol. indeholde Adskilligt om Mirabeau.

Mirabeau (Victor Riquetti Marquis de) Fader til de to Førnævnte, var fra Provence, Commandeur af den svenske Vasaorden, Medlem af de skjønne Videnskabers Akademie i Montauban og af Videnskabernes Selskab i Montpellier, besad sjeldne Talenter og døde i Paris 1789. Han gjorde sig berømt ved sit Værk: L'ami des Hommes ou traité de la population. Paris 1758 Vol. II. 12, hvilket og fortjente Bifald. Fuld af Egensind og Lune var han tillige gjerrig; derhos ofte haard og hevngjerrig, fornemmeligt imod sin æld-

ste Søn, hvis Moder Marquisen, en stolt, knurvoren og rænkesyg Dame, besad intet mindre end Berømmelse for blid Qvindelighed. Hun levede i bestandig Strid snart med sin Gemal, snart med sine Børn. Med hiin førte hun en lang kostbar Proces. Intet opbyggeligt Exempel for Sønnerne! Den strenge Fader forstod hverken at styre sin ældre Søns naturlige Ild eller tæmme hans heftige Begjerligheder. Saaledes ophidsede han ham ved Modsigelse, forbittrede ham ved Straffe og bragte ham til Fortvivlelse ved ubøielig Haardhed. Den yngre Søn, Vicomten, var en Yndling af Faderen, som i sit Testamente viste en til Uretfærdighed grændsende Forkjerlighed for ham, hvoraf Følgen var en Proces og et dødeligt Had imellem Brødrene. Faderen stod i Anseelse som en tænkende Lærd. Han forsvarede det physiocratiske System med Indsigt og Varme, hvorfor man kaldte ham Oekonomisternes Patriarch. Med Uret blev han en tidlang betragtet som Forfatter af Systême de la nature. Han og hans yngre Søn talede for Hoffet og den kongelige Magt. Saaledes gjorde ogsaa Politiken Faderen og den ældste Søn saavelsom begge Brødrene til uforsonlige Fiender. Men Faderen døde, og Vicomten, som man i Nationalforsamlingen almindeligt foragtede vandrede ud. Hvo der vil lære at kjende Marquiens physiokratiske System i det Væsentlige henvises til det mærkværdige Tilskrift, hvori Grev Mirabeau helliger sin Fader Værket: de la Monarchie Prussienne sous Frédéric le Grand (Londres 1788, T. I-VII, hvor han forsikkrer at have fundet Bekræftelse paa hiint System i den preussiske Stats samme modsigende Forvaltning.

Miranda er ei, som Dumouriez, under og med hvem han tjente, har meent, født i Peru men i Mexico. Uagtet den Iversyge, hvormed Spanierne pleiede at betragte de indfødte Amerikaner. fandt han desuagtet et Middel til at forskaffe sig en Oberstes Rang, og blev af Gouverneuren i Guatimala brugt til adskillige hemmelige Ærender. Man paastaaer at han en rum Tid arbeidede paa den Plan at skaffe sine Landsmænd deres Frihed, hvorved den Iil be-

virkedes, med hvilken han forlod Nyspanien. Han reiste rundt omkring, gjennemspeidede alle Hjørner af Europa og holdt sig gjentagne Gange op i England. Hans rigtige Smag, hans udbredte Kundskaber og hans classiske Skrivemaade satte ham istand til at samle adskillige Bemærkninger over Skikke, Statsforfatninger, Love og Videnskaber hos enhver Nation og bringe samme i Omløb. Da den franske Revolution var udbrudt og en Krig var uundgaaelig, forlod han Petersburg, hvor han dengang befandt sig og nød Keiserindens Yndest, og begav sig til Paris, uagtet Catharinas Forsøg at fængsle ham til sin Person og sin Tjeneste. Han erholdt ved Petions Hjelp en Generalmajors Plads og understøttede General Dumouriez ved Belgiens Erobring. Da han var en udmærket Ingenieur saa udviklede hans Talenter sig stedse mere i Angrebskunsten. Han blev agtet af Armeen og populær i Paris. Da Dumouriez trængte ind i Holland blev Miranda udnævnt til Anfører for de Tropper, der vare bestemte til Mastrichts Beleiring, hvilken forstyrredes ved en tydelig Efterladenhed af den General, der befandt sig i Spidsen af Armeen, der havde Befaling at dække Beleiringen. Dumouriez's Opførsel blev mistænkelig, da man fik Efterretning om hans forandrede Sindelaug ved de gjentagne Underhandlinger med Prindsen af Coburg, hvilke medførte hans Undergang. Miranda meddeelte sin Ven Petion, Medlem af Velfærds-Commissionen, sin Frygt og fik Ordre, at hæfte Overgeneralen. Denne Omstændighed reddede General Miranda Livet, thi Dumouriez lagde ham Tabet af Slaget ved Neerwinden til Last. Endnu i sine Memoirer bagtaler han ham, hvorimod Miranda har retfærdiggjort sig i et ligesaa lærd som eftertrykkeligt Forsvar. Da Girondepartiet blev styrtet ved Bjergpartiets Energie, blev Miranda fængslet og ei sat i Frihed før alle Fængsler bleve aabnede efter Robespierres Død. Han tog derpaa en virksom Deel imod Pariser-Sectionerne og blev igjen heftet paa Directoriets Befaling. Siden blev det ham befalet at forlade Frankerig under det Paaskud, at han var en Udlænder. Miranda vægrede sig ved at adlyde, reclamerede hos Legislaturen

en fransk Borgers Rettigheder, og den udøvende Magt saae sig nødt til at afstaae fra sit Forehavende. Senere begav Miranda sig til Amerika, hvor en Revolution udbrød, der stedse udbredede sig videre. I Aaret 1812 fandt en Contrerevolution Sted i Terra firma. Søecapitainen Diego Monteverdo rykkede ind i Puerto Caballo. Han slog i Forening med de kongeligt Sindede General Miranda. Monteverdo forfulgte sin Seier. Den 27 Juli rykkede han ind i Caraccas og tog Miranda til Fange den 30te. Han blev derpaa bragt til Spanien og endte det sit urolige Liv i eet af Inquisitionens frygteligste Fængsler. Dog var den geistlige Hevn ei herved tilfredsstillet. Munkene lode hans Legeme henkaste ubegravet, og overgave alt hvad han efterlod til Flammerne.

Mirandola (Johan Pico, Fyrste af) med Tilnavnet Phoenix, een af Videnskabernes skjønneste Prydelser i deres Gjenopblomstrings Tid, var født 1463 under Pius 2den. Han var den yngste Søn af Johan Frants af Mirandola og Julia af den adelige Familie Bojardo. En Ildkugle skal efter den Tids overtroiske Skribenteres Beretning, være seet Moveroderens Seng, hvorved Drengens Høihed og Fuldkommenhed forkyndtes. Tidligt erholdt han Underviisning af de dueligste Lærere og gav de overordentligste Prøver paa Fatteevne og Hukommelse. Bestemt til den geistlige Stand begav han sig i en Alder af 14 Aar til Bologna for at studere den canoniske Ret. Efterat han havde anvendt to Aar herpaa følte han Ulyst til disse Studiers Fortsættelse; derimod drog hans Tilbøielighed ham til Philosophiens og Videnskabernes Hemmelighed. For at tilfredsstille sin Videbegjerlighed bereiste han Italien og Frankerig, besøgte de berømteste Skoler og hørte de meest udmærkede Lærere. Efter syv Aars vedholdende Flid gik han til Rom og bekjendtgjorde 900 forskjellige Theser af alle Videnskaber og lærde Sprog, som han efter den Tids Skik vilde forsvare offentligt. Han opfordrede alle Lærde fra alle Lande og tilbød sig endog at erstatte Fremmede Reiseomkostningerne. Men Ingen vovede at træde frem; da man

ei havde Mod til at angribe ham som Lærd, søgte man at gjøre hans Rettroenhed mistænkelig. Mirandola tilbagedrev disse Angreb ved sin Apologia, et Værk, fuldt af grundig og vel ordnet Lærdom. For saavidt muligt at berøve sine Fiender, der ei holdt op med Beskyldninger og Anklage, enhver Anledning, besluttede han, skjøndt ei ufølsom for Kjerlighed og dens Nydelser, at iagttage den strengeste Levemaade og udelukkende sysselsætte sig med Videnskaberne. Ifølge denne Beslutning kastede han fem Bøger af italienske Kjerlighedsdigte paa Ilden, hvis Tab vist nok bør beklages. Man har nu af dette Slags Intet af Mirandola uden en Commentar over en Canzone af Girolamo Benivieni, hvori han fremstiller Kjerligheden efter Nye Platonikernes Begreber. Mirandola opoffrede sig den bibelske Literaturs Studium; den første Frugt af samme var Heptaplus en mystisk eller cabbalistisk Fortolkning af Skabelseshistorien. To Aar derpaa udgav han Afhandling i 10 Capitler De Ente et Uno, hvori han søgte at forene Platos og Aristoteles's Lærdomme. Han levede nu af og til i Ferrara i Omgang med sin Tids lærdeste og meest udmærkede Mænd, nemlig Lorenzo af Medici og Politian, og var beskjeftiget med store literaire Arbeider, hvortil et Værk imod Astrologien kan ansees som et Forarbeid, da en Feber overfaldt ham, hvoraf han døde i Florets 1494 i sit 31te Leveaar. Pico de Mirandola roses af sine Samtidige som et Under af Lærdom og Genie. Paulus Jovius siger om ham, at de udødelige Guder forenede i ham alle de sjeldneste Legems og Aands Gaver; og Hieronymus Savanarola sagde engang i en offentlig Disputation, hvori han var hans Opponent: Unus tu es, Pice, ætate nostra, qui omnium veterum philosophiam ac religionis Christianæ præcepta et leges percalleas. Ved Synet af hans Skrifter ville vi ei letteligen dømme saaledes, naar vi ei tillige erindre os Videnskabernes især Philosophiens Tilstand paa den Tid.

Misanthrop, et græsk Ord, der betyder en Menne-

skebader, eller Een som finder Mishag i Alt og har at udsætte paa Alt.

Miss er hos Englænderne Benævnelsen paaugifte Fruentimmer af Stand.

Missaler, Missalbogstaver kalder man især i Trykkeriet de største Boastaver, fordi man dermed skrev og trykte Missalerne (missalia) eller Messebøgerne som indeholde Sangene og Høitidelighederne ved den catholske Messe.

Missioner (Sendelser) kaldes fornemmelig de til Christendommens Fortplantelse blandt uchristne Nationer foretagne Sendelser af christelige Lærere. Allerede i Christendommens første Tider gik ofte Christne, enten af egen Drift eller i Menighedens Ærende for at prædike Evangelium i nære og fjerne Lande, og med Undtagelse af enkelte Tilfælde er Christendommen almindeligt ei udbredet ved Vaaben, men ved Overtalelsens blide Kraft eller andre Midler f. Ex. foregivne Mirakler ꝛc. I de sidste Aarhundreder har den catholske Kirke gjort mere for Missionsvæsenet end den protestantiske, fordi den hierarchiske Interesse her forbandt sig med den religiøse, fordi det catholske Europa, før England prædominerede til Søes, kom oftere i Berørelse med de øvrige Verdensdele end det protestantiske; fordi den catholske Kirke havde Munke, som Paven kunde henſende, hvor han vilde og endeligt fordi den besad langt større Rigdmme end den protestantiske. Den catholske Kirkes vigtigste Missioner ere til China, Ostindien og Japan, i hvilket sidste Rige dog Christendommen igjen er bleven aldeles udryddet, efterat den engang havde fundet Indgang. Men i China og paa Coromandelkysten vedvare de til Christendommens Udbredelse gjorte Anstalter. Ved de senere Tiders Begivenheder er imidlertid Missionsanstalternes Fonds formindskede og disse Instituter indskrænkede i deres Virksomhed, og da desuden den catholske Kirkes Opmærksomhed gandske lededes fra fjerne Gjenstande til hvad der foregik i Europa, saa kunde de blot foretage Lidet til

Christendommens Udbredelse blandt hedenske Folk. Blandt de protestantiske Nationer have deels de Danske, deels Britterne gjort sig fortjente af Missionsvæsenet. De Danske have anlagt en Missionsanstalt i Tranquebar, som endnu vedvarer. Foruden de ældre Missionsanstalter i England opkom endnu et Missionssocietet 1795, blandt hvis Foretagender Missionerne til Sydafrika og Australien især ere mærkelige. Brodermenigheden underholder ligeledes Missionærer i andre Verdensegne. Hvo der blot har nogen Kjendskab til de fleste hedenske Nationers fordærvelige Overtroe og sædelige Forvildelse, maa glæde sig ved disse Foretagender og ønske dem den heldigste Fremgang.

Missisippi, en stor Flod i Nordamerika, udspringer fra forskjellige Søer og Vande, gjennemstrømmer Louisiana og falder ud i den mexicanske Bugt. Naar man medregner Krumningerne udgjør dens Længde 640 Mile. Den er meget bred og dyb og har et hurtigt Løb, men intet Fald, hvorved Skibsfarten forhindres, uden Vandfaldet St. Antoni. Breddene ere næsten overalt frugtbare og yndige. Blandt Floderne, som Missisippi optager ere Missuri og Ohio de betydeligste. Det hosliggende Land, der og har Navnet Missisippi, er blevet mærkværdigt i Begyndelsen af forrige Aarhundred ved de Handelsspeculationer, Frankerig havde derpaa og som bevirkede et Tab af flere Millioner for Actiehaverne.

Mitau, Hovedstaden i Curland ved Floden Aa i Landskabet Semgallen. Indbyggernes Antal beløber sig til over 12000. Staden er for det meste slet bygget. Paa det Sted, hvor det forrige Slot stod, opbyggede Hertug Ernst Johan af Biron et prægtigt nyt Residensslot. Staden er meget levende formedelst Landscollegierne, Adelens Landdage og den Hovedvei, der gaaer fra Tydskland til Petersburg over Mitau. Gymnasiet blev stiftet af Hertug Peter og indviet 1775.

Mitford (William) Esq., Medlem af det kongelige Selskab i London og berømt ved sin fortræffelige Grækenlands Historie, var født i London og erholdt sin Dannelse i Cheam-School i Grevskabet Surrey, hvorfra han kom til Oxford i Queen's College. Han traadde derpaa i Middle-Temple, men forlod Retsstudiet og blev Oberstlieutenant ved et Milits-Regiment i South-Hampshire. Denne berømte Skribents Værker ere: An essay on the harmony of language; a treatise of the military force and particularly the militia of this kingdom; the history of Greece (oversat paa Tydsk af Eichstädt); considerations upon the corn-laws.

Mithra, Solens Genius hos Perserne, blev tilbedet som en Hovedguddom og forestilledes som en mandlig Figur med Løvehoved og Ørnevinger, staaende paa en Kugle med en Slange snoet om Legemet. Denne Guddoms Mysterier høitideligholdtes endnu i de første Aarhundreder efter Chr. i mørke Huler og forstyrredes først i det 4de Aarhundred.

Mithridates er Navnet paa flere Konger i Pontus, blandt hvilke Mithridates den store var den berømteste. Han var ved sin Faders Død 13 Aar gammel. Herskesyge, Grusomhed og et ubøieligt Sind vare de Egenskaber som tidligt udviklede sig hos ham. Neppe havde han tiltraadt Regjeringen (123 før Chr.) før han lod kaste sin Moder, som Faderen havde bestemt ham til Medregentinde i et haardt Fængsel, hvor hun døde, som Nogle mene, af Fornærmelser, hun maatte taale, efter Andre af Gift. Ei tilfreds med at hærde sit Legeme imod alle Besværligheder, skal han endog ved Vane have gjort Gift uvirksom paa sig. Da han var bleven myndig ægtede han sin Søster Laodice, med hvem han avlede en Søn Pharnaces. Derpaa foretog han sig en Reise igjennem Asien, deels for at lære at kjende Indbyggernes Skikke, Love, Sæder og Sprog (man fortæller at han talte 22 Sprog), deels for at udspeide Nabolandene, som han søgte at underkaste sig. Efter tre Aar vendte han tilbage og straffede sin ham imidlertid utroe

blevne Gemalinde med Døden, efterat hun forgjeves havde søgt at rydde ham af Veien ved Gift. Efter at have fuldført Udrustningerne til sine store Foretagender, overfaldt han Paphlagonien, undertvang det let og deelte det med sin Ven og Bundsforvandte, Kongen af Bithynien. Forgieves truede Romerne, der havde erklæret Landet for frit, ham med Krig. Mithridates lod sig saa lidet skrække derved, at han endog bemægtigede sig det under romersk Skyts staaende Galatien. Derpaa rettede han sit Diemed paa Cappadocien. Men, da han frygtede Ariarathes's Magt, der besad dette Land og hans nøie Forbindelse med Romerne, foretrak han Forræderie for aabenbar Magt og lod ham ombringe. Paa samme Tid faldt Nicomedes, Konge i Bithynien ind i Cappadocien, fordrev den myrdede Konges Søn og giftede sig med hans efterladte Enke, en Søster af Mithridates. Denne brugte som Paaskud igjen at ville sætte sin Søstersøn paa Thronen, faldt ind i Cappadocien, erobrede det heldigt og satte virkeligt imod sin første Plan sin Søstersøn paa Thronen. Men snart fortrød han sin udviste Høimodighed og tvang den unge Fyrste ved vanærende Fordringer til en Krigserklæring. Begge droge imod hverandre med omtrent lige Armeer. Mithridates vilde intet Slag vove, men tilbød Fred og indbød den unge Fyrste til en Samtale. Under samme dræbte han ham med en Dolk, som han bar skjult hos sig, i begge Hæres Paasyn. En panisk Skræk overfaldt Cappadocierne, da de saae deres Fyrste myrdes, og Mithridates bemægtigede sig Landet næsten uden Modstand. Men Nicomedes saae med stor Bekymring Mithridates stedse blive mægtigere. Han aftalte med sin Gemalinde at udgive en Yngling for den tredie Søn af Ariarathes og lode denne anraabe Romerne om Hielp. Denne List lykkedes. Laodice reiste selv til Rom for at bekræfte Prætendentens Udsagn. Mithridates, der var underrettet om Alt, betjente sig af samme Bedrag, i det han søgte at bevise Romerne, at den unge Fyrste, til hvem han havde overgivet Cappadocien (denne var hans egen Søn, som han havde givet Navnet Ariarathes) var Ariarathes's ret-

mæssige Søn. Romerne, som opdagede dette dobbelte Bedragerie, befalede Mithridates igjen at aftræde Cappadocien og Nicomedes at aftræde Paphlagonien. Denne Befaling blev adlydet, og Ariobarzanes valgtes til Konge i Cappadocien. Men neppe havde Sulla, hvis Vaaben havde sat Ariobarzanes paa Thronen, forladt Asien, før Mithridates ophidsede Tigranes, Konge i Armenien, som igjen indsatte Mithridats Søn Ariarathes til Konge i Cappadocien. Tillige erobrede Mithridates Bithynien og overgav det til sin Broder Sokrates Christos. Snart bragte dog Romerne alt igjen i den forrige Tilstand uden at Mithridates modsatte sig. Men nu rustede han sig til en Krig imod Rom selv, og brød, da Romerne ei vilde tilfredsstille hans Fordringer pludseligt løs imod Cappadocien og Bithynien. Hans Krigsmagt bestod af 250000 Mand Fodfolk, 50000 Ryttere, 130 Seglvogne og 400 Skibe. Romernes Stridskræfter i Forening med de bithyniske Hjelpetropper vare ei meget ringere og anførtes af Cassius Aquilius og Oppius. Mithridates aabnede Krigen med Held. Han slog ei alene Nicomedes, men ogsaa Aquilius, erobrede Bithynien og borttog en stor Deel af den romerske Flaade. Med utrolig Hurtighed forfulgte han sine Fordele. Phrygien, Carien, Mysien, det egentlige Asien, Lycien, Pamphylien, Paphlagonien og alle Lande indtil Jonien faldt i hans Magt og hilste ham som Asiens Skytsgud. De romerske Feldtherrer Oppius og Aquilius bleve ham endog udleverede som Fanger af Indbyggerne i Laodicea og Lesbos, og han lod den sidste i Pergamus gyde smeltet Guld i Halsen for dermed at spotte Romernes Havesyge. De asiatiske Fristater Magnesia, Mitylene, Ephesus ꝛc. aabnede Seierherren Portene, og han sammenbragte saa store Skatte, at han i fem Aar kunde underholde sin Hær dermed. De romerske Borgere, som boede i Lilleasien lod Mithridates ombringe med deres Koner og Børn. Dionysius angiver de Myrdedes Antal til 150,000, Andre til 80,000. Mithridates seilede nu ud med sin Flaade for at bemægtige sig Øerne i det ægæiske Hav. Cos overgav sig til ham, men Rhodus forsvarede sig saa eftertrykkeligt, at Mithridates afstod fra

sit Forehavende og vendte tilbage til Pergamus. Herfra sendte han sin Overfeldtherre Archelaus til Grækenland, Athenen faldt ved Forræderie, og adskillige andre Stæder erobredes, medens en anden af hans Feldtherrer, Metrophanes, ødelagde Euboea. Paa Efterretning om at denne havde lidt et betydeligt Tab, lod Mithridates sin Søn Ariarathes med en mægtigt Armee falde ind i Macedonien, hvilket tilligemed Thracien i kort Tid blev undertvunget. Allevegne vare Mithridates's Vaaben seierrige, indtil endeligt Efterretningen at Italien selv truedes, vakte Romerne til kraftigere Forholdsregler. Sulla begav sig som Overfeldtherre til Grækenland, tvang Athenen ved Hunger, opløste Archelaus's Hær i et blodigt Slag ved Choeronea, og befriede ved to følgende, ei mindre Seire, hele Grækenland fra Fienden. Med ikke mindre Lykke underkastede Fimbria sig hele Lilleasien og beleirede Mithridates selv i Fæstningen Pitana, hvorfra han reddede sig paa sine Skibe. Ogsaa den pontiske Flaade blev to Gange slagen af Lucullus. Saaledes beträngt fra alle Sider overdrog Mithridates Archelaus at slutte Fred. Sulla bevilgede den under haarde Betingelser. Mithridates indskrænkedes til sit Fædrenerige Pontus, og maatte overgive Romerne 80 bemandede Krigsskibe samt udbetale 2000 Talenter. Men neppe havde Sulla forladt Asien før Mithridates angreb Colchierne og vægrede sig ved at opfylde alle Fredsbetingelserne. Den romerske Feldtherre Murena, der ødelæggende var falden ind i Pontus, blev slagen, og alerede havde mange af Asiens Stæder erklæret sig for Seierherren, da Aulus Gabinius, der var udsendt af Sulla, kom til Asien for at see Fredsbetingelserne fuldbyrdede. Cappadocien rømmedes af Mithridates. Derimod underkastede han sig Bosporerne, men neppe havde han erfaret Sullas Død før han besluttede de aftraadde Provindsers Gjenerobring. Paa hans Opmuntring faldt hans Svigersøn Tigranes, Konge af Armenien, ind i Cappadocien, medens han selv, efter Paphlagoniens frivillige Underkastelse erobrede Bithynien og det egentlige Asien (Asia propria). En nye Krig med Rom var nu uundgaaelig. Begge Consulerne Lu-

cullus og Cotta droge ud imod Mithridates, denne som Anfører for Flaaden, hiin som Overstcommanderende ved Landmagten. Til Søes vare Romerne mindre heldige, til Lands derimod giorde Lucullus store Fremskridt. Forsigtigt undgik han et Hovedslag mod den overlægne Fiende, men tilfægtede sig adskillige saa betydelige Fordele til Søes og til Lands, at han snart stod som Seierherre i Pontus. Men medens han beleirede Amisus samlede Mithridates en Hær, med hvilken han tilfægtede sig en betydelig Seier. Lucullus forstod dog snart igjen at tilbagevinde det Tabte, og Mithridates saae sig nødt til, da hans egen Hær forlod ham, at flygte til Armenien til Tigranes, der vel modtog ham, men ei indlod sig i Forbund med ham. Lucullus, som imidlertid havde forvandlet hele Pontus til en romersk Provinds, fordrede Mithridates udleveret, hvilket Tigranes afslog med den Erklæring, at, omendskjøndt han misbilligede Mithridats Opførsel, ansaae han det dog for nederdrægtigt, at overgive en saa nær Beslægtet til Fienden. Men, da han forudsaae at man ei vilde lade sig nøie med dette Svar, havde han en hemmelig Samtale med Mithridates, hvori fastsattes at Mithridates med 10000 Mand skulde gaae til Pontus, samle en Armee der og med samme vende tilbage til Tigranes, før endnu Lucullus, der beleirede Sinope, kunde rykke ind i Armenien. Men Sinope faldt uventet hurtigt i Fiendens Vold, og Lucullus slog Tigranes før hans Forening med Mithridat. Dog samlede Tigranes en nye Hær, som Mithridates førte til Pontus. Lucullus standsede vel dens Fremskridt ved en Seier, men om Vinteren forstærkede Mithridat sin Magt og snart slog han Lucull's Underfeldtherrer, hvorpaa han vendte sig til Lillearmenien for at forene sig med Tigranes. Imidlertid havde Consulen Manius Acilius Glabrio erholdt Commandoen over den romerske Hær i Luculs Sted. De allierede Konger benyttede sig af den med denne Afverling forbundne Forvirring til at underkaste sig den største Deel af Pontus, Bithynien, Cappadocien og Lillearmenien. Da traadde Pompeius i Spidsen for Romerne. Efterat han forgjeves havde tilbudt Fred og søgt et Hovedslag, indsluttede han Mithridat i

sin Leier ei langt fra Euphrat. Denne slog sig vel igjennem, men blev i en snæver Dal indsluttet af de forfølgende Romere og leed det meest afgjørende Nederlag. Han undkom selv med ei mere end 800 Ryttere. Da Tigranes ei vilde modtage ham gik han til Colchis; men Pompeius forfulgte ham og tvang ham til at indslutte sig i en scythisk Fyrstes Land. Man holdt ham for død, da han pludseligt igjen viste sig i Pontus, samlede Tropper, men tillige gjorde Pompeius Fredsforslag. Da de ei kunde blive enige, begyndte Krigen. Romernes Magt i Pontus var kun ringe og Mithridates gjorde Fremskridt. Men snart oprørte Indbyggerne sig og hans Naboer nægtede ham deres Bistand. Desuagtet afslog hans ubøielige Sind de af Pompeius tilbudne Fredsbetingelser. Han fattede den eventyrlige Beslutning i Spidsen af sin Hær at trænge frem til Gallierne, til hvilke han havde sendt Gesandtere, og forenede med dem bryde ind i Italien. Men, da han havde leiret sig ved Bosporus cimmericus udbrød et Oprør i Hæren, i Spidsen af hvilket hans egen Søn Pharnaces stod. Da Intet kunde bringe Oprørerne tilbage til deres Pligt forsøgte Mithridat at dræbe sig ved Gift, og, da dette slog Feil, styrtede han sig i sit Sværd for ei levende at udleveres til Romerne. Saaledes døde denne store Konge 64 Aar før Christi Fødsel, efterat han havde regjeret næsten 50 Aar over Pontus og givet Romerne nok at bestille, selv under deres største Feldtherrer.

Miøllner, Thors Hammer, havde en frygtelig Kraft, nedslog alt hvad den traf og kunde dræbe de fæleste, stærkeste Trolde og Jetter. Hvor langt Thor kastede den fra sig, kom den dog stedse tilbage og kunde gjøres saa lille, at Thor kunde gjemme den i Lommen. Den var meget kunstig og forfærdiget efter et Væddemaal mellem Loke og Dvergen Eitri, hvis Broder Brokur foræmede den til Thor.

Mnemonik er den Kunst at komme Hukommelsesevnen til Hjelp ved egne Methoder. Da Hukommelsen selv har at gjøre med forskielligartede Gjenstande, saa

har man opfundet egne Methoder for nogle af disse Gjenstande. Saaledes gives der kunstige Methoder for at erindre sig Steder, andre for at erindre sig Tal. Disse Methoder selv ere forskjellige efter Valget af Midlerne, som man anvender. Saaledes betjene nogle sig af udvortes Gjenstande, som meest falde i Øinene, andre af Tal. Hvad det første af disse Midler angaaer, saa er det f. Ex. et godt Middel for en Taler, for at beholde alle Talens Dele i sin Hukommelse, at han i Forveien beseer Stedet, hvor Talen skal holdes, bemærker her de meest paafaldende physiske Gjenstande og knytter en Deel, en Tanke af sin Tale til hver af disse Gjenstande. Der gives forskjellige Slags Methoder for at beholde visse Tal i Hukommelsen. Saaledes har man f. Ex. foreslaaet, at danne visse Ord saaledes, at de omsatte, efter en forud bestemt Betydning af Bogstaverne som Tal, tillige tilkjendegive et Tal. Dog er dette kun Specialmethoder for at understøtte Hukommelsen for visse Gjenstande og i visse Tilfælde. Andre have forsøgt at danne en Mnemonik af mere omfattende Art, efter almindelige Grundsætninger. Imidlertid har intet Forsøg af dette Slags bevirket noget Fortrinligt, og alle de, som hidtil have udmærket sig ved en overordentlig Hukommelse, skylde dette blot Natur og Øvelse, ei en kunstig Methode. Adskillige af disse Methoder synes og snarere at være en Byrde for Hukommelsen end en Lettelse.

Mnemosyne, en Datter af Uranus og Jorden, var en Titanide. Hun opfandt, som Digtningen beretter, Reglerne for Fornuftbeslutninger, og havde overhovedet store Fortjenester af den menneskelige Forstands Dannelse. Jupiter avlede med hende i Pierien de 9 Muser, da han tilbragte ni Nætter i hendes Arme.

Mocka, een af de fornemste Handelsstæder i Arabien ligger i Provindsen Jemen, endeel af de Gamles lykkelige Arabien, ved den arabiske Havbugt. Den har en rummelig, for Handelen meget fordeelagtig Havn, der besøges ei alene af Kjøbmænd fra Barbariet, Ægyp-

ten, Tyrkiet, men næsten af alle Nationer. Fordum var Staden en blot Fiskerbye og først for omtrent 100 Aar hævede den sig ved Handelen. Den har for nærværende Tid 18000 Indbyggere. Europæerne bringe fornemmeligt indiske Varer og Jern derhen, og indkjøbe derfor Caffee, Aloé, Balsam, Gummi rc. Fra Mai til August er Handelen meest levende. Englænderne drive her den betydeligste Handel. Statholderen eller Dola i Mocka staaer under Iman af Jemen.

Modalitet. Efter Categoriernes Ledetraad betragtes Dommene efter Quantitet, Qualitet, Relation og Modalitet. De tre første udgjøre Indholdet af en Dom. Men Modalitet er en gandske egen Function, der skjelner sig derved at den Intet bidrager til Dommens Indhold, men kun bestemmer Værdien af Copula med Hensyn til Tænkning overhovedet. Ligesom Qvantitet og Qvalitet angaae Dommenes indvortes Egenskaber, saaledes angaae Relation og Modalitet Forestillingernes Forhold i Slutningen og den hele Slutnings Forhold til Forstanden. Modalitet er altsaa den Erkjendelses-Maade, hvormed Forstanden tænker sig Begrebernes Forbindelse i en Dom (Slutning); f. Ex. om Forstanden leder Erkjendelsen ubestemt, som i problematiske Domme, eller om den angiver den som bestemt, som i assertoriske eller om den nødvendigt maa holde Begrebernes Forbindelse for sand og slet ikke kan tænke det Modsatte, som i apodictiske Domme. I Almindelighed lade Modaliteterne sig udtrykke saaledes: det kan være at A har Prædikatet B (problematisk); alle A ere B (assertorisk); alle A ere nødvendigt B (apodictisk). De problematiske Domme fordre det tænkte Objects Mulighed, de assertoriske dets Tilværelse, og endeligt de apodictiske dets Nødvendighed (som Modsætning af Tilfældighed). Det almindelige Princip, som ligger til Grund for alt dette er følgende: Alt hvad der skal erkjendes af os maa paa en eller anden Maade forbindes med vor Erkjendelsesevne. Deraf følger, at hvad der stemmer overeens med Erfaringens formale Betingelser eller hvad der er tænkeligt, er muligt; hvad der hænger sammen med Erfaringens

materiale Betingelser er virkeligt, og det, hvis Sammenhæng er bestemt af det Virkelige ved Erfaringens almindelige Betingelser (ved det Mulige) existerer **nødvendigt.**

Mode. Dette Ord lader sig vel ei definere kortere og rigtigere end det er skeet i Voigtels Versuch einer hochdeutschen Handwörterbuchs (Halle 1794, 8). „Moden (heder det i den anden Deel af dette Værk, Side 622) er den antagne Skik i det selskabelige Livs Forhold; i mere indskrænket Forstand den herskende Skik i Klædedragt og Anordning af alt det, der hører til Prydelse, (dog ei alene hertil men og til Møbler, Kjøretøi ꝛc.) f. Ex. klæde sig efter Moden, komme af Mode ꝛc." Adskillige Etymologer have gjort sig Umage med at udfinde fra hvilket Land denne Pandoras Æske er kommen til os, og hvilket Folk og hvilken Tidsalder man skal dadle for Opfindelsen og Udbredelsen af dette ulægelige Onde. Vossius f. Ex. udledede dette Ord af det hebraiske Medad, at maale noget, eller indrette og bestemme noget efter et vist Maal og Scaliger af det græske Ord Metroe, der omtrent har samme Betydning. Saaledes søger man tit i det Fjerne hvad man langt lettere træffer i Nærheden. Frankerig og fornemmeligt Paris kan vel ei fragaae, at det er Modernes Fædreneland, og at Ordet Mode er en reen Gallicismus. Vist nok kan det latinske Modus have givet den første Anledning dertil; dog udtrykker det i ingen Betydning gandske hvad Franskmændene forstaae ved Mode. Desuden hører det franske Ord Mode til de mange Ord i dette Sprog, der have indsneget sig tilligemed Sagen selv hos flere Nationer, ere optagne med Velvillie og have fundet ufortjent Borgerret. Saaledes har f. Ex. den Danske, Hollænderen og Tydskeren intet andet Ord til at betegne denne Svaghed, der alerede har foreskrevet saa mangt et agtværdigt Folk, saa mangen forresten hæderlig Tidsalder Love, forledet til Daarskab, som Vanvid neppe kunde finde paa og bortdraget en utrolig Mængde fra de ædleste Beskjeftigelser. De imidlertid, der enten dadle Moden eller takke den for Nydelsen af dens elskværdige

Daarskaber, vilde gjøre Englænderne Uret, hvis de ei vilde tilstaae dem deres Ret og tilkjende Frankrrig al Modefortjeneste. Det er bekjendt nok, at man i alle Zoner viser sig ligesaa lydig mod den londonske Skræder, som man følger Pariser-Pyntmadamernes Forskrifter. Begge ere i Besiddelse af Herredømmet over Verden, dele den paa en vis Maade i to Halvdele og ophidse deres Tilhængere tit ei mindre ved de Daarskaber, de udbrede end ved de contrasterende Systemer, som ere Grundvolden til deres Politik og Statsklogskab. Ordet Mode bringes i Forbindelse med mange andre Ord. Saaledes er f. Ex. en Modeartikel, en Vare, der nyligt er bleven stemplet af Moden, og fremfor alle andre bruges, søges og afsættes. Hyppigere bevirkes en saadan Fortrang for alle øvrige Varer ved Personer, hvis Navne ere blevne mærkværdige i Dagens Historie. Saaledes gaves der f. Ex. Hatte à la Henri quatre, Halsbaand og Uhrkjeder à la Nelson, Støvler à la Suwarow og Wellington ꝛc. Ligedan forholder det sig og med de saakaldte Modefarver. Ogsaa disse skylde for det meste deres Navne saadanne Individuer, der have udmærket sig paa en eller anden Maade. Saaledes erholdt en bekjendt rød Farve Navnet Pompadour af Ludvig 15des berygtede Maitresse af dette Navn, og den bleggule Farve, skident Linned pleier at have, kaldes Isabelfarve efter den spanske Prindsesse Isabella, gift med Albrecht af Østerrig. Da nemlig Ostende beleiretes af ham i Aarene 1601 1603, forpligtede hun sig ved et Løfte til ei at skifte Linned før Fæstningen var i hendes Gemals Hænder. Klæde- og Silkehandlernes Snaksomhed anbefaler forresten vilkaarligt snart en, snart en anden Farve. Saaledes har til forskjellige Tider ogsaa forskjellige Farverført Herredømmet i Moderiget. Den, der endog overskrider den Grændse, som er foreskrevet af Autoriteterne i London og Paris, eller forkaster hvad han nyligt har valgt for at tilfredsstille en nye Mode, kaldes en Modenar, Modegjek. Det er naturligt, at Damerne heri ei staae tilbage. En **Modehandler** er den, som handler med Modevarer og følgelig finder sin Underholdning ved Daarskab og Forfængelighed.

Modejournal er et Tidsskrift, hvorved den, som Modeverdenens Nyheder ere vigtige, underrettes om samme og gjøres bekjendt med deres Form, Farve og Indretning samt deres Priis og Stedet, hvor de erholdes. Man kan vel paastaae, at denne galante og elegante, skjøndt vel meget undværlige Artikel i Boghandelen er af tydsk Opfindelse, thi alerede i Aaret 1758 udkom i Erfurt: Mode- und Galanteriezeitung oder unentbehrliches Handbuch, Erster Jahrgang, 8. Meget uundværlig maa denne Tidende dog ei være forekommet den Tids Herrer og Damer, da, (saavidt bekjendt er) ingen anden Aargang udkom. Mere tiltrækkende har man fundet den bekjendte Journal der Luxus und der Moden, der begyndte 1786. Modernt er hvad der er overeensstemmende med den nye Mode. Modernisere er at indrette noget efter samme, saaledes kan man modernisere en Garderobe og een af Oldtidens Digtere. Modesyge er en slem Syge, hvori den, der er angreben af samme, slet ikke hviler, før han har anskaffet alt og kan gjøre alt det med, som Moden fordrer og foreskriver.

Model, Mønster, kalder man i Malerkunsten en mandlig eller qvindlig Person, som Kunstneren henstiller nøgen for sig for at gjøre samme til Gjenstand for sit Studium. Et Malerie efter saadan en levende Model kaldes et Akademie. Hos Billedhuggerne kaldes Modellen en kunstig af Leer eller Vox formet Figur, der tjener til Mønster for den, Kunstneren har i Sinde at danne af et haardere Stof. Her er altsaa Modellen Kunstnerens egen Opfindelse og Forarbeide, i Maleriet noget Givet, som ei i ethvert Tilfælde passer til Efterligning. Studium efter Modeller kan og skal her ei have andet Maal, end at lære at kjende den levende Naturs Former hos begge Kjøn, efter Forskjellighed i Alder, Stilling og Handling, derved skjerpe Øiet og øve Haanden til at fremstille det rigtigt Jagttagne med Sikkerhed, Sandhed og Lethed. Skal Kunstneren naae dette Maal, saa maa han ei blot holde sig til eet eneste eller blot nogle faa Modeller, men maa studere Naturen selv i dens man-

gehaande Typer for Kjøn, Alder og Characteer. Men Eet er at gjøre disse Modeller til sit Studium, et Andet at overføre dem i sine Frembringelser. Hvo der overalt i sine Malerier blot gjengiver Modellen, er en Copiist, og Zeuxis selv vilde aldrig blevet andet, hvis Sagen med de syv Piger, der skulle have tjent ham til Model for hans Helena, virkeligt forholdt sig saaledes, som den almindeligt fortælles, at han af hver har taget den skjønneste Deel, hvorved han vist nok ei vilde bragt andet istand end et skjønt Uhyre. Zeuxis's Exempel kan vise at Brugen af flere Modeller ei kan være ufordeelagtig for en aandrig Kunstner. Har han tydeligt tænkt sig Ideen til en eller anden Form eller Characteer, saa vil han lade denne vise sig overalt ved Udførelsen. Men dannede han forskjellige Dele af flere Modeller med slavisk Iagttagelse af Individualiteten, saa maatte der fremkomme et uovereensstemmende Heelt, som ingen tænkende Kunstner, men blot en aandløs mechanisk Copiist kan levere.

Modena, fordum som Rigslehn et eget Hertugtugdomme i Lombardiet, havde Hertuger af Huset Este, der ogsaa beherskede Fyrstendommerne Massa og Carrara. Den østerrigske Erkehertug Ferdinand, som 1771 ægtede den eneste Datter af Hertugen af Modena, Hercules Rainald, fik af det tydske Rige Exspectance paa det modenesiske Rigslehn, naar Mandsstammen af Huset Este uddøde. Luneviller-Freden (1801) berøvede den gamle Fyrste sit Hertugdom, som var erobret af Frankerig alerede 1796 og lagt til den cisalpinske Republik, siden Kongeriget Italien, i hvilket det udgjorde Departementerne Crostolo og Panaro. Ved Congressen i Wien kom Huset Østerrig-Este igjen i Besiddelse af Modena, Reggio, Mirandola, Massa og Carrara, hvormed det keiserlige Rigslehn Lunigiana blev forbundet. Disse samlige Besiddelser udgjøre 96 Qvadratmile med 369,364 Indbyggere. Hertug Frants er født 1779 og gift med Maria Beatrix, Prindsesse af Sardinien 1812. Massa og Carrara besiddes paa Livstid af Enke-

Hertuginden, der ligeledes heder Maria Beatrix, men falde efter hendes Død tilbage til den regjerende Hertug. — Hoved- og Residensstaden i Hertugdommet er **Modena**, der ligger paa en meget behagelig Slette mellem Secchia og Panaro, med hvilken den er forbunden ved en Canal. Staden har over 20000 Indbyggere og mange skjønne Bygninger, fornemmeligt i Strada Maestra. Fordum havde den et Universitet, som man gjorde meget af, og endnu udmærker Staden sig ved en Rigdom af allesiags Kunstsager, uagtet det derværende Billedgallerie alerede 1746 ved Kjøb kom til Dresden. Fordum var Staden i ondt Rygte for Ureenlighed og slem Lugt; nu hører den til Italiens reenligste Stæder. Modena har frembragt adskillige i Literaturen berømte Mænd, f. Ex. den af Philologien, men især af de romerske Oldsager saa fortjente Siponius, den af sine Grandskninger i Italiens Historie saa berømte Muratori, og Digteren Tassoni, udmærket ved sit comiske Heltedigt Secchia rapita eller den røvede Vandspand. Dette Digt har Hensyn til en virkelig Begivenhed. Modeneserne havde i Krigen 1249 ved en Brønd udenfor Portene af Bologna bemægtiget sig en Spand af Fyrretræe og bragt den som en Trophæe til Modena, hvor den endnu gjemmes i den derværende Domkirkes Taarn.

Moderate, maadeholdne, brugtes under den franske Revolution som Partinavn for dem, der ønskede et indskrænket Monarchie eller i det mindste ei den tøilesløse Frihed, som Jacobinerne raabte paa. De kaldtes ogsaa Girondister og bleve styrtede af Robespierres Partie, der lod de betydeligste blandt dem henrette.

Modern kalder man i det daglige Liv hvad der er overeensstemmende med Moden og den nærværende Tids Smag og Characteer, men i en høiere Betydning, fornemmeligt i Kunstens og Æsthetikens Egne hvad der tilhører den nyere ɔ: christelige Tids Characteer. I Almindelighed er det det aandelige Princips Herredom, Fremstræben til indvortes Frihed og aandelig Beskuelse.

hvad der mægtigere rørte sig i Erkjenden og Handlen og kundgjorde sig i Udbredelsen af Monotheismus, fornemmelig ved den christelige Religion, Kjerlighedens og Taalmodighedens Religion, i Staternes Stræben efter monarchisk Forfatning, i det forandrede og ethisk uddannede Kjønsforhold, som blev til følelsesfuld ja sværmersk Kjerlighed, og i Monogamiets Herredom. At disse Træk først lidt efter lidt udfoldede sig til et Heelt er naturligt og overeensstemmende med Lovene for al Dannelse. Den nyere Dannelse, siger A. W. Schlegel, er sammensmeltet af den nordiske Stammearts fremmedartede Bestanddele og Oldtidens Brudstykker. Men fornemmeligt finde vi hine Træk hos den germanniske Folstamme, hvis Oprindelse tyder tilbage paa Østen, Culturens Fædreneland og som i den nyere Cultur bleve herskende. Christendommen synes heller ikke at være den eneste Kilde til de fremstikkende Aandstræk i den nyere Tid; Meget synes alerede at have sin Grund i den nordisk-germanniske Characteer; ja selv det germanniske Hedenskab var strengere og alvorligere end det græske; dets Mythologie kunde vel ei med Hensyn til Skjønheden i den udvortes sandselige Form, sammenlignes med denne, men var maaskee ophøiet over denne ved en aandeligere ɔ: mindre materialistisk Naturtilbedelse. Her slog den christelige Synsmaade lettere Rødder. Men meest levende aabenbarede hine Træk sig i den romantiske Riddertid og i den samme følgende Kunst (fra det 12te Aarhundred), thi det er Kunsten, som fornemmeligt optager en Tids udødelige Aand i sig, og man har derfor anseet det Romantiske som den moderne Kunsts Aand modsat den antike (See Art. Romantisk). Men i den christelige Kunst yttrede Characteren af en fra den classiske Oldtid forskjellig Tid fornemmelig derved, at, ligesom overhovedet Objectivitet og Naivitet i Fremstillingen mere forsvandt i Formens fuldkomne Uddannelse, og Kunstfremstillingen selv blev mere subjectiv og sentimental, i det den gav Skildringen af Gjenstanden mere Tilsætningen af den Skildrendes Følelse og Farven af dens Synsmaade, og stræbte overalt at aandeliggjøre det Legemlige og nærme det Endelige det Uendelige, saa-

ledes blev især Poesien mere lyrisk og musikalsk selv i det Episke, det tugtige Malerie blev herskende blandt de dannende Kunster og Tonekunsten hævedes til en hidtil ukjendt Fuldkommenhed. Poesien søgte fragmentarisk, men betydende at fremstille Aandeverdenens og Religionens nyere Under, dreven af den mægtige Følelse og Længselen efter det Uendelige; den eventyrlige Undertroe, avlet ved Phantasien skulde erstatte Mythologien. Kunsten skabte halvmørke Skikkelser, hvor Phantasien udgjød sig frit; hvor den holdt sig til Naturen, foer den hyppigere vild fra det Skjønnes Form til almindelig Characteristik, som griber den raae Virkelighed istedet for Sandheden. Men Maleriet skabte og den yndige Lysskygge og i de kunstigt forbundne Toner bølgede og bruste Følelsens Magt. Plastiken forbandt sig nøiere med Maleriet og stræbte med samme til hiin Betydning i det Individuelle, som kun det sidste er istand til at naae; Bygningskunsten viste ei mindre den Bestræbelse ved symbolisk Betydning at vække Følelsen i de christelige Templers gaadefulde og colossale Bygninger. Den i alt herskende Sentimentalitet i Fremstillingen eller stærkere Følsomhed forbunden med Længsel efter det Uendelige yttrede sig med phantastisk Sving i den egentligt romantiske Tid; Kirken, Kjerligheden, Æren og Ridderskabet udgjorde det rige friske Stof i de romantiske Sange og kunstigt betydende Værker. Og enhver Nation formede denne Aand eiendommeligt. Italienerne mere overeensstemmende med den antike Fremstilling ligesom Sydlænderen overhovedet muntrere og sandseligere, mere melodisk og vellydende; Nordlænderen alvorligere og mørkere. Ja selv i det Comiske yttrede Characteren af den herskende Følelse sig som Humor og Lune. Men fra Reformationens Tid begynder en nye Epoche, hvori den romantiske halvmørke Characteer viger for Forstandens og Videnskabens klarere Lys. Her bliver Religionens Indflydelse paa Kunsten ringere; derfor see vi Kunsten ogsaa her antage de forskjelligste Tendenser f. Ex. den moralske eller intellectuelle, historiske eller borgerlige, og behandle de meest forskjellige Tiders Stoffe, dog saaledes, at ogsaa Behandlingen af Oldti-

dens Gienstande ei fragaaer den nyere Tids Characteer, hvilken for Størstedelen gaaer ud paa Rørelse og Effect og har en elegisk Grundtone (modern eller sentimental Behandling); til de mindre fremstikkende Træk af denne Kunstepoche hører og Poesiens Helden til Philosophie, især til den i samme herskende Idealismus, saa at man fortrinsviis har kaldet denne Epoche den moderne i Modsætningen af den romantiske. I de Modernes Liv hersker overhovedet Videnskaben (den meer systematiske) og Industrien over Kunsten, hvorfor og Naturpoesien er bleven sjeldnere, Kunsten mere de finere dannede Stænders Sag og enkelte adspredte Geniers Product. Men af hine Træk saavelsom af det private og borgerlige Livs større Vigtighed kan man forklare sig Udbredelsen af Romanen, Uddannelsen og Udbredelsen af det borgerlige Skuespil og Familiemaleriet, den didaktiske og elegiske Poesies Herredom saavelsom Landskabets og Perspectivernes i Maleriet.

Mogul see **Mongoler**.

Mohacz eller **Mohatsh**, en Flække i Nedre-Ungarn i Baranyer-Gespanskabet, ei langt fra Donau med et fast Slot, beboes af Ungarer, Tydske og Raitzer, og er fornemmelig berømt af et Slag, hvori Ungarerne 1526 lede et totalt Nederlag imod Tyrkerne, og Ungarernes Konge Ludvig 2den paa Flugten omkom i et Morads ved Landsbyen Czelje. Senere tabte dog ogsaa Tyrkerne ved Mohacz et, skjøndt mindre betydeligt Slag imod de Keiserlige, der anførtes af Hertugen af Lothringen (1687).

Mohn (S.) bekjendt ved en af ham opfunden Art Glasmalerie, døde i Aaret 1815 i Dresden, hvor han i flere Aar havde udøvet sin Kunst med stort Bifald. Han var en født Mecklenburger, tjente i lang Tid som Soldat, og sysselsatte sig flere Aar efterat han havde erholdt sin Afskeed med meget besværlige og kostbare Forsøg, hvorved han endeligt fandt den Hemmelighed paa bøhmisk

og østerrigsk reent, stærkt og ildfast Chrystalglas, paa Drikkeglas Flasker og Bægere med indbrændte Metalfarver, der have den skjønneste Ild og en saadan Varighed, at Maleriet blot kan tilintetgjøres med Glasset, at forestille Arabesker, Frugt- og Blomsterkrandse, Silhouetter, Portraiter, Landskaber, Prospekter af Steder, ogsaa hele Billeder, fuldkomment gjennemsigtige, i en, hvad Tegning, Perspectiv og Colorit angaaer, meget heldig og særdeles yndig Efterligning. Hans Sønner arvede hans Kunst og fortsætte samme. Det lykkedes ham ei at bringe en Actieplan istand for at udøve sin Kunst fabrikmæssigt og derved til billigere Priser.

Mohrer see **Negre.**

Moira (Francis Greve af) i Irland, Baron Rawdon i England, en udmærket Statsmand, Feldtherre og Parlamentstaler og en ivrig Ven af Prindsregenten i England, nedstammer fra den gamle og berømte Familie Rawdon og er en Søn af den første Grev Moira. Han er født den 7de Decemb. 1754 og fulgte sin Fader 1793 i hans Godser og Værdigheder. Tidligere var han ansat ved Armeen og tjente med Udmærkelse i Amerika under Lord Cornwallis. Aar 1803 blev han udnævnt til Overstcommanderende i Skotland, til Constable af Tower og til Generalfeldttøimester. 1806 og 1814 udnævntes han til Generalgouverneur i Bengalen. Under sit Ophold i Skotland giftede han sig med Flora Campbell, Grevinde af Loudoun, den eneste Datter og Arving af den afdøde Greve af dette Navn. Prindsregenten har i lang Tid beæret Greven af Moira med en særdeles Fortrolighed. Under hans Navn er udkommet: Substance of a speech on the third reading of the Bank Loan Bill in the house of Lords 8. 1791. — Speech on the dreadful and alarming state of Ireland 8. 1797. — Lettres to colonel Mac Mahon on the subject of a change of his Majestys Ministers 8. 1798.

Speech on the present state of public affairs 8. 1803.

Mola. Under dette Navn kjende vi to udmærkede Malere af den italienske Skole nemlig: Giovanni Battista Mola, født 1620 og Pietro Francesco Mola, født i Coldre i det Mailandske 1621. Denne sidste kom fra Albanis Skole til Venedig. Her dannede han sig en Stiil af Albanis og Guercinos Maneer, gjorde Fremskridt i Coloriten, men saae sig ved Guercinos Misundelse nødt til at gaae til Rom, hvor Alexander 7de lod ham male Josephs Historie i Galleriet Monte Cavallo og gjorde meget af ham. Ludvig 14de kaldte ham til sit Hof, men han døde 1666 af Ærgrelse over en Strid med Prinds Pamfili i Rom, hvor man seer mange Frescomalerier af ham. I det kongelige Pallads i Paris saae man ligeledes adskillige fortræffelige Billedet af ham f. Ex. den hellige Johannes, som præker i Ørkenen, den hellige Bruno i et skjønt Landskab, Hagar og Ismael, Archimedes med Cirkelen og Soldaten, der saarer ham, Flugten til Ægypten, Tankred. Han arbeidede meget levende, tegnede rigtigt og overgik sin Lærer Albani i Farveblandingen, omendskjøndt hans Skygger ere temmelig mørke, og i Opfindelsens Mangfoldighed, men ei i Ynde. Han dannede adskillive Elever.

Molay (Jacob) en Burgunder af Fødsel, var Tempelherrernes sidste Stormester i Begyndelsen af det 14de Aarhundred. Hans Ordens anseelige Rigdomme og Riddernes Stolthed vakte de Stores Misundelse og Folkets Utilfredshed. I Aaret 1307 lod Philip den smukke, Konge af Frankerig, med Pave Clemens 5tes Samtykke hefte alle Ridderne ifølge to slette Menneskers Beskyldninger, af hvilke den ene var en frafalden Ridder, den anden Borger i Beziers; han bemægtigede sig tillige det saakaldte Tempel i Paris og alle Riddernes Documenter. Paven havde befalet Stormesteren at komme til Frankerig for at retfærdiggjøre sig mod Forbrydelser, hvorfor Ordenen var anklaget. Han var dengang paa

Cypern, hvor han kraftigen modstod Tyrkerne. Paa den skeete Opfordring begav han sig til Paris med 60 af sine tappreste Riddere blandt hvilke Guy, Dauphin af Auvergne og Hugo af Peralde. Alle bleve heftede paa een Dag, og 57 døde paa Baalet i Mai 1311. Det følgende Aar blev Ordenen ophævet ved et Concilium, og Molay, Guy og Hugo bleve i Fængsel til 1313, da man anlagde Proces imod dem. De tilstode de Forbrydelser, man beskyldte dem for, i Haab om at erholde deres Frihed paa deres Æres Bekostning; men, da de ogsaa heri saae sig skuffede, gjenkaldte Molay og Guy deres Tilstaaelse. De bleve levende brændte 1314. Molay opførte sig paa Schaffottet som en christelig Helt og sagde med tydelig Stemme følgende Ord: „det er billigt at Jeg paa en saa skrækkelig Dag og i mit Livs sidste Øieblikke opdager Løgnens hele Afskyelighed og skaffer Sandheden Seier. Jeg erklærer derfor i Himlens og Jordens Paasyn, og bekjender, skjøndt til min egen evige Skam, at Jeg har begaaet den største af alle Forbrydelser ved at tilstaae den Forbrydelse, som man med saa megen Ondskab paabyrder en Orden, hvilken Sandheden nøder mig til at erkjende som uskyldig. Jeg har kun givet den Erklæring man forlangte af mig, for at undgaae Pinebænkens rædsomme Smerter og bevæge dem, der paalagde mig samme. Jeg veed til hvilke Straffe man har fordømt dem, der havde Mod til at gienkalde en lignende Bekjendelse, men det skrækkelige Skuespil, man stiller mig for Øinene, kan ei formaae mig til at bekræfte den første Løgn ved en anden. Under en saa ærelөs Betingelse giver Jeg Slip paa Livet, som alerede er mig alt for forhadt. Hvad kunde det hjelpe mig at henleve sørgelige Dage, som Jeg kun skyldte Usandhed." — Denne Tale overbeviste nu alle om at han var uskyldig. Nyere Historieskrivere berette, dog uden Beviis, at han har indstevnet Pave Clemens inden 40 Dage og Kongen inden Aarsfrist for Guds Domstol. Begge døde rigtigt nok inden denne Tid. — Det er iøvrigt afgjort, at mange Uskyldige, ved Tempelherreordenens Undergang bleve Offere for deres Overhoveders Stolthed og Overmod. De Uordener, man anklagede

dem for, vare tildeels overdrevne, tildeels gandske ugrundede og tjente blot til Paaskud. Deres Hovedforbrydelse var at de havde gjort sig forhadte og frygtelige, og uden Tvivl havde Gjerrighed og Hevn mere Deel i deres Afstraffelse end Retfærdigheden.

Moldau et stort Landskab i det nordlige Tyrkie, grændser mod Norden til Dnister og Podolien, mod Syd til Donau og Bulgarien, mod Vest til Siebenbürgen og Wallakiet og mod Øst til Bessarabien. Det inddeles i Øvre- og Nedre-Moldau og i en anden Henseende i det fyrstelige (der bestaaer af 17 Zenuzy eller Statholderskaber), det østerrigske (Bukowina), det tyrkiske Moldau og Bessarabien. Dette sidste regnes af Nogle ei til Moldau, hvoraf en Deel indtil Floden Pruth er afstaaet til Russerne 812. Moldau staaer under en Hospodar af græsk Religion og havde før sidste Afstaaelse 800000 Indbyggere paa 1500 Quadratmile. Omendskjøndt en stor Deel af Landet ligger øde, er dog Udførselen betydelig formedelst Jordens Frugtbarhed. Der udførtes forhen aarlig 40000 fede Oxer, 10000 Heste, 2 til 300000 Faar, desuden Honning, Vox, Korn, Træe, Tælle, Huder, Pelsværk, røget Kjød, Ost, Smør, Tobak, Viin og Salt, tildeels i store Quantiteter. Landets Hovedfloder ere Sereth, Pruth, Dnister og ved Sydostgrændsen Donau, som sætter Landet i Forbindelse med det sorte Hav. Indbyggerne ere af wallachisk Herkomst, tale det wallachiske Sprog og bekjende sig til den græske Religion. Blandt dem leve tillige mange Tyrker, Russer, Polakker, Raitzer og Armenier. Fyrsten, som kaldes Hospodar, er en Vasal af Porten, som vilkaarlig af- og indsætter ham. Man regner hans Indkomster til halvanden Million levantiske Piastre. De betydelige Summer, der aarligt komme ind for Landets Produkter, fortæres ved Fyrsternes Graadighed og ved de store ordentlige og overordentlige Afgifter og Foræringer, som maae udredes til det tyrkiske Hof for Erholdelsen og Bekræftelsen af Fyrsteværdigheden, saa at Indbyggerne for Størstedelen blive fattige. Hertil kommer, at Udsuelserne i de senere Tider

have været overordentlige, uagtet der kun paalagdes Landet en maadelig Foræring da sammes Fyrste Bogdan 1529 underkastede sig Soliman II. Capitulationsdocumenterne bleve offentligt brændte 1686 i Jassy efter den polske Konge Johan den 3dies Befaling eller Tilladelse. I Krigene mellem Porten og Rusland har Moldau stedse været Krigsskuepladsen. I den sidste Krig var Moldau gandske erobret af Russerne og allerede 1810 erklæret for en russisk Provinds; men de i Aaret 1812 indtraadte Forhold skaffede Tyrkerne fordeelagtigere Betingelser, saa at de i Freden, der samme Aar sluttedes i Ruschtschuk, tilligemed de fleste øvrige tabte Provindser ogsaa erholdt den største Deel af Moldau tilbage, saa at Pruth nu er Grændsen mellem Rusland og Tyrkiet.

Molé (François-Réné), en berømt fransk Skuespiller, blev født i Paris 1734. Han var bestemt til den juridiske Løbebane; men hans overveiende Tilbøielighed til Skuespilkunsten trak ham til Theatret. Han fremtraadde 1754 i Britannicus og i Zeneide; men hans svage Stemme hindrede dengang hans Antagelse. I Aaret 1760 betraadde han igjen Skuepladsen og blev ansat næste Aar. Molé glimrede 20 Aar i Tragoedien, selv ved Siden af le Kain, ved den Sandhed, hvormed han udførte lidenskabelige Roller. Han spillede ligeledes med Følelse i Skuespillet og var uforlignelig som Petitmaitre i Comoedien. Efter Bellecourts Død 1778 paatog han sig Charakteerroller og erhvervede sig ogsaa her almindeligt Bifald. Han døde 1802 i en Alder af 67 Aar. Hans Observations sur l'art dramatique erhvervede ham en Plads i Nationalinstitutet. Desuden har man af ham en Eloge de Mademoiselle Dangeville.

Molière (Jean-Baptiste Pocquelin de) var født i Paris 1620. Hans Fader og Farfader havde været i Kongens Tjeneste som Kammertjenere og Tapetserere, og Molière blev ligeledes bestemt til disse Forretninger og fik en dertil svarende Opdragelse. Men Besøg paa

Theatret gav ham tidligt Tilbøielighed for samme. Til sit 14de Aar blev han underviist af Jesuiterne og gjorde hurtige Fremskridt. Gassendi Chapelle, Bernier og Cyrano vare hans Lærere. Da hans Fader imidlertid var bleven svag maatte han forestaae hans Embede hos Ludvig 13de. Han ledsagede Kongen 1641 til Narbonne. Det franske Theater begyndte dengang at fremblomstre ved den store Corneilles Talenter, der hævede det fra Lavhed og Barbarie. Molière (thi dette Navn antog han nu isteden for sit egentlige Navn Pocquelin, enten af Agtelse for sine Forældre eller efter andre Skuespilleres Exempel paa den Tid) opgav sin Faders Embede og forbandt sig med nogle andre unge Mennesker, der ligesom han lidenskabeligt yndede Theatret. Lige Tilbøielighed bragte ham sammen med Skuespillerinden Béjart; begge dannede et Selskab, der i Lyon 1652 opførte hans Etourdi. Dette er den første af Molière paa Vers skrevne Comoedie. Dialogens Sandhed, en Kammertjeners uudtømmelige Snildhed, der uophørligen er sysselsat med at gjøre sin Herres Sottiser gode igjen, det Tiltrækkende i Situationer, som fremkomme af denne Contrast, have holdt dette Stykke paa Theatret, uagtet dets talrige Mangler. Molière, der baade var Digter og Skuespiller, indhøstede i begge Egenskaber lige Bifald og berøvede et andet Skuespillerselskab i Lyon næsten alle Tilskuere. Hans Etourdi behagede almindeligt uagtet Personernes Kulde, Mangel paa Sammenhæng i Scenerne og Stilens Incorrecthed. Man havde dengang kun Stykker, fulde af usandsynlige Intriguer. Den Kunst at fremstille Charakterer og Sæder paa den comiske Skueplads var forbeholden Molière. Denne Kunst, hvortil Spiren alerede viser sig i hans Etourdi, forbunden med Afvexling i Handlingen, holdt Tilskueren spændt og skjulte næsten alle Feil. Med samme Bifald blev dette Lystspil givet i Beziers, hvorhen Forfatteren begav sig. Her havde Prindsen af Conti, som havde kjendt Molière i Skolen, netop forsamlet Stænderne i Languedoc. Han modtog Digteren som Ven og overdrog ham ei alene Bestyrelse af de Fester, han gav, men tilbød ham og en Sekreteersplads. Molière afslog samme med den Erklæring, at han var en taalelig Skribent,

men vilde maaskee blive en slet Sekreteer. Le dépit amoureux og les précieuses ridicules bleve givne paa Theatret i Beziers og bleve beundrede. Handlingen er bedre ordnet i dépit amoureux end i l'Etourdi. Man finder i Personernes Spil en ægte comisk Aare og i deres Tale ligesaa megen Aand som Lune, men Knuden er altfor indviklet og Opløsningen ei sandsynlig nok. Intriguen i précieuses redicules er simplere. En fiin Critik over den Syge at ville være skjøn Aand, over den svulstige Romanstil, over de lærde Fruentimmers Pedantismus, Affectation i Sprog, Tanker, Pynt er Gjenstanden for denne Comoedie. Den bevirkede en almindelig Reform, da man gav den i Paris. Man loe, man gjenkjendte sig selv, men applauderede med det Forsæt at forbedre sig. Ménage, der var tilstede ved den første Forestilling, sagde til Chapelain: „Vi have bifaldt alle de Daarligheder, som her saa fiint og forstandigt ere revsede; troe mig, vi maae opbrænde, hvad vi have beundret og beundre hvad vi have opbrændt." — Dette er en Lærds overlagde Tilstaaelse; men en Oldings Ord, der uvilkaarligt raabte fra Parterret: „Mod, Moliére, det er det sande Lystspil! er Naturens rene Udtryk. Ludvig 14de var saa tilfreds med Forestillingerne af Molières Selskab, der havde ombyttet Provindsen med Hovedstaden, at han gjorde det til sine sædvanlige Skuespillere og gav dets Director en Pension af 1000 Franker. Le Cocu imaginaire mindre for et fiint Publikum end for den latterlystne Mængde udkom 1660. Ogsaa i dette Stykke er en Masse af munter Spøg og en vis Interesse, hvorved Tilskueren moerer sig. Der manglede vel ei Dadel, men man hørte ei derpaa. Med mere Grund hørte man samme imod et af det spanske øst Drama Don Garcie de Navarre. L'ecole des maris, hvortil Ideen er tagen af Terentses Brødre, indeholder en simpel fattelig og interessant Intrigue og en naturlig Opløsning. Theatret gjenlød endnu af det Bifald, som efter Fortjeneste blev dette Stykke til Deel, da les Fâcheux, som var udkastet, udført og indstuderet i 14 Dage, blev opført 1661 i Vaux hos den bekjendte Finansintendant Fouquet i Kongens og

Hoffets Nærværelse. Dette Lystspil er næsten uden Knude, men Hensigten var at tiltrække Tilskuerne ved Characterernes Mangfoldighed, Portraiternes Sandhed og Sprogets Elegans. Man fortæller, at Kongen, da han ved Bortgangen fra den første Forestilling fik Øie paa Grev Soyecourt, en kjedsommelig Jagtliebhaber, skal have sagt til Molière: „der er en Original, som du endnu ei har copieret. I 24 Timer var Jægerens Scene indskudt og, da Molière ei kjendte Jagtudtrykkene bad han Soyecourt selv, at angive ham dem. I Ecole des Femmes, som blev given næste Aar, synes Alt Fortælling og dog er Alt Handling. Ved dette Stykke fremstode Dadlere, som uden at see paa den Kunst, der hersker i de underordnede Personers Spil og i den naturlige og raske Overgang fra een Overraskelse til en anden, havde at udsætte paa nogen Efterladenhed i Stilen. Molière svarede dem ved selv at give en aandrig Critik over sit Stykke. Paa samme Tid satte Kongen, der ansaae Moliére for Velanstændighedens Lovgiver og en gavnlig Bedømmer af Latterligheder, ham iblandt de Lærde, der skulde have Deel i hans Gavmildhed. Moliére, gjennemtrængt af Kongens Godhed, troede i sit Impromptu de Versailles at maatte tilintetgjøre de Indtryk, som Maleren Boursaults Portræt havde kunnet gjøre. Denne havde ondskabsfuldt angivet en Nøgle til Ecole des Femmes, som pegte paa de efter Naturen copierede Originaler. Hoffet fandt megen Behag i La princesse d'Elide, en comisk Ballet, forfærdiget til en Fest, som Kongen gav Dronningerne 1664. Paris, som saae denne Ballet uden den Pragt, der havde forskjønnet den i Versailles, modtog den mindre gunstigt. Samme Skjebne havde en anden comisk Ballet Le mariage forcé. En Grev Grammont tilstødt Hændelse havde givet Stoffet dertil. Don Juan ou le festin de Pierre gjorde liden Virkning. Forfatteren udstrøg ved den anden Forestilling nogle Forbandelser, som han havde lagt en Ugudelig i Munden. L'amour médicin synes og at være et af de overilede Værker, som man ei maa bedømme for strengt. Molière indførte først i dette Stykke Lægerne, hvortil, som man paa-

staaer, en uvidende og gjerrig Læge, der havde fordret for meget af ham, gav ham Anledning. Stor og sand Berømmelse erhvervede Digteren sig ved sin Misanthrope, et Stykke, som i Førstningen kun fandt moadeligt Bifald, men siden med Rette er bleven betragtet som eet af den nyere Comoedies skjønneste Værker. Desuagtet maa man tilstaae at det har gjort mere Lykke ved at læses end paa Theatret. Voltaire finder Grunden dertil deri, at Intriguen er mere fiin og sindrig end levende og interessant, at Samtalerne med al Skjønhed ei altid forekomme nødvendige, hvorved Handlingen opholdes, og endeligt at Opløsningen, uagtet den er heldigen udført, dog lader Tilskueren blive kold. Han lægger til, at Misanthropen iøvrigt er en finere og skjønnere Satire end Horatses og Boileaus og i det mindste ligesaa vel skreven, men, at der gives interessantere Comoedier, og at f. E. Tartuffe forener de samme Skjønheder i Stilen med en langt større Interesse. I Aaret 1665 udkom le malade malgré lui, en meget lystig Farce. Le Sicilien ou l'amour peintre er et lille Stykke, der behager ved Ynde og Galanterie. Men Beundringen steeg til det Høieste, da Tartuffe udkom. Forgjeves hævede Oraonerne, Svaghovederne og de Skinhellige sig imod Forfatteren; Stykket blev spillet og erholdt Kiap. Hykleriet er deri fuldkomment afmaskeret; Characterene ere ligesaa mangfoldige som sande, Dialogen er baade fiin og naturlig. I Førstningen blev Tartuffe forbuden. Otte Dage derpaa gav man ved Hoffet en meget frie Farce, under Titel Scaramouche. Ved Bortgaangen sagde Kongen til den store Condé: „Jeg gad vide, hvorfor Folk støde sig saa meget over Molières Stykke, og Intet sige om Scaramouche?" — „De italienske Skuespillere", svarede Prindsen, „have kun fornærmet Gud, men Molière de Fromme." I Aaret 1668 udgav Molière Amphitryon, en frie Efterligning af Plautus. Med Undtagelse af en kjedsommelig Scene mellem Jupiter og Alcmene, kan Intet tænkes lystigere. L'avare, en anden Efterligning af Plautus, er i Hovedcharacteren noget overdreven; men Mængden træffes kun ved stærke Træk. Vanskeligere maatte det

vel være at gjendrive Rousseaus Dadel, at den faderlige Anseelse nedsættes i dette Stykke. George Dandin, ou le mari confondu, Monsieur de Pourceaugnac, Les Fourberies de Scapin ere mere lystige end undervisende. Le Bourgeois gentilhomme er langt mere comisk og fuld af Kraft, omendskjønt den og er blandet med Spas. Med mere Omhyggelighed udarbeidede Moliére sine Femmes savantes, en sindrig Satire over falskt Skjønaanderie og pedantisk Lærdom, som dengang herskede i Hôtel de Rambouillet. Begivenhederne ere, som i mange andre af hans Stykker, ei altid godt forbundne, men Gjenstanden selv, saa tør den og kan være, er fremstillet i en ægte comisk Skikkelse. Forviklingen er beundringsværdig og hundrede Gange efterlignet. Det samme gjelder om le malade imaginaire, hvori den Tids Lægers Charlatanerie og Pedanterie fuldkomen skildres. Med dette Stykke endte Forfatteren sin Løbebane. Han var upasselig, da man opførte det. Hans Kone og Baron vilde overtale ham til ei at spille. Hvad skulde, svarede han dem, saa mange fattige Haandværkere begynde paa? Jeg vilde gjøre mig en Bebreidelse over at have forsømt een eneste Dag at give dem Brød? Den Anstrængelse, hvormed han spillede foraarsagede Convulsioner, hvorpaa fulgte en Blodstyrtning. Han døde nogle Timer efter den 17de Febr. 1673. Hans tidlige Død hindrede hans Antagelse i Akademiet, som havde bestemt ham den første ledige Plads. Det hædrede Molière endnu Aar 1778 derved at det opstillede hans Büste med følgende Vers af Saurin:

Rien ne manque a sa gloire, il manquoit à la nôtre.

Erkebiskoppen af Paris vilde nægte ham Begravelse; men Kongen selv lagde sig derimellem, og saaledes blev han begraven i St. Joseph i Kirkesognet St. Eustache. I den nyere Tid bleve hans Levninger bragte i de franske Mindesmærkers Museum, hvor de gjemmes i en antikformet Urne med den Indskrift: Molière est

dans ce tombeau. I Aaret 1799 blev det Huus, hvori han var født, prydet med hans Büste og med den Indskrift: Jean Baptiste Pocquelin de Molière est né dans cette maison. Man kan betragte Molières Værker som en Historie af hans Tids Sæder, Moder og Smag og som det troeste Malerie af det menneskelige Liv. Født med en iagttagende Aand, heldig i at opfatte Lidenskabernes udvortes Tegn og deres Bevægelser i deres forskjellige Tilstand, tog han Menneskene som de ere, og viste som en duelig Maler deres Hjerters hemmeligste Folder og deres mangehaande Følelsers Tone, Udtryk og Sprog. „Hans Lystspil, rigtigt læste, siger La Harpe, kunne forøge Erfaringen, ei fordi han har malet flygtige Lidenskaber, men det hos Mennesket, der ei forandrer sig . . . Hvilket Mesterstykke er den Gjerrige! Enhver Scene er en Situation, og man har hørt en Gjerrig sige gandske ærligt, at der var meget at lære af Stykket, og at man kunde drage fortreffelige oekonomiske Grundsætninger derudaf. Af alle, der have skrevet er Molière den, der har iagttaget Menneskene bedst, uden at give sig Skin deraf. Han synes snarere at kunne sin Menneskekundskab udenad end have studeret den. Regnards Crispiner, Dancourts Bønder række Latter paa Theatret. Dufresny viser Forstand i sin originelle Vending. Spilleren og Legataren ere skjønne Værker. Men Intet naaer Molière; han har et physiognomisk Træk, som man ei finder noget andet Sted. Man gjenkjender ham i sine ubetydeligste Farcer, hvilke Munterhed og Moral stedse ligger til Grund. Han behager ligesaameget ved at læses som ved at fremstilles . . . Man har vel meent at han malede for stærkt og overdrev. Jeg har hørt dadle den saa ofte gjentagne pauvre homme; Jeg har siden seet samme Scene og endnu stærkere, og det er blevet mig tydeligt, at Latterligheder og Lidenskaber ei kunne males for stærkt. Molière er en Skribent for modne Mænd og Oldinge. Deres Erfaring møder hans Iagttagelser og deres Hukommelse hans Genie . . . Man beklager at der ei arbeides mere i Molières Smag. Jeg tænker man har gjort vel i at forsøge andre Slags. Marken, hvorpaa han høstede er ei saa stor som man

har bildt sig ind." — I sine huuslige Forhold var Molière ei gandske lykkelig; han, som paa Skuepladsen gjorde sig lystig over de menneskelige Svagheder, kunde ei vogte sig for sin egen Svaghed. En heftig Kjerlighed bevægede ham til at gifte sig med en Dåtter af Skuespillerinden Béjart, og derved paadrog han sig selv den Spot, som han saa ofte havde udøst mod skuffede Ægtemænd. Heldigere var han i Omgang med sine Venner og med de Store. Marschal Vironne, den store Condé og Ludvig 14de selv omgikkes ham med megen Fortrolighed. Med Racine, hvis Velgjører han havde været, blev han vel siden uenig, men begge agtede hinanden derfor ei mindre siden. Som Skuespiller var Molière uovertræffelig, i høicomiske Roller, som Arnolphe, Orgon, Harpagon 2c. Bret har udgivet hans Værker 1773 i Paris 6 Bind 8. med interessante Commentarier.

Moll, blød, betegner deels de Tonarter, der stige opad fra deres Grundtoner ved den lille Terze og kaldes Molltonarter, deels og Trelydene med den lille Terz, som man kalder bløde Trelyde, undertiden og Mollaccorder.

Molla en geistlige Værdighed hos Tyrkerne. Molla bestyrer den borgerlige og criminelle Jurisdiction i Stæderne og hele Distrikter og er Overdommer ligesom Cadi er Underdommer. Over Mollaerne ere endnu Kadileskierne, eller de øverste Justitsembedsmænd i Riget, som ogsaa sidde i Divanet.

Mollusker (paa Latin Molusca), en yderst mærkværdig Ormeart, hvis Naturhistorie endnu er meget mørk. De danne efter det linnéiske System den anden Classe af Ormene (vermes) og skjelne sig fra intestinis eller de i Menneskenes og Dyrenes Indvolde levende Orme fornemmeligt derved, at de besidde Ledemod, som mangle disse. Nogle Arter Mollusker undtagne, hos hvilke man har iagttaget en noget haardere Bedækning, ere de uden al Bedækning og forsynede med Ledemod, der

tjene dem til Sandseredskaber og synes at fremme deres Bevægelse og Næring. Med Undtagelse af Havesnækken opholde de sig meest i Vandet og fornemmeligt i Havet, hvilket de om Natten oplyse ved en phosphorisk Materie, der udgaaer fra deres Legeme. Imidlertid har man vel giort Uret, naar man har sat den Glands, der undertiden ved Nattetid viser sig paa Havet, gandske alene paa disse glindsende Molusters Regning. Af den, hos hvilke Munden er oventil gives der syv Arter: Actinia, Ascidia, Clavà, Dagysia, Nanimaria, Pedicellaria, Salpa; af dem, hos hvilke Munden befinder sig foran, to Arter: Derris og Petrotiachea; af dem der have Munden foran og Aabninger ved Siderne af Livet fire, nemlig Doria, Laphysia, Limax, Tethys; af dem, som have Munden foran og paa den forreste Side af Kroppen Folehorn, to, nemlig Holothuria og Terebella; af dem, der have Munden foran, og ere forsynede med Ledemode, der ligne Arme, syv, nemlig Clio, Larnæa, Lobaria, Onchidium, Scyllæa, Sepia, Triton; af dem, som have Munden foran og Fødder, fem, nemlig Amphitrite, Aphrodite, Nais Nereis, Spio; af dem, som have Munden nedenunder og i Almindelighed i Midten, fem, nemlig Asterias, Echinus, Lucernaria, Medusa, Physsophora.

Molo er en i en Havn almindeligt i Vandet af store Quaderstene opført Damning, hvori findes en Indgang for de Skibe, der kunne sluttes med en Kjede. En saadan Molo er af stor Fordeel for Havnen, da den ei alene holder Sand og Dynd borte men ogsaa sikkrer Skibene mod Bølgerne og imod fiendtlige Angreb.

Molossus, en af tre lange Stavelser bestaaende Versfod, som formedelst sin tunge Bevægelse har faaet sit Navn, da, som Nogle paastaae Molossierne, et Folk i Epirus, fornemmeligt skal have betjent sig af denne Fod i deres Krigssange. Andre udlede Navnet fra en vis Molussus fra Creta.

Moltke er Navnet paa en gammel adelig Familie, der nedstammer fra Mecklenburg og meget tidligt (alerede i det 13de Aarhundred) er kommet til Danmark. Blandt de mærkeligste af denne Familie er Adam Gottlob Moltke, der især erholdt en umærket Indflydelse under Frederik 5te Han blev fødd den 10de Novbr. 1710 i det Mecklenburgske og kom i sin tidligste Ungdom til Danmark. I Aaret 1735 kom han i Tjeneste som Kammerjunker hos Kronprinds Frederik, hvis Yndest han gandske forstod at vinde. Vel maatte han en tidlang forlade Hoffet og begive sig til Møen som Amtmand; dog blev han stedse i Besiddelse af Prindsens Venskab og blev endnu før Christian 6tes Død udnævnt til Overkæmmerer og til Ridder af Dannebrog. Efterat Frederik 5te havde besteget Thronen 1746, blev Moltke strax udnævnt til Overhofmarschal og næste Aar, paa Kongens Kroningsdag til Geheimeraad. I Aaret 1750 paa sin Fødselsdag den 31te Marts ophøiede Kongen Bregentved til et Grevskab; samme Aar blev Moltke valgt til Præses for det asiatiske Compagnie. 1762 indtraadde han i Direktionen for den overordentlige Statskasse og næste Aar i Geheime Conseilet, Saaledes naaede Moltke under Frederik 5te det høieste Trin af Anseelse og tillige en fuldkommen Indflydelse over Kongen. Denne Indflydelse anvendte han meget ofte til Statens Fordeel. Han søgte at forbedre Agerbruget saavelsom Industrien i det Hele. Han oprettede en Stiftelse, af hvilken 12 gamle ved Flid udmærkede Gaardmænd, 6 gamle Gaardmands-Enker, en Gjordemoder, en Chirurgus og nogle Skoleholdere skulde nyde Underholdning. Han bidrog meget til Oprettelsen af Maler-, Billedhugger- og Bygningsakademiet, hvortil Grunden var lagt 1738 ved en Malerskole, der blev udvidet 1752 og fik Værelser paa Christiansborg. Akademiet fik sin Fundats 1754, det forflyttedes til Charlottenborg og Moltke blev dets Præses. Ved Frederik 5tes Død 1766 blev Moltke afskediget fra alle sine Embeder; vel kom han igjen for en kort Tid i Geheime Conseilet, men, efterat samme var ophævet den 27de Dec. 1770, tog han ingen videre Deel i de offentlige

Anliggenders Bestyrelse. Siden levede han uden Deeltagelse i noget Embede for det meste paa sine Godser og døde der i Sept. 1792. Det var efter Moltkes Raad at det asiatiske Compagnie lod forfærdige Frederik 5tes, Billedstøtte, der 1768 blev opreist paa Amalienborg-Plads. Her havde han og oprettet eet af de fire Paladser, der pryde den Deel af Staden. En Søn af ham var den høist fortjente **Joachim Godske Moltke**, der døde d. 5 Octbr. 1818.

Molukkerne eller **Kryderøerne** kaldes i vidtløftigere Forstand alle Øer i det store Archipelagus, der strækker sig fra Østen mod Vesten mellem Nye Guinea og Celebes, fra Norden til Syden mellem Gilolo og Timor og indeholder en Mængde bekjendte og ubekiendte Øer. De ere, som det synes, ved Jordskjelv og Ildudbrud adskilldte fra Guinea, og man finder endnu Vulkaner paa nogle af samme f. Ex. en meget ødelæggende paa Ternate. Skjulte Klipper, Sandbanker og Grunde gjøre Skibsfarten paa dette Øehav meget farlig. Heden er om Sommeren meget stor, og Luften i Regnmaanederne meget usund. Landets Indfødte er Horaforat eller Alforer, et stille Folk, der findes næsten paa alle ostindiske Øer. Det malayiske Sprog er det herskende paa de molukkiske Øer, men der gives og mange Beboere af chinesisk, japansk og arabisk Herkomst. Da Portugiserne i Aaret 1511 under Antonio de Abreu og Frants Serrao opdagede Molukkerne, havde Araberne alerede nedsat sig her, og ved dem var den muhamedanske Religion, der blev meget blandet med Hedenskabet, herskende. Indbyggerne bleve haardt trykkede af Portugiserne, der paa disse fra den øverste Regjerings Sæde (Goa) saa fjerne Øer, udøvede de meest oprørende Grusomheder, og behandledes lige saa haardt af Hollænderne, der benyttede Jordens Frembringelser blot til deres egen Fordeel, og i meer end 150 Aar have arbeidet paa at hindre sammes frie Dyrkelse og modsætte sig ethvert Forsøg at anlægge Manufacturer, saavelsom ethvert Slags Forbedring, der havde kunnet skaffe Folket de Gjenstande, hvorpaa det lider Mangel. Portugiserne beholdt Herredømmet og næsten Enehandelen med Kryderier indtil Begyndelsen

af det 17de Aarhundred, da Hollænderne berøvede dem disse indbringende Besiddelser. Englænderne erobrede dem vel 1796, men gave dem tilbage i Freden til Amiens; siden toge de dem paa nye 1810, men tilbagegave dem nok engang. De største Øer i dette Archipelagus ere: Ceram, Gilolo, Amboina, Timor og Banda. — I mere indskrænket Forstand have kun fem Øer Navn af de molukkiske, nemlig Ternate, Tidor, Motil (Motir) Maschian og Baschian, Krydertræernes egentlige Hjem. De to først nævnte ere de største og endnu voxer paa samme det bedste Slags Muskatnøddetræer og Krydernelliker. Men, da Hollænderne omtrent i 26 Aar havde været i Besiddelse af Molukkerne, fandt de det beqvemmere og fordeelagtigere at forplante Krydertræerne til de sydlige Øegrupper Amboina og Banda. I Aaret 1638 sluttedes et Fordrag med Kongen af Ternate, der var dem underkastet, og med de øvrige smaae Øebeherskere, hvori bestemtes, at alle Krydertræer paa de dem tilhørende Øer skulde udryddes, og aldrig igjen plantes. Kongen og Adelen paa Ternate og de øvrige Fyrster betaltes en aarlig Pengesum, der uagtet den to Gange forhøiedes, dog ei beløb sig til mere end 18000 Rdlr. For at sikkre Iagttageisen af dette Fordrag, anlagde Hollænderne tre stærke Fæstninger Oranien, Holland og Wilhelmstadt paa Øen Ternate og omtrent 9 andre paa de øvrige Øer. Paa disse Øer bleve de igjen fremskudte Krydertræer, ødelagde saavidt Skove og vilde Dyr tillode at trænge frem, og for at vaage herover og forebygge Snighandelen med Kryderier bereiste Gouverneuren paa Amboina med en Eskadre af 20 til 30 Skibe i pragtfuldt Tog sit Gouvernement. Men uagtet alle disse Forsigtighedsregler voxte Krydertræerne, disse Øers eiendommelige Frembringelse*), overalt, hvorhen Hollændernes Magt

*) Da Beboerne paa Øen Ternate i det 16de Aarhundred kom i Krig med Portugiserne, opbrændte de alle Krydertræer, hvilke havde lokket de erobresyge Fremmede til dem, og trak sig tilbage i Bjerge og Ørkener. Men Asken giødede Jor-

ei kunde trænge, og Englænderne dreve en betydelig Snighandel med de undertrykte Beboere. Krydertræernes Ødelæggelse og Snighandelens Forstyrrelse var derfor den egentlige Hensigt med de befæstede Colonier paa Ternate og de øvrige egentlige Molukker, hvor hine Træer voxe oprindeligen uden al Pleie. Man fandt vel her meget Guldstøv, men Coloniens Udgifter medførte aarligt et Tab i rede Penge paa 360,000 Daler, der vist nok mangfoldigt erstattedes ved den umaadelig rige Enehandel med Kryderier. De molukkiske Øer ere iøvrigt meget karrigt begavede; det mangler dem tildeels paa Vand, og de maa hente Riis og andre Levnetsnødvendigheder fra Celebes. Vandmangelen erstattes tildeels ved de der hyppigt voxende Kokosnødder, hvis Frugter indeholde en rigeligt nærende Fugtighed. — Amboinegruppen bestaaer af 11 Øer, af hvilke Amboina er den vigtigste, men ei den største, og Hovedsædet for de hollandske Besiddelser paa Molukkerne. Paa et Fladeindhold af 20 Qvadratmile har den 24000 Indb. Øen deles i den større og mindre Halvøe. Paa den første Halvdeel Hitou have Hollænderne fem Forter; paa den mindre sydlige, Leitimor kaldet, ligger Fortet Victoria, som er Gouverneurens Sæde. Besætningen er 600 Mand. Paa Landtungen, som forbinder Halvøerne ligger Fæstningen Middelburg. Øen er bjergfuld, med behagelige frugtbare Dale, men har usund Luft. Det fortrinligste Produkt er Krydernelliketræet, der her og paa nogle Naboøer dyrkes i 4000 Haver, hvoraf hver indeholder 125 Træer. — Blandt de hollandske Statholdere gjorde især Schaghen, som døde 1696, sig fortjent af Amboina, ved at indføre mange Forbedringer i Krydernelliketræets Dyrkelse og Pleie. Hans Exempel fulgde de senere Statholdere, og Plantningerne bleve lidt efter lidt saa regelmæssige, saa skjønne og Luften saa behagelig, at Beboernes Sundhed befordredes ligesaa meget som det hollandske Handelsselskabs Fordele. Det ostindiske Handelsselskab har givet meget omstændelige

den saaledes, at der inden faa Aar voxte flere Træer, end Øen nogensinde havde frembragt.

Forskrifter for Krydernelliketræets Dyrkning og Pleie, hvorfra man ei maa vige under haard Straf. I den nyere Tid har man ogsaa her plantet Muskatnøddetræet, som drives meget godt. Amboina og Nabo øerne levere desuden Kaffee, Sukker, Riis, Cokosnødder, Mandler, Tobak og skjønne Træarter. Blandt de øvrige til denne Gruppe hørende Øer ere Hanimoa med Fortet Duurstade, og Nussa-Laut (med 4000 Indb.) meget rige paa Nelliker, og Ceram (med 6000 Indb.) leverer skiønt Ibenholz. Banda Øerne, de sydligste af Molukkerne bestaae af over 40 Øer, men af hvilke kun 6 ere beboede. De have en sandig klippefuld og ufrugtbar Jordbund. Deres Hovedprodukt er Muskatnøddetræet. De levere og Sandeltræe, Mandler og Kokosnødder, men de have hverken Korn eller Qvægavl. Den hollandske Statholder boer paa den egentligt saa kaldte Øe Banda eller Poula = (Øen) Neira, som har en god Rhede og beskyttes ved de to Forter Nassau og Belgica. Den blot ved et smalt Stræde fra hiin adskildte Øe Lantoir-Banda er den største i den hele Gruppe, og frembringer de fleste Muskatnødder, som voxe her i 34 Haver. De øvrige Øer ere mindre end disse to. Paa Poula Ai, hvor der slet ikke er noget drikkeligt Vand, voxe de bedste Muskatnødder. Guenong-Api (paa Malayisk Ildbjerg) er 1940 Fod over Havfladen og har en frygtelig Vulkan, hvis hyppige Udbrud bedække Naboøerne med Aske og gjøre Opholdet paa disse Øer endnu ubehageligere. Den ufrugtbare Øe Rosingin eller Rosagain er Opholdsstedet for Misdædere, som, under Opsigt af nogle bevæbnede Vogtere, maae fælde Træer og brænde Kalk og Tegl. Kastellerne paa Bandaøerne ere godt befæstede, og for at hindre fiendtlige Skibes Nærmelse under hollandsk Flag, ligger stedse en Eskadre af smaae Skibe rundt omkring Kysten, hvilken anholder ethvert fremmed Skib og undersøger hvorfra det kommer, hvorhen det gaaer og hvor stærkt det er bemandet. Besætningen er talrig, men dens Lod meget bedrøvelig formedelst den herskende Mangel paa Levnetsmidler. Sex Maaneder kunne de nære sig rigeligt med Skildpadder, men udenfor denne Tid an-

see de sig lykkelige, naar de undertiden kunne fange en maver Fisk, og spise ofte Hunde, Katte og andre Dyr, der falde dem i Hænderne. Smør, Riis, tørrede Fiske, og andre Levnetsmidler komme fra Batavia, men ere for dyre til at Soldaten tilstrækkeligt skulde kunde forsynes med dem. De Indfødte vare efter Hollændernes Skildringer saa grusomme, troløse Mennesker at det ostindiske Compagnie for sin egen Sikkerheds Skyld saae sig nødt til at udrydde dem og sende en Colonie til Banda. Men disse Colonister bestode af de skjendigste Mennesker, som ei kunde leve noget andet Sted og vare glade ved at leve her. Hollænderne i Batavia kaldte derfor Lantoir Banda sædvanligt Tugthuusøen. Haverne, hvori Muskatnøddetræerne dyrkes, kaldes Perker og sammes Eiere Perkenierer. Disse Plantninger ere ei omgivne med Gjerder, men indfattede med høie, stærke Træer, for at beskytte de spæde Vexter imod de heftige Vinde, for hvilke Øen er udsat. I disse Haver ere stedse Slaver sysselsatte, hvilke maae holde Jordbunden reen og opplukke de af sig selv nedfaldende Frugter, der holdes for de fuldkomneste. Eierne af Plantagerne maatte for en meget ringe Priis afgive det indhøstede Kryderier til det hollandsk-ostindiske Compagnie, som igjen dyrt solgte dem deres første Nødvendighed, Riis. — Hovedhøsten er fra Juni til August; men da heftige Regnstyrtninger, ledsagede af Stormvinde, ere hyppige paa denne Tid, saa nedkastes tit baade modne og umodne Frugter fra Træerne. De umodne ere dog ei gandske ubrugbare, man nedsylter dem i Sukker og faaer derved en fortræffelig Confekt. Ved denne første Høst faaer man ei saa meget Muskatblomme, fordi dette Væv endnu er for tyndt. I November er Efterhøst, og man samler da kun fuldkommen modne skjøndt ei mange Frugter. I April plukker man igjen og samler da de skjønneste Nødder og de bedste Blomster, fordi Træerne paa denne Tid ere mindre belæssede og ei have lidt saa meget af ondt Veir.— Den bedste Sort Muskatnødder sendes til Europa, en slettere eller Middelsorten sælges i Indien, og af den ringeste præsses Muskatolie. -- Man regner, at der af 500000 Nelliketræer paa Molukkerne aarlig erholdes i

Gjennemsnit 600000 Pund Nellikker, hvoraf 350000 Pund gaae til Europa, 150000 Pund sælges i Indien og det øvrige gjemmes til Uaar. Af Muskatnødder høstes ligeledes 600000 Pund og 170000 Pund Muskatblomme, hvoraf 230000 Pund Nødder og 100000 Pund Muskatblomme gaae til Europa. Det øvrige gjemmes til Nødstilfælde, eller tilintetgjøres endog, naar rige Høste sammendynge Forraad. Men i flere Aar har man erholdt mindre, deels formedelst den Forsømmelighed, hvormed man drev Indsamlingen, deels formedelst de Ødelæggelser, en heftig Orkan anrettede i Aaret 1778, og i Aaret 1796 høstedes paa Bandaøerne ikkun 163,236 Pund Nødder og 47,770 Pund Muskatblomme.

Molwitz, en schlesisk Landsbye ei langt fra Brieg, ved hvilken det bekjendte Slag forefaldt den 10de April 1741 mellem Preusserne og Østerrigerne; efterat Udfaldet længe havde været tvivlsomt afgjordes det endeligt ved Schwerins Anstrængelser til Preussernes Fordeel. Frederik 2den bivaanede dette Slag personligt, men Maaden, hvorpaa han opførte sig, lod neppe ane den store Feldtherre, som han siden viste sig at være. Han forlod Valpladsen før Slaget var endt i det meest critiske Øieblik og blev ei lidet overrasket ved Seiersbudskabet; dog modsiges denne Efterretning i Nicolais Anekdoter. Kongen sagde iøvrigt selv, at han dengang ei endnu forstød Krigen, og at han begik betydelige Feil, men at dette Slag var en Skole for ham og hans Tropper.

Molza (Francesco Maria) født i Modena 1489, fortjener en hæderfuld Erindring blandt de italienske Digtere af anden Rang. Han nedstammede fra en anseelig Familie, tilbragte sin Levetid for det meste i Rom og stod i venskabelig Forbindelse med de største paa den Tid levende Hoveder, en Bembo, Sadoleto, Caro, Pietro Vettori. Hans Talenter vilde vist have aabnet ham en glimrende Løbebane, hvis ei hans Udsvævelser havde sat ham i Miscredit. Blandt hans Poesier roser

man især hans Stanzer til Giulia Gonzagas Portrait og hans Ninfa Tiberina, et poetiske Malerie i Ottava rima. Hans Capitolo in lode dei fichi er et obscoent Digt; Annibal Caro har commenteret det. Molza har og gjort sig fordeelagtigt bekjendt som latinsk Digter. Han døde 1544. Først i Aaret 1747 er udkommet en fuldstændig Samling af hans Værker, hvilken Abbed Serassi i Bergamo har udgivet, tilligemed en vidtløftig Biographie i to Bind; det andet Bind indeholder Porrinos Digte, som var en Samtidig af Molza. — En Sønnesøn af denne Molza ved Navn **Tarquinio Molza**, der stod i megen Anseelse, som en Mand af stor Lærdom og blev spurgt til Raads af Tasso, Guarini og andre, har ligeledes efterladt italienske og latinske Poesier.

Momus, hos Grækerne og Romerne Gud for Dadelsyge og Satire, var en Søn af Søvnen og Natten. Med uskaansom bidende Vittighed dadlede han alt; selv Guderne bleve ei forskaanede.

Monaco, et lille italiensk Fyrstendom mellem Grevskabet Nizza og det genuesiske Distrikt ved Søekysten. Deri findes to smaae Stæder, Monaco, som er befæstet og har en Havn og Mentone. Indbyggerne nære sig næsten gandske af Olieavlen. Af Olie findes en saadan Mængde, at $\frac{1}{13}$ Deel deraf, som Indvaanerne fordum udredede deres Overherre in Natura, indbragte 40000 Gylden. De samtlige Indkomster beløbe sig til 400000 Livres. Nu staaer det under Kongen af Sardiniens Herredømme. Familien Grimaldi besad dette lille Land fra Otto den 1stes Tid. Men i Aaret 1731 uddøde dens Mandsstamme. Den sidste Fyrste, Anton Grimaldis qvindelige Arving formælede sig med Frants de Matignon, hvis Familie besad Pairværdigheden i Frankerig, under hvis Beskyttelse Monaco stod fra 1741. Monaco blev tilligemed Nizza forenet med Frankerig 1792, men kom 1814 under Kongen af Sardinien, dog har det sin egen Fyrste.

Monader kaldte Leibnitz de simple Substanser, af hvilke de sammensatte fremkomme, men Læren om disse simple Substanser Monadologie, hvilken siden udgjorde en Deel af Metaphysikken. Monadernes Tilværelse beviste han paa følgende Maade: En Deling af Legemerne i det Uendelige lader sig ikke tænke, fordi ellers et endeligt Legeme maatte bestaae af uendeligt mange Dele, hvilket ei er tænkeligt. Man maa altsaa tilsidst blive staaende ved saadanne Dele, som ei videre lade sig dele, Monader. Da nu Begrebet om Monade negerede Begrebet om Legeme, saa kunde hans Monader heller ikke have Legemernes Egenskaber. Af Manglen paa Dele sluttede han, at Monaderne ei have Længde, Bredde eller Dybde, at de ei kunne opløses, ei fremkomme af sammensatte Ting og ei gaae under ved Delenes Adskillelse. Skulde de altsaa fremkomme maatte de fremkomme af Intet, og skulde de gaae under, kunde det blot skee ved Tilintetgjørelse. Da han saaledes fradømte Monaderne alle disse Egenskaber, saa kunde man intet videre Positivt tænke ved dem end at de vare Kræfter, Forestillingskræfter. Dog maatte de være forskjellige fra hverandre ved visse andre Egenskaber, fordi der i Naturen ei findes to hinanden gandske lige Ting, og fordi der ellers intet Middel gives, hvorved man kunde iagttage nogle Forandringer i Tingene, fordi det, som foregaaer i et Legeme maa have sin Grund i sammes enkelte Dele. Wolf antog siden denne Forskjel. Der gives fire Slags enkelte Ting: Elementerne, den synlige Verden, Dyrenes Sjele, Menneskenes Sjele og Gud. Men fordi alle disse Ting kunne være forskjellige i de forestillende Kræfters Grader, men Forestillingerne enten klare eller dunkle, tydelige eller utydelige, saa kunne disse Tings Arter, der have en Kraft at forestille sig Verden, skjelnes paa følgende Maade. Den første Art er den, der forestiller sig Verden dunkel, saaledes at i denne Forstilling intet Enkelt kan skjelnes. Og denne har den ringeste Grad af Fuldkommenhed, den er ei sig selv bevidst og har ingen Fornemmelse eller andre Tanker. Da nu Søvnen hos os er en Tilstand af dunkle Forestillinger, saa ere disse Ting i en bestandig Søvn. Den anden Art bestaaer af saadanne simple

Ting, der forestille sig Verden klar men utydelig. Saadanne ere, efter Leibnitz, Dyrenes Sjele. Den tredie Art ere de, som forestille sig Verden klart og tydeligt, som Menneskenes Sjele. Om den fjerde Art siger Wolf: Naar nu den hele Verdens Tilstand paa engang tydeligt forestilles saavel i Rummet som i Tiden, saa har Aanden den allerfuldkomneste Grad, som er mulig, og følgeligt er den og den allerfuldkomneste Aand. — Siden beholdt man vel det leibnitziske Beviis om Monadernes Realitet, for saavidt man sluttede at, da der gives sammensatte Ting maa der og gives enkelte eller Monader, skjøndt han og blev bestridt ved en uendelig Deling af Legemerne, men man tog især Hensyn til Monadernes Egenskaber, saavelsom deres Bevægelse, Forandring og Indflydelse paa hverandre. Man sagde: naar de ei have nogen Størrelse, Udstrækning Figur ꝛc., saa ere de jo for os saa godt som Intet, mathematiske Punkter. Og, hvorledes kunne Elementer, der ei have nogen Størrelse, Figur og Udstrækning, ved deres Sammensætning danne Legemer, der besidde Udstrækning og Størrelse? Hvad en Ting ei har selv kan den ved blot Sammensætning ei give andre. Hvorledes kunne Monaderne, da de ei have Sider, Dele, Størrelse og Figur, berøre hverandre saa at sammensatte Ting kan fremkomme deraf, hvis Dele hænge sammen? Disse Vanskeligheder søgte man at hæve paa mange Maader. Nogle gjorde en Forskjel imellem mataphysisk og mathematisk Udstrækning og frakjende Monaderne kun den første, da det ei lader sig tænke at en Substans existerer, uden at indtage et Rum og være mathematisk udstrakt; i et saadant Rum kunde man i det mindste tænke Yderdele, i hvilke der og kunde være forskjellige Substanser, omendskjøndt der nu intet er. Eller man kunde tænke sig Monaderne stedse som udstrakte, kun ei saaledes, at man vilde affondre een eller flere Realdele fra dem; de vare nøie Eet, og ved Affondring af en Deel vilde den hele Monade tilintetgjøres. Kant gjorde Ende paa denne Strid, ved at gjøre opmærksom paa Amphibologien i Reflexionsbegrebene om det Indre og det Ydre. Denne Amphibologie fremkommer overhovedet ved den empiriske Forstandsbrugs Forvexling med

den transcendentale. Leibnitzes Monader opkom i det han søgte Legemernes Indre, og, efterat han troede at have fundet dette i det Enkelte som Grundlag for alt det Indre, forestillede han dette Indre blot i Forhold til Forstanden. Denne Tilstands Indvortes kunde nu ei bestaae i Sted, Form, Berørelse eller Bevægelse, fordi disse ere udvortes Forhold. Følgeligt blev kun Forestillingernes Tilstand tilbage for disse Substanser, og de vare Intet uden Forestillingskræfter, hvorved de egentligt kun ere virksomme i sig selv og maatte udgjøre det hele Universums Grundstof. Disse simple Væsener vare blot intelligible Gjenstande, hvorimod de sammensatte, Materien vare Phoenomener. Leibnitz feilede, i det han behandlede det blot Intelligible, det den rene Forstand tilhørende som Phoenomen. Men det Intelligible erkjendes ei ved en sandselig, men ved en intellectuel Betragtningsevne, og naar denne mangler kunne vi aldeles Intet vide om slige Gjenstande.

Monaldeschi see Christine, Dronning af Sverrig.

Monarchie betegner en Enkelts Herredømme, modsat Republik i Almindelighed. Efter Montesquieus Exempel, der fornemmeligt skaffede denne Inddeling en høi Autoritet, deler man almindeligt de forskjellige Statsforfatninger i Monarchie, Aristokratie og Demokratie. Monarchie kalder man da det Slags Forfatning, hvor den høieste Magt ɔ: fornemmelig den executive, findes hos een Person, dog saaledes at denne er indskrænket i sammes Udøvelse ved Grundlove. Er dette ei Tilfældet kalder man Monarchiets Udartelse Despotie eller Despotismus. Monarchiet kan igjen inddeles forskjelligt: 1) efter den øverste Statsmagts Omfang, i uindskrænket, da Monarchen vel er bunden ved Grundlove, men de tre Grene af den øverste Magt, den lovgivende, dømmende og udøvende, ere forenede i hans Haand, og indskrænket, naar Monarken deler den øverste Magt ɔ: fornemmeligt den lovgivende med Folket, hvorved Nationen ved sine Repræsentantere kan have en raadslaaende eller afgjørende Stemme; eller 2 efter Thronfølgeorde-

nen, enten i arveligt Monarchie, enten blot i Mandsli- nien eller og tillige i Qvindelinien efter de tagne Bestem- melser, eller i Valgmonarchie, hvorpaa Polen var det sidste Exempel i Europa, eller blandet Monarchie, hvor Thronfølgen er afhængig, deels af Fødsel, deels af Valg, som i Rusland før Paul 1stes Successionsorden og endnu i Tyrkiet. Aristokratie og Demokratie (see disse Artikler). Denne Inddeling af de forskiellige For- fatninger for derefter at bestemme sammes Characteer, beroer dog paa et feilfuldt Inddelingsprincip, der kun tager Hensyn til Regenternes Antal. Men dette er fuldkommen tilfældigt og uvæsentligt til at bestemme det giensidige Forhold mellem Regenten og den Regjerede. Ligesaa feilfuld er en anden ligeledes brugelig Inddeling i politisk frie og politisk ufrie Forfatninger: til de første regnes det rene og repræsentative Demokratie og det ind- skrænkede Monarchie, men til de politisk ufrie Aristokra- tiet og det uindskrænkede Monarchie. Men heller ikke denne Inddeling har noget fast Inddelingsprincip, skjel- ner f. Ex. uindskrænket Monarchie aldeles ikke fra Despo- tie, ligesaa lidet som de forskjellige Modificationer, der ere mulige ved Aristokratie. Den eneste Inddeling, der berører de forskjellige bestaaende Forfatningers væ- sentlige Characteer er den i Republik, Autokratie og Despotie. I denne Betydning forstaaer man ved Repu- blik alle de Forfatninger, i hvilke Statens Medlemmer ei allene besidde deres Menneskerettigheder, men og deres Borgerrettigheder ɔ: paa en eller anden Maa- de tage lovmæssig Deel i den høieste Magts Udøvel- se; det er herved ligegyldigt, om Regenten, det vil her fornemmeligt sige, den, som er i Besiddelse af den executive Magt, er en physisk eller moralsk Person; ved Autokratie forstaaer man de Forfatninger, hvor Statens Medlemmer vel besidde Menneskerettigheder, men ingen borgerlige Rettigheder, hvor den høieste Magts Udøvelse er ene lovmæssigt overladt Regenten, det eneste Organ for den offentlige Villie; ved Despotie forstaaer man endeligt den Forfatning, hvor Undersaat- terne ei alene maae undvære deres borgerlige men og de- res Menneskerettigheder, det vil sige Ret til deres Person- lighed, deres Liv, deres Sundhed og Frihed og befinde

sig i Livegenskabs Tilstand, hvor Regenten altsaa ei alene er det eneste Organ for den offentlige, men og for den private Villie. Denne sidste Forfatning kan aldrig være retmæssig, da den fornærmer de Enkeltes Menneskerettigheder. Men ogsaa herved er Beherskernes Antal fuldkommen ligegyldig; overhovedet maa man ved at bedømme en Forfatnings større eller mindre Værd i et givet Tilfælde, fornemmeligt see paa den Aand, der besjeler Folket og Regjeringen, hvilken, som altid, er meget vigtigere end Formen.

Monboddo, en skotsk Lord, der var beslægtet med den berømte Familie Douglas, levede for det meste paa sit Arvegods i Monboddo. Han udmærkede sig ved mange videnskabelige Kundskaber og de Gamles Studium, blandt hvilke Homer var hans Yndlingsskribent, men endnu mere ved at paastaae mange paradoxe Sætninger, der endog ofte gjorde ham til Gjenstand for Conversation. Han var en Samtidig med Goldsmith, Garrik, Warburton, Ferguson, Johnson &c., og havde en saadan Lighed med den sidste, skjøndt han med Hensyn til Meninger levede i bestandig Strid med ham, at den berømte Skuespiller Foote, der rostes for at gjøre træffende og vittige Sammenligninger, pleiede at kalde ham en elzevirsk Udgave af Johnson. Blandt de Sætninger, han paastod var og den, at enhver Tings Tilværelse var mulig, med eet Ord, at Alt hvad der var i posse ogsaa kunde findes i esse. Johnson yttrede engang i en Cirkel af lærde Venner, at han ei vilde stride derom, han havde ei holdt det for muligt at finde en Monboddo og alligevel var han der. Saa stor en Antagonist Johnson var af Lordens Sætninger, lod han sig dog, paa en Reise, han 1774 gjorde til de østlige skotske Øer, overtale til at aflægge ham et Besøg, og forlod ham med en fordeelagtig Mening om ham. Han omtaler dette Besøg i sin Reisebeskrivelse med de faa Ord, at Lordens Selskab var en tilstrækkelig Skadesløsholdelse selv for en længere Omvei end den han havde gjort for at besøge ham.

Moncey (Bon. Am. Jean de) Hertug af Conegliano og fordum fransk Rigsmarschal, er født i Besançon 1754 og opofrede sig tidligt Militærstanden. Allerede 1773 tjente han i Regimentet Conti, gik derpaa under Marechausseen, under Nassau-Siegens Volontairerne, blev Capitain 1791, steeg snart til høiere militære Grader og blev sendt til Vest-Pyrenæer-Armeen, over hvilken han tilsidst fik den øverste Commando. Den 17de Oct. 1794 slog han Spanierne imellem l'Ecumbery og Villanova og endte Feldttoget heldigt. I Aaret 1796 gik han som Divisionsgeneral til Rhinarmeen og herfra til Italien, hvor han erholdt Commando over eet Armeecorps med Generallieutenants Titel. 1801 blev han første Generalinspectør ved National-Gendarmeriet og 1804 Rigsmarschal og Storkors af Æreslegionen. I Aarene 1808 og 1809 commanderede han i Spanien med afvexlende Lykke. Da Napoleon 1814 forlod Paris udnævnte han Moncey til Major-General ved Pariser-Garden, hvilket han blev til dens Fald. Den 11te April gav han sit Samtykke til Thronforandringen ved den provisoriske Regjering. Ludvig 18de gjorde ham til Statsminister, St. Ludvigsridder og Pair af Frankerig. Men, da han 1815 ogsaa modtog Pairværdigheden af Napoleon, traf Forordningen af 24de Juli ogsaa ham: han blev udstrøgen af Pairernes Liste. Formedelst hans Vægring at præsidere i Krigsretten over Marschal Ney, afsatte Kongen ham fra hans Marschalsværdighed. Siden har han levet paa sit Slot i Ham.

Moncrif (François-Augustin Paradis de) Geheimesekreteer hos Greven af Clermont, Forelæser hos Dronningen, Medlem af Akademierne i Paris, Nancy og Berlin, var født 1687 i Paris og døde 1770. En skarpsindig Aand, en indtagende Dannelse, en blid og jevn Tænkemaade foreenet med den Gave at læse godt, synge behageligt og digte et Madrigal med Lethed, erhvervede ham tidligt en Mængde Venner. Han forstod ei alene at erhverve de Stores Tilbøielighed, men og deres Agtelse, da han vidste at undgaae, saavel den Stolthed, der kunde krænke deres Egenkjerlighed, som en kry-

bende Opførsel, der frembringer Foragt. Ludvig 15de gav ham Tilladelse at vise sig ved Hoffet, hvilken han nægtede Voltaire, hvis skjerende Blik han frygtede. Kongen spøgede undertiden med ham. „Veed de, sagde han engang til ham, at man giver dem 80 Aar?" — „Sire, svarede Moncrif, der ei gjerne vilde ansees for gammel, det kan vel være, men Jeg modtager dem ikke." Faa Mennesker vare saa tjenstfærdige og gave saa gjerne som Moncrif. Han underholdt og opdrog sine fattige Slægtninge uden at skamme sig ved dem. De fortrinligste af hans Værker ere: 1) Essai sur la nécessité et sur les moyens de plaire, en behagelig Anviisning, der ei er uden Fortjeneste, i den Kunst at behage i Selskab, skjøndt d'Alembert ei med Uret dadler ham for at have villet bringe i System, hvad Naturen alene kan lære. Moncrif behagede og selv langt fra ei alle. Digteren Roi kunde ei lide ham, og, da Montcrif engang var bleven uenig med Greven af Clermont, hvis Sekreteer han var, forfærdigede han følgende Epigram over ham:

Opprobre du corps littéraire
Maussade auteur de l'art de plaire,
Tu n'en est pás à l'alphabet;
Clermont te l'a bien fait connoître,
Le premier point dans un valet,
C'est de savoir plaire à son maitre.

Moncrif fandt denne Spøg ei behagelig, og da han engang mødte Digteren Roi paa Gaden, hilsede han ham med sin Stok. Roi tog Flugten, men Moncrif fulgte ham og hans Stok slog sjelden feil; 2) les ames rivales, en behagelig lille Roman; 3) Les Abdarites et middelmaadigt Lystspil; 4) Poésies diverses, blandt hvilke man udmærker Romancerne og Fortællingen Rajeunissement inutile: 5) forskjellige Afhandlinger, som man finder i hans blandede Værker; 6) Histoire des chats, en Bagatelle, som nu er glemt. Desuden har han skrevet adskillige smaae Stykker for Theatret.

Monge (G.) Medlem af det franske Videnskabers Akademie og siden af Nationalinstitutet, og Examinator for Marine-Eleverne i Mathematik. Hans Patriotismus, men fornemmeligt Condorcets Anbefaling hævede ham den 10de Aug. 1792 til Marineminister; paa samme Tid overdrog man ham at forvalte Krigsministeriet indtil Servans Ankomst, og i denne Egenskab undertegnede han den 19de Jan 1793 Befalingen til Ludvig 16des Henrettelse. Den 12te Febr. tog han sin Afskeed, men den 17de valgte Conventet ham igjen, og Monge beklædte denne Post til den 10de April, da han paa en afgjørende Maade trak sig tilbage med den Erklæring, at han ei var denne Post voxen. Dog viste han sig stedse i Jacobinerclubben og blev 1794 sammes Sekreteer og Præsident. Men selv under de politiske Uroligheder forsømte han ei Videnskaberne. Han blev Professor i Geometrien ved Normalskolen, og i Juli 1796 udnævnte Directoriet ham til een af de sex Commissarier, der skulde gaae til Italien og gjøre et Valg af de i Freden med Paven betingede Haandskrifter og Kunstværker. Siden syntes han personligt at binde sig til Bonaparte, som brugte ham ved forskjellige Leiligheder og endeligt 1799 bragte ham i Vedligeholdelsessenatet. I Aaret 1798 havde han paa Directoriets Befaling begivet sig til Italien for at hjelpe til at organisere den romerske Republik og i Aaret 1804 erholdt han Senatoriet Lüttich og blev Storofficier af Æreslegionen. 1815 blev han af Napoleon udnævnt til Pair af Frankerig, men Kongens Tilbagekomst satte ham igjen ud af Virksomhed.

Mongoler. De asiatiske Stepper paa Grændsen af det nuværende Siberien, vare Stammesædet for et Folk, som derfra udbredede sig over en stor Deel af Jordkloden. Dette mærkværdige Folk, der har gjort sig bekjendt ved uhyre Erobringer og ødelæggende Tog er Mongolerne. Deres ældre Historie er deels gandske ubekjendt, deels fabelagtig. I det 9de Aarhundred droge tre Folkeslag omkring ved Nordsiden af China og Korea: mod Vesten Mongu eller som de siden kaldtes Mongolerne, længere mod Østen Kitanerne og op imod det østlige Verdenshav

omkring Korea Niudscherne eller Kin, som overhovedet udgjøre et Folk med Tonguserne eller Mandschuerne. Disse tre Folk, der siden alle lidt efter lidt have opsvinget sig til store herskende Nationer, vare dengang endnu ubetydelige og svage. I det 10de Aarhundred gjorde først Kitanerne sig de to andre Folk underdanige tilligemed de nordlige Provindser af China. Niudscherne gjorde snart Oprør med Held, bleve kaldte til Hjelp af Chineserne, og overvældede derpaa saavel disse som Kitanerne. En Deel af disse sidste drog derpaa imod Vesten og tog det lille Bucharie i Besiddelse, hvor man siden kaldte dem Karakitaner eller Karakitajer. Imidlertid herskede Njudscherne over Nordchina og Mongolerne indtil det østlige Verdenshav. Mongolerne vare deelte i flere Horder, hvilke, uagtet Njudschernes Overherredomme, havde deres egne Chaner. Een af disse Smaafyrster Temudschin optraadde under Navnet Dschingischan, som stor Erobrer og Stifter af et nyt Monarchie. Dette beherskedes I af Dschingiser (1206). Efter sin Faders Død (1176) blev Temudschin, 13 Aar gammel, Behersker af 40000 Familier. De øvrige Chaners Uenighed lettede ham Udførelsen af hans Erobringsplaner. Som en Guds Gesandt begyndte han sine frygtelige Erobringskrige, der varede i 20 Aar, i hvilke han ødelagde Lande og undertvang Folk fra Mongoliet og China indtil det forreste Asien og drog frem i Europa indtil Dnepr. Døden gjorde 1227 Ende paa hans videre Foretagender. Dschingis havde udnævnt sin Søn Oktai til sin Efterfølger. Men saavel denne Fyrste, som de tre følgende Regenter vare egentligt kun Storchaner i det uhyre Mogolrige, og deres Brødre eller Slægtninge regierede tillige som Fyrster i store Landstrækninger, skjøndt afhængige af Storchanatet. Oktai styrtede Njudschernes Rige i China og underkastede sig hele Nordchina; derpaa angreb han Sydchina, medens en Deel af hans Hær drog imod Vesten, underkastede sig Tscherkasser og Awkasser, trængte ind i Baschkiriet, i Kasan og Bulgarien og kom lige til Moskau. De fleste russiske Fyrster flygtede til Polen og Ungarn og overlode det modløse Folk til disse krigerske Barbarers vilkaarlige Grusomhed.

Hele Rusland undtagen Nowgorod, blev Mongolerne skatskyldigt. Disse indsatte allevegne Statholdere uden at fortrænge de russiske Fyrster. Ogsaa Polen, Schlesien, Mähren, Ungarn, Slavonien, Bosnien, Servien og Bulgarien bleve hjemsøgte med Rov og Mord. Paa samme Tid som Mongolerne paa denne Maade rasede i Europa og fortsatte Krigen i Korea og Sydchina oversvømmede de og Forasien med deres utallige Hære. Oktai havde forgjeves opfordret de seldschuckiske Tyrker til Underkastelse, nu lod han en stærk Hær rykke ind i Tscherkassien og Armenien. Mongolerne trængte frem i Egnen af Arbela, nærmede sig Bagdad, erobrede Erzerum, ødelagde og undertvang mange Egne og Stæder i Lilleasien og gjorde Sultanen i Iconium (1242) til deres Vasal. Næste Aar faldt de ind i Syrien og kom til Aleppo. Men dette Aar døde Oktai, og hans Død standsede Erobringerne. Efter et Mellemrum af fire Aar blev han fulgt af Kajuk, hvis Krigsudrustninger afbrødes ved Døden. Dennes Efterfølger Manku tilintetgjorde Chalifatet og underkastede sig Sultanen af Iconium og hele Lilleasien indtil Strædet ved Constantinopel, imedens hans Broder Koblai som Vicekonge i China med Eftertryk fortsatte Krigen mod Dynastiet Song. Efter Mankus Død 1259 blev Koblai valgt til Storchan. Men denne Fyrste blev i China og blev en Chineser i Sæder og Kundskaber. Hans Frastand fra de øvrige mongoliske Stater, der strakte sig fra det østlige Verdenshav til Dnepr, befordrede dette uhyre Riges Opløsning, hvilket nu deelte sig i følgende endnu betydelige Stater: 1) China, 2) Iran (Persien indtil Forasien), 3) Dschagatai, 4) Kaptschak, 5) Turan. — II Timurider (fra 1369). Timur eller Tamerlan, en Beslægtet af Dschinaiserne, var Fyrste i Kesch ved Samarkand paa den Tid, Mongolerne overalt begyndte at blive afmægtige og bleve fordrevne fra China. Hans Beslutning, at gjenoprette det forfaldne Monarchie udførte han snart som mongolisk Forstyrer, snart som muhamedansk Sværmer. Hans Rige tog sin Begyndelse i det store Bucharie, en Deel af det forrige Dschagatai. Ved de Uroligheder, som fulgte paa Erobringen, af det

store Bucharie ved Togluk Timur, kom han som Flygtning i den yderste Nød. Efterhaanden kom Tamerlan sig igjen efter adskillige heldige Begivenheder. Ved Hjelp af sin Svoger Hussain forjagede han (1363) Elias Chodscha, en Søn af Togluk Timur, hvilken efter sin Fader havde opkastet sig til Storchan af Dschagatai, og lod paa en Rigsdag Kabul-Schah vælge til Storchan. Men to Aar efter mistede Hussain Livet, og endnu samme Aar (1369) blev Tamerlan høitideligt kronet. Omendskjøndt han nu var virkeligt Herre af Dschagatai lod han dog endnu stedse vælge Storchaner af Dschingischans Huus tilligemed sig. Nu blev Tamerlan en ligesaa voldsom Erobrer som Dschingischan havde været. Han faldt (1371) ind i Chowaresmien, erobrede (1373) Kasgar, styrtede (1376) Chanen i Kaptschak fra Thronen og indsatte en anden; indtog (1379) Staden Chowaresm, erobrede (1382) hele Chorasan og (1383) Sedschestan, medens hans Feldtherre indtog Candahar. I Aaret 1384 faldt han ind i Persien og trængte frem lige til Armenien; 1388 tugtede han Oprørerne i Chowaresm, gik over Sihon, ødelagde (1389-1390) alle Landene fra Jli indtil Jrtisch, slog (1391) Chanen af Kaptschak, kom til Wolga og gik (1392) tilbage til Samarkand. Derpaa foretog han sig et nyt Feldttog til Persien, udryddede Jsmaeliterne, gjorde (1393) Erobringer i Sydpersien, indtog Bagdad, samt adskillige Stæder i Mesopotamien og Georgien og erobrede (1395) Tiflis, Hovedstaden i Georgien; trængte igjennem Derbent ind i Kaptschak, tugtede dette Lands Chan, rykkede frem indtil Dnepr, ødelagde Moskau, indtog Asov, fortsatte derpaa (1396) sine Erobringer i Georgien, medens hans Søn rykkede frem ved den persiske Bugt, hvorpaa han vendte tilbage. Aar 1398 rykkede han frem i Indien til over Ganges og kom (1399) igjen til Samarkand, men gik snart derfra til Georgien. I Aaret 1400 sluttede Keiseren af Constantinopel et Forbund med ham imod Bajazet. Herpaa faldt Tamerlan ind i det mammelukkiske Syrien, erobrede Aleppo, vandt (1401) Slaget ved Damask, indtog denne Stad, saa-

velsom Bagdad, og vendte sig igjen til Georgien. Derpaa drog han ind i Natolien, slog Bajazet (1402) ved Ancyra, gjorde ham til Fange og reddede derved Constantinopel. Derpaa bemægtigede han sig Natolien og tvang Keiseren, Osmannernes Sultan og Mammelukkerne til Tribut, gjorde endnu (1403) et Tog til Georgien og begav sig 1404 til Samarkand, hvor en Gesandt fra Kongen af Castilien overrakte ham Foræringer. Tamerlan rustede sig derpaa til et Tog mod China, for der at gjenoprette Mongolernes gamle Herredomme, da Døden overraskede ham. Timuriderne tabte (efter 1404) ved deres Uenighed igjen alle de af Tamerlan samlede Lande paa Buchariet og Chorasan nær; og selv disse maatte Babur forlade (1498), men han gik som Flygtning til Indien og stiftede der Stormogulernes Stat. — Nu gives der blot Levninger af de i det 14de Aarhundred ved Dynastiet Ming fra China fordrevne Mongoler; de staae for Størstedelen under Chinas mandschuriske Beherskere, men en mindre Deel under Rusland. Disse beboe i Statholderskabet Irkutsk Egnen omkring Selenge og beløbe sig 1766 til noget over 7000 Mandspersoner.

Moniteur. Med den 28de Nov. 1739 begyndte i Paris en Tidende under Navn af Gazette nationale ou le Moniteur universel, der var bestemt til at aflægge Regnskab saavel over fremmede Begivenheder som fornemmelig over Nationalforsamlingens Forhandlinger. Den har siden bestandigt været den vigtigste franske politiske Tidende, fornemmelig efterat den formeligt blev erklæret for et officielt Blad den 7de Nivose i Aaret VIII. Under sit første Navn udkom den til den 1ste Jan. 1811; fra denne Tid har den udeladt Gazette nationale og blot beholdt Navnet Moniteur universel. Begivenhederne fra 1787 til Nationalforsamlingens Aabning ere samlede i en i Aaret IV. (Paris Agasse, 1 Bind Fol.) udkommen Introduction. Over det hele Blad udkom i Aaret IX (Paris Girardin, 2 Bind Fol.) Revolution française ou analyse complette et impartiale du Moniteur, par ordre

chronologique, og næste Aar sammesteds ligeledes i to Foliobind Table alphabétique du Moniteur; dog gaaer Analysen saavelsom Registeret kun til Enden af Aaret VII. Efter den franske Moniteurs Mønster udkom siden i de forbundne Stater officielle Tidender under samme Titel f. Ex. i Neapel og paa andre Steder; i Tydskland er fornemmeligt den westphalske Moniteur bleven bekjendt. Pariser-Moniteuren, af hvilken dagligt udkommer eet Nummer, et stort Folioark stærkt og ei sjeldent forsynet med Supplementer, indeholder i to Afdelinger for det Indenlandske og det Udenlandske, ei alene alle Regjeringens officielle Foranstaltninger og Forordninger, Udnævnelser, Ophøielser og Afsættelser &c., men og de politiske Efterretninger, som Regjeringen ønsker at see udbredte i Frankerig som officielle. Moniteuren bliver een af de vigtigste Actstykker i den franske Revolutionshistorie og uundværlig for Historieskriveren af den store Catastrophe, Europa har undergaaet i sit Udvortes og Indvortes fra den franske Revolutions Begyndelse.

Monk (George), Hertug af Albemarle, var født 1608 i Pothendge ved Torrington af anseete Forældre og udmærkede sig i den engelske Konge Carl 1stes Armee. Efterat han var bleven fangen af Fairfax og havde tilbragt adskillige Aar i Tower, fik han Commandoen over et Regiment mod de catholske Irlænder. Efter Carl 1stes Henrettelse commanderede han Cromwells Tropper i Skotland og undertvang dette Land. I Krigen mod Holland tilfægtede han sig 1653 en Seier over den hollandske Flaade, hvor Tromp faldt. Efter Cromwells Død 1658 lod Monk hans Søn Richard proclamere til Protector. Carl 2den, som kjendte Monks Tænkemaade, skrev ham til og opfordrede ham til at være virksom for sig. Strax besluttede Monk, igjen at sætte denne Fyrste paa Thronen. Han tog hemmeligt sine Forholdsregler, satte sig 1660 i Spidsen af en ham hengiven Armee, adspredte Cromwells tilbageblevne Tilhængere, drog ind i London, hvor han opløste Parlamentet og

sammenfaldte et andet, hvorpaa han gjorde sit Forehavende bekjendt. Man modtog ham med Enthusiasmus. London erklærede sig til Carls Fordeel. Monk lod ham proclamere til Konge og gik ham imøde ved Dover. Den taknemmelige Carl udnævnte ham derfor til General for sine Armeer, Storstaldmester, Statsraad, Skatmester og Hertug af Albemarle. Monk vedblev at gjøre Kongen de vigtigste Tjenester indtil Døden 1679 gjorde Ende paa hans Virksomhed. Han blev begraven i Westminster. Hans politiske og militære Jagttagelser, skrevne paa Latin, have ingen synderlig Værdie. Hans Gemalinde, der var udmærket ved Aand og Kundskaber, har efterladt Poesier, som med Hensyn til Harmonie og et heldigt Udtryk af velvalgte Tanker, ei ere uden Fortjeneste. De bleve udgivne efter hendes Død.

Monnier (Pierre-Charles Le) en berømt Astronom, Medlem af Akademierne i Paris, London og Berlin, blev født den 20de Nov. 1715 i Paris, viste tidligt en afgjort Lyst til Astronomien, gjorde alerede i sit 16de Aar Jagttagelser over Saturn og overgav i sit 20de Aar Parises Videnskabers Akademie sin: Nouvelle figure de la lune avec la description de ses taches, hvorpaa det udnævnte ham til Medlem. I Aaret 1735 ledsagede han Maupertuis paa hans Reise til Lapland. Med Lord Macclesfield iagttog han i Skotland den 25de Juli 1748 den ringformede Maaneformørkelse og maalte der først Maanens Gjennemsnit paa Solskiven selv. I Aaret 1750 trak han paa Ludvig 15des Befaling en Meridian igjennem Lystslottet Bellevue hvorfor han erholdt en Gratification af 15000 Livres, som han anvendte til Anskaffelsen af astronomiske Instrumenter. Han stod overhovedet i stor Anseelse hos Kongen, som bivaanede hans Jagttagelser, og, blandt flere Gunstbeviisninger havde foræret ham et Huus, som han beboede indtil Revolutionen, med en 8 Fod høi og 6 Fod bred Marmorblok til at sætte hans Muurqvadrant paa, med hvilken han i 40 Aar anstillede Jagttagelser. Le Monnier var Lalandes Lærer, men levede tilsidst i Fiendskab med ham.

Dog talede Lalande stedse om ham med den høieste Agtelse og Taknemmelighed. Iøvrigt var han af et heftigt Sindelaug og egensindig. Saaledes har man først efter hans Død fundet adskillige interessante Manuskripter, som han, trods alle Opfordringer stedse vægrede sig ved at udgive, ja endog truede at brænde. Deriblandt er hans Stjernefortegnelse, hvis Plan han alerede havde forelagt Akademiet. Han var ufortrøden i Arbeide og levede gandske for sin Videnskab, der skylder ham betydelige Fremskridt. Han har først bestemt Forskjelligheden af Straalebrækningen Sommer og Vinter, forbedret Soltabellerne og Stjernefortegnelsen, bestemt Ecliptikens Skraahed og Paris's Polhøide. Han indførte i Frankerig det af Graham opfundne engelske Instrument til at iagttage Gjennemgange, og beviste de ved Jupiters Tiltrækning frembragte Ujevnheder ved Saturn. Han har og gjort nyttige Opdagelser og skrevet interessante Værker for Søfarten og andre med Astronomien i Forbindelse staaende Videnskaber. Han døde 1799.

Monochord, eet med een Streng (deraf Navnet) forsynet, indvendig huult Instrument, omtrent 1½ Alen lang og ½ Alen bredt, hvorpaa ved Hjelp af Cirkelen og en bevægelig Stol, Tonens Høide og Dybde kan findes og udmaales efter Forholdet af den af- og tiltagende Længde. Denne Streng kaldte de Gamle **Canon**. Et saadant Monochord kan og have tre eller fire Strenge, for efter enhver Strengs nøie afmaalte Længde, at have Grundtonen med sin fulde Harmonie, ligesom man og for den bedre Klangs Skyld forsyner det med en Resonansbund og med Taster til Anslaaen. Brugen af dette Instrument, hvis Opfindelse tilskrives Pythagoras, tjener især til Berigtigelsen af Intervallerne, hvis Afstand udgjør mindre end en halv Tone, skjøndt her for Størstedelen den ved ovennævnte Stols Omflytning frembragte Inddeling af Strengene mere synes at tydeliggjøres Forstanden end ved dens mærkelige Afstand fra Høide til Dybde blive følelig for Hørelsen. — Iøvrigt har og den saa kaldte **Trompette marine** Navn af Monochord.

Monochromer, monochromatiske Billeder ere eensfarvede Malerier. De udgjøre det simpleste og ældste Slags Malerier, og man betjente sig først især af den røde Farve som den meest paafaldende.

Monodrama er for sin künstige Characteers Skyld, saavel fra Poesiens som Musikkens Side aldeles eet og det samme som Melodrama og Duodrama. Melodrama kaldes Monodrama naar det forestilles af een, Duodrama, naar det forestilles af to Personer. I poetisk Henseende bliver den Vanskelighed at give Melodramet en virkelig dramatisk og indtil Enden stedse stigende Interesse, saa meget betydeligere og næsten uoverstigelig ved Monodramet, hvori den hele Handling kun er indskrænket til en enkelt Person, fordi man, som alerede er viist i Artiklen Melodrama, har seet sig nødt til, ved dette Slags Skuespil, istedet for den active dramatiske Handling at betjene sig af en blot passiv lyrisk Gradfølge af Fornemmelser og Følelser, hvorved man i det mindste nogenlunde holdes skadesløs for Mangelen paa egentlig dramatisk Interesse, naar Fremstillingen af disse Følelser i sig selv er consequent, og ei i aabenbare Modsigelse med de Erfaringer, Psychologien giver os. See videre herom Art. Melodrama.

Monogamie see Polygamie.

Monogram (signum, manus propria, chifre) er, i egentlig diplomatisk Forstand, en Figur, der udtrykker alle (eller og kun nogle) enkelte Bogstaver af eet eller flere, Navn, Titel ꝛc. betegnende Ord, stillede i forskjellig Orden. De brugtes paa Mynter, Faner, Vægge og Tapeter, paa Segl og i Dokumenter, af hvilke forskjellige Slags Brug den paa Mynter var den ældste og den i Dokumenter, hvoraf ei alene geistlige og verdslige Fyrster, men og Notarer og Magistratspersoner betjente sig, var den yngste. Det første hidtil bekjendte Monogram er af den østgothiske Konge Theodorich (493-526); men dens bestandige Brug indførtes først ved Carl den stores Exempel, som stedse betjente sig af dem

og gav dem en skjønnere Form; de vedligeholdt sig i alle de Lande, der havde hørt til det store Franke-Rige, i flere Aarhundreder. indtil de gandske gik af Brug i det 12te Aarhundred formedelst Forretningernes forandrede Gang. Længst vedligeholdt de sig i Tydskland, hvor de først formeligt afskaffedes 1495 paa Rigsdagen i Worms. Læren om dette Slags Monogrammer er af største Vigtighed ved Forklaringen og Critiken over Middelalderens Mindesmærker og Dokumenter og danner derfor en egen Deel af Diplomatiken. Senere har man overført dette Ord paa alleslags Navnechifre, Træk og andre Tegn, hvormed Kunstnere, fornemmeligt Malere og Kobberstikkere have betegnet deres Arbeider. En meget brugbar, skjøndt langt fra ei fuldstændig Samling, Afbildning og Forklaring af de sidste findes i Joh. Fried. Christs Anzeige und Auslegung der Monogramatum ꝛc. Leipzig 1747, 8.

Monolog kaldes i Skuespilkunsten den Tale, som en Skuespiller holder med sig selv og er modsat Dialogen hvori flere Personer tale med hverandre. Da der i Dramerne kan gives Situationer, hvori de handlende Personer ei kunne yttre de Tanker for hverandre, som Tilhørerne nødvendigt maae vide for at finde Sammenhæng i Begivenhederne: saa have Dramatikerne seet sig i den Nødvendighed at opfinde Monologerne for saaledes at gjøre Stykket forstaaeligt for Tilskuerne. Saa længe den Critik var herskende i Æsthetiken, hvilken havde gjort sig den egentligt materielle, quantitative Sandsynlighed til Lov, var man tilbøielig til at bryde Staven over Monologerne, i sig selv og i det Hele tagne, omendskjøndt man ei kunde andet end nødtvungen skjenke denne eller hiin Monolog sit Bifald f. Ex. den af Shakespare i Hamlet. Det var nemlig Intet usædvanligt, at see hine Critiker, ved Monologens Forkastelse gaae ud fra den Grundsætning, at Ingen i det virkelige Liv kunde tænkes, at holde en fortsat, Sider lang Samtale med sig selv, og at kun den høieste Grad af Lidenskabelighed var istand til, af sine Følelsers Fylde ubevidst at fremstøde et Par Ord af sig. Derved have hine Critiker vist nok ei tænkt paa, at det dog virkeligt ei kan kaldes at berøve Naturen

sin Ret, naar man lader de Tanker og Følelser, som foregaae i Sjelen, udtales og sandseliggjøres ved Tungen, da det i Naturen dog virkeligt vilde skeet, hvis der udvortes fra var givet nogen Anledning dertil. Men nu er den Nødvendighed, ifølge hvilken man udtrykker sine Følelser i Ord eller indslutter dem i sit Hjerte, ingen ubetinget (i hvilket Tilfælde vist nok Kunsten ei turde vove paa det Modsatte deraf), men en i egentlig Forstand ved gandske løse udvortes Anledninger betinget Nødvendighed; og det er netop Pligt ved enhver Kunstbestræbelse, istedet for det Betingede, der vist nok kan findes i Naturen, som ei gaaer frem efter Kunstgrundsætninger, at sætte det Strengt-Ubetingede, som er et Criterium paa alt hvad der hører til Kunst. Omendskjøndt altsaa Monologerne, strengt tagne, som Monologer ei findes i Naturen, saa kunne de dog beqvemt blive en Gjenstand for den dramatiske Kunst, fordi den tilfældige Anledning at have nogen hos sig, som man kunde meddele sine Tanker, dog ei kan være noget Forbud mod Muligheden at fremsige samme lydeligt for sig selv. Og saaledes er det virkeligt. Den dramatiske Kunst maa først for at skaffe Publikum den nødvendige udvortes Tydelighed, og for det andet i sand Kunstner-Betydning betjene sig af Monologer for at naae sit yderste Maal. Men, skjøndt saaledes Monologernes Mulighed og nødvendige Brugbarhed synes at være godtgjort, kan man paa den anden Side ei andet end tilstaae, at mange dramatiske Forfattere have drevet en væmmelig Misbrug med Monologerne og brugt dem til at erstatte deres Mangel paa Talent og Aandsfattigdom. Thi dette synes vist nok lettere at udfinde nogle ubetydelige, med Intet i Forbindelse staaende og til Intet sigtende Udraab og lægge disse i Munden paa en dramatisk Person, end at opfinde Indholdet af en Samtale, hvori de gjensidige Ideers Meddelelse dog forudsætter et Slags friere Kunstbehandling. Da nu tillige disse Monologer, for saavidt nemlig den udvortes saa nødvendige Afvexling er berøvet dem, i det Hele tagne, ei kunne vække den Fornøielse, som kan opnaaes ved den egentlige Dialog, saa følger deraf, at selv de genialeste Drammatiker bør betjene sig af dem med viis Sparsom-

hed, og maae, naar de engang skulle anvendes, give dem den nødvendigste Hensigtsmæssighed og den muligste indvortes Sammenhæng, for ei deraf at skabe uvæsentlige Ting, der ei staae i Forbindelse med noget og ei tjene til andet Maal, end at lade Tilskueren tabe Sammenhængen og Interessen i Fremstillingen og følgeligt kjede sig. Der gives nogle Monologer, som kunne tjene til Mønster, hvorledes man maa behandle saadanne Scener f. Ex. den berømte Monolog hos Hamlet: At være eller ei (to be or not to be), de to bekjendte Monologer i Schillers Orleanske Pige og Marie Stuart. I Kunst-Henseende bør endnu maaskee erindres, at Monologens Indhold for at vække den tilbørlige Interesse hos Publikum, maa være mere af dramatisk end lyrisk Natur.

Monomotapa, et Rige, der udgjør den nordlige Deel af Kysten Sena i Østafrika. Det er frugtbart i sit Indre, skjøndt det har store Bjerge. Indbyggerne ere Negere af Middelstørrelse, men behændige og krigerske. Monarchen byder over flere Nabofyrster, men var dog fordum langt mægtigere end nu. I Begyndelsen af det 16de Aarhundred indbefattede det Staterne Quiteve, Manica, Sabia og Inhabana. Mongas, som ogsaa hørte dertil, er for længe siden adskildt derfra. Sofala rev sig løs 1507. Monomotapa har en tidlang betalt Tribut til Abyssinien. I Aaret 1570 opdagede Portugiserne Bjergværkerne i Manica og 1641 besatte de en Deel af Riget og Cuama. Det er næst Sofala den rigeste Guldgrube for Portugiserne, som derfor og have en heel Række af Colonier der. Det vigtigste Folk i Monomotapa er Mokaranji. Af Gudebilleder finder man intet Spor hos dem.

Monopol. Derved forstaaer man en af Staten, en vis Person meddeelt Tilladelse udelukkende og alene at drive, en Handel eller Næringsvei. Slige Monopoler bleve fordum oftere meddeelte end nu, deels i Handelen deels i Manufacturer og Fabrikker. De kunne gjelde enten for visse bestemte eller som man udtrykker sig for evi-

ge Tider. De første kunne i visse Tilfælde forsvares. Saaledes kan et Monopol, meddeelt paa nogle Aar virke meget velgjørende til at aabne en nye forhen ukjendt Handelsvei, ligesom og nye Fabriker eller nye vigtige Opfindelser ved slige Monopoler lettest kunne bringes i Gang: Dog maa Regjeringen herved bruge den største Forsigtighed ved Monopolers Meddelelse. De evige Monopoler ere stedse høist uretfærdige, ei alene mod de andre Næringdrivende, som de udelukke, men selv imod alle øvrige Statsborgere og virke meget fordærveligt paa et Lands Nationalrigdom.

Monophysiter kaldes Tilhængerne af det Partie blandt de Christne, som efter den i det 5te Aarhundred opkomne og især i Ægypten gjeldende Sprogbrug kun antoge en menneskebleven guddommelig Natur i Christi Person og forstod at skaffe denne Sprogbrugs Orthodoxie Bekræftelse paa den saakaldte Røversynode i Ephesus 440. Deres Formand Eutyches, en enfoldig Archimandrit, og alle de, som fulgte ham, bleve derimod fordømte som Kjettere paa Kirkeforsamlingen i Chalcedon 451. Dog blev ei Striden afgjort ved dette Conciliums endnu i Occidenten gjeldende Bestemmelse, at der i Christus ere to Naturer forenede, uden Blanding, Forvandling eller Adskillelse, til een Person eller Substans. Den asiatiske og ægyptiske Clerus var for det meste monophysitisk sindet, hvorimod den occidentalske forfægtede den chalcedoniske Kirkeforsamlings Bestemmelser. Keiser Zenos 482 udgivne Bestemmelse, **Henotikon** kaldet, var ei istand til at forsone dem, og efter en langvarig tit blodig Strid maatte den orthodoxe Kirke finde sig i, at Monophysiterne formeligt skildte sig fra dem. Der findes derfor endnu fire monophysitiske Partier blandt de orientalske Christne: Armenier, **Jacobiter, Copter** eller **ægyptiske Christne** og **Abyssinier** (sammenlign disse Art.). Beslægtet med denne Strid var det i Begyndelsen af det 7de Aarhundred opkastede Spørgsmaal, om den i Christus forenede Guddom og Menneskehed kun havde een eller to Villier. Ogsaa herover opkom en Strid, som Keiser Constans ved sin Bestemmelse, Typus kaldet, for-

gjeves søgte at bilægge. Den trullianske Kirkeforsamling i Constantinopel 680, der antog at to Villier vare virksomme i Christus, fordi han havde to Naturer, forkjettrede vel **Monotheleterne** eller Tilhængerne af Læren om een Villie, men kunde dog ei hindre at Maroniternes Sect dannede sig af deres Levninger, (See Art. Maroniter).

Monotheismus er een eneste Guds Antagelse og Tilbedelse modsat Fleerguderiet (Polytheismus). Skriftens (Bibelens) ældste Beretninger og de ældste Nationers Traditioner lade os betragte denne Religion som den ældste og oprindelige. Den mosaiske Beretning taler nemlig om Gud, Himmelens og Jordens Skaber; og Braminernes Lære om eet eneste guddommeligt Væsen over de tre andre Hovedguder, hvilke ligesom kun skulle ansees for tre Hovedkræfter af den ene høieste Gud, nemlig Parabrama, hvilken den skildrer meget reen og fuldkommen med alle Guddommens Prædikater. Ogsaa Chaldæerne antoge, foruden det Lys, de satte imod Mørket, endnu et høiere uoprundet Lys, som er evigt, almægtigt, viist og godt, og af hvilket først det legemlige Lys fremgik. Perserne satte deres Mithras over Orimuzd og Ahriman, som høieste Gud, en besjelet og fornuftig Ild, hvis Straaler gjennemstrømme hele Verden og ere concentrerede i Solen som deres Middelpunkt. Deo soli et invicto Mithræ var Indskriften paa dens Tempel. Selv Ægypterne havde i deres Fictou et høiere Grundvæsen i det mindste for deres hemmelige Religion. Alle disse forskjellige Mythologier anføre blandt den Hær af Guder, hvormed de befolke Himmel og Jord, stedse en Høieste meer eller mindre bestemt tegnet, udmærket fremfor alle de øvrige. Men overalt see vi i disse Mythologier Guderne lidt efter lidt formere sig, ligesom Mennesket lidt efter lidt stedse afveeg mere fra den simple og oprindelige Aabenbaring og tabte sig i den sandselige Beskuelses Mangfoldighed. Men uden at see hen til disse historiske Antydninger, er Mennesket bestemt til Sandhed, og Sandheden, ei Vildfarelsen, der allerede forudsætter hiin, er i sine Overbeviisninger det Oprindelige og Før-

ste, fordi den er simpel og udbreder sine Straaler overalt, som det Lys, der gjennemstrømmer Verden. Men i at opfatte Sandheden foer Menneskene vild, naar de forsøgte at tænke sig Guddommen enten i Billeder eller i Begreber. Det første var den tidligere i den gamle Verden udbredte Vildfarelse, fordi Sandser og Phantasie tidligere hæve sig til Herredommet, og deraf fremkom den i den gamle Verden herskende Polytheismus, Afguderie og Afgudsdyrkelse, der yttrede sig i Forgudelsen af det Legemlige, som Hedenskabets Hovedcharacteer, hvorfor Alt fremkom, ei ved det hellige Almagts Ord, men ved Avlinger, som selv i den græske Mythologie; men Polytheismens Forskjellighed rettede sig efter Naturbeskuelsens Forskjellighed og Nationernes Characteer. Selv i disse Vildfarelser kunde Sandheden ei gandske forsvinde. Spor af samme see vi i de ovenanførte Beretninger, i Oprettelsen af Altere for ubekjendte Guder, i de hedenske Philosophers fra Folketroen afvigende Lærdomme f. Ex. Platos og mange senere Platonikers, den ægyptiske Philosoph Psammons Lære, hvilken, efter Plutarch i Alexanders Levnet foredrog den med Christendommen gandske overeensstemmende Lærdom, at Gud er alle Menneskers fælleds Fader, der vælger de bedste blandt dem til sine Børn. Men endnu lysere Spor finde vi i Hebræernes Historie, hvilke, trods de mangfoldige Vildfarelser, hvortil de især foranledigedes ved det dem omgivende Hedenskab, dog vedligeholdt Sagnet om een eneste Gud, Himmelens og Jordens Skaber, indtil Christendommens renere og mere omfattende Monotheismus udviklede sig af deres endnu noget indskrænkede Synsmaade om Jehovah, hvem de for Størstedelen kun betragtede og tilbade som det udvalgte Folks Stammegud. Muhamedanerne antage og Monotheismen, der dog har naaet en høiere Uddannelse i Christendommen, hvis Lærdomme erkjendes af den nyere Verdens meest cultiverede Folk.

Monotonie. Ved dette Ord forstaaer man egentligt Tonens Eensformighed i den mundtlige Tale eller Mangel paa Stemmens Modulation, der maa være forskjellig efter

Gjenstandenes og Affecternes Forskjellighed. Denne Feil findes hos Individuer saavelsom hos hele Nationer og er sædvanlig en Følge af Sprogorganernes Forskjellighed eller af en Mangel i Følelsens Livlighed. Saaledes bebreider man Individuer og hele Nationer, at de tale i en syngende eller skjerende Tone. Hvis Monotonie i denne Betydning alerede i den sædvanlige mundtlige Tale er ubehagelig, saa er det dog en langt mod bydeligere og mere paafaldende Feil i den egentlige mundtlige Veltalenhed. I Frankerig bebreidede man før Revolutionen, især Parlamentstalerne en vis conventionel Monotonie i deres mundtlige Foredrag. Hos os finder den ei sjelden Sted paa Prædikestolene. Denne Feil paafalder meest, naar den yttrer sig i Eensformighed i Periodernes Slutningsfald. Det er en Jagttagelse at de fleste Born ved deres første Læseøvelser ligesom af Naturen ere tilbøielige til Monotonie. — I en anden herfra abstraheret, ei mere physisk, men aandelig Betydning betegner man ved Ordet Monotonie i de skjønne Kunster og Videnskaber en vis Eensformighed i Maneren, der yttrer sig i Gjenstandenes Behandling Ogsaa i denne Betydning har man dadlet saavel hele Nationer som enkelte Kunstnere og Skribentere for Monotonie. I Grunden gives der yderst faa Skribentere, som den Daddel ei træffer, da vel mange besidde Fleersidighed i Kundskaber eller Talenter, men kun Faa hiin Fleersidighed i Genie, hvorved man alene undgaaer Monotonie. Saa hyppig Monotonie altsaa i Grunden er, saa bliver den dog interessant hos en Kunstner eller Skribent af et eensidigt Genie, medens den kun bliver en Feil hos dem, der uden Genie stedse komme tilbage til visse Yndlingsbilleder, Yndligsudtryk, Yndlingsvendinger, paa en vis Yndlingsmaneer. Man har bebreidet hele Nationer og enkelte Grene af Literaturen f. Ex. den franske Comoedie Monotonie. Men ved intet Slags Dom bør man være forsigtigere end denne, da der udfordres uendelig megen Aand, Smag og nøiagtig Kundskab om en fremmed Literatur for blot at berøre Bebreidelser af dette Slags uden at gjøre sig latterlig i deres Øine, der ere fødte Kjendere af denne Literatur.

Monro (Alexander) een af de berømteste Anatomer, var Søn af en Chirurg, der nedstammede fra en gammel Familie i Skotland. Han blev født 1697 i London, og blev bragt til Edinburg af Faderen, hvor denne udøvede sin Kunst; siden blev han sendt tilbage til London, hvor han førte Cheseldens anatomiske Forelæsninger. Derpaa gik han til Paris og 1718 til Leyden, hvor han studerede videre under Boerhaves Veiledning. Ved sin Tilbagekomst til Edinburg blev han ansat som Lærer i Anatomien ved Chirurgernes Selskab og 1721 som Professor sammesteds. Han hævede ved sit klare og fattelige Foredrag og ved sine gavnlige Skrifter Anatomiens Studium til Grundvold for al medicinsk Viden. Af hans for de Studerende bestemte Osteology or Treatise of the anatomy of the bones udkom (fra 1726) medens Forfatteren levede 8 Oplag. Den blev ogsaa ofte oversat f. Ex. af Sue paa Fransk og ledsaget med Kobbere. Monro blev ogsaa valgt til Medopsynsmand ved det nyeopretlede offentlige Hospital og til Sekreteer ved et literairt Selskab af Læger, i hvis Bekjendtgjørelser (Medical essays and observations by a society at Edinburg 1732 &c. 6 Vol.) han havde betydelig Deel saavelsom i Essays physical and literary af det udvidede Selskab, hvis Vicepræsident han var. Han besad et særdeles Talent for den practiske Deel af Anatomien og den chirurgiske Praxis. Efter en 40 aarig Bestyrelse af sit Læreembede, fratraadde han sit Professur (1759) til Fordeel for sin Søn Alexander og holdt fra den Tid blot cliniske Forelæsninger. Hans sidste Værk var An account of the success of inoculation in Scotland. Han var Medlem af mange inden- og udenlandske lærde Selskaber, tillige Directeur ved Banken i Skotland og Fredsdommer, yderst punktlig i sine Kalds Pligter, ædel og følgeværdig i sine Privatforhold. Han døde 1767. Hans Værker udkom i et Qvartbind, samlede af hans Søn Alexander Monro (Edinburg 1781); Monros Levnetsbeskrivelse er samme forudsendt af hans anden Søn Donald Monro, der var practiserende Læge i London og ligeledes udmærket som medicinsk Forfatter. Alexander Monro den yngre har siden

1783 udgivet adskillige især anatomiske Værker af stor Værdie.

Mons eller Bergen, en temmelig betydelig Stad i Provindsen Hennegau i Kongeriget Nederlandene, ligger i en moradsig Egn ved Floden Treuille. Den er gammel, har mange smukke offentlige Bygninger, som et Slot med en Have, Toihuset, Jesuitercollegiet, 4 Kirker, og 28000 Indb., der nære sig af Manufacturer og Handel med Korn, Havefrugter, Høi, Humle, Lærreder, Klæde, Kniplinger ꝛc. Her ere gode Lærreds- og Kniplingsmanufacturer, Strømpefabriker, en Glashytte og et Marmorbrud.

Monsieur, en Titel, som uden Tilsætning gives Kongen af Frankerigs ældste Broder. Ogsaa Kongen tiltales af sine Børn og Børnebørn med denne Titel.

Monsigny (Pierre-Alexandre (hvem man kunde kalde den franske Sacchini), er født 1729 i den forrige Provinds Artois. Han kom meget ung til Paris, og hans Forældre bestemte ham til Finansfaget. I en Alder af 19 Aar blev han ansat i Geistlighedens Regningsbureau, men det i ham blot slumrende Genie for Musikken vaagnede pludseligt, da han bivaanede en Forestilling af Pergolesis Serva Padrona. Han besluttede udelukkende at opoffre sig til Musikken og studerede Compositionen under Giannotti. Allerede efter fem Maaneder entledigede Læreren ham som en Discipel, der havde udlært. Men hvor forbauſedes Gianotti, da Yndlingen ved Afskeden viste ham Operaen Les aveux indiscrets, som han havde componeret uden at sige ham et Ord. Giannotti, som prøvede dette Arbeid, erkjendte trods de mange Feil, Geniets Stempel deri og bad Monsigny meget, at gjøre ham en Foræring deraf. Men Forfatteren vilde ei overlade ham den, og tre Aar efter (1759) bragte han sin Opera gandske omarbeidet paa Theatret. Opmuntret ved det Bifald, han erholdt udgav han 1760 Le Maître en droit og Le Cadi dupé. Den nydelige Opera:

On ne s'avise jamais de tout, der udkom 1761 fuldendte den musikalske Revolution paa Theatre de la Foire, som dengang antog Navn af den italienske Opera. Monsigny forfærdigede derpaa i Forbindelse med Sedaine følgende Værker, som kronedes af det meest glimrende Held: Le roi et le fermier; Rose et Colas; Aline, reine de Golconde; L'isle sonnante; le déserteur; Le faucon; Felix ou l'enfant trouvé. Med Favart havde han 1755 givet La belle Arsène. Den 22de Sept. 1798 som den franske Republiks Nytaarsdag, nød Monsigny tilligemed Cherubini, Lesueur og Martini den Ære, at han paa Marsmarken blev udraabt som en udmærket Tonekunstner, først af Directoriet og derpaa af Herolder. Imidlertid ville dette offentlige Beviis paa Agtelse kun have skjenket ham liden Trøst i hans ved Revolutionen frembragte slette Forfatning, hvis man ei tillige havde tilbudt ham en Pension af 2400 Livres paa Livstid. I Aaret 1800 erholdt han ved Piccinis Død dennes Directørplads ved Conservatorium i Paris.

Monsoons kaldes visse afvexlende Vinde i de ostindiske Vande, hvilke til bestemte Tider blæse i en modsat Retning. Nogle blæse sex, andre tre Maaneder i et vist Strøg og derpaa ligesaa længe i en modsat Retning.

Monstrans kaldes et Kar af Guld, Sølv eller andet Metal, undertiden og besat med Ædelstene, hvori Catholikerne gjemme den indviede Hostie, og som opbevares i det store Alters Tabernakel (See Messe).

Monstrum er enhver Organismus, eller en Deel af samme, der afviger fra den sammes Art egne Form, altsaa Misfostre. Monstrøse Dyr tillægger man almindelig blot anatomisk eller physiologisk Værdie; sædvanlig er den en Gjenstand for Modbydelighed. Monstrøse Planter (dobbelte Blomster) derimod ere yndede

Sjeldenheder, hvis Frembringelse Blumisterne anvende al Umage paa at fremtvinge. Hvad de monstrøse Dyr angaaer saa kan man bringe dem under to Afdelinger, i saadanne, som mangle en eller anden Deel, og i saadanne, der have for mange Dele. Til de første høre fornemmeligt de menneskelige Frugter, som man kalder acephali eller hovedløse, og som have Hjernen i en huudagtig Sæk, istedet for Hierneskal. Ofte mangler Hjernen gandske, men almindeligt kun sammes øvre eller forreste Deel. Til den anden Afdeling kan man som modsat Extrem henføre dem, der ere undfangne som Tvillinger, men under deres videre Uddannelse i Moderlivet ere skudte ind i hverandre, saa at den ene Frugt, der uddanner sig temmeligt uforstyrret, optager den anden i sin Mavehuuling og derved hindrer dens Vært. Det andet Foetus kan efter Fødselen blive flere Aar skjult i det førstes Liv, men udføres derpaa som noget Fremmed ved et Saar, deelvis som Haar, Been, Tænder rc. Herhid høre Historier om Drenge, der have baaret Menneskefostre.

Montague (Marie Worthley), den ældste Datter af Evelyn, Hertug af Kingston, blev født 1690 i Pierre-Pont, erholdt en classisk Opdragelse og lærte meget ung Græsk, Latin og Fransk. I Aaret 1712 formælede hun sig med Lord Eduard Worthley og fulgte ham til Constantinopel, hvorhen han gik som Gesandt. I hendes Gemals Fraværelse kom hun paa det Indfald, at lade sig føre ind i Storherrens Harem; hun erholdt denne Gunst under den Betingelse, at Achmet 3die behandlede hende som Favoritsultaninde. Synlige Tegn forraadede snart Lord Worthley hendes Ubesindighed. Den forrige Enighed mellem begge Ægtefolk afløstes nu af gjensidig Utilbøielighed. I Constantinopel havde hun ladet sin treaarige Søn, den siden saa berømte Særling Eduard Worthley Montague indpode Kopperne; ved sin 1718 paafulgte Tilbagekomst indførte hun Koppeindpodningen i England og blev saaledes sit Fædrenelands Velgjørerinde. Nogen Tid efter erholdt hun af sin misfor-

nøiede Gemal en aarlig Pengesum af 5000 Pund med Tilladelse at reise. Hun besøgte Italien, hvor hun levede for Størstedelen og vendte først tilbage derfra 1751. Hun døde 1762. I Aaret 1763 udkom de Breve, hun havde skrevet i Tyrkiet og paa sin Reise derhen, i tre Bind, hvortil 1768 endnu kom et fjerde. Disse interessante Breve anbefale sig i en høi Grad ved Livlighed i Fremstilligen og Skjønhed i Stilen og bleve snart oversatte i de fleste dannede europæiske Sprog. Indholdets Troværdighed er dog dragen i Tvivl af Nogle. En fuldstændig meget forøget Samling af Lady Montagues Breve og øvrige Værker har hendes Sønnesøn Marquien af Bute for kort Tid siden udgivet under Titel: The letters and other works of the right honourable Lady Mary Worthley Montague, now first published from her original manuscripts, under the direction of the most noble, the Marquis of Bute &c. 5 Bind. De gamle Breve optage deri neppe den tredie Deel. De nyere, nu først bekjendtgjorde, ere skrevne fra Aarene 1739 til 1760. Overalt seer man Qvinden af dannet, man kan vel sige mandig Aand, overalt fælder hun skarpe og bestemte Domme. Næsten alle hendes Breve røbe hendes lærde Kundskaber, dog praler hun aldrig med dem. At en saadan Dames Omgang blev søgt er vel naturligt; hun stod ogsaa virkeligt i nøie Forhold med sin Tids skjønne Aander, fornemmeligt med Pope. Men dette Venskab forvandlede sig siden til det bitreste Fiendskab, hvortil Anledningen ei er nøie bekjendt. Sandsynligt laae en Hovedgrund i Popes smaalige meget pirrelige Forfængelighed og i politiske Meningers Forskjellighed. I øvrigt indeholder hiin med mange Facsimiler af berømte Mænd prydede Udgave ogsaa adskillige Breve af Pope, hvilke dog som overhovedet alle Breve af denne i en anden Henseende fortrinlige Skribent, dog staae langt under Lady Montagues, der dog ei havde bestemt sine til Trykken. Derimod ere hendes Digte og alt hvad der udgjør den anden Halvdeel af det 5te Bind i den nye Samling af ingen Betydenhed.

Montaigne (Montagne, Michel de) var født 1538 paa Slottet af samme Navn i Perigord. Hans Fader Pierre Eyquem, Herre af Montaigne, der blev valgt til Maire af Bourdeaux, anvendte en særdeles Omsorg paa hans Opdragelse. Allerede hans Barndom forraadede de lykkeligste Anlæg, og hans Fader uddannede dem paa enhver Maade. Saasnart Drengen blot kunde tale, overgav han ham til en Tydsker, der bestandigt talte Latin med ham, saa at han allerede i en Alder af sex Aar fuldkommen forstod dette Sprog. Man underviste ham derpaa i det Græske, ligeledes paa en Maade, der sparede ham al Anstrængelse og Besværlighed derved. Hans Fader drev sin Opmærksomhed for ham til det Yderste; han lod ham om Morgenen blot vække ved musikalske Instrumenter, i den Mening, at den pludselige Vaagnen var skadelig for Børns Aand. Montaigne beviste ogsaa allevegne den ømmeste Agtelse for sin Faders Minde. Han giemte omhyggeligt de Møbler, som han havde havt i Brug, og bar, naar han reed, en Kappe, der havde tilhørt ham, „ei, som han sagde, af Beqvemmelighed, men af Velbehag. Jeg troer at indhylle mig i ham?" I en Alder af 13 Aar havde han fuldendt sine Studier paa Collegiet i Bourdeaux under Crouchy, Buchanan og Muret. Hans Fremskridt under disse lærde Mænd maatte være meget hurtige. Hans Fader havde bestemt ham til Dommerembedet og giftede ham med Françoise de la Chassaigne, Datter af en Parlamentsraad i Bourdeaux. Montaigne beklædede nogen Tid et lignende Embede, men opgav det siden af Ulyst. Menneskekundskab var det Studium, der især tiltrak ham. For nøiere at iagttage Menneskene gik han paa Reiser. Han besøgte Tydskland, Schweitz, Italien og blev allevegne modtagen med Udmærkelse. I Rom, hvor han var 1581 beærede man ham med Titel af romersk Borger. Aaret derpaa blev han valgt til Maire af Bourdeaux, og denne Stads Beboere vare saa vel tilfreds med hans Bestyrelse, at de 1582 sendte ham til Hoffet, for der at afgjøre deres Anliggender. Udentvivl blev han ved denne Leilighed prydet med St. Michaelsordenens

Baand, uden at han, som han siger, anholdt derom. Efter adskillige Forretningsreiser vendte han endeligt til sit Slot for gandske at opofre sig Philosophien. Imidlertid blev hans Rolighed dog undertiden forstyrret ved de borgerlige Uroligheder. I sine sidste Aar leed han af Steensmerter og Nyreonder, men hans Had til Lægerne og deres Kunst og hans Tillid til Naturens Lægekraft var Aarsag i, at han haardnakkent afviste al medicinsk Hjelp. Han døde 1592. Montaigne har skildret sig selv i sine Forsøg, men han tilstaaer kun deri nogle ubetydelige Brøst og Feil, hvoraf Mangen endog gjør sig til. Han tilstaaer f. Ex. at han er indolent og doven, at han har en meget utroe Hukommelse, at han hader al Tvang. Han smigrede sig med at kjende Menneskene, og troede bedre at kunne udgrandske dem under en Fests Fryd end i en Raadsforsamlings Alvor. Sædvanlige Venner kunde han ei have, men ved udvalgte Venner hængte han med Lidenskab. Han søgte fortrolig Omgang med Mænd af Kundskaber, hvis Samtaler, som han udtrykker sig sont teints d'un jugement mûr et constant, et mêlés de bonté, de franchise, de gaieté et d'amitié. Han yndede og Omgang med smukke og sædelige Damer, skjøndt man derved maatte passe paa sig selv, især med den, lagde han til, en qui le corps peut beaucoup comme en moi. Phantasien betragter han som en rig Kilde til Onder. „Landmanden, siger han, har intet andet Onde end det, som virkeligt er tilstede; en Anden har tit Stenen alerede i Hovedet før den endnu er i Nyrerne." Om Opdragelsen havde han Ideer, som i vore Dage igjen ere bragte paa Tale uden at man har nævnt ham. Han vilde at Børnenes Frihed skulde strække sig baade til det Moralske og Physiske. Svøbning ansaae han for skadelig. Han troede endog at vi, naar vi blive vante dertil, kunde undvære alle Klæder. Han dadlede en saa ordentlig Levemaade, at Legemet blev sat ud af Stand til at taale Besværligheder. Hans Synsmaader over Lovgivningen og Retsbestyrelsen har hans Tid opklaret og vor Tid benyttet. Han driver paa større Simpelhed i Lovene og Formerne. Han bemærker meget rigtigt, at Lovene ofte blive unyttige og

skadelige ved deres Strenghed. „Hvor mange Fordømmelsesdomme udbryder han, har Jeg seet, der vare mere forbryderske end Forbrydelsen!" Hans næsten stedse eftergivende Moral var desuagtet i enkelte Punkter meget streng. Han forkastede den speculative Philosophie. „Hvad for en Philosoph Jeg og er vil Jeg være det anderledes end paa Papiret." Hans Forsæt var ei at indrette sin Alderdom, men sit hele Liv efter hine Forskrifter; hans Forsæt var ikke „at hefte en Philosophs Pidsk paa en Døgenigts Hoved eller Krop." Oprigtigt nok sagde han om sig selv: „Jeg er undertiden forstandig, undertiden libertin, undertiden sanddrue, undertiden Løgner, kydsk, skam'øs, gavmild, ødsel og gjerrig, og alt dette, eftersom Jeg dreier mig." Han fandt en særdeles Fornøielse i at iagttage og studere Menneskene i Børn og ufordærvede Landmænd. Lig langt fra dem, der holde alt for vist, fandt han Behag i at fremsætte Muligheden istedet for Paastande og oplyse sin Gjenstand fra alle Sider. Hans Devise var, efter den Tids Skik: Que sais-Je? — Montaignes Hovedværk er hans Essais, der indeholde en Skat af Leveviisdom. Skrivemaaden er vistnok hverken reen eller correct, hverken nøiagtig eller ædel, men den er ligefrem, kjæk, levende og energisk. Store Tanker udtrykkes naivt, og denne Naivetet behager. Man fatter Kjerlighed til Forfatterens Characteer, man hører ham gjerne, underholder sig gjerne med ham og følger hans forskjellige Meninger. En aandrig Digter har skildret ham i følgende Vers:

Plus ingénu, moins orgueilleux,
Montaigne sans art, sans système,
Cherchant l'homme dans l'homme même
Le connoit et le peint bien mieux.

Montaigne er maaskee den meest utvungne Skribent, man kan finde; han har nogle Indfald over en Gjenstand, og nedskriver dem, men bliver han derved ført paa en anden Tanke, der staaer i den letteste Berørelse med hine, forfølger han denne, vender tilbage

til sin Gjenstand og forlader den paa nye ofte uden at komme tilbage til den. Han berører alt hvad han støder paa; uophørligt afviger han fra sin Vei, og med Rette siger Balzac, at han ligner en Leder, der gaaer vild, men fører os i yndigere Egne end han har lovet. Man kan sige om ham, hvad Qvintilian, skjøndt i en anden Betydning siger om Seneca: Dulcibus abundat vitiis ɔ: han er fuld af behagelige Feil. Da kun en fiin Smag rigtigt forstaaer at skatte Montaigne, saa har det ei manglet ham paa Dadlere, men de gyldigste Vidner have erkjendt hans høie Fortjeneste. „Hvilken himmelraabende Uretfærdighed," siger Voltaire, „at paastaae han kun har commenteret de Gamle. Han citerer dem til rette Tid, og det gjør Commentatorerne ikke; han tænker, og disse Herrer tænke ikke; han støtter sine Tanker paa Oldtidens store Mænds Tanker, han bedømmer, han bestrider dem; han underholder sig med dem, med sin Læser, med sig selv; stedse original i Maaden at skildre Gjenstandene paa, stedse fuld af Phantasie, stedse fremstillende forstaaer han, og det ynder Jeg, at tvivle. I øvrigt ønskede Jeg nok at vide, om han har laant det af de Gamle, som han siger om vore Moder, vore Skikke, om den næsten paa hans Tid opdagede nye Verden, om Borgerkrigene, hvortil han var Vidne, om Secternes Fanatismus, der ødelagde Frankerig." La Harpe bedømmer han endnu grundigere. „Montaigne har læst meget," siger han, „men han udbredede sin Lærdom over sin Philosophie. Efterat han havde hørt de Gamle og de Nye, spurgte han sig hvad han tænkte om dem. Samtalen var temmelig lang. Han misbruger undertiden den Frihed at tale og taber det opstillede Undersøgelsespunkt af Øie. Han citerer af Hukommelsen og gjør en tvungen eller falsk Anvendelse af nogle Steder, som han anfører. Han indskrænker for meget Grændserne for vore Kundskaber om forskiellige Gjenstande, hvilke Erfaring og Forstand senere ei have fundet utilgjengelige. Dette, troer Jeg, er alt hvad man kan dadle hos ham; men hvor meget opveies denne Daddel af den Roes, der skyldes ham? Som Skribent har han paatrykt det franske Sprog en Energie, det ei besad

før ham, og hvilken ei er forældet, da den beroer paa Følelser og Tanker og passer til Sprogets Aand. Som Philosoph har han skildret Mennesket som det er. Han roser uden Smiger og dadler uden Had. Han har en Redelighedscharacteer, som man ellers intetsteds finder. Man troer ei at læse en Bog, men bivaane en Underholdning, han overbeviser, fordi han ei lærer. Han taler ofte om sig selv, men paa en Maade, hvorved vi beskjeftige os med os selv. Han er hverken forfængelig, hyklerisk eller kjedsommelig; tre Ting, der ere vanskelige at undgaae, naar man taler om sig selv. Han er aldrig tør; allevegne viser han sit Hjerte og sit Sindelaug; og hvilken Masse af Tanker om alle Gjenstande! hvilken Skat af Forstand! hvilke fortrolige Meddelelser, hvor hans Historie ogsaa er vor! Lykkelig den, der finder sin egen i Capitlet om Venskab, hvilket har gjort Navnet paa Montaignes Ven udødelig." — Foruden hans Essais fortjene og hans Voyages at nævnes. Der er mere Tillokkende og Underholdende i, og man skylder Udgiveren Tak for detes Bekjendtgjørelse, omendskjøndt det Hele bærer Spor af alt for stor Flygtighed.

Montalembert (Marc-René, Marquis de) født i Angoulême Aar 1714, traadde i sit 18de Aar i Armeen, deeltog i Feldttoget 1736 og udmærkede sig ved Beleiringerne af Kehl og Philipsburg. Derfor modtog han nogen Tid efter Prindsen af Contis Garde-Compagnie. Efter Freden opofrede han Videnskaberne sin Tid og indtraadde 1747 i Akademiet. Han har beriget dette Selskabs Memoirer med en Mængde Afhandlinger, der udmærke sig ligesaa meget ved nye Ideer som ved en reen og sirlig Stiil. I Aaret 1750 gik han til Angoumois og Perigord, hvor han indrettede meget beqvemme Ovne til Skibskanoners Støbning. Under Syvaarskrigen var han ansat af Frankerig ved de russiske og svenske Hære. Siden blev han sendt til Bretagne og til Øen Oleron, hvilken sidste han befæstede efter sit System. Især anvendte han sine Forbedringer med Held ved Beleiringerne af Hannover og Braunschweig. I Aaret 1779 lod han bygge et Træe-Fort paa Øen Aix, hvilket forbau-

sede ved Fasthed og Fuldkommenhed. Ved store Udgifter havde han forstyrret sin Formuestilstand, og maatte 1790 sælge sit Gods i Angoumois. Det blev ham betalt i Assignater, og saaledes maatte han henleve sin øvrige Tid i Trang. Som en Tilhænger af Revolutionen, havde han 1789 overladt Nationalforsamlingen den Pension, der var ham tilstaaet for Tabet af et Øie. Han tilbød adskillige Gange de forskjellige Lovgivningscorpset sine Arbeider; men forfærdet over Revolutionens Gang, gik han med sin Gemalinde til England. Kort derpaa forlod han igjen dette Land, kom i den meest stormende Periode tilbage til Paris og blev paa nogen Tid heftet. Efterat han igjen havde erholdt sin Frihed, lod han sin Ægteskabsskilsmisse bekjendtgjøre og giftede sig ei siden. I Aaret 1795 omtalte Conventet hans Art défensif supérieur à l'art offensif paa en hæderfuld Maade og tilstod ham Opmuntringer. I Aaret 1796 skeedte det Samme ved de Femhundredes Raad med Hensyn til hans Værker. Han døde 1802 efterat han kort i Forveien i Institutet havde forelæst en Mémoire sur les affûs de la marine. Han har og skrevet Réflexions sur le siége de Saint-Jean d'Acre. Foruden de forskjellige Memoirer eller Correspondance avec les généraux et les ministres depuis 1757 jusqu'en 1761, et stort Værk over den perpendikulere Befæstning og hans art defensif har Montalembert ogsaa efterladt nogle smaae Comoedier: La statue, La bergère de Qualité, La Bohemienne, videre Fortællinger og Chansons, der forraade en munter Phantasie.

Montblanc i Savoyen, sydostligt for Chamouni, er det høieste blandt alle europæiske Bjerge, da det hæver sig 14,676 Fod over det middellandske Havs Flade. Siden Aaret 1760 da Saussure satte en Priis paa at finde en Vei opad Montblanc, gjordes mange forgjeves Forsøg. Først 1786 lykkedes det Dr. Pacard og Jacques Bolma; næste Aar besteeg Saussure den selv og anstillede adskillige Jagttagelser; nogle Andre have fulgt ham, imidlertid ere Vanskelighederne uhyre.

Den høieste Top af Montblanc er en smal Ryg, omtrent sex Fod bred, steil afskaaren mod Norden, men mindre mod Syden og kaldes i Savoyen Dos de Dromédare.

Montecuculi (Raimund af) født i det Modenesiske 1608 af anseete Forældre, gjorde i Førstningen Tjeneste som gemeen Soldat under sin Onkel Ernst Montecuculi, som commanderede Keiserens Artillerie, og kom først til Commando, efterat han havde gjennemgaaet alle Militærgrader; den første glimrende Vaabendaad udførte han i Aaret 1644. I Spidsen af 2000 Ryttere overfaldt han ved en Jilmarsch 10000 Svenske og fratog dem deres Bagage og deres Artillerie. Banner ilede til paa Efterretningen om denne Begivenhed, angreb Seierherren og tog ham til Fange. Montecuculi benyttede Roligheden under sit toaarige Fangenskab, til at berige sine Kundskaber ved vedholdende Studium. Neppe havde han igjen erholdt sin Frihed før han hevnede sig ved General Wrangels Nederlag i Böhmen, hvor denne General faldt. Efter den westphalske Fred gik Montecuculi til Sverrig og derfra til Modena, hvor han bivaanede Hertugens Formæling. Denne Fest betegnedes ved en for ham høist sørgelig Begivenhed. Han havde det Uheld i en Carousel at dræbe sin Ven, Grev Manzani. Keiseren bandt ham 1657 gandske til sin Tjeneste ved Titel af Generaladjutant. Han blev sendt Johan Casimir af Polen til Hjelp mod den siebenbürgske Fyrste Ragotzki og de Svenske, og slog Siebenbürgerne samt fratog de Svenske Staden Crakau. Da Kong Carl Gustav af Sverrig derpaa havde vendt sine Vaaben mod Danmark, var Montecuculi saa heldig at fravinde Angriberen adskillige Fordele. Freden, som fulgte paa hans Seire, lod ham dog ei længe ledig. Ragotzkis Overvinder blev dennes Beskytter imod Tyrkerne. Han tvang dem til at forlade Siebenbürgen og tilintetgjorde ved en viis Langsomhed alle en frygtelig Armees Foretagender, indtil de Franskes Ankomst, der hjalp ham til at vinde den store Seier ved St. Gothard 1664. Denne Seier førte til Fred, og Montecuculi blev belønnet med Præ-

sidentpladsen i det keiserlige Krigsraad. Da Krigen mellem Frankerig og det tydske Rige nogen Tid derpaa var udbrudt, traadde Montecuculi 1673 i Spidsen af Tropperne, der skulde modsætte sig de Franskes Fremtrængen. Indtagelsen af Bonn og hans Armees Forening med Prindsen af Oraniens, trods Turenne og Condé, erhvervede ham stor Berømmelse og standsede Ludvig 14des Fremskridt. Men fratog ham desuagtet Commandoen det følgende Aar, men 1675 erholdt han den igjen, for at byde Turenne Spidsen ved Rhinen. Montecuculi var alene en værdig Modstander af hiin store Feldtherre. Begge, siger en berømt Historieskriver, havde gjort Krigen til en Kunst. De anvendte fire Maaneder paa at følge og iagttage hverandre. Enhver dømte om det, hans Modstander vilde gjøre i hans Sted; og saaledes bedroge de sig aldrig. Den Ene modsatte den Anden Taalmodighed, List og Virksomhed. Mestrene i Kunsten beundrede begge Heltenes aandrige og dybe Manoevrer, uden at see, hvorhen de vilde føre, da en Kanonkugle dræbte den franske Feldtherre og saaledes blottede en glimrende Skueplads. I Brevet til Keiseren, hvori Montecuculi omtaler sin store Medbeilers Død, lægger an til, at han ei kan andet end beklage en Mands Tab, der geraadede Menneskeheden til saa stor Ære. Disse Ord havde han flere Gange gjentaget paa Efterretningen om Turennes Død. Kun Prindsen af Condé var istand til at gjøre Montecuculi den Overlægenhed stridig, som Turennes Død gav ham. I Begyndelsen leed vel denne Fyrste noget Tab ved Rhinen, men snart standsede han den keiserlige Feldtherre, der betragtede dette sidste Feldttog, som det berømmeligste i sit Liv, ei fordi han havde seiret, men fordi han ei var overvunden. Forsvarskrigen, sagde han, fordrer mere Kundskab, mere Forsigtighed end Angrebskrigen; den mindste Feil er her dødelig og Uheld forøges ved Frygten, der er det Ondes Mikroskop. Montecuculi tilbragte Resten af sine Dage ved det keiserlige Hof i Omgang med Lærde. Han beskyttede Videnskaberne og bidrog til at et Akademie stiftedes for Naturforskningen. Han døde i Linz 1680. Montecuculi forstod ei alene at føre Krig,

men og at skrive meget vel derover. Hans Memoirer, som han skrev paa Italiensk ere det samme for den Militære, som Aristoteles's Aphorismer ere for Lægen. Der gives faa Værker, hvis Studium er saa nyttigt. Han er baade lærd og grundig, kort og tydelig.

Montemayor (George) en berømt castiliansk Digter, var født i Monte-Mayor, hvoraf han tog sit Navn. Denne Stad ligger i Kongeriget Portugal i Provindsen Beira. Hans Fødeaar er ei bestemt, man sætter det sædvanligt til 1520. Montemayor havde Studier Intet at takke, men han blev tildeels holdt skadesløs derfor ved sit medførte Genie. Han forstod adskillige levende Sprog fuldkomment og oversatte dem med ligesaa megen Lethed som Fuldkommenhed. I sin Ungdom betraadde han den militære Løbebane, skjøndt hans Tilbøielighed ene hendrog ham til Musik og Poesie. Derpaa begav han sig til Castilien, og lod sig blottet for alle andre Erhvervelsesmidler, optage som Musikus i det Capel, der ledsagede Philip 2den paa hans Reise til Tydskland, Italien og Nederlandene. Efter sin Tilbagekomst synes han at have levet i Leon: her digtede han sin Diana. Dronningen Catharina, en Søster til Carl 6te og dette Riges Regentinde, kaldte Digteren til sig og tildeelte ham en meget hæderfuld Post ved sit Hof. Han døde tidligt, thi af en Elegie digtet af Francesco Marcos Dorantes, hvilken findes i alle Udgaver af Diana, seer man at han endte sin Løbebane 1562. Skjøndt en Portugiser af Fødsel nævnes dog Montemayor i den spanske Literatur, da han skrev i det castilianske Sprog. Han var Opfinder af Hyrderomanen hos Spanierne ved sin Diana, et Værk, der har gjort hans Navn udødeligt. Cervantes den gyldigste Bedømmer af Digterværker, kalder Diana det skjønneste Mønster i sit Slags. Desuden besidde vi en Digtsamling af Montemayor og Troubadouren Ausias Marchs Værker.

Montenegriner er Navnet paa Beboerne af Bjerget **Monte negro** (i Landssproget Tschernagora), som

udgjør Grændsen imellem Albanien og Dalmatien og strækker sig fra Antivari langs Kysten indtil Bosnien. De kunne stille 30 til 40000 vaabendygtige Mænd i Marken, tale det slavoniske Sprog og bekjende sig til den græske Religion. Deres Patriarch staaer i stor Anseelse hos dem og selv i den russiske Kirke. Iøvrigt ere de meget vilde og røverske, tilføie Tyrkerne hyppigen Skade ved uformodede Indfald, og have, formedelst deres Lands naturlige Fasthed aldrig kunnet undertvinges. Imidlertid staae de nu dog deels under østerrigsk, deels under tyrkisk Overherredomme. I Aaret 1767 fremtraadde en Eventyrer Steffano Piccolo op iblandt dem, udgav sig for den russiske Keiser Peter 3die og stiftede en Opstand, der kun blev dæmpet med megen Møie og efter stor Blodsudgydelse.

Montenotte, i det forrige Departement af samme Navn, hvilket dannedes 1805 af den vestlige Deel af det Genuesiske, af Distriktet Ceva og Distriktet Acqui, er bleven bekjendt i Krigshistorien for 1796. Østerrigerne under Beaulieu havde den 11te April angrebet de Franske under Bonaparte; Seieren var bleven uafgjort. Men næste Morgen fornyedes Kampen; Bonaparte, der ledsagedes af Massena og Berthier, faldt Østerrigerne i Ryggen og Flanken og tilfægtede sig Seieren efter den meest haardnakkede Modstand.

Montesquieu (Charles de Secondat, Baron de la Brède og de), af en fornem Familie i Guienne, var født 1689 paa Slottet Brède ved Bourdeaux. Tidligt udviklede hans philosophiske Aand sig. Allerede i en Alder af 20 Aar samlede han Materialier til sin Esprit des loix. En Onkel, som var Præsident ved Parlamentet i Bourdeaux, efterlod Ynglingen sin Formue og sit Embede. I Aaret 1721 fremtraadde han først offentligt med sine Lettres persanes, som han havde begyndt paa Landet, og fuldført i de Timer, han havde tilovers fra sine Embedsforretninger. Dette med Skinnet af Lethed grundige Værk forkyndte alerede en udmærket Skribent. Han leverer deri det meest levende

og sande Malerie af de franske Sæder; med let og kjek Pensel skildrer han Latterligheder, Fordomme og Laster og forstaaer at give Alt en original Characteer. Imidlertid ere ei alle Breve af lige Værd; man kan og bebreide Forfatteren nogle Paradoxer og alt for drøie Satirer over Ludvig 14de og hans Regjering. Disse Breve aabnede det franske Akademie for Montesquieu, omendskjøndt selv dette Institut var bleven lidet skaanet deri, og selv Cardinal Fleury, der fortrød paa Persernes Spotterier over den christelige Religion, modsatte sig hans Optagelse. Den Tale han holdt ved sin Indtrædelse, var kort, men kraftig og ideerig. Den Hensigt, Montesquieu havde, i sin Esprit des loix at skildre Nationerne, nødte ham til at studere dem grundigt. Han besøgte derfor Tydskland, Ungarn, Italien, Schweiz og Holland og opholdt sig henved to Aar i England. Resultatet af hans Iagttagelser var, at Tydskland var beqvemt til at reise i, Italien til at opholde sig i, England til at tænke i, og Frankerig til at leve i. Efter sin Tilbagekomst til sit Fædreneland lagde han den sidste Haand paa sit Værk: Sur la cause de la grandeur et de la décadence des Romains. Meget fine Bemærkninger og træffende Skildringer gave denne ofte behandlede Gjenstand Nyhedens Værd. Forfatteren finder Aarsagerne til Romernes Storhed i Kjerligheden til Arbeide og til Fædrenelandet; i Militærdisciplinens Strenghed; i den Grundsætning kun at slutte Fred efter tilfægtede Seire. Aarsagerne til deres Forfald finder han ved Rigets Forøgelse deri, at man tilstod saa mange Nationer Borgerret, i den ved Asiens Luxus frembragte Sædersfordærvelse; i Sullas Proscriptioner; i den Nødvendighed, hvori Romerne vare at forandre Grundsætninger med Regjeringen; i den Række af Uhyrer, der regjerede næsten uafbrudt fra Tiberius indtil Constantin; endeligt i Residensens Forflyttelse og Rigets Deling. Den mandige Aand, der viser sig i dette Værk, aabenbarer sig endnu meer hans Esprit des loix, der udkom 1748. I dette Værk, der mere er Nationernes end Lovenes Aand, antager Forfatteren tre Slags Regjeringsform; den republikanske,

monarchiske og despotiske, og viser at Lovene maa passe til enhver af disse Formers Natur og Grundsætninger. Denne Inddeling er af stor Vigtighed og leder Forfatteren paa en stor Mængde Folgeslutninger. Stilen er kraftig uden altid at være nøiagtig. Træffende Billeder, aandrig Spog, lidet bekjendte, lærerige og underholdende Kjendsgjerninger gjøre Værkets Lectüre behagelig. Man kan kalde dette Værk Folkerettens Lovbog og dets Forfatter Menneskeslægtens Lovgiver. Man føler, at det er udsprunget af et frit, Menneskeslægten med Kjerlighed omfattende Hjerte. Med Hensyn til dette Sindelaug har man tilgivet Montesquieu, at han istedet for blot at resonnere, har villet henføre alt til System, at han har tilskrevet Clima og physiske Aarsager alt for megen Indflydelse fremfor de moralske, at han har leveret et uregelmæssigt Heelt, og alt for ofte sluttet fra det Enkelte til det Almindelige. Man var utilfreds med i dette Mesterværk at finde for lange Digressioner om Lehnslovene, Vidnesbyrd af utilforladelige Reisende, Paradoxer istedet for Sandheder, Spøg istedet for Reflexioner. Man har bebreidet ham Mangel paa Sammenhæng og undertiden skruede og søgte Vendinger. Men, om han end ei stedse tilfredsstiller Grammatikerne, giver han dog altid Philosopherne noget at tænke over. Ingen har tænkt dybere end Montesquieu over Staternes Natur, Principier, Sæder, Clima, Omfang, Magt og eiendommelige Characteer, over de gode og slette Love, over Virkningerne af Straffe og Belønninger, over Religion, Opdragelse og Handel. Ikke desto mindre manglede det ei paa strenge Critiker: een af disse af Abbed Bonnaire besvarede han med sin Défense de l'esprit des loix. Kummer over disse Angreb, men endnu mere den Levemaade, han var nødt til at føre paa sit Standpunkt, forstyrrede lidt efter lidt hans Sundhed og medførte en Brystsygdom, hvoraf han døde 1755 i en Alder af 66 Aar. Hans Død vakte den almindeligste Deeltagelse, thi han blev ei alene agtet for sit Genie, men og elsket for sine personlige Egenskaber. Omendskjøndt han af Naturen var oekonomisk forstod han dog tillige at være høimodig. Den velgjørende Handling, han ud-

øvede i Marseille, da han gav en ung Skipper sin Børs og anviste ham en Sum til at løskjøbe hans Fader, der var falden i Corsarernes Hænder, er bleven bekjendtgjort i Aviserne og har givet Anledning til Skuespillet Le bienfait anonyme. Hans Blidhed, Munterhed og Artighed var altid eens; hans Underholdning let, lærerig og underholdende. Da han aldrig vilde glimre og ei havde aflagt den gasconske Dialect forekom han mere aandrig i sine Skrifter end i Samtale. — Man har efter hans Død i London udgivet en Samling af hans Værker i tre Quartbind 1759; i Aaret 1788 udkom en meget god Udgave i fem Octavbind, hvormed man maa forbinde det i Aaret 1798 udkomne Bind af af hans Oeuvres posthumes. De fuldstændigste Udgaver ere: Baseler-Udgaven fra 1799 i 8 Bind og Pariser-Udgaven fra 1796 i 5 Bind. Der findes blandt Montesquieus Skrifter nogle Værker, hvorom ei forhen er talt f. Ex. Temple de Gnide, et Slags Digt i Prosa, der vel gjorde Lykke, da det kom ud, men i Grunden kun er en med interessante Træk gjennemvævet almindelig Sætning (locus communis). La Harpes Critik er haard men retfærdig. En Ludvig XItes Historie, som Montesquieu havde forfattet, tabtes derved, at Forfatteren opbrændte den af en Feiltagelse. Af hans Lettres familières, som udkom 1767, skjenke nogle en interessant Lectüre.

Montezuma var Regent (Keiser) i Mexico, da Cortes 1518 gjorde et Indfald i dette Rige. Hine krigerske Dyr, paa hvilke nogle af Spanerne reed, hiin kunstige Torden, der frembragtes mellem deres Hænder og dræbte i lang Frastand, hine Træe-Slotte, som de havde bragt over Havet, det Jern, hvori de vare klædte: Alt dette var Mexikanerne saa uforklarlige Under, at Cortes med sin lille Hær trængte lige ind i Staden Mexico og der blev modtagen af Montezuma som Herre og af Indvaanerne som en Gud. Lidt efter lidt opdagede man dog de Fremmedes menneskelige Natur. Montezuma, der ei kunde blive af med dem med Magt, søgte ved Venskabsbeviisninger at gjøre dem sikkre i Mexico, medens han

ponsede paa deres Undergang. En Afdeling af Spanier var i Vera Cruz. Een af Keiserens Feldtherrer, der havde hemmelig Befaling dertil, angreb dem og dræbte tre eller fire Spanier, skjøndt han blev slagen tilbage. Eet af deres Hoveder, der blev sendt til Montezuma overbeviste ham om Spaniernes Dødelighed. Paa Efterretningen derom ilede Cortes med 50 Spaniere til Keiseren og bevægede ham ved Smigrerier og Trudsler at begive sig til hans Bolig. Han lod ham lægge i Lænker og tvang ham til at erkjende Carl 5tes Overherredømme. Til Tegn paa sin Underdanighed gav Montezuma en Tribut af 600000 Mark reent Guld. Men snart blev han et Offer for sin Eftergivenhed. Mexikanerne, der oprørtes over deres Keisers Fangenskab, gjorde et Angreb paa de Spanskes Quarteer. Montezuma vilde vise sig for sit Folk for at stille Oprøret. Men Mexikanerne, der i Montezuma blot saae en Slave af Spanierne, hilsede ham med en Steenregn. Han blev saaret, men bortført og forbunden af Spanierne. Intet kunde nu trøste ham over den ham af hans Undersaatter tilføiede Beskjemmelse, han rev Forbindingen af og døde 1520. Han efterlod to Sønner og tre Døttre, som antoge den christelige Religion. Den ældste fik af Keiser Carl 5te Titelen: Greve af Montezuma.

Montfaucon (Bernard de) var født 1655 paa Slottet Soulage i Languedoc og traadde som Cadet i Regimentet Perpignan. Men, efter sine Forældres Død, trak han sig tilbage fra Verden og blev 1675 Benedictinermunk i Congregationen i Saint Maur. Hans Talenter erhvervede ham snart et berømt Navn, saavel i sin Orden som i hele Europa. Med lige Iver omfattede han Philosophie, Theologie, bibelsk- og Profanhistorie, gammel og nye Literatur, døde og levende Sprog. I Aaret 1698 gjorde han en Reise til Italien, for at benytte de derværende Bibliotheker og undersøge de gamle Haandskrifter, der kunde være ham til Nytte ved hans Arbeider. Længst opholdt han sig i Rom. Pave Innocens XII og de fornemste Prælater modtoge ham med Udmærkelse. Efterat Montfaucon havde fuld-

endt sine Efterforskninger og 1701 var vendt tilbage til Paris udgav han der sit Diarium italicum, hvori han leverer en nøiagtig Beskrivelse over adskillige gamle Mindesmærker og Efterretning om mange hidtil ubekjendte, græske og latinske Haandskrifter. Han sysselsatte sig uafladeligt til sin Død, som indtraf 1741, med lærde Arbeider. Faa Lærde kunne sættes ved Siden af ham i Flid og Frugtbarhed. Antallet af hans Værker i Folio stiger til 44 Bind. Her nævnes blot nogle af hans vigtigste Skrifter: 1) Analecta græca i Fællesskab med Pruget og Lopin; 2) Palæographia græca, et fortræffeligt Værk; 3) L'antiquité expliquée (paa Latin og Fransk). Dette Værk, der med Supplementer bestaaer af 15 Foliobind og indeholder henved 1200 Kobberplader, hvorpaa 30 til 40000 Figurer ere afbildede, bærer rigtigt nok Spor af den Flygtighed, hvormed det er samlet; imidlertid indeholder det en Mængde Ting, som man forgjeves vilde søge andensteds og citeres stedse af Lærde; 4) en Udgave af Johannes Chrysostomus, saavelsom af den hellige Anastasius. — Montfaucon har skrevet for meget til stedse at give sin Stiil den tilbørlige Reenhed og Elegans; man maa mere betragte ham som Lærd. I denne Egenskab har han de meest afgjorde og varige Fortjenester.

Montgelas (Maximilian Joseph, Greve af), een af Tydsklands største Statsmænd, er født i München 1759. Hans Fader var churfyrstelig bayersk General og hans Forfædre (kaldte Garnerin, Herrer af Thuiller, Friherrer af Montgelas) nedstammede fra Savoyen. Efterat have faaet en hensigtsmæssig huuslig Opdragelse og en fordeelagtig Gymnasial-Underviisning i München, hvorved hans Talenter heldigt udvikledes, reisde han til Frankerig for der at lægge sig efter de høiere Studier. Han berigede sig med Kundskaber i alle Retsvidenskabens Fag, fornemmelig ved Historiens Studium, i hvis Helligdom han blev indført ved den lærde Professor Koch i Strasburg, hvis Omgang og Underviisning han rigeligen nød. Efterat have fuldført sine akadamiske Studi-

er, erholdt Montgelas i Aaret 1777 en Hofraadsplads i München; 1779 blev han churfyrstelig Kammerer og Bogcensurraad, og, da han 1785 forlod München, begav han sig til Zweibrücken, hvor den da regjerende Hertug Carl den 2den ansatte ham som Hofcavaleer ved sit Hof. Efter denne Fyrstes Død fulgde hans Broder Maximilian Joseph ham i Regjeringen, og denne havde alerede i Forveien taget Montgelas i sin Tjeneste. Her fik den unge virksomme Mand den fornøiskede Leilighed strax i Begyndelsen at vise Hertugen, der dengang var i en ubehagelig Stilling formedelst de Franskes Mellemkomst i hans Arv vigtige Tjenester ved sine dybe Indsigter, sin Eindighed i Forretninger og sine kloge Raad, saa meget mere da Abbed Salabert og Geheimeraad von Cetto ei vare længer ved det hertugelige Hof. Kort efter Churfyrst Carl Theodors Død 1799 fulgte Montgelas sin Herre til München, og blev udnævnt til Minister for de udenlandske Sager. Fra denne Tid viser Montgelas sig som sin Regents troe, vise Raadgiver i alle Statens vigtige Anliggender: i Aaret 1802 blev han udnævnt til churfyrstelig Commissar ved Maltheserordenens Underhandlinger med Rusland og beordredes samme Aar til den pfalzneuburgske Landdag, 1803 overdrog man ham den concentrerede Finansforvaltning i de churfyrstelige Stater og 1804 og 1807 Comission at slutte en Convention med Østerrig om frit at trække Pensioner, 1806 blev han Minister for det Indre og derpaa kongelig Befuldmægtiget til at slutte en Tractat mellem Kongeriget Bayern og Italien for at fastsætte en Militærlinie i det italienske Tyrol som Grændse for Kongeriget Italien, deelt og derpaa i flere Commissioner og blev 1809 udnævnt til Minister for Finanserne efter Friherre von Hompeschs Død. Til Belønning for hans Fortjenester af Bayern blev han 1810 ophøiet i Grevestanden. Alerede i Forveien var han udnævnt til Storkors og Storkantsler af den hellige Hubertus's og den bayerske Krones Orden, til Æres-Storkors af den hellige Johanniterorden, til Storkors af den franske Æreslegion og den kongelig sachsiske Kronorden og Storcommandant af den westphalske Krones Orden. I Aarene 1809-1812 har Kongen givet ham

Beviser paa sin Fortrolighed ved at tilstaae ham uindskrænket Fuldmagt i Forretningernes Førelse i sin egen Fraværelse. Montgelas har aldrig raadet sin Herre noget, som streed imod Pligt eller Ære; han har aldrig villet mindre end det Fuldkomne, han er nedladende og forekommende imod Enhver, der vender sig til ham med Bønner eller Klager, og, skjøndt han flere Gange er bleven krænket ved Andrees giftige Misundelse, viser han sig dog stedse uden Hevnelyst, skaansom, eftergivende og høimodig endog mod uværdige Fiender. Enhver kan faae ham i Tale, om Sommeren paa hans Landsted i Bogenhausen, en Landsbye tæt ved München, og om Vinteren i Hovedstaden om Morgenen og efter Taffelet, naar han vil indfinde sig paa de bestemte Tider. Desuden har han bestemt to Audiensdage ugentligt i Residensen, og søger dagligt Leilighed til at tale med de fortrinligste Statsembedsmænd, som han seer ved sit Bord eller i sit Selskab, om Statens Anliggender.

Montgolfier (Jacqes-Etienne), berømt ved Aérostatens Opfindelse, var født 1747 i Annonay i Vivarais, hvor hans Fader, der døde 1793 eiede en anseelig Papiirfabrik. Han lagde sig tidligt efter Mathematik, Mechanik, Physik og Chemie. Han drev tilligemed sin Broder Joseph sit Papiirmanufactur, der snart udmærkede sig ved fortrinligt Arbeide, især ved Opfindelsen af Velinpapiret. Den første Idee til en Luftmaskine skal et Tilfælde have givet ham. Efter Nogle bemærkede han, at et over en Caffekop lagt Papiirdække blev drevet i Veiret. Efter Andre var det en Fruentimmerkjole, som Montgolfier havde lagt paa en til Linnedtørren brugelig Kurv og som, ved den af Heden fortyndede Luft, blev hævet til Loftet i Værelset. Andre igjen paastaae, at Betragtninger over Røgens og Skyernes Opstigen har bragt ham derpaa. Hvordan det nu forholder sig, saa gjorde han sine første Forsøg 1782 med Balloner af graat Papiir, hvilke lidt efter bragte ham til den fuldkomne Opdagelse af det under Navnet Montgolfiere bekjendte Luftskib (See Art. Aérostat). Hans 1783 i

Paris med den første store Montgolfiere lykkeligt anstillede Experiment skaffede ham Optagelse i Videnskabernes Akademie, en Pension paa 2000 Livres og St. Michaelsordenen, og overalt hørte man Navnet Montgolfier. Han døde 1799. Hans Broder Joseph Montgolfier, født i Annonay 1740, gik ham virksom tilhaande ved denne Opdagelse. Han var ligeledes en god Mechaniker og har gjort sig bekjendt ved adskillige egne Opfindelser, hvoriblandt især Vandskruen (belier hydraulique), som hæver Vandet indtil 60 Fod, samt flere Midler til Papirets Forbedring. Man har tre Skrifter af ham om den aérostatiske Maskine og om Luftreiser. Han udmærkede sig ved sin ingen Fare agtende Menneskekjerlighed, Koldblodighed og Legemsstyrke, som ved sine Aandsfortrin, begav sig, da Revolutionsstormene forstyrrede hans Forretning, til Paris, oppebiede fredeligt Ordens Tilbagevenden, og fandt i Paris den tilbørlige Belønning for sine Fortjenester, da man ansatte ham ved Bureauet for Kunster og Manufacturer, videre som Administrator ved Kunst- og Industrieconservatorium og udnævnte ham til Medlem af Institutet og Æreslegionen. Han døde 1810.

Montgommery (Gabriel, Greve af), berømt af sin Tapperhed og sine skjønne Handlinger, — men endnu meer af sin Ulykke. Han blev i sin Ungdom den uskyldige Aarsag til Henrik 2dens Død. Denne Fyrste havde i en Turnering den 26de Juni 1559, der blev givet i Anledning af hans Datter Elisabeths Formæling med Kong Philip 2den af Spanien, alerede brækket flere Landser da han vilde gjøre det samme endnu engang med den unge Montgommery, dengang Lieutenant i den skotske Garde. Som om han havde en ond Anelse, vægrede Montgommery sig flere Gange, og gav først efter, da Kongen blev vred. Hans Landse traf saa heftigt paa Kongens Visir og denne sprang op og den tilbageprallende Landse traf Kongen i Øiet. Kongen døde efter elleve Dages Forløb, men forbød, i mindste Maade at forurolige Montgommery for dette Forfalds Skyld. Denne trak sig tilbage til sine Godser i Normandie, gik siden

paa Reiser og kom under de første borgerlige Krige tilbage til Frankerig, hvor han fremstod som en af Protestanternes Høvdinge. Han forsvarede med høit Mod Staden Rouen imod den kongelige Armee 1562. Da Staden endeligt blev tagen ved Storm, kastede han sig paa en Galley og flygtede lykkeligt til Havre. I Aaret 1569 blev han sendt til Bearn, som de Catholske under Terrides næsten gandske havde fravendt Dronningen af Navarra. Han fuldførte sit Hverv med saadan Hurtighed, at de protestantiske og catholske Skribentere roste ham ligemeget derfor. Paa Bartholomæusnattens Tid (24de Aug. 1572) var Montgommery i Paris og boede i Forstaden St. Germain. Han blev tidligt nok advaret til at kunne svinge sig paa Hesten og redde sig tilligemed nogle andre hos ham boende Adelsmænd. Hans Hests Hurtighed sikkrede ham; han tilbagelaade 30 Timer i eet Ridt, begav sig til Jersey og derfra med sin Familie til England. Næste Aar førte han en betydelig Flaade, som han selv tildeels havde udrustet, Rochelle til Undsætning, da det beleiredes af Catholikerne. Men uden at have udrettet noget forlod han Rheden for at plyndre Belleisle paa Bretagnes Kyster. Han vendte derpaa tilbage til England. Da man igjen greb til Vaaben 1573 gik Montgommery, som dengang var paa Jersey, til Normandiet og forbandt sig med den protestantiske Adel i denne Provinds. Han var i St. Lo, da Matignon, Generallieutenant i Nedre Normandie pludseligt viste sig og beleirede Staden. Efterat Beleiringen havde varet 14 Dage, benyttede Montgommery Nattens Mørke til at sprænge og gjennembryde de fiendtlige Poster med 60 til 80 Ryttere. Han udkom uden at have tabt een Mand og naaede den 7de Mai 1574 Domfront med 20 Ryttere. Medens han her samlede Kræfter tilførte nogle Adelsmænd ham endnu 40 Mand. Matignon var imidlertid ogsaa brudt op med en Deel af sit Rytterie og ankom den 9de tidligt fra Domfront. Han angreb strax den aabne Stad fra alle Sider og nødte Montgommery til at kaste sig med omtrent 150 Mand i Slottet. Her udholdt han en rasende Storm; man saae ham søge Døden og kjempe som en Løve i Breschen, men, da han

lille Hob dagligt svandt mere, saae han sig nødt til at capitulere den 27de Mai. Catharina af Medicis, som var Regentinde efter Carl 9des Død, gav Ordre at bringe ham til Paris. Her blev han sat i det Conciergeriets Taarn, som fører hans Navn. Commissarier nedsattes for at anlægge Proces imod ham. De fordømte ham til Døden, og denne Dom blev fuldført paa Grevepladsen den 26 Juni 1574. Montgommery opførte sig herved med en Fatning, der sømmede sig en Helt. Han tiltalte Tilskuerne, hilste sin Ven Fervaques, som han saae blandt Mængden, og modtog Dødshugget med ubundne Øine.

Monti (Vincenzo) født i det Ferrariske, levede længe i Rom som Sekreteer hos Prindsen Don Luigi Brasch i Onesti og blev siden Lærer i Veltalenheden og Digtekunsten ved det af Bonaparte nyorganiserede Universitet Pavia. Han er een af de meest energiske blandt vor Tids italienske Digtere. I Aaret 1787 udkom hos Bodoni en Samling af hans Digte, hvoraf de to første Bind indeholder blandede Poesier, for Størstedelen af det lyriske Slags og det tredie Sørgespillet Aristodemo, hvilket blev optaget med stort Bifald i Italien, omendskiøndt det med Undtagelse af en skiøn Diction ei har nogle fremstikkende Fortjenester. Hans Sørgespil Galeotto Manfredi behagede mindre. — To ældre Digtere af samme Navn, Giambattista (født 1688 og død 1766) og Giulio Monti (død 1747) maae ei blandes med ham.

Montmorency (Anne de) anden Søn af Guillaume de Montmorency, var født 1493. En værdig Arving af hine Forfædres Tapperhed, udmærkede han sig i Slaget ved Marignano 1515. I Aaret 1521 forsvarede han Staden Mezieres imod Carl 5tes Armee og nødte Greven af Nassau til paa en haanlig Maade at ophæve Beleiringen. Belønnet med den franske Marschalsstav fulgte han Frants 1ste til Italien og tog 1525 Deel i Slaget ved Pavia, som blev leveret imod hans Raad. De vigtige Tjenester, han herpaa gjorde Sta-

ten, bleve 1538 belønnede med Connetableværdigheden. Indbyggerne i Gent, der vare utilfredse med Carl 5tes Regjering, tilbøde sig at erkjende Frants 1ste som Konge, og Statsraadet var beredt til at modtage dette Forslag, da Montmorency modsatte sig, i det han viste, at man maatte holde den med Keiseren sluttede Vaabenstilstand, og at det var haanligt at ville benytte Undersaatters Opstand mod deres retmæssige Herrer. Nogen Tid derpaa faldt Connetablen i Unaade, fordi han havde raadet Frants 1ste at sætte Tillid til Carl 5tes Ord, da denne havde lovet een af Frantses Sønner Mailand. Under Henrik 2den erholdt Montmorency igjen sin hele Indflydelse. Han var samme værdig for sine dybe Kundskaber i Administrationen og sine store Synsmaader. Paa sin Dødsseng anbefalede Henrik 2den ham Riget og sine Børn. Connetablen tog i Aaret 1550 Boulonnais, i Aaret 1552 Metz. Toul og Verdun. Paa Catharinas Anstiftelse faldt han paa nye i Unaade, medens Prindserne af Lothringen vare blevne almægtige. Catharina hadede ham, fordi han havde raadet Henrik 2den at forskyde hende som ufrugtbar i de første Aar af deres Ægteskab, og fordi han havde yttret, at af alle Kongens Børn blot hans naturlige Datter Diana lignede ham. Da imidlertid hans Talenter gjorde ham uundværlig, kaldte man ham 1560 under Carl 9de igjen til Hoffet. Han forsonede sig med Guiserne og erklærede sig med Kraft imod Calvinisterne. I Aaret 1562 kom det til Slaget ved Dreux. Connetablen seirede, men blev tagen til Fange. Efterat han næste Aar havde erholdt sin Frihed fratog han Englænderne Havre de Grace. Da Krigen brød ud paa nye med Calvinisterne, og disse viste sig i Feldten under Prindsen af Condé, slog Montmorency dem den 10de Nov. 1567 ved Saint Denys. Pludseligt saae Seierherren det Corps, som han anførte, bragt i Uorden; han saae sig forladt af sine, der vare betagne af Skræk. Den ædelmodige Olding samlede sine Kræfter for i dette afgjørende Dieblik at ende sit lange Liv ved en Heltedaad. Han fik otte farlige Saar, mistede sin Hest og sønderbrød sin Kaarde i det han gjennemborede en calvinistisk Officier. En skotsk Adelsmand ved Navn

Stuart opfordrede ham til at overgive sig. „Jeg overgive mig," svarede Connetablen, „Du kjender mig vel ikke?" — „Fordi Jeg kjender dig," svarede Officieren, „giver Jeg dig dette," og trykkede med det samme sin Pistol af paa ham. Brantome forsikkrer, at han vendte sig mod Officieren, uagtet han var dødeligt saaret og slog ham Kaardeheftet i Ansigtet. Da hans Skriftefader vilde forberede ham til Døden sagde han: „Tænker du at Jeg har levet næsten 80 Aar med Ære for ei at forstaae at døe i et Qvarteer?" — Connetablen døde tre Dage derpaa i sit Hotel i Paris efterat han havde havt en lang Samtale med Kongen. Han var 74 Aar gammel og havde levet under fem Regjeringer. Man paastaaer at Dronningen i en munter Tone skal have sagt til nogle af sine Fortrolige. „Jeg skylder Himmelen paa denne Dag Tak for to store Forbindtligheder, den ene, at Connetablen har hevnet Frankerig, og den anden, at Fienderne have befriet det fra Connetablen." Saaledes døde denne berømte Feldtherre lige uforfærdet ved Hoffet og under Vaaben, udrustet med store Dyder og store Feil, uheldig men duelig, streng af Sindelaug, ubøielig, haardnakket, men redelig og høimodig. Læse og skrive havde han ei lært. Han havde været med i otte Slag og havde havt Overanførselen i de fire med mere Berømmelse end Lykke. Fuld af Iver for Religionen iagttog han sammes ubetydeligste Øvelser, men glemte derimod ofte dens helligste Forskrifter. Hans Liig blev stedet til Jorden i Paris med næsten kongelig Hæder; Legemet bragte man til hans Slot i Ecouen, men Hjertet til Coelestinerne i Paris, hvor ogsaa Henrik 2dens Hjerte gjemtes.

Montmorency de Damville (Henri I de), Hertug, Pair, Marschal og Connetable af Frankerig, Gouverneur af Languedoc etc., den Forriges Søn, udmærkede sig allerede i sin Faders Levetid under Navnet Damville. I Slaget ved Dreux 1562 tog han Prindsen af Condé til Fange og erhvervede sig paa denne Dag megen Berømmelse. I Aaret 1563 blev han Gouverneur i Languedoc og erholdt 3 Aar efter Marschalsstaven. I Aaret 1567 blev han fangen i Slaget i St. Denys. Da han

var falden i Unaade hos Dronning Catharina af Medicis, søgte han Tilflugt hos Hertugen af Savoyen og satte sig i Spidsen for de Misfornøiede, der ødelagde Languedoc under Henrik 3die. Han blev Hovedmand for Politikerne, som man kaldte de misfornøiede Catholske, der under Paaskud af at standse Kjetteriets Fremskridt og Regjeringens Misbrug, søgte at erholde Embeder og Pensioner af Hoffet. Montmorency viste sig som Souverain i sit Gouvernement; han afgjorde Krig og Fred med Hugonotterne. Da Henrik 4de havde besteget Thronen, underkastede han sig, modtog Connetablesværdet og døde i Agde 1614.

Montmorency (Henri II, Hertug af), en Søn af den foregaaende og mere berømt end sin Fader, blev født 1795 og udnævntes i sit 18de Aar til Admiral af Frankerig; Efterat han havde slaaet Calvinisterne i Languedoc og frataget dem adskillige faste Pladse, beleirede han dem til Søes paa Øen Rhe, som de havde bemægtiget sig og som han igjen fratog dem. I Aaret 1628 erholdt han en betydelig Fordeel over Hertugen af Rohan, Hugonotternes Anfører. Da Montmorency nogen Tid derpaa blev sendt til Piemont som Lieutenant General, angreb han Spanierne under Fyrst Doria og slog dem paa Flugten, omendskjøndt de vare ham overlægne i Antal. „Jeg har lært af mine Forfædres Historie," ytrede han engang, „at det hæderligste Liv er det, som ender med at vinde et Slag, og at Mennesket maa søge at give det saa megen Glands som muligt, da det kun er af kort Varighed." Paa denne Seier fulgte Ophævelsen af Beleiringen for Casal; hans Løn var Marschalsstaven. Hans Lykke hævede hans Mod, han smigrede sig med at kunne byde Richelieus Magt Trods. Gaston af Orleans, der var ligesaa utilfreds med Cardinalen, begav sig til Montmorency til Languedoc, hvilken Provinds blev Krigens Skueplads. Kongen sendte Marschallerne La Force og Schomberg ud imod Rebellerne. Begge Partier stødte paa hverandre ved Castelnaudary; Montmorency der saae sine Folk ei fægte tilbørligt, styrtede sig midt ind i de kongelige Batailloner, blev slagen

og tagen til Fange. Hele Frankerig, der erindrede sig hans Tjenester, hans Dyder og hans Triumpher, forlangte at Lovenes Strenghed skulde formildes til hans Fordeel; men Richelieu havde uigjenkaldelig besluttet at give Exempel ved at lade afstraffe den smukkeste, eiskværdigste, tappreste og meest gavmilde Mand i Frankerig. Han lod anlægge Proces imod ham af Parlamentet i Toulouse og dette dømte ham til Døden. Kongen formildede Dommen saavidt, at Henrettelsen ei kunde skee offentligt, hvorpaa den gik for sig den 30te Oct. 1632 i Toulouse. Han udholdt Døden med Fatning; hans Skriftefader Arnour, der ledsagede ham paa Schaffottet, tilstod at disse Øieblikke vare ham lærerigere end hele hans Livs Betragtninger.

Montpellier ved Floden Lez, var fordum Hovedstaden i Nedre-Languedoc i Frankerig, nu Hovedstaden i Herault Departementet og Sædet for den 9de Militærdivisions commanderende General. Den ligger ved Skraaningerne af en Høi. Luften er reen og mild selv om Vinteren, dog foraarsager undertiden en fra Havet blæsende Vind tætte og kolde Taager, som ere meget besværlige og skadelige for Brystet. Bisskoppen, til hvis Dioces Departementerne Herault og Tarn hører, staaer under Erkebisskoppen af Toulouse. Indbyggernes Antal beløber sig til over 30000. Det berømte medicinske Universitet i denne Stad, Ludoviceum kaldet efter Ludvig af Anjou, skyder de fra Spanien fordrevne arabiske Læger sin Oprindelse. Det blev ophævet under Revolutionen og en Specialskole i Medicinen oprettet istedet. Det anatonomiske Theater og den botaniske Have ere seeværdige. Desuden er her et Lyceum og et 1706 oprettet Akademie for Videnskaberne og de skjønne Kunster. Domkirken indeholder adskillige udmærkede Malerier. Indbyggerne forfærdige megen og god Grønspaan, uldene Teppener og Barchent; de handle stærkt med Uld, Viin, Liqueurer og lugtende Vande. Læder- og Bomuldsmanufacturerne ere ligeledes af Vigtighed, saavelsom Uldentøitrykkerier.

ne. De herværende Vorblege ere meget udmærkede. Citadellet ligger paa en Høi.

Montpensier (Anne-Marie-Louise d'Orleans, mere bekjendt under Navnet Mademoiselle de) var en Datter af Gaston, Hertug af Orleans og blev født i Paris 1627. Hun lignede sin Fader, en besynderlig, heftig og rænkefuld Fyrste. I Frondens Krige tog hun Condés Partie og havde den Dristighed at lade Ludvig 14des Tropper beskyde fra Bastillen. Denne voldsomme Handling gjorde hende Kongen og Hoffet for stedse til Fiender, hvilke modsatte sig enhver Formæling, hun syntes om og derimod gjorde hende saadanne Forslag, som hun maatte afslaae. Endeligt besluttede hun i en Alder af 44 Aar at give sin Haand til en simpel Adelsmand, Greven af Lauzun. Hun erholdt Tilladelse dertil og medbragte ham en Formue af 20,000,000 Livres, fire Hertugdommer, Herskabet Dombes, Grevskabet Eu og Palais Luxembourg. Hun forbeholdt sig Intet, da den Idee smigrede hende, at hun gav sin Gemal mere end nogensinde en Monarch havde givet en Undersaat. Ægteskabscontracten var allerede sluttet, da Dronningen og Prindsen af Condé ved deres Forestillinger, hvor meget denne Forbindelse var den kongelige Families Fordele imod, bevægede Ludvig 14de til at tage den givne Befaling tilbage. — Herved nødtes hun til, hemmeligt at formæle sig med ham, men Lauzun, der havde tilladt sig Fornærmelser mod Mad. Montespan, som han tilskrev sin Modgang, blev kort derpaa ført til Pignerol, hvor han sad ti Aar fangen. Han erholdt sin Frihed kun paa den Betingelse, at hans Gemalinde aftraadde Herskabet Dombes og Grevskabet Eu til Hertugen af Maine. Hun kjøbte med dete Offer gjerne den Lykke at være forenet med sin Elskede; men selv denne Lykke var kun af kort Varighed. Lauzun saae i hende blot et heftigt, iversygt, endnu i sin Alder af ungdommelig Lidenskab brændende Fruentimmer; hun saae i ham en ubeskeden, utroe, utaknemmelig Mand, uden Ordholdenhed. Hans med hver Dag tiltagende Uforskammenhed forbittrede Prindsessen

saa meget, at hun endeligt forbød ham at komme for sine Øine. Hun tilbragte sine sidste Dage i Stilhed og døde 1693 lidet beklaget og snart forglemt. Man har Memoirer af hende, der indeholde mange interessante Details og ere skrevne i en temmelig reen Stiil. Den fuldstændigste Udgave er fra 1755 i 8 Smaabind. I denne Udgave indeholdes videre: 1) Recueil des lettres de Mademoiselle de Montpensier à Mad. de Motteville; 2) Les amours de Mademoiselle et du comte de Lauzun; 3) En Samling Portraiter, hvoriblandt Kongens og Dronningens samt mange andre Personers ved Hoffet; 4) To Romaner, La relation de l'isle imaginaire og La princesse de Paphlagonie.

Montroß eller Montrose (James Graham Greve og Hertug af) fortjener en Plads i Efterverdenens Erindring for sin Hengivenhed til sin Konge, den ulykkelige Carl 1ste og for sin Fædrenelandskjerlighed. Som Generalissimus og Vicekonge i Skotland fægtede han med Eftertryk mod Rebellerne i dette Rige. Han udmærkede sig i Slaget ved York, slog Cromwel flere Gange og saarede ham med egen Haand. Da Lykken havde forladt ham i England, gik han til Skotland, sammenbragte en Hær ved sine Penge og sin Anseelse, indtog 1644 Perth og Aberdeen, slog Greven af Argyle og gjorde sig til Herre af Edinburg. Da Carl havde taget sin Tilflugt til Skotterne og disse besluttede at udlevere ham, fik Montrose Befaling at nedlægge Vaaben. Han adlød uvillig og overlod Skotland til Partieraserie. Ude af Stand til at gavne England, gik han til Frankerig og derfra til Tydskland, hvor han som Rigsmarschal viste sit Mod i Spidsen af 12000 Mand. Kort derpaa kaldte Carl 2den, der vilde gjøre et Forsøg mod Skotland, ham tilbage og sendte ham derhen med et Corps af 14 til 15000 Mand. Montrose besatte Orkenøerne og gik i Land med 4000 Mand. Men han blev slagen og søgte at skjule sig forklædt som Bonde. Hunger tvang ham til at aabenbare sig for en Skotter ved Navn Brimm, der engang havde tjent under ham, og denne Elendige udleverede ham til General Lesley, der lod ham

bringe til Edinburg, domme til døde og ifølge denne Dom hænge den 21de Mai 1650 og Liget partere. Montrose viiste sig ligesaa stor i sin Ulykke som han havde viist sig i Lykken. Dommen sagde at hans fire Dele skulde heftes paa de fire Hovedstæders Porte. „Jeg vilde ønske, sagde han, at Jeg havde saa mange Dele, at de kunne heftes paa alle Europas Hovedstæders Porte til Tegn paa min Hengivenhed imod min Konge."

Montserrat, et høit Bjerg i Catalonien i Spanion, 12 Mile fra Barcelona, er mærkværdigt formedeist de paa samme anlagde Munkekloster og 13 Eremitboliger. Af disse har hvert sit lille Capel og en Have. Opgangen til dem er meget vanskelig, paa nogle Stæder endog lodret. Der gives en anden mere beqvem Vei, hvorpaa et blindt Muulæsel uden Driver ugentligt i 13 Kurve bringer Eremiterne de fornødne Levnetsmidler. Een af disse Eremitboliger, Jacobs-Eremitagen er saa kunstigt anlagt mellem to snævre Klippetinder, at man kan høre Kirkemusikken fra Klosterkirken, uagtet den er 3300 Skridt fra Klosteret, som den ligesom hænger ud over. Klosterkirken indeholder en uhyre Skat af Guld og Søiv, hvoriblandt 640 massive Sølvlampeter, mange Lysestager af Guld &c. Klosteret besøges dagligt af en stor Mængde Pillegrimme. Bjerget er omtrent ½ Miil høit, og 2½ Miil i Omkreds. Jesuiterordenens Stifter Ignatius Loyola er udgaaet fra Montserrats Kloster.

Monvel (Boutet de) berømt som Skuespiller og dramatisk Digter og Medlem af Institutets fjerde Classe, var født i Paris 1749; hans Fader var en liber berømt Skuespiller Den unge Boutet betraadde, forberedet ved en god Opdragelse og fortræffelig Underviisning, Skuepladsen under Navnet Monvel og fandt det Bifald, han fortjente. Han spillede sine Roller med en Sandhed og Energie, der frembragte de største Virkninger, skjøndt hans simple og naturlige Maneer blendede mindre. Han behagede ei mindre i Tragoedien

end i Comoedien; endnu i hans Alderdom beundrede man ham i Abbed de l'Epees Rolle. Som Digter fremkom han først paa Theatre François med Amant bourru. Les amours de Bayard og Clementine et Desormes fandt Bifald formedelst deres ædle og følelsesfulde Stiil. Med ei mindre Lykke arbeidede han for Theatre Italien nu l'Opera comique. — Les trois fermiers, Blaise et Babet, Alexis et Justine, Sargines, Crequi, Philippe et Georgette bleve ofte opførte og have holdt sig paa Theatret. Nogle Aar før Revolutionen forlod Monvel Frankerig, besøgte Rusland og derpaa Sverrig, hvor han ved en Velynders Anbefalinger blev ansat som kongelig Bibliothekar, vendte derpaa tilbage til Frankerig, betraadde her paa nye Skuepladsen og vakte den almindeligste Enthusiasmus. Men hans Hukommelse forlod ham i den Grad, at han engang i Augusts Rolle i Cinna maatte gaae bort uden at have sagt eet eneste Ord. Dette bevægede ham til at forlade Theatret, hvor han havde vundet Bifald i 40 Aar. Han døde i Februar 1812.

Moore (Sir John) en engelsk General var født 1760 i Glasgow, hvor hans Fader levede som Læge og Lærd. Efterat han havde nydt den første Underviisning og med sin Fader ledsaget den unge Hertug af Hamilton fra 1773 til 1778 paa Reiser, traadde han i det 15de Infanterieregiment og gjennemgik alle Grader til Generalmajor, hvortil han udnævntes 1798. Den første Leilighed til at udmærke sig fandt han, som Oberstlieutenant, i det middellandske Hav 1793. Efterat han havde tjent i Toulon, blev han tilligemed Major Køhler valgt til en hemmelig Sendelse til Corsika for at underhandle med Pascal Paoli om Øens Overgivelse til Englænderne. Ifølge disse Underhandlinger landede et engelsk Corps under General Dundas paa Corsika og ved dette befandt Oberstlieutenant Moore sig. Denne erobrede efter store Anstrængelser den befæstede Plads Fornelli og tog fort derpaa den meest afgjørende Deel i Stormen paa Calvi. Skjøndt farligt saaret i Hovedet trængte han i Spidsen af sine tappre Grenaderer ind i Calvi og blev offentligt

omarmet af General Stuart, den meest gyldige Bedømmer af krigersk Mod. Hele Øens Underkastelse var en Følge af disse lykkelige Foretagender; en General Consulta under Paolis Forsæde decreterede Øens Forening med England. Oberstlieutenant Moore blev derpaa umiddelbart udnævnt til Generaladjutant, men af ubekjendte Grunde paadrog han sig Vicekongen, Sir Gilbert Elliots Mishag, hvorved hans Tilbagekaldelse bevirkedes. Moore, som 1795 var befordret til Oberst ved Armeen og tillige var Oberstlieutenant i det 51de Regiment, gik derpaa til Vestindien med Expeditionen under Greven af Eglintouna. Armeen, der stod under Abercrombys Commando, ankom 1796 til Barbados og begyndte strax Operationerne. Moore blev udsendt for at erobre St. Lucie, hvilket han lykkeligt udførte. Efter sin Tilbagekomst til Europa blev han igjen ansat under den tappre Abercromby ved Expeditionen mod Holland. Moore havde mindre Leilighed til at udmærke sig ved denne Expedition, som aldeles mislykkedes. Imidlertid erobrede Bonaparte Ægypten. England sendte en talrig Hær under Abercromby for at fordrive de Franske fra dette Land. Moore, der kort i Forveien var bleven Generalmajor, befandt sig ved denne Hær. Han erholdt tillige det Hverv at begive sig til Storveziren til Jaffa, men vendte derfra tilbage med den Overbeviisning, at der ei var nogen Medvirkning at vente af den tyrkiske Hær. Den engelske Feldtherre besluttede derfor at handle alene og iværksatte Troppernes Landgang den 5te Marts 1801 ved Abukir. Moore commanderede Reserven og var neppe stegen i Land før han i Spidsen af sin Brigade med fældet Bajonet angreb de paa en Høi fordeelagtigt opstillede Franske og kastede dem tilbage til Alexandria. Han modtog derfor Overgeneralens offentlige Tak. I den blodige Fægtning den 21de Marts, hvori Abercromby faldt, maatte Moore med Reserven udholde Hovedangrebet og blev saaret, skjøndt ei farligt. Han kom sig tidligt nok til at tage Deel i Beleiringen af Cairo og de paafølgende Begivenheder indtil den franske Armees Capitulation, hvorpaa Valget traf ham at ledsage denne Armee til det Sted, hvor den skulde udskibes.

Efterat han derpaa havde tilbragt nogen Tid i sin Families Skjød, fik han paa den Tid de Franske truede med et Angreb paa England, Anførselen over en i Kent samlet Armee. I Aaret 1805 erholdt han Generallieutetenants Rang og Overanførselen paa Sicilien, men han blev snart kaldt tilbage derfra og sendt til Sverrig, efterat han i Forveien var bleven Ridder af Bathordenen. Den Opførsel man her viste imod ham, hans Heftelse og Flugt ere Gjenstande, der endnu ei ere tilstrækkeligt oplyste. Faa Dage efter sin Tilbagekomst til England blev Moore sendt med et Troppecorps til Portugal. Han var neppe stegen i Land før han satte sig i Marsch for at understøtte Spanierne. Under utallige Besværligheder naaede han Toro; den 21de Dec. 1808 stod han ved Sahague. Paa Efterretning at Marschal Soult stod med 16000 Mand ved Saldana, besluttede han, uagtet Veiene næsten vare ufremkommelige af Regn, at levere et Slag. Den 23de om Aftenen gav han Tropperne Ordre at bræke op. Paa samme Tid indtraf ei alene Efterretning om det soultske Corpses Forstærkelse, Romana berettede tillige at et fransk Corps marscherede fra Madrid mod Valladolid eller Salamanca. Moore som fuldkomment indsaae det Farlige i sin Stilling, begyndte strax Tilbagetoget til Corunna for derfra at indskibe sig. Sjelden har en Hær havt at kjempe med saa mange Vanskeligheder som Englænderne paa denne Marsch. Med Tabet af den største Deel af deres Heste og Bagage kom de endeligt den 16de Jan. til Corunna. men for at vinde den til Indskibning nødvendige Tid, maatte Fienden, der forfulgte dem med overlægen Magt, drives tilbage. Moore stillede om Middagen Tropperne i Slagorden og tilintetgjorde ved sine mesterlige Forholdsregler alle Forsøg, Franskmændene afvexlende rettede mod Centrum og mod Fløiene. Men i det Øierlik han efter en kort opmuntrende Tale, i Spidsen af det 42 Regiment trængte frem mod Fienden, kastede en Kanonkugle ham til Jorden. Han døde som Helt med den Beroligelse at have reddet Hæren fra Undergang. Det taknemmelige Fædreneland hædrede ham

ved et Minde i St. Paulskirken. Et andet Minde opreiste hans Fødestad Glasgow ham.

Moore (John) engelsk Læge og Skribent, fornemmelig bekjendt ved sine interessante Reisebeskrivelser, blev født i Stirling 1730. Han studerede i Glasgow, gik 1747 som Chirurg til Hertugen af Cumberlands Armee i Flandern, opholdt sig efter Freden nogen Tid i London og derpaa to Aar i Paris, hvor han meget berigede sine Kundskaber i Hospitalerne og som Huuslæge hos den engelske Gesandt Albemarle. Efterat være kommen tilbage til sit Fædreneland erholdt han 1773 Doctorværdigheden af Universitetet i Glasgov. Herpaa gjorde han i sit 40de Aar som Hovmester for den unge Hertug af Hamilton, tilligemed sin Søn, en femaarig Reise igjennem Frankerig, Schweiz, Italien og Tydskland, hvis interessante Beskrivelse har grundfæstet hans literaire Berømmelse. Den bestaaer af a View of society and manners in France, Switzerland and Germany (Lond. Vol. II 1779. 8.) og a view of society and manners in Italy (Lond. Vol. II 1780. 8.) Man har og nogle gode Romaner af ham: Zeluco, Various views of human nature &c. (Lond. 1789. II Vol. 8.). Om hans medicinske Kundskaber vidne medical scetches (Lond. 1786. Vol. II.). I Aaret 1792 reiste han med Lord Lauderdale til Frankerig og lod efter sin Tilbagekomst til England trykke sin Journal during a residence in France. Hans sidste ei mindre fortrinlige Værk er view of the causes of the french revolution (Lond. 1795. 2 Vol.). Forfatteren fortæller deri de første Begivenheder af den franske Revolution, som Øienvidne til nogle, og leverer heldige Characteristiker af forskiellige udmærkede Personer i hiin Periode. Moore tilbragte sine sidste Dage hos sin Familie, i Tilbageholdenhed i Richmont, hvor han døde 1803.

Moral, Moralphilosophie. Med Udtrykket Moral, af det latinske Ord mores, betegnede man almindeligt Sædelæren, i det daglige Liv endog undertiden Sæ-

deligheden selv, da man brugte Moral istedet for Moralitet. Kun den første Betydning er gjeldende. Men, da man ved nærmere Undersøgelse fandt, at Sprogbrugen med Ordet Sæder pegede mere paa udvortes Opførsel i Anstand end paa Følelse for Ret og Godt, ifølge hvilken Betydning et Menneske af Sæder dog kunde være et umoralsk Menneske, saa søgte man et mere passende Udtryk og kaldte Moralen hellere Pligtlære, Dydelære, hvilke Udtryk dog igjen snart bleve tagne i en mere indskrænket, snart mere udvidet Betydning. Hvad det iøvrigt her væsentligt kommer an paa er omtrent Følgende. Mennesket er et følende, begjerende, tænkende Væsen. Tilværelse er derfor knyttet til Følelse, Tilbøieligheder og Overlæg. Hvilke af disse skal det nu overgive sig til? Det er behageligt at hengive sig til sine Følelser; det er behageligt at tilfredsstille sine Tilbøieligheder, men Erfaring lærer os snart at den alvorlige, lovgivende og dømmende Fornuft ei kan opgive sin Stemme om denne Overgivelses og Tilfredsstillelses Maal og Maade. Deraf fremkommer et Slags Tvedragt i vort indre Væsen, en Collision mellem vore Følelser og Tilbøieligheder og vor tænkende, overlæggende, prøvende Aand, kort imellem vor sandselige og vor fornuftige Natur. Denne Tvedragt kan ei hæves paa anden Maade end ved en bestemt Afgjørelse af Forholdet, hvori Fornuften staaer til Begjere- og Følelsesevnen og overhovedet til Menneskenes Handlinger. Denne Bestemmelses Forretning har **Moralphilosophien**, som af Fornuftens Væsen selv udvikler Lovene for Menneskets Handlinger og Bestræbelse med Hensyn til dets høiere Bestemmelse; den kaldes og den practiske Philosophie, fordi den har at gjøre med Fornuftlovene for Handlen, hvori Begjeren altid er indsluttet. Af denne Begjeren fremkommer nu en **Villie** ɔ: en ved Valg mellem Fornuftens og Sandselighedens Fordringer overhovedet med Frihed og Bevidsthed ledet Begjeren. Har nu Moralphilosophien afgjort alt dette og sat det uden for al Tvivl mod alle mislige Indvendinger, saa kan man bestemme Moralen ɔ: Læren om alle af Menneskets Fornuft for dets Handlen givne Love, der skulde opfyldes efter den frie Villie. Efter

den, der skjøndt tit uudviklet ligger i ethvert Menneske, thi ellers var den vilkaatlig og ikke nødvendig eller almindeligt forpligtende, bedømmer Mennesket som et moralsk Væsen ɔ: som et Væsen der har Evne til det Gode eller og Onde, Dyden eller Lasten, som med frie Villie følger eller ikke følger Fornuft-Løvene for Handlen, optager dem i sit Sindelaug eller udelukker dem derfra. Nogle Philosopher bruge Moralphilosophie og Moral som ligebetydende, Andre antage Moral for en Deel af Moralphilosophien, og kalde det, som ovenfor kaldtes Moralphilosophie, **Sædernes Metaphysik.** Tager man Udtrykket Moralphilosophie i vidtløftigere Forstand, saa kan man inddele den i: 1) **Sædernes Metaphysik**, der udleder Fornuftens Lovgivning for Handlingen og de høieste Grunde for al Moralitet af Menneskets moralske Natur; 2) i **Ethik** eller Moral, som opstiller et fuldstændigt System for Fornuftlovene for de menneskelige Handlinger, deres Pligter, de af samme følgende Dyder og deres Forhold til hverandre; 3) i **Ascetiken** ɔ: et System af Dydsmidler. Forestilles denne Videnskab i sin høieste Almindelighed, hvordan den af Fornuftens Væsen fremstilles forbindende for alle fornuftige Væsener kalder man den den **rene Moralphilosophie**; forestilles den med særdeles Hensyn til Menneskets eiendommeliae Beskaffenhed og Stilling, den **anvendte Moralphilosophie**, der igjen kan inddeles i den **almindelige** og **specifike**, eftersom man deri tager Hensyn til de almindelige eller specielle menneskelige Forhold. Man taler vel og i slig Henseende om reen og anvendt Moral; men med Udtrykket reen Moral betegner man oftere en saadan Dyd- og Pligtlære, der opstiller ingen andre Grundsætninger og Regler, end de der ved rigtige strenge Slutninger lade sig udlede af Sædelighedens høieste Grundsætning, i Modsætning af saadanne, ved hvilke man lader Moralen ligesom spille under Dække med Sandselighed, Yndlingstilbøieligheder og Lidenskaber, samt jordisk Fordeel. At bestemme Sædelighedens høieste Grundsætning eller Moralprincipet er derfor af yderste Vigtighed for Moralphilosophien. Der gives to egne Værker herover af Kiesewetter og Hen-

rici, hvortil kan føies Garve's Uebersicht der vornehmsten Principien der Sittenlehre (Bresl. 1798). Et Hovedværk er Schleiermachers Grundlinien einer Critik der bisherigen Sittenlehre (Bresl. 1805). Et vigtigt Værk for Venner af denne Videnskab er: Dreves Resultate der philosophirenden Vernunft über die Natur der Sittlichkeit (Jena 1797).

Morales (Christobal Perez, efter Andre Luis de) blev født i Badajoz 1509 og kom tidligt i Skole hos Peter Campana, en Maler fra Brüssel, der var kaldet til Spanien. Ved forskjellige Værker, hvormed han efterhaanden traadde for Lyset, naaede han meget stor Berømmelse i sin Fædrenestad. Man tillagde ham Navnet den guddommelige, enten for hans fortræffelige Arbeider eller fordi han stedse blot valgte religiøse Gjenstande til Bearbeidelse: Gaden, hvor han boede, kaldte man efter hans Navn. Uagtet denne Berømmelse levede han dog i den største Trang, fordi han udførte sine Arbeider med saa megen Flid og Nøiagtighed, at han kun var istand til at levere faa Malerier. Dristighed forenet med den flittigste Udførelse, troe, dog forædlet Efterlignelse af Naturen, Characteer i Figurerne udmærke paa det fordeelagtigste denne Kunstners Arbeider, hvoraf man finder adskillige i Toledo, Valladolid, Burgos og Granada. Han døde i sin Fædrenestad Aar 1586.

Moratorium kaldes et af Øvrigheden udstedet Frihedsbrev, i Kraft af hvilket en Debitor, der har erklæret sig ud af Stand til at betale, ukrænket i nogen Tid kan blive paa Stedet for at berigtige sine Anliggender. Men, skal deraf ei opstaae nogen Uret mod Creditor, som derfor ei kan udpante sin Debitor, eller holde sig til hans Person, saa maa denne kunne godtgjøre at hans Passivtilstand ei overgaaer hans Activtilstand, omendskjøndt Betaling for Øieblikket af gyldige Grunde kan være ham umulig. I modsat Fald vilde et saadant Moratorium begunstige en Statsborger paa en andens Bekostning.

Morbona Gudinden for Sygdomme hos Romerne.

Mord. Mennesket er det grusomste Dyr af alle. Den Forbandelse, der traf den første Morder forfølger vor Slægt fra Verdens Begyndelse til dens Ophøren, og Helvedes rædsomste Triumph, Krigen, lyser igjennem alle Menneskealdre. Digterens Indbildningskraft bygger sin tragiske Kunstmaskine paa Mord. Lovgiveren veier Dolk og Gift i den evige Retfærdigheds Vægtskaal; Philosophen udvikler de mørke Dybheder i Morderens Sjel, men Kjerlighed sørger og tier. Den ældgamle Lov: Du skal ikke ihjelslaae! nedtordnede forgjeves fra Sinai; og den mosaiske Straf: „Hvo som udøser Menneskeblod, ved Mennesket skal hans Blod udøses," skrækkede ingen Ravaillac fra en ædel Konges Mord og ingen Carl 9de fra sine Undersaatters Ødelæggelse. Men hvilken Gradation fra Drab af Vaade eller Skyld og til Snigmord, ja til Fadermord! Og hvor opfindelsesrig er ei Synderen til denne Rædselsdaad! Tilfældigt Drab, homicidium fortuitum, hører ei herhid. Selvmord dømmer den evige Dommer (see Selvmord). Drab af forsømt Pligt, af kjek Letsindighed (culposum), af blind Lidenskab er høist strafværdigt og en uafvæltelig Byrde for Bevidstheden, men intet Mord. Dette berøver en Anden Livet med Forsæt og Villie, homicidium dolosum. Grunden til Beslutningen, Middelet og Udførelsesmaaden skjelne Drabsmanden ved forsætlig Efterladen, naar man med Overlæg lader et Menneske omkomme, som man kunde redde, fra Morderen af Overlæg i Gjerning; Banditen, Morderen af Lidenskab, Iversyge, Vrede, Hevn, Blodtørst, Vellyst, fra den, som kold, med Klogskab og List myrder med Overlæg; den middelbare, der myrder ved en Tredie fra den umiddelbare, der selv fuldfører hvad han har besluttet; det qualificerede eller farlige Mord, der begaaes af Stratenrøveren, den grusomme og listige Snigmorder, Giftblanderen, fra det simple, der begaaes med mindre Skin af Ondskab eller Grusomhed. Den Myrdedes Forhold til Morderen bestemmer endeligt Forskjellen mellem Parri-

eida, Fader-, Moder-, Barnemorderen, Regicidà, Kongemorderen og enhver anden Drabsmand. Om det forskjellige Maal, Dommeren bruger, om Kjendsgjerningens (corpus delicti) Undersøgelse, om Beviisførelse, Tilregnelse, Dom, Straf ꝛc. handle Quistorp, Grolmann, Feuerbach, Stübel ꝛc. Michaelis's mosaiske Ret, 6te Deel fortjener og at eftersees om denne Gjenstand. Især gjøre Feuerbachs mærkværdige Criminalretstilfælde opmærksom paa de ved Mord forekommende psychologiske Phoenomener, hvori man blandt andet ogsaa finder Exempler paa det skrækkeligt besynderlige Slægtskab mellem Mordlyst og Vellyst, som alerede den indiske Mythe om Siwah og Durga (Død og Vellyst) har yttret. Dog paatrænger den Bemærkning sig, at vor Statskunst i de fleste Lande kun meget ufuldkomment har løst det Problem i Lovgivningen, hvad Mord er og hvorledes det bør straffes; at Lovene om Mord ei altid stemme overeens med den sædelige Fornufts Forskrifter. I en Provinds af de forenede Stater f. Ex. blev endnu 1814 En hængt, som havde stiaalet en Slave, hvorimod den, som havde myrdet sin egen Slave, blev dømt til en ubetydelig Pengestraf. Saaledes holdt heller ikke Oldtiden en Slaves Mord for nogen Forbrydelse. Mange erindre sig f. Ex. den berygtede Kryptia hos Spartanerne (see Plutarchs Lycurg c. 28) og Slavernes Lod hos Romerne (Seneca de ira I. III. c. 40). Christendommen gjør ingen Forskjel imellem Frie og Slaver, som den mosaiske Ret gjør; og desuagtet kunde der blandt de Christne gives en chasse de vilains; og selv i de nyere Tider er de Livegnes Liv i mange Lande ei synderligt mere agtet end i den hedenske Oldtid. Hvor svag er Kirkens verdslige Arm i Italien, der endnu ei har seet sig istand til at udrydde Morderne af Profession, de saa kaldte Buli eller Bravi, Banditerne; og hvad formaaer europæiske Lovgiveres Viisdom mod Tvekampens urimelige Galskab? Corserne holdt for ei længe siden ligesom endnu Montenegrinerne Blodhevn for tilladt, og raae Mødre blandt os ansee det ei for Mord at fordrive eller dræbe Fosteret. Imidlertid gives Tilfælde, hvor Omstændigheder og Gjerningsmaadens Hensigt meget formindske den ved et Drab stedfindende

Skyld. Saaledes kan Drab foretages af Velvillie for den Dræbte eller for at hindre hans Vanære. Naar Virginius dræber sin Datter for at hun ei skal blive Offer for en Tyrans Vellyst; naar Jubellius af samme Aarsag ved Capuas Indtagelse dræber Kone og Børn, naar de cimbriske Qvinder, efter at deres Mænds Hær var slagen af Marius, dræbe dem selv og deres Børn, for ei at geraade i romersk Fangenskab; naar de amerikanske Vilde berøve deres bedagede Forældre Livet, for ei at lade dem pines langsomt til døde af ulægelige Sygdomme eller Hunger; eller naar Nogen af Medlidenhed forkorter Pinen for en Ulykkelig, der lemlæstet paa Valpladsen selv beder om Naadestødet, hvo vover vel at kalde nogle af disse Mordere? Hvo derimod myrder en Jomfrues, en Ynglings Uskyld, et Ægteskabs Lykke, en Familiens Livsfryd, et Menneskes Samvittighedsroe, den æreløse snedige Bagtaler, den smigrende giftige Forfører, den følesløse Dommer og Øvrighed kan vel med Ret kaldes Morder. Liniedandseren og Equilibristen, der afretter Børn til sine Kunster ved Mishandlinger, de Barbarer, der berøve Børn Manddommen, enten for at forbedre deres Syngestemme eller af andre Grunde, og andre Forbrydere mod Liv og Sundhed, som Lovens Sværd ei naaer ere oftere strafværdigere end Drabsmanden, som Fortvivlelsen drev til det Yderste. Var Cæsar, der udgjød Borgerblod for at erholde Herredømmet over sit Fædreneland, eller var Brutus, der udgjød en forbryderisk Borgers Blod for at befrie Fædrenelandet, Morder?

More (Hannah) en udmærket Skribentinde, var en Datter af en fattig Landsbyskolemester i Sognet Hanham ved Bristol. Den tilfældige Læsning af eet eneste Bind af Richardsons Pamela, vakte hos hende Tørst efter Underviisning, og nogle Damer i Nabolauget søgte ved deres Understøttelse at tilfredsstille den unge Piges Tilbøielighed. Hun gjorde saa hurtige Fremskridt, at hun erhvervede sig almindelig Beundring. En Doctor Stonhouse i Bristol udmærkede sig ved sin venskabelige Omsorg for hende; han understøttede hende ved Opret-

telsen af en Opdragelsesanstalt, der under Hannah Mores og hendes Søstres duelige Bestyrelse naaede en høi Grad af Fuldkommenhed. Han skaffede hende ogsaa Bekiendtskab med den berømte Garrick, der overtalte hende til at skrive for Theatret. Hendes Arbeider for Theatret bleve meget yndede, men faa Aar efter erholdt hendes religiøse Synsmaader en saa alvorlig Retning, at hun i Fortalen til tredie Bind erklærede, at hun fandt Skuepladsens nærværende Tilstand saa lidet passende til Christendommens Væsen, at hun vilde have sine dramatiske Værker ansete for blotte Digte. Da hun ved Indtægterne for sine literære Arbeider havde skaffet sig et Slags Uafhængighed begav hun sig med sine Søstre fra Bristol til Mendiz, hvor hun ved at oprette og bestyre adskillige Fattigskoler for Kul- og Blyertsgraveres Børn erhvervede sig stor Fortieneste. Men disse menneskekierlige Indretninger fandt snart Modstandere; der opkom en Strid for og imod disse Skoler, hvori den ædle Stifterske ingen Deel tog, men meget mere lod Frugterne af sine Bestræbelser godtgiøre sine Bevæggrunde. Da Prindsesse Charlottes Opdragelse blev en Gjenstand for hendes ophøiede Families Opmærksomhed, blev Hannah More ved denne Leilighed spurgt til Raads af Dronningen selv. Ved denne Leilighed udgav hun et Værk om unge Prindsessers Opdragelse (Hints towards forming the Character of a young Princess 2 Vol. 8. 1805), hvorved hun ei blot erhvervede sig den kongelige Families Bifald, men almindelig Agtelse, som hun overhovedet tæller Englands berømteste Personer og Skribentere blandt sine Venner. I mange Aar har denne agtværdige Forfatterinde maattet holde Sengen af en meget smertelig Sygdom. Desuagtet bleve literære Arbeider hendes Yndlingsbeskjeftigelse. Især søgte hun at benytte Romanen til at udbrede sædelige og religiøse Grundsætninger. Af hendes Skrifter, der ere varige Mindesmærker om hendes Aands Reenhed og hendes Genies Storhed og Frugtbarhed nævnes her blot følgende: Coelebs in search of a wife, 2 Vol. 8. 1809, som i et Aar oplevede 10 Oplag; sacred Dramas, with sensibility, a poetical epistle 8. 1782. 17de Ed. 1812; Prac.

tical piety or the influence of religion of the heart on the conduct of life, 2 Vol. 8. 1811. 8te Ed. 1812. Hendes Værker beløbe sig nu i alt til 8 Bind.

Morea, en bjergig Halvøe, der udgjør den sydligste Deel af Grækenland, er det gamle Peloponnesus (Pelopsøen). Ved en smal Landtunge (det corinthiske Isthmus) forbindes den med det egentlige Grækenland og beskylles af Golfo di Lepanto det joniske Hav og Archipelagus. Navnet har Halvøen faaet under de sidste græske Keisere formedelst dens Figurs Lighed med Bladet af et Morbærtræe, som paa græsk heder Morea. Luften er varm, dog temmelig tempereret og Jordbunden frugtbar paa Korn, ædle Træfrugter, Viin, Olie, Silke, Bomuld, Uld, Galæbler &c. De vigtigste Udførselsartikler ere de under Navn af Corinther bekjendte smaae Rosiner; man anslaaer den aarlige Udførsel til 800,000 Centner. Morea inddeles i fire Provindser: Clarenza, Saccania, Belvedere og Zaconia eller Braccio di Maina. Den kom ved det østromerske Riges Fald i Tyrkernes Hænder. I Krigen mod Slutningen af det 17de Aarhundred blev den erobret af Venetianerne, men i Aaret 1715 igjen tagen af Tyrkerne, der beholdt den i Freden til Passarowitz 1718. I Aaret 1770 gjorde Russerne forgjeves Angreb og Landgang paa Morea; de kunde ei holde sig imod Tyrkernes og Albaneseernes Anstrængelser, hvilke siden toge en streng Hevn over Grækerne, som erklærede Rebeller. Den hele Halvøe staaer under en Pascha af tre Hesterumper, hvilken har sit Sæde i Tripolitza. Foruden ham byder Paschaen af Napoli di Romania af to Hesterumper over Landets nordøstlige Deel, og i de øvrige Egne ere adskillige Sandschiaker og Beyer, der sjelden adlyde Paschans Befalinger. Imod Syd boe Mainotterne (see disse). Foruden disse regner man Befolkningen til 400,000 Græker, 15000 Tyrker og 4000 Joder.

Moreau, i Kunsthistorien bekjendt under Navnet den yngre, kongelig Cabinetstegner, døde i Paris ved

Slutningen af Aaret 1814. Han var født i Paris 1741, lagde sig først efter Maleriet under Maleren Le Lorrain, og gik, da denne blev kaldt til Petersburg som Directør for Kunstakademiet der, som hans Adjunct med til Petersburg, uagtet han kun var 17 Aar gammel. Men to Aar efter døde Le Lorrain og nu vendte Moreau tilbage til Paris. Ved fuldkommen Mangel paa egen Formue forlod han nu Maleriet og lærte under Lebas Kobberstikkerkunsten, fordi denne hurtigere end hiin hjelper til at fortjene Brødet, saa meget mere som Moreau selv var en duelig Tegner, og selv tegnede hvad han vilde stikke i Kobber. Han vandt paa sin nye Løbebane en saadan Berømmelse, at, naar en Bog prydet med Kobbere skulde udgives, maatte disse tegnes og stikkes af Moreau, hvis Bogen skulde gjøre Lykke. Han har leveret Kobberstik til følgende franske og gamle classiske Forfattere: Homer, Thucydides, Marc-Aurel, Virgil, Juvenal, Ovid, Corneille, Racine, Lafontaine, Regnard, Crebillon, Rousseau, Montesquieu, Marmontel, Raynal, Mably, Gresset, Barthelemy, Saint Pierre, Voltaire og Molière; til hver af disse to sidste har han leveret to forskjellige Suiter af Kobbere, der tilsammen udgjøre over 100 Blade; videre 60 Blade til Gesners Skrifter, 80 til det nye Testamente og 160 til den franske Historie. Den store Forskjellighed i disse Gjenstande forudsætter en stor Mangfoldighed af Kundskaber for at give enhver af samme den passende Characteer; Moreau besad og disse Kundskaber i saa høi en Grad, at han ligesom kunde gjelde for en levende Kunstencyclopedie. I Aaret 1770 overdrog man ham at udkaste Tegningerne til alle Hoffeste og andre offentlige Feste, og han begyndte dette Embede med Udkast til Dauphinens og de øvrige kongelige Prindsers Formælingshøitideligheder. I Aaret 1775 udgav han sine til Ludvig 16des Kroningshøitid leverede Tegninger, af ham selv stukne i Kobber, og blev derpaa optagen til Medlem af Malerakademiet og udnævnt til kongelig Cabinetstegner. Om hans uhyre Flid vidner Mængden af hans Kunstarbeider, thi, foruden hvad han har leveret som kongelig Cabinetstegner, beløber Antallet af hans til Kobberstik leverede Tegninger, sig ei til mindre end 2400 Blade. I Aaret 1784

foretog han en Reise til Italien, der gjorde Epoche i hans Kunstsynsmaade og Kunstprodukter: alt hvad han fra denne Tid leverede er mere frit, ædelt og mindre maniert. Endnu i Aaret 1810 prydede han Kunstudstillingen med to Tegninger paa hver af hvilke der fandtes over 300 Figurer. Hans høie Uegennyttighed tillod ham ei at samle Formue. Han døde af et kræftagtigt Saar i den høire Arm.

Moreau (Jean Victor) født af borgerlige Forældre i Morlaix i Depart. Finisterre 1761, døde af sine Saar den 2den Sept. 1813 i Laun i Bøhmen. Han blev høitideligt begraven i St. Petersburg den 12te Oct. Men hans afsatte Been bleve bisatte under det Minde, som Fyrst Repnin, dengang Generalgouverneur i Sachsen opreiste for ham, den 4de Nov. 1814 paa Høiden foran Dresden, hvor han faldt. (See deutsche Blätter 5ter Bd. 32stes St.). Som Menneske, Borger og Feldtherre forenede Moreau i sin Person de første af Oldtidens Heltes simple Storhed med den nyere Dannelses Rigdom og med den franske Characteers Ynde. Hans Liv viser sig som en Stjerne i den franske Revolutions Nat. Seieren krandsede Moreaus Panier med Bayards Berømmelse, men Ulykken gav det fri Frankerigs første Helts Udødelighed. Han kjempede aldrig som Soldat, men stedse som Borger, med sit Blik rettet mod Fædrenelandet. Under alle Forhold handlede han selvstændigt som en frie og beskedent som en dydig Mand, Sandhed og sædelig Ære gjaldt alt for ham: hans Storhed var hans Menneskelighed. Skjebnen vilde ikke at Moreau ogsaa som Statsmand skulde udvikle sin Characteer og sin Aand. En udførlig Beretning findes om ham i Jochmus Geschichte des Generals Moreau, Berlin 1814 og i Beauchamps Vie politique, militaire et privée du General Moreau, Paris 1814. Hans veltrufne Billede efter Gerard staaer foran Ouwarows Eloge funebre de Moreau, St. Petersbourg 1813. Et kort Afrids af Moreaus Levnet indeholder det i Dresden 1815 udkomne Skrift: Johan Victor Moreau und seine Todtenfeier (af Prof. Hasse) med en Afbildning af det

ham paa Valpladsen foran Dresden oprettede Minde, hvis simple og fordringsfrie Stiil gandske svarede til Heltens Character. — Moreau studerede Jura i Rennes og udmærkede sig saaledes, at han blev Prevôt en droit ɔ: den første blandt sine Kammerater. Tidligere havde hans Tilbøielighed til Militærstanden bevægede ham til at blive Soldat, men hans Fader, der som Sagfører besad sine Medborgeres Tillid, løskjøbte ham og bestemte ham til samme Forretninger. Den akademiske Dannelse gav hans Aand videnskabelig Modenhed og hans Tænkemaade hiin Agtelse for Lovene, som han viste under alle Forhold. Han blev stedse Borger; thi han var, som han selv siger, Borger før han blev Kriger. Saaledes kunde Revolutionen blot udvikle en Republikaners Dyder hos ham. Folkesagen var stedse Moreaus Sag. Derfor traadde han i Mai 1788 i Spidsen af de unge Borgere af Rennes og af Studenterne for Parlamentet og Stænderne af Bretagne imod Ministerens Indgreb i Provindsens Forfatning. Anføreren for de kongelige Tropper vovede ei at hefte Moreau med Magt. Men, da de samme Stænder mod Slutningen af Aaret af Kasteaand vægrede sig ved at fuldbyrde den kongelige Befaling med Hensyn til den af Nationen fordrede Forsamling af Rigsstænderne, da erklærede Moreau sig imod dem i de bevæbnede Borgeres Navn fra Nantes og Rennes, saa fast og klogt, at hine adlødede, men disse gik fra hverandre. Ved Oprettelsen af Nationalgarden valgte kort derpaa de Frivillige fra Staden Rennes ham til deres Batallonschef. Nu blev Krigskunsten hans Hovedstudium. Han forbandt dermed Historien, fordi den forkynder og undersøger den offentlige Mening. Snart hørte hans Borger Bataillon til de meest øvede Tropper. Han traadde med samme ind i Nordarmeens Linie. Da opflammede det første Slag, det ved Neerwinden den 18de Marts 1793 hos ham, som fordum det ved Rocroy hos Condé, Feldtherrens Genie. Han kom i Souhams Generalstab under Pichegrus Overanførsel. Allerede i Juli blev han Brigadegeneral og i April 1794 Divisionsgeneral. Efterat have taget adskillige Fæstninger førte han Nordarmeen over den tilfrosne Waal. Pi-

chegru, hans Overanfører og Ven, erobrede Holland, og Moreau erhvervede tilligemed ham Berømmelse for Tapperhed, Ædelmod og Uegennyttighed. Ved Svømmen reddede han en fransk Officier Livet ved Angrebet paa Øen Cadsand; han fuldførte ei Robespierres Blodbefaling mod Georg IIIdies fangne Soldater; han blev menneskelig og holdt over den aandelige Dannelses Værdighed midt imellem Sansculotter og Terrorister. Hans Fader, en 74aarig Olding, en Velgjører for de Fattige, blødede under Guillotinen, paa samme Dag, som hans Søn erobrede Cadsand og Sluis, fordi han forvaltede en udvandret Vens Formue; da vilde Moreau forlade Frankerig, men Pichegrus Venskab opflammede hans Fædrenelandssind, og han blev; og det franske Navns Ære, som Republikens Magthavere bortjagede fra deres Nærværelse, flygtede under de Faner, hvor Moreau befalede. Som Overanfører ved Nordarmeen i Marts 1795 gjenoprettede han igjen Mandstugten og saae strengt paa redelig Forvaltning af hvad der hørte til Armeen. Hans Hæder som Feldtherre viste sig reen og stor, selv i den farligste Stilling, fra den Dag, han traadde i Spidsen af Rhin- og Moselarmeen, indtil den Dag han som Seierherre ved Hohenlinden, ved Vaabenstilstanden i Steyer, gav sit Fædreneland Freden til Luneville, fra 24de April 1796 til 25de December 1800. Tre Gange førte han i Fiendens Paasyn Hæren over Rhinen; i Juni 1796 ved Strasburg, i April 1797 ved Diersheim og i April 1800 ved Kehl og Breisach. Ligesaa snildt som dristigt gik han over Donau, Lech og Inn. Disse Overgange og hans Tilbagetog, i October 1796 fra Lech til Håningen og i Mai 1799 fra Etsch til Turin vilde alene være tilstrækkelige til at sætte ham ved Siden af den ældre og nyere Tids største Feldtherrer. Dog seer man ham ligesaa stor, naar han kold og rolig tilkjempede sig afgjørende Slag, trængte ind i Hjertet af de fiendtlige Lande, naar man betragter de glimrende Følger af hans velberegnede Marscher, den strategiske Oversigt i hans Udkast, Dristigheden i hans Angreb, Forsigtigheden i hans Bevægelser, Bestemtheden i hans Anordninger og Visheden om hans Seier. Han reddede tre Gange Frankerigs Hær og dan-

nede to Gange en nye af den slagne Hærs Levninger. Ophøiet over enhver Skiebnens Forandring, bød han rolig og frie Krigens Storm. Ei Mars bevægede hans Bryst, men Pallas - Athene, Saaledes slog han den 5te Juli 1796 General Latour ved Rastadt, Erkehertug Carl den 9de Juli ved Ettlingen; saaledes seirede han paa sit Tilbagetog, omringet af 60000 Fiender, med 45000 Mand ved Biberach den 2den Oct.; saaledes trængte han, hvad Villars ei havde vovet, igiennem Schwarzwalds Rædselsdal; saaledes vedligeholdt han, skiøndt selv slagen, som ved Emmendingen den 19de Oct. og ved Schliengen den 24de Oct., seierrige Vaabens Berømmelse og Trophæer. Da han dengang var bleven tvungen til at trække sig tilbage over Rhinen, fordi Jourdans Hær var bleven tilintetgiort ved Erkehertug Carls Seire opholdt han endnu fire Maaneder Seierherren for Kehl og Hüningen, ved standhaftigt at forsvare disse slet befæste Pladse, og afholde ham derved fra Italien, hvor de franske Vaaben havde den største Fremgang. Moreau blev kun slagen, naar Andres Forseelse gjorde det umuligt for ham at undvige et Slag. Men med Levningerne af en Hær gavnede han Staten ofte mere end mangen anden med en seierrig Armee. Den Menneskelighed, hvormed han førte Krig, hævede ham, der var bekk den som Catinat, ædelmodig som Turenne og kjek som Luxembourg, over enhver General blandt hans Nation. Under hans Anførsel — det turde han selv sige — var Krigen kun en Svøbe paa Valpladsen. Han forsmaaede at berige sig; han bortjog rovsyge Generaler fra sin Hær; han straffede bedragerske Embedsmænd efter Krigsrettens Strenghed. De Overvundne agtede ham; og i Prag 1814 trykkede Keiser Frants ham Haanden, fordi han havde behandlet hans Undersaatter i Tydskland og Italien menneskeligt. Saa streng han var i Krigstuaten, saa mild var han i Omgang med sine Vaabenbrødre. Uden Bram, maadeholden og simpel deelte han Mangel og Nød med Soldaterne. De kaldte ham deres Fader og Redder, selv naar de vare slagne og utilfreds. Han alene holdt de Oprørte sammen, de adlode ham, enten han stod i Spidsen for dem, eller selv stod under høiere

Befaling. I Frankerig svor Krigeren endog ved Moreaus Navn. En Feldtherre af denne Characteer kunde ei behage de stolte, rovsyge Directører. Reubel var hans Fiende. Da derfor Moreau den 3die Sept. 1797 meldte Directøren Barthelemy, at Pichegru havde gjort sig mistænkt for Underhandlinger med Bourbonnerne formedelst en Fienden for fire Maaneder siden fratagen Samling af Breve, saa holdt de heftige Republikaners Partie ogsaa ham mistænkt for Royalismus, fordi han tænkte moderat og saa længe havde opsat at være Pichegrus Angiver. Han retfærdiggjorde sig vel efter den Seier, som hiint Partie erholdt over de Moderate den 4de Sept. 1797, men man berøvede ham Overcommandoen; thi han og Hæren havde efterladt, ved offentlige Erklæringer, hvilke Moreau ansaae for lovstridige og upassende, at tilkjendegive Magthaverne sit Bifald over de voldsomme politiske Forholdsregler. Men Hæren og Republikens Nød fordrede ham tilbage. Man ansatte ham i Nov. 1798 som anden Generalinspectør ved den italienske Armee under Jouberts og derpaa under Scherers Overanførsel. Moreau adløb og gjorde sin Pligt af reen Kjerlighed til sit Fædreneland. Han raadede Scherer at drage Macdonalds Hær til sig fra Neapel. Dette skeedte ikke, og Feldttoget mislykkedes ved Scherers Forseelse. I Slaget ved Magnane ved Etsch gik Moreau Glip af Seieren ved Overgeneralens Feil; og, da denne endeligt tog sin Afskeed kunde Moreau Intet udrette, uden med 28000 Mand at trække sig tilbage til Piemont og det Genuesiske for 80000 Russer og Østerriger, som Suwarow anførte. Han bevirkede saaledes, at han sikkrede den i Nedreitalien under Macdonald afskaarne Hær Tilbagetoget. Men, da denne valgte Veien over Modena og Parma, hvor han maatte levere Fienden et Slag, sendte Moreau to Divisioner til hans Understøttelse og trængte selv frem i Ryggen af Fienden og mod hans høire Fløi for at sikkre Macdonald Seieren. Moreau slog virkeligt den 19de, 20de og 21de Juni Generalerne Bellegarde og Seckendorff i Sletten ved Marengo; men Macdonald, som den 17de, 18de og 19de havde lidt et

Nederlag ved Trebia, befriedes ved Moreaus Sideangreb fra videre Forfølgelse, da Suwarow nu vendte sig imod Moreau, der undveeg ham, og ved Novi i Besiddelse af Bocchetta tog en Stilling, der reddede Macdonalds slagne Hær. Han satte derpaa Armeen igjen istand saa lidet som Directoriet virksomt understøttede ham herved. Han var allerede i Begreb med at føre den til nye Seire, da Regjeringen kaldte ham tilbage. Hans Efterfølger Joubert leverede derpaa Slaget ved Novi den 15de Aug., hvilket Moreau paa hans Bøn bivaanede som Frievillig. Joubert blev i Begyndelsen af Slaget, og de franske Generaler overdroge eenstemmig Moreau Commandoen. Denne maatte vel efter 20 Timers Kamp, hvori han selv blev saaret og mistede tre Heste, rømme Valpladsen, som han havde forudsagt, med han sikkrede Hærens Tilbagetog ved hensigtsmæssige Anstalter. Herpaa gik han til Paris. Mænd af Indflydelse tilbøde ham den første Plads i Staten. Han afslog Tilbudet og understøttede den Plan, som Bonaparte udførte den 18de Brumaire. Men snart fandt han Mishag i den nyere Consularregjerings Aand. Bonaparte overgav ham derfor Commandoen over Rhinarmeen. Understøttet af Carnot dannede Moreau den paa nye, og førte den, efter de vundne Slag, ved Engen den 3die Mai 1800, ved Mösskirch den 5te, ved Biberach den 9de og efter Træfningen ved Memmingen indtil Lech, tvang den østerrigske Overgeneral Kray til at forlade den faste Stilling ved Ulm, gik over Donau, og slog ham ved Hochstädt, Nördlingen og Neuburg. Kray trak sig tilbage til Ingolstadt; men Moreau trængte frem til Regensburg og besatte München og Feldkirch. Han kom derved i Forbindelse med Armeen i Italien og nødte Fienden i Vaabenstilstanden til Parsdorf at overgive sig Regensburg og Tyroler-Passet Reutti. Han forlængede samme siden den 20de Sept. i Hohenlinden paa 45 Dage mod Indrømmelsen af Philippsburg, Ulm og Ingolstadt. Efter Vaabenstilstandens Opsigelse trak han fra München mod Inn, slog den østerrigske Armee under Erkehertug Johan den 3die December ved Hohenlinden, gik over Inn, Salza og Traun, trængte frem til 10 Mile fra Wien, og sluttede, paa Erkehertug Carls Til-

bud, en Vaabenstilstand med denne i Steyer d. 25de Dec., hvorved han som Pant paa den Fred, der skulde sluttes, erholdt Fæstningerne Würzburg, Braunau, Kufstein og Scharnitz. Han gik derpaa til Paris, men trak sig efter Luneviller-Freden tilbage fra alle offentlige Forretninger. I Nydelsen af sin Gage levede han lykkeligt og anstændigt paa sit Landgods Grosbois af sin retmæssigen erhvervede Formue. Hans Gemalinde, en født Frank eller Hulot, og en Søn, nogle Venner og landlige Beskjeftigelser, dannede den Kreds, hvori Moreau, ædel og elskværdig, bevægede sig med Aabenhed og Munterhed uden at tænke paa ærgjerrige Foretagender. Vel paastaaer Forfatteren af Philadelphernes Historie, at Moreau skal have staaet i Spidsen af et alerede 1800 dannet hemmeligt Selskab af Militærpersoner, hvis Hensigt skal have været at omstyrte Bonapartes Regjering; men, om og dette virkeligt var til og var selv Moreau bekjendt, saa er det dog vist, at han Intet foretog sig, der kunde gjøre ham mistænkt eller strafskyldig. I Paris saae han hver Uge Venner hos sig. I munter Spøg tillod han sig vel endog Henpegningen paa Overconsulens Naadesbeviisninger, og afslog Æreslegionens Kors, fordi han alerede, som han bemærkede, i 10 Aar havde hørt til samme; men kun for Fortrolige, som Garat, hvem han saae paa tredie Sted, udøste han sit Hjerte. Her erklærede han sig angaaende sine politiske Grundsætninger, hvorefter han, skjøndt selv republikansk sindet, fandt et constitutionelt Monarchie meest hensigtsmæssigt i Frankerigs Forhold. Her klagede han over Bonapartes Tyrannie og sit Fædrenelands Ulykke, men han afskyede Borgerkrig og Snigmord, derfor udtalte han aldrig det Ord, man saa tit forlangde af ham: offentligt at fremkalde alle til Undertrykkerens Fald. Smilende gav han engang Garat til Svar: Vi due ei til Sammensværgelser: men „Jeg kjender en Sammensværger, han ei vil undgaae, det er ham selv; han vil tilintetgjøre sig i sine Daarskaber." Saaledes levede Moreau skyldløs og uden Frygt. Men Overconsulen frygtede hans kolde, stumme Alvor, hans sædelige Storhed

og den Kierlighed, der drog alle Franskmænd til den beskedne Feltherre. Han hadede Seierherren ved Hohenlinden fordi den offentlige Mening stillede ham som den værdigste i Spidsen af Modpartiet. Dette var til; og Bonaparte skjelnede for, at Moreau, der aldrig var hans Ven, skulde følge hiin Stemme. Det lykkedes ham ei at nedsætte Moreau ved smaalig Spot, eller ved Speidere opdage strafværdige Forbindelser og Handlinger af ham. Da aabenbarede endeligt en Snigmorder, for at redde sig fra Døden, at Georges Cadoudal og Pichegru vare skiulte i Paris for at dræbe Bonaparte, og at Moreau vidste det. Det hemmelige Politie havde ogsaa bemægtiget sig nogle Breve, som Abbed David, Pichegrus og Moreaus fælleds Ven. havde skrevet til den sidste, for at forsone ham med Pichegru, for at han ei skulde modsætte sig hans Hensigt at blive udslettet af Emigrantlisten. Moreaus Svar var ligeledes faldet det i Hænderne, og David blev heftet tilligemed en anden af Pichegrus Underhandlere, Exgeneral Lajollais. Dette syntes Overconsulen nok til at lade Moreau den 15de Febr. 1804, som Statsforbryder pludseligt bringe til Temple. Tillige udspredte Regjeringen de hadeværdigste Beskyldninger, for at nedsætte ham i den offentlige Mening, fornemmeligt ved Armeen. Den ophævede tillige ved en Senatsbeslutning af 28de Febr. de Edsvornes Retsform ved Undersøgelsen om Maiestætsforbrydelser, og henviiste de Anklagede til en af 6 af Regjeringen udnævnte Medlemmer bestaaende Criminalret. Herpaa blev Pichegru heftet den 29de Febr og Georges den 9de Marts. Justitsministeren forhørte Moreau foreløbigen den 16de Febr., da Moreau Intet tilstod, fordi han umiddelbar vilde meddele sig Overconsulen. Han fik heller ikke noie Anklageisens Punkter at vide, hvilke Stordommeren opsatte at forelægge ham fra en Uge til en anden, medens Regjeringen først gjorde sig Umage for at samle Beviser for sin Mistanke. Moreau skrev derpaa den 8de Marts før Begyndelsen af Retsundersøgelsen til Overconsulen, at der var gjort ham Forslag, men at han havde viist dem tilbage; at aabenbare samme var imod hans Characteer. Han holdt Angiverie

for fjendigt, især mod Mænd, han skyldte Taknemmelighed, eller med hvem han fordum havde staaet i Venskabsforbindelser. Overconsulen gav dette Brev til Retten. Imidlertid vedvarede de hemmelige Forhør, og den 14de April bekjendtgjorde Murat Tropperne, at Moreaus Skyld stedse bekræftedes mere. Men først den 26de Mai aabnedes Criminalrettens Forhandlinger og Anklageacten blev overgiven, og foreslog Dødsdom for Moreau som Hovedmand for Sammensværgelsen, for Georges og for 42 Medsammensvorne. Pichegru, som standhaftigt havde nægtet enhver Forbindelse med Moreau, Georges, Lajollais o. A. og havde sagt Dommerne stærke Sandheder, blev den sjette April om Morgenen tidligt funden qvalt i sin Seng. Man vidste blot saa meget om ham, at han var kommen til Paris for at bevirke sin Udslettelse af Emigrantlisten. Georges tilstod frit, at han havde villet befrie Fædrenelandet fra Tyrannen og aftalt sin Plan med de franske Prindser, men vægrede sig ved at nævne andre Medskyldige og nægtede enhver Forbindelse med Moreau. Denne var blandt alle Anklagede den eneste Republikaner. Da han saae, at Overconsulen ei vilde svare paa hans Brev, erklærede han allerede den 11te April aabenhjertigt for Dommerne, hvad han forhen ei havde bekjendt, at Pichegru var to Gange kommet til ham, havde ved det andet Besøg gjort ham nogle Forslag med Hensyn til Bourbonnerne og havde forladt ham utilfreds; en tredie Sammenkomst havde ei fundet Sted. Intet Vidne talte imod Moreau, intet skriftligt Beviis anklagede ham, intet frivilligt Skridt gjorde ham mistænkt. Anklagen beroede paa Formodninger og modsigende, usammenhængende, endog urimelige Beskyldninger af nogle Medanklagede, hvilke dog tildeels i det første offentlige Forhør den 28 Mai toge deres Udsagn som aftvungne tilbage eller erklærede, at de vare forvandskede i det hemmelige Forhørs Protocol. Alligevel vedblev Generalprocuratoren den 3die Juni at paastaae, at Moreau havde forraadet Nationen, da han vilde gjenindsætte Bourbonnerne eller tilrive sig Dictaturet. Den sidste Beskyldning lagde Statsraad Real ved

Forhøret, som Protocollen beviste, i Munden paa en Medanklaget og fordums Bekjendt af Moreau, en vis Rolland, hos hvem Pichegru havde boet i to Nætter, og hvem han havde sendt som Underhandler til Moreau. Vi vide, sagde Dommeren, at de har sagt til Pichegru, at Moreau har et stærkt Tilhæng i Senatet; vi vide, at man har sagt, Moreau staaer i Spidsen af en Folkebevægelse. Betænk dem, ellers holder man dem ei for en Fortrolig, men for en Medskyldig." Rolland sagde nu, at Moreau havde yttret sig paa denne Maade imod ham og afviist Bourbonnernes Sag, fordi han selv tragtede efter den høieste Værdighed. Af alle Omstændigheder saae man ved Undersøgelsen, at Moreau ei havde opfyldt Lajollais Forlangende at komme sammen med Pichegru, at begge vare komne til ham imod hans Villie, at han havde raadet Pichegru, at gaae til Tydskland for derfra at bevirke sin Udstrygelse, at han havde forbudt begge sit Huus, og, da Pichegru desuden kom til ham andengang, og søgte at udforske, om han var Bourbonnerne hengiven, har modsagt ham og nok engang bedet ham ei mere at komme til sig; at Pichegru derpaa gik utilfreds fra ham og igjen sendte Rolland til ham, som ligeledes blev afviist, hvorhos Moreau levende forestillede ham Daarligheden i ethvert Foretagende for Bourbonnerne. Lajollais's og Rollands Udsagn vare i og for sig selv og formedelst den personlige Interesse, der kunde have bevæget begge, høist mistænkelige. Men de hos David fundne Breve bekræftede mere Moreaus Forsvar end Klagen imod ham. At han havde efterladt Angivelsen, var i det mindste ei forbudet ved nogen fransk Lov, Moreau følgeligt ei strafskyldig. Den offentlige Mening erklærede sig høit, selv i Retssalen, for hans Frikjendelse. De vagthavende Gendarmes d'Elite, Generaler som Macdonald og Lecourbe, Personer af alle Stænder bevidnede den store Mand deres Bifald, han som rolig og med Værdighed midt iblandt de Anklagede, agtet selv af disse vakte den almindeligste Deeltagelse. Da nu Moreau selv den 5te Juni med sin Uskyldigheds og sin Fortienestes ædle Følelse talede for Dommerne, da han satte sit hele

Liv imod Beskyldningen og forsikkrede sin Uskyldighed for Himmelens og Menneskenes Aasyn, da bleve alle Tilhørerne henrevne af Beundring, og mange fattede det Forsæt at ville redde ham. Man trængte om Natten ind i hans Fængsel for at befrie ham med Magt. Men han vilde ikke at een eneste Blodsdraabe skulde udgydes for hans Skyld. Den Forsvarstale, Bonnet holdt, gjendrev ethvert Skin af Mistanke og beskjemmede Anklageren. Endeligt blev Dommen afsagt den 10de Juni efter 18 Timers Raadslagning. Af tolv Dommere erklærede syv Moreau for uskyldig og frie; men fem for skyldig; Præsidenten og den Efterretning aflæggende Instructionsdommer dreve paa Raadslagningens Fortsættelse imod Procesformen. Savary, Real og andre Regjeringens Bud gik fra og til om Natten for at tilkjendegive Dommerne Napoleons Villie. De turde ei frikjende Moreau; men Keiseren vovede ei, ved Soldaternes, Officeerernes og det parisiske Folks tydelige Stemning at lade Frankerigs ædleste Borger domme til Døden som et Offer for hans Had og Iversyge. Dommerne vaklede: af politiske Grunde erklærede endeligt Fleerheden, at Moreau, om han og var uskyldig, for ei at sætte Regjeringen i Fare, maatte falde som et Offer for Staten, de fordømte ham til to Aars Fængsel, for, som de sagde, derved at redde hans Liv. Kun Lecourbe, der har bekjendtgjort Protocollen ved denne mærkværdige Forsamling, Rigoud og Dameuve vedbleve med Fasthed ved deres første Erklæring, at Moreau aldeles burde frikjendes. De bleve siden forviste fra Paris. Moreau underkastede sig stiltiende denne Dom. Han begav sig alene, uden Vagt, under Folkets Raab: ingen Fængsling, Frihed for Moreau, medens Alt syntes at begunstige hans Flugt tilbage til Fængslet. Georges blev dømt til Døden, Rolland til toaarigt Fængsel, men Lajollais benaadedes af Keiseren. Politiet frygtede en Opstand til Fordeel for Moreau og havde truffet Modanstalter. Keiseren lod derpaa ved Fouché den Fangne tilbyde Frihed under Betingelser, som Moreau forkastede. Da besluttede han, at forvise ham; og Justitsministeren bekjendtgjorde den 21de Juni, at Keiseren havde givet Moreau

den forlangte Tilladelse at begive sig til Amerika i frivillig Landflygtighed, dog turde han uden Keiserens Tilladelse aldrig mere betræde Frankerigs Jordbund. Savary bragte ham derpaa under Bedækning til Spanien. Han indskibede sig 1805 i Cadix til Nordamerika. Hans feuatsommelige Gemalinde fulgde ham tilligemed hans Søn med Resten af hans Formue efterat Procesomkostningerne vare betalte. Nu levede Moreau overeensstemmende med sin Aand og sit Hierte i lykkelig Eensomhed fra 1805 til Juni 1813. Han reisde meget, og nedsatte sig endeligt i Morisville ved Delaware ei langt fra Philadelphia. Om Vinteren levede han i Nye York, om Sommeren sysselsatte han sig med Jagt, Fiskerie og Landvæsen. Hans Familie, nogle faa Venner, blandt hvilke hans Adjutant, Oberst Rapatel, og en god Bog vare hans kjereste Selskab. Han iagttog Begivenhedernes Gang, dømte frimodigt uden at tage Partie og forudsaade Udfaldet af mangt et ærgjerrigt Foretagende. Da mistede han i December 1811 sit Landsted med et betydeligt Bibliothek ved Ildebrand. Hans Søn døde. Hans Gemalinde var i Familieanliggender reist til Frankerig, men maatte ei forlade Burdeaux, hvor hun blev sat under Opsigt. Nu indbød hans Ven, Kronprindsen af Sverrig ham til sig til Stockholm. Napoleon begyndte dengang Toget til Rusland, og Exgeneralen Malet udkastede Planen til en Revolution i Paris. Moreau, hvis Ankomst til Europa enhver ventede, skulde som Præsident staae i Spidsen af en provisorisk Regjering. Men Moreau afslog Kronprindsens Indbydelse og vidste sandsynligt Intet om Malets dristige Planer, som mislykkedes den 22de Oct. 1812. I December samme Aar begav Moreaus Gemalinde med sin Datter Isabella sig igjen til Frankerig for at gjenoprette sin Sundhed, men maatte ei komme i Land. Hun maatte igjen indskibe sig og begav sig til England. Imidlertid havde Moreau paa det heftigste oprørt ved den franske Armees Opofrelse i Rusland, besluttet paa Keiser Alexanders Indbydelse, at begive sig til ham til Europa. Han antog ingen Grad eller Gage, men besluttede som frie Verdensborger at tjene Europas retfærdige Sag, som han og betragtede

som sit undertrykte Fædrenelands. Hvo tør vove herfor at dadle en Mand, der var en saa god Borger, saa ædel, saa uegennyttig, saa erfaren og indflydelsesrig som Moreau? Hans Navn, hans Opfordring og hans Krigsplan vilde sandsynligviis tilintetgjort Napoleons Magt i Tydskland. Mere vilde Moreau ikke. Men Forsynet havde besluttet anderledes. Moreau landede den 26de Juli 1813 i Gothenburg; den 7de August ankom han i Stralsund, hvor Kronprindsen levede tre Dage i den inderligste Fortrolighed med sin gamle Ven. Hiin gik derpaa til sit Hovedquarteer i Oranienburg og Moreau over Berlin og Züllichau til Prag. Her besøgte Keiser Alexander ham den 17de Dagen efter hans Ankomst. Et sjeldent Forhold dannede sig nu mellem Monarchen og Moreau. Hiin ansaae denne som sin Raadgiver og Ven, og Moreau viede Keiseren sit Liv uden at træde i hans Tjeneste. Dog bar han Uniform som keiserlig Generaladjutant. Han ledsagede Keiseren til Hest paa Marschen til Dresden den 25de og 26de Aug. Thi afskaaren fra Dresden skulde Napoleons Magt knækkes ved Elben. Hurtigt ilede den franske Keiser med sin Hær til Dresden. Langsommere brød de Allieredes Hær igjennem Bøhmens Bjergpasser. Faa Timer for sildigt paafulgte Angrebet; Tilbagetoget blev nødvendigt efter at man forgjeves havde beskudt Staden. Moreau saae den 27de, at Napoleon omgik Østerrigernes venstre Fløi. Et Kanonslag skulde aabne den franske Hær Veiene til Pirna og Freiberg. Standhaftigt kastede de Allieredes Centrum og høiere Fløi Fiendens Angreb tilbage. Da ilede Moreau fra Slagliniens hedeste Punkter tilbage til Alexander. Han traf ham om Middagen bag et preussisk af to franske, forfra og fra Siden bestrøget, Batterie paa Høiden ved Recknitz, hvor Centrum befandt sig. Medens han holdt her og talte med Keiseren om Slaget, styrtede han pludseligt til Jorden tilligemed Hesten. En Kanonkugle havde knust ham begge Benene. Standhaftig og rolig taalte han Afsætningen. Da Hæren den 27de om Aftenen tiltraadde sit Tilbagetog, blev han baaren over Bjergene, vedblev at være virksom for den fælleds Sag, klagede aldrig, trøstede sine Ven-

ner og døde uden Fortrydelse og uden Frygt med et Hjerte fuldt af Kjerlighed for Frankerig.

Moreri (Louis), Doctor i Theologien, født den 25de Marts 1643 i Bagemont, en lille Stad i Provence, studerede i Draguignan, Aix og Lyon. I den sidste Stad prædikede han fem Aar som Controverspræst. Moreri havde alerede gjort sig bekjendt i sit 18de Aar ved en slet Allegorie under Titelen: Le pays d'amour. Snart fremtraadde han med nyttigere Arbeider. I Aaret 1673 udkom i eet Foliobind den Dictionnaire, som fører hans Navn og hvortil Chappuzeau paastaaer at have givet ham den første Idee. Han dedicerede samme af Taknemmelighed til Gaillard de Lonjumeau, Biskop af Apt. Denne Prælats Søster skaffede ham en Plads hos Statssekreteren Pompone, og Moreri kunde haabe de største Fordele deraf; men den uafbrudte Flid, hvormed han arbeidede paa en nye Udgave af sin Dictionnaire, udtømte hans Kræfter saaledes at han døde i Paris 1685 Det første Bind af det ny Oplag var alerede udkommet; det andet paafulgte nogle Maaneder efter hans Død. Moreri var en god Literator, kjendte de nyere Bøger, han skulde benytte og forstod temmelig godt italiensk og spansk, men han manglede Smag og Phantasie. Hans Værk som er blevet gandske omarbeidet og betydeligt forøget, fører endnu hans Navn, men er ei mere af ham. Altfor utilforladelige Genealogier, Artikler om ubekjendte Personers, Unøiagtigheder, urigtige Angivelser, Feil i Sproget, Mangel paa Critik, Præcision og Smag, have skadet dette nyttige Værk, som vilde været meget behageligere, hvis man havde indskrænket sig til det Nødvendige og Interessante. De geographiske Artikler er især fulde af Feil. De bedste Udgaver ere fra 1718 (5 Bind), fra 1725 (6 Bind), og fra 1732 (ligeledes 6 Bind). Abbed Gouget har leveret et Supplement i 4 Foliobind, hvilken Drouet har omarbeidet 1759 i en nye Udgave paa 10 Bind. Moreris øvrige Værker ere ei af stor Vigtighed.

Mouresque, moresk kalder man den mauriske, altsaa oprindeligen orientalske Stiil i Bygningskunsten og sammes Zirater. See Arabesker.

Morgagni (Giambattista), en lærd Anatom, født i Forli i Romagna Aar 1682, var Medlem af Akademiet i Bologna, hvor han havde studeret. Republiken Venedig kaldte ham fra Forli, hvor han befandt sig paa en alt for indskrænket Skueplads til Lærestolen i Anatomien i Padua, med en Gage af 6000 Franker. Morgagni forøgede dette Universitets Berømmelse ved sine Opdagelser og sine Skrifter. De vigtigste af dem ere: 1) Adversaria anatomica omnia. I den Leydenske Udgave 1741 findes desuden Nova institutionum medicarum idea; 2) Epistolæ anatomicæ; 3) De sedibus et causis morborum per anatomen indagatis Libri V; 4) Forskjellige Breve i den nye Udgave af Valsava. — Morgagni har givet en lille Aabning ved Tungen og en Muskel Navn, fordi han først opdagede dem. Han døde 1771 i en Alder af 90 Aar. Hans Værker ere samlede af ham selv 1765 og udkomne i Venedig i 5 Foliobind.

Morgana see Fata Morgana.

Morgarten. Paa Grændsen af Landet Schweiz findes Aageri Søe. Den er kun een Miil lang, men meget dyb og rig paa alle Slags Fiske. Ved Østsiden af denne Søe hæver sig et Bjerg i Mogarten, hvis største Deel tilhører Canton Zug. Det er blevet mærkværdigt ved et Slag, som udførtes ved efterfølgende Begivenheder. I Aaret 1273 kom Grev Rudolph af Habsburg paa den tydske Keiserthrone. Til hans Bundsforvandte hørte Schweiz, som han lovede Opretholdelsen af dets gamle Frihed. Hans Søn og Efterfølger Albrecht gik ud fra andre Grundsætninger. Han nærede den Plan at forvandle Helvetien til et eget Hertugdom, hvilket (som Historien antager) var tiltænkt een af hans Sønner, og kjøbte i denne Hensigt af Abbeden af Murbach Staden Lucern og dens Rettigheder i forskjellige

lige Landsbyer i Canton Schweitz. Denne hans Plan var især forhadt af de tre Cantoner Schweiz, Uri og Unterwalden. De tiltrak sig derved Keiserens høieste Misfornøielse, som nægtede dem Bekræftelsen af deres Privilegier og overlod dem til sine Rigsfogders Vilkaar eller rettere Tyrannie. Blandt disse Tyranner udmærkede sig især Geißler (efter andre Skribentere Grieler og efter andre igjen Geßler) Foged i Schweiz og Uri og Bilger von Landenberg, Foged i Unterwalden, som mod al Ret lod stikke Øinene ud paa Henrich von Melchthal. Ved disse og andre Grusomheder bragtes tre ligesaa modige som kloge Mænd, Werner von Stauffach fra Schweiz, Walther Fürst fra Uri og Arnold Melchthal fra Unterwalden til at forene sig for at knække det østerrigske Aag, det koste, hvad det koste vilde; selv Livet var dem ei for høi en Priis. Saaledes opkom det edelige Forbund (Eidgenossenschaft), en Benævnelse, man siden stedse har brugt om Schweizerforbundet. Keiser Albrecht vilde anvende Magten, men blev dræbt af sin Brodersøn Johan. De tre forenede Cantoner, hvormed siden flere forbandt sig, holdt med Ludvig af Bayern, da Huset Habsburg var dem forhadt. Derover forbittredes Keiser Frederik af Østerrig heftigt. Han erklærede Schweiz i Achten, og Bisskoppen af Costanz slyngede Bannstraalen imod Schweizerne. Keiser Ludvig og Erkebisskoppen af Mainz løste dem af begge, og Keiser Frederik indsaae altsaa vel at virksomme Midler vare nødvendige. Han sammentrak i Aaret 1315 en Hær af 20000 Mand, som han betroede sin Broder Leopold af Østerrig. Han rykkede med disse mod Cantonerne Schweiz, Uri og Unterwalden, hvis Styrke beløb sig til 1600 kjække Mænd. Denne lille Hob besatte den smalle Vei, der slynger sig mellem Bjerget Morgaarten og Ageri Søen. En Deel af samme stod ved Siden af det steile Bjerg, og saaledes ventede man Fienden, der var uforsigtig nok til at træn ind i det snævre Bjergpas, der var bestemt til dens Grav og syntes særdeles skikket dertil. Neppe var Leopolds Hær, hvor man ventede den, før Schweizerne nedrullede store Steenmasser paa samme, hvorved hans Rytterie bragtes i Uorden og en Mængde Østerriger bleve saa-

rede og dræbte, anfaldt og forfulgte hvad der blev tilbage af samme og saaledes tilintetgjorde en frygtelig Magt og en Plan, hvis Maal var et Lands Undertrykkelse, som intet havde forbrudt, uden at det ei vilde underkaste sig et Herredømme, der var blevet det forhadt ved uhørt Grusomhed. Seieren ved Foden af Bjerget Morgarten lagde en fast Grund for Schweizerforbundet. De tre Cantoner, som først havde forenet sig paa 10 Aar, forbandt sig den 8de Dec. 1315 for stedse. Med disse forbandt sig siden de andre Cantoner, og saaledes opkom og udvikledes det endnu existerende Schweizerforbund.

Morgengave kaldtes oprindeligen efter den almindelige tydske Privatret, den Gave, som Ægtemanden, Dagen (Morgenen) efter Bryllupet, forærer sin Kone, hvorved hun kommer i Besiddelse af samme som frie Eiendom. Man kalder den lovmæssig Morgengave, forsaavidt den loves i en Ægtepagt, og derfor og kan fordres for Retten, omendskjøndt den er indklædet i Form af en Gave. Ved saakaldte ustandsmæssige Ægteskaber erholdt Konen samme istedet for alt andet og maate deraf sørge for sig og sine Børn. Allerede i den tydske Nations ældste Love forekomme Spor deraf. Den fandt sædvanligt Sted blandt Adelen, sjeldnere blandt Borgerstanden. Morgengavens Størrelse kom almindeligt an paa Overeenskomst. Ved lovmæssig eller sachsisk Morgenaave forstod man visse Ting, som en adelig Enke, efter sin Gemals Død nødvendigt maa erholde af hans Landgods. Den skal have sin Grund i en urigtig Forklaring af Sachsenspiegel, men er bekræftet ved senere Love og Vedtægt. Sjelden leveres den sachsiske Morgengave in natura, men Mandens Arvinger forlige sig sædvanligt med Konen om et vist Qvantum, som hun erholder.

Morgenrøde. Dette herlige Syn paa den østlige Himmel kort før Solens Opgang er det samme som vi kalde Aftenrøden paa den vestlige Himmel kort efter Solens Nedgang. At Solstraalerne og Dunster eller Skyer ere nødvendige til dette Phoenomens Fremkomst

lærer Øiesynet. Ei altid er Morgen og Aftenrøden lige skjøn; undertiden bemærker man, naar Himmelen er gandske klar, kun en svag Rødme og ved meget tykt mørkt Skyeveir, slet ingen. En tilfredsstillende Forklaring over disse Phoenomener mangler os endnu; dog er det sandsynligt at Sollyset, naar det kommer fra Horizonten og altsaa igjennem en stor Strækning Luft, taber først de blaae, dernæst de gule og tilsidst de røde Straaler; derfor viser Solen sig høit paa Himmelen hvid, i lavere Egne guulagtig og ved Grændsen af Horizonten rødlig og farver Dunster og Skyer paa samme Maade. En høirød eller stærk Morgenrøde ansees for det meste med Grund som Forbud for en regnfuld Dag, og en skjøn Aftenrøde forkynder en smuk tilkommende Dag. Man forklarer dette saaledes, at Morgenrøden forkynder en Skyemasse der trækker op over Horisonten fra Østen mod Vesten for den frembrydende Dag; men Aftenrøden derimod betyder en Skyemasse, der fjerner sig fra Horizonten.

Morgenstjerne see **Venus** og **Planeterne.**

Morghen (Rafael) født i Neapel 1758, nedstammer fra en Familie, der alerede i Forveien havde udmærket sig ved Kobberstikkerkunsten. Han erholdt den første Underviisning i denne Kunst af sin Fader, men kom snart til Rom og under den berømte Volpatos Veiledning. Her tog han Deel i Bearbeidelsen af en Række Blade, som Volpato udgav efter Rafaels Stanzemalerier i Vatikanet, og som stedse vil betraates som eet af Gravstikkens fortrinligste og betydeligste Arbeider. Eet af hine Blade, Messe-Underværket i Bolstoa er udkommet under hans Navn. Skjøndt en vis Haardhed og Ængstelighed er kjendelig i dette Blad, saa traf dog alerede dengang Behandlingens Reenhed og Fiinhed Alles Opmærksomhed paa den unge Kunstner. Men først ved hans senere Arbeider, Aurora efter Guido, Dianas Jagt efter Domenichino, Parnasus efter Mengs, men frem for alt ved en hellig Familie og Timerne efter Poussin saavelsom en Madonna efter Fra Bartolomeo

gotgjorde ham det Haab, man havde fattet om ham. Rigtighed i Tegningen, Bestemthed i Omridset, Klarhed og Reenhed, malerisk Effect, forbundet med den største Fiinhed i Behandlingen ere de Fortjenester, der gjøre denne Kunstner til den nyere Tids største Kobberstikker. Imidlertid giftede Morghen sig med en Datter af sin Lærer Volpato. I Aaret 1792 modtog han et Kald til Florents og paatog sig for Hoffet der, at stikke de skjønneste Malerier i det derværende Gallerie i Kobber. Først udkom hans Madonna della Sedia efter Rafael, blandt den store Mængde Copier af dette Kunstens Mesterværk, ustridigt det, der kommer Orginalen nærmest. Efter denne Tid udgav han sit første Kobberstik efter Rafaels Forklarelse, hvilket Blad dog for en stor Deel er udarbeidet af hans Broder Anton, da Rafael Morghen leed af en langvarig Øiensvaghed. Han foretog siden et andet Blad, der er af ham alene. Derpaa udkom Nadveren efter Leonardo da Vinci, der som eet af hans Hovedværker alerede nu betales over den første Priis; en Magdalene efter Marillos, Rafaels, Dantes, Petrarchus og Tassos Billeder, og foruden flere hans ovennævnte Blad, Forklarelsen, der udkom 1812. Morghen blev 1803 udnævnt til Medlem af det franske Nationalinstitut og lever endnu i Florents.

Morhof (Daniel Georg) blev født den 6te Febr. 1639 i Wismar, besøgte Skolen i sin Fædrenestad og Pædagogiet i Stettin og studerede fra 1657. Retten i Rostock, hvorhos han dyrkede de humanistiske Videnskaber. Et latinsk Spøgedigt, som han forfærdigede 1659 over en Storks Død, erhvervede ham 1660 Professuret i Digtekunsten i Rostock, hvilket han tiltraadde efter sin Tilbagekomst fra en Reise til Holland og England. Dette Embede bortbyttede han 1665 med Professuret i Veltalenhed og Digtekunst ved det nyoprettede Akademie i Kiel, hvor han fandt saadant Bifald, at hans Høresal tit ei kunde rumme Mængden af hans Tilhørere. 1670 gjorde han en anden Reise til Holland og England, blev efter sin Tilbagekomst 1673 tillige Professor i Historien, 1680 Bibliothekar og døde den 30te Juli 1691

i Lübeck paa en Tilbagereise fra Pyrmont, hvorhen han var reist for Sygeligheds Skyld. Ved sit almindeligt bekjendte Værk: Polyhistor (Lübec 1688, 4. fjerde Udgave sammesteds 1747, 2 Bind 4.) vakte han først i Tydskland et fuldstændigere og planmæssigere Studium af Literairhistorien. Det var i lang Tid Hovedkilden til alle literariske Notiser og er utallige Gange benyttet, studeret og afskrevet. Virkeligt indeholder det og en betydelig Rigdom af alle Slags literariske Notiser, og, om end ei alle hans Domme staae Prøve, og fornemmelig hans Synsmaader af Literairhistorien som Videnskab have store Mangler, er det dog vigtigt selv for vore Tider ved manget methodologisk Vink (f. Ex. om Lucull's's Kunst). Hans Underretning om det tydske Sprog og Poesie, sammes Oprindelse, Fremgang og Læresætninger, samt hans tydske Digte (3die Oplag, Lübeck og Leipzig 1718) er især vigtig fra den historiske Side. Hans tydske, saavelsom hans latinske Digte (Lübec 1697, 8.) ere af liden Værd og indeholde sjelden et heldigt Indfald eller en lykkelig Vending.

Moritz, Churfyrste af Sachsen, var en Søn af Hertug Henrik af Sachsen og blev født 1521 i Freiberg. Allerede i sin Ungdom gav han Haab om den store Fyrste der engang skulde blive sit Fædrenelands Redder. Han viste store Talenter forbundne ved rastløs Virksomhed og en fyrig Characteer. Disse Egenskaber syntes ei vel at forenes med den Indskrænkelse, hans lille Fædrenearv anviste ham. Hans fremstræbende Aand blev endnu mere vakt, da han besøgte adskillige tydske Hoffer, som langt overgik hans Fædrenehof i Glands. Dengang (1541) formælede han sig med en Datter af den berømte Philip, Landgreve af Hessen. Samme Aar døde hans Fader. Han paatog sig derpaa selv Bestyrelsen af sit Land og og overveiede hvad han havde at gjøre under de store Uroligheder, som dengang i Anledning af Religionen fandt Sted i Tydskland. Skjøndt selv Bekjender af den lutherske Lære vægrede han sig dog ved at tiltræde de protestantiske Fyrsters Forbindelse, som med Vaaben i

vilde forsvare den nye Lære, og tiltræde det schmalkaldiske Forbund, enten fordi han alerede dengang havde hemmelige Hensigter paa Churværdigheden og derfor ei vilde gjøre sig Keiseren til Uven, eller, fordi han forudsaae at denne Forbindelses slette Organisation snart vilde foraarsage dens Fald. Carl 5te glædede sig ved den tappre Moritzes Hengivenhed og belønnede ham med mangehaande Gunstbeviisninger, ja han opfordrede ham endog til at bemægtige sig Churfyrst Johan Frederiks Land, som var Anfører for den schmalkaldiske Hær, og meddeelte ham siden 1548 paa Rigsdagen i Augsburg høitideligt Churværdigheden. Keiseren, der troede at have vundet een af de mægtigste Rigsfyrster for sig, forfulgte imidlertid sine ærgierrige Planer at tilintetgjøre de tydske Fyrsters Rettigheder og Friheder og opkaste sig til Tydsklands uindskrænkede Beheisker. Men, hvor kunstigt han og skjulte sin Hensigt, og under Skin af at beskytte Catholikernes Interesse, kun befordrede sin egen, saa erkjendte dog den i Politikens Irgange selv velerfarne Moritz dog snart det egentlige Maal for den herskesyge Carls Bestræbelser. Han indsaae, at man kun ved aabenbare Magt kunde modstaae ham, og tog ei i Betænkning at fremtræde som Keiserens Fiende. Dog gik han ei heller her frem uden Snildhed. Han drev sine Udrustninger i Aaret 1550 under det Skin, at fuldbyrde den ham af Keiseren overdragne Udførelse af Rigsachten imod Staden Magdeburg, sluttede 1551 hemmelige Forbindelser med Kong Henrik 2den af Frankerig og nogle tydske Fyrster og vidste at tage sine Forholdsregler saa godt, at han nær havde taget Carl, der laae syg i Inspruck af Podagra, til Fange (1552). Som Retfærdiggjørelse for denne uventede Feide, anførte Moritz, at Keiseren mod sit udtrykkelige og høitidelige Løfte, endnu stedse holdt Landgreve Philip af Hessen (Moritzes Svigerfader) fangen. Keiseren, der var nedbøiet af Svaghed, lod ved sin Broder Ferdinand gjøre ham Forslag til Forlig. Ifølge disse Underhandlinger kom det berømte Fordrag til Passau istand den 31te Juli 1552. Moritz, som derved havde forsonet sig med Protestanterne, troede nu

og at maatte give Keiseren et Beviis paa sin Hengivenhed og bivaanede endnu samme Aar et Tog imod Tyrkerne. Men, da Intet udrettedes gik han tilbage til Sachsen. Kort derpaa 9de Juli 1553 tilsatte han, alt for tidligt for hans Land, Livet i et Slag mod Markgreve Albrecht af Brandenburg. Om man end ei kan eller vil dømme fordeelagtigt om Moritzes Characteer, maa man dog tilstaae, at han, foruden hiin Klogskab, ifølge hvilken han snildt forstod at nytte Omstændighederne, tillige besad store Regent- og Feldtherretalenter, der gjøre ham til een af de mærkeligste tydske Fyrster. Uagtet hans korte Regjering skylder Sachsen ham mange nyttige Indretninger. Af sit Folks Dannelse og af Videnskaberne erhvervede han sig store Fortjenester ved Stiftelsen af Fyrsteskolerne og mange nyttige Indretninger ved det Leipziger-Universitetet. Han var den første Churfyrste i Sachsen af den albertinske Linie.

Moritz, Fyrste af Anhalt-Dessau, kongelig preussisk General-Feldtmarschal, født i Dessau den 31te Oct. 1712, var den yngste Søn af den berømte Fyrst Leopold 1ste af Anhalt-Dessau. Femten Aar gammel traadde han i preussisk Krigstjeneste, blev Capitain og var indtil 1758 nærværende i alle de tre første Kriges Feldttog. Han bivaanede og 1734 og 1735 Feldttogene ved Rhin som Volontair. I Slagene ved Hohenfriedberg, Kesselsdorf, Prag, Kollin, Rosbach, Zorndorf og Leuthen, i hvilket sidste Frederik 2den paa Valpladsen udnævnte ham til General-Feldtmarschal, viste han fortrinlig Tapperhed og Klogskab og efterlignede sin Fader i begge Egenskaber. Han iagttog den strengeste Mandstugt; men var iøvrigt en sand Menneskeven, en Fader for sine Soldater og en ivrig Bekjender af den reformeerte Religion. Han døde ugift den 4de April 1760. Frederik Wilhelm den 3die har hædret hans Minde ved en Marmor-Statue, som Shadow har udført og som pryder Lysthaven i Berlin.

Moritz, Greve af Sachsen, bekjendt under Navn af Marschallen af Sachsen, var en Søn af Kong August

den 2den af Polen og den skjønne Grevinde Aurora Maria af Königsmark, der fødte ham 1696 i en Landsbye ei langt fra Magdeburg. Han viste tidligt en fyrig Aand og en usædvanlig, af sin Fader arvet, Legemsstyrke. I Aaret 1711 meddeelte August 2den som Rigsvicar ham Titel af Greve af Sachsen og gjorde ham kort derpaa til Oberst for et nyoprettet Kyradseerregiment, som dog efter nogle Aars Forløb blev reduceret. Han tjente allerførst i Flandern under Eugen og Marlborough. Han var 1709 Vidne til Erobringen af Lille, og udmærkede sig saavel i Beleiringerne af Tournay og Mons, som i Slaget ved Malplaquet. Nye Berømmelse og Roes af Eugen og Marlborough erhvervede han sig i Feldttoget 1710. Aaret derpaa beleirede Kongen af Polen Stralsund; den unge Greve viste her den største Uforsagthed. Han satte med Pistolen i Haanden i Fiendens Paasyn over Strømmen. Efter dette Feldttog giftede hans Moder ham med den rige og elskværdige Grevinde Löben; men Greven elskede alt for meget Forlystelser og Adspredelser til at underkaste sig Ægteskabets Pligter. Men selv under de Udsvævelser, han undertiden hengav sig til, tabte han aldrig Krigshaandværket af Oie. Han havde stedse et Militairbibliothek hos sig, hvormed han sysselsatte sig dagligt om og kun een eller to Timer. I Aaret 1717 havde han begivet sig til Ungarn, hvor Eugen stod imod Tyrkerne. Han deeltog i Belgrads Beleiring og i en Seier over Tyrkerne. Da han 1718 var vendt tilbage til Polen, meddeelte hans Fader ham den hvide Orns Orden. Moritz, som den i hele Europa gjenoprettede Fred ei gav nogen Leilighed til at udmærke sig, besluttede 1720 at gaae til Frankerig, da han yndede de Franskes selskabelige Talenter; i sin Ungdom havde han heller ikke lært andre fremmede Sprog end det franske. Greven sysselsattte sig her meget ivrigt med Mathematikens, Krigs- og Befæstningskunstens samt Mechanikens Studium, hvorfor han havde et udmærket Talent. Allerede i sit 16de Aar havde han opfundet et nyt Exercitium og ladet det anvende i Sachsen. Efterat han 1722 havde erholdt et Regiment

i Frankerig, dannede og exercerede han det selv efter sin nye Methode. I Aaret 1726 valgte Curlands Stænder ham til deres Hertug. Rusland bevæbnede sig imod ham. Menzikoff, der selv tragtede efter dette Hertugdom, sendte 800 Russer til Mitau, hvilke beleirede Greven i hans Palads. Skjøndt han kun havde 60 Mand hos sig, forsvarede han sig dog med stort Mod. Beleiringen blev ophævet, og Russerne bortfjernede sig. Og saa Polen greb til Vaaben, og, da Moritz ei saae sig istand til at byde to saa mægtige Riger Spidsen, greb han 1729 en gunstig Leilighed til at vende tilbage til Frankerig. Man paastaaer, at Enkehertuginden af Curland, Anne Iwanowna, anden Datter af Czar Iwan Alexiewitz, Peter den stores Broder, i Førstningen havde givet ham Haab om Ægteskab, men siden forandrede sin Beslutning formedelst hans Ubestandighed. Saaledes berøvede denne Feil ham ei alene Curland, men selv Moskaus Throne, som hiin Fyrstinde siden besteeg. Det fortjener at anføres, at, da Greven skrev fra Curland til Frankerig om Understøttelse i Penge og Folk, den berømte Skuespillerinde Le Couvreur udsatte sine Kostbarheder og sendte sin Elskede 40000 Livres. Efter sin Tilbagekomst til Frankerig sysselsatte Moritz sig ivrigst med Mathematik. Han udkastede under en Feber sine Rêveries (bedste Udgave Paris 1757, 2 Bind 4.), som han siden udfilede. Dette Værk, en Cæsar og Condé værdigt, er ei skrevet i en correct, men i en mandig Stiil, fuldt af dybe, dristige og nye Synsmaader, der ere Feldtherren og Soldaten lige nyttige. Han udviklede nye Grundsætninger, hvis Gyldighed, den nuværende Maade at føre Krig paa har bekræftet. Han beviser Nytten af det lette Artillerie, der hurtigt kan bringes fra et Sted til et andet; den Angribendes sikkre Fordeel; Fordelen af let Infanterie, og Infanteriets visse Overlægenhed over Cavalleriet, naar det med Bestemthed oppebier Angrebet, saavelsom dets sikkre Undergang, naar det handler anderledes. Kongen af Polens, hans Faders Død 1733 opflammede paa nye Krigen i Europa. Churfyrsten af Sachsen tilbød sin Broder Overanførselen over alle sine Tropper, men den-

ne foretrak at tjene som Marechal-de-camp i den franske Armee og gik til Marschallen af Berwicks Armee ved Rhinen. Han ankom netop til Slaget ved Ettlingen og afgjorde Seieren ved sin Tapperhed i Spidsen af et Grenadeerdetachement. Med lige Mod udførte han en Mængde Angreb ved Beleiringen af Philippsburg. Han belønnedes 1734 for sine Tjenester med en Lieutenant-generals Grad. Paa Carl 6tes Død fulgte en nye Krig. I Slutningen af Nov 1741 blev Prag beleiret, og endnu samme Maaned tog Greven af Sachsen det med Storm. Eger blev ligeledes erobret nogle Dage efter Løbegravenes Aabning. Derpaa førte han Marschallen af Broglios Armee tilbage til Rhinen og bemægtigede sig alle Linierne ved Lauterburg. Efterat han i Marts 1744 var bleven Marschal af Frankerig (dog kunde han som Protestant ei tage Sæde i Marschalstribunalet) anførte han et Armeecorps i Flandern som Chef. Dette Feldttog, et Mesterstykke i Krigskunsten, satte Marschallen af Sachsen ved Siden af Turenne. Han forstod at holde den overlægne Fiende i Uvirksomhed. Aaret 1745 var endnu mere hæderligt. I Januari var der sluttet et Forbund i Warschau mellem Dronningen af Ungarn, Kongen af England og Holland. Uagtet en haard Sygdom paatog Marschallen sig dog Overanførselen over den franske Armee i Nederlandene. Kort efter Feldttogets Aabning leverede han Slaget ved Fontenai den 11te Mai 1745. Han syntes Døden nær; desuagtet steeg han under Fægtningen til Hest, men hans Svaghed lod hvert Øieblik frygte for hans Liv. Han vandt Seieren, hvorpaa fulgte Indtagelsen af Tournai, Brügge, Gent, Oudenarde, Ostende, Ath og Brüssel. Den sidste Stad overgav sig den 28de Febr. 1746. I April samme Aar meddeelte Kongen Seierherren ved Fontenai et Naturalisationspatent i de meest smigrende Udtryk. De følgende Feldttog erhvervede ham nye Udmærkelser. Efter Seieren ved Rocoux den 11te Oct. 1746, forærede Kongen ham sex Canoner, og Aaret derpaa udnævnte han ham til Marschal for alle sine Armeer og siden til Øverstbefalende i de 1748 erobrede Nederlande. Dette Aar betegnedes ved det meest glimrende Held, fornem-

meligt ved Erobringen af Mastricht; Aaret forhen var udmærket ved Seieren ved Lawfeld og Erobringen af Bergen-op-Zoom. Holland, der skielvede for sine Stater, tilbød Fred, som det hidindtil havde afslaaet. Den blev sluttet den 18de Oct. 1748, og man kan sige, at Europa skyldte Marschallen af Sachsens Talenter sin Rolighed. Denne store Mand trak sig nu tilbage til Slottet Chambord, som Kongen overlod ham til Brug. Han gjorde herfra en Reise til Berlin til Frederik den store, der behandlede ham med den hæderligste Udmærkelse. Efter sin Tilbagekomst til Frankerig levede han i Selskab med Lærde, Kunstnere og Philosopher og døde af en Blodstyrtning den 30te Nov. 1750. Denne Mand, hvis Navn gjenlød igjennem hele Europa, sammenlignede paa sin Dødsseng Livet med en Drøm. Man fortæller, at adskillige chimæriske Planer sysselsatte ham; han havde snart den Idee, igjen at forene Jøderne til eet Folk, snart at gjøre sig til Konge paa Corsika, snart at stifte et Kongerige i Amerika, helst i Brasilien. Hans Liig blev med største Pragt bisat i Strasburg i den lutherske Kirke St. Thomas og et Minde oprettet ham der ved Pigal i Aaret 1777. Han havde indsat den sachsiske General Bellegarde til sin Arving. Thomas vandt den Priis, som det franske Akademie udsatte for den skjønneste Lovtale over Marschallen.

Moritz af Nassau, Prinds af Oranien, den yngste Søn af Wilhelm 1stes andet Ægteskab, blev født i Dillenburg den 13de Nov. 1567, studerede i Leyden, da hans Fader snigmordersk blev skudt 1584, hvorpaa Provindserne Holland og Zeeland valgte ham til Statholder i hans 18de Aar og siden ogsaa Utrecht. Udrustet med overordentlige Talenter overtraf han som Feldtherre snart alle Forventninger og gav ved sine Seire og Erobringer den nye Republik Fasthed. Med Overfaldet paa Breda 1590 gjorde han Begyndelsen til en Række heldige Foretagender, hvorved hele Geldern, Over-Yssel, Friesland og Grønningen befriedes fra Spanierne. Derved erholdt han tilligemed Overanførselen over alle Provindsers Land- og Sømagt, tillige Statholderskabet

i Geldern og Over-Yssel, hvorimod Statholderskabet i Friesland og Grøningen blev hans Fætter Grev Wilhelm Ludvig af Nassau til Deel. Moritz fortsatte sine lykkelige Feldttog, fratog Spanierne under bestandige Krige, indtil den 1609 sluttede Vaabenstilstand, henved 40 Stæder og endeel Fæstninger, og slog dem i tre Feldtslag, uden at regne de Seire til Soes, som hans Viceadmiraler tilfægtede sig ved de spanske og flanderske Kyster. Hans Tapperhed og Vaabenlykke lokkede alle, der vilde glimre som Krigere, til hans Armee som til Krigskunstens første Skole. Han var Gjenstanden for Folkets almindelige Kjerlighed og Agtelse, og herpaa byggede hans heftige Ærgjerrighed Planen om Overherredømmet. For at naae sine længe nærede Hensigter troede han beqvemt at kunne nytte de theologiske Stridigheder imellem Arminianer og Gomarister eller mellem Remonstranter og Contraremonstranter. Han understøttede Gomaristerne med stor Iver, ja endog med egenmægtig Voldsomhed, (sammenlign Barneveld), men, uagtet alle hans Bestræbelser at undergrave Statens Frihed ved Partiesyge, saae han sig dog endeligt nødt til at afstaae fra Udførelsen af sine ærgjerrige Planer. Han døde i Haag den 23de April 1625 og havde sin Broder Frederik Henrik til Efterfølger, saavel i Oranien som i Statholderskabet over de fem Provindser og i General Capitains Værdigheden til Lands og Vands i de forenede Nederlande — „Denne Statholders Levnet, siger Raynal, var en sjelden afbrudt Kjede af Beleiringer, Fægtninger og Seire. Han forstod Krigen mesterligt og førte den som Helt. De af ham dannede Krigere have endnu mere forøget hans Berømmelse. Som Montecuculi forstod han den sjeldne Kunst at marschere og slaae Leier, som Vauban besad han Talent til Befæstning og Forsvar, som Eugen den Duelighed at holde de meest talrige Hære i ufrugtbare og udtømte Lande; som Vendome den Lykke, naar det gjaldt at erholde mere af Soldaterne end man havde Ret til at vente; som Condé det ubedragelige Overblik, der afgjør Seieren; som Carl 12te den Evne at gjøre Tropperne næsten ufølsomme mod Hunger, Kulde og

Besværligheder, som Turenne at spare Menneskeliv."
— Efter Folards Dom var Moritz den største Infanterie-General siden Romernes Tid. Han havde lært Krigskunsten af de Gamle og udvidede den, i det han anvendte deels egne deels fremmede Opfindelser.

Moritz (Carl Philip) tilsidst kongelig preussisk Hofraad og Professor i Berlin, var født i Hameln 1757 af fattige Forældre og siden, ifølge indtrufne Omstændigheder opdragen paa en Maade, der nødvendigt maatte give hans Indvortes en bizar og phantastisk ja endog mystisk Overflade, i Forening med en stedsevarende Sygelighed, der forbød Drengen enhver Udflugt i den kraftige Ungdomsalder. Efterat han havde erholdt nogen lærd Underviisning i Hannover, blev han af sin Fader sat i Lære i Braunschweig hos en Hattemager, hvor han dog, skuffet i alle sine forudfattede Forventninger, følte sig saa ulykkelig som muligt, hvorfor han og, da han ei havde i Sinde at blive Hattemager, men en stor, berømt Mand, af sin Mester blev sendt tilbage til sine Forældre i sit 14de Aar. Her lykkedes det ham at vinde den daværende Commandant, siden Hertug af Mecklenburg-Strelitz saaledes for sig, at denne udsatte en betydelig Sum for hans lærde Opdragelse. Efterat have levet nogen Tid i denne gunstige Stilling og viist sig samme værdig, erholdt hans medfødte Hang til Bizarrerie og Uordentlighed nye Magt over ham, saa at han skildte sig ved sin Velgjørers Kjerlighed og blev opgivet som ulægelig af alle sine Bekjendte. Efterat han ved Nogles Paamindelser var bragt til for et Øieblik at udrive sig af denne Stilling, forfaldt han dog kort efter paa nye til sin gamle Tænkemaade og forlod, Forældre og Venner ubevidst, Hannover, for at blive Skuespiller. I denne Hensigt kom han, efter mange Hændelser til Erfurt, hvor han udgav sig for en Candidat i Theologien og hvor det lykkedes ham gratis at erholde Matrikel, frit Bord og frie Bolig. Uagtet denne ei ugunstige Stilling, begyndte Moritz, dreven af sin stedse urolige, bizarre Lune, at være utilfreds med Erfurt, hvori den Tanke meest var Skyld, at han levede af Andres Vel-

gjerninger. Han lod sig derfor igjen forlede af sin Lyst til Theatret, at blive Skuespiller, og følge en Skuespillertrop til Leipzig, skjøndt Een af hans Lærere alerede engang havde bragt ham fra dette Forehavende. Men, da han ved sin Ankomst dertil alerede saae denne opløst og altsaa fandt sig skuffet i sin Forventning synes denne Omstændighed at have bibragt ham Ulyst til Theatervæsenet; i det mindste er saa meget vist, at Skuepladsen aldrig mere blev Maalet for hans Ønsker, hvor mange Projecter der ogsaa stedse gjennemkrydsede hans Liv. Saaledes igjen kastet ud i Verden uden Haab eller Udvei, forlod han Leipzig hensjunken i dyb Tungsind, uden at vide, hvorhen han skulde vende sig. Uden hans Medvirkning viste hans gode Skjebne ham dog en nær Hjelp i den næste Landsbye; en Hernhuter fra Barby tog sig med faderlig Omsorg af ham og gav ham Logis. Men Moritz kunde heller ikke nære sig længe her, uagtet sit Anlæg til Mystik og Sværmerie, og fattede den Plan at fuldende sine Studeringer i Wittenberg, hvortil Brødremenigheden gav ham sin Velsignelse og en Tærepenge paa Veien. Ogsaa i Wittenberg smilede Lykken til ham og skjenkede ham en Mængde Venner og Velyndere, saavel iblandt Studenterne som iblandt Professorerne. Her tilbragte han to Aar, i hvilke han afvexlende, snart viste en exemplarisk Virksomhed, snart overgav sig til den strafværdigste Ledighang, snart førte det vildeste, uordentligste Liv, og snart igjen, indsluttet i sig selv og eensom i sin Kummer overgav sig til Tanken om sin indbildte Ulykke. Saaledes blev han ogsaa misfornøiet med sit Ophold her, og gik, lokket af Rygtet om Basedows pædagogiske Foretagende, til Dessau, hvor han af denne blev modtagen med aabne Arme. Men den gode Forstaaelse mellem begge varede kun en kort Tid; thi Basedow troede i Moritz ei at finde Kraft og Selvstændighed nok, og Moritz blev snart hjertelig kjed af at lade sig tyrannisere af Basedow. Herfra begav han sig til Potsdam for der at søge et Præstekald. Da denne Bestræbelse slog ham Feil og han nu igjen var uden Haab og Underholdning, fattede han engang den

Beslutning at sulte sig ihjel; en Lærerplads ved det store Potsdammer-Weisenhuus reddede ham. Men da og denne Plads snart mishagede ham, overlod han sig igjen til alle sin med sorte Forestillinger opfyldte Indbildningskrafts Udsvævelser, var uvirksom og ubrugbar til enhver Forretning og vankede omkring Nætter og Dage som vanvittig under aaben Himmel. Endeligt skaffede Teller og Büsching ham en Lærerplads ved Klosterskolen i Berlin med 250 Dalers Gage. Saalænge dette Embede var ham nyt, forvaltede han det med stor Iver og ikke lidet Bifald af sine Foresatte. Men, da han og lærte at kjende Lærerstandens mørke Side, blev han ogsaa kjed heraf. Selv Befordringen som Conrector til det graae Kloster 1780 gjorde ham ei mere tilfreds, omendskjøndt han ved smaae Forfatter-Forsøg og ved hyppige Vandringer i de omliggende Egne søgte at bringe Mangfoldighed i sit Livs saa forhadte Eensformighed. Nu erholdt hans Phantasie nyt Stof ved Frimureriet, hvori han ved denne Tid blev optagen. Omendskjøndt man snart gjorde ham til Broder Taler, og dette Embede i en Forsamling af Indviede meget maatte smigre hans Forfængelighed, saa blev han dog ogsaa kjed af denne Beskjeftigelse. Denne Ubehageligheds Følelse kan man fornemmelig tilskrive, at han 1782 reiste nogle Maaneder til England. Omkostningerne dertil bestreed han fornemmeligt af sin tydske Sproglære, der, efter hans egen Beretning, ved Prænumeration indbragte ham nær ved 500 Daler. Fra den berømte Hule i Castleton medbragte han en slem Hoste, der synes at have havt Indflydelse paa hans Legemstilstand for Fremtiden. Kort efter sin Tilbagekomst til Berlin haabede han at blive Prorector ved den cøllnske Skole, men man tildeelte ham blot Conrectoratet med nogle Læretimer ved Gymnasiet. Dette skuffede Haab var Aarsag i at han igjen forfaldt til hiin onde Lune og Utilfredshed, hvori han saa ofte havde været. Ved samme troede han og at være saaledes angreben af en Brystsyge, at han forberedede sig til en nær forestaaende Død og talte meget med sine Venner om Sjelens Udødelighed. Imidlertid kom han sig igjen; og

nu blev en Deel af hans Ønsker for saavidt opfyldte, som man paa hans Ansøgning 1784 meddeelte ham et overordentligt Professur ved Gymnasiet med 120 Daler Gage. Hans Forfængelighed var nu tilfredsstillet, og, omendskjøndt han havde langt mindre fast Gage end før, lykkedes det ham dog at skaffe sig en betydelig Indtægt ved Forelæsninger over det tydske Sprog og de skjønne Videnskaber. Uden nogensinde at have beskjeftiget sig med Historie, opofrede han sig nu samme som Hovedvidenskab og holdt Forelæsninger derover. Hans Rolighed blev igjen afbrudt, deels ved virkelig Sygelighed, deels ved Indbildning; han kastede meget Blod op. Efterat han igjen havde kommet sig noget, troede han at maatte reise for sin fuldkomne Helbredelse. Hans første Udflugt gik til Bahrdt, der tilbød ham Bord og Bolig, og, hvor han, istedet for at døe, som han havde foresat sig, blev igjen fuldkommen frisk. Munter og kraftfuld vendte han tilbage til Berlin og følte Lyst til sine Forretninger. Nu foretog han sig at skrive den vossiske Tidende efter en nye Plan. Men, da denne Plan var fattet for phantastisk og udført for bizart, og han heller ikke anvendte tilstrækkelig Flid paa Udførelsen, saa var det naturligt at Læserne ønskede den gamle Form tilbage. Nu indtraf en Omstændighed, hvis Synderlighed i sig selv og hvis Virkning paa Moritz skaffer den Plads her. Engang lod nemlig en italiensk Greve sig melde hos ham, og, i den Samtale der finder Sted mellem ham og Moritz om Erfaringssjelelæren, yttrer han den Paastand, at der gives Anelser og Spaadomme, og, at han ei alene paastaaer sammes Mulighed, men endog smigrer sig med, af Menneskets Ansigtsdannelse, at kunne forudsige mangen Omstændighed i hans Liv. Da Moritz drog dette i Tvivl, sagde Greven, idet han gik bort, i en høitidelig Tone: „Fremtiden være Dommer imellem os. De blive ei længe i deres nuværende Stilling. De skal endog forlade Tydskland, see Begyndelsen til deres Lykke blomstre i Italien, dog engang vende tilbage til Berlin.“ Paa saa usikker Grund nu ogsaa denne Spaadom var grundet, og saa let den og kunde forklares paa en naturlig Maade,

saa tog dog Moritz, som i sit Magasin for Erfarings-Sjelelære modigen havde bekjæmpet alt Slags Overtroe, slet ikke i Betænkning at sætte Tillid til Grevens Gjøglerier. Da nu Spaadommen om en Reise til Italien virkeligt var gaaet i Opfyldelse, opkastede Moritz sig offentligt til Forsvarer for Anelser og sværmersk Mysticismus. Efterat han først i Selskab med nogle Venner havde foretaget sig en Reise til Schweiz, men kun fuldført samme for det halve, foregik en nye og i Begyndelsen meget gavnlig Revolution i hans Indre: han forelskede sig med al sin Indbildningskrafts Enthusiasmus i en gift Kone, der vel ei elskede ham igjen, men gjorde ham dog høist lykkelig ved sit Venskab. Ikke desto mindre blev denne Kjerlighed Anledning til bizarre Vildfarelser i Moritzes Liv paa den Tid: han fandt nemlig en Lighed mellem sig og Werther, klædede sig som denne efter Göthes Skildring, talede og skrev i hans Tone, og havde maaskee ogsaa været istand til at ende som sit Mønster, hvis ei heldigviis den længe forønskede Reise til Italien havde gjort en gavnlig Diversion i hans Liv. Han har siden selv søgt at fremstille Historien om sin ulykkelige Kjerlighed i Hartknopfs Predigerjahren, men og søgt at skjule den derunder. Nu reiste han i Juli 1786 uden Tilladelse fra Berlin, og bad fra Braunschweig om sin Afskeed, som han og erholdt. Der indgik han en Accord med Campe om at udgive et Værk paa hans Forlag om de romerske Oldsager, hvortil han dog manglede tilstrækkelig Kundskab i de gamle Sprog og den gamle Literatur, samt nogle andre Arbeider, hvortil han erholdt det nødvendige Forskud af Campe. Nu fløi han til Italien og opholdt sig to Aar i Rom, hvor han vel tilbragte sin Tid meget virksomt, men dog uden at naae sit egentlige Maal, som han ganske uforberedt var ilet imod. Dog havde han en personlig Fordeel af denne Reise, nemlig Bekjendtskab med Göthe, som han traf i Italien, hvem han viiste enthusiastisk Hengivenhed og af hvem han igjen blev udmærket. Ogsaa hans Bekjendtskab der med Angelica Kaufmann befordrede meget hans Kundskaber om Kunst og Kunstsager. Da han havde det Uheld at brække en Arm, tog Göthe

sig virksomt af ham og tilbragte hele Nætter ved hans Sygeseng. Ved Biesters virksomme Anbefaling blev han ligeledes understøttet med en anseelig Sum af sine Venner i Berlin. Göthe gjorde ham og bekjendt med Hertugen af Weimar, ved hvis Indflydelse han blev udnævnt til Medlem af Akademiet i Berlin, med den Tilladelse at turde opholde sig endnu længere i Italien. Men nu reiste Göthe tilbage til Tydskland, og Moritz kom i saa trængende Forlegenhed, at han blev tvungen til ligeledes at begive sig paa Tilbagereisen. I den haardeste Vinter fra 1788 til 1789 kom han blottet for Penge og Klæder og i det ulykkeligste Optog til Weimar, hvor Göthe lod ham boe hos sig, satte ham istand til i en passende Tilstand at vende tilbage til Berlin og skaffede ham der meget formaaede Velyndere. Nu opkom den bekjendte Strid imellem ham og Campe. Denne var nemlig ei tilfreds med den ham fra Moritz fra Italien tilsendte Abhandlung über den Nachahmung des Schönen og havde spaaet Værket om Oldsagerne, hvortil hiint skulde være Forløber, en ugunstig Skjebne. Dette tog Moritz ilde op og gav en anden Boghandler sidstnævnte Værk i Forlag, efterat han dog først havde betalt Campe Forskuddet tilligemed Renter. Herpaa udkom nu hine to polemiske Skrifter, af Campe og Moritz, der paa den Tid vakte megen Opsigt. Det af Campe havde til Titel: Moritz, ein abgenöthigter, trauriger Beitrag zur Erfahrungsseelenkunde; og det af Moritz: über eine Schrift des Herrn Schulrath Campe und über die Rechte des Schriftstellers und Buchhändlers. Dog forsonede de sig siden i Braunschweig og bleve fra den Tid stedse i god Forstaaelse med hinanden. Moritzes Stilling begyndte derpaa mærkeligt at forbedre sig: han blev optagen som Professor i Theorien for de skjønne Kunster og Archæologien i de dannende og mechaniske Kunsters Akademiers Senat. Fra dette Øieblik syntes hans borgerlige og Kunstner-Liv, hvilket han hidtil ligesom havde bortødslet i bestandigt bizarre Adsplittelser, at ville omdanne sig til sand virksom og hensigtsmæssig Anstrængelse, hvorved han fandt det meest udmærkede Bifald, tildeels erholdt meget formaaende

Velyndere, ligesom og hans Gage og øvrige Indtægt som hans Formuesomstændigheder i det Hele forbedredes. Nu fattede han og den Plan at gifte sig; Boghandler Matzdorfs Datter, et meget ungt, vel dannet Fruentimmer fængslede ham. Han friede til hende og erholdt hende til Kone. Omendskjøndt han nu med sand Lidenskab hængte ved sin unge Kone, saa var Forskjellen i deres Alder som og især i deres hele indre Personlighed saa stor, at dette Ægteskab ei kunde være fuldkomment lykkeligt. Af de Be[illegible]enheder en saa ulige Forening nodvendigt maatte drage efter sig og hvortil den unge Kone ei synes at have givet ringe Anledning, paafulgte snart de to Ægtefolks fuldkomne Skilsmisse Ikke destomindre følte Moritz sig nu uden hendes Besiddelse saa ulykkelig som muligt, hvorfor han og kort derpaa søgte igjen at forsone sig med hende. Dette skeedte og han hængte sig igjen med sin hele Sjel ved hende. Efterat han derpaa i April 1793 i hendes Selskab havde gjort sin sidste Reise til Dresden, overfaldt ham kort efter hans Tilbagekomst en Upasselighed, der gik over til en Lungebetændelse, hvoraf han døde nogle Dage efter, med mere Sjeleroe end man havde kunnet vente af en Mand med saa megen Levelyst. Dette er i nogle almindelige Træk det udvortes Billede af en Mand, hvis sande indvortes Characteer ofte var hans Samtidige uforklarlig, ja endog gav Anledning til Forargelse. Omendskjøndt det er vanskeligt at fælde nogen Dom om Characterer i Almindelighed og især om en slig Mand, saa synes det dog som om man kunde antage, at han, opdragen fra Ungdommen uden Eenhed og et fast i Oie fattet Maal, aldrig er kommen til egentlig klar og simpel Beskuelse af sit Liv, og alle hine Inconsequenser, som man hyppigt bemærker i hans Liv, udgik af denne Vildfarelse hvori han stedse befandt sig. Denne Dom gjelder lige meget om Moritz som Menneske og om Moritz som Forfatter. Af hans Skrifter anføres her de mærkværdigste: Sechs deutsche Gedichte 1780 (andet Oplag 1781): Blunt oder der Gast, et Drama 1781; Andreas Hartknopf, en Roman 1786; Andreas Hartknopfs Predigerjahre 1790 (disse to Skrifter tilligemed hans

Anton Reiser 1785-1790, kunne ansees som et Forsøg til at skrive hans eget Levnet); Fragmente aus dem Tagebuche eines Geistersehers 1786 (hvilken blev afbrudt ved Moritzes Reise til Italien og siden stedse er bleven Fragment); die große Loge, oder der Freimaurer mit Wage und Senkblei 1795 (indeholder Taler, hvilke han sandsynligt selv har holdt i Logerne som Taler); Magazin zur Erfahrungsseelenkunde (hvoraf han udgav de fire første Bind selv, Raad Pockels de tre følgende, og han selv tilligemed Maimon de sidste); Denkwürdigkeiten, aufgezeichnet zur Beförderung des Edlen und Schönen 1786; Beiträge zur Philosophie des Lebens (oplevede tre Udgaver); den allerede ovenfor nævnte Abhandlung über die bildende Nachahmung des Schönen, 1788, Vorbegriffe zu einer Theorie der Ornamente 1793; Reise nach England og Reise nach Italien; Anthusa oder Roms Alterthümer 1791; Götterlehre 1791; mythologischer Almannach für Damen, 1792; Italien und Deutschland i Rücksicht auf Sitten, Gebraüche, Literatur und Kunst (et i Forbindelse med Hirt udgivet Tidsskrift); Unterhaltung mit seinen Schülern 1780; kleine practische Kinderlogik, 1785; Neues Abcbuch 1790; Lesebuch für Kinder; Italienische Sprachlehre; Englische Sprachlehre; Deutsche Sprachlehre für Damen; Versuch einer deutschen Prosodie, Vorlesungen über den Styl og hans grammatisches Wörterbuch der deutschen Sprache.

Morla (Don Thomas) en i den nyere Historie bekjendt bleven Spanier. Allerede tidligt udmærket ved Talenter og Kundskaber, blev han under Carl 3die sendt til Udlandet for at forøge sine militaire Kundskaber. Han gjennemreiste Frankerig, England, Rusland, Sverrig og Tydskland og opholdt sig længe i Preussen, hvor han erhvervede sig Frederik 2dens Agtelse. Efter sin Tilbagekomst til Spanien forbedrede Morla Artilleriskolen og Kanonstøberierne. Han udmærkede sig i Krigen mellem Frankerig og Spanien 1793 og blev 1795 udnævnt til Generallieutenant. Fra denne Tid blev han Fredsfyrstens Fortrolige i Militairanliggender

og udnævntes til Chef for Generalissimussens Generalstab og til Generalinspectør ved Artilleriet. Han var Ophavsmand til den 1803 paafulgte nye Organisation ved den spanske Armee. Da han var een af de første spanske Generaler, der erklærede sig for Insurrectionen og imod de Franske saa udnævnte Juntan i Madrid ham til Generalcapitain i Andalusien istedetfor den ulykkelige Solano, der var bleven myrdet af Pøbelen. Morla bemægtigede sig i denne Post den franske Flaade, der befandt sig i Havnen ved Cadix. Da Faren nærmede sig Madrid blev han kaldet derhen, og havde før Hovedstadens Besættelse af de Franske, en Samtale med Napoleon, hvorpaa han traadde i Joseph Bonapartes Tjeneste og blev Præsident i Krigs- og Marineministeriet. Han er iøvrigt Forfatter af et fortræffeligt, ogsaa paa Tydsk oversat Værk, om Artilleriet.

Morlacher er Navnet paa en Nation, der boer i Dalmatien. Deres Bopæle ere Chotars behagelige Dale ved Havet, langs Floderne Therca, Cettina og Narenta og mellem det indre Dalmatiens Bjerge. De, som boe i Chotars Dale og paa nogle andre Sletter, ere næsten allesammen blonde, have blaae Øine, en viid Mund og en flad Næse og ere for Størstedelen af et behageligt, lærvilligt og høfligt Væsen; de derimod, som beboe Egnene af Duare og Vergaraz, have brune Haar og langagtige Ansigter, ere olivenfarvede og velvoxne, men ubøielige, overmodige dristige og rovgjerrige. De ere svorne Fiender af Tyrkerne, have stedse gjort disse stor Skade i Krigen, tale det slavoniske Sprog og bekjende sig for det meste til den græske Religion.

Mornay (Philippe de) Herre af Plessis-Marly, født i Buhy eller Bishuy i Normandiet 1549, blev opdragen i Paris og gjorde hurtige Fremskridt i Videnskaberne. Man bestemte ham først til Kirken, men hans Moder en hemmelig Protestantinde, hindrede dette. Efter Bartholomæusnatten bereiste han Italien, Tydskland, Nederlandene og England. Kongen af Navarra, siden Henrik 4de, dengang Hovedet for det protestantiske

Partie, tjente han med sin Kaarde og sin Pen. Han var hans Gesandt hos Dronning Elisabeth og udførte sin Herres Anliggender, til hvem sandt Venskab knyttede ham, med Troskab og Lykke. Han medvirkede af alle Kræfter til at hæve denne Fyrste paa Thronen. Men, da denne siden gik over til den catholske Religion, gjorde han ham levende Bebreidelser og trak sig tilbage fra Hoffet, uden at Kongen derfor ophørte at elske ham. Siden var Mornay Sjelen for Protestanterne; man kaldte ham deres Pave. Han forsvarede sit Parties Læresætninger mundtligt og skriftligt. Henrik 4de gjorde ham 1590 til Statsraad og siden til kongelig Raad og Statholder i Saumur. Her oprettede Mornay et Akademie for sine Troesforvandte, hvilket har havt mange fortræffelige Mænd. Et af hans Skrifter om Messens Misbrug oprørte den hele catholske Geistlighed; Mornay vilde kun svare sine Modstandere i en offentlig Conferens. Denne Conferens fandt Sted 1600 i Fontainebleau. Du Perron, Biskop af Evreux, var hans Modstander, hvem det lykkedes deels ved overlægen Lærdom, deels ved allehaande Kunstgreb at gaae af med Seieren. Ved dette ei vel overlagde Skridt skadede Mornay sit Partie meget. Da han siden førte Hugonotternes Sag imod Ludvig 13de og gjorde ham meget alvorlige Forestillinger, for at afholde ham fra voldsomme Forholdsregler, mistede han, uden at have bevirket noget, 1621 sit Gouvernement i Saumur. Han døde 1623. Voltaire har sat ham et skjønt Minde i Henriaden; mindre fordeelagtigt bedømmer Huet ham. Men om og bispelig Iver ofte fører den sidste for vidt, har han dog Ret, naar han bebreider Mornay Mangel paa grundig Lærdom. — Blandt hans Skrifter var det om Christendommens Sandhed (La vérité de la religion chrétienne) det fortrinligste; men det om Nadveren (De l'institution, usage et doctrine de l'Eucharistie) gjorde meest Opsigt. Vigtige for Historikerne ere hans Memoirer, 4 Bind i Quart, saavelsom hans Biographie.

Morpheus (ordret oversat den Eftergjørende) var efter Grækernes og Romernes Gudelære en Tjener hos Søvnens Gud og boede hos samme i Cimmerien i en stille, halvmørk og aldrig af Solstraaler oplyst Hule. Han var Forstander og Gud for Drømmene, som i utallig Mængde omsvævede Søvnens Gud, og blev af ham ofte sendt til de Dødelige, især de Fornemme, for paa Gudernes Befaling at gjøre dem deres Skjebne bekjendt i Drømme. Han kunde dog kun antage menneskelige Skikkelser; for at efterligne Dyr betjente Guderne sig af Phobetor eller Icelos og for at fremstille livløse Gjenstande af Phantasus.

Mortier (Eduard Adolph Casimir), Marschal af Frankerig, Hertug af Treviso, betraadde den militaire Løbbane som Capitain ved en Batallion Frivillige af sit Departement, blev Oberstlieutenant og hævede sig fra Skridt til Skridt til Divisionsgeneral. Den 15de Marts 1800 erholdt han den vigtige Commando over den 17de Militairdivision (Paris) og viste sin Hengivenhed mod Bonaparte blandt andet efter det forulykkede Forsøg mod den første Consuls Liv den 3die Nivose, da han i Spidsen af sin Generalstab lykønskede ham med at have undgaaet Faren. Efter Fiendtlighedernes Udbrud paa nye med England 1803 besatte han næsten uden Modstand Churfyrstendommet Hannover. Efter sin Tilbagekomst fra dette Land blev han een af Consulargardens fire Generaler, præsiderede i Marts 1804 i Norddepartementets Valgcollegium, blev den 19de Mai ophøiet til Rigsmarschal, derpaa til Chef for Æreslegionens anden Cohorte og erholdt den 1ste Febr. 1805 det røde Baand og siden den portugiske Christusorden. I Sept. paatog han sig Commandoen over en Division af den store Armee, gik i Oct. over paa den venstre Donaubred og blev slagen i den blodige Fægtning ved Dürnstein. I den paafølgende Krig med Preussen tog han den 1ste Nov. Churfyrstendommet Hessen i Besiddelse, trak sig derpaa igjennem Hannover til Østersøens Kyster, besatte Hansestæderne og ledede Fiendtlighederne imod Sverrig, indtil Napoleon ved Slutningen af Felttoget, kaldte ham til den store Armee, hvor han tog Deel i Slaget ved

Friesland. Han blev udnævnt til Hertug af Treviso, vendte tilbage til Frankerig 1808, commanderede derpaa i Spanien, bidrog til at erobre Saragossa, slog Spanierne, ved Occana og understøttede Soult i sine Operationer mod Badajos. 1812 commanderede han i Rusland, og fik Ordre af Napoleon, da denne forlod Moskau, at sprænge Kreml i Luften. I Feldttoget 1813 blev han sat i Spidsen af den unge Garde, fægtede ved Lützen, Bautzen, Dresden, Hanau og 1814 i de forskjellige Slag i Frankerig indtil han trak sig tilbage med sit Corps til Plessis les Chenets, hvorfra han den 8de April sendte sit Samtykke til Napoleons Afsættelse. Ludvig 18de udnævnte ham til overordentlig Commissær, Gouverneur af den 16de Militairdivision, St. Ludvigsridder og Pair af Frankerig. Han befandt sig i Lille, da Kongen 1815 flygtede derhen og gjorde denne bekjendt med Garnisonens ugunstige Stemning. Kongen gik til Gent og Mortier traadde i Napoleons Tjeneste. Da han i samme ogsaa antog Pairværdigheden indbefattedes han i den kongelige Forordning af 24de Juli.

Mortificere er det samme som erklære ugyldigt. Saaledes mortificeres en Vexel, der er tabt, da Eieren lovligen indkaldes for at bevise sin retmæssige Besiddelse, men iøvrigt erklæres Vexelen for ugyldig. Et almindeligt Gjeldsbeviis, der ei er qualificeret uden videre at gaae fra Haand til Haand, mortificeres og gyldigviis privatim.

Morus (Sir Thomas) Cantsler af England under Henrik 8de og een af Dommerne i Kingsbench, lige udmærket ved sine Talenter og sin Retskaffenhed, var født i London 1480. Videnskab og Dyd vare de eneste Gjenstande for hans Ærgjerrighed, og han forstod at tilegne sig begge. Henrik 8de overdrog ham adskillige Gesandtskaber, især viste Morus sine glimrende Talenter i Raadslaguingerne om Freden til Cambrai 1529. Storkantsleremdedet var Lønnen for hans Iver i sin Herres Tjeneste. Morus forvaltede denne vigtige Post med den strengeste Ret-

skaffenhed og Uegennyttighed. Han svarede sine Børn, der beklagede sig over at han ei benyttede sin Anseelse til deres Forfremmelse: „Lad mig være retfærdig imod Alle; Eders Hæder og mit Vel er afhængigt deraf; værer ubekymrede, I ville altid faae den bedste Deel deraf Guds og Menneskenes Velsignelse.“ Virkeligt besad han, da han fratraadde sin Post ei meer end sin Fædrenearv, nogle ubetydelige Landeiendomme, som Kongen havde foræret ham og omtrent 100 Pund Sterling. Denne Omstændighed er saa meget mærkværdigere som Morus dengang besad Kongens Yndest en i saadan Grad, at denne ofte lod ham kalde til sig, naar han var frie for Forretninger og omgikkes fortroligt med ham. Til Beviis paa denne Yndest modtog han Rigsseilet, som forhen aldrig havde været nogen Verdslig betroet. Men det blev kun to og et halvt Aar i hans Hænder. Henrik 8de, som havde fattet en heftig Lidenskab til Anne Boulen, sønderrev de Baand, der bandt ham til den romerske Kirke. Morus blev nødt til 1531 at nedlægge sit Embede, da han paa ingen Maade var at bevæge til at aflægge Suprematseeden, som Kongen fordrede af alle sine Undersaatter. Da det Gode Intet formaaede over ham, brugte man Vold. Man satte ham i Fængsel og berøvede ham hans Bøger. Hans Venner, der søgte at vinde ham, forestillede ham at han havde Uret i at ville være af anden Mening end Statsraadet. „Jeg har, svarede han, Kirkens for mig; den er Christenhedens Statsraad.“ Hans Gemalinde besvor ham at adlyde Kongen for at vedligeholde Livet for sine Børn. „Hvor mange Aar, spurgte han hende, troer Du at Jeg endnu kan leve?“ „Over tyve Aar,“ svarede hun. „Vil du, svarede han derpaa, at jeg skal bortgive Evigheden for 20 Aar.“ Hans Dødsdom blev fældet. Aftenen før Dommens Fuldbyrdelse skrev han et Brev til sin Datter Margaretha, hvori han paa det tydeligste yttrer sin christelige Fatning. Samme Jevnmod viste han, da han den 6te Juli 1535 besteeg Schaffottet. Han har efterladt følgende Værker: 1) Utopia, hvori han fremstiller Idealet af en Republik; 2) Richard 3dies og Eduard 5tes Historie; 3) en latinsk Oversættelse af 3 Dialoger

af Lucian; 4) et meget heftigt Skrift imod Luther under Navn Rosseux; 5) en Dialog Quod mors pro fide fugienda non sit; 6) Breve og Epigrammer. Erasmus, der var en fortrolig Ven af Morus, udkaster i et Brev til Hutten et udførligt Malerie af ham. Begge havde alerede verlet Breve med hinanden, da Erasmus reiste til London for at lære at kjende ham personligt. Tilfældet førte dem første Gang sammen hos Lord Major. Ingen havde nævnt den Anden sit Navn. De fordybede sig i en Samtale. Erasmus udbrød endeligt forbauset over sin Modstanders Skarpsind: Aut tu Morus es aut nullus! Hvorpaa Morus med lige Livlighed svarede: An tu es Erasmus aut Diabolus!

Morus (Samuel Friedrch Nathanael) blev født den 30te November 1736 i Lauban i Overlausitz og erholdt i den derværende Stadskole sin første videnskabelige Dannelse, og begav sig derfra 1754 til Universitetet i Leipzig. Her søgte han, da han havde opoffret sig Skolefaget, især at nytte Ernestis Underviisning, hvis priste Methode og gandske egne Gave, overalt at finde det egne, bestemte og tydeligste Udtryk, og med det paa engang indpræge Sjælen Gjenstanden, Morus, efter sin egen Tilstaaelse, skyldte sin ivrige Lyst til Videnskaberne Da han efter tre Aars Forløb havde fuldendt sine Studier, kom han som Huuslærer til den medicinske Professor Ludwig i Leipzig, der behandlede ham med udmærket Velvillie. I Aaret 1760 blev han Magister og holdt det følgende Aar Collegier over græske og latinske Forfattere efter et offentligt forsvaret smagfuldt Skrift: Ueber die Verwandtschaft der Geschichte und Beredsamkeit mit der Dichtkunst (om Historiens og Veltalenhedens Slægtskab med Digtekunsten). Imidlertid erhvervede hans fortrinlige Kundskaber og de Skrifter, han udgav, ham almindelig Agtelse og aabnede ham Udsigter til Beførdring i Leipzig. I Aaret 1763 erholdt han en Collegiatur i det store Fyrstecollegium, 1768 et overordentligt philosophisk Professur, 1771 blev han ordentlig Professor i det græske og latinske

Sprog og 1780 Ephorus for de churfyrstelige Stipendiater. I alle disse Embeder fandt han Leilighed til at gjennemtænke det nye Testamente i sig selv og i Forfatternes eget Sprog og at bearbeide Theologiens hele Mark, hvormed han tillige forbandt et dybt Studium af de gamle Kirkelærere. Saaledes var han ved Ernestis Død 1782 tilstrækkeligt forberedet paa at modtage en Professorplads i Theologien, hvorfra han 1785 rykkede ind i det tredie og 1786 i det andet theologiske Professur; siden blev han Akademiets Decemvir, Domherre i det høie Stift Meissen og Aaret derpaa Bisidder i Leipziger Consistorium. Morus var en særdeles retskaffen Mand og en meget grundig Lærd. Grundig Nøiagtighed i at undersøge og Beskedenhed i at paastaae Resultaterne af sine Undersøgelser udgjør Characteren i hans Aand og Studeremaade. Bekræftelsen paa denne Dom ligger deels i Valget af de Skribentere, han udsøgte til Interpretation, som Keiser Antonius Betragtninger, Longin om det Høie ꝛc., deels, den i Trykken udkomne Bearbeidelse af nogle Classiker og i andre Afhandlinger, der slaae ind i Philosophie og Æsthetik, især hans libellus animadversionum ad Longinum 1773, hvorved findes en Afhandling om det forskjellige Begreb af det Høie, videre hans Afhandlinger i de skjønne Videnskabers Bibliothek, hvoriblandt hans Dissertatio de cognatione historiæ et eloquentiæ cum poesi. Blandt hans øvrige Skrifter maa man især mærke hans fortrinlige Oversættelse af Brevet til Hebræerne, saavelsom hans 1789 udkomne Epitome Theologiæ Christianæ. Denne virksomme og af Videnskaberne saa fortjente Mand døde af et Slagflod den 11te Nov. 1792.

Mosaik, mosaisk, musivisk Arbeide, er det Slags Kunst, der af couleurte eller farvede Stene, Glas- og Marmorstykker, ja endog Træe af forskjellig Farve, sammensætter sine Malerier saa fiint og kunstigt, at man næsten maa troe dem forfærdigede med Pensel. Navnet udledes snart af Moses, som foregiven Opfinder, snart af Musa, for saavidt man derunder tænker sig Ziirlighed, Skjønhed, snart af Museum, som betyder

1) et Muserne indviet Sted; 2) et Studerkammer; 3) en Muserne indviet Grotte. Maaskee brugte man dette Navn, fordi man først i saadanne Grotter anvendte sligt Arbeid. Det italienske Ord Musaico er opkommet af Ordet Musaikon, hvoraf de byzantinske Grækere, der bragte denne Kunst til Italien, betjente sig. De øvrige Nationer have ligeledes optaget denne Benævnelse. Ei meget Vissere vide vi om denne Kunsts Opfindelse og Historie i Oldtiden. Sandsynligt opkom den i Orienten; men den erholdt sin Uddannelse hos Grækerne og kom fra disse i Sullas Tid til Romerne. Da Kunsterne og Videnskaberne i det 5te Aarhundred flygtede fra det urolige Italien, vedligeholdt denne Kunst sig iblandt de byzantinske Grækere, og kom fra dem ved Slutningen af det 13de Aarhundred igjen til Italien, hvor den blev bragt til en høi Grad af Fuldkommenhed, især fra den Tid Clemens 8de i det 17de Aarhundred befordrede den derved, at han lod Peterskirkens hele Kuppel indvendigt pryde med sligt Arbeid. Giembattista Calandra forbedrede denne Kunst ved at opfinde et nyt Kit. Han og flere følgende Kunstnere anvendte Mosaiken til at copiere berømte Mestres Originalmalerier og derved forevige dem i deres oprindelige Friskhed og Skjønhed, thi en næsten uforstyrrelig Varighed er eet af de betydelige Fortrin ved dette Slags Malerie. Paa denne Maade vedligeholdtes Guercinos: den hellige Petronillas Lidelser, og Dominichinos: den døende, hellige Hieronymus's Nadvere. Peter Paul von Christephoris anlagde i Begyndelsen af det 18de Aarhundred i Rom en Kunstskole i Mosaik og har opdraget mange store Disciple, som bragte Kunsten til stedse høiere Fuldkommenhed. I nyere Tider ere især to Slags Mosaik blevne berømte, den romerske og florentinske. Ved hiin sætter man Malerierne sammen af smaae Steen, hvorved ei alene en stor Finhed og Mangfoldighed opnaaes, men man endog sættes istand at forfærdige større historiske Malerier; den florentinske, der betjener sig af større Stene, er langt besværligere og kan kun fremstille mindre Malerier. Mosaik i Træe, som Phil. Brunelleschi og Joh. de Vartone i det 15de Aarhundred bragte ti

stor Fuldkommenhed, kalde Italienerne Tausia eller Tarsiha, de Franskes Marqueterie. Den mechaniske Fremgangsmaade ved Mosaiken er følgende: Man lægger en Grund med stærke flade Stene og hefter disse sammen med Jern. Denne Grund indsluttes af en endnu stærkere Indfatning. Man lægger en Kit tykt ovenpaa; saalænge denne er blød indsættes Marmor- eller Glas-Stykkerne efter den paa Grunden tegnede Figur, hvorhos Kunstneren har det Malerie, der skal copieres bestandigt for Øinene. Kittet bliver siden saa haardt som en Steen og nu poleres Arbeidet. Skulde Røg, Smuds eller noget andet have fordærvet Overfladen behøver man kun at lade et saadant Malerie afslibe for at give det sin oprindelige Skjønhed.

Mosaisk Ret, mosaisk Lovgivning kaldes Indbegrebet af de Love, der indeholdes i Moses's Skrifter (Pentateuch). See Art. Moses, Hebræer og Jøder. Forbindtligheden af den mosaiske Ret er, efter den jødiske Stats Tilintetgjørelse ei længer nogen fuldkommen. Selv Jøderne ere ei i alt, men kun i religiøs og ceremoniel Henseende bundne ved den, og i dette Tilfælde ere Rabbinerne deres Dommere. I de christelige Stater ere kun enkelte Forskrifter tagne deraf f. Ex. om Ægteskab i forbundne Grader. See Michaelis.

Mosaisk (Slag ved) en Flække ved Moskwa. Den russiske Armees bestandige Tilbagetog mod Rigets Middelpunkt ophørte deels formedelst den franske Hærs store Udmattelse, deels ved den gamle, fra Donau tililende Kutusows Forsæt, at levere et Hovedslag for at redde Czarernes gamle Stad. Ved den franske Armee var Tabet paa Mennesker og Heste, samme havde lidt paa den ødelagde Landevei større end det vilde have været efter et Hovedslag. Hos Russerne manglede vel ei de første Fornødenheder, men den af dem til System gjorte Ødelæggelse af hver Stad, hver Landsbye kunde dog kun gaae til et vist Punkt og skulde i det mindste ei finde Sted ved Moskwa, til hvis Redning Kutusow var ilet og fra hvilken de Franske neppe vare 16 Mile borte. Napoleons

Armee erholdt den 2den Sept. nogle Hastdage ved den afbrændte Stad Ghiat, ved den lille Flod af samme Navn; deraf benyttede Kutusow sig til at oprette store Forskandsninger for bag samme at forsvare Veien til Moskwa. Paa disse store Sletter var den Stilling, han havde valgt een af de fasteste. Kalugabækken med sin Defilee trak sig frem for hele Fronten, en Skov beskyttede hans venstre Fløi og var uangribelig ved en med Batterier forsynet Høi. Fronten dækkedes ved en Række af Batterier, og Adgangen til samme var Fienden kun mulig i frie Mark uden al Beskyttelse, da en Landsbye som hindrede Udsigten, var sløifet. Halvandet Miil foran den venstre Fløi var en Redoute oprettet ved Siden af Landsbyen Borodino for at hindre den venstre Fløi fra at omgaaes paa den gamle Vei til Moskwa. Den russiske Armee var i det mindste 130000 Mand stærk, da en Mængde Landværn var stødt til den fra Moskwa under General Markow og en stor Forstærkning under General Miloradowitsch. Redouten foran den venstre Fløi blev efter en heftig Kamp erobret af de Franske den 5te; den 6te Sept. gik hen med Smaaskyden og Kanoneren, da begge Hære rustede sig til et Hovedslag, som ogsaa begge Parter lige ivrigt ønskede. Den sidste Rest af den sparsomme Næring var den 6te tildeelt den franske Hær, og den 7de tidligt forelæstes Regimenterne en Dagsbefaling, der lovede de Forsultne Overflødighed og gode Vinterquarterer, og erindrede de Ærgjerrige om Dagen ved Austerlitz og den sildige Efterverdens Beundring. Russerne, der længe havde været utilfrede over at have trukket sig tilbage uden Slag, brændte af Begjerlighed efter at tilintetgjøre Fienden paa de Marker, hvor flere Aarhundreder i Forveien Batuchan var bleven slagen med sine Tatarer. Alle havde ved en høitidelig Eed forpligtet sig til ei at lade Moskwa tage. Ved Erobringen af Redouten ved Borodino havde den russiske venstre Fløi meest at frygte for under Slaget at omgaaes paa den gamle Vei til Moskwa, især da et paa disse Høie Dagen i Forveien oprettet Batterie paa 100 Kanoner truede at nedkaste alt hvad der var inden dets Virkekreds og man saae stærke franske Corps marschere derhen. Ku-

tusow havde derfor og anvendt et heelt Corps paa at understøtte denne Fløi, og selv i den yderste Ende lagt meget Landværn i Baghold i et Buskads, hvilket først skulde bryde løs, naar Fienden troede at have naaet sit Maal. Napoleon paalagde rigtigt nok Fyrst Poniatowsky at omgaae den russiske venstre Fløi, og med Dagens Frembryden satte Polakkerne og Westphalerne sig i Marsch understøttede af det hele davoustiske Corps, i hvis Spidse to Batterier, hvert paa 60 Kanoner, bestrøge de russiske Redouter Klokken halv syv var Kampen alerede her i fuld Rasen. Vicekongen i Italien tog imidlertid Landsbyen Borodino*), der ligger paa den venstre Kalugabred og angreb den russiske høire Fløi. Angrebet mod Centrum ledede Marschal Ney fra Klokken 7. Et Batterie paa 60 Kanoner gik i Spidsen af hans Colonner. Saaledes blev Kampen almindelig og tusinde Ildsvælg udsprudede Død og Fordærvelse, paa den ene Side for at holde sig, paa den anden for at erobre de frygtelige Skandser. Disse bleve vel hist og her, efter de frygteligste Angreb, tagne af Sachserne og Würtembergerne, tildeels af Cavalleriet, men Russerne anstrængede sig ligesaa frygteligt for at tilbagetage deres tabte Redouter, og saaledes forlængedes Kampen med fornyet Raserie, til sildigt paa Natten og med saa lidt Tab af Terrain for Russerne, at de udgave Slaget for en Seier, saa at hver Gemeen erholdt 5 Rubler til Foræring og Kutusow Feldtmatschalsstaven. Imidlertid er dette nok skeet for det russiske Folks Skyld, efter alt hvad man veed, (efter alle Frankerigs Allieredes Beretninger, efter La Beau-

*) Træfningen ved Borodino den 5te Sept. havde Intet at gjøre med denne Landsbye, fordi Redouten, som den gjaldt, laae 2500 Metrer derfra paa den gamle Moskauer-Vei og skulde dække denne. Hvorfor nu Russerne benævnede Slaget efter denne Landsbye — de kjende i deres Beretninger intet Slag ved Moskwa, men kun ved Borodino — er ei tydeligt, især da denne Landsbye var en Forpost, der ei kunde holdes og maatte tages ved første Tilløb.

nes Slagplaner, efter Kutusows Dagen efter paafulgte Tilbagetog og det brændende Moskwas Erobring, for hvis Redning man havde fægtet). Om end Poniatowsky ei omgik den venstre russiske Fløi, saa blev dog dennes Forbindelse med den høire ophævet, og, da Napoleons ældre og yngre Garde endnu ei havde løsnet en Flint, maatte Slaget nødvendigt, hvis Russerne vare blevne staaende, have endt med et Nederlag for dem og med Tilfangetagelsen af den fra Hovedveien afskaarne Fløi. Disse vare vel Kutusows Bevæggrunde til ei endnu engang at udfordre Lykken. Slaget var eet af de blodigste. Russerne angave først deres Tab til 18000 Døde og Saarede, senere til 25000 Mænd. Mindre var vist nok ikke det franske. Raseriet og Nærheden, hvori man kjæmpede var alt for stor. Batterierne bleve vexelviis tagne i een og samme Time og Russerne afskjøde Ladninger, som de Franske havde kommet i Kanonerne. 8 til 9000 Heste bedækkede Valpladsen. Adskillige Feldtherrer vare saarede eller dræbte. Montbrun, Caulincourt faldt i Spidsen af de franske Grenaderer, den russiske General Bagration blev dødeligt saaret og døde kort derpaa; Grev Woronzow, Tutschkow, Gortschakow bleve saarede. Kongen af Neapel var nær bleven tagen til Fange. Vicekongen af Italien kom ei den hele Dag af Hesten, og var bestandig i den russiske Ild, for at opmuntre Colonnerne og iagttage Generalerne. Mange af hans Ledsagere faldt ved hans Side.

Mosambik eller **Mosambique** et Rige paa Zanguebarkysten i det østlige Afrika, har sit Navn af Hovedstaden, der ligger paa Øen Mosambik, den betydeligste af de tre smaae Øer, der især danne dette Kongerige. Denne Øe, der kun er 1 Miil lang og ½ Miil bred, og ligger i Mosambikstrædet, omtrent ½ Miil fra det faste Land, tilhører Portugiserne fra 1497 og udgjør deres vigtige Besiddelse paa den østlige Kyst af Afrika. De holde der en stærk Besætning og en Gouverneur og havde der concentreret deres Handel paa denne Kyst. Luften er usund, dog er Jordbunden, saavel paa Øen, som paa det faste Land meget frugtbar og frembringer Riis saa-

velsom Frugter og Vildt i Overflødighed. Havnen er meget sikker og kan rumme en heel Handelsflaade. Paa det faste Land findes mange Faar med brede Haler, samt en Mængde vilde Dyr, især Elephanter og Løver. Portugiserne tilbytte sig her for Knive, Glaskoraller, Saxe, Speile 2c en stor Mængde Elfenbeen, Guldstøv, Ibenholz, Vox, Riis, Slaver og Qvæg. Staden Mosambik er stor og velbygget, har mange smukke Kirker og Klostre og forsvares af et stærkt Castel.

Mosambikstrædet kaldes Havet imellem Øen Madagaskar og Afrikas Østkyst.

Moscheer (Medsched, Mesdschijet) kaldes de tyrkiske Bedehuse. I det Udvortes skjelne Moscheerne sig fra andre Huse ved deres hvælvede og med Blye tækkede Kupler, deres Minareter (Taarne) 2c. De ere fiirkantede og have Forgaarde til Abdet eller Afvasken. Indgangene ere udenfra saaledes behængte med Kjeder, at ei alene intet Qvæg, men selv Mennesker kunne komme derind undtagen bøiede. Indvendigt finder man ingen Prydelser uden Sprog af Koranen, der ere skrevne paa den hvide Væg. Gulvet er for det meste belagt med Tapeter med nogle Stole og Bænke. I en Krog imod Sydost er en Stol i Skikkelse af en Prædikestol, hvorpaa Iman sidder, naar han oplæser Bønnen. Mod den Kan, hvor Mecca ligger, er et Bord eller et Skab i Væggen hvori sædvanligt nogle Afskrifter af Koranen ligge, til Tegn, at den Bedende skal vende sit Blik derhen. Dette heder Kebla. Forskjellige fra Moscheerne ere Dschamierne, hvori den høitidelige Fredagsgudstjeneste, saavelsom den offentlige Forbøn for Keiseren (Kutba) holdes. Den smukkeste blandt de keiserlige Moscheer i Constantinopel er Sophiemoscheen. Sædvanligt tør ingen uden dem, der bekiende sig til Muhameds Lære, gaae ind i en Moschee. Dog gjøres der Undtagelser. Saaledes blev Sophiemoscheen, ifølge gammel Vedtægt, aabnet for enhver venetiansk Gesandt, for nogle Ducater vel og for andre Personer. De keiserlige Moscheer have mangfoldige offentlige Skoler (Mådrås), Hospitaler

(Imarets), endog Kjøkkener, hvor der koges for de Fattige. Deres Indtægter gaae af visse Distrikter og Grundstykker, hvis Beboere have store Forrettigheder.

Moscherosch (Johann Michael) een af de fortrinligste tydske Skribentere i det 17de Aarhundred var født 1600 i Wilstädt, en Flække i Grevskabet Hanau - Lichtenberg, hvor hans Fader var Præst, studerede i Strasburg, blev 1624 Magister, 1626 Hovmester for to unge Grever af Leiningen - Dachsburg, 1628 Amtmand hos Greven af Krichingen og 1636 Amtmand hos Hertug Ernst Bugislaus af Croi, i Vinstingen ved Saar, hvorfra han og flygtede til Strasburg for at undgaae Krigens Ubehageligheder i hvilke han alerede havde tilsat sin hele Eiendom. Derpaa blev han kongelig svensk Krigsraad, ligesom og siden Sekreteer og Fiskal i Strasburg; endelig 1656 udnævnte Grev Frederik Casimir af Hanau ham til sin Raad og siden til Præsident i Cancelliet, Kammeret og Consistoriet i Hanau. Han døde den 4de April 1669 i Worms. Moscherosch var fra 1645 Medlem af det frugtbringende Selskab, hvori han havde Tilnavnet den drømmende og var paa sin Tid en meget yndet Skribent under det antagne Navn Philander von Sittewald. Det vigtigste, vi have af ham, er følgende satiriske Værk: Wunderliche und wahrhafte Geschichte Philanders von Sittewald, das ist Strafschriften Hans Michael Moscherosch von Wilstädt, in welchen aller Welt Wesen, aller Menschen Händel, mit ihren natürlichen Farben der Eitelkeit, Gewalt, Heuchelei und Thorheit bekleidet, öffentlich an die Schau geführt, als in einem Spiegel dargestellet und gesehen werden ꝛc. Strasburg 1650." — (En anden Udgave 1646 og 1647, der indeholder meget mere blev ei erkiendt af Forfatteren). Moscherosch skylder vel Spanieren Quevedo Ideen til sine Syner, men han har aldeles ikke blot efterlignet ham. Man erkiender deri megen original Lune, Verdenskundskab, Godhjertighed og en satirisk Aand, der snart yttrer sig alvorligt, snart comisk, snart burlesk. Skrivemaaden er kjernefuld og roesværdig, skjøndt ei frie for hiin Tids Feil. Iøvrigt maa

man ei forvexle denne Skribent med hans Broder Quirinus Moscherosch, som under Navn af Philander var Medlem af Hyrde- og Blomsterordenen ved Pegnitz og lod trykke et poetisk Blomsterparadiis.

Moschus eller **Bisam**, en stærklugtende Substans, der erholdes af Han-Bisamdyret. Oprindeligt er den blød, tørret kan den gnides i Stykker, er smudsig, sortbruun af Farve og ligner størknet Blod. Smagen er noget hartsagtig og bitter. Moschus udgjør en betydelig Handelsartikel. Det bringes især af Englænderne fra China, Ostindien og Persien til Europa. Rusland erholder og megen Moschus fra sine asiatiske Provindser; men denne, saavelsom den ostindiske er meget slettere end den thibetanske. Formedelst dens Kostbarhed forfalskes den paa forskiellig Maade. I Medicinen betjener man sig af Moschus som et Pirremiddel. Dens Anvendelse til Vellugt er bekjendt.

Mosel, en betydelig Flod, udspringer ovenfor Riremont i de vogesiske Bierge, begynder at blive seilbar for mindre Skibe ved Charmes, bliver fuldkommen seilbar ved Metz og falder ved Coblenz i Rhinen.

Moser (Joh. Jacob), een af Tydsklands frugtbareste Publicister, blev født i Stuttgard den 18de Jan. 1701, besøgte Gymnasiet der og begav sig 1717 til Universitetet i Tübingen, hvor han 1720 blev Licenciatus Juris og endnu samme Aar overordentlig Professor i Jurisprudensen. Da han dog ei fandt det forventede Bifald, gik han 1721 til Wien, efterat man i Forveien, paa hans Ansøgning havde meddeelt ham Titel af hertugelig würtembergsk Regjeringsraad. I Wien blev den daværende Rigsvicekantsler, Greven af Schönborn hans fortrinlige Velynder, og skaffede ham adskillige Audienser hos Carl den 6te. Men, da han intet videre kunde udvirke for ham, vendte Moser tilbage til sit Fædreneland, men forlod snart igjen samme, da man ansaae ham for en Spion, og gik paa nye til Wien. Da en gjentagen Reise til Würtemberg overbeviiste ham om,

at der Intet var at haabe for ham, nedlagde han sine würtembergske Embeder og vendte sig 1725 gandske til Wien. Men, da det würtembergske Ministerium frygtede skadelige Følger for Landet af hans Ophold i Wien, saa blev han alerede næste Aar som virkelig Regjeringsraad kaldt til Stuttgard og 1727 ansat som ordentlig Professor i Retten ved det fyrstelige Collegium i Tübingen. Den Flid, han her anvendte paa sine Forelæsninger og Collegier, tiltrak ham mange Fiendtligheder af hans Colleger, hvorved han endeligt bevægedes til at nedlægge sin Post. Imidlertid blev han alerede 1733 igjen indsat i sin Regjeringsraads Post af den nye Hertug Carl Alexander; i Aaret 1736 blev han preussisk Geheimeraad, Directør for Universitetet og Ordinarius ved det juridiske Facultet ved Universitetet i Frankfurt an der Oder. Men adskillige Fortrædeligheder bevægede ham til ogsaa at nedlægge disse Embeder og privatisere i Landsbyen Ebersdorf i det reussiske Voigtland. Her levede han otte Aar meget lykkeligt, indtil den herrnhutiske Sects Udbredelse paa dette Sted, der udelukkede ham og hans Familie fra Nadveren, ogsaa fordrev ham herfra. Han blev nu 1747 kaldt til Landgreven af Hessen-Homburg som Geheimeraad og Chef for Cancelliet, men den Modstand, han her erfarede i Udførelsen af sine Cameral- og andre Grundsætninger, bevægede ham til fra 1749 at privatisere i Hanau. Her anlagde han for unge Mennesker et Stats- og Cancellieakademie, hvilket gjorde ham hans Dage meget behagelige og hvorfra Intet formaaede at drage ham uden det Rygte, han 1751 fik i sit Fædreneland som Landskabsconsulent. Desværre gik han her sørgelige Erfaringer imøde. Da der nemlig opkom adskillige Forvildelser og Stridigheder mellem Hertugen af Würtemberg og de würtembergske Landstænder, og Moser af Hertugen blev anseet for Concipient til de mod ham rettede Skrifter, saa lod Hertugen ham den 12te Juli 1759 ved en Geheime Cabinetssekreteer kalde til Ludvigsburg og forkyndte ham selv Fæstningsarrest. Endnu samme Dag blev han under den skarpeste Bevogtning bragt til Hohentwiel, og der holdt i en meget snæver Arrest, hvor han

foruden Bibelen, en Bog Prækener og en Psalmebog, hverken havde Bøger, Pen, Papiir eller Blæk. Hans Fortælling om, hvorledes han i denne Stilling, der varede fem Aar, søgte at fordrive sig Tiden, er meget interessant. Uden een eneste Gang i sit Fangenskab at være bleven forhørt, blev han løsladt den 25de Sept. 1764 paa det keiserlige Rigshofraads Befaling. Han begav sig nu igjen til Stuttgard, hvor han erholdt den Fyldestgjørelse, ei alene at blive erkjendt for uskyldig, men og paa nye blive erkjendt for Landskabsconsulent, skjøndt han i dette Embede tog liden og efter 1770 slet ingen Deel i Forretningerne, men med en aarlig Pension af 1500 Gylden, tilbragte sine sidste Dage som Privatmand, for det meste sysselsat med literaire Arbeider. Den 30te Sept. 1785 endte han i sit 84de Aar sit virksomme og paa Erfaring rige Liv. Hans mangehaande Erfaringer, udbredte Forretninger og vidtløftige Forbindelser gave ham et sikkert practisk Blik og Takt, der stak fordeelagtigt af imod de ældre Statsretslæreres vaklende Theorier. Herved, saavelsom ved hans overordentlige Samlerflid, hans Frimodighed og Ligefremhed og hans Kjerlighed til Orden gav han sine Skrifter en Værdie, der berettiger ham til hæderligt at erindres i den tydske Statsrets Historie, skjøndt han manglede Dybhed og Fylde i Tankerne, Skarpsind og egentlig juridisk og historisk Lærdom. Han fortjener særdeles Beundring, fordi han midt under de meest forskjellige Forretningers Vrimmel, stedse vedligeholdt hiint fromme, barnlige Sind, som han saa umiskiendelig yttrede i alle sit Livs Forfald. Hans Flid var uhyre; han Skrifter beløbe sig til 404, af hvilke følgende her kunne nævnes: Grundriß der heutigen Staatsverfassung von Deutschland, Tübingen 1754, 8; Deutsches Staatsrecht, 50 Dele tilligemed to Bind Supplementer og eet Bind Register, Nürnberg 1737. 4. Et udførligt og fuldstændigt Værk om den hele tydske Statsret i lutter enkelte Bøger (over 25 Quartbind); deutsches Staatsarchiv, Hanau und Frankfurt, 1751, 13 Quartb. ꝛc. Hans egen Levnetsbeskrivelse (3die Oplag udkom i 4 Dele, Frankf. og Leipzig 1777-1783, 8. Endnu maa her

anføres den Dom, som hans ligeledes fortræffelige Søn Fried. Carl von Moser fælder om ham i sit patriotiske Archiv (4 B. Frankf. og Leipzig 1786, 8.) Side 550 &c.: „Hvo kan vel blandt vore Samtidige med mere Ret lade sig kalde saaledes (en ærværdig Patriot) end han, der meer end en almindelig Menneskealder, med Lære og Skrifter, med Daad og Handlinger har arbeidet, virket, stridt og lidt for vort fælleds og sit særdeles Fædreneland, i meer end een Kamp tilkjæmpet sig Sandhedens Bekjenderløn, den patriotiske Martyrkamp, og selv ved Maalet af hans hæderfulde Løbebane, da hans sølvgraae Hoved blot syntes at kunne fordre Roe, endnu oplod sin Prophetmund, for i sine Værker, Frugterne af 50 aarig Erfaring, endnu at efterlade vore Efterkommere Vidnesbyrd og Spaadom: hvo vi vare? hvad vi nu ere? og hvad Tydskland efter os vil begynde at blive? For stor til at være en Andens Slave, for retfærdig til at være en blind Tilhænger og Tilbeder af eet Partie, lededes han i sine Lærdomme og Raad kun af Loven og af den store Tanke om det almindelige Vel. Dette alene opfyldte hans rene ædle Sjel, dette alene opofrede han ligelangt fra Frygt og fra Egennytte, alle andre Hensyn af Tak eller Utak, Priis eller Forfølgelse, Fordele eller Lidelser med lige Standhaftighed, og blev derfor af Venner og Fiender paa sin Tid, selv af den Fyrste, der behandlede ham haardt, belønnet med Hædersnavnet, en fuldkommen ærlig Mand, en Roes, som hans hele lange Liv fortjener ved en Række af sig stedse lige Handlinger og som Efterverdenen vil bekræfte med Sandhedens uforstyrrelige Segl."

Möser (Justus) Nationalskribent, en i Historien, Retten og Verden kyndig Statsmand og Geheime-Justitsraad, med Rette kaldt Tydsklands Franklin, var født den 14de Dec. 1720 i Osnabrück og døde der den 8de Jan. 1794. Hans Fader var Cancelliedirecteur og Consistorialpræsident, en agtværdig og virksom Forretningsmand. Moderen, en herlig Kone, underviste sin Yndling, den godmodig fyrige, spøgefuldt vilde Ju-

stus i det franske Sprog og den franske Literatur, uden at forskrue hans Jevnhed. Den talentfulde Dreng fattede hurtigt og forvandlede det Lærte uden mærkelig Flid snart til sin Eiendom. Allerede i sit 12te Aar oprettede han med sine Legekammerater et lærd Selskab, hvori han betjente sig af et eget, af ham selv opfundne Sprog. I Aarene 1740 - 1742 studerede han Jura i Jena og Gøttingen; men det vigtigste Studium for hans lyse Iagttagelsesaand var det menneskelige Livs aabne Bog. Tillige dannede han sin Smag ved Læsning af engelske, franske og italienske Classiker. Som Sagfører antog han sig med Varme den undertrykte Uskyldighed, han alene modstod Statholderen af Osnabrücks Vilkaarlighed. Hans Medborgeres Tillid hævede ham derfor 1747 til den vigtige Post som Advocatus patriæ; Landstænderne udnævnte ham derpaa til Sekreteer og til Ridderskabets Syndicus. Hans ædle Characteer prøvedes fornemmeligt i Syvaarskrigens Trængsler. Han sparede ved viis og redelig Virksomhed sit lille, haardtbetrængte Fædreneland flere hundrede tusende Daler ved Hævelsen af Krigsbyrderne; dette erhvervede ham den ædle Hertug Ferdinand af Braunschweigs Agtelse. I otte Maaneder forestod han i London Leverancebetalingsforretninger for den af England besoldede allierede Armee. Dette Ophold blandt de mærkværdige Insulaner gav hans Aand hiin sjeldne Rigdom paa practisk Blik. Overalt i det borgerlige Forretningsliv saae han klarligen Hensigtens og Midlets indvortes Sammenhæng; dog tænkte han ei blot, men arbeidede tillige med stadig Iver som Statsmand, og hans ædle Hjerte holdt ham stedse paa Verdensborgerens og Menneskevennens Høide. Som Skribent medbragte han fra Frihedens og Velvilliens Land (the land of freedom and benevolence) hiint uefterligneligen muntre Lune af et lyst Hoved og en fordomsfrie Sands, der giver hans Skrifter classisk Værd. Nu traadde han i et ligesaa vanskeligt som vigtigt Forhold som Statstjener. I tyve Aar var han, saa længe den engelske Prindses Mindreaarighed, der som protestantisk Biskop erholdt Osnabrück, vedvarede, vel ei i Titel, men i Virkelighed Regentens første Raad-

giver. Han tjente baade Landsherren, i hvis Sted Kongen af England dengang stod, og Stænderne. Begges Fordeel var ei stedse den samme. Kun Mösers udmærkede Talent, hans grundige Forretningskundskab og hans Flid, forenet med urokkelig Redelighed, klog Billighed og den reneste Uegennyttighed førte ham lige og daddelfrit igjennem alle Gnidninger. Han forsmaaede Sniigveie, opdagede hurtigt Vildfarelsen, saae let skjulte Feil og erklærede sig fast og høimodigt for alt Almeennyttigt, som han fremmede med Kraft og Klogskab. Hans Kundskab understøttede hans Skarpsind uden nogensinde at forvilde det ham egne rigtige Blik. Fra 1762 var han i sex Aar Justitiarius ved Criminalretten i Osnabrück, og, efterat han havde nedlagt denne Post, Geheime-Referendarius hos Regjeringen til sin Død. Kun paa Regjeringens gjentagne Forlangende antog han i Aaret 1783 Titel af Geheime-Justitsraad. Saa stort hans Rygte var i hans Virkekreds, saa agt- og elskværdig viste han sig i sit Huses og i Selskabets snævrere Kreds. Sine Pligter utrættelig tro, men stedse med Følelse for Aandsnydelse, gav og modtog han Livslykke i Midten af Sine; i Staden og paa Landet — som han selv med Rørelse bekjendte — glædet ved Meget, bedrøvet af Lidet, krænket af Intet. Efter sin fortræffelige Kones Død 1787 og sin haabefulde Søns, opoffrede han Kjerlighedens og Aandsunderholdningens ømmeste Omsorg paa sin Datter, gift von Voigt. I Aaret 1792 høitideligholdt det osnabrückske Ridderskab hans 50 aarige Embedsjubilæum, da de offentligt erkjendte hans Fortjenester som Menneske, Borger, Embedsmand, Lærd og Skribent, der var sin Nations og sin Fædrenestæds Prydelse, sine Medborgeres Ven og en virksom Befordrer af det Gode, Sande og Skjønne. Möser var en stor, stærk og proportioneret Mand. Hans Fader vovede derfor ei at sende ham til et udenlansk Universitet før 1740, da Friderik Wilhelm af Preussen døde fordi denne, som bekjendt, ønskede at hverve alle unge Mennesker, der vare over 5 Fod og 7 Tommer høie, til sin Grenadeergarde. Han indgød alerede Agtelse ved

sit Udvortes. Hans Gang var fast og sikker, hans Væsen alvorligt og venligt; hans Ansigt trohjertigt og klogt, ei uden Værdighed, men udtrykfuldt og hjerteligt, saa at han indgjød Enhver Fortrolighed. Möser loe sjelden, men paa hans Pande og om hans Mund svævede stedse et ædelt Smiil. Uden al Havesyge eller Egennytte havde han dog engang i sin Ungdom det Ønske at ville gjøre Guld; uden Tvivl den eneste Vildfarelse af hans sunde Forstand! Saaledes levede han enig med Naturen, med Verden og med sin Samvittighed. Hans Vederqvægelse var Omgang med Venner i Pyrmont; han brugte ei Brønden, blot sund Luft og aandrig munter Samtale. Sygdomstilfælde vilde han bekjæmpe ved Rolighed; thi han indbildte sig at Naturen selv fik Bugt med Sygdommen, derfor maatte man ei forstyrre den. Først i sin sidste Sygdom, i sit 74de Aar erkjendte han sin Vildfarelse, han følte Dødens Nærmelse, og sagde; i det han huskede paa hiin Mening: „Jeg har tabt Processen''. Han gjorde derpaa nogle Bestemmelser, lod takke sin Datter, sagde, han var træt og vilde sove — og sov hen. Uden at søge Forfatter=Berømmelse fandt han samme ved sine grundige, aandrige og veltalende Skrifter. Med Sagkundskab, frit, klart Verdensblik skrev han af varmt fuldt Bryst og med uopnaaelig Humor om Feil og Sædernes Forbedring, om offentlige Anstalter, om Historien, Statsretten og den borgerlige Ret; og saavel hans Skrifters indvortes Værdie som hans fortræffelige, originale Skrivemaade sikkrer ham een af de første Pladser blandt Tydsklands Prosaister. — Hans osnabrückische Geschichte 2 Dele indtil 1192 (Nyt Oplag Berlin 1780) er fuld af skarpsindige og giennemtrængende Bemærkninger, der give mangen vigtig Oplysning i den ældre tydske Historie. Som tydsk Nationalværk fortiene hans patriotische Phantasien, udgivne af hans Datter J. W. J. v. Voigt (3 Dele, 3die Oplag Berlin 1804; 4de Deel 1786 med Mösers Billede) at læses og tages til Eftertanke. De fremkom af Intelligensbladene, som Möser skrev for Osnabrück fra 1766 til 1782 for paa en hensigtsmæssig Maade at gjøre Indbyggerne bekiendte med Landets Anliggender og i en enhver Henseende medvirke til deres

Cultur. Man maa beundre, hvilken fiin Brug han vidste at gjøre af sin Lærdom, sin Forretningskreds og sin Lecture, det Vid, hvormed han gav ofte sagde Sandheder Nyhedens Pirren, den Lune, hvormed han opmuntrede Alvorligheder og den milde hjertelige Velvillie, hvormed han yttrede sig menneskeligen over alt Menneskeligt. Hans vermischte Schriften (blandede Skrifter) 2 Dele med Mösers Levnet, udgivne af Fr. Nicolai, Berlin 1797 ꝛc., indeholder Stykker fulde af Lune og Menneskekundskab f. Ex. den af det Engelske oversatte Harlekin eller Forsvar for det Grotesk Comiske, om tydsk Sprog og Literatur (imod Frederik den 2den). Kun hans Forsvar for Livegenskabet staaer i Modsigelse med Mösers Aand og Hjerte. Man sammenligne Mösers Levnet i Schlichtegrolls Nekrolog 1794. II.

Moses blev født omtrent 1600 Aar før Christus i Aegypten blandt det der dengang haardt trykkede jødiske Folk, og alerede tre Maaneder efter hans Fødsel maatte Forældrene — Faderen Amram og Moderen Jochebed, begge af Levi Stamme — udsætte det spæde Barn i Nilen for at redde det, da en kongelig Befaling bød at udrydde alle jødiske Børn af Mandkjønnet. Men som Cyrus og Romulus reddedes han paa en forunderlig Maade. Den ægyptiske Konges Datter, (Thermutis kalder Sagnet hende hos Josephus), spadserede ved Nilen, fandt i en velforvaret Rørkurv det grædende Barn og forbarmede sig over det. Barnets Søster Mirjam havde imidlertid staaet og passet paa, løb nu til, og da Prindsessen ønskede Nogen til at passe Drengen, hentede hun hans Moder, til hvem Prindsessen overgav Barnet. Prindsessen kaldte ham den af Vandet reddede (Mo-udsche paa Aegyptisk, deraf det hebraiske Mosscheh) og antog ham i Søns Sted. Herved blev han indlemmet i Præstestanden, hvortil den kongelige Familie hørte og blev saaledes indviet i alle de Kunster og Videnskaber, som denne Rigets første Stand bevarede i strengt skjulte Mysterier. Det var det Høieste, hiin Tid besad af Dannelse og Indsigt, og at Moses satte sig i Besiddelse af samme og trængte endnu dybere end sine Lærere ind i Religionens, Natur-

kundskabens, Lovgivningens og Regjeringskunstens Hemmeligheder, fremlyser tydeligt af alle hans Handlinger og Taler. Om hans Feldttog mod Æthiopien, hvori han som Ægypternes Feldtherre skal have indtaget Staden Saba og tillige den overvundne Prindsesse Tharbis's Hjerte, hvilken Prindsesse han ægtede, taler blot det jødiske Sagn hos Josephus, men mere sandsynligt gjorde de store tactiske Kundskaber, som hans Indretninger ved Hebræernes Udgang forudsætte, at han tjente i den ægyptiske Hær og erhvervede sig Krigserfaring. Dog kunde han i Hoffets Glands ei forglemme sit Folk; ved Synet af de Mishandlinger, en ægyptisk Foged tillod sig mod en Hebræer følte han denne Uret og ombragte hemmeligt Ægypteren. Men denne Gjerning blev bekjendt, og han reddede sig blot ved en hurtig Flugt til Arabien (Apostelhistorien siger i hans 40de Aar). Her blev han modtagen af Jethro, en medianitisk Hyrdefyrste og Præst, og erholdt dennes Datter Zipora, som han ved deres første Møde havde vundet ved kraftig Hjelp mod fiendtlige Hyrder, til Kone. Saaledes vogtede nu en Kongedatters Søn en Arabers Hjorde, og Historien siger ei at han har tragtet efter noget større. Men hans Folks Nød maatte foresvæve ham og ei forgjeves var han paa den usædvanligste Maade ført ind i den ægyptiske Viisdoms Helligste og udrustet med de sjeldneste Kræfter og Kundskaber. De sysselsatte hans Aand i Eensomheden, de tydede ham Naturen, der rig paa Gaader og Under omgav ham med Skræk og Pragt i Midians Ørkener og Bjerge og hævede hans Hjerte til Gud, som han erkjendte renere end hans Fædre. Men i dette stille Hyrdelevnet udvikledes Spiren i hans Bryst til et stort Foretagende, længe før den brød frem og gik over til en dybt gjennemtænkt Plan. Moses havde allerede naaet den Alder, som giver dyb Erfaring, Taalmodighed og Rolighed, da der fortælles at Gud opfordrede ham til sit Folks Befrielse. Da han græssede sit Qvæg ved Horeb saae han engang en Tornebusk i Ild, og, da han vilde undersøge, hvorfor Tornebusken ei brændte op, hørte han af samme Herrens Stemme, der erklærede sig for Abrahams, Isaaks og Jacobs Gud, og befalede ham

at føre sit Folk fra Aegypten til det Land, der var lovet Fædrene. Navnet Jehova, under hvilket Gud aabenbarede sig for ham, var ham allerede bekjendt af de ægyptiske Mysterier, og klar blev her Ideen ham om den Eneste, Evige og Uforanderlige, som dette Navn indslutter i sig. Men ei uden Indvendinger og forsigtige og beskedne Bekymringer besluttede han at følge dette Kald. Pharao var haard og vantroe, han selv frygtsløs, hans Folk raat og ei istand til at fatte Ideen om den Gud, han skulde forkynde dem; man vilde ei uden sandselige Tegn troe hans Ord, saa meget mindre som Feil ved hans Tunge gjorde ham Talen vanskelig. Derfor gav Gud ham Magt til at bekræfte sin Sendelse ved Under og satte ham hans ældre Broder Aaron ved Siden som Ordfører. Saaledes udrustet vendte Moses, i Tillid til Gud, tilbage til Aegypten, og gik, 80 Aar gammel, til sit Værk. Endnu større Vanskeligheder end han havde formodet, stillede sig nu i Veien for ham. Vel blev Aaron hans Mund, og Israels Folk maatte i hans Gjerninger erkjende Guds Finger, men vanartet og kraftløst ved langvarigt Slaverie, vaklede det endnu mellem Troe og Tvivl. Forgjeves frembragte han, med Slangen efter de Indviedes Maade som Tryllestav i Haanden, Forandringer i Naturens Løb, hvoraf de ægyptiske Vises Kunst ei kunne efterligne alle, men maatte erkjende sammes for høiere Kræfters Værk; først den tiende af de ødelæggende Landeplager, som Moses bragte over Aegypten, i de ægyptiske Førstefødtes pludselige Død, bevægede Pharaos forstokkede Hierte til at lade Hebræerne drage bort. Moses satte sig i Spidsen af dem og bortførte dem med alt deres Gods fra Aegypten og bragte dem ved Ebbens Tid igjennem det røde Hav, hvor Pharao, som troløs satte efter dem, druknede med sin hele Hær. Dog var denne Redning fra den frygteligste Fiende kun Begyndelsen. Han saae sig nu omgivet af en raae Masse, af et Folk, der blot kjendte og adlød Driverens Pisk, men ei forstod at paaskjønne den erholdte Frihed. Mangelen i Ørkenen vakte lydelig Knurren, Sammentræffen med fiendtlige Beduin-Folk blodige Krige og de misundelige Aeldstes Iversyge indvortes Opror imod Anføre-

ren; hans Liv kom ei sjelden i Fare, og den Magt, som hans Kald fordrede, kunde han ofte kun vedligeholde ved voldsom Tvang og skrækkelige Straffedomme. Men med beundringsværdig Kraft, Viisdom og Opfindsomhed forfulgte han, trods al Modstand sin Plan, at danne den urolige Hob til et sædeligt, fromt og selvstændigt Folk. Han skaffede de Hungrige Brød fra Himmelen*) og aabnede de Tørstige nye Kilder af Horebs Klipper som et velgjørende Redskab i Naturens Herres Haand. Ved enhver Leilighed beraaber Moses sig paa Guds udtrykkelige Befalinger, hvorved han faderligen vil drage Folket til sig og danne det. Religion var Aanden i den Lov, som Moses tre Maaneder efter Udgangen af Ægypten begyndte at forkynde. Da han var kommen til Sinai, et Bjerg i Arabien, lod han Folket slaae Leier, men selv besteeg han den ved ældgammel Gudsdyrkelse hellige Top, hvor Guddommen selv, under heftige Tordenskrald forkyndte ham de Love, Israels Folk skulde iagttage. Disse Love, der ere byggede paa Forfædrenes Troe, ere egentligt ingen nye Religion, men kun en Fornyelse af de simple Sandheder, hvorved den første Verden hævede sig til den Høieste. Moses har den Fortjeneste at have reddet dem fra Overtroens Vildfarelser og Daarskaber, hvori de næsten vare gaaet under blandt de afgudiske Folk, og have uddannet dem efter de til et Folk opvoxne Hebræers Fornødenheder. Centrum for hans Lovgivning er den Lære, at Jehova, den eneste Gud, der hverken havde nogen anden Gud ved Siden af sig eller et sandseligt Billede paa sit Væsen, var selv sit Folks Konge og vilde regjere det ved Præster. Derved faae de Love, hvorved han constituerer Hebræernes Cultur, Statsforfatning, Retspleie, Sædeligheds- og Sundhedspolitie, samtlig guddommelig Autoritet. Overalt udgaaende fra Grundfordringerne

*) Man eller Manna, en vegetabilisk Saft, som Israeliterne samlede i den arabiske Ørken af Kameelbusken (arab. Chari Schuter) og beredede til Spise. Det seer ud som smaae Korn, smager som Honning og kaldes nu af Perserne Terengabina.

for Menneskets sædelige og sandselige Natur, ere de vel beregnede paa Folkets Individualitet, paa det dem til Boepæl bestemte Lands Clima og politiske Beliggenhed og paa Forsynets Plan med Vedligeholdelsen af en Aabenbaring, der engang skulde udbrede sig videre i en fuldkomnere Skikkelse. De forbyde enhver Blanding med andre Nationer og enhver fremmed Skik og Gudstilbedelse, som et eget Theokratie skulde den jødiske Stat være aldeles adskildt og selvstændig. De nødte Folket, ved fast bestemte Forskrifter, der endog gaae til de mindste Enkeltheder i den daglige Levemaade og de selskabelige og huuslige Forhold, hvorved selv Valget af Spiserne og deres Tilberedelse, samt Omsorg for Legemets Reenlighed ikke glemtes, til at modtaae en Civilisation, der passede til dets Characteer og religiøse Bestemmelse. De paalægge det ved en nøie bestemt Ritual, ved strenge Ceremonier, Bønner, Offringer ꝛc. en bestandig Virksomhed i den himmelske Konges Tjeneste. Moses overdrog Stammen Levi, til hvilken han selv hørte, Bestyrelsen af denne Tjeneste og Opsyn over Lovenes Jagttagelse, og tildeelte Aarons Slægt det med den øverste Statsmagt nøie forenede Ypperste-Præsteembede, hvorimod han med viis Uegennyttighed lod sine Sønner tilbage blandt de simple Leviter. Denne fra al Grundeiendom udelukkede Stamme gjorde han de øvrige 12 Stammer tiendepligtig, underkastede den egne Stammeældste og Dommere og sikkrede det politiske Forbunds Fasthed ved almindelige Feste og ved udelukkende Eenhed i Gudstjenesten i Stiftshytten, et bevægeligt Tempel, i hvis Inderste Jehovas Bolig var, hvilken kun den Ypperste-Præst maatte nærme sig; den var Jødernes eneste Helligdom og blev ved samme tilflydende Skatte Middelpunktet for Nationens hele Rigdom og Credit. Disse ere Hovedpunkterne i Moses Lovgivning, som, endskjøndt Træk af ægyptisk Dannelse fremlyse deraf, dog tydeligt viser Bestræbelsen at afvænne Hebræerne fra ægyptiske Fordomme og Skikke og hæve dem til politisk og religiøs Selvstændighed. Dog blev denne Lovgivnings Fortrinlighed ei strax erkjendt af Hebræerne. Allerede nær ved Maalet af Veien til Canaan saae Moses

sig nødt til at føre Folket tilbage i Ørkenen; 40 Aars møisommelige Omvanken i Ørkenen maatte forløbe, de haarde Straffe, som hans Lov truer Overtræderen med, maatte med Strenghed fuldbyrdes, Alle, som i Mandsalderen vare uddragne af Ægypten maatte uddøe; før Loven trængte igjennem hos den nye under Toget tilvoxende Slægt og blev den til Sædvane. Moses, den med alle Slags Sorger, Arbeider og Besværligheder plagede Anfører, skulde ei engang selv opleve den fuldkomne Udførelse af sin Idee, fordi han i Nødens Øieblik een eneste Gang havde sat Mistillid til Jehova. Efterat han havde bestemt Feldtherren Josua til sin Efterfølger og taget høitidelig Afskeed fra Folket, besteeg han et Bjerg i Peræa paa hiin Side Jordan, hvorfra han overskuede det forjættede Land, som han selv ei skulde betræde, og endte sit møisommelige Liv i sit 120de Aar. Den overtroiske Tilbedelse af hans Been havde han forebygget ved den Befaling hemmeligt at begraves, og Ingen kjender Stedet, hvor han begravedes. Men det herligste Minde om hans Aand og Fortjenester efterlod han Verden i de Bøger, som han skrev for at vedligeholde Erindringen af modtagne Traditioner fra Forverdenens Historie og til Minde om sine Bedrifter, Handelser og Love. En ubekjendt Hebræer fra den senere Tid har ordnet dem i fem Bøger under Moses's Navn, men paa nogle faa Tilsætninger nær, der tilhøre denne senere Redaction, bære de Præg af Ægthed i deres gammeldags Sprog, i deres baade simple og kraftige Fremstillingsmaade og i den ukunstlede som i en Dagbog fremskridende Orden i Historierne. Simpelhed og Natursandhed er Forfatterens historiske Kunst, overalt fremskinner hans Storhed og Kraft, og til hvilket høit digterisk Sving han var istand vidne de herlige Sange, hvormed han høitideligholder Redningen ved det røde Hav og velsigner Folket, som han tager Afskeed med det før sin Død.

Moses Mendelssohn var født i Dessau 1729 af jødiske Forældre. Hans Fader Mendel, Skolemester og Tibneskriver (Sopher) paa Stedet, gav ham, uagtet sin Fattigdom, en god Opdragelse. Han underviste ham i

det hebraiske Sprog og selv i Begyndelsesgrundene til den jødiske Lærdom. Dernæst var det gamle Testament Kilden til hans Underviisning og Dannelse: det berømte Værk af Maimonides, More Nebochim (de Vildfarendes Leder) som faldt ham i Hænderne, bragte ham først paa Sandhedens Undersøgelse og en frimodigere Tænkemaade. Han studerede denne Bog, der ligesom er Bibelens Metaphysik, med en saadan Ild og en Videbegjerlighed, at han faldt i en Nervefeber, hvoraf han, formedelst forsømmelig Behandling beholdt en krummet Rygrad og en stedse svagelig Sundhed. Da hans Fader ei kunde ernære ham, saa maatte han 1742 i sit 14de Aar, vandre til Berlin, hvor han levede nogle Aar i yderste Trang, af nogle Troesforvandtes ubetydelige Velgjerninger. Skjebnen bragte ham her sammen med Israel Moses, en dybsindig Tænker og stor Mathematiker, der, allevegne forfulgt for sin Frimodighed, levede i lige Armod, og gandske egentligen blev en Martyr for Sandheden. Denne Mand disputerede ofte med Mendelssohn efter Maimonides's Grundsætninger. Han gav ham og Euklides i Hænderne efter en hebraisk Oversættelse og vakte derved Lyst til Mathematik for ham, hvis Studium skjerpede og uddannede Ynglingens Forstand. En ung jødisk Læge, ved Navn Kisch, opmuntrede ham til at lære Latin og gav ham selv nogen Underviisning deri; ved Doctor Aaron Salomon Gumpert fik han Leilighed til at blive bekjendt med den nyeste Literatur. Desuden lærte han at kjende adskillige talentfulde Ynglinge, med hvilke han omgikkes til sin saavelsom deres Fordeel. — Saaledes levede Mendelssohn for Viisdom og Videnskab uden al anden Opmuntring end den han øste af sig selv, endog uden vis Underholdning, indtil en rig Silkefabrikant af hans Nation, ved Navn Bernard, gjorde ham til Opdrager for sine Børn, og lidt efter lidt til Opsynsmand, til Factor og Deeltager i sin Fabrik. I Aaret 1754 gjorde han Lessings Bekjendtskab, som havde den fordeelagtigste Indflydelse paa hans Dannelse. Lessing gjorde ham opmærksom paa de nyere Sprogs Natur og Fortrin. Brevene over Følelserne (die Briefe über die Empfindungen) vare de

første Frugter af den hebraiske Philosophs Øvelse i det tydske Sprog. Han blev nu og bekjendt med Abtt og Nicolai. Den abbtske Correspondence, en Samling af Breve, der bleve vexlede mellem Abtt, Mendelssohn og Nicolai, er et herligt Minde om disse fortræffelige Mænds Venskab og Fortrolighed. I Bibliothek for de skjønne Videnskaber (Bibliothek der schönen Wissenschaften) saavelsom i Brevene om den nyeste Literatur (Briefe, die neueste Literatur betreffend) tog Mendelssohn vigtig Deel; han var og virksom for de første Bind af allgemeine deutsche Bibliothek, som nogle fortrinlige Recensioner af ham bevise. Desuden fremtraadde han fra Tid til anden som philosophisk Skribent med Værker, der udbredede hans Berømmelse ei alene i Tydskland, men og i Udlandet. Den enthusiastiske Lavaters Opfordringer og trængende Forestillinger, hvorved han vilde vinde Mendelssohn for Christendommen, forstod denne at afparere med Fiinhed og Delicatesse, som hans Correspondens med Lavater viser; men Fortrædelighed over at være bleven angreben paa denne Maade, paadrog ham en svær Sygdom, der længe gjorde ham udygtig til alle lærde Arbeider. Han kom sig kun langsomt. Nu forsøgte han igjen at skrive et sammenhængende Værk. Paa ringe Anledning forelaade han Verden de fortræffeligste Ideer i sit Jerusalem oder über religiöse Macht und Judenthum (Jerusalem eller om religiøs Magt og Jødedom), hvilke bleve saa skjevt optagne, tildeels fordi de lige frem angrebe Fordomme, som Aarhundreder havde befæstet. Han havde i nogle Morgentimer forklaret sin ældste Søn og nogle andre Ynglinge Begyndelsesgrundene til sit philosophiske System, især Læren om Gud. Han bekjendtgjorde nu Resultatet af sine Undersøgelser i et Værk under Titel af Morgenstunden (Morgentimer), hvoraf dog kun det første Bind udkom formedelst hans imidlertid indtrufne Død. Nogen Tid forhen havde han erholdt F. H. Jacobis til ham rettede Skrift: Ueber die Lehre des Spinoza (om Spinozas Lære). Mendelssohn troede at maatte forsvare sin afdøde Ven Lessing mod en Beskyldning at være en Tilhænger af Spinozismus. Hans Hjerte var dybt saaret: uden at see paa

sine udtømmede Kræfter, ilede han at tilintetgjøre det første Indtryk af den jacobiske Beskyldning og udarbeidede Skriftet. Moses Mendelssohn an die Freunde Lessings (Moses Mendelssohn til Lessings Venner). Han befandt sig i en saa pirret Tilstand at en Forkjølelse var tilstrækkelig til at gjøre Ende paa hans Liv. Han døde den 4de Jan. 1786. Tydskland har saa meget villigere tilkjendt denne Nationens store Lærer, hvis Mønster Sokrates var, den tilbørlige Berømmelse, jo større Hindringer han havde at overvinde. Det tydske Sprog skylder ham en stor Deel af sin Dannelse og Værdighed. I den philosophiske Dialog gjorde han det første heldige Forsøg blandt de Tydske, i det han dannede den efter Xenophon og Plato. Han gav først den systematiske Philosophies Undersøgelser Elegans og æsthetisk Interesse. Foruden de ovenfor nævnte Skrifter anføres endnu hans philosophiske Skrifter, 2 Bind; hans Phædon eller om Sjelens Udødelighed og hans Oversættelse af de 5 Mosebøger, af Psalmerne ꝛc.

Mosheim (Johan Lorenz von) Cantsler og Professor i Theologien i Göttingen, nedstammede fra en steyermarksk Familie og var født i Lübeck den 9de Oct. 1694 Han studerede i Kiel, blev Magister der 1718 og næste Aar Assessor i det philosophiske Facultet, da han allerede havde skaffet sig et Navn ved sin Underviisning, sine Prædikener og lærde Skrifter. Han erholdt derfor adskillige hæderlige Vocationer, som han dog afslog af forskjellige Grunde, indtil han 1723 gik som Professor i Theologien til Helmstädt, hvor han tillige 1726 blev Kirke- og Consistorialraad og Abbed til Marienthal og Michaelstein. Efterat han i Forbindelse med disse Poster tillige havde forvaltet General-Inspectoratet for alle Skoler i Hertugdommet Wolfenbüttel og erhvervet den meest udbredte Berømmelse som Lærer og Skribent, kom han 1747 under Titel af Universitets-Cantsler (en Værdighed ingen før eller efter ham har beklædet) til Göttingen, hvor han holdt daglige Forelæsninger over Kirkehistorien og over de fleste Dele af Theologien til sin

Død, som indtraf den 9de Sept. 1755. Han har erhvervet sig store Fortjenester i alle Dele af de theologiske Videnskaber. Han var Kirkehistoriens Fader og Gjenopretter og forbedrede Arnolds ei alt for heldige Forsøg. Han gav den Tilforladelighed og en pragmatisk Skikkelse. I Kjetterhistorien var han ligesom en nye Skaber og forstod at sammensætte de kunstigste Systemer af Kjetternes Lærdomme; naar han heri feilede var det af Velvillie. Hans Hovedværk i dette Fag er hans Institutiones hist eccles. libr. IV. Helmstädt 1755, 4., som forhen var udkommen under mange Skikkelser og siden blev oversat paa Tydsk og forøget. Hans Sædelære af den hellige Skrift (4de Oplag 5 Dele, Helmstädt 1753, 4.) er et fortrinligt Værk formedelst dens Fuldstændighed og den aldeles practiske paa Erfaring grundede Tendens, hvori den foredrager sine moralske Sandheder. Men Planen var vist nok alt for vidtløftig og Udførelsen for ordrig, derfor blev Værket ufuldendt, og hans duelige Fortsætter J. P. Miller have endnu 4 Bind at udarbeide. Ogsaa i den geistlige Veltalenhed giorde Mosheim Epoche, deels ved hans Anviisning at prædike opbyggeligt, 2det Oplag 1771, 8. men fornemmeligt ved sit for den Tid udmærkede Religionsforedrag. Han forenede Grundighed og Popularitet, Ild og Rørelse, Rigdom og Elegans; kun er Planen ofte for vidtløftig. Han gavner ogsaa meget den hellige Skrifts Fortolkningskunst og den gamle Literaturs Studium overhovedet. Hans latinske Skrivemaade er skjøn og hans akademiske Foredrag flød uophørligt uden Anstød blot ved Hjelp af nogle faae Linier. Ogsaa hans moralske Characteer fortjener Roes.

Moskau rigtigere **Moskwa**, Ruslands gamle Hovedstad, har i den nyeste Tid erholdt en egen historisk Vigtighed, da dens Brand var Signalet til den franske Hærs Undergang og Napoleons Fald. Med den talrigste Hær det nyere Europa har seet, trængte Napoleon i Aaret 1812 ind i det uhyre russiske Riges Midte. I to blodige Slag, det ene ved Smolensk den 17de Aug., det andet ved Moskwa ved Mosaisk den 17de Sept, 1812

søgte den russiske Hær forgjeves at opholde Fienden. Den meest heroiske Tapperhed saae sig nødt til at vige for Overmagten, og Napoleon holdt den 14de Sept. sit triumpherende Indtog i Moskwa. Men den store Keiserstad stod alerede i Luer, og inden kort Tid laae Størstedelen i Ruiner. Tvungen af Mangel, af den nærmende Vinter og den forstærkede russiske Armees Nærhed saae Napoleon sig nødt til at begynde hiint uforglemmelige Tilbagetog, der bevirkede en saa paafaldende Forandring i hele Europas Tilstand. — Moskwa, det russiske Riges gamle Hovedstad og før Petersburgs Anlæggelse Czarernes Residens, ligger ved de to Floder Moskwa og Neglina og indeholdt før Branden i en Omkreds af fem Mile, fire Hoveddele, hvoraf hver igjen dannede næsten en egen Stad for sig, nemlig 1) Kreml med det gamle Residensslot og Kathedralkirken, hvori Keiseren salvedes og kronedes med flere anseelige Bygninger; 2) Kitaigorod; 3) Belgorod med det i vore Tider fuldkomment organiserede Universitets Bygninger; og 4) Semlänoigorod. Den hele Stad med dens 30 Sloboder (Forstæder) indeholdt i Aaret 1809 over 12000 Huse, de utallige Böder uberegnet og nær ved 300000 Indbyggere. En Mængde Kirker, adskillige høie Rigscollegier, Opdragelses- og videnskabelige Anstalter, Rigets betydeligste Manufacturer og Fabriker gjorde Moskwa til een af de første og prægtigste Steder i Verden. Moskwa var og blev Ruslands egentlige Hovedstad den var ei alene Sædet for den indre Handel, men og det Sted, hvor de russiske Nationalsæder og den russiske Nationalcharacteer længst vedligeholdt sig ublandet, hvortil den talrige og formuende Adels Nærværelse, som vilde leve mere uafhængigt af Hoffet, fornemmeligt bidrog.

Moskiter, Mosquitos, et Slags Myg, hvis Stik er meget smerteligt og foraarsager en stærk Betændelse. De findes især i de hede Lande.

Moslemin, Rettroende, er et Tilnavn, Muhamedanerne tillægge sig selv.

Motette er et Tonstykke, der er sat over en bibelsk Text i Prosa, for det meste kun for Syngestemmer. Man finder dem fire- fem- og sexstemmige, saavelsom med afvexlende Chore. Af et andet Slags ere de Motetter, som ere brugelige i Italien og Frankerig; disse ledsages alle af Instrumenter, have vel og lignende Texter af den hellige Skrift, især af Psalmerne, dog for det meste i rimede latinske Vers, saa at de afvexle med Arier og Recitativer, og sædvanligst kun synges af een Stemme.

Motion kaldes ethvert Andragende eller Forslag, som et Medlem i det engelske Parlament fremfører til Overveielse. I samme Betydning blev det og brugt i Frankerig i Revolutionens Tid, da hver Conventsdeputerede eller hvert Medlem havde Ret til at gjøre en Motion; dog kunde der ei deliberetes om nogen Gjenstand, naar ei et Conventsdekret foreløbigen havde erkjendt Gyldigheden af Raadslagningen.

Motiv kaldes Bevæggrunden, Drivefjedren til en Handling, deraf motivere, angive Bevæggrunde, Aarsager. Dette Udtryk bruger man især om Kunstværker, hvis Fremstilling er successiv og betegner derved den indvortes Forberedelse til et Moment i Fremstillingen, ved en forudgaaende eller en ved Fremstillingen valgt og i samme indvævet Omstændighed, hvorved en betydelig Forandring eller en fremstikkende Yttring og Virkning af det Hele grundes og retfærdiggjøres. En Gjenstands Motivering er modsat den ubestemte Vilkaarlighed, der ei leverer noget Sammenhængende og nødvendigt organiseret, hvorimod i et sandt Kunstværk hvert enkelt Moment af Fremstillingen er bestemt ved det Hele og sammes væsentlige Dele.

Motte (Antoine Houdart de la), see Houdart.

Motte (Marie Anne de Saint Remy de Valois, Grevinde de la) see Lamothe.

Motto (af det Italienske), en vittig Sentens, Tankesprog, kaldes hos os især et udvalgt Sted af en fremmed Skribent, som man sætter foran det Hele for at forkynde eller antyde Indholdet eller Tendensen af et Værk. Ofte hylder man dermed blot Moden, og Mottoet staaer da i ingen eller dog kun liden Forbindelse med Indholdet.

Mounier Sekreteer ved Dauphinés Provincialstænder, var en Mand af sjelden Dyd og Kierlighed for det almindelige Bedste. Han havde medvirket til at fremme den franske Revolution, men han var maaskee den første, der traadde tilbage, da han saae Revolutionen tage en Gang, der streed imod hans Tænkemaade. I Nationalforsamlingens første Debatter, spillede han en rigtig og indflydelsesrig Rolle. Den 20de Juni 1789 var han een af Ophavsmændene til den bekjendte Forsamling og Eed i Boldhuset, som egentligt blev Begyndelsen til Revolutionen. Han voterede paa en Adresse til Kongen og foreslog Bortfjernelsen af den Garde, der omgav Forsamlingen. Den 1ste Juli modsatte han sig med Veltalenhed Forsamlingens Indblandelse i Militairdisciplinen, som alene tilkom Kongen. Det samme gjorde han den 6te. Den 9de aflagde han en lang Beretning om Fremgangsmaaden ved at forfatte Constitutionen og var af den Mening, at man skulde forudsende samme en Forklaring af Menneskerettighederne. Den 13de foreslog han, skjøndt han fuldkomment erkjendte Kongens Ret til at verle Ministre, at bede Kongen, at tilbagekalde de afskedigede Ministre, beskyldte Frihedens Fiender, der omgave Kongen, for de offentlige Uordener, og opfordrede Forsamlingen at erklære Kongen, at den ei kunde have nogen Tillid til det nye Ministerium. Han bestreed dog dem, der fordrede Neckers Tilbagekaldelse, og paastod at man blot kunde raade Kongen samme. Paa samme Tid drev han paa Troppernes Bortfjernelse, hvilke Kongen havde ladet kalde til Hovedstaden. Den 27de forelæste han i Constitutionscomiteens Navn, hvori han var indtraadt den 14de, Udkastet til en Forklaring af

Menneskerettighederne, og et Afrids af de Grundsætninger, hvorefter Committeen tænkte at udkaste en indskrænket monarchisk Forfatning. Den 31te Juli ivrede han imod Folkets vilkaarlige Proscriptioner i Hovedstaden. Den 10de August drev han en Eedsformular for Tropperne igjennem imod Mirabeau, og et Decret, der befuldmægtigede Øvrighederne at requirere Militair til Ordens Vedligeholdelse. Den 20de forelagde han en nye Udfærdigelse af den første Artikel af Menneskerettighederne, som bleve decreterede. Den 29de talede han for det kongelige Veto. Den 31te forelæste han i Constitutionscomiteens Navn et Organisationsudkast for det lovgivende Corps og den 4de Sept. talte han om to Artikler i dette Udkast. Den ene angik det ubetingede Veto, som han vilde tilstaae Kongen, den anden Oprettelsen af et permanent lovgivende Corps, bestaaende af Repræsentanternes Kammer og Senatet. Det sidste gav Anledning til mange Stridigheder. Den 28de blev Mounier valgt til Præsident og var i denne Egenskab Vidne til Begivenhederne Natten imellem 5te og 6te Oct. uden at være istand til at hindre samme. Men disse Begivenheder aabnede ham Øinene over de forskjellige Factioners Planer; strax vendte han tilbage til Dauphiné, forlangte sin Afskeed og udgav en Beretning om sin Opførsel. Han begav sig derpaa til Genf og lod der trykke et med endnu større Frihed og Dristighed skrevet Værk under Titel: Appel à l'opinion publique, hvori han udviklede Begivenhederne den 5te og 6te October og gjendrev Chabrouds Beretning til Fordeel for Hertugen af Orleans og hans Medskyldige. Derpaa begav han sig til Tydskland og fandt Modtagelse og Understøttelse i Weimar. Hertugen indrømmede ham Slottet Belvedere til en Opdragelsesanstalt, der især bestod af unge Englændere. Efter den 18de Brumaire blev Mounier kaldt tilbage, 1802 udnævnt til Præfect for Departementet Ille og Vilaine, 1804 til Candidat for Vedligeholdelsessenatet og 1805 kaldt til Statsraadet. Han døde i Jan. 1806 i en Alder af 45 Aar. Følgende ere hans Skrifter: 1) Procès verbal de l'assemblée générale des trois états du Dauphiné,

teurne à Romans; 2) Pouvoirs des députés du Dauphiné; 3) Nouvelles observations sur les états-généraux; 4) Considérations sur les gouvernemens et principalement sur celui, qui convient à la France; 5) Rapport sur le même sujet; 6) Exposé de sa conduite et des motifs de ſon retour en Dauphiné; 7) Appel au tribunal de l'opinion publique; 8) Examen du mémoire du Duc d'Orleans; 9) Recherches sur les causes, qui ont empêché les François de devenir libre et sur les moyens, qui leur restent pour acquerir la liberté; 10) Adolphe ou Principes élémentaires de politique et résultats de la plus cruelle des expériences, 11) De influence attribués aux philosophes, aux franc-maçons et aux illuminés sur la révolution de France.

Mouradja d'Ohſſon, født i Conſtantinopel, traadde tidligt i det ſvenſke Geſandtſkabs Tjeneſte ved den ottomanniſke Port og opſvingede ſig ved ſine Fortjeneſter og Talenter til de høiſte diplomatiſke Værdigheder. Han blev udnævnt til Chargé d'Affaires og Ridder af Vaſaordenen og endeligt til befuldmægtiget Miniſter og overordentlig Geſandt. Hans Kundſkab i det arabiſke og tyrkiſke Sprog ſatte ham iſtand til at øſe af Kilderne ſelv. Han foretog ſig at ſkrive Selim 2dens Hiſtorie; men ſnart fattede han Planen til et almindeligt Malerie af det ottomanniſke Rige. Han opoffrede ſig Udførelſen af dette Foretagende med utrættet Flid, og ei uden ſtore Vanſkeligheder lykkedes det ham at ſamle tilforladelige Efterretninger, ſom hidtil manglede, af et overtroiſk ſlaviſk og mistænkeligt Folk, om Sæder og Skikke, om det Indre af Serailet, Moſcheerne og Tyrkernes Familieliv. Med de ſammenbragte Materialier gik han 1784 til Paris, udarbeidede dem og udgav 1788 og 1789 de to Bind af hans Tableau général de l'empire ottoman. Dette Værk ſvarede fuldkommen til de Forventninger, man havde om det. Den typographiſke Pragt og Kobbernes Skjønhed havde vel fordret en

Udgift, som Værkets Afsætning ei kunde dække, men d'Ohsson, der besad en anseelig Formue, beregnede ei det Offer han bragte sit Værks Fuldkommenhed og Prydelse. Revolutionen afbrød hans literaire Virksomhed; han begav sig igjen til Constantinopel. Selim den tredie, der agtede Lærdom, modtog ham gunstigt, lod sig de to udkomne Bind forelægge, og, langt fra at være utilfreds med Bekjendtgjørelsen af nogle Hemmeligheder, befalede han at understøtte den lærde Forsker i hans Arbeid med Tjenstvillighed og ved Anskaffelsen af Materialier og Kilder. Efter et langt Ophold i Constantinopel kom d'Ohsson tilbage til Paris, hvor han neppe fandt nogle Spor af sin store Formue. Selv de Oplagsteder, hvor han havde gjemt Exemplarerne af sit Værk, sine Plader, Tegninnger ꝛc., vare opbrudte og plyndrede. Uden at lade sig nedslaae af disse Uheld, udkastede han endog en langt vidtløftigere Plan, der omfattede et historisk Malerie af hele Orienten. Udførelsen af samme sysselsatte ham gandske Han havde alerede 1804 udgivet to Bind af Tableau historique de l'Orient, da et Brud med Sverrig lod ham betrygte en nye Afbrydelse i sit Arbeid. Han søgte og erholdt af sin Regjering Tilladelse at turde trække sig tilbage paa Landet. Her fortsatte han sine Beskjeftigelser tre Aar, for endeligt at naae Maalet paa sine 45 Aars Bestræbelser. Han forfærdigede et Værk, som i tre for sig bestaaende Afdelinger indeholder en fuldstændig Fremstilling af det ottomanniske Rige. Disse tre Afdelinger føre de særskildte Titler: Tableau historique de l'Orient, en Historie om alle Nationer under ottomannisk Herredom; Tableau général de l'empire ottoman, en Fremstilling af Lovgivning, Sæder ꝛc.; og endeligt L'histoire de la maison ottomane fra Osman 1ste til 1758. Det Hele var Fuldførelsen nær, da d'Ohsson døde 1807.

Mousqueton almindeligt Muskedonner et gammeldags Slags store Musketter med kort Løb og viid Munding, hvoraf man kan skyde flere Kugler paa Engang.

Mozart (Leopold) Fader til den bramte Wolfgang Amadeus Mozart, var født i Augsburg 1719. Han studerede i Salzburg og traadde 1743 som Hofmusikus i Erkebiskoppens Capel. I Aaret 1762 blev ham Underdirecteur i denne Fyrstes Capel. Den Tid, hans Embedsforretninger levnede ham, opofrede han Underviisning i Compositionen paa Violin. I Aaret 1756 udkom i Augsburg hans Forsøg til en grundig Violinskole, et Værk, som efter de største Mestres Vidnesbyrd har været af den meest udbredte Nytte. De fortrinligste Violinister, som Tydskland besad i den anden Halvdeel af det 18de Aarhundred, ere dannede ved samme. Desuden har han leveret adskillige Oratorier og andre Kirkestykker, Theatermusik ꝛc.

Mozart (Johannes Chrysostomus Wolfgang Amadeus) blev født i Salzburg den 27de Jan. 1756. Neppe tre Aar gammel var han alerede af sig selv istand til at gribe Terzer paa Claveret, hvorpaa han viste en overordentlig Glæde over at have fundet denne Harmonie. I hans fjerde Aar begyndte Faderen ligesom i Leeg at lære ham nogle Menuetter og andre Stykker paa Claveret. Til en Menuet behøvede han en halv Time, til et større Stykke een Time for at lære det og derpaa spille det med den fuldkomneste Nethed og den fasteste Tact. Fra denne Tid gjorde han saa hurtige Fremskridt at han alerede i sit 5te Aar componerede smaa Stykker, som han forespillede sin Fader og derpaa af denne lod bringe paa Papiret. Psychologisk mærkværdigt er det, at han før Musikken var ham bekjendt, viste saa megen Lyst til alle Børnelege, at han derover kunde forglemme Spisen og Drikken og alt andet derover, ligesom han og med barnligt Sind hængte sig kjerligt ved Enhver. Men fra den Tid han begyndte at lære Musikken, tabte han al Smag for Barndommens sædvanlige Lege og Adspredelser. Omendskjøndt han nu og omfattede Underviisningens øvrige Gjenstande med Ild og Liv, saa blev dog Musikken den Beskjeftigelse, hvoraf hans hele Sjel syntes at være opfyldt. Med Kjæmpeskridt gik han fremad deri, saa at selv hans Fader, der dagligt var om ham og kunde be-

mæ ke hvert Skridt i hans Uddannelse ofte overraskedes og sattes i Forbauselse derover som over et Under. Dette var engang Tilfældet med en Claveerconcert, som den unge Mozart alerede i sit 5te Aar havde forfærdiget, og som var sat efter alle Kunstens Regler, men tillige saa vanskelig, at ingen øvet Kunstner, end sige den unge Mozart selv, kunde have spillet den. Denne havde i sit 6te Aar alerede gjort saadanne Fremskridt i Musikken, at hans Fader derved bevægedes til at gjøre en Reise til München med ham og hans Søster, der ligeledes var et musikalsk Under. De fandt der en meget smigrende Modtagelse og begave sig derfra til Wien, hvor de to smaae Virtuoser forestilledes det keiserlige Hof. Den i hans Alder mageløse Færdighed, der forbausede Alle, erholdt endnu mere Interessant derved, at han kun vilde spille for egentlige Kjendere og slet ikke tog Hensyn til Mængdens Roes. Saaledes forlangte han af Keiser Frants, at han skulde lade Wagenseil komme; dette skeedte, og den unge Mozart forespillede ham, til hans Forbauselse een af sine Concerter med beundringsværdig Færdighed. Iøvrigt havde han endnu ei havt noget andet Instrument i Hænder end Claveret. Men det synes som dette alerede var blevet for lille Spillerum for hans udmærkede Genie. I Wien havde man foræret ham en lille Violin, paa hvilken han alerede, da Familien var vendt tilbage til Salzburg, uden Faderens Vidende, havde gjort saadanne Fremskridt, at han til alle Nærværendes Forbauselse var istand til at spille anden Violin til en Trio med Præcision og Nethed. Fra nu af viste det sig og, at den unge Mozarts hele indvortes Væsen, hans egentlige Individualitet var Musikken hengiven og kun var til ved den; thi kun Musik sysselsatte den, kun Musik var det Middel, hvorved Sjelen yttrede sig i Legemet. Det er alerede fra denne Periode høist mærkværdigt og giver os en saa særdeles tilfredsstillende Forklaring over alle hans Værkers Characteer, at enhver Mislyd, at enhver raae gjennemtrængende og ei ved Harmonie formildet Tone f. Ex. Trompetens, var ham utaalelig, ja at han endog blev bleeg og sank livløs og i Convulsioner omkuld derved. Finde vi

ei Virkningen af denne Smag for Kunstens Skjønne og Yndige i alle Mozarts Værker? Hersker ei, trods den sædvanlige Fuldstemmighed, saa at sige i hver Tact af samme en Klarhed, en Behagelighed, der selv i de dristigste Overgange bliver til Vellyst endog i det mindst dannede musikalske Sind? bevirker ikke netop denne klare Forstaaelighed i de mozartske Værker, at de uden Undtagelse kunne spilles, synges og nydes af alle? Iøvrigt fortæller man endnu fra denne Periode, at han engang angav en halv Fjerdedeelstone, som hans Violin var forskjelligt stemt fra en anden, som han Dagen forhen havde spillet paa i et fremmed Huus. I Aaret 1763, altsaa i hans 7de Aar gjorde Familien den første store Reise udenfor Tydskland, hvorved den unge Kunstners Berømmelse udbredede sig overalt. Efterat den havde besøgt adskillige store Steder og overalt var modtagen med glad Enthusiasme, kom den i November samme Aar til Paris, hvor den blev ½ Aar og hvor den unge Mozart især blev ligesom overvældet med Berømmelse og Understøttelse. Her var det at han i en Alder af 7 Aar forfærdigede sine første Værker og gjorde dem offentligt bekjendte. I April 1764 reiste de over Calais til England, hvor de opholdt sig til Midten af det følgende Aar. Allerede den 10de April lode de sig høre ved Hoffet, ligeledes næste Maaned, da Sønnen ogsaa spillede paa Kongens Orgel. Alle gjorde af hans Orgelspil. Den paafølgende Concert spilledes blot Symfonier af den unge Mozarts Composition. Her saavelsom alerede forhen i Paris forelagde man ham de sværeste Claveersager af Bach, Händel o. a., hvilke han alle spillede fra Bladet i en passende Tact og med den største Præcision. Da han engang spillede for Kongen tog han blot en Basstemme og foredrog en fortræffelig Melodie derover. Joh. Christian Bach, Dronningens Lærer, tog ham derpaa imellem Knæerne og spillede nogle Tacter af en Sonate, hvorpaa Mozart gjorde det samme; og saaledes spillede begge afvexlende den hele Sonate med en saadan Præcision, at enhver, der ei saae det maatte troe, at Stykket kun spilledes af een eneste. Under sit Ophold i England, følgeligt i sit 8de Aar, componerede han sex

Sonater, som han lod stikke i London og helligede Dronningen. I Juli 1765 reiste de igiennem Nederlandene til Holland, hvor Mozart spillede for Arvestatholderen. Herpaa gik de igien til Paris, derfra, efter at have været to Gange i Versailles, over Lyon giennem Schweiz til München, hvor Churfyrsten foresang den unge Mozart et Thema, som denne i hans Nærværelse og uden Claveer og Violin udførte og bragte paa Papiret. Da han var færdig dermed spillede han det, og belønnedes derfor med Churfyrstens og alle Tilstædeværendes forbausende Beundring. Endeligt ankom de igien til Salzburg efter en Fraværelse af ikke fuldt tre Aar 1766, bleve her til 1768 og reiste nu nok engang til Wien. Her spillede de to Børn for Keiser Joseph, der overdrog den unge Mozart at sætte Musik til en comisk Opera la finta semplice. Den erholdt Capelmester Hasses og Metastasios Bifald, men blev siden ei opført. Ved Indvielsen af Waisenhuuskirken satte han Messen, Offertoriummet og en Trompetconcert og dirigerede som tolvaarig Dreng denne høitidelige Musik i det keiserlige Hofs Nærværelse. I Aaret 1769 tiltraadde Mozart, der var bleven Concertmester ved det salzburgske Hof, i sin Faders Selskab en Reise til Italien. I Bologna blev han især beundret af Peter Martini fordi han var istand til at bearbeide ethvert opgivet Thema og strax udføre det paa Claveret. I Rom vakte han paa en anden Maade hele Stadens Beundring. Han paatog sig nemlig at copiere den berømte Miserere, som aarlig i Paaskeugen blev siungen i det sixtinske Capel og dengang endnu holdtes meget hemmelig, efter det blotte Gehør, hvilket og lykkedes ham saaledes, at Sopranisten Christofori, der havde siunget den i Capellet, da han sang den i et Selskab til Claveret, tilkiendegav de meest levende Beviser paa sin Beundring. I Neapel troede Disciplene af Conservatorio della piltà, at hans Spils Tryllekunst stak i hans Ring; han trak den af og nu blev Beundringen først ret stor. I Rom erholdt han af Paven Kors og Breve som militiæ auratæ eques, og i Bologna blev han, efterat han under lukkede Dørre og i en halv Time havde sat et fireftemmigt Antiphona, eenstemmigen antagen

som Medlem og Capelmester af det philarmoniske Akademie. Da han alerede havde forbunden sig til Compositionen af den første Carnevals-Opera i Mailand, saa nødte dette ham til at afslaae lignende Tilbud i Rom, Bologna og Neapel. Han kom mod Slutningen af Oct. 1770 til Mailand og componerede der i sit 14de Aar sin første Opera, Mithridat, der alerede blev opført den 26de Dec. og derpaa gientagen meer end tyve Gange efter hverandre. Til det Bifald, denne Opera erholdt, kan man slutte sig ogsaa deraf, at Entrepreneuren strax skriftligt lovede ham Compositionen af Operaen for Aaret 1773. I Verona overrakte man ham ligeledes Diplom som Medlem af det philarmoniske Selskab. Og saaledes forlod han Italien, hvor man allevegne havde modtaget ham med udmærket Hæder og tillagt ham Navnet il Cavaliere Filarmonico. Da Mozart i Aaret 1771 igien var ankommen til Salzburg, forefandt han et Brev, hvori Maria Theresia overdrog ham Compositionen af den store theatralske Serenata til Erkehertug Ferdinands Formæling. Han paatog sig dette, reiste i August igien paa nogle Maaneder til Mailand, hvor der under Formælingshøitidelighederne stedse afvexledes med Operaen, der var componeret af Hasse og med Mozarts Serenata. I Vinteren 1773 satte han der den ham overdragne Opera Lucio Silla, der opførtes 26 Gange efter hverandre. Efterat han nu og lidt efter lidt havde componeret en comisk Opera, la finta giardiniera, to store Messer, en Serenata, il rè pastora, og i Paris, hvorhen han var kaldet anden Gang, en stor Symfonie for den derværende Concert spirituel, gik han i sit 24de Aar til Wien, hvor han traadde i keiserlig Tieneste. Han opfyldte de store Forventninger, som hans beundringsværdige og tidligt udviklede Genie havde berettiget det hele musikalske Publikum til, paa det Fuldkomneste og blev, med faa Ord, sin og man tør vel næsten antage, Fremtidens Yndlingscomponist. Ingen Forsker af den menneskelige Natur vil undre sig over, om en stor Kunstner ei tillige kan vise sig lige stor i alle andre Kunster og Videnskaber. Man har derfor ubilligen bebreidet Mozart hans Mangel paa

al anden Videnskab uden for hans Kunst. Ligesom denne sjeldne Aand allerede tidlig blev Mand i sin Kunst, saaledes blev han derimod stedse Barn i alle øvrige Forhold af det menneskelige Liv. Han lærte aldrig at styre sig selv; for huuslig Orden, for rigtig Brug af Penge, for Maadehold og fornuftig Valg i Nydelse havde han ingen Sands. Men dette stedse adspredte, stedse i sig selv tilbagetrukne Menneske syntes at blive et gandske andet, et høiere Væsen, saasnart han satte sig til Claveret. Da vaktes hans Aand, og hans Opmærksomhed rettede sig udeelt paa denne ene Gjenstand, for hvilken han var født, paa Tonernes Harmonie. Musikken udgjorde saa meget hans Livs Hovedforretning, at han i egentlig Forstand aldrig foretog sig noget uden det middelbart eller umiddelbart stod i Forbindelse med samme. Ved Spiisningen spillede han endog, som om han havde et Claveer for sig med Hænderne paa Bordet, og kom derved ud af Stand til at skjere sit Kjød i Stykker, hvilket hans Kone almindeligt forrettede for ham. Han spillede dog allerhelst om Natten og til den tidligste Morgen, naar man ei med Magt bragte ham fra Claveret. Sædvanligt componerede han fra Klokken sex eller syv om Morgenen til Kl. 10 og for det meste i Sengen; siden componerede han ei mere hele Dagen, uden der var noget, som hastede meget. Foruden Musikken syntes han kun endnu at have een Lidenskab, at spille Billard, som han gjorde med den høieste Interesse. Hvad hans Legemsdannelse angaaer, saa udmærkede han sig ei ved noget Fordeelagtigt; han var lille, mager, bleeg og forraadede Intet Overordentligt i sin Physiognomie. — Han componerede sin Idomeneo, Rè di Creta i München 1780. Om Bortførelsen af Serailet, som opførtes 1782 i Wien, sagde Joseph 2den til Mozart: „denne Musik er for skjøn for vore Øren; dog er der forfærdeligt mange Noder i den.“ „Netop saa mange som der behoves,“ svarede Kunstneren. Det meest udmærkede og almindelige Bifald erholdt Figaros Giftermaal, der blev opført i Prag 1787 den hele Vinter. Der componerede Mozart samme Vinter sin Don Juan, der fandt endnu mere Bifald

der end Figaros Giftermaal. Ikke destomindre fandt man ei nogen Smag i denne Musik i Wien ved de første Forestillinger, skjøndt Haydn ved denne Leilighed erkjendte Mozart for den største af de da levende Componister. Efterat han endnu 1790 havde componeret Cosi fan tutte og under den Sygdom, der medførte hans Død, 1791 Trylleſløiten, La clemenza di Tito og det berømte Requiem, døde han den 5te Dec. 1792 i sit 36te Aar. Ogsaa i Instrumental-Compositioner vil Mozart blive alle Nationers og Tiders Mønster. Mozarts Requiem havde efter den almindelige Fortælling følgende Oprindelse: En Dag kommer en Ubekjendt til ham og beder ham om Compositionen til en Sjelemesse, hvorfor Mozart selv skal bestemme Prisen. Denne fordrer 100, efter Andre 200 Dukater; men vil ei binde sig til nogen Tid for at give Arbeidet den størst mulige Fuldkommenhed. Ikke destomindre betaler Budet den forlangte Priis forud og lover ved Værkets Aflevering at udbetale endnu en betydelig Sum og komme igjen efter nogle Maaneder. Imidlertid erholder Mozart det hæderlige Hverv for Kroningen i Prag at skrive La clemenza di Tito og er netop i Begreb med at stige i Vognen for at begive sig didhen, da hiint Bud kommer og erindrer ham om Requiem. Mozart undskylder sig og lover strax efter sin Tilbagekomst fra Prag at gaae til Arbeidet og da ei lade sig forstyrre af noget i sammes Fuldførelse. Buddet gaaer bort. Mozart begynder efter sin Tilbagekomst fra Prag Sjelemessens Composition med en Enthusiasmus, en Interesse, som Intet af hans andre Værker havde indgydet ham, saa at hans Kone troer at maatte befrygte Alt for hans desuden sygelige Sundhedstilstand af en saa usædvanlig Anstrængelse; ja Mozart yttrer engang med Taarer i Øinene, at han sætter dette Requiem for sig selv. Hans Kone fraviver ham Partituret og giver ham det kun igien paa hans indstændige Bøn og efter tilsyneladende gienoprettet Sundhed. Mozart fuldfører sit Arbeid paa lidet nær, falder tilbage til sin forrige Tungsind, bliver stedse sygere og døer den 5te Dec. 1792. Strax efter hans Død kommer det bevidste Bud, forlan-

ger Værket og erholder det ufuldendt som det er. Süßmayer skal siden have tilsat de Instrumenter, som feilede og indrettet Værket saaledes, som vi nu have det trykt. Dette er Oprindelsen til dette Værk, hvilken dog fortælles paa forskiellig Maade. Naar man betragter hans Livs korte Varighed og Antallet af de fuldendte Mesterværker, han har leveret, saa kan man ei afholde sig fra den inderligste, dybeste Klage over hans saa tidlige Død, saa meget mindre som man nødvendigt maa spørge sig, om Mozart ei, ved et længere Liv havde leveret endnu genialere Værker. Iovrigt vil Mozart ei drøftes eller forklares, men kun nydes; han er et Under, som ene tilhørende Anelsen og Følelsen, ei maa berøres af nogen Forstand. Hans Don Juan er den Nøgel, hvormed Mozart har aabnet sig Berømmelsens Tempel for Evigheden, et Værk, hvori alt er udtømt, hvad Menneskets Siæl aner og føler i sin dybeste Dybhed, hvoraf Verdens evige Aand meddeler os Pust af Troe, Kierlighed og Haab, et Værk, der selv i sin sædelige Tendens bliver til en Dommedag for al Ryggesløshed, til hvis Samvittighed Basunen (Musikken ved Aandens Aabenbaring) taler i skrækkelige alt nedtordnende Toner. Saaledes er Mozart, der med Shakespeare og Cervantes give Beviis paa, at virkeligt geniale Værker ei ere underkastede nogen Tid eller nogen Mode, men skabte for Evigheden og ville vare saa længe, som Nordens nuværende Dannelse ei lider nogen Revolution eller fuldkommen Omskabning.

Mucius Scævola, egentligt Cajus Mucius Cordus, en ædel Romer fra Republikens første Tider, der reddede sit Fædrenelands neppe grundede Frihed ved en dristig Handling. Porsena, Etruskernes Konge i Clusium, beleirede Rom og man leed alerede her Mangel paa de første Fornødenheder, da Mucius, uvillig over, at den unge Republik skulde bøie Nakken under en Tyrans Aag, bad det romerske Senat om Tilladelse at turde begive sig til den fiendtlige Leier. I den Hensigt at dræbe Kongen bevæbnede han sig med en Dolk. Lykkeligt kom han til Kongens Telt, hvor der netop dengang

uddeeltes Sold; men istedet for Kongen dræbte han dennes Skriver. Vagten greeb ham; da talte han med uforfærdet Mine til Porsena: „Jeg er en romersk Borger og heder Mucius. Som Fiende har jeg villet myrde Kongen vor Fiende, og saa meget Mod jeg havde til Mordet, saa meget har jeg og til Døden. Jeg er ei den eneste, der har fattet dette Anslag imod dig; et stort Antal romerske Ynglinge vil søge at naae samme Berømmelse. En saadan Krig forkynder Roms Ungdom dig". Vred og forfærdet truede Kongen at lade ham kaste i Ilden, hvis han ei opdagede hvilke Anslag der var i Giære imod ham. Men Mucius svarede: „For at du kan see, hvor lidet de agte Legemssmerter, der tragte efter Berømmelse, saa see hvad jeg giør!" Og med disse Ord stak han Haanden ind i en paa Alteret staaende Pande fuld af gloende Kul. Porsena lod ham voldsomt tage bort. „Gaae herfra, sagde Kongen til ham, du som har handlet mere fiendtligt imod dig selv end imod mig. Jeg vilde belønnet dig, hvis dit Mod havde viist sig for mit Fædreneland. men nu skjænker jeg dig Friheden og lader dig gaae." Nu erklærede Mucius ham ligesom af Taknemmelighed, at tre hundrede Ynglinge havde sammensvoret sig for at myrde ham. „Mig, sagde han, har Loddet truffet først. De øvrige ville komme eftersom Loddet treffer dem, indtil en gunstig Skiebne overleverer dig til een." Skrækket ved disse Ord ophævede Porsena Beleiringen og sluttede Fred. Mucius, som, fordi han blot kunde bruge den venstre Haand, fik Tilnavnet Scævola, belønnedes af Senatet med et Stykke Land og en Æresstøtte.

Mufti, Stormufti (hos Tyrkerne ogsaa kaldt Sheikh-Ulislam ɔ: Hovedet for de Udvalgte) er i Tyrkiet Religionens og Lovenes Overhoved og i Rangen den nærmeste efter Storveziren. Han nyder endog Æresbeviisninger af Sultanen, som denne ei faaer. Hans Valg er ene og alene afhængigt af Keiseren; saa længe han er i sin Post, kan han ei, som de andre Statstjenere fordømmes til Døden. Keiseren kan kun afsætte

ham, dog kan hans Formue derved ei confiskeres. Mufti bliver som Koranens Fortolker tagen paa Raad ved alle Retshandlinger, især i Criminalsager, og overhovedet ved alle vigtige Anliggender, og tilkjendegiver sædvanligt sin Mening gandske kort og uden at tilføie Bestemmelsesgrundene. I betænkelige Tilfælde lægger han endnu til: „Gud veed, hvad der er bedre." I Underskriften kalder han sig Guds fattige Slave. Et saadant skriftligt Udsagn heder Fetfah; og deraf Mufti selv Sahibi Fetive ɔ: Herre over Dommene, og hans Secreteer Fetfah-Emini. Denne gaaer ham til Haande, opsætter endog Dommen i Sager, hvorom Mufti selv ei bekymrer sig, og forelægger ham blot samme til Underskrift. Muftis fastsatte Indkomster beløbe sig dagligt til 2000 Asper. Men, da han har mange Pladser at besætte ved de keiserlige Moscheer og har at gjøre med alle de Lovkloges Befordringer, saa tilflyde ham endnu betydelige Accidenser. I store Steder er en Undermufti, der ei faaer sin Post af Stormufti uden betydelige Foræringer.

Muggendorf, en Flække i en dyb Dal ved Wiesent i Fyrstendommet Bayreuth, Amtet Streitberg, fra 1804 hørende til Bamberg. Dette Sted er mærkværdigt formedelst de mange Huler, der findes i de rundt omkring liggende Bjerge. Den skjønneste og største er den som en Kirke hvælvede og med Figurer af Stalaktit besatte Rosenmüllers Hule; men den for Naturforskeren mærkværdigste er Gailenreuther Zoolithulen med besværlige og farlige Indgange. Den indeholder i dybe Klippegange store Masser af halvforhærdet Leer og i samme en uendelig Mængde store, og tildeels ubekjendte Dyrknogler. — Köppel, Rosenmüller og Goldfuß have leveret Beskrivelser over disse Huler.

Muhamed eller **Mohamed** ogsaa **Mahomet** med Tilnavnet Abulcasem, var en Søn af Abdallah og Aminah af den ældste gamle arabiske Fyrstestamme Koreisch. Han blev født ved Mecca, hvor hans Farfader Abdal Motalleb var Beskytter af den hellige Kaaba, ved Aar

580 efter Chr., efter Moslemins Paastand den 21de Nison eller Rabi (April) i en Periode, der overordentligt begunstigede Stiftelsen af en nye Religion i Orienten. Den orientalske Christenhed var nemlig netop dengang geraadet i en frygtelig Gjering ved Striden om de tre Capitler og Monophysit-Feiden, den første Christendoms Simpelhed var aldeles udartet og Munkevæsenet i uopholdelig Fremskriden. Jøderne syssełsatte sig for Størstedelen med hine taabelige Grublerier i Mischna og Gemara, hvoraf Talmud opkom; og blandt Muhameds Stammefolk vovede den blodgjerrige, efter stedse nye Menneskeofre tørstende Overtroe den sidste Kamp med det i Arabien opgaaende Lys. Endnu mere forvirret saae det ud i den politiske Verden; de Rædsler, der besmittede den berømte Justinians Regjering, havde rystet det østlige Romerrige i dets Grundvold; i Persien kjæmpede Zerduschts (Zoroasters) Tilhængere med Munkeverdenens christelige Apostler; og i Arabien forberedede det gamle heftige Fiendskab mellem Koreischiter og Haschemiter, saavelsom en langvarig Krig mellem de frie Stammer og Emiren af Jemen, den nære Revolution. Muhamed, der var begavet med hiin fyrige Indbildningskraft, der er Araberne egen, og som endnu forhøiedes i et med betydende Naturunder opfyldt Land, opfattede lettelig den Tanke, at giøre Brug af hine Omstændigheder, for at hæve sit Folk og sig selv ved en politisk-religiøs Reform til Orientens Herrer. Som alle hans Stammes Medlemmer havde han opoffret sig Krigen og Handelen og Abutaleb, hans Morfader havde tidligt bragt ham som Factor i Tjeneste hos Emir Abu Halats rige Enke. Han forestod med Flid dette store Handelshuses vidtløftige Forretninger, førte Caravanerne til Syrien, Jemen og selv til Persien, saae og iagttog, drømte og opførte Luftslotte og ophidsede ved stille Grublen sin virksomme Phantasie i Bjerget Herocs skumle Hule ei langt fra Mecca, istedet for hjemme at udhvile sig efter de møisommelige Reiser. Det er sandsynligt at Muhamed erholdt tilstrækkelig Kundskab om hvad man dengang kaldte Christendom af en nestoriansk Abbed i Klosteret Abdol Kaisi i Basra; at han traf paa jødiske Rabbiner, især i Aden,

og ligeledes lærte at kjende deres Forestillinger, og at han af denne Blanding af christelige, gammeljødiske og nationale Stammereligionsideer sammensatte Billedet af Islam eller sin Religion i sin Hjerne; og denne som den eneste sande holdt han det for Pligt at paatvinge først sin Stamme, dernæst Nabofolkene og endeligt hele Orienten. Traditionen nævner en christelig Munk Nestor og en jødisk Rabbi Warada Ebn Nawfal, som Muhameds Medhjelpere. Ved ægte historisk Critik er dog hidtil Intet afgjort herom, men sandsynligt bliver det at Muhamed tidligt har havt Medhjelpere, der forstode at skrive og nedskrive den overordentlige Fylde af hans Begeistringer, hans Digtninger, hans rapsodisk sammenkastede Yttringer om de Christnes, Jødernes og hans egen Troe. Af slige Rhapsodier (Surer) er i det mindste Koranen fremkommen, hvilken ei Muhamed selv, men hans Efterfølger Califen Abubekr samlede. Ved Giftermaal med Abn Halats rige Enke Cadiga (Cadischa), som af taknemmelig Kjerlighed overgav ham Haand og Formue, var Muhamed bleven den rigeste og mægtigste Emir af Stammen Koreisch i Mecca. I Persien, Jemen og Alexandrien, havde han alerede indledet Forbindelser, og nu først, da han var modnet til Mand, omfattede hans Aand det Hele i den dristige Plan, hvorover han saa længe havde ruget. Saaledes fremtraadde han i Mecca som en nye Læres Prophet, hvilken aldeles skulde fortrænge den blodige Afgudsdyrkelse. Men med denne Afgudsdyrkelse forbandtes fra ældgamle Tider politiske Ideer, og den mægtige Koreisch-Stammes Herredom, der i Aarhundreder glimrede som Bevogter af den hellige Kaaba, tog Skat af Pillegrimene og havde den meest afgjorde Indflydelse paa de Stammers Foretagender, der kom til Kaaba. Muhamed blev derfor af sine egne Stammeforvandte udraabt og forfulgt som en rasende Sværmer og strafværdig Oprører mod den gamle Forfatnings Helligdom, saa at han maatte tage sin Tilflugt til Modpartiet, (Haschemiterne). Dette beskyttede ham virkeligt; Partieaanden opflammedes mægtigere, og hos de fleste maatte det gielde for Religionsiver, hvad der egentligt kun var politisk Egennytte. Muhamed

selv prækede uden Frygt, med den Forsikkring at foredrage guddommelige Aabenbaringer, eller sendte sine Tilhængere til Folkets Forsamlinger ved Kaaba for der at forelæse Suterne, som Allahs Aand skulde have indblæst Propheten. Hans Partie voxte — thi Araberen ynder Digtning — og hos mange Tusinde gjaldt Løsenet: kun Allah er Gud og Muhamed hans Prophet! Jøderne der i Arabien levede under den største Undertrykkelse, havde han lovet Lettelse, ja endog Deeltagelse i hans Herlighed, hvis de understøttede ham. Naturligt fandt han altsaa mange Tilhængere iblandt dem; desuagtet var Koreischiternes Indflydelse i Mecca endnu saa stor at Propheten, Aar 622 efter Chr., saae sig nødt til at flygte til Medina. Denne Flugt kalde Muhamedanerne Hegira (Hedschra) og bestemme derefter deres Tid. Mange af hans Tilhængere fulgte ham, og nu først kundgjorde han sit Forehavende at indføre den sande Religion ved Vaabenmagt, i det han overgav sin Onkel Hamza den store Standart og udsendte ham til Krig imod Koreischiterne. Efter mange og blodige Fægtninger, hvori for det meste hans Tilhængeres religiøse Fanatismus seirede, bemægtigede han sig i Hegiras 8de Aar Staden Mecca og døde tre Aar efter i Medina. Upartisk at bedømme den Mand, som bevirkede Orientens meest følgerige Revolution, er yderst vanskeligt, thi hans Levnet og hans Bedrifter ere af Moslemin gjennemvævede med en utallig Mængde Fabler, hvorimod Middelalderens christelige Skribentere ei have taget i Betænkning at opfinde eller eftersige en Mængde løgnagtige Beskyldninger mod Islams forhadte Stifter: Om han selv ærligt troede hvad han foredrog som guddommelig Aabenbaring, er et Spørgsmaal, der er vanskeligt at besvare. Sandsynligst holder man ham for en religiøs Sværmer, der ansaae sig for virkeligt inspireret af Guddommen, men dog ei derved blev saa aldeles forblindet, at han oversaae Midlerne, hvorved han kunde gjøre sin Lære behagelig for Folket og sikkre sit Herredømme over Gemytterne. Deraf Digtningerne om hans Samtale med Engelen Gabriel; deraf hans berømte Reise igjen-

nem de syv Himle, deraf hans Eftergivenhed mod et sandseligt Folks Tilbøieligheder. Den første Grundsætning i hans Læresystem var og blev dog: Kun een er Gud (Allah) og Muhamed hans Prophet. Derfor ansaae han tillige Moses og Christus som Forverdenens af Gud sendte Lærere og angreb aldeles ikke Troværdigheden i det gamle Jødedoms og Christendoms hellige Historier og Aabenbaringer. Det Paradiis, som han lovede de troende Moslemin, var intet uden en sandselig Glædeshimmel, han anede maaskee selv ingen anden. Hans Moral var sammensat af den gammeljødiske og christelige Troe. Tilbedelse af Allah, som den eneste Gud, ubrødelig Lydighed imod Prophetens Bud, Velgjørenhed mod de Fattige, Reenlighed og Afholdenhed fra forbudne Nydelser, Tapperhed og Standhaftighed for Guds Sag indtil Døden og fuldkommen Hengivenhed i en uafvendelig Skjebne ere Hovedcapitlerne i hans Lære. Paa Ceremonier, Faster og Skikke maatte det i en saadan Religion for et sandseligt Folk ei feile; men Befalingen om Valfarter til Mecca og Medina var ustridigt en politisk Forholdsregel for at hellige Islams Stammesæde for stedse og varigen sikkre Arabiens politisk-religiøse Metropolenhed. Een af Hovedaarsagerne til hans Læres og Herredoms hurtige og voldsomme Udbredelse laae vist nok i Magten, da alle, der ei godvilligen vilde underkaste sig samme, bleve tvungne med Sværdet. At han skal have indbildt sin første Kone, at de Anfald han havde af den faldende Syge vare Henrykkelser i Paradiis, synes blot at være Opdigtelser af hans christne Modstandere for at vække Foragt for ham. Vist er det, at han selv aabenhjertig erklærede han gjorde ingen Under; alligevel tilskreve hans Disciple ham de allerurimeligste Mirakler f. Ex. at Endeel af Maanen var falden i hans Ærme og at han igjen kastede den til Himmelen; at der dryppede Vand af hans Fingre; at Stene, Træer og Dyr have lydeligt erklæret ham for Guds sande Prophet 2c. — Dydig i christelig Forstand var Muhamed aldeles ikke; thi han prækede kun Toleranse, hvor man underkastede sig ham, men Død og Ødelæggelse, hvor man greb til Vaaben imod ham. Han var derhos Vellyst-

ning i høi Grad, da han ei alene havde 15 Hustruer og Medhustruer men ogsaa var uforskammet nok til at paastaae: Gud havde forbudet Blodskam for alle andre Mennesker, men tilladt ham den af særdeles Naade. Muhamedanerne vise Propheten og alt hvad der staaer i fierneste Forbindelse med ham den høieste Ærefrygt. Saaledes er f. Ex. Loftet i Moscheen i Mecca, der hvert Aar fornyes, en Gjenstand for den helligste Tilbedelse; den Kameel, som bærer Koranen til Kaaba, tilbedes som et helligt Dyr; og i Egnen af Mecca gives en utallig Mængde Duer, der ei engang bortjages fra Frugterne, endnu mindre maa dræbes, fordi de siges at nedstamme fra den Due, der nærmede sig Prophetens Øre! Ingen uden den lettroende Pøbel troer imidlertid at Muhameds Ligkiste hænger i Luften. Muhamed ligger begraven i Medina, hvor han døde, og en, i et helligt Capel indsluttet Urne, forestiller hans Gravminde, som er omgivet med et Jerngitterværk, hvortil Ingen maa komme. Saaledes er og Muhameds saakaldte Testament intet uden en forfalsket Eftergiørelse fra senere Tider; og det gik med Muhameds Lære som med Christendommens, den blev en frugtbar Moder til mange Secter, der gjensidigt bestrede hverandre, og blandt hvilke Sonniter og Schiiter som de fortrinligste endnu vedligeholde det heftigste Religionshad mellem Tyrker og Perser. Muhameds Lærdomme og Bud findes i Koranen, i det høie, prægtige Udtryk, der svarede til hans personlige og nationale Tænkemaade. De vare blandede af Landets gamle Religion, Jøde- og Christendommen, dog med Udeladelse af alle almindelige Forestillinger og med Forkastelse af alle saadanne Forestillinger og Skikke, der igjen kunde lede til Afgudsdyrkelse, eller være Prophetens Fordringer imod. Muhameds Efterfølger, den første Kalif Abubekr samlede hans rhapsodiske Lærdomme i Koranen og bidrog saavelsom de tre følgende Kalifer til at udbrede saavel Muhameds Lære, som Arabernes Herredømme.

Muhamed 2den, tyrkisk Sultan, med Tilnavnet Bujuk, den store, var født i Adrianopel 1430 og

fulgte sin Fader Amurath II 1451. Han besluttede strax en Krig imod Grækerne og viste sig 1453 for Constantinopel, som han begyndte at beleire, til Lands med en talrig Hær og til Vands med 300 Galeier og 200 smaae Fartøier. De Beleirede havde trukket stærke Jernkjeder for Havnen og forsvarede sig tappert og med Fordeel. Men, da Muhamed, ei uden store Anstrængelser lod bringe Endeel af sin Flaade over Land ind i Havnen og tillige lod slaae en Skibsbroe og besætte med Kanoner, maatte Grækernes Tapperhed bukke under. Keiseren Constantinus Dragases faldt med Vaaben i Haanden og Tyrkerne trængte ind i Staden. De tøilesløse Seierherrer overlode sig til alle Afskyeligheder og Udsvævelser. Under Plyndringen bragte man en ung Fyrstinde ved Navn Irene for Muhamed. Uden at agte paa den Ulykkeliges Taarer og Uskyld overlod han sig tre Dage i hendes Arme til den meest raae Sandseligheds Udsvævelser. Utilfredse knurrede Janitscharerne, og en Vezir vovede endog at gjøre ham Bebreidelser derover. Strax lod Muhamed hente den Fangne, greb hende i Haarene og myrdede hende for deres Øine med de Ord: „Saaledes behandler Muhamed Kjerligheden." Endeligt hørte Seierherren Naturens Stemme, gjorde Ende paa Blodbadet, gav de Fangne igjen deres Frihed og lod Keiseren begrave med den Praat, der tilkom hans Rang. Han holdt et triumpherende Indtog i Staden, uddeelte rige Foræringer blandt Seierherrerne og de Overvundne, tilstod begge Parter frie Religionsøvelse, indsatte endog en græsk Patriarch og gjorde Constantinopel til sit Riges Hovedstad. Denne Stad blev under ham een af de meest blomstrende i Verden. For at fortsætte sine Erobringer sendte Muhamed sin seierrige Hær imod Scanderbeg, Regent i Albanien, der overvandt den i adskillige Slag. En anden Hær under hans Anførsel trængte frem til Donau og beleirede Belgrad; men den berømte Hunniades tvang ham til at trække sig tilbage. Denne store Ungarers Død oplivede Muhameds Haab paa nye. Han bemægtigede sig 1458 Corinth, gjorde sig Peloponnes skatskyldigt og indtog 1561 Trapezunt og den Deel af Cappadocien, der var afhængig af de græske Keisere.

Muhamed viste sig nu paa det sorte Hav og vilde indtage Caffa, det forrige Theodosia. Venetianerne dreve ham modigen tilbage. Den forbittrede Sultan svor alle Christne Undergaang og sagde, da han hørte om den venetianske Doges Formæling med det adriatiske Hav, at han snart vilde sende ham til Havets Afgrund for der at holde sin Formæling. For at udføre sin Plan angreb han 1470 Øen Negropont, erobrede Hovedstaden Chalcis, lod den plyndre og lod Gouverneuren Paolo Erizzo, som han havde lovet Skaansel, gjennemsauge. Ti Aar derpaa viste han sig med en stor Flaade for Rhodus. Johanniterridderne Tapperhed og deres Stormester, Peter D'Aubussons Standhaftighed, tvang Tyrkerne med stort Tab af Mennesker og Skibe at trække sig tilbage. For at hevne sig overfaldt Tyrkerne Otranto i Calabrien, toge det efter 17 Dages Beleiring og opofrede 12000 Indvaanere til deres Raserie, blandt hvilke Gouverneuren og Biskoppen befandt sig. Italien skjelvede: Muhamed udrustede en nye Hær mod dette Land, men maatte vende sine Vaaben mod Persien, da Døden 1481 gjorde Ende paa hans Bedrifter. Han havde i en Regjering af 30 Aar omstyrtet to Keiserthroner, erobret tolv Kongeriger og meer end 200 Steder. Paa sin Grav havde han befalet at sætte de Ord: „Jeg vilde indtage Rhodus og erobre Italien;" sandsynligt for at indskjerpe sine Efterfølgere disse Landes Erobring. Hvis lykkelige Egenskaber, omfattende Ærgjerrighed, bestemt Mod og heldigt Udfald gjøre en stor Fyrste, og derimod umenneskelig Grusomhed, skjændig Troløshed og Trods for alle Love danne Tyrannen, saa maa man tilstaae at Muhamed var begge Dele. Han talte Græsk, Arabisk og Persisk, forstod Latin, tegnede og malede, havde Kundskab i Geographie og Mathematik og var bekjendt med Oldtidens store Mænds Historie. Korteligen, man kunne have sammenlignet ham med de meest ophøiede Helte, hvis ei hans Grusomheder havde besmittet hans Berømmelse. Politiken standsede undertiden hans Characteers Voldsomhed og Barbarie, men kun alt for ofte blev han henreven af den; dog ere ei alle de Be-

retninger, man har om hans Umenneskeligheder fuldkommen paalidelige.

Muhamed 3die, tyrkisk Sultan, besteeg Thronen efter sin Fader i Aaret 1595 og begyndte sin Regjering dermed, at han lod 19 af sine Brødre qvæle og drukne 10 af sin Faders Koner, som han holdt for frugtsommelige. Denne tappre Barbar forsvarede Siebenbürgen imod Rudolph 2den og viste sig personligt i Ungarn i Spidsen af 200000 Mand. Agria havde overgivet sig til ham ved Capitulation, dog blev den uddragende Besætning nedsabiet. Opbragt over denne Troeløshed lod Muhamed halshugge Janitscharagaen som havde givet Tilladelse dertil. Erkehertug Maximilian, Keiser Rudolphs Broder, marscherede imod ham, tog hans Artillerie, dræbte 12000 Mand og vilde have erholdet en fuldkommen Seier, hvis ei Muhamed, som ved de italienske Apostater havde faaet at vide, at Seierherrerne syssel-satte sig med Plyndring, havde fornyet Kampen og frarevet dem Seiren (1596). De følgende Aar vare mindre heldige for ham. Hans Armeer bleve fordrevne fra Øvre-Ungarn, Moldau, Wallakiet og Siebenbürgen. Muhamed bad om Fred, hvilket blev ham afslaaet. For at adsprede sig under denne Modgang overlod han sig i sit Serail til en bestandig Sandseruus, uden at enten udvortes eller indvortes Krige kunde vække ham deraf. For at [illegible] edsstille Janitscharerne, som knurrede herover, gav han sine bedste Venner til Priis for deres Raserie og forviste sin Moder, som man ansaae for Anstifterske af alle Uheld. Han selv døde af Pesten 1603 i en Alder af 39 Aar efterat han havde ladet sin ældste Søn qvæle og dennes Moder drukne.

Muhamed 4de, født 1642, besteeg Thronen efter sin af Janitscharerne myrdede Fader Ibrahim 1649. Tyrkerne vare dengang i Krig med Venetianerne. Begyndelsen af hans Regjering var glimrende. Storveziren Ceproali (Kiuprili), som ved Raab blev slagen af Montecuculi, gjorde alt for for at erobre Candia,

Dette Foretagende standsedes adskillige Aar formedelst Uroligheder i Serailet og Krigen i Ungarn, uden at det derfor blev afbrudt. Endeligt beleirede Coproali 1667 med Eftertryk det af Morosini, Generalcapitain for de venetianske Søetropper og Montbrun, Commandant for Landtropperne, tappert forsvarede Candia. De Beleirede, der understøttedes af Luovig 14de, som sendte dem 6 til 7000 Mand til Hjelp under Beaufort og Noailles, trodsede i to Aar Beleirernes Anstrængelser. Endeligt maatte de overgive sig i Sept. 1669. Hertugen af Beaufort var falden ved et Udfald. Coproali drog ved Capitulation ind i det ødelagde Candia. Denne Erobring skal have kostet Seierherren 200000 Mand „Tyrkerne," siger Voltaire, „viste sig i denne Beleiring de Christne overlægne i Krigskunsten. De største Kanoner, man nogensinde saae i Europa, bleve støbte i deres Leier. De anlagde allerførst Paralleler i Løbegravene, en Fremgangsmaade, vi have antaget af dem og som de havde lært af en Italiener." Den ottomanniske Magts Strøm styrtede derpaa løs over Polen. Muhamed 4de marscherede 1672 personligt imod Polakkerne, fratog dem Ukraine, Podolien, Volhynien. Staden Kaminiek og tilstod dem Freden kun mod en aarlig Tribut af 20000 Daler. Sobieski vilde ei erkjende et saa haanligt Forlig; han hevnede sin Nation næste Aar ved den fiendtlige Armees fuldkomne Nederlag i Egnen ved Choczim. De gjentagne Gange slagne Tyrker saae sig nu nødte til at give ham en hæderlig Fred 1676. Da Grev Tekeli, nogle Aar efter havde bragt Ungarerne til Opstand imod Keiseren, samlede Sultanen til hans Understøttelse en Hær af 140000 Mand under Storvezireen Kara Mustafa. Denne trængte frem til Wien, som han beleirede 1683 og med mere Virksomhed vilde have erobret. Sobieski fik Tid at komme Wien til Hjelp. Han kastede sig paa Mustaphas Leier, slog hans Tropper, tvang ham til at lade alt i Stikken, og søge Redning i Flugten med Levningerne af sin Hær. Med dette Nederlag begyndte den ottomanniske Magts Forfald. Kosakkerne, der vare forenede med Polakkerne, sloge kort derpaa en tyrkisk Hær paa 40000 Mand. Aaret 1684 begyndte med en offensiv

og defensiv Forbindelse mod Tyrkerne mellem Keiseren, Kongen af Polen og Venetianerne. Prinds Carl af Lothringen, Anfører for de keiserlige Hære, slog dem aldeles ved Mohatz 1687, medens den venetianske Feldtherre Morosini erobrede Peloponnes. Janitscharerne, der tilskreve Sultanens Uvirksomhed alle disse Uheld, afsatte ham og ophøiede hans Broder Soliman den 3die paa Thronen. Muhamed, der saae sig overgivet til Lediggang og maatte undvære sin Hovedfornøielse Jagten, hentæredes lidt efter lidt og døde Aar 1691. Denne Fyrste manglede hverken Mod eller Aand og Virksomhed og overgik heri mange af sine Forgiengere; uagtet hans mistænkelige Characteer var han heller ikke grusom.

Mühlberg, en Stad og et Amt i Meissen; Staden, som ligger paa Østsiden af Elben, har over 1500 Indbyggere, som leve af Kornavl og især af Humleavl. Ei langt fra Mühlberg, paa Lochauer-Hede forefaldt et Slag 1547, hvori Churførst Johan Frederik af Sachsen blev tagen til Fange af Keiser Carl 5te (See Sachsen og det schmalkaldiske Forbund).

Mühlhausen, en fordums frie Rigsstad i en frugtbar Egn af Thyringen ved Unstrut. Indbyggerne, hvis Antal er over 7000, ere af den lutherske Religion; de sysselsætte sig med at forfærdige uldne Tøier, med Læderarbeide, Uldfarverier og Agerdyrkning; de drive en betydelig Handel med Korn, Anis, Hør og det deraf spundne Garn, Saflor ꝛc. Raadet bestod fordum af 48 Personer, hvoraf 16 hvert Aar kom til Regimentet. I Aaret 1802 kom Staden som Skadesløsholdelse til Preussen, blev 1807 afstaaet og lagdes til Westphalen, men er nu igjen forenet med Preussen og ligger i Provindsen Sachsen.

Mulatter kaldes i Indien de, som have en hvid eller Europæer til Fader og en Sort eller Indfødt til Moder og omvendt. Spanierne kalde dem ligeledes Mulatter, som have en Sort eller Neger til Fader og et indiansk Fruentimmer til Moder og omvendt, ligeledes

Børn af en Maur eller muhamedansk Afrikaner fra Barbariet og en Spanierinde.

Müller (Johannes von) blev født i en hæderlig Borgerfamilie den 3die Jan. 1752 i Schafhausen, hvor hans Fader var Præst i en Filialkirke og Lærer ved den latinske Skole. Hans Moders Fader, en historiekyndig Geistlig, ved Navn Johannes Schooz, gav ham først den Retning, der hørte til hans paafølgende Livs Kald. Endnu før han kunde læse havde han af denne venskabelige Oldings Samtaler lært Hovedbegivenhederne i Schweizerhistorien, og af sin Bedstefader arvede han sin alt omfattende Velvillie, sin lyse Synsmaade af Verden og lidenskabelige Tilbøielighed til Historien. Drenge og Ynglinge af sin Alder søgte han ei meget. Lege og Legemsøvelser kunde han ei komme ret afsted med. Hans korte Syn og lille fine Figur gjorde ham til Gjenstand for hans Kammeraters Spøg, medens hans Forældre og Lærere fattede det skjønneste Haab af hans Lærebegjerlighed og tidligt vakte Aandskraft. Forresten godhjertet og venlig vandt han Manges Kjerlighed, og uddannede, under en jevn gammeldags Opdragelses Indflydelse, indvortes fra et Talent, der fandt kun liden Vækkelse og Næring i hans Fædrenestads lærde Skoler. Hans Gave hurtigt og rigtigt at nemme, let og med Troskab beholde, ingeniøst at combinere, beviste han alerede i sit 9de Aar ved et Forsøg, paa egen Haand, at skrive Schafhausens Historie, i Spørgsmaal og Svar paa Hübners Maneer. Af denne Historiker havde han snart lært Epocherne i Universal- og Statshistorien; Rollin og Boysen faldt ham heldigviis i Hænderne for at udfylde Mellemrummene; og de gamle Classiker, som han hemmeligt begyndte at læse i sit 13de Aar, skyldte han Begeistring for Frihed og sædelig Storhed, Klarhed og Orden i Tænken og Kraft i Udtryk; Egenskaber, hvoraf der alerede fremlyste Spor i hans første Skolearbeider. Bestemt til Theologiens Studium gik han 1769 til Göttingen, hvor Michaelis, Walch, Leß og Miller, i hvis Huus han boede, bleve hans Lærere; at blive en Theolog som Mosheim blev hans Maal; Exegese og Kirkehistorie bleve

hans Yndlingsvidenskaber. I hans Dissertation: Nihil esse rege Christo ecclesiæ metuendum 1770, taler endnu gandske Iver for det gamle System, og først Omgang med Schlözer gjorde ham friere for disse Lænker og vandt ham aldeles for den historiske Forskning. Synlig er denne Indflydelse i hans bellum cimbricum 1772 (paa Tydsk af Dippold 1810), den første Prøve, som Müller, efterat være vendt tilbage til sin Faders Huus, gav paa sine historiske Studier, og det tvungne Latin i dette Skrift hindrede dog ei Kjendere i at give Forfatteren den tilbørlige Berømmelse for Benyttelsen af Kilderne og den fortræffelige Methode. Dengang prædikede han som Candidat ofte med Bifald og paatog sig 1772 Professuret i det græske Sprog ved Gymnasiet i Schafhausen. Hans Deeltagelse i det almindelige tydske Bibliothek, hvori Lessings Berengar var hans første Recension og Brevvexling med Lærde gjorde ham bekjendt med Literaturen, men sine ledige Timer opofrede han dog især de schweizerske Documenter og Annaler. Men den Beslutning, at skrive sit Fædrenelands Historie kom først til Modenhed ved den Indflydelse, Carl Victor von Bonstetten fik paa hans Aands Gang og hans Skjæbne. Med denne 7 Aar ældre, høist elskværdige Mand sluttede Müller den 9de Mai 1773 i Schinznach det berømt blevne Venskabsforbund; hvorom Efterverdenen har beholdt Mindet i en ung Lærds Breve til en Ven (udgivne 1802 af Frederike Brun). Paa Bonstettens Anbefaling kom Müller i Febr. 1774 som Huuslærer til Statsraad Tronchin Calendrini i Genf, men han kom snart efter, hvor lidet smaae Børns Underviisning passede sig til hans Aand, og han ombyttede alerede i Marts 1775 Tronchins Huus med en friere Forbindelse, hvori Frants Kinloch fra Sydcarolina drog ham til fælleds Studier. I Chambeisy, et Landhuus ved Genfersøen tilbragte han med denne ligesindede Yngling det lykkeligste Aar af sit Liv og stiftede et varigt Venskab med ham og hans Venner i England. Med Voltaire og andre Heroer af den nyere franske Literatur blev han dengang personligt bekjendt. Da Kinloch i Marts 1776 gik tilbage til Nordamerika, tog den store

Naturforsker Bonnet, der levede i hæderlig Rolighed i Genthod ved Genfersøen, Müller i sit Huus. Styrkende Fodreiser i Schweiz til og med Bonstetten afvexlede i Aarene 1777 og 1778 med dette yndige Ophold i en Kreds af det fineste Selskab. I Sommeren 1778 nedgravede han sig paa Bonstettens Landgodser i Rougemont og Valeires i de Gamle og fuldførte de alerede 1774 begyndte Excerpter af 24 Folianter og 24 Quartanter af den hallerske Dokumentsamling og af andre Haandskrifter til Schweizerhistorien. Vinteren kaldte ham igien til Genf hvor han levede hos Generalprocurator Robert Tronchin, en erfaren, storttænkende Statsmand, og i hvis Omgang han erholdt Skarphed i politisk Blik og Indsigt i Statskunstens Væsen. For at erhverve sig en lille uafhængig Formue holdt han her Forelæsninger over Universalhistorien for et Antal unge Mænd især Englændere, blandt hvilke og Underhusets Taler, Charles Abbot befandt sig. Han foredrog den først ethnographisk, derpaa synchronostisk i det franske Sprog, omarbeidede den til samme Maal 1779 i Genf, 1781 i Cassel og 1783 igjen i i Genf og skrev den endelig 1797 paa Tydsk, i hvilken Form den udkom i de tre første Bind af hans Værker 1810 i Wien under Titelen: 24 Bücher allgemeiner Geschichten. Hans Tilhøreres Bifald, blandt hvilke de Militære vare ham de kiereste, fordi han blandt dem stedse fandt den meest naturlige Sands for det Ædle og Sande, belønnede ham for dette Arbeid, som i sin sidste Redaction vel bærer Spor af hiin første flygtige Oprindelse, men tillige Præget af hans, hele Forverdenen oplivende Genie, og ægte historisk Upartiskhed og Roe, som bedømmer ethvert Phoenomen i Historien efter Tid, Sted og Omstændigheder. Dog skulde et andet større Værk bestemme hans Rang blandt Historikerne. Under hine Afvexlinger, der fandt Sted i hans Stilling fra Aarene 1774 til 1780, beholdt han dog stedse sit Maal, at skrive en Schweizerhistorie, for Øie. Fra den flereaarige Kamp med hans Faders Anmodninger, der endnu stedse tænkte at vinde ham for den geistlige Stand, og trække ham tilbage til Schafhausen, hvor hans Professur endnu stod ham aabent, befriedes han ved denne altfor omhyggelige og Sønnens indvortes Kald

aldeles miskjendende Mands Dod. Dette Aar tilbragte han Sommeren i Saanenland, ei uden en skjøn Frugt (die Geschichte der Landschaft Saanen i 12te Bind af hans Værker) og Vinteren hos Tronchin med Gjentagelse af Collegiet i Genf og fuldførte imidlertid det første Bind af Schweizerhistorien; og, da han havde gjort Genferne den største Tieneste ved en Reise i deres Republiks Forretninger til Solothurn, vendte han sig til Bern, hvor Værket efter mange ærgerlige Stridigheder med Censuren, endeligt kom for Lyset under det falske Forlagssted Boston 1780. En bedre Anbefalingsskrivelse kunde han ei faae paa den Reise, han nu foretog sig til Berlin. Den hæderlige Modtagelse han fandt hos de Lærde og Store i Berlin, hvor han blev næsten sex Maaneder, udgav sine essais historiques og havde den 12te Februar 1781 en Samtale med Frederik 2den, var dog ei tilstrækkelig til at trøste ham for hans skuffede Haab. I Forventning om en Ansættelse i Berliner-Akademiet, saae han sig efter lang Solliciteren affunden med Tilbudet om et lille Skoleembede, da han dog alerede 1773 havde afslaaet det ham paa Nicolais og Merians Anbefaling foreslagne Rectorat ved det joachimsthalske Gymnasium. Dertil kom endnu en ondskabsfuld Recension i Göttinger-Anzeigen og vrange Domme i Fædrenelander over hans Schweizerhistorie. I Gleims Arme i Halberstadt og udmærket af det hertugelige Hof i Braunschweig fandt han den Trøst, som hans følende Hjerte saa meget behøvede, og modtog nu uden Betænkning den Ansættelse, som General og Statsminister von Schlieffen skaffede ham 1781 som Professor i Historien ved Carolineum i Cassel. Denne store Historiekjenders Nærhed og Venskab og hans udmærkede Tilhøreres Beundring gave hans Studier her et nyt Sving. Frugten af hans Optagelse i Societé des Antiquités i Cassel vare to i 8de Bind af hans Værker trykte Afhandlinger: De l'influence des anciens sur les modernes og Histoire de l'établissement et de la domination temporelle du souverain pontife dans la denire moitié du 8 siècle. Stedse tilbøielig til at deeltage i offentlige Anliggender og tale til

Publikum om det, som var vigtigt i Politiken, som han allerede i sine Essais havde gjort om Genferurolighederne fremstillede han i: Pavernes Reiser, et lidet, men paa Stof til de vigtigste Betragtninger ualmindeligen rigt Skrift, Hierarchiet som et Bolværk for Nationerne mod verdslig Despotismus og Præponderans. Dette Værk forskaffede ham i det dengang af Keiser Josephs Reformer ængstede Rom og i det catholske Tydskland snart mange Venner, og en Ansættelse i Rom vilde dengang staaet ham aaben, naar han havde villet opofre den pavelige Naade sin Protestantismus. Hvor alvorligt han meente det med denne som med Religionen overhovedet vidne hans Breve fra denne Periode og en Samtale med Aglaja om Christendommen, som han skrev 1782. Hans samme Aar paafulgte Ansættelse som Raad og Underbibliothekar skyldte han Schlieffens Omsorg; men da denne 1783 opgav Bibliothekets Curatel og Taknemmeligheds Pligt paa nye trak ham til Genf, ophørte hans Forhold i Cassel at behage ham, og han tog under et Sommerophold i Genf 1783 sin Afskeed for at blive hos Robert Tronchin som Forelæser og Selskaber og fortsatte sin Schweizerhistorie i Nærheden af Kilderne. Saaledes traadde han nu, efter tre Aars Fraværelse, modnere og roligere tilbage i de gamle Forhold og gientog i Genf sine Forelæsninger over Universalhistorien. Men jo stærkere imidlertid Følelsen om hans Værd og Kald var bleven i et offentligt Embede og ved stigende Celebritet, desto mere trykkende følte han nu det Ubehagelige i sin Stilling, nemlig Tab af Tid i Selskab og den aldrende, sygelige Tronchins Luner, der fra Maaned til Maaned opsatte Opfyldelsen af sit Løfte at sætte ham en Capital paa Livrente. Müller begav sig derfor i October i Eensomhed paa Bonstettens Gods Valeires, hvor han udarbeidede det første Bind af Schweizerhistorien til en nye Udgave og rykkede rask frem i den anden, for derpaa at fornøie og styrke sig paa Reiser i Sommeren 1785 og tilbringe Vinteren i Bern. Neppe havde han her endt sine, her for sit Ophold Skyld, holdne Forelæsninger over den gamle Historie med en Afskeedstale fuld af den varmeste Patriotismus

(see 12te Bind af hans Værker) før Churfyrst Frederik Carl Joseph indbød ham til Mainz. Heynes Anbefaling og Anatomen Sømmerings Iver havde bevirket dette Kald. Müller afslog derfor, da en passende fast Ansættelse i Schweiz endnu ei vilde aabne sig for ham, Tilbuder om en Pension af Berner-Adelen, og optraadde i Febr. 1786 som Hofraad og Bibliothekar i Mainz, hvor han endnu samme Aar istandbragte den nye Udgave af Schweizerhistoriens første og andet Bind, og af Churfyrsten stedse blev trukken mere ind i de offentlige Forretninger. Herved indviklet i Underhandlingerne om Fyrsteforbundet, søgte han at opvarme Gemytterne ved en Afhandling i tydske Museum 1786 Zweierlei Freiheit, viste i Darstellung der deutschen Fürstenbunde 1787 hvilken Aand, der skulde besjele samme og yttrede i Erwartungen Deutschlands vom Fürstenbunde 1788 den Ædles Klage over Ruinerne af denne svage Bygning. I disse anonymt udkomne Skrifter erkjendte man snart den statskloge Historieskrivers Mesterhaand og Grunden til den sjeldne Fortrolighed, hvormed Churfyrsten beærede ham. Skjøndt reformeert Protestant og Lægmand blev han af denne, i Anledning af Dalbergs Valg 1787 til Coadjutor, beordret til Rom, Vinteren derpaa entlediget fra sin Bibliothekarpost og ansat i Cabinetscancelliet; i Foraaret 1788 blev han udnævnt til Geheimelegationsraad og faa Maaneder efter til Geheime-Conferentsraad. At han under de mangfoldigste Regieringsforretninger, for hvis Moisommelighed Churfyrstens faderlige Venskab ei kunde holde ham skadeløs, fandt Tid til, foruden anførte Skrifter om det tydske Fyrsteforbund og Briefe zweier Domherrn 1787, hvori han anviste Domcapitlets Institut en forædlet, mere hensigtsmæssig Bestemmelse, at fremlægge den første Afdeling af Schweizerhistoriens 3die Bind 1788, beviser hvor samvittighedsfuldt han anvendte sin Tid, og med hvor megen Anstrængelse han arbeidede. Denne paadrog ham 1789 en langvarig Sygdom, hvorfra han kun kom sig, for ved Leopolds Keiservalg 1790 igjen at styrte sig i Forretningers Vrimmel og repræsentere i Frankfurt. Den Anmodning ogsaa at arbeide i Finansfaget og en Fortræd-

lighed med Albini bevægede ham til at søge sin Afskeed mod Slutningen af dette Aar. Men her viste det sig, i hvilken Grad Müller var elsket af Folket for sin Uegennyttighed og hvor uundværlig han var bleven Churfyrsten. Medens Hofferne i Wien og Berlin søgte at trække ham til sig ved Titler og Pensioner, ligesom han og paa samme Tid valgtes til Medlem af Akademierne i Berlin, Mannheim og Erfurt, holdt Churfyrsten ham fast ved Udnævnelse til Geheime-Statsraad, Statsreferendar og Director for de churrhinske Kredsarchiver, og en gandske usøgt Gunst af Keiseren ophøied e den simple Johannes Müller 1791 til Adelsmand von Müller til Sylvelden og Rigsridder. Han havde endnu ei arbeidet to fulde Aar i denne vidt omfattende Virkekreds, da Revolutionskrigens Storm brød ud over Tydskland. Efter sin Tilbagekomst fra en Forretningsreise til Wien fandt Müller i Oct. 1792 Mainz i de Franskes Hænder og kjæmpende med Republikanismens Fødselsveer. Folkets Kjerlighed, der ei kunde glemme hans Fortjenester af Landets Regjering og mange Enkeltes Vel og Custines Indbydelse at sætte sig i Spidsen af den nye Forvaltning, kom ham her imøde. Men Müller, som fra Begyndelsen var den franske Revolution ugunstig og blev sin for de gamle Forfatningers Vedligeholdelse afgjorde politiske Characteer troe, afslog enhver Deeltagelse og gik med sine for Størstedelen reddede literaire Skatte til Wien, hvor han, efterat hans Churfyrste endeligt havde overladt ham til Keiseren, blev ansat som keiserlig-kongelig virkelig Hofraad ved det Geheime-Hof- og Statscancellie, en Post, der mere passede til hans Evner end hans Tilbøieligheder. At Georg Forster, hvem Müller havde lært at kjende i Cassel og skaffet sin Post som Bibliothekar i Mainz, lod sig forlede af republikansk Fanatisme, til at skuffe Mainzerne med det aldeles ugrundede Foregivende, at Müller havde raadet til deres Revolution, kunde langt mindre skade denne i Wien end hans Ulyst til at antage den catholske Religion, som man der med Vished gjorde Regning paa. Alligevel havde Østerrig i denne frimodige Protestant og Schweizer sin troeste Tjener. Flyveskrifterne

fra 1795, die Uebereilungen (Overilelserne) og der Reichsfriede (Rigsfreden) i Anledning af den preussiske Separatfred, fra 1796 die Gefahren der Zeit (Tidens Farer), Mantua og die Ausbeute von Borgoforte, og fra 1797 das sicherste Mittel zum Frieden (det sikkreste Middel til Fred) vare Mesterstykker i den politiske Veltalenhed, der kunde sammenlignes med Demosthenes's Philipiker, i hvilke Müller talede dristigt, stærkt og hjertegribende, men ogsaa forgjeves for Tydsklands Ære og for Østerrig. I hine urolige Dage, da kun Fidenskabens Stemme hørtes, og under den meest indskrænkede Censurs Tvang kunde Müller iøvrigt ei tænke paa større Værker. Med tiltagende Aar følte han desuden stedse mere det Enkeltes Ubetydelighed i Verdensruinen, og en viis Frygtsomhed, der holdt ham fra at træde frem for Publikum med nye Værker. Den anden Afdeling af Schweizerhistoriens tredie Bind udgav han 1795 og leverede, for dog et Sted at kunne tale fra Hjertet, flittigt Recensioner til den jenaiske Literaturtidende. Nye Kummer foraarsagede Schweizes Skjebne ham. Da Østerrig 1796 syntes i Begreb med at occupere det, forlangte den samvittighedsfulde Mand sin Afskeed, fordi han troede ei uden Mistanke at kunne tjene den undertrykkende Magt, naar hans Fædreneland leed Uret. Dog blev han snart overbeviist om Østerrigs Redelighed og afslog 1798, hvilket Aar han næsten gandske tabte af Sorg over det synkende Fædreneland, Kaldet som Medlem af den øverste helvetiske Domstol, hvortil Schafhausen havde valgt ham, af Had til den franske Terrorismus og i Haab om bedre fra Wien at kunne tjene Schweiz, hvilket hans Stilling syntes at gjøre muligt. Virkeligt viste han sig som en ivrig Beskytter for de Schweizere, der under hine Uroligheder flygtede til Wien, ligesom han var den omhyggeligste Fader og Ven for alle schweizerske Ynglinge, der nærmede sig ham. I offentlige Anliggender kunde dog hans Indflydelse ved det keiserlige Hof, hvor en Mængde Misundere og Fiender omgave ham og de Fleste gandske misskiendte ham, aldrig blive betydelig, og, da hans Modstand mod Proselytmageriets gjentagne Forsøg, lukkede enhver Udsigt for ham til

høiere Befordring, traadde han i Efteraaret 1800 i dennes Sted som første Custos ved det keiserlige Bibliothek. Her følte han sig igjen i sit Element, udarbeidede med Glæde dette prægtige Bibliotheks endnu manglende Realcatalog og fortsatte tillige rask sin Schweizerhistorie. Denne Tilfredshed forstyrredes i Mai 1803 smerteligt. Et ungt Menneske, som han havde gjort sig forbunden ved 8 Aars Velgjerninger, skildte ham, ved det meest uhørte Bedragerie, ved falske Breve, hvori Müller blot saae Udgydelsen af en fornem, agtet Mands Venskab, ved den største Deel af hans Formue, og kun et Tilfælde tilintetgjorde et Anslag, man paa samme Tid havde fattet imod hans Liv. Da der ei var at tænke paa Erstatning maatte han til sin Død ved Pengeforlægenhed bøde for sin umistænkelige Tillid til Menneskeheden. Saaledes blev Wien gjort ham ubehagelig, og, da han desuden ved Censuren saae sig standset i sin Udgave af Schweizerhistoriens Fortsættelse, og, formedelst sin Protestantismus saae sig afskaaren fra videre Befordring ved Bibliotheket, troede han at turde modtage det forrige Kald, som Medlem af Berliner-Akademiet og Historiograph for Huset Brandenburg med Titel af Geheime-Krigsraad. Efter et tolvaarigt paa Glæder af offentlig og literair Virksomhed i det Hele fattigt Ophold, der først mod Slutningen begyndte at blive ham behageligt ved de Ædleres Erkjendelse og Venskab, forlod han Wien i Mai 1804, saae i Schweiz endnu engang sin inderligt elskede Broder, og blandt andre Ungdomsvenner ogsaa den netop dengang i Genf værende Amerikaner Kinloch for sidste Gang, og begyndte derpaa i Berlin et nyt, Videnskaberne gandske helliget Liv. Foruden hans Privatstudier og Afhandlingerne for Akademiet, af hvilke den om Frederik 2dens Historie, om Frihedens Undergang hos de gamle Folkeslag og Forsøg om Forverdenens Tidsregninger ere trykte i 8de Bind af hans Værker, vare her Udgaven af de herderske Værker, hvortil han leverede Cids Historie og fortrinlige Noter til Persepolis, det 4de Bind af Schweizerhistorien, som fuldførtes i 8 urolige Aar, 1805 og Udgaven af de tre første Bind, der udkom 1806,

Frugterne af hans Flid. Samme Aar blev det ham paalagt at skrive Frederik 2dens Historie, og han var netop i Færd med at benytte den vanskeligt erholdte Tilladelse til frit Brug af Archiverne, da Slaget ved Jena drog Alles Blik fra Fortiden paa en voldsom afgjørende Nutid. Müller, som Tydsklands Vel især laae paa Hjerte, havde stedse opmuntret til Eendrægtighed og advaret mod fremmed Præponderans, og selv i den sidste Tid, da alle andre Veie vare spærrede, i sin Fortale til Muhameds hellige Krigs Basune af Hammer og i sine Recensioner kraftigen søgt at virke paa Nationalaanden. At Historien og den ægte Statsviisdoms Stemme ei hørtes maatte forekomme ham mere fremmed end de indtrufne Følger af sammes Tilsidesættelse. Müller indsaae nu at de gamle, af ham, saa længe de bestode, hoitagtede Formers Tid var forbi, og holdt det for rigtigere med Fatning og Haab til Gud at gaae den nye Tid imøde, end Enkelt som Rasende at storme imod en Magt, som det af sig selv folradte Folk intet mere vidste at sætte imod. Omsorg for hans literaire Eiendom holdt ham tilbage i Berlin, da Seierherrerne droge derind, den Humanitet, hvormed man beskyttede ham imod Krigens Byrder, fordrede hans Tak, den Aand og de Kundskaber, Napoleon udviklede i den Samtale, hvortil han kaldte ham den 20de Nov., den Godhed, hvormed han behandlede Müller, indgjød denne Agtelse og Tillid. Der gjordes ham hverken Lofter eller Gaver, man agtede den Lærde og den discrete Politiker i ham der kun havde talt mod Systemet, men aldrig imod Personer; om de Planer og Privathensigter, som herved kunde lede den franske Keiser og hans Underhavende, havde Müller ingen Anelse. Alt dette tildrog sig uden at Müller i mindste Maade havde søgt det, og han byggede heller Intet derpaa, kun meente han i den Tale, som han holdt den 29de Jan. 1807 i Akademiet de la gloire de Frédéric, at burde vække Preussernes sjunkne Mod ved styrkende Opmuntringer og den Seierherres Skaansel, der dengang ei var Frederik den store ulig i Lykke og Feldtherrestorhed, ved udmærkende Hensyn. Denne Tale, der i Kunst og Aand lignede det Fortræffeligste vi

have i dette Slags af de Gamle, blev formedelst nogle til Tidsomstændighederne gandske passende Sandheder, medens Tydskland optog den med Beundring og Göthe oversatte den, i Berlin en Anleding til den hæsligste Bagtalelse mod Forfatteren. Man vilde ei tilgive ham, at have foretrukket Ciceros Rolle, da Cæsar seirede, for Catos Skjebne. Saa lykkelig og overeensstemmende med hans Tilbøieligheder og hans Stilling i Berlin havde været, kunde det, under saadanne Omstændigheder og Udsigter, dog ei falde ham vanskeligt, at modtage et Kald fra Kongen af Würtemberg til Universitetet i Tübingen, skjøndt med liden Indtægt og mere Arbeid. Allerede i Foraaret 1807 var han beredt til Afreisen, men erholdt først i October sin gjentagne Gange søgte Afskeed fra Memel. En fransk Courier, der havde søgt ham i Tübingen og i Berlin, naaede ham paa Reisen til det førstnævnte Sted i Frankfurt den 5te Nov. med den Befaling iilsomst at komme til Fontainebleau og der paatage sig et vigtigt Embede. Müller, der paa det Høieste overraskedes af et Kald, hvorpaa han havde tænkt saa lidet at han endog havde forudsendt alt sit bevægelige Gods, 120 Centner svært, til Tübingen, gav i den første Forbauselse over, at Napoleons eget Valg var faldet paa ham, og i den Nodvendigheded at erklære sig paa Stedet, det Svar, at han kom. Den 12te Nov. var han i Fontainebleau og enig med sig selv at foretrække Tübingen og den literaire Virksomhed for enhver anden Bestemmelse. Men forgjeves henvendte han sig med de alvorligste Modforestillinger til Ministeren Maret; Keiserens Villie (han var dengang i Italien) og Ønske at give Westphalerne en yndet Minister, taalte ingen Modsigelse, og allerede den 17de Nov. erholdt Müller Bestalling som kongelig westphalsk Minister-Statssekreteer. I dette med Ulyst og Frygt modtagne Embede maatte han allerede næste Dag, da Kong Jerome overrakte ham den hollandske Løveordens Storkors, begynde at arbeide og i December gaae til Cassel. Men her viste det sig snart, hvor meget det Kald, at organisere dette nye Kongerige og føre Forretninger, der fordrede ligesaa megen Ungdomskraft som Ligegyldighed ved

Enkeltes Vel, var imod hans hele Natur. Hans Sundhed leed, flere Gange tabte han Bevidstheden, og engang midt i en Samtale Mælet. Endeligt hørte man hans øvrige Bønner om Afskeed, og i Januar 1808 udnævnte Kongen ham til Statsraad og Generaldirectør for den offentlige Underviisning. Men selv i denne, med hans Ønsker mere overeensstemmende Post, saae han sig smerteligt skuffet i det Haab, han havde fattet om Tingenes nye Orden. De Hindringer, der lagdes i Veien for Videnskabernes Fremme i Kongeriget Westphalen ere bekjendte. Istedet for at bygge maatte Müller kjæmpe imod voldsom Forstyrren og erfare de bittreste Krænkelser for sin Troskab i sit Embede; imidlertid opholdt han dog manget til Undergang bestemt videnskabeligt Institut ved sin Modvirkning. Saaledes skylder Universitetet i Marburg ham sin Vedvaren, de i Göttingen og Halle deres Dotationers Sikkren, Professorerne ved de opløste Universiteter nye Ansættelse eller dog Udbetalingen af deres Gage. Desuagtet tærede Kummer og Mismod over mislykkede Planer. Bekymring over den Gjeld, hvori de sidste Forandringer have styrtet ham, Synet af det om sig gribende Barbarie, paa hans Liv og knækkede Kraften i hans Inderste, hvis sidste Gnister endnu opflamme i Fortalen til den 1808 udkomne første Afdeling af Schweizerhistoriens 5te Bind. Rørende Vidnesbyrd om hans ellers saa glade Hjertes Kamp med hans Erfaringer ere hans fortrolige Breve fra denne Tid. Hans fortræffelige, strax efter ham fuldendte Ven Heyne skrev derom til Müllers Broder. „Havde Kummer en Vægt, der lod sig bringe i Summer, hvor mange tusende Centner vilde da ligge paa hverandre i disse Blade!" Endnu een Trøst havde han i sine Schweizer-Venners gamle Hengivenhed og Omhue. De lagde den Plan, med en taalelig Pension at drage ham til Fædrenelandet, hvor han i uafhængig Rolighed maaskee kunde opøfre sig Fuldførelsen af sin Schweizerhistorie. Han var villig hertil: Landdagen, som skulde afgjøre Sagen, forsamlede sig den 5te Juni 1809 og erfarede den 8de hans Død. Allerede i de tidligere Aar havde Müller følt de slemme Følger af sin siddende Levemaade og stærke An-

strængelse og ei agtet sine sædvanlige Sygdomme, Hienesmerte og Rosen. Fra 1808 blev han mere fortrolig med Tanken om en nær Opløsning, og skrev i denne Følelse sit Testamente, det umistænkeligste Vidnesbyrd om hans Tænkemaade, hvori han med en jevn, retskaffen Borgers Samvittighedsfuldhed ordnede sit Huus og tog Forholdsregler til sin Gjelds Afbetaling. Under slige Bekymringer, men dog styrket ved uhyklet Fromhed, døde han ei meer end 57 Aar gammel af en Galdefeber, der var forbunden med Betændelse i Ansigtet og uophørlig Hikken, tidligt den 29de Mai 1809. Hans sidste Ord vare: „Alt, hvad der er, er af Gud, og Alt kommer fra Gud." Ved hans Begravelse holdt Ministeren Simeon, der tilligemed den franske Gesandt Reinhard, Statsraadsauditeur von Bosse, Müllers Sekreteer og hans Venner fra ældre Tider Dohm og Schlieffen, hørte til hans faa Fortrolige i Cassel, en Tale fuld af Beviser for, hvor meget hans Værd og Fortjeneste var erkjendt selv paa hans sidste Skueplads. Müllers Udvortes var mere indtagende end Ærefrygt bydende. En lille corpulent Figur, et rundt Ansigt, en munter ophøiet Pande og et Par fremstaaende store blaae Øine, fulde af Munterhed og forekommende Hiertensgodhed, formildede hans Aands Overlægenhed. Med en fiin Verdensmands Anstand, som i Underholdning vidste at fornøie Enhver og sætte ham i den behageligste Stilling, forbandt han den sande Menneskevens oprigtige Deeltagelse og en Godmodighed, der ofte for gavmild i Roes og Tjenstvillighed, ofte for rask i Tillid vel undertiden blev misbrugt, og satte ham ud af Stand til at knytte Intriguer og gjengjelde Fornærmelser. Især tog han sig gjerne af fremspirende Talenter og hjalp ædle Ynglinge, der søgte hans Venskab, med Raad og Daad. Den bekjendte Orientalist von Hammer i Wien, en ung Theolog Ståkling i Prenzlau, Historikeren Pfister, Forfatter af en Schwabens Historie, von Hornmayer og Dippold, dannede sig under hans opofrende, venskabelige Veiledning. Han var aldrig gift: Videnskaberne og Venskab traadde hos ham i Kjerlighedens Sted. Af sin hele Sjel blev han Ven af enhver ædel og ligesindet, der nærmede sig ham.

De bedste af hans Samtidige stode i dette lykkelige Forhold til ham; nærmest hans værdige Broder, Overskoleherren Joh. Georg Müller i Schafhausen, foruden ham Bonstetten, Gleim, H. Fr. Jacobi, Herder, Heinrich Füßli, Grev d'Antraignes, Alexander v. Humbold, Nicolas Voigt, Heyne og mange andre Lærde og Statsmænd. Hvor redeligt han meente det vise hans fortrolige Breve som findes i 4de til 7de og 13de til 18de Bind af hans Værker, og indeholde en Skat af mærkværdige Notiser og geniale Tanker. At ogsaa Erkehertug Johan, den ved Saalfeld faldne Prinds Ludvig af Preussen og Kronprindsen af Bayern hørte til hans Venner, geraader dem ei til mindre Ære end ham. Vist nok havde Følelsen af eget Værd nogen Deel i disse Forbindelser, og hans fra Ungdommen afgjorde Tilbøielighed til Omgang med de høiere Stænder, hans Behag i høie Æresposter, hans Stræben efter Berømmelse udlagdes ham ei sjelden som Stolthed. Dog kan man ei kalde den forfængelig, der virkeligt besad de Fortrin, han følte og vilde have erkjendte. Man maa hos Müller beundre en Forening af Genialitet og Grundighed, af streng Flid og skabende Phantasie, af critisk Skarpsind og villig Troe, af rolig Alvor og varm Følelse, Egenskaber, som Naturen og den menneskelige Villie sjelden frembringer og endnu sjeldnere forener i eet Individuum. I en Tid der afgjort heldede til Overfladiskhed, trængte han ind i Videnskabens Dybheder og opførte sin historiske Kunsts Værker paa de Tiders Grund og i de Tiders Farve som han beskrev. Saaledes opkom hans **Geschichte schweizerischer Eidgenossenschaft** (det schweizerske edelige Forbunds Historie), et Værk, der vel kun gaaer fra Begyndelsen til 1489, men dog er rigt og stort nok til at gjøre sin Forfatter udødelig. Selvstændighed, Dybhed, Fuldstændighed, en reen stærk Sandhedsfølelse, som aldrig blev Slave af nogen Tilbøielighed, og en Beskedenhed, der selv i mangen som fabelagtig udraabt Kilde lod ham finde historisk Sandheds Guldkorn, udmærke hans Forsken, høi Værdighed og Originalitet, Liv og Ild, sammentrængt Kraft og frugtbar Korthed hans Foredrag. Hvad man i dette hist og her finder Mørkt og Tungt,

maa snarere tilskrives Müllers Sædvane at componere af Excerpter og sige meget i faa Ord end Lyst til Efterlignelse. Den ved egne Studier erhvervede Kundskab i Krigskunsten og den livfulde Tydelighed i hans Beskrivelse af Slag er den eneste i sit Slags, og blandt hans historiske Methodes Fortrin er den Fortjeneste fremstikkende, at have trukket Begivenhedernes Skueplads, Nationernes Sæder og Dannelses Gang, med eet Ord, Forverdenens hele Liv med alle sammes Betingelser ind i Historiens Egne og gjengivet den sin Værdighed som Menneskeslægtens Velgjørerinde. I denne Betydning vilde han skrive Verdenshistorien, og begyndte i denne Hensigt 1781 at læse alle de Gamle, hvoraf de fleste og bedste alerede vare hans Fortrolige fra Moses og Homer i Tidsfølgen og i Grundsproget og deraf excerpere historiske Materialier. Saaledes gjennemvandrede han, under sine udvortes Forholds Forretninger og Adspredelser, og uden nogensinde at blive fremmed for Nutidens Frembringelser, med fast Skridt den hele hebraiske, græske og romerske Literatur, Kirkefædrenes Rækker og Middelalderens Skribentere i Orienten og Occidenten, og havde netop, trængt frem til Reformationens Periode, excerperet den 1833te Autor, da Døden afbrød dette umaadelige historiske Forarbeide, der alerede fyldte 17,000 tætskrevne Foliosider. Denne hans Livs Hovedforretning, hvorpaa Planen af hans hele Aandsvirksomhed var bygget, skyldte han en Lærdom, hvori ingen Historiker i hans Tid lignede ham. Fortidens bekjendte Aartusender vare fuldkommen ordnede i hans Hukommelse, en Verden af Kjendsgjerninger og Data stode for hans Indbildningskraft i levende Nærværelse som Erindringer fra igaar og i Schweiz gaves der ingen Landsbye, ingen adelig Slægt, hvis Historie var ham ubekjendt. Forskjellighed i Synsmaade og Lyst til at nedsætte fremmed Storhed synes snarere end fordumsfrie Indsigt i den ægte historiske Kunsts Væsen og redelig Sandhedskjerlighed at have ført Pennen i Woltmanns Værk om Johannes von Müller. Retfærdigere og med mere Agtelse mod et ædelt Sinds Helligdom, har Heeren, den meest berettigede Dommer af alle i sit Skrift: Müller, der Histori-

ker, og Akademikeren Roth i München i sin Lovtale over Müller, bedømt denne store Historieskrivers Fortjeneste og Mangler, hvem Partieaand og nogle critiske Blades Ubillighed vel have søgt at nedsætte, men som Ingen af hans Samtidige endnu have naaet. Blandt de udødelige Gamle, af hvilke Müller staaer Thucydides nærmest, vil han overleve den Periode, da det var Mode at ringeagte ham, og vække Efterverdenens Klage over at han blev bortreven midt i Udviklingen af den største Idee, hvortil Historiens Muse kan begeistre uden at efterlade en Arving til sit Genie, sine Kundskaber og Udkast.

Müller (Friedrich) bekjendt under Navnet Maler Müller, fortjener priisværdigen at omtales som Maler, Kobberstikker og Digter. Han er født 1750 i Kreuznach, stod først i hertugelig zweibrückisk Tjeneste og udgav alerede fra sit 18de Aar adskillige Samlinger raderede Blade. De forestille meest Dyr, Compositioner i nederlandsk Smag, Hyrdescener ꝛc. og bleve optagne med temmeligt Bifald, formedelst deres originale Ideer og Frihed i Behandlingen. I Aaret 1776 gik han til Rom for at fortsætte sine begyndte Studier som Kunstner. Der studerede han især efter Michael Angelo, men ogsaa han synes at have strandet paa denne for unge Kunstnere saa farlige Klippe. „Michael Angelos Efterlignere pleie næsten altid at forfalde til det Overdrevne, da de istedet for hans Stiils ægte Storhed blot opfatte hans Maneer." Saaledes gik det og vor unge Kunstner, og saaledes hændte det, at den gode Mening og det Haab, som hans Talenter tidligere vakte, ei gandske blev opfyldt. Hans senere Arbeider, der udmærke sig ved vilde romantiske Ideer, have fundet lidet Bifald. Men desto større Fortjenester har Müller erhvervet sig som Digter, uagtet heller ikke disse strax ere blevne erkjendte. Paa en Tid, da den tydske Literatur fandt Smag i en flau Kjedsommelighed, og Digtekunsten for Størstedelen var udartet til versificeret Poesie, fremtraadde kraftige, kloge Mænd, der bragte et nyt Sving i Literaturen, nemlig Göthe, Bürger, Herder, Stollberg, Heinse, Klinger og blandt

dem ogsaa Müller, der levede i fortroligt Forhold med de fleste af dem. Da han i sit 70 Aar fremtraadde med nogle af sine Digte, syntes de endnu at komme for tidligt og de bleve ei optagne med almindeligt Bifald og kun efter megen Modstand. Först senere, da Müller 1811 fremtraadde med sine samlede Poesier, har man tilbörligt skjönnet paa hans Fortjenester. Allerede blandt hans Idyller finder man nogle fortræffelige, som f. Ex. de ægte tydske: „Ulrich von Koßheim," „die Schafschur," og „das Nußkernen." Men hans Mesterstykker blive dog „Niobe," „Faust," og „Genovefa," Digtninger, der kunne bestaae ved Siden af Göthes og Tieks Bearbeidelser. I dem finder man en henrivende Kraft, Lidenskabens Begeistring og stor Characteertegning, vist nok imellem noget vild og fragmentarisk. Müller lever endnu for nærværende Tid i Rom, og beskieftiger sig meest med som Ledsager at gjöre de derhen kommende Fremmede bekjendte med Kunstens Værker.

Müller (Johan Gotthard) blev födt 1747 i Bernhausen i Würtemberg. Hans Tilböielighed til Kunsten bragte ham tidligt fra Theologien, som han egentligen skulde opoffre sig, og til Stuttgard. Da hans Talent snart viste sig i sin hele Storhed, saa erholdt han kort derpaa af den derværende Hertug en Pengesum, der satte ham istand til 1770 at gaae til Paris. Her gjorde han under sin berömte Landsmand Willes Veiledning de hurtigste Fremskridt. Sex Aar senere optog det derværende Akademie ham til Medlem, ved hvilken Leilighed han leverede Portraiterne af to Professorer ved dette Akademie, Lerambert og Galloche, som Receptionsblade. Her leverede Müller Tid efter anden sine Mesterværker, hvorved han har gjort sig saa berömt. Fremfor alle fortjener ustridigt Ludvig 14des Billede Fortrinet, hvilket med Hensyn til Gravstikkens Reenhed og Fiinhed, den nette Udförelse og den fortræffelige Holding endnu overtræffer det berwickske Kobberstik, som forestiller denne Monarch, uagtet man vil foretrække det sidste med Hensyn til Ligheden. Som hans vigtigste Blade i

det historiske Fag fortjene at nævnes Slaget ved Bunkershill, hvori General Warren tilsatte Livet, efter en Tegning af Trumbull, og Madonna della Sedia, efter Rafael, som han leverede for Musée françois. For det beckerske Augusteum har Müller ligeledes udarbeidet adskillige Blade. I den af ham i Stuttgard stiftede Kobberstikkerskole, ere flere meget fortrinlige Kunstnere dannede, fornemmelig hans Søn.

Müller (Johan Friedrich Wilhelm), den Forriges Søn, kongelig würtembergsk Hofkobberstikker og Professor ved det kongelig sachsiske Kunstakademie i Dresden, blev født i Stuttgard den 11te Dec. 1782. Allerede i hans andet Aar undergravede de meest ondartede Kopper hans Sundhed og efterlode Spiren til en ulægelig Svagelighed, der allerede i hans Ynglingsaar yttrede sig som Hypochondrie. Men disse Hindringer standsede aldeles ikke hans dybtgribende levende Aands tidlige Udvikling. Han besøgte Gymnasiet i Stuttgard til sit 17de Aar og erholdt tillige af sin Fader Underviisning i Geometrie og Perspectiv. Stedse mere heldede han til Kunstens frie Virken. Hans Forsøg med Gravstikken lykkedes over Forventning, som en Copie efter Edelink og en anden efter Macret bevise. Kort derpaa stak han allerede det bekjendte Portrait af Hufeland efter Tischbein. Men han indskrænkede sig ei til den kunstige Indgraven i Kobber, han havde, efter sin Faders Anviisning og Exempel erkjendt Tegnen for den endnu vigtigere Deel af sin Kunst og anvendte al Flid paa stedse at gjøre sig fuldkomnere i samme. Tyve Aar gammel gik han til Paris for der at nyde den akademiske Underviisning. Hans brændende Iver for Kunsten forlede ham allerede her til en umaadelig Anstrængelse, hvis Følge var en meget betænkelig Aands- og Legemsslappelse. En ædel Ven, Maleren Kymli reddede ham dengang, da han deels adspredte ham ved landlige Glæder, deels skaffede ham Underholdning ved lettere Beskjeftigelser med Oliemaleriet. Müller malede i hiin Tid tre Billeder efter Naturen og deriblandt sit eget, og havde deraf den for sin Kunst saa vigtige Fordeel grundig og praktisk at lære at kjende Oliema-

leriets Eiendommelighed. Saaledes styrket og beriget i Kundskab vendte han tilbage til Paris og stak Venus d'Arles for Musée de Paris og for Robillard en moderne Statue med Underskrift La jeunesse. Ved den sidste opfandt han en høist lykkelig Maneer at eftérligne og udtrykke Marmorets Eiendommelige i Kobber. I Aaret 1805 malede og stak han Kronprindsens, den nuværende Konge af Würtembergs Billede, begyndte tillige paa den saa berømt blevne Johannes efter Dominichino og tegnede den hellige Cæcilia, som hans Fader siden udførte i Kobber efter samme Mester. I Aaret 1806 gik han igjen til Stuttgard og fuldførte sin herlige Johannes. I Aaret 1808 gjorde Kunsthandler Rittner i Dresden ham Forslag til et stort Værk som sysselsatte ham til Enden af hans Liv. Gjennemtrængt af Storheden og Vigtigheden af dette Foretagende, besluttede han at opofre samme sin hele Kraft, sit hele Talent, men først paa nye studere Kunsten ved Kilden i Italien. Han tog sin Vei derhen over Dresden og Wien. Den Tegning, han havde erholdt af den raphaelske Madonna fra Dresden, tilfredsstillede ei hans øvede Øie; hans egne Studier efter Originalen bevise, hvorledes han ei alene med Troskab søgte at gjengive det udvortes Omrids, men og den hele malerske Skabnings Egne i det oprindelige Billedes Aand. Indviet i alle Kunstens Dybheder, vendte han tilbage fra Italien 1809 og begyndte strax paa det virkeligt umaadelige Værk, som hans rastløse Flid snart bragte synligen fremad. Han forfærdigede tillige manget yndigt Billede ligesom til Opmuntring, som Billederne af Jacobi, Schiller (efter Daneckers colossale Büste) og Hebel (efter Naturen) og et større Blad, Adam og Eva efter et raphaelsk Loftmalerie i de vaticanske Loger. I Aaret 1814 erholdt han et Kald til Kunstakademiet i Dresden, hvilket han saa meget hellere modtog, som han der i daglig Betragtning af den herlige Original kunde fuldende sin store Kobberplade, og havde Haab om ved Exempel og Underviisning ogsaa at kunde nytte andre. Desværre blev hans Virksomhed kun af kort Varighed. For at udruste sit Yndlingsværk med alle Fuldkommenheder udtømte han og den sidste Gnist af Aands- og Legemskraft. Saa me-

get stærkere virkede de udvortes Forhold paa ham. Med Fuldbringelsen af hiint Værk ophørte ogsaa for ham Muligheden i at arbeide, ja at leve. En fuldkommen Hentærelse, hvori han hensmægtede næsten uden Næring, lig en Drømmende, der omtumles af mørke Phantasier, opløste hans hele Organismus. Han blev overgiven til en ligesaa berømt som omhyggelig Læges Pleie paa Sonnenstein ved Pirna, og virkeligt begyndte man at fatte noget Haab om hans Helbredelse, da han sov hen den 3die Mai 1816. Hans Værk, hvoraf han ei saae noget Aftryk, vil stedse glimre som en Ædelsteen i Liebhaberes og Kjenderes Samlinger og maaskee aldrig overgaaes. Han efterlod en Kone, en Niece af Dannecker, og to Børn. En chronologisk Fortegnelse paa alle de Værker, han har stukket i Kobber tilligemed et Anhang om nogle af Müllers efterladte Tegninger findes i Tübinger Morgenblatt, Kunstblatt No. 1, Aargang 1817; sammenlign No. 7, 1816 og Morgenblatt 190. 1816.

Müller (Johan Adam), den saakaldte Prophet, er født i Meckesheim i Storhertugdømmet Baden af Bønderforældre og var af det reformeerte Religionsparatie. Han blev christeligt og gudfrygtigt opdragen af sine Forældre og maatte tilligemed sine Sødskende Vinteraftener om Søndagen forelæse af Bibelen, saa at han alerede i sit 13de Aar var meget vel bevandret i samme. I sit 19de Aar, da han engang var paa Marken, blev han skyndsomst kaldt hjem, da hans Fader, som næsten eet heelt Aar hapde været sygelig, var død. „Jeg ilede, siger Müller, saa meget Jeg kunde, og man var alerede sysselsat med at omklæde den Døde, da Jeg drev de Omkringstaaende af Veien, kastede mig over min Fader, og bad Gud inderligt kun at lade ham leve i fire Aar. Herpaa slog min Fader Øinene igjen op, og nyt Liv kom i hans Lemmer. Længe efter var Jeg engang i Færd med at gaae paa Marken, da kom min Fader paa Gaarden til mig og sagde: Lev vel min Søn, vi sees ikke mere i dette Liv, Jeg har opdraget dig redeligt og christeligt, bliv saadan, og sørg for din Moder og dine Sødskende, Jeg skal døe. Jeg blev gandske besynderligt tilmode

herved og spurgte min Fader, om Jeg skulde blive hjemme; men han bad mig at begive mig afsted og besørge min Forretning. Jeg havde ei længe været paa Marken, da et Bud bragte mig den Efterretning, at min Fader var død, og saaledes blev han og død. Nu først blev det os alle Paafaldende, at det igjen var en Pindsetirsdag og netop fire Aar siden Jeg havde opvakt ham fra de Døde og bedet Gud om hans Livs Forlængelse. — Efter min Faders Død gik Jeg som Karl til min Moders Søster, hvor Jeg tjente i 8 Aar, og giftede mig siden paa Maisbacher-Gaarden (to Mile fra Heidelberg), hvor Jeg i Begyndelsen maatte plage mig meget med min Kone, og formedelst det meget Arbeide kun om Søndag-Eftermiddag, naar andre spill do i Værtshuset, hjemme læse nogle Capitler i Bibelen. Ved Arbeidet sang Jeg mine hellige Psalmer og tilbad Gud allevegne." Den første af sine Aabenbaringer havde Müller Nytaarsnat 1805. Denne Nat blev han adskillige Gange vækket af en lang hvid Skikkelse, i et langt hvidt Klæde, hvilken sagde til ham: „Dette Aar opkommer en Krig mellem Frankerig og Østerrig, og, hvis det sidste Rige ei slutter Fred, vil det tabe alt." Derpaa forsvandt Skikkelsen under et Lyn fra Himmelen; men Müller saae paa Himmelen en tre Fierdingvei lang Artilleriekare drage fra Frankerig til Østerrig, hvis Ild-Skikkelser han tydeligt vilde have erkjendt. Da Krigen udbrød, og Bønderne ved Rhinen frygtede en Retirade af de Franske, aabenbarede Müller dem sin Spaadom. Men Bønderne loe ham ud og sagde: „Nu Müller, hvis det er sandt skal Du være vor Prophet." „I Aaret 1806, siger Müller, havde Jeg den samme Aabenbaring, og Krigen mellem Frankerig og Preussen blev mig ligeledes forkyndt. Men hidtil havde Jeg endnu ingen Ordre erholdt at advare Monarcherne. I Aaret 1807 viste sig for mig en bedaget Mand i glimrende, lys Skikkelse, og befalede mig iilsomst at gaae til Keiseren af Rusland og Kongen af Preussen. Jeg vidste slet ikke, hvor deres Lande laae og hvad Jeg skulde gjøre der, og sagde dette til Synet, som svarede mig, Gud vilde vel lægge mig Ordene i Munden hvorpaa det forsvandt. Jeg sad vaagen i Sengen; da

faldt Moses mig ind, hvorledes Gud havde indgivet ham alt, stod op og knælede ved det aabne Vindue, i det Jeg bad Gud i Jesu Christi Navn at aabenbare mig alt og lede mig. Efter denne Bøn lagde Jeg mig igjen tilsengs og sov ind: da saae Jeg den samme Mand, omstraalet af glimrende Lys, og ved hans Side to Skikkelser, der neppe kunde kjendes og igjen forsvandt. Manden traadde derpaa frem for mig og havde to Bøger under Armene, der vare gandske ukjendelige af Alder, hvorover Jeg ei nok kunde forundre mig. Da sagde samme til mig: „Saa gammel som Gud er, er og det Ord, som indeholdes heri." Det var det gamle og nye Testament. Han opslog det gamle og befalede mig: Gaae til den russiske Keiser og til Kongen af Preussen og sig dem, de skulle gjøre, som der staaer hos Propheten Jesaias Cap. 58-64. Frankerig, sagde han, maa deles; fire Monarcher skulle beherske det, og Preussen vil Jeg gjøre saa stort som det aldrig før har været; da skulle Hedninger og Tyrker lade sig døbe og tilsidst Jøderne, og der skal kun være een Religion og en tusendaarig Fred. Skikkelsen førte mig derpaa til Stettin, Königsberg og Memel og sagde mig alt hvad der vilde møde mig paa Reisen. Herpaa kom Jeg tilbage til Rhinen, hvor Jeg saae mig hensat i en nye Stad, som laae imellem Philipsburg og Nußloch. Den var af stor Omfang; i Midten var en Kirke der havde fire Porte; ved Stadens fire Hjørner vare fire Slotte, der vare bestemte for de fire Monarcher, der hvert Aar engang skulde komme sammen, og hvorfra Gaderne gik lige til Kirkens Porte. Hedninger, Tyrker og Christne levede her som i en Religion og vare Gud behagelige Mennesker. Efter min Opvaagning spurgte Jeg min Kone, hvad hun vilde gjøre, hvis Jeg ei var hos hende et Fjerdingaar? Hvorpaa hun svarede, hun vidste, da ei at hjelpe sig for de smaae Børns Skyld; Jeg besluttede da at blive og lade alt gaae som det vilde. Da kom Synet igjen den syvende Nat og tilraabte mig, hvis Jeg ei gik, skulde alt Blod komme over mig og Alt fordres af mine Hænder. Nu tænkde Jeg, at Jeg dog maatte gaae, og, efterat Jeg i min Fraværelse havde anbefalet en Bonde ved Navn Lämmler min Kone og mine Børn, stak jeg en Sim-

le, noget Kjød og 24 Kreuzer til mig, tog grædende Afskeed og tiltraadde i Tillid til Gud min lange Reise. Et lille Stykke fra mit Hjem saae Jeg mig endnu engang om efter dette, da greb det mig ved Skuldrene og dreiede mig til Veien. Hvor Jeg kom hen, mødte alt mig, som det var forekommet mig i Aanden, hvilket bestyrkede min Tillid. Allevegne erholdt Jeg Kost og Natteleie uden Betaling, og om Natten blev det mig stedse tilkjendegivet, hvor Jeg skulde gaae den følgende Dag. Saaledes kom Jeg til Prenzlau, hvor de Franske stode og Jeg blev spurgt om mit Pas; da Jeg intet havde blev Jeg som mistænkt bragt for Commandanten. Den Mand, som førte mig derhen, var en Borgersoldat og beklagede mig, at det var slemt for Passets Skyld; Jeg betragtede ham nøie og fandt, at han paa et Haar lignede den Skikkelse, som havde viist sig for mig. Commandanten spurgte mig, hvor jeg kom fra og hvor Jeg vilde hen? hvorpaa Jeg svarede ham, at Jeg vilde besøge en Broder i Stettin. Han befalede mig, efter dette korte Forhør, at gaae og see til, hvor Jeg kom hen. Borgeren undrede sig derover og sagde, Jeg maatte have en særdeles Naade af Gud. Han bragte mig derefter paa Veien til Stettin. Ved Oderen blev Jeg allevegne tilbageviist. Da kom Jeg til en Præst, som Jeg meddeelte Hensigten af min Reise og som hjalp mig lykkeligt over. I Stolpe blev Jeg arresteret som Spion og efter lang Frem- og Tilbageslæben bragt til Pillau. Der blev Jeg forhørt og bragt til Skibs til Königsberg. I Königsberg kom Jeg i et Huus med en Have, som Jeg efter Synet gandske tydeligt gjenkjendte og som General Rüchel beboede. Hos ham var General Blücher og andre Generaler, som omringede mig. Jeg fortalte Omstændighederne ved min Sendelse, og at Jeg maatte tale med Monarcherne; Jeg blev endnu samme Aften forestillet Dronningen og blev derpaa til Kongens Ankomst i General Rüchels Huus, hvor Jeg paa Dronningens Befaling erholdt Qvarteer og Kost og daglig en Gylden og sysselsatte mig i Huset. Da Kongen kom, blev Jeg ham forestillet, efterat han alerede havde erholdt mine skriftlige Angivelser og Forhør. Bibelen laae paa

Bordet, og Jeg maatte nu udlægge Kongen alle de antydede Capitler. Jeg aabenbarede nu alt, at Frankerig skulde deles i fire Stykker, at de Franske skulde gaae til Grunde i Norden og at Preussen skulde blive saa stort som det aldrig før havde været, thi det havde de troeste Undersaatter. Ogsaa Religionernes Forening aabenbarede Jeg ham. Kongen sagde mig, han kunde jo ingen Krig føre længer, og følgeligen kunde dette alt ei indtræffe, hvorpaa Jeg sagde ham, han kunde gjøre hvad han vilde, det skulde dog skee." Fra Königsberg gik Müller med de preussiske Tropper til Memel og blev der næsten eet Aar indtil efter Tilsit-Freden, i hvilken Tid han i mange fornemme Huse maatte gjøre Fortolkninger af Bibelen og havde endnu flere Syner, som Fremtiden syntes at forklare ham noiere f. Ex. om en Kamp mellem den sorte og guleØrn, om Religionernes, Forening, om store Slag i Sachsen, i eet af hvilke de Franske skulde overvindes af Kongen af Preussen og Keiseren af Rusland. Mange af hans Prophetier fra den Tid, som maaskee lyde ubestemt, ere opsatte og man har i Hamburger-Correspondenten læst de Breve, som havde Hensyn dertil. Müller reiste derpaa med General Knobloch, som han ligeledes skal have forudsagt denne Reise, til Königsberg, hvor han og meddeelte den russiske Storfyrste sine Spaadomme. Men med hver Dag voxte hans Længsel efter Hjemmet, hvorhen han nu og reiste tilbage efter næsten halvandet Aars Fraværelse og efterat have erholdt et frit Pas. Her blev han paa sin Gaard. Krigen imellem Frankerig og Rusland brød nu ud. Hans Spaadomme havde erhvervet ham en saadan Berømmelse, at han dagligt blev besøgt og adspurgt af Fornemme og Ringe. Selv saae han sine Spaadomme dagligt meer indtræffe, og mindede og Kongen af Preussen, som han besøgte i Heidelberg og lykønskede til sit seierrige Foretagende, om hine i Königsberg givne Spaadomme. Julenat 1814 havde han et nyt Syn; han saae mange Soldater sysselsatte med at oprette fire Pæle (for Kongerne af Preussen, Hannover, Würtemberg og Bayern) og erfoer, at Frankerig skulde deles. Før Udbrudet af den

sidste Krig forekom ham i Aanden to store Slag, det ene ved Brüssel og det andet endnu blodigere mellem Elsas og Lothringen, men da denne Spaadom ei er bleven bekræftet 1815 saa anvender han den paa en nye Krig, efter hvilken Frankerig skal deles i fire Dele. Vi forbigaae andre Spaadomme f. Ex. om Bonaparte og tilføie blot, at Religionernes Forening, som skal indtræffe efter Frankerigs Deling tilligemed den tusendaarige Fred, og Opbyggelsen af en Forbundstad efter de fire Monarchers Forening, er een af hans stedse tilbagevendende og faste Ideer. Müller, har siden igjen, drevet af et nyt Syn, forladt sit Hjem og er (Novemb. 1816) vandret til Berlin, hvor han skal have spaaet Kongen af Preussen Adskilligt. Meningerne om denne gaadefulde Mand ere meget deelte. Til nøiere Kundskab om ham kan man efterſee den i Frankfurt hos Wilmans udkomne Historie om ham, Erscheinungen und Prophezeihungen des Johann Adam Müller, opsatte efter hans egen Mund, tilligemed alle dertil hørende Originalbreve i Afskrift og Gjendrivelse af 37 Urigtigheder i Skriftet J. A. Müller, den nye Prophet ꝛc., med Mandens lignende Portrait, en tro Efterlignelse af hans Haandskrift, Afbildningen af hans Bolig tilligemed Omegnen, og den af ham selv udkastede Plan til Forbundsstaden det nye Jerusalem og Borgen Zion, skrevne af en Lærd, der i flere Aar har været Müllers Ven og Iagttager.

Müller (Adam) fornemmeligt bekjendt ved sine Skrifter over Statskunstens Gjenstande, er født den 30te Juni 1779 i Berlin, opdragen, videnskabeligt dannet og bestemt Theologien af sin Morfader, den som Orientalist og Oversætter af Hiob bekjendte Cube i Berlin; derpaa blev han en Discipel af Philologen Wetzel (bekjendt af sit antiquariske Lexicon og flere Udgaver af Cicero) siden af Gedicke, Spalding og Heindorf. Da han af Lidenskab for den da herskende Philosophies Studium var bortledet fra de positive Videnskaber bragte Frederik Gentz's Venskab ham i hans 18de Aar til den bedre Interesse for Tidens store politiske Begivenheder.

Saaledes betraadde han i sit 19de Aar sin treaarige akademiske Løbebane i Göttingen. En tilfældig Tvivl af Hugo om Sikkerheden af Ideen om absolut Eiendom gav hans hele Studium en nye Retning. Han følte Nødvendigheden af at studere den tydske Ret og Lehnsretten, samt den brittiske Privatret tilligemed den romerske. Burkes Værker grebe ved denne Tid mægtigt og virksomt ind i hans Liv: saaledes fremkom Forelæsningerne imod den franske Revolution og for Europas gamle Orden, som han i Aaret 1800 holdt for nogle af sine Venner i Göttingen. Lignende Forskninger førte ham til Rettens Philosophie, derpaa til Modsætningens Idee som Verdens Grundphoenomen, derfor efter hans Tilbagekomst til Berlin til Omgang med Naturforskere og til et toaarigt Studium af Naturvidenskaberne. Tilbageført af Gentz traadde han i Tjeneste som Referendarius ved det churmarkske Kammer i Berlin. Men den engang begyndte videnskabelige Drift kunne ei nedtrykkes ved den Tids preussiske Cameralforfatning. En Reise mod Norden til Sverrig og Danmark, og siden et toaarigt Ophold paa Landet i Polen maatte forskaffe ham en contemplativ Rolighed for at bringe alle hans politiske, videnskabelige og religiose Overbeviisninger i Overeensstemmelse. I den Beslutning, under den almindelige Undertrykkelse at anvende sit Liv paa Udarbeidelsen af store og omfattende Værker i sin landlige Eensomhed i Polen, begav han sig, for endnu engang at see Gentz, til Wien, gik i April 1805 over til den catholsk Religion og vendte Dagen efter tilbage til sit landlige Opholdssted. Men den vigtigere Vending, Europas Anliggender dengang toge, lode ane at ei al Udsigt var lukket for den practiske Virksomhed. Adam Müller begav sig til Dresden, hvor han for Størstedelen tilbragte tre Aar i Omgang med Gentz og holdt i Begyndelsen af Aaret 1806 sine Forelæsninger over den tydske Literatur, 1807 sine Forelæsninger over den dramatiske Poesie, 1808 over Skjønhedens Idee og 1809 over Statskunstens Hele. De ere alle trykte: de sidste under Titelen: Elemente der Staatskunst. Hans Deel i Krigen for 1809 drev ham fra Dresden til Berlin. Af de daværende preussiske Mini-

stre, ligesom senere af Hardenberg behandlet med Udmærkelse, kunde hans Ansættelse dog ei følge formedelst de stedfindende politiske Forhold; han holdt her sine Forelæsninger over Frederik 2den. I Mai 1811 gik han til Østerrig og levede der to Aar, beæret med Erkehertug Maximilian af Østerrig-Estes Venskab, i dennes Huus for Videnskaberne og en Cirkel udvalgte Venner. Kun i Foraaret 1812 holdt han sine Forelæsninger over Veltalenheden for en Forsamling af flere hundrede Personer. Aaret 1813 kaldte ham til offentlig Virksomhed. Han bivaanede som k. k. Landcommissair og tyrolsk Jæger-Major Tyrols sidste Befrielse. 1814 blev han brugt som Regieringsraad og første Referent i alle dette Lands Organisations Anliggender, indtil han i April 1815 blev kaldt til Wien af Fyrst Metternich og fulgte Keiserens Hofleier til Heidelberg og Paris. Der udnævnte Keiseren ham til sin Generalconsul i Sachsen, hvilken Post han endnu beklæder og boer i Leipzig. Han redigerer her og sine 1816 begyndte Staatsanzeigen.

Müller (Carl Wilhelm) chursachsisk Geheime-Krigsraad og Borgemester i Leipzig, har gjort sig uforglemmelig ved sin kraftige og kloge Bestyrelse af sit Embede og som Stifter af fortræffelige Opdragelsesanstalter og Leipzigs Forskjønner, blev født i Knauthayn, en lille Landsbye to Mile fra Leipzig den 15de Sept. 1728. Han tilbragte blandt mange Søskende en lykkelig Ungdom i en munter Naturs Skjød, kom derpaa til Landskolen i Pforta, som vakte hans Kjerlighed til den classiske Literatur og kom i sit 18de Aar til Universitetet i Leipzig, hvorhen hans Fader ogsaa havde begivet sig og practiserede under Titel af en kongelig polsk Skatteprocurator. Naturligt blev Sønnen derved opmuntret til at studere Jura. Han benyttede derfor flittigt de derværende berømte Retslærdes Underviisning, begyndte 1752 at practisere som Sagfører og erholdt den juridiske Doctorværdighed ved at forsvare den fortræffeligt udarbeidede Dissertation de crimine termini moti. I fortrolig Omgang med de fortræffelige Mænd, som dengang leve-

de i Leipzig uddannede han sin Smag i Poesien og Kunsten. I Aaret 1755 udgav han et Forsøg i Digte uden sit Navn, hvoriblandt nogle Oversættelser fra Latin og leverede adskillige Epigrammer til den göttingske Musenalmanach. Videre paatog han sig understøttet af nogle andre Lærde fra 1756 det brittiske Bibliothek (fra 1767, 6 Bind), som indeholdt Bedømmelser og Udtog af udvalgte Skrifter i den nye engelske Literatur, og leverede selv de fleste Bidrag dertil. I Aaret 1759 blev han Medlem af Raadet i Leipzig, og havde det Uheld med flere af sine Embedsbrødre af Preusserne at kastes som Gidsler i det herværende Slot, hvilket paadrog ham en meget ubehagelig Sygdom. Foruden nogle skriftlige Arbeider om Processen, udgav han 1768 en Oversættelse Beaumarchais Eugénie og 1776 af Grays Digte, alt anonymt. Fra 1771 erholdt han de høiere Øvrighedsværdigheder og blev endeligt 1778 Borgemester, hvilket Valgembede han 12 Gange har forvaltet med største Bifald. Kort derpaa erholdt han Titelen af chursyrstelig-sachsisk Geheime-Krigsraad; men det hæderlige Tilbud som virkelig Hofraad at gaae til Dresden afslog han fordi han i Leipzig fandt en videre og friere Virkekreds for sine Kræfter, dog blev han sin Landsherre stedse med Ærefrygt hengiven. Han erhvervede ingen Rigdomme, men blev i maadelige Lykkesomstændigheder sit store Maal at befordre Menneske- og Borgervel saavelsom Kunster og Videnskaber tro, og understøttede ivrigt værdige Fattige. Han viste streng Punktlighed i sine Arbeider, Nøiagtighed og Hurtighed i sine Forretninger. Han var sædvanlig den første i Retten, hvori han var Bisidder, og i Raadsforsamlingen og skal aarligen have udarbeidet 120 til 140 Domme som Assessor i Retten. Hans Sandheds- og Retfærdighedskjerlighed, især naar det gjaldt overmodige eller letsindige Subalternes Handlinger, antoge ofte Skinnet af despotisk Strenghed. De Anstalter, han forestod (f. Ex. Stadsskolerne, Kirker Bibliotheket) bestyrede han ligesaa samvittighedsfuldt som liberalt, søgte overalt at see med egne Øine og viste sig som Fiende af enhver Uorden, saa at han neppe kunde undgaae Bebreidelser for Herskesyge. Med standhaftig

og giennemtrængende Kraft overvandt han Fordomme og Hindringer, der vare imod hans Planer til Stadens Bedste. Dog agtede han og paa fornuftige Raad og grundede Indvendinger og viste sig ellers beskeden og hoflig imod Enhver. Et skarpt, hurtigt Blik, som dog ei altid kunde beskytte ham for Misgreb i Henseende til Personer, en træffende Dom, en lykkelig Hukommelse lettede ham hans Kaldsvirksomhed. Ved Vittighed og Indbildningskraft oplivede han Selskabet. Han var ei gift, men agtede og yndede Qvindekjønnets Fortrin. Han giorde sig bekjendt med sin Tids vigtigste Frembringelser i Kunster og Videnskaber, ligesom han og var bevandret i den classiske Oldtid ved fortsat Lectüre og archæologisk Kundskab og søgte at anvende Udbyttet af sin udbredte, alt Menneskeligt omfattende Lectüre i sin Kreds. Han stod i Forbindelse med mange af sin Tids aandfulde Mænd, med Lessing, som han skal have correspondered med, med Kästner, ꝛc. og omgikkes venskabeligt med Weisse, Morus og Rosenmüller. Den sidste havde han trukket fra Gießen til Leipzig som Superintendent og derved sørget velgjørende for Indvaanernes religiose Tarv. Paa hans Raad udkastede Müller Planen til Friskolen i Leipzig, til hvis Oprettelse man anvendte nogle af Raadets døde Capitaler og nogle gamle, længe ubenyttede Barakers Plads. Den blev indviet 1792 og vedblev at nyde hans fortrinlige Omsorg. Han lod og 1796 ved Rosenmüller indføre en nye Psalmebog. Han fattede og Planen til en nye Borgerskole, som han skaffede et værdigt Locale paa Moritzbastiet, men hvis Indvielse han ei oplevede. — Han var omgiven af Kunstnere og Kunstkjendere, fornemmelig Øser, der prydede Müllers Bolig ved sin Pensel, den fortræffelige Kobberstikker Bause og Architekten Dauthe. Han trak adskillige betydelige Tonkunstnere, fornemmelig Hiller og A. E. Müller (siden Cantor) til Leipzig og virkede især som Forstander for Concerten til den musikalske Smags Udbredelse. Ligeledes sørgede han for Sundheden og Indvaanernes Fornøielse fornemmeligt derved, at han lod nedrive Stadsmurene paa flere Steder og opfylde Gravene, og i deres Sted gjøre blomstrende Anlæg, der vidne om hans Smag

og have forlystet tusende baade Fremmede og Indfødte. Han døde den 27 Febr. 1801 inderligen beklaget af sine Medborgere, som han havde gavnet ved sin nyttige Virksomhed og sin Godgiørenhed.

Müllner (Amandus Gottfried Adolph) een af de fortrinligste nu levende dramatiske Digtere, blev født i Langendorf ved Weissenfels den 18de Oct. 1774 og var den eneste Søn af Amtsprokurator Henrik Adolph Müllner. Hans Moder var Søster til den berømte Bürger. Han erholdt den første Underviisning i Stadskolen i Weissenfels og gjennemlæste i sit 11te Aar Wielands Oberon, som han havde faaet fat paa, med største Iver og med Forsømmelse af sine Skoletimer. I Aaret 1789 kom han til Fyrsteskolen Pforta, hvor hans Yndlingsvidenskab var Mathematik. Hans Lærer i denne Videnskab, den endnu levende Schmidt, læste for frivillige Tilhørere over den tydske Digtekunst og udviklede især Prosodie og Riimlære. Dette fandt Müllners Bifald, bragte ham til at læse tydske Digtere og til egne Forsøg i den tydske Versekunst, hvilket hans øvrige Lærere meget misbilligede. At han paa samme Tid fandt Smag i den tørre Mathematik og i Digtekunsten beviste han derved, at han (omtrent i sit 16te Aar) i rimede Vers besang den elliptiske Curves (Planetbanens) Oprindelse af Cirkellinien. I sine Skoleaar var han adskillige Gange i sine Forældres Huus i Selskab med Bürger. Det gjorde et dybt Indtryk paa ham, da denne ved en venskabelig Anledning forelæste sin Ballada Lenore med den ham egne Ild. Bürger, som mærkede dette, blev herved bragt sin unge Søstersøn nærmere og skrev ham til angaaende adskillige poetiske Forsøg, som Müllner sendte ham til Göttingen blandt andet om den horatiske Ode til den blandusiske Kilde med Anmærkninger. Foranlediget herved yttrede Bürger ham skriftligt: Jeg tilstaaer Dig gjerne, at Jeg i dine Aar ei var saa vidt, men Jeg troer, at hvo der i fuld Ungdomskraft kan anvende saa megen Møie og Flid paa et fremmed Digt, har sielden nogen egen Opfindelse." Denne Yttring virkede nedslaaende paa Disciplen, og han opgav fra

denne Tid alle Forsøg i Digtekunsten paa ubetydelige Leilighedsdigte nær; han sysselsatte sig nu især med Schillers Digterværker, der tilfredsstillede ham meest. Fra 1793 til 1797 studerede han Jura i Leipzig og lærte i Skuespilhuset at kjende Shakspeares Værker i Schröders Bearbeidelse. Fra 1797 arbeidede han som Actuarius i Amtet Delitzsch ved Leipzig, men begav sig 1798 til Weissenfels, hvor han begyndte at practisere som Advocat. Nu blev den dramatiske Kunst gandske sat tilside. Han giftede sig 1802. I Aaret 1803 skrev han Erindringer over den i Trykken udkomne Plan til en nye Retsorden for Chursachsen under Titel: Modestinus 60 Gedanken über den Entwurf ꝛc. (1804 trykt hos Hennig i Greitz). Siden var han Medarbeider i flere literaire Institutter i det juridiske Fag. I Aaret 1805 erholdt han Doctorværdigheden i Wittenberg ved Forsvaret for en Dissertation ad LL. 10 et 24 C. de procurat. Det for Nordtydskland saa betydende Aar 1806 bragte ham til at studere det franske Sprog, der hidtil havde været ham aldeles fremmed, men af hvis Classiker han hyppigt oversatte. Saasnart han forstod dem uden Ordbog, havde de lidet mere tillokkende for ham. Han tog alerede igjen 1808 levende Deel i Retsvidenskaben, og skrev i Følelsen af den aandløse Haandværksmæssighed, hvormed man behandlede Dommefabrikationen: die allgemeine Elementarlehre der richterlichen Entscheidungskunde (Leipz. 1812). Hoftheatret i Weimar, der om Sommeren spillede i Lauchstädt, vakte hos ham Tilbøielighed til Udøvelsen af Theaterkunsten, og et Privattheater, som han oprettede 1810 i Weissenfels, blev Anledning til at han selv forsøgte sig som Lystspildigter. Han skrev det lille Stykke: der angolische Kater, (den angoliske Hankat), derpaa (efter Voltaire) die Zurückkunft aus Surinam (Tilbagekomsten fra Surinam), siden (1811) die Vertrauten, (de Fortrolige), hvilke først erholdt stort Bifald paa Burgtheatret i Wien; 1812 die Zweiflerin oder die gefährliche Prüfung (Tvivlersken eller den farlige Prøve; see Spiele für die Bühne, Leipzig 1815 og Almanach für Privatbühnen, Leipzig 1817). Ved denne Tid gjorde det førnævnte Privattheater paa

Müllners Foranstaltning et Forsøg i det Tragiske ved Opførelsen af Werners 24de Februar. Sysselsættelsen med dette Digt bragte ham paa Eftertanke om den antike og moderne Tragoedie hvilken erholdt en fremstikkende Retning mod Skjebneprincipet. Af samme udgik i Mai 1812 hans første Tragoedie, den 29de Febr. Denne forskaffede ham i Ifflands personlige Bekjendtskab, som gjentagne Gange drev paa ham, at digte en Tragoedie, der kunde fylde hele Theateraftenen. Müllner sysselsattes paa den Tid med et i Eduard Henkes Skrift om Strafretstheorien opkastet Spørgsmaal, om der ei gaves Forbrydere, hvis oversandselige Existens blot kunde reddes paa den sandseliges Bekostning og paa hvilke Senecas Bemærkning kunde anvendes: ingeniis talibus vitæ exitus remedium est, optimumque est abire ei, qui ad se nunquam rediturus est. Dette Tilfælde gav ham Hovedideen til hans anden Comoedie: die Schuld (Brøden), som blev begyndt og fuldført i Oct. 1812. Den fremkom først paa Burgtheatret i Wien (i April 1813) og har erholdt det meest udmærkede Bifald paa de fleste tydske Theatre. Den udkom trykt i Leipzig 1816 og blev andengang forlagt i det første Halvaar uagtet to Eftertryk. Kort efter die Schuld skrev Müllner Lystspillet de store Børn (die großen Kinder i Almanach für Privatbühnen 1817) der Blitz (Lynet). Den Omstændighed, at Müllner var saa nær de store Begivenheder ved Lützen og Leipzig 1813 synes at have givet hans tredie Tragoedie Kong Yngurd sin Tilværelse. — Desuden er Müllner nævnt som Forfatter til: Forestilling af en Advokat i det nye preussiske Hertugdom Sachsen til Kongen af Preussen. Denne sidste har i Januar 1817 ophøiet ham til Hofraad.

Mumier kaldes de gamle Ægypters balsamerede Legemer, som ved Balsameringen beskyttedes mod Forraadnelse. Deres Farve er bruun, Legemet saa sort og haardt som Træe og af en svag krydret Lugt. Det hele Legeme er overalt indviklet i smalle Bomulds-Baand af forskjellige Farver; ved mangen Mumie behøvedes over

tusende Alen Baand. Sædvanligt er Ansigtet frit, og undertiden saa godt vedligeholdt at Øinene have deres fuldkomne Skikkelse. Baandene ere saa fast omviklede, og ved Tidens Længde saaledes gjennemtrængte af Balsameringen, at de ere blevne ligesaa brune som Mumierne og synes forvandlede til een Masse med dem. Man finder Mumier, deels i Mellem-Ægypten, deels i de i en stor Sandørken staaende uhyre Bygninger, deels i Nærheden af disse i underjordiske Begravelseshvælvinger. Maaden, hvorpaa man balsamerede, var omtrent følgende: egne dertil bestemte og underviste Mennesker toge Indvoldene ud af Liget, trak Hjernen igjennem Næsebeerne med en Jernhage og gjøde balsamiske Vædsker i Hjernehulen. Indvoldene bleve, efterat de vare renseде med Palmeviin, igjen stukne ind i Maven, hvorpaa hele Legemet i 70 Dage lagdes i Salpeter. Derpaa foregik den egentlige Balsamering, Underlivet blev forsynet med Balsam, det hele Legeme indviklet i Baand som vare dyppede i Cederharts, vellugtende og balsamiske Olier. Omkostningerne beløbe sig til 4000 Daler, hvorfor og kun de Fornemmeres Liig paa denne Maade kunde balsameres. Liget blev nu lagt i en udskaaren med mange Slags Malerie prydet Kiste, hvis Laag sædvanligt var bemalet med en Mumiefigur. Mumien blev i Kisten ogsaa omgiven med et Dække, der tit var meget kostbart. Den bestod af mangehaande sammensat Byssus, eller et Slags Kattun, var meget kunstigt forarbeidet og ligeledes forsynet med Malerie, tit endog prydet med Guld og Ædelstene. Ligene bleve og paa en mindre bekostelig Maade gjorte til Mumier, naar Indvoldene ei bleve udtagne af Legemet, men dette blot besprøitedes med Cederharts, derpaa nogen Tid lagt i Natrum eller Salpeter og siden omviklet med Baand, som man overstrøg med et Slags Gummi. Meest simpel var den tredie Maade, da man blot lagde Liget 70 Dage i Salpeter og derpaa i Kisten. — Endnu i vore Tider balsameres undertiden Liig af fyrstelige Personer. I et Capuzinerkloster ved Palermo i Sicilien er et Begravelsessted mærkværdigt, hvori Mumier endnu gjemmes i vor Tid. Der er nemlig i samme en stor underjordisk Hvælving, som

er inddeelt i mange brede og høie Gange. Ved Væggene ere række viis anbragte høie smalle Nischer, hvori flere hundrede menneskelige Legemer staae opreiste, ere bag til befæstede ved Væggen og klædte i sædvanlig Dragt. Dette Klosters Munke forstaae ved egne Midler, som de for deres Fordeels Skyld holde hemmelige, at bevare Ligene mod Forraadnelse, og der opstilles stedse flere. — Foruden de kunstige Mumier gives der paa forskjellige Steder naturlige, som ere blevne saaledes ved Luftens Paavirkning. Saaledes finder man i en Hvælving i Domkirken i Bremen, kaldet Blyekjelderen, fordi man der forhen smeltede Blye til Tagrender og Orgelpiber, de efterhaanden der bisatte Liig endnu uforraadnede. I Bernhardsklosteret paa Bernhardsbjerget blive de Reisendes Liig, der omkomme i den dybe Snee, samlede i et Capel, der har aabne med Gitter forsynede Vinduer, hvor de bevares i siddende Stilling, det ene lænet til dets andets Bryst. Den skarpe kolde Luft hindrer Legemernes Forraadnelse og hentørrer dem lidt efter lidt. — Foruden det menneskelige Legeme balsamerede Ægypterne ogsaa en vis Fugl, der tilbades hos dem, Ibis og gjemte den i Kar, hvoraf man finder mange i smaae Hvelvinger, der bleve anbragte ved hine Begravelser. — Mumierne bleve engang, for deres Balsam. brugte som Lægemidler, men dette er for længe siden forbi. I Dresden har man to hele Mumier, som endnu ere fuldkommen godt vedligeholdte og høre til de kostbareste.

München, Hoved- og Residensstaden i Kongeriget Bayern, udbreder sig næsten i Midten af Iserkredsen, paa venstre Bred af Iser og paa en Slette, som kun paa den østlige Side er begrændset af lave Høie. Den indtager et forholdsmæssigt lille Rum, som dog Forstæderne fraregnede, beboes af 60000 Mennesker. Den indre Stad omgives af 6 Forstæder: die Au, St. Anne-Forstaden (Lehel), Schönfeld, Max-Farstaden, Ludvigs-Forstaden og Iser-Forstaden Uagtet Münchens sydlige Beliggenhed (48° 8′ 20″) har den ei et saa behageligt og venskabeligt Clima, som mange andre Steder, der ligger under samme Brede. Climaet er formedelst Sta-

dens høie Beliggenhed over Havfladen og formedelst Nærheden af Tyrolerbjergene mere raat end mildt og ei meget god for Sundheden formedelst Veirligets Foranderlighed. Vinteren er for det meste streng og vedholdende; Foraaret seent og lidet behageligt, Sommeren kort, ofte ualmindelig heed og foranderlig; Efteraaret har for det meste meget behageligt og stadigt Veir. Paa de varmeste Sommerdage følge ofte kolde Aftener og Nætter, undertiden er Overgangen fra et Extrem til det andet saa hurtig, at man troer paa een Dag at have alle fire Aarstider. I det 11te og Begyndelsen af det 12te Aarhundred var München alerede af nogen Omfang og bekjendt under Navnet Minuchen. Til dens Udvidelse, Forskjønnelse og Velstand bidroge især følgende bayerske Regentere meget: Henrik Løve, Otto illustris, Ludvig den strenge, Hertugerne Ludvig og Rudolph, den Forriges Sønner, Hertug Wilhelm den 5te Hertug Maximilian den 1ste Hertug Albrecht den 4de og den nu regjerende Konge Maximilian den 1ste. De fortrinligste offentlige Pladse i München ere Torvet, som ligefrem kaldes Pladsen, Max. Josephs Plads, Promenadepladsen, Maximilianspladsen, Carolinepladsen, Kongepladsen og Ludvigspladsen. Til de meest udmærkede Kirker høre: Theatinerkirken eller den catholske Hofkirke, vor Frue Kirke, Peterskirken, den kongelige Hofkirke St. Michaels, een af de skjønneste i Tydskland, det kongelige Hofcapel og den evangeliske Hofkirke. Blandt Palladserne udmærker sig det kongelige Residensslot, en herlig, vidtløftig Bygning, fuld af Alvor, Værdighed og Høihed, den doriske Stiil, i det Indre prydet paa det Prægtigste og Smagfuldeste; Hertug Maximilanpalladset, Hertughaven, det fuggerske eller Hertug Wilhelmspaladset og adskillige, som tilhøre den derværende Adel. München er Sædet for fem Ministerier og alle de høiere Collegier. Blandt Anstalterne til Videnskabernes Befordring staaer det kongelige Videnskabers Akademie øverst; det stiftedes 1759 af Churfyrste Maximilian Joseph III og erholdt i Aaret 1807 en nye Forfatning og rig Dotation af Kong Maximilian den 1ste. Under Opsigt af det kongelige Akademie staaer: Hofbi-

bliotheket, Naturhistoriens Museum og de physikalske, mathematiske og polytechniske Samlinger, den botaniske Have, Myntcabinettet, Antiquarium 2c. Den kongelige Studieanstalt, som Læreanstalt for høiere Dannelse, bestaaer af et Lyceum, Gymnasium og Realinstitut; videre blomstre her som særdeles Lære- og Opdragelsesanstalter, den kongelige Pageskole, Cadetcorpset, Studentseminariet og Maximilians-Institutet for den qvindelige Opdragelse i de høiere Stænder; desuden Landlægeskolen, Central-Veterinairskolen, de mandlige og qvindelige Søndagsskoler. München har og et betydeligt Antal Indretninger til Dannelse i Kunsterne. Overst staaer Akademiet for de dannende Kunsten med Kunstcomiteen; dertil høre: Antiksaler, Model-, Tegnings- og Malerkammeret, og Kobberstikcabinettet. Een af de seeværdigste herværende Kunstanstalter er det kongelige Billedgallerie, hvis kostbare Samlinger ere fordeelte i 7 deels større, deels mindre Sale, paa en saa planmæssig Maade, at den betragtende Kunstvens Opmærksomhed gradviis forhøies fra de lavere til de høiere Fremskridt og Fuldkommenheder i enhver Mesters Kunstværker. Meget interessante ere og Samlingerne af Haandtegninger, Miniatur-, Email- og Mussivmalerier og udskaarne Sager i Elphenbeen. Blandt de øvrige talrige Kunstanstalter udmærke sig især det mechaniske Institut af Reichenbach og Utzschneider, hvor der forfærdiges fortræffelige astronomiske og mathematiske Instrumenter, der ei staae tilbage for de engelske; videre de lythographiske Anstalter, der, stiftede af Sennefelder, stedse udvide sig mere og mere i beundringsværdig Fuldkommenhed og Almeennyttighed. I Drengesøndagsskolens Bygning blomstrer ligeledes en lythographisk Anstalt. I hvad der angaaer Anstalter til Levenydelsens og Selskabelighedens Forædling og Forskjønnelse staaer München vist ikke tilbage for nogen Stad i Tydskland. München har to staaende Theatre, i Museum og Harmonien to Selskaber, som ved hensigtsmæssig Aands Tilfredsstillelse ogsaa skaffe Medlemmerne Leilighed til Nydelsen af selskabelig Glæde og Underholdning; til forskjellige Tider gives musikalske Akademier og Concerter; den engel-

ske Have er et besøgt Spadserested; blandt Vinterfornøielserne fortjene Carnevals-Lystighederne den første Plads, og hvo der ret vil betragte München i dens fulde Glædesnydelse, maa være der paa denne Tid. Beqvem, reenlig Bolig, hurtig og godmodig Betjening giøre en Fremmed sit Ophold i München behageligt, om ei i alle, saa dog i de fleste Vertshuse. Omkring Staden ligge mange Haver, hvor man ligeledes kan nyde mange Forfriskninger og Forlystelser. De meest besøgte Forlystelsessteder i Nærheden af München ere: Großhesellohe, Obervöhring, Bogenhausen, Hartaching, Grünwald og Thalkirchen. I større Frastand ligge Nymphenburg, Schleisheim og Fürstenried, tre kongelige Lystslotte, paa det første har Hoffet almindeligt sin Sommerresidens. — Der findes og i München adskillige Understøttelses- og Velgiørenhedsanstalter, der ere fremkomne, ei alene ved de bayerske Regenteres Hoimodighed, men og ved rige Privatpersoners menneskekjerlige Gaver og Testamenter. Den vigtigste og tillige meest omfattende Anstalt af dette Slags er det almindelige Sygehuus, hvor Syge af begge Kjøn der høre til Civilstanden i München og Omegnen og ei lide af ulægelige Sygdomme, modtages, pleies og erholde Lægedom. Den indeholder Plads til 7 a 800 Syge, 54 fælleds Sygesale og desuden 60 Eneværelser for Syge, der betale for sig. Andre Anstalter af dette Slags ere: Militær-Lazarethet, hellig Aands Hospital, Josephs Hospital, det borgerlige og Politie-Lazarethet, Waisenhuset, Daarekisten, Hittebørnshuset og Fødselsstiftelsen. Det kongelige Strafarbeidshuus (Tugthuus) er bestemt til Straf og Forbedring for grove Forbrydere, der alle holdes til Arbeide. Een af de fortrinligste og tillige kunstigste Velgjørenhedsanstalter ere Vandledningerne og Brøndværkerne. Vandet bliver ledet fra Iser i Canalerne, der ere talrige og vedligeholdes med megen Bekostning, drive Maskiner og Møller, bevande Haver, bære Flaader og sikkre for Oversvømmelser. Fabriker og Manufacturer ere ei talrige i München. Dog findes der Kattun- og Kniplingsmanufacturer, Papiir, Lak- Tobaks- og Læderfabriker ꝛc. München har 8 Bog-

trykkerier og 7 Boghandlinger. Desuden findes her alleslags Haandværkere. München holder to store Messer (Dulten) om Aaret, den ene om Vinteren ved Hellig Trekongersdag, den anden om Sommeren ved Jacobi; hver af dem varer 14 Dage. For at tilkjendegive Publikum Regjeringens Beslutninger, Befordringer ꝛc. udkommer et Regjeringsblad. Under Politiedirectionens Styrelse udgives en Politietidende, hvorved Publikum faaer Kundskab om Efterspørgsel, Tilbud om Tjeneste, Politieanstalter, Advarsler ꝛc. Desuden udkommer endnu den bayerske Nationaltidende, den politiske Tidende, Selskabsblad for dannede Stænder, Ugeblad for Landhuusholdnings Foreningen i Bayern, den musikalske Ungdomsvenn, Theaterjournalen, Jserbladene og andre mindre betydelige Tidsskrifter.

Münchhausen (Gerlach Adolph, Friherre af) har erhvervet sig udødelig Berømmelse som Premierminister i Hannover og som Curator for Universitetet i Göttingen. Han nedstammede fra een af de ældste og meest fortjente adelige Familier og blev født den 19de Oct. 1688. Efterat han havde fuldendt sine akademiske Studier i Jena, Halle og Utrecht, blev han 1714 Appellationsraad i Dresden, Aaret derpaa Overappellationsraad i Celle og 1726 hannoversk Comitialgesandt i Regensburg. Fra Aaret 1728 var han Medlem af Geheimeraads-Collegiet i Hannover. De mangfoldige Fortjenester, som han udviklede havde ham i Aaret 1765 til Premierminister, i hvilken Post han døde den 26de Nov. 1770, efterat han i 55 Aar havde gjort tre Regentere de vigtigste Tjenester. Man kan med Sandhed sige, at det 1734 stiftede göttingske Universitets blomstrende Tilstand gandske var hans Værk. En Mængde Indretninger ved dette Universitet f. Ex. Oprettelsen af Videnskabernes Akademie, Bestemmelsen af de af samme uddeelte Priser, Udgaven af dets Afhandlinger, de göttingske lærde Tidender (Anzeigen), Bibliotheket, i hvis Hovedsal hans veltrufne Billede findes, skylde ham deels deres Oprindelse, deels deres Flor. Men hvad der endnu var mere velgjørende for Universitetets Blomstren end

alle disse Institutter, var den liberale, store Aand, hvormed han vaagede over det Hele og især ledede Ansættelsen af Lærere. Blot Münchhausens Skarpblik og hans ei ved nogen Yndlingslærds Indflydelse bestemte Valg maa man tilskrive, at Göttingen under hans Curatel havde et saa betydeligt Antal Mænd at opvise, hvoraf hver var stor og original i sit Fag. Her fandt den Aarsag ei Sted, som saa ofte lidt efter lidt fordunkler Universiteternes Berømmelse, at een eller anden Lærer leder Curator ved Embedernes Besættelse. Münchhausen besad selv en stor, oplyst, universel Aand. I Landets Forvaltning udmærkede han sig ved sin Mildhed og Omhue at befordre og understøtte alt, hvad der selv paa en fjern Maade kunde bidrage til Landets Flor. Imidlertid kunde han i denne Green af sine Forretninger, med Hensyn til Midlerne, hvorved han opnaaede sine Hensigter, ei hæve sig over sin Tids cameralistiske Synsmaader. I Universitetes Styrelse syntes han næsten ophøiet over sin Tidsalder.

Mund kaldes den naturlige Fordybning paa det menneskelige Legeme, der tjener til Aandedræt, til Spisen og til Talen og oventil begrændses af Gummehuden, nedentil af Sliimhuden, hvilken sidste gandske bedækker den, og fortsættes i Luftrøret og Svælget. Foran har den en Aabning paa tvers, hvilken ved Læbernes Adskillelse forstørres, men derimod forsvinder naar de lukke sig; bag til gaaer den i Svælget. Man skjelner imellem For- og Bagdelen af Munden. Den første gaaer fra Læberne til Basis af Tungen, indeholder dette Organ og er omgivet af Tænderne og Læberne. Den bliver bestandigt fugtiggjort af Spyttet, der stedse flyder ud af Kirtlerne hvis ydre Canaler aabne sig i dens Indre. Den sidste gaaer til Svælget og indeholder Gummedækket, Gummepillerne, hvori Mandlerne befinde sig, Tappen og Mundingerne af de eustachiske Rør. Ved de sidste hænger Munden sammen med Øret; en anden Forbindelse finder Sted med Næsen igjennem de indre Næseborer. Til Mundens Sygdomme, hvis Tilstand behøver en særdeles Opmærksomhed i Lægekunsten, hører Tungebaan-

dets alt for store Korthed, de forskjellige Tandsygdomme, Beskadigelse i Spytcanalerne.

Mungo Park, en Chirurg fra Skotland, om hvis tidligere Skjebne vi Intet vide, er bleven almindeligt bekjendt ved sine Reiser i Afrika. Han var netop kommen tilbage fra en Reise til Indien, da det i London 1788 oprettede Selskab til det indre Afrikas Undersøgelse (African association) erholdt Efterretning om Major Hougthons Død, hvilken paa Selskabets Bekostning havde foretaget en Reise i Afrika. Mungo Park bød sig til et lignende Foretagende, blev antagen og begav sig den 22de Mai 1795 til det engelske Factorie Pisania ved Gambia, hvor han først nogle Maaneder forberedede sig til sin Reise og lærte Mandingosproget. Fra Vesten mod Østen igjennem, streifede han Kongerigerne Mulli, Bondu, Kådschaga, Kasson, Kaarta og Ludumar. I det sidste kom han, i Begyndelsen af Marts 1796 nær ved den Egn, hvor hans Forgjenger Houghton havde fundet Døden, i den mauriske Konge Alis Fangenskab, hvor han saaledes blev given til Priis for den meest raae Behandling og den øiensynligste Livsfare, at han fattede den fortvivlede Beslutning, at flygte paa Lykke og Fromme, ei tilbage paa Veien til Pisania, men efter sin Reiseplan ind ad Landet, og dette Vovestykke faldt saa heldigt ud, at han den tredie Uge efter sin Flugt, den 20de Juli 1796 saae sin Reises store Maal, Nigeren. Han fulgte denne Flods Løb indtil uoverstigelige Hindringer tvang ham til at vende om. Han tog Veien vestligt langs Nigeren og kom i September til Kamilia i Kongeriget Manding, hvor han for Sygdoms Skyld og for Sikkerhed maatte op holde sig i syv Maaneder. En Slavehandler, som han indgik Accord med, bragte ham derfra den 10de Juli 1797 tilbage til det engelske Factorie ved Gambia, hvorfra han var reist 18 Maaneder før; den 15de gik han over Antigua til London og ankom der lykkeligt den 25de Dec. efter en Fraværelse af 2 Aar og 7 Maaneder. Den i en simpel og kunstløs Stiil, men med streng Sandhedskjerlighed forfattede og yderst interessante Beskrivelse af denne

Reise, udkom paa Engelsk, London 1799, 4. og er forskjellige Gange oversat paa Tydsk; ogsaa paa Dansk i Archiv for de nyeste Reiser. Siden tiltraadde han en nye Reise til Afrika. Hans sidste Efterretninger i Aaret 1811 vare fra Sansanding ved Niger. Herfra reiste han til Kongeriget Haoussa, hvor han ved Forsømmelse af en Foræring, fornærmede Kongen, der lod ham angribe af Bevæbnede i et snævert Pas, paa en Flod, som han seilede ned ad. Da alle hans Kammerater paa Een nær, vare dræbte, søgte Park at redde sig ved Svømmen, men druknede. Dog har man havt flere og forskjellige Beretninger om hans Død. Det afrikanske Selskab har været sysselsat med at udgive Efterretningerne om denne hans anden Reise til Bedste for hans ulykkelige Familie.

Municipier, municipia, kaldtes de Stæder i det romerske Rige, som regjeredes under selvvalgte Øvrigheder (duumviri, collegium decurionum), enten efter romerske eller egne Love, og i første Tilfælde havde den romersk Borgerret i vidtløftigste Omfang (municipium cum suffragio), men i sidste kunde den blot erholde militære Ærespøster.

Municipal, Municipaliteter. Ordet Municipal bruges sædvanligt i samme Betydning som hvad der hører til Stæder, saaledes siger man Municipalforfatning, Municipaløvrighed. Ved Udtrykket Municipalitet forstaaer man ofte intet videre end Stadmenighed. I den nyere Tid har dog dette Ord i Frankerig erholdt en forskjellig Betydning, da man med dette Navn betegnede een eller flere Menigheders Forvaltningsøvrighed tilsammen, uden at tage videre Hensyn paa, om disse vare Stæder eller ei. Saaledes bestaaer Municipalitetet i Frankerig paa ethvert Sted af Mairen, dennes Adjunct, og, hvor Folkemængden udfordrer det, af een eller flere Politicommissairer; og ved Siden af disse Autoriteter, der tilsammen have Navn af Municipalitet, giver endnu et Municipalraad, der efter sin oprindeli-

gs Bestemmelse skulde holde Control med de af Mairen førte Regninger over Stedets Udgifter og Indtægter og tillige gjøre Forslag angaaende Menighedens Fornødenheder, men det er for nærværende Tid bleven til en tom Form.

Munition eller **Ammunition** kaldes alt hvad der nødvendigen bruges ved Militærets store og lille Skyts, som Krudt, Kugler rc., hvilket føres paa Munitionsvognene.

Munkholm, en Fæstning paa en Klippe i Trondhjemsfjorden næsten ½ Miil fra Staden Trondhjem. Denne Fæstning, hvortil Grunden blev lagt 1658 er mærkværdig baade for dens naturlige og kunstige Styrke og beqvemme Beliggenhed. Et tredobbelt Batterie omgiver i Vandfladen denne Klippe, hvis eneste Landingssted er en paa et Bolværk hvilende Træbroe. En Kilde og en Brønd forsyne Fæstningen tilstrækkeligt med Vand. Den forsvarer ei alene Byen fra Søsiden, da alle Skibe, der skulle til Trondhiem, maae løbe under dens Kanoner, men den forsvarer ogsaa Byen fra Landsiden, da Fæstningens Kanoner bestryge den fra to Sider. Denne Fæstning brugtes og som Arrest for Statsfanger, og den berømte Storkantsler Grev Griffenfeld sad her fra 1680 til 1698. I de ældste Tider brugtes Klippen til Rettersted, men 1028 anlagde Knud den store et Benedictiner-Kloster derpaa.

Münnich (Burkhard Christopher Greve af) russisk Statsminister og General-Feldtmarschal, blev født den 9de Mai 1683 i Neuhuntorf i Grevskabet Oldenburg, hvor hans Fader Anton Günther levede som ostfrisisk Geheimeraad. Efter en omhyggelig Underviisning gjorde han en Reise til Frankerig og traadde 1701 i Tjeneste som Capitain ved de darmstadtske Tropper. 1705 begav han sig i casselsk Tjeneste, og avancerede i samme, efter sin Befrielse af fransk Fangenskab, hvori han var kommen 1712 i Træfningen ved Denain, til Oberst og indrettede Canalen og Slusen ved Carlsha-

ven; 1716 gik han som Oberst i sachsisk Tieneste og blev 1717 udnævnt til kongelig polsk og churfyrstelig sachsisk Generalmajor. Fordreven herfra ved General-Feldtmarschal Grev Flemmings Intriguer og Misundelse, gik han i svensk, og efter Carl den 12tes Død i russisk Tieneste 1720. I Febr. 1721 begav han sig til St. Petersburg, hvor hans Lykke ventede ham. Allerede den 22de Mai udnævnte Peter ham til Generallieutenant, Catharina 1ste meddeelte ham Alexanderordenen og Peter 2den ophøiede ham ei alene 1727 til General en Chef, men og den 25de Febr. 1728 i den russiske Grevestand; 1731 blev han General-Feldttøimester og næste Aar General-Feldtmarschal og Præsident i Rigskrigscollegiet, i hvilken Post han gav den russiske Landarmee en ny Forfatning og oprettede det adelige Cadetcorps. 1734 beleirede og erobrede han Danzig, blev ved sin Tilbagekomst sendt til Warschau for at bilægge de i Polen udbrudte Uroligheder og paatog sig 1735 Overanførselen imod Tyrkerne. I denne Krig ødelagde han 1736 Krim, erobrede Otschakow, gik den 30te Aug. 1739 over Dnister ved Sinkowza, tilbagelagde den snevre Vei ved Prekop, slog den 28de Aug. Tyrkerne ved Stewultschan og bemægtigede sig den 30te Fæstningen Chotzim. Frugten af denne Seier var Moldaus Erobring, og Münnich havde fattet store Planer, hvilke dog tilintetgjordes ved Freden, som den tydske Keiser sluttede med Tyrkerne. Derpaa fulgte Freden imellem Rusland og Tyrkiet den 18de Sept. 1739 i Belgrad, hvis Documenter dog aldrig bleve offentligt bekjendtgjorde. Münnich blev ved sin Tilbagekomst ei alene udnævnt til Oberstlieutenant for den preobraschenskiske Garde, men Keiserinden overrakte ham og egenhændig en kostbar Kaarde, et Diamants Ordenskors og en Stierne og forøgede hans Gage. Da Keiserinden laae paa Dødsfengen bragte han det dertil at Hertug Ernst Johan af Curland af hende erklæredes til Regent i det russiske Rige, i det Haab at Hertugen blot skulde føre Navnet, men han selv have Magten. Men, da han fandt sig skuffet i dette Haab, styrtede han Hertugen og lod ham fængsle ved Manstein,

hvorpaa Prindsesse Anna, som det lod, førte Regentskabet. Da han ei kunde blive Generalissimus, lod han sig erklære for Premierminister og sluttede et Forsvarsforbund med Preussen. Men, da Regentinden traadde i Forbindelse med Wien og Dresden, fandt han sig saa fornærmet, at han i Mai 1741 fordrede sin Afskeed. For samme paafulate, forærede Storfyrstinden ham Herskabet Wartenberg og efter samme gav hun ham en Pension paa 15000 Rubler, saa at han aarligt havde 70000 Rublers Indtægter. Samme Aar ophøiede Churfyrsten af Sachsen ham som Rigsvicarius i den tydske Rigsgrevestand, men formedelst hans imidlertid indtrufne Ulykke erholdt han først Bestallingen 1762. Efter erholdt Afsked vilde han gaae til Königsberg, men blev, da Elisabeth besteeg Thronen, arresteret paa Reisen, først fordømt til Døde, men benaadet med Tabet af sine Godser, og bragt til Pelim i Siberien, hvor han levede meget tarveligt med en daglig Indtægt af tre Rubler indtil Peter den 3die kaldte ham tilbage. Da han den 24 Marts 1762 ankom i Petersburg, sendte Keiseren ham sin Kaarde, indsatte ham igjen i sine forrige Værdigheder og gav ham den 31e Marts en Audiens, hvori han paahængte ham Andreasordenen. Catharina den anden udnævnte ham 1762 til Generaldirecteur for de baltiske, revalske og narvaske Havne samt nogle Canaler og Sluser. Endeligt døde han den 16de Oct. 1767 i Residensen, medens Hoffet var i Moskwa i sit 84de Aar. Man har af ham: Ebauche pour donner une idée de la forme du gouvernement de l'empire de Russie, Copenhag. 1774. 8.

Munoz (Juan Baptista), en berømt spansk Lærd, født 1745 i Museros ved Valencia, studerede i Madrid og blev alerede i en Alder af 20 Aar Professor i Philosophien i Valencia. Det var ham, der styrtede den aristotelisk-skolastiske Philosophie og satte en sund Logik, en grundig Physik og en sikker Methode at trænge ind i Videnskaberne i Stedet. Da han var 22 Aar gammel skrev han Fortalerne til P Luis de Granadas Rhetorik og til Verneis Logik, i hvilke han udviklede en omfatten-

de Lærdom. Siden udnævnte Regjeringen ham til Cosmograph af Indien. Dette Embede forestod han med Udmærkelse indtil Ministeren Galvez overdrog ham at skrive Amerikas Historie. For at samle Materialier hertil undersøgte han Archiverne i Simancas, Sevilla, Cadix, Lissabon ꝛc., hvis rige Skatte hidtil vare blevne ubekjendte og utilgjengelige for hans Formænd. Udbyttet af disse Undersøgelser vare 130 Bind Documenter og Originalbreve fra Columbus, Pizarro, Ximenes ꝛc. Paa denne Basis begyndte han sin herlige Bygning. Men Døden afbrød hans Arbeid 1799, hvoraf kun første Bind er udkommet (Historia del nuevo mundo Madr. 1793, paa Tydsk af Sprengel); af det andet har han efterladt to hele Bøger og den tredie næsten fuldført.

Münster (Strasburger). Navnet Münster er fremkommet af det latinske fordærvede Ord Monasterium (Kloster) og betyder altsaa det eensomme Sted, hvor Munke leve sammen. Dernæst har man tillagt de høie Stiftskirker og Cathedralkirker dette Navn, fordi nemlig i Førstningen de Geistlige og Stiftspersoner pleiede ved dem at leve sammen efter visse Regler. Fremfor alle er Strasburger-Münster berømt, hvilket tilligemed den cöllnske Domkirke og nogle andre Kjæmpebygninger, er det meest ophøiede Minde af den gammelgothiske eller rigtigere gammeltydske Bygningskunst og om vore Forfædres høie Religiøsitet. Omendskjøndt man ei kan nægte at mange af disse Domer og Kirker maae i deres nøgne Kolossalhed give den aandrige og derhos fordumsfrie Jagttager, et mørkt fiendtligt Billede om den Tids religiøse Characteer, saa er dette dog aldeles ikke Tilfældet med Strasburger-Münster. Det er en Kjæmpebygning af uhyre Dimensioner, de to Taarne blive alerede i lang Frastand synlige for Vandreren og længe før Strasburgs øvrige Taarne, men, som Göthe siger, her er den unaturlige og tilsyneladende umulige Forbindelse bevirket, at forene det Behagelige med det Uhyre. I Grundridset har Münster intet særdeles Afvigende fra lignende Bygninger. Fra Østen træder man-

ind i et Gaardsrum, der er omtrent tre Gange saa bredt som dybt og er omgivet af Bisfoppens Bolig og dertil hørende Bygninger saavelsom af de Geistliges Celler. Derfra kommer man til Kirken selv, hvortil tre i lige Mellemrum fordeelte Indgangsdørre lede. Over den midterste er de Geistliges Chor, hvorfra igjen to Dørre føre til Kirkens Skib; mellem dem er Prædikestolen, ligeoverfor ved den modsatte Væg mod Vesten en Dør til den ved Kirken værende Afdeling, hvori de Bodfærdige havde deres Plads, som Grækerne kaldte Nanthea. Herfra gaae igjen længere mod Vesten to Udgangsdørre. Bag ved de to andre Indgangsdørre paa høire og venstre Side af den mellemste, og derfra gaaer ved Siden af Skibet paa Sydsiden den Afdeling af Kirken for Fruentimmer, imod Norden den for Mandspersoner. Fra enhver af de to Afdelinger gaaer en Dør mod Vesten ved Siden af det ovennævnte Rum for de Bodfærdige. Om Udforelsen af Bygningen lader sig vanskeligt sige noget Bedre end hvad derom findes i Göthes Leben B. 2 S. 411 ꝛc. saavelsom i hans Münsters Bygmester, Erwin von Steinbach helligede Afhandling, der er optagen i Herders von deutscher Art und Kunst. Her anføres blot Resultatet af hans Betragtning. Göthe roser Münster, „ei for det rigtige Forhold i de store Afdelinger, men den sindrige og rige Prydelse til det mindste; han erkjender og Forbindelsen af deres mangfoldige Sirater imellem hverandre, Henledelsen fra en Hoveddeel til en anden, og Sammenknyttelsen af vel i Form ligeartet, men dog høist forskjellig Enkelthed, fra det Hellige til det Uhyre, fra Bladet til Takken." Allerede 504 efter Christi Fødsel opførtes paa det Sted, hvor Münster staaer, en Kirke under den frankiske Konge Chlodevig og fuldførtes i sex Aar af Steen og Træe. 1015 begyndte Bygningen af den nuværende Münster dermed, at man lagde et nyt Fundament. Bygningen selv opførtes under hele Landets gudfrygtige Understøttelse og Medvirkning, af lutter hugne Qvaderstene; der arbeidedes paa samme 260 Aar, før Bygningen af det saakaldte nye Taarn begyndte, hvilket blev visiret og anlagt af Erwin von Steinbach. Efter hans Død den 16de Febr. 1318 fortsatte hans Søn Jo=

hannes Værkek. Han blev derved understøttet af sin Søster Sabine, som Faderen ligeledes havde underviist i Bygningskunsten. Af hendes egen Haand er det skjønne Sindbillede paa Uhrværker paa Portalen. Her er paa høire Haand den christne Kirke forestillet ved en kronet Jomfrue, som i den venstre Haand holder Korset og i den høire Kalken, paa venstre Side forestilles den jødiske Synagoge som en qvindelig Figur med bøiet Hoved og tilbundne Øine, som i den høire Haand holder en brudt Piil og i den venstre Moses's Lovtavler: Kronen falder af hende. Paa begge Sider staae de tolv Apostler Heller ikke Johannes von Steinbach oplevede Værkets Fuldendelse. Han, hans Fader og Moder ligge begravne i Münsters Korsgang i St. Johannes Capel. Først i Aaret 1365 blev Münster fuldført ved Bygmesteren Johan Hiltzen fra Cölln og endnu en anden Bygmester fra Schwaben.

Münster (Monasterium)) et fordums Høistift i den westphalske Kreds, 230 Qvadratmile med 350000 Indb. Hovedstaden Münster med et Citadel ligger ved Aa, har 25000 Indb., en Domkirke og adskillige Stifter og Klostere. Den mærkværdigste Kirke er Lembertskirken, ligeledes kan man bemærke det biskoppelige Pallads. Universitetet er ei mere i Flor. Den herskende Religion er den romersk-catholske. Det hele Land stod indtil 1802 under en geistlig Regent. I det 16de Aarhundred huserede Gjendøberne i Münster; de samlede sig især i Staden (1533), afsatte Statsraadet (1534) og oprettede Kongeriget Zion, men Biskoppen af Münster tilbagetog 1735 Staden understøttet af andre Fyrster, og Skræderen Johan fra Leyden, der havde opkastet sig til Konge i Zion, blev ophængt i Stadens høieste Taarn. I Aaret 1802 kom Endeel af Bispedommet tilligemed Hovedstaden som Fyrstendom Münster under preussisk Overherredom og blev under samme til 1807, da det forenedes med Kongeriget Westphalen. Under dette Herredom blev Domcapitlet i Münster, hvor Præfecten over det münsterske Land residerede, ophævet. De samme tilhørende Sølvkar, henved 1600 Pund og det Jesuiter-

ne tilhørende Sølv omtrent 1100 Pund, bragte man til Paris. Domherrerne fik Pension; Munkene i de ophævede Klostere bleve tildeels udstødte i Verden med faa Reisepenge, deelsbleve de afskedigede med en sparsom Pension. I Aaret 1813 toge Preusserne efter de Franskes Fordrivelse dette Land igjen i Besiddelse. Den preussiske Kreds Münster, som staaer under Provindsen Westphalen, omfatter 156 Quadratmile og har 334, 300 Indbyggere. Hertil hører Fyrstendommet Münster med Cappenberg og Høiheden over Salm-Salm, Salm-Kirburg, Rhin og Wildgreverne, Dülmen og Rheina-Wolbeck, Bentheim-Steinfurt, Anholt, Gronau, Gehmen og Recklinghausen, videre Tecklenburg og preussisk Lingen.

Münster-Meinhøvel (Ernst Frederik Herbert) Rigsgreve til Münster, Friherre af Grothaus, Herre til Lodenburg, Holte ꝛc., blev født den første Marts 1766 i det Hannoverske og nedstammer fra en gammel, rigsgrevelig Familie, der fordum deelte sig i flere Linier og hvis fælleds Stamfader, Hermann 1ste opbyggede Arveborgen Meinhøvel og var Sachsernes Hærfører. Denne blev i Aaret 781 fældet af Carl den store ved Harstatt. Nu blomstrer der kun een Linie, hvis Stamfader Edgard, ædel Herre til Meinhøvel og Rünen, døde 1522. Men denne deler sig i tre Grene, Langelage, Königsbrück og Lodenburg. Fra den sidste nedstammer Ernst Frederik Herbert, som var kongelig hannoversk Gesandt ved Congressen i Wien. Han har gjennemgaaet alle Civiltjenestens Grader, var først Kammerauditør, derpaa Hofraad, Kammerraad, Geheimeraad, churhannoversk Gesandt i Petersburg og tilsidst foredragende churfyrstelig Minister i London. Saaledes har han dannet sig til en fuldkommen Statsmand. Den ham af hans Souverain forundte Hæderspost som Landsmarschal for Hannover er en nye Værdighed, da der forhen kun gaves Special-Marschaller.

Münter (Balthasar) født i Lübeck 1735, besøgte først Gymnasiet i sin Fædrenestad, hvor han især udmær-

kede sig i den latinske Veltalenhed og Poesie og gik 1754 til Jena for at studere Theologie. Her udvikledes hans Anlæg til systematisk Tænken, og tillige erhvervede han sig Færdighed i Prædiken. Efterat han flere Gange havde beviist sin Duelighed ved akademiske Skrifter for det meste af philosophisk Indhold og ved deres offentlige Forsvar, blev han 1757 Privatdocent og kort derpaa Adjunkt ved det philosophiske Facultet i Jena. Med en næsten utrolig Anstrængelse holdt han dagligt 8 til 10 Forelæsninger og vilde gandske have opofret sig til det akademiske Liv, hvis han ei 1760 var kaldet som Waisenhuuspræst og Hofdiaconus til Gotha. Her nød han under sit halvtrediearige Ophold Hoffets Yndest og Alles Kjerlighed, hvorpaa han blev forflyttet som Superintendent til Tonna. Men alerede 1765 blev han kaldet som Præst til den tydske Petri-Menighed i Kjøbenhavn. Dette Embede beklædede han til sin Død 1793. Hans Fortjenester indskrænkede sig ei til hans Menighed, for hvis religiøse og moralske Uddannelse han dog nærmest var yderst virksom; han bidrog særdeles meget til Udbredelsen af mere rensede Religionsbegreber i Danmark og Tydskland. Blandt de mange Samlinger af Prædikener han udgav, udmærke sig især: Vorträge über die Reden und Begebenheiten Jesu nach den vier Evangelisten. De indeholde en Skat af practiske Bemærkninger. Talentet til religiøs Poesie, som Münter alerede havde viist i sine Skoleaar, uddannede sig ved modnere Alder stedse mere, hvortil den fortrolige Omgang med Cramer, Klopstock, Gerstenberg og Funk ei lidet bidrog. Først udgav han 1769 sine geistlige Cantater, derpaa i Aarene 1773 og 74 to Samlinger af geistlige Sange. De ere tildeels satte i Musik af den Tids bedste Componister. Struensees Omvendelseshistorie, som han udgav 1772 og som er en Følge af hans med sjelden Indsigt holdne Samtaler med denne ulykkelige Statsmand, gjorde hans Navn hæderligt bekjendt over hele Europa. I sine sidste Leveaar erhvervede Münter sig en nye og stor Fortjeneste ved Indretningen af sin Menigheds Fattigvæsen og ved Oprettelsen af en Friskole for Pigeborn. Hans Søn, Dr. Frederik Münter, Biskop over Sjellands

Stift, Storkors af Dannebrogen, Dannebrogsmand &c. har skaffet sig et anseet Navn over hele Europa ved sin udmærkede Lærdom. Hans Datter Frederikke Bruun er fordeelagtigen bekjendt i den skjønne Literatur.

Münzer (Thomas). Denne berømte Sværmer var født i Stollberg paa Harzen, ubekiendt hvad Aar. Var det ubeviste Sagn sandt, at hans Fader uretfærdigviis var bleven henrettet af en Greve af Stollberg, saa kunde man deraf bedre forklare den Retning, hans Aand siden tog. Sandsynligt studerede han i Wittenberg, hvor han og blev Magister. Efter fuldendte Studier blev han Skolelærer i Afchersleben. I Halle var han Caplan i et Nonnekloster, gik derfra igjen til Stollberg, hvor han prædikede med Bifald, blev i Aaret 1520 kaldt som første Prædikant til Zwickau, gik alerede næste Aar til Prag for at skaffe sig Tilhængere blandt Hussiterne og blev eet eller to Aar senere Præst i Altstedt. Paa ethvert Sted, han opholdt sig, viste han sig som et uroligt Hoved og en rasende fanatisk Modstander af Pavedommet. I Førstningen opvarmedes han ved Læsningen af mystiske Skrifter, som Taulerus's, den prophetiske Abbed Joachims og Andres. Hans Iver imod skolastisk og pavelig Theologie brød først ud i hans Prækener, og i Bøhmen opslog han en heftig Intimation contra Papistas, som man endnu har og som han havde skrevet med egen Haand. Luthers Lære begyndte paa denne Tid at løsrive Gemytterne fra den pavelige Samvittighedstvangs Tyrannie, men paa den anden Side opkom tillige en sværmersk Aand. Medens Luther levede stille paa Wartburg og Karlstadt begik de meest udsvævende Voldsomheder i Wittenberg, dannede Gjendøbernes Sect sig i Zwickau, og i Spidsen for dem stod Claus Storch, en Dugmaaer, med hvem Marx Stübner, Martin Kellner og Thomas Münzer forenede sig. De trængte med deres Tilhængere til Wittenberg; men Luther, som ilede til, bragte det ved sine Prædikener saa vidt, at Storch og Karlstadt maatte forlade Wittenberg. Med mere Ild og Held udbredede derimod Münzer sin Lære i Altstedt i Thyringen, hvor han var Præst siden 1523. Han

bestreeb ei alene Pavedommet, men og Luthers Lære og ophidsede Undersaatterne til Ulydighed mod deres Øvrigheder, især naar de forbøde dem at besøge hans Prædikener. Han overtalede letteligen Pøbelen til at troe, at Gud snart vilde befrie Christenheden fra det Aag, hvorunder den sukkede. Med hver Dag formeredes hans Tilhængere, og voxte snart saaledes, at Churfyrst Frederik af Sachsen og Hertug Johan fordrede Münzer til Weimar 1524 for at forsvare sig. Man lod ham gaae og lod sig nøie med at befale Amtmanden og Raadet i Altstedt at fjerne en for den offentlige Rolighed saa farlig Sværmer af deres Stad. Münzer undveeg af Staden, lod et heelt Aar intet høre fra sig og fremtraadde først igjen i Nürnberg. Da man ei taalte ham her, gik han til Schafhausen, hvor han opholdt sig et halvt Aar. I Aaret 1525 kom han tilbage til Sachsen. Han prædikede i Mühlhausen, vundt Folkemængden, afsatte det gamle Raad, som havde forbudet ham at prædike og indsatte et nyt, lod Klosterne og de Riges Huse plyndre og proclamerede en almindelig Fælledsskab af Eiendomme. En anden lignende Sværmer ved Navn Pfeifer faldt med sit røverske Anhang ind i Eichsfeld og forenede sig med Münzer. Dette Forfald og den Efterretning, at 40000 Bønder havde sammenrottet sig i Franken, plyndret og opbrændt 150 adelige Slotte og 23 Klostere, opflammede Münzers Mod. Han opbød sine Tilhængere i Frankenhausen, i det Mansfeldske og samtlige Bønder i Mühlhausen, Langensalza og Tennstedt og rustede sig iilsomst til Krig. Han lovede at ophøie dem samtligen i Herrestanden. Efterat han havde ladet Pfeiffer blive tilbage som Statholder i Mühlhausen, begav han sig med 300 Udvalgte til Frankenhausen, afbrød de af Frankenhauserne med Greven af Mansfeld aabnede Underhandlinger og ophidsede paa nye Gemytterne. I denne Criss døde Churfyrst Frederik den vise. Hans Efterfølger Johan besluttede sig til kraftigere Forholdsregler. Han, Hertug Georg af Sachsen, Landgreve Philip af Hessen og Hertug Henrik af Braunschweig forbandt sig og beordrede 1500 Ryttere og nogle Faner Fodfolk mod Oprørerne. Disse vare overlægne i Tallet, henved 8000

Mand, og stode fordeelagtigt paa en Høi ved Frankenhausen, beskyttede af en Vognborg. De forenede Fyrster tilbøde endnu engang mindeligt Forlig, men Münzer vilde ei høre, og opflammede sine Folks Mod ved de meest rasende Taler og lovede dem Guds Bistand. Den 15de Mai 1525 kom det til et Slag, hvori Oprørerne efter en haardnakket Modstand bleve aldeles slagne. Efter Nogle mistede de 5000, efter Andre 7000 Døde. De øvrige, hvoriblandt Münzer var, kastede sig ind i Frankenhausen. Modløs skjulte han sig her, kastede sig i en Seng og anstillede sig syg. De fyrstelige Tropper besatte og plyndrede Staden. Man havde ei lagt Mærke til Münzer, hvis ei en Soldat havde i hans Lomme fundet Greven af Mansfelds Skrivelse til ham. Han blev tagen til Fange og bragt til Heldrungen, hvor han paa Pinebænken endeligt opdagede sine Forbundne. Pfeifer, der havde villet flygte fra Mühlhausen, blev ligeledes bragt fangen tilbage. Thomas Münzer blev ogsaa sendt derhen fra Heldrungen og tilligemed Pfeifer og 24 andre Rebeller dømt til at henrettes med Sværd. Den forhen saa trodsige Münzer tabte alt Mod, da han gik til Retterstedet; han kunde ei selv fremsige Troesartiklerne, men Hertug Henrik af Braunschweig fremsagde dem for ham. En anden Historieskriver fortæller, at han endnu paa Retterstedet skal have drukket 12 Maader Vand. Hans Legeme blev efter Henrettelsen spiddet, og hans Hoved sat paa en Stage. Stæderne Langensalza, Mühlhausen og Tennstedt, bleve straffede ved betydelige Pengebøder, og endnu flere Oprørere, blandt hvilke Borgemestre og Raadsherrer, henrettede.

Murat see Joachim Murat.

Muratori (Lodovico Antonio), var født i Vignola i det Modenesiske Aar 1672. Naturen havde meddeelt ham de lykkeligste Evner, og duelige Lærere udviklede dem. I en Alder af 22 Aar blev han af Carlo Borromeo kaldet til Mailand og traadde i Spidsen af det ambrosianske Collegium og det dermed forbundne Bibliothek. Muratori studerede her de Gamle og gjorde sig

bekjendt med det Fortrinligste af den nyere Tid. I Aaret 1700 kaldte Hertugen af Modena ham tilbage som sin Undersaat og giorde ham til sin Bibliothekar og Archivar. I dette dobbelte Embede opoffrede Muratori sig sine Studier med den største Iver. Hans Venners Antal forøgedes. Den berømte Cardinal Noris, Ciampini og Magliabecchi, Benedictinerne Mabillon og Montfaucon, Jesuiten Papebrock, Marquis Maffei, Cardinal Quirini raadførte sig med ham ved deres Arbeider. Akademierne kappedes om den Ære at tælle ham blandt deres Medlemmer. Arkadiernes Akademie, Akademiet della Crusca, det etruscifke Akademie i Cortona, det kongelige Selskab i London, det keiserlige Akademie i Olmütz sendte ham næsten paa een Tid deres Diplomer. Hans Fienders Beskyldninger, at han var Kjetter og Atheist, fandt ei nogen Indgang hos en saa oplyst Pave som Benedict den 14de, der endog i en egen Skrivelse beroligede Muratori desangaaende. Muratori døde 1750. Han bejad de meest omfattende Kundskaber i Jurisprudensen, Philosophie, Theologie, Poesie, Oldtidsforskning, nyere Historie 2c. 46 Foliobind, 34 Quarter og 13 Octavbind indeholde hans talrige Værker, af hvilke følgende her nævnes: Anecdota, quæ ex Ambrosianæ bibliothecæ codd. nunc primum eruit L. A. Muratorius; 2) Anecdota græca; 3) Rerum italicarum scriptores; 4) Antiquitates italicæ medii ævi; 5) Novus thesaurus veterum inscriptionum; 6) Annali de Italia dal principio dell' era volgare fino all' anno 1500; 7) Della perfetta poesia italiana.

Murcia, et fordums Kongerige og nu en Provinds af Spanien, grændser mod Østen til Valencia, mod Norden til Castilien, mod Vest til Granada og mod Syd til det middellandske Hav. Det har paa et Fladeindhold af 240 Quadratmile henved 340,000 Indb. og er bjergfuldt, dog frugtbart paa Citroner, Pommeranser, Oliven, Mandler, Morbær, Riis, Bælgfrugter og Sukker, og kaldes derfor Kongen af Spaniens Lysthave. Hovedstaden Murcia ligger ved Segura, har 44000

Indb., et Castel, kaldet Monteagudo, og driver udbredt Handel med Silke. Her er og et stort Salpetersyderie. Cathedralkirken er en pragtfuld Bygning. Den her residerende Biskop har ei Navn af denne Stad, men af Carthagena. Inquisitionen har et Tribunal her.

Muret (Marcus Anton), blev født den 12te April 1526 i Muret, en Landsbye ved Limoges (af hvilken han og skal have sit Navn). Han drev formodentligt sine første Studier i Limoges. Fra sit 18de Aar dyrkede han de humanistiske Videnskaber i Agen, saavelsom i Villeneuve, Poitiers, Bourdeaux, Paris og Toulouse, paa hvilket sidste Sted han og lagde sig efter Jurisprudensen. 1554 gik han til Venedig (hvortil efter usande, af hans Fiender udspredte Rygter Aarsagen skal have været, at han i Toulouse skal have været indviklet i en Undersøgelse for Sodomiterie, der faldt ufordeelagtigt ud for ham). Her og i Padua levede han vexelviis sex Aar og deelte sin Tid mellem Underviisning og Bogskriven, indtil Cardinal Hippolyt af Este kaldte ham til sig til Rom for at bruge ham i forskjellige Forretninger. Med ham gjorde Muret 1562 en Reise til Frankerig og begyndte, efter sin Tilbagekomst til Rom at læse offentligt saavel over Classikerne og Philosophien, som over den borgerlige Ret. 1576 lod han sig indvie til Præst og 1584 nedlaade han sin Lærerplads, tilbragte sin øvrige Tid i stille, from Roe og døde den 4de Juni 1585. Han var uden Modsigelse een af den nyere Tids fortræffeligste Stilister, en Mand af Skarpsind og Smag og fortjener en udmærket Rang blandt Philologerne og Critikerne. Han har især gjort sig berømt ved sine Taler, der alle have den classiske Oldtids Præg, samt ved sine variis lectionibus (udgivne paa nye af F. A. Wolf i Halle 1791, 8.) og ved sine Oplysninger ved enkelte Classiker. Hans samtlige Værker ere udkomne i Verona 1727, 5 Bind 8., men denne Samling indeholder kun omtrent Halvparten af dem og er yderst forsømmelig. Langt fuldstændigere, nøiagtigere og mere critisk er den smukke af David Ruhnken besørgede Udgave i Leiden 1789, 4 Bind i stor Octav.

Murillos (Bartholomeo Stephano) en berømt spansk Maler, født i Sevilla 1618, viste alerede tidlig et overordentligt Kunstanlæg og erholdt den første Underviisning i Tegning af sin Slægtning Juan del Castillo. Murillos giorde hurtige Fremskridt. Da hans Lærer havde nedsat sig i Cadix arbeidede han for sig selv, erhvervede sig stor Færdighed og malede med en behagelig, dog noget stiv Colorit. Af denne første Periode seer man adskilligt af ham i Sevilla. En Mængde af hans malede Helgenbilleder gik til Indien. Af de derved fortjente Penge sammensparede han tilstrækkelige Reisepenge for at gaae til Madrid, hvor hans Landsmand Velasquez modtog ham meget velvillig og skaffede ham Tilladelse at copiere de Mesterværker, der fandtes af Tizian, Rubens, van Dyck, Ribera og Velasquez's egne. Efter nogle Aars Forløb vendte han tilbage til Sevilla, hvor han vakte almindelig Forbauselse ved sine Malerier i Klosteret Francisco. De vare udførte i van Dycks, Spaanolets og Velasquez's Stiil og skaffede ham meget at bestille. Hans hæderligste Periode var fra 1670 til 1680, i hvilken han foruden mange andre malede 8 store Stykker for Kirken til Hospitalet St. Jorge della Caridad. I disse Billeder vise hans store Fortjenester sig, nemlig hans grundige Kundskab i Anatomien i den Værkbrudnes Figur; de skjønne Masser af hans Lys- og Skyggespil i Engelens Aabenbaring for Abraham; Adel i hans Hoveders Characteer, især i Hovederne af Christus og Moses og den forlorne Søns Fader; Udtrykket i Sønnens inderlige Fortrydelse; den herlige Composition, det rigtige Perspectiv og Coloriten i dem alle. Et Arbeid af lignende Beskaffenhed var det for Kirken de los Venerables, videre i Capucinernes Kloster. For denne Orden malede han og i Cadix en stor Altertavle, men endnu før sammes Fuldførelse gjorde han et ulykkeligt Fald der paadrog ham en farlig Sygdom. Han vendte tilbage til Sevilla og døde der 1682. Ei alene ved sine talrige og fortræffelige Arbeider bragte han Malerkunsten i Spanien i Opkomst, men og ved et Akademie, hvis Stiftelse lykkedes ham,

trods alle Hindringer, og hvis Præsident han var fra 1660. Hans Disciple afvege dog kun alt for snart fra deres Mesters store Stiil for at overlade sig en bequemmere Naturalismus.

Murner (Thomas), mærkværdig som tydsk Satiriker i det 16de Aarhundred, var, ligesom hans Mønster i den didactiske Satire Sebastian Brand, født i Strasburg formodentlig i Aaret 1475. Han studerede Theologie, blev derpaa Franciscaner og havde den Ære 1506 at krones som Digter af Keiser Maximilian 1ste. Hans satiriske Skildringer, især hans Angreb paa den Tids fordærvede Geistlighed paadrog ham mange Forfølgelser. Dog var han en ivrig Catholik og Luthers Modstander, som hans Invectiver imod denne og hans Kirke- og Kjetteralmanach beviser. Han fulgte og den engelske Konge Henrik 8des Indbydelse og deeltog i Desputationerne om Catholicismus og Protestantismus. Siden opholdt han sig i Schweiz, prædikede mod Protestantismen, men blev dog forviist Landet af de catholske Cantoner og døde som Doctor i Theologien 1536, efter Andre 1531. Han var i det Hele et uroligt Hoved, fuld af rebelig Iver, men heftig, djerv, grov, personlig, og, i den Trang at udøse sin Vittighed, omstændelig og snaksom. Hans Sprog er kraftigt og ofte nyt. Den fortrinligste blandt hans Satirer er hans Narrenbeschwörung (Narrebesværgelse), Strasburg 1512 og siden flere Gange; her viser han sig som Kjender af de menneskelige Daarskaber som han revser uden Orden og leverer manget kraftigt Malerie af sin Tids Sæder. Hans Schelmenzunft (Skjelmelaug) 1512 og ligeledes i flere senere Udgaver med Anmærkninger og Glosser, Halle 1788. 8.) afmaskerer Bedragernes Orden. Til hans øvrige Skrifter, som man finder i Kochs Compendium der deutsch. Lit., 1ste Deel S. 154 hører og die Gäuchmatt og hans geistliche Badefahrt (Straßb. 1514), et religiøst Digt i Riim. Han har og bearbeidet Tyll Uglspeil. Sammenl. Waldau om Th. Murners Levnet og Skrifter, Nürnb. 1775.

Murphy, (Arthur) en engelsk Dramatiker, blev født i Cork 1727. Efterat have forsøgt sin Lykke først i Handelen dernæst hos en Retslærd, udgav han en Journal under Navn af The Gray's Inn Journal paa samme Tid som Johnson udgav the Rambler. Dette, skjøndt overfladiske Værk, fandt Bifald og skaffede ham Johnsons Venskab. Kort derpaa begyndte han at arbeide for Theatret. Han optraadde selv i Othellos Rolle, men faldt igjennem. Derimod fandt hans Stykker Bifald. Hans græske Pige hører til de meest yndede Sorgespil i England; hans Stiil er ædel, simpel og elegant, men ei meget kraftig. Hans bedste Comoedier ere: Hele Verden har Uret; Formyndernes Skole; Fienden af sig selv; Valget 2c. Disse Stykker kunne ansees som temmeligt troe Malerier af Sæderne. Forfatteren har viist mere comisk Talent i sine Farcer end i sine Lystspil. Den bedste af samme heder: Tre Uger efter Brylluppet. Hans Oversættelse af Tacitus mangler Nøiagtighed. Han døde 1805 i Brompton.

Murr (Christoph Gottlieb von) lige berømt som Historie- og Oldtidsforsker, blev født i Nürnberg 1733, dannede sig først i Nürnberg til Lærd og siden i Høiskolen i Altorf. Efter fuldendte Studier vendte han tilbage til det første Sted, hvor han siden beklædede et Toldembede. Det første store Værk, hvorved han gjorde sig bekjendt i den literaire Verden var hans Bibliotheque de peinture &c., som udkom 1770. Fremfor alle hans Skrifter udmærker sig hans i Aaret 1775 begyndte og til Aaret 1789 fortsatte Journal zur Kunstgeschichte und zur allgemeinen Literatur (Journal for Kunsthistorien og for almeen Literatur). Den indbefatter 17 Dele. En i Aarene 1798 og 1799 begyndt Fortsættelse af dette Værk under Titelen; Neues Journal 2c, ophørte allerede med andet Bind. I denne Journal findes en stor Skat af enkelte Afhandlinger over Oliemaleriets, Kobberstikker- og Formskjererkunstens ældste Historie, sjeldne Værkers Beskrivelse, Bedømmelse af de fortrinligste i fremmede Sprog udkomne Bøger eller Udtog af de kostbareste af

samme, Efterretninger om Kunsternes og Videnskabernes nyeste Fremskridt &c., hvilke udmærke sig fordeelagtigt ved Grundighed, critisk Aand, Upartiskhed og værdig Fremstilling. Særdeles indholdsrige og brugbare ere hans Forskninger i den tydske Kunsts Historie; thi Nürnberg, som den tydske Kunsts Fødested, bød Forfatteren en rig Leilighed til at anstille Undersøgelse derover. Man maae tilstaae Murr den Fortjeneste, at han har hjulpet til at bryde Banen for slige, i den nyeste Tid med meget Held behandlede Undersøgelser. I de senere Aar udgav den utrættede Literator endnu andre meget interessante Skrifter: Afbildninger af de herculaniske Oldsager; Trediveaarskrigens Historie; Beskrivelse over Nürnbergs og Altorfs Mærkværdigheder, og endnu i Aaret 1805 hans Skrift: den mediceiske Venus og Phryne. Hans 1809 indtrufne Død beklagedes af alle Kunstens og Videnskabernes Venner.

Murray see Mansfield.

Murrhinske eller **Murrheniske Kar**, vasa murrhina høre til de Gamles Pragtkar, der udmærkede sig ved Stoffets Kostbarhed saavelsom ved Arbeidets Skjønhed. De vare af Pompeius bragte fra Asien til Rom, da han havde overvundet Mithridat, og bleve betalte med uhyre Priser. Om deres Stof er Oltidsforskerne af forskjellig Mening. Nogle have holdt dem for et Fossil af Sardonyxens og Agatens Klasse, Andre for et Artefact, et Slags Porcellain.

Murten (fr. Murat, Lat. Muratum) en Stad i Schweiz, sex Mile fra Bern ved Murtensøen, der ved Broye staaer i Forbindelse med Neuenburger-Søen, har et gammelt Slot, hvor Landfogden, som her kaldes Schultheiß, residerer. I Aarene 1476 og 1477 førtes en heftig Krig mellem Schweizerne og Carl den dristige, Hertug af Burgundien, hvis Fader Philip den gode var død 1467. Den nærmere Anledning gav en under Huset Savoyen staaende Greve af Romont, der lod anholde to Vogne med Kjøbmandsvarer, Nürnbergske

Kiøbmænds Eiendom. Tre Dage derefter bleve 8 Borgere fra Freiburg og Bern myrdede i det vælske Schweiz eller det saa kaldte Wadt (Pays de Vaud). Mistanken faldt paa Greven, og denne kunde ei være ugrundet, thi Greven begav sig til Bern og tilbød fuldkommen Erstatning. Men ved sin Tilbagekomst til sit Grevskab forefandt han den glædelige Efterretning, at Carl den dristige havde sat ham til Marschal, og dette var meer end nok til at vinde ham for sin nye Herre. Schweizerne tabte Modet ved deres mægtige Fiendes Udrustninger; de tilbøde sig at tilbagegive alt hvad de havde frataget ham og bade den franske Konge Ludvig 11te om sin Mægling. Denne gav Hertug Carl det vist nok meget naive Raad, ei at forurolige et Folk, der var fattigt og af hvilket han ei kunde vente stort Bytte. Hertugen agtede ei herpaa, da han havde lovet Greven af Romont Hevn. Krigen begyndte. Carl gik over Bjerget Jura, trængte frem til Lausanne, beleirede Granson (paa Tydsk Granseen), en Stad paaa en Høide ved Neuenburgersøen, indtog den, lod den ene Deel af Besætningen hænge og befalede at styrte den anden i Neuenburgersøen. Dette Barbarie forbittrede det truede Schweiz. Atten til tyvetusende Mand stillede sig imod den tyranniske Seierherre, hvis Armee beløb sig til over 50000 Mand. Det kom til et Slag den 2den Marts 1476. Burgunderne viste den Uforsigtighed at begive sig ind paa en smal af Høie indkneben Vei: Schweizerne anfaldt dem, dræbte hvad der ei vilde vige, fratoge Hertugen hans Skyts, hans Krigsfornødenheder, hans Feldtcasse, ja endog hans Ædelstene. Granson blev tilbagetaget; og desværre! beretter Historien, at Schweizerne, istedet for at beskjæmme den grusomme Hertug ved Ædelmod, paa det Grusomste hevnede sig. Ogsaa de hængte endeel af den tagne burgundiske Besætning, og druknede Resten i Neuenburger-Søen. Nu antog denne Krig en endnu slemmere Characteer end den, hvormed den hidtil var ført. Den forbittrede Carl erstattede sit Tab saa godt det lod sig gjøre. Fyrretyve tusende Mand vare igjen samlede inden kort Tid. Den dristige Hertug stod i Spidsen for dem, og

alerede den 10de Juni viste han sig for Portene af Murten. Til Schweizernes Hjelp ilede Contingentere fra de med dem forenede rhinske Stæder, Strasburg, Colmar, Basel, Schlettstadt, Kaisersberg, fra Sundgau og Grevskabet Pfridt til i Jilmarscher. Overcommandoen erholdt den kloge og modige Hertug Renatus af Lothringen. Mod dem stod Hertugen af Burgund. Hiin Tids Annaler angive hans Armee til 110000 Mand. Renatus af Lothringen frygtede ham desuagtet ikke. Ved en Overløber underrettet om Fiendens Stilling, rykkede han ham med stærke Skridt imode, trængte ind paa Forposterne, brød igjennem, styrtede sig med de foran ham Flygtende ind i Fiendens Leier, blev forstærket ved Murtens Besætning og tilkjempede sig en afgjørende Seier (22de Juni). Han blev Herre af den fiendtlige Leier, det fiendtlige Skyts og de fiendtlige Rigdomme. Han var og nær ved at fange den burgundiske Hertug selv, men denne Tilintetgjorde sprængte derfra i fuld Carriere, ledsaget af 12 Ryttere, som endnu vare ham levnede, og saae ei tilbage før han befandt sig i Soigne, en Stad i Champagne, 16 Mile fra Murten, hvorfra han begav sig til Besançon. De taknemmelige Seierherrer gjorde den kjekke Renatus en Foræring af den Overvundnes Telt, samt hans Skyts og øvrige Sager, lovede ham Hjelp, hvor og naar han behøvede samme og holdt det givne Ord som Mænd af Troe og Love. Saaledes erholdt Murten et Navn i Schweizernes Historie. Efter ældre Geographier findes omtrent en Fjerdingvei fra Staden ved Landsbyen Meerlach et tillukket Capel, med mange Dødningebeen og Hjerneskaller, hvorpaa man læser følgende Indskrift: Caroli inclyti et fortissimi ducis exercitus, Muratum obsidens, ab Helvetiis cæsus, hoc sui monumentum reliquit, Anno 1476; og længere nede følgende Riim:

Dies Gebein ist der burgundisen Schaar
Im vierzehnhundert siebzig und sechsten Jahr,
Vor Murten durch ein Eidgenoßschaft,
Erlegt mit Beistand Gottes Kraft.

Auf der zehntausend Rittern Tag
Geschah dies große Niederlag.

De Franske skulle under Revolutionen have nedrevet Capellet og adspittet Burgundernes Been.

Musäus (Johann Carl August) blev født i Jena 1735 og blev til sit 19de Aar opdragen med største Omhue hos sin Fætter Superintendent Weißenborn i Altstädt, hvilken siden kom som Generalsuperintendent til Eisenach. Derpaa studerede han halvfjerde Aar Theologie i Jena, blev Magister og Medlem af det tydske Selskab, vendte saa tilbage til sine Forældre og levede nogle Aar i Eisenach som Candidat til et Præsteembede. Han skulde være Landsbypræst ved Eisenach, men Bønderne modsatte sig — fordi han engang havde dandset. Grandison gjorde den Tid almindelig Opsigt og forvirrede Hovedet paa mangen svag Læser. Med dette Uvæsen skrev Musäus 1760 sin Grandison den anden, en satirisk Parodie, der fandt meget Bifald. I Aaret 1763 blev han Pagehovmester ved det weimarske Hof og syv Aar efter Professor ved det derværende Gymnasium. Derhos gav han Privatunderviisning og modtog Kostgjengere. Efter et langt Mellemrum traadde han endelig op igjen som Skribent, for paa nye at revse en Tidens Daarskab, Physiognomiken, hvis alt for vidt udstrakte Anvendelse gav Anledning til de sælsomste Vildfarelser. Dette gjorde han i sine physiognomiske Reiser, der erhvervede ham fortjent Berømmelse. Opmuntret ved det almindelige Bifald fattede han den Tanke at skrive Volksmährchen der Deutschen (Tydskes Folkeeventyrer), som han udførte paa en ligesaa original Maade. Han samlede dem umiddelbart af Folkets Mund selv og gjengav dem i deres hele Kunstløshed og Naivetet. Ved dem blev han Nationalskribent. Hans Hensigt ved dette Foretagende var at modsætte den grædende Følsomhed Phantasiens frie Spil, og forlyste det kjedede Publikum ved yndige Digtningers brogede Afvexling, der behagede saa meget mere som de stemmede overeens med de i Ungdommen modtagne Indtryk. De ere paa nye udgivne af Wieland.

Freund Heins Erscheinungen in Holbings Manier (Ven Heins Aabenbaringer i Holbings Maneer), som han udgav 1786, ere mere betragtende end fortællende. Han begyndte en nye Række af Fortællinger under Navn af Strudsfjedre (Straußfedern), hvoraf dog kun det første Bind er hans Arbeid, thi han døde strax efter at denne var kommen ud af en høist sjelden Sygdom, en Hjertepolyp, den 28de Oct. 1787 Paa hans Grav blev ham af en Ubekjendt oprettet et simpelt men skjønt Minde. Den Godmodighed, Munterhed og Harmløshed, som Musäus besad i sit Liv, er ogsaa udtrykte i hans Skrifter. For disse Egenskaber blev han almindeligt elsket; omendskjøndt han skrev Satirer var dog Ingen ham fiendsk, fordi hans Lune aldrig var blandet med Galde, hans Vittigheds Pile aldrig dyppede i Gift. Som Skribent er han ligesaa underholdende som underviisende. Den behageligste, muntreste Lune, redelig Aabenhjertighed, usøgte Henpeeninger og en Munterhed, der undertiden blev til den pudseerligste Livlighed trykte Stemplet paa alt hvad han skrev. Derhos havde han det tydske Sprog fuldkomment i sin Magt og brugte det med Lethed efter sin Hensigt. Kotzebue har udgivet Musäus's efterladte Skrifter og tilføiet Efterretning om hans Liv.

Musäus, Musæus, var en berømt græsk Digter af den mythiske Tidsalder. Han var født i Athenen. Nogle kaldte ham en Søn af Eumolpus og Selene, Andre af Antiphemus og Selene og atter Andre af Linus eller Orpheus. En Søn af Orpheus kaldes han sandsynligviis kun, fordi han var dennes Efterfølger og Discipel. Han var ei alene Digter, men og Philosoph og skal have indført Gudstienestens Skikke efter Orpheus's Forskrift, især ved Eleusinierne og andre Mysterier. De Gamle tilskrive ham flere Værker, hvoraf kun nogle Vers ere komne til os. — Af en senere Musäus, der nævnes i Grammatikernes Haandskrifter, og som sandsynligviis levede i det 4de eller 5te Aarhundred efter Christi Fødsel, have vi et erotisk Digt, om Heros og Leanders Kjerlighed, hvilket ei mangler Skjønheder.

Musagetes, et Tilnavn for Apollo som Musernes Forstander og Lærer. Imidlertid finder man dette Tilnavn i de senere Tider oftere tildeelt Hercules, saavel i Indskrifter og paa Gemmer ꝛc. som hos Skribenterne; en Ære som man kun i visse Maader kan forklare af Forbindelsen mellem legemlige Fortrin og Fuldkommenheder og aandelige.

Muschenbroek (Peter von) eller Musschenbroek, var født i Leyden 1692 og døde sammesteds 1761. Han studerede i sin Fødebye Medicin, Physik og Mathematik og promoverede der 1715. Efterat have gjort en Reise til London, hvor han lærte at kjende Newton og erholdt mangen Oplysning af Desaguliers, vendte han tilbage til Holland, hvor han snart blev ansat. Universitetet i Utrecht havde længe været bekjendt ved sine Jurister, Musschenbroek, der var udnævnt til Professor i Physik og Mathematik, erhvervede sig og et Navn i disse Videnskaber. Snart blev han kaldt til Leyden som Professor i samme Videnskaber. Adskillige Akademier som det Pariser- og Londoner Akademie udnævnte ham til Medlem. Kongerne af England, Preussen og Danmark søgte forgjeves at drage ham til deres Stater. I Experimentalphysiken erhvervede Musschenbroek sig varige Fortjenester; ved hans Bestræbelser bleve Fremskridtene i Naturlæren ualmindeligen lettede. I hans Forsøg saaveisom i hans Beregninger seer man ualmindelig megen Skarpsindighed og Noiagtighed. Hans Værker ere: Elementa Physices; Tentamina experimentorum; Compendium physicæ experimentalis; Introductio ad philosophiam naturalem; Institutiones physicæ.

Muser kaldtes Gudinderne for de fortrinligste skjønne Kunster og Videnskaber. Deres Herkomst angives forskjelligt Selv i Musernes Navne og Personer findes stor Forskjellighed. De meest bekjendte ere Jupiters Døttre med Mnemosyne, som og kaldes Moneta, Memoria og Mens. Deres Pleiemoder skal have været Eupheme. Egentligt nedstammede disse Gudinder fra Pier-

ien i Thracien, derfra kom de til Boeotien og til det øvrige Græken'and. I Førstningen kjendte man kun tre Muser: Melete (Eftertanken ved Arbeid); Mneme (Erindringen til store Bedrifters Foreviaelse) og Aoida (Sangen til Fortællingens Ledsagelse.) Andre kalde disse Cephisos, Borysthenis og Apollonis. Endeligt bragte Pierus, en Macedonier ni Muser til Thespien, hvilke man holdt for hans Døttre og derfor efter Pausanias kaldte Pierides. Andre udlede dette Navn fra Pieria ved Olympus i Macedonien, hvor man først tilbad dem. Deres Navne vare: Clio, Euterpe, Thalia. Melpomene, Terpsichore, Erato, Polyhymnia, Urania og Calliope men efter Andre Callichore, Eunice, Hellice, Thelxinoe, Terpsichore, Euterpe, Encelade, Dia og Eunope. Efter Varro skulde de ni Muser være fremkomne af de tre oprindelige ved følgende Tilfælde. Man havde, formodentligt i Sicyon, overdraget tre duelige Kunstnere, at forfærdige de tre Musers Billedstøtter, af hvilke man vilde helliae de tre skjønneste til Gudstjenestens Skikke. Hver Kunstner forfærdigede tre Statuer. Ved Undersøgelsen fandt man dem alle saa skjønne, at de samtligen indviedes og opstilledes i Apolls Tempel. Digtningen fortæller, at Jupiter tilbragte ni Nætter i Pierien hos Mnemosyne og avlede i disse de ni Muser. Strax efter deres Fødsel kom de syngende og dandsende til Olympen, hvor Jupiter ophøiede dem til guddommelig Værdighed. Ei langt fra Olympens Spidse er deres Pallads ved Siden af Gratiernes og Himeros's, hvor de synge og dandse. Sædvanligt forestilles de som Jomfruer, men undertiden nævnes og Musernes Egtefæller. Kun Urania bliver Jomfrue, undtagen hos Eustathius, hvor hun kaldes Linus's Moder. — Blandt Musernes Begivenheder fortælles især de tre Væddekampe, som de havde med Sirenerne, med Pierus's Døttre og med den gamle Barde Thamyris. Sirenerne maatte, da de bleve overvundne, lade sig Fjedrene rykke ud af Vingerne, hvoraf Muserne gjorde sig Krandse. Pierus's Døttre fløi beskjemmede bort, som sladderagtige Skader. Da Muserne sang i Væddestrid med dem, stode Himmelen og Stjernerne, Floderne og Havet stille, og

Helicon hoppede af Fryd, saa at Neptun, for at han ei skulde hæve sig til de Himmelskes Sæde, afsendte Pegasus, der slog ham med Foden paa Issen; men de ulykkelige Pieriders Sang bedækkede et tykt Mørkevidt omkring Markerne. Barden Thamyris, som begyndte en Væddestrid med dem, havde fastsat som Betingelse ved samme, at hver af dem skulde hvile een Nat i hans Arme hvis han blev Seierherre; men blev han overvunden, skulde de paalægge ham en vilkaarlig Straf. Det sidste Tilfælde indtraf, og han mistede til Straf for sin Forvovenhed Øinene og den Kunst at spille paa Cither. Desuden fortalles endnu følgende Historier. Et vist Folk hørte Musernes Sange med saa megen Fornøielse, at de derover forglemte at spise og Hungersdøden nær ved Gudindernes Medlidenhed forvandledes til Græshopper, der stedse synge, uden, som man troer at behøve Næring. — Engang begave Muserne sig i Regnveir paa Veien til Parnas, og gik i Daulis ind hos Pyreneus for at beskytte sig imod Regnen. Men, da de igjen, da Himmelen var opklaret vilde fortsætte deres Vei, lukkede Pyreneus til for dem og vilde tvinge dem til at omarme sig De paatoge derfor Vinger og reddede sig op igjennem den øvre Deel af Huset, men Pyreneus, som ilede efter dem, styrtede til Straf ned, og døde paa Stedet. — Musernes sædvanlige og fælleds Beskjeftigelse var Sang og Dands. Førstst i de senere Tider tilskrev man hver enkelt en egen Forretning, hvorom de Gamle Intet vidste. Calliope blev nu Heltedigtets Gudinde. Hun var den fornemste blandt Muserne, Kongernes Beskytterinde, hvilke hun skjenkede Veltalenhedens og Sangens Gave. Clio var Historiens Gudinde, Euterpe Fløitens, Thalia Comoediens, Melpomene Tragoediens, Urania Stjernernes, Erato Kjerligbedssangenes, Polyhymnia Veltalenhedens og Terpsichore Dandsens. Vilde man oversætte deres Navne saa kunde Erato betegne den Yndige, Calliope den Skjøntalende, Euterpe den Behagelige, Thalia Glæden især ved Gjestebudde, Melpomene, den gjerne Syngende, Polyhymnia, Sangens Mangfoldighed, Terpsichore den Dandselskende og Clio Berømmelsen. Deres fleste Tilnavne kunne forklares af deres Boliger, Helicon,

Pindus, Parnassus og de hellige Kilder der. I Almindelighed afbildes de som yndige Jomfruer med Krandse af Palmeløv eller Laurbær eller Sirenernes Fjedre. De tage hverandre i Hænderne og dandse omkring Apollo. Deres Tilbedelse udbredede sig fra Grækenland til Italien; i Rom havde de adskillige Templer og en hellig Lund. Blandt Dyrene vare Svanerne, Nattergalene og Græshopperne dem hellige.

Musette (lat. Musa, ital. Musetta) betyder 1) en Sækkepibe, et Instrument af meget gammel Opfindelse. I forrige Aarhundred tilegnede de Franske sig sammes Opfindelse og kaldte det Musette de Paris. En Schweizer, Hirt fra Solothurn, bragte Instrumentet siden til Rusland til Keiserinde Elisabeths Hof, men fandt aldeles intet Bifald; 2) et lille Tonestykke, der er indrettet til Dands, almindeligt $\frac{6}{8}$ Tact, af noget langsom Bevægelse, af naiv Simpelhed og en blid smigrende Sang; ofte sættes det til en vedholdende Bastone. Dandsen selv er bestemt til naiv, landlig Lystighed, men passer og, saavel til ædle Hyrdecharacterer, som til lave bondagtige. Musikken retter sig nøiagtigt efter sammes Characteer.

Museum kaldes en Samling af sjeldne og interessante Gjenstande af Naturhistoriens og Kunsternes hele Omfang, hvilke opstilles i Kamre eller Bygninger til Kjenderes eller Liebhaberes Beskuelse, enten paa en Privatpersons eller Regjerings Bekostning. Oprindeligen blev denne Benævnelse, som betegner et Sted til Studeren, givet den Deel af det kongelige Pallads i Alexandrien, som Ptolemæus Philadelphus bestemte for de Lærde og Bibliotheket. Det indskrænkede Rum tillader ei at omtale alle vor Tids og endnu mindre Fortidens betydelige Museer; det maa være nok at tale om Museerne i Vaticanet, Florens, Paris, Oxford og London. Det vaticanske Museum optog i Førstningen paa en vis Maade alle Værelserne i dette uhyre Pallads. Malerier, Bøger, Haandskrifter, Statuer, Reliefs og overhovedet alle de Gamles udmærkede Værker vare der forenede.

Her fandtes Laocoon, den samme (efter Formodning), som engang prydede Titus's Pallads og som Plinius kalder et opus omnibus et picturæ et statuariæ artis præferendum. Denne uskatteerlige Samling blev foröget indtil vor Tid, da Franskmændene bortførte en stor Deel af de derværende Kunstskatte, som dog siden ere bragte tilbage igjen. Storhertugerne af Toscana vare i lang Tid ivrige Beundrere og Befordrere af Kunsterne og sparede ingen Bekostning for at erholde de skjønneste Kunstværker; deres Museum i Florents kappedes med det vaticanske og overgik det endog i nogle Stykker. Dets skjønneste Prydelse var den mediceiske Venus og dernæst den farnesiske Hercules. Ogsaa denne Samling havde samme Skjebne som den vaticanske. Musée central des arts i Paris besad en Tid de fortrinligste Kunstskatte af Europas vigtigste Samlinger; men det bestemtes efter Napoleons Fordrivelse, at alle de røvede Kunstsager igjen skulde tilbagegives deres forrige Eiere, hvilket og er bragt i Udøvelse. Malerierne ere meget forstandigt ordnede efter Nationerne, saa at Øiet gradviis ledes til Kunstens Spidse i de italienske Mesters Værker. I Etagen under Billedgalleriet ere Antikerne opstillede. For at give en almindelig Idee om Indholdet anføres her Navnene paa de forskjellige Afdelinger nemlig: La salle des saisons, la salle des hommes illustres, la salle des Romains, la salle de Laocoon, la salle d'Apollon og la salle des Muses. Desuden har Paris endnu eet Museum af Nationalmindesmærker. Pøbelens vilde Raserie havde i Revolutionens første Periode ødelagt eller beskadiget mange af disse Mindesmærker. Strenge Forholdsregler af Nationalconventet standsede endeligt dette Uvæsen. Le Noir, en Mand af Smag og Kundskab, foreslog at samle alt hvad der var tilbage, som var værdt at gjemme; og, da Planen blev antagen, samlede han en beundringsværdig Mængde fædrenelandske Mindesmærker fra alle Rigets Dele, dog ere de ei opstillede i noget fordeelagtigt Locale. — Blandt Englands Museer er det oxfordske det ældste. Det blev stiftet 1679 og skylder Elias Ashmole en stor Deel af sine Skatte, hvorfor det og siden fører hans Navn. Det britti-

ske Museum i London er overordentligen rigt. Sir Robert Cotton lagde Grunden til samme, da han overlod det Offentlige sin fortræffelige Haandskriftsamling; den næste Tilvæxt var Sir Hans Sloanes Bøger, Haandskrifter og øvrige Sjeldenheder, der kjøbtes for 20000 Pund. Siden forsømte Regjeringen ingen Leilighed at berige Museet; saaledes kjøbtes Lords Oxfords Haandskrifter for 10000 Pund, Hamiltons Samlinger, Townleys Marmor og Basreliefs og en stor Mængde kostbare Mynter, Fossilier, Mineralier, Haandskrifter, Bøger og Antiker.

Musik. Naar vi ville gjøre os et rigtigt Begreb om denne Kunsts Væsen og sande Natur, saa maae vi søge at udforske dens Oprindelse i Naturen. Dette letter os derved at vi endnu dagligen see denne Kunst i en vis Henseende opkomme; ligesom vi endnu træffe den første, gandske raae Bearbeidelse af Sangen hos alle halvvilde Nationer. Naturen synes at have stiftet en gandske umiddelbar Forbindelse mellem Hjertet og Hørelsen. Enhver Lidenskab yttrer sig ved egne, den tilhørende Toner og disse selvsamme Toner vække i dens Hjerte, som hører dem netop den samme lidenskabelige Følelse, hvoraf de ere fremkomne. Et Angestskriig sætter os i Skræk, og lystige Toner vække Munterhed hos os. Medens de øvrige Sandser kun formaae at vække blind Lyst eller Ulyst hos os og kun at virke paa vore Legemer, virker det, som Hørelse og Syn overleverer os, ogsaa paa Hjerte og Aand; derfor ligge i disse to Sandser Drivefjedre til fornuftige og sædelige Handlinger. Men af disse to ædle Sandser har Hørelsen uden Tvivl den virksomste Kraft og er den Sands, der er meest skikket til at vække Lidenskab. Thi hvo kan vel sige at noget Slags uharmoniske eller modbydelige Farver have foraarsaget ham en smertelig Følelse? Men Hørelsen kan angribes saa ubehageligt ved uharmoniske Toner, at man derover kunde komme i sand Fortvivlelse. Denne Forskjel kommer uden Tvivl deraf, at Materien, hvorved Hørelsens Nerver sættes i Bevægelse, nemlig Luften, er langt grovere og legemligere end Lysets ætheriske Element, der vir-

ker paa Øiet. Derfor kunne Hørelsens Nerver, formedelst de udvortes Paavirkningers Magt, frembringe en større Virkning paa hele Nervesystemet end Tilfældet er ved Synet. Lægger man nu hertil, at det i Lidenskab bragte Menneske, gjerne søger at bestyrke sig i samme, da det synes at bestræbe sig for mere og mere at yttre denne Lidenskab, f. Ex. i Glæde, undertiden og i Vrede ꝛc., saa bliver det let begribeligt, hvorledes de meest raae Mennesker, hvorledes endog Børn falde paa, ved en Række lide skabelige Toner at bestyrke sig selv i Lidenskaben og stedse mere opflamme den. Dette er nu rigtigt nok ingen Sang, men den første naturlige Spire dertil. Naar der nu hertil kommer nogle Bemærkninger, der let kunne gjøres og nogen Smag, vil man snart see en formelig Sang fremkomme. De Bemærkninger, hvorom Talen er her, angaae den afmaalte Bevægelses eller Rhythmus's Kraft og den noie Forbindelse, som er imellem samme og Tonerne. Den afmaalte Bevægelse, der i lige Tider, rykke lige langt frem, og gjør sine Skridt mærkelig ved det Eftertryk, som hvert faaer i det det kommer frem, er underholdende og letter Opmærksomheden, der ellers snart vilde trættes. Deraf den tactmæssige Bevægelse i alle de Forretninger, der fordre Anstrængelse, f. Ex. ved at roe Skibe, lette Anker ꝛc. Men endnu mere Opmuntring giver denne taktmæssige Bevægelse, naar den er rhythmisk ɔ: naar der i de til hvert Skridt eller hver Tact hørende Ryk gives forskjellige Afvexlinger i Styrke og Svaghed og større Leed fremkomme af flere Skridt, hvorved det Vedholdende bliver mangfoldigt. Deraf det Rhythmiske i Smedenes Hamren og i Tærsken, som flere forrette paa Engang. Men denne tactmæssige og rhythmiske Bevægelse kan umiddelbart forbindes med en Følge af Toner, fordi en saadan Følge stedse fører Begrebet om Bevægelse med sig. Og saaledes er Oprindelsen af den formelige med Tact og Rhythmus ledsagede Sang og dens naturlige Forbindelse med Dandsen begribelig. Musiken er altsaa en Kunst, der, som enhver anden Kunst, er grundet i Menneskets Natur. Ovenanførte Ideer om Musikkens ɔ: Instrumentalmusikens Opkomst ere de hidtil meest almindelige og derfor an-

tydede her. Dog kunde man maaskee søge den sidste Grund til Instrumentalmusikens Opfindelse i den blotte Efterlignelsesdrift, som er en ueftergivelig Betingelse ved den menneskelige Natur, og hvad man og kan sige derimod, Oprindelsen til al Kunst. (See Art. Instrumentalmusik). Sangen, som maaskee er ligesaa gammel som Menneskeslægten selv, var oprindeligen Menneskets Drift, til ligesom at udstøde sine Følelser, især naar de vare heftige, af Hjertet igjennem Munden og overhovedet udøse den ubehagelige Følelse saavelsom den behagelige. Man kan med fuld Overbeviisning antage, at Menneskets aandelige Natur, ligesaa meget forstyrret i sin Rolighed og Ligevægt ved Glæde som ved Smerte, stræber efter at blive Herre over begge Følelser og at undertrykke dem. Dette ville vi søge at bevise ved en Erfaringsslutning. Vi see dagligen, at Mennesker, naar et lykkeligt Tilfælde indtræffer, ei ere istand til at skjule de Bevægelser, som derved foraarsages i deres Bryst, de maa meddele dem, ofte imod deres egen Villie, og hvorfor? Fordi Følelser af denne Glæde er bleven altfor trykkende for dem og de derfor ere blevne tvungne til for egen Lettelse at overføre den paa en anden Gjenstand uden for sig. Sangen altsaa saavel Glædens som Smertens, er Bestræbelse efter at udøse de Følelser, som ere blevne Hjertet for mægtige ved det kraftigste Middel, Naturen ytrer sig ved, nemlig Stemmen. Paa hvad Maade en udvortes lovmæssig Plan er overført i samme er allerede forklaret ved de ovenfor antydede og hidtil antagne Ideer dog maa man her lægge til, at den skabende Aand, som ligger skjult i den menneskelige Natur, stedse stræber efter, at udføre hvad den gientaget maa gjøre efter en vis Orden og Regelmæssighed. Og saaledes maatte nu snart Tact og Rhythmus opstaae i Sangen, hvilke maaskee allerede i Pulsslaget fandt et naturligt Mønster. En Efterlignelse af Sangen var nu Instrumentalmusiken, som i denne Artikel er viist. Efterat der nu i Almindelighed er handlet om Musikens physiologiske Oprindelse, gaae vi over til det Særdeles og Anvendte i denne Kunst. Da Musikken ei virker paa Mennesket, for saavidt det tænker, eller har Forestillingskræfter, men

for saavidt det føler, saa svarer det aldeles ikke til Hensigten at ville fremstille egentlige Tanker og Forestillinger, og ethvert Tonestykke, der ei vækker Følelse, er intet Værk af den ægte Kunst. Dette er Kunstens sande Maal. Dernæst komme nu og Midlerne i Betragtning, i hvis Kundskab og Brug egentligt Kunsten bestaaer. Disse Midler ere tredobbelte, Sangen, Tonearten, den metriske og rhythmiske og endlig Harmonien. Sangen eller de enkelte Toners Følge kommer i Betragtning, for saavidt de, efter Følelsens særdeles Natur flyde langsommere eller hurtigere adskildte fra hverandre i større eller mindre Intervaller, foredrages stærkere eller svagere, høiere eller dybere, med mere eller mindre Eensformighed i Gangen. Af flere saadanne Toner, der i og ved sig selv ere forbundne til et Heelt, fremkomme Satse; af flere saadanne Satse, hvoraf hver har Følelsens Præg, bestaaer Sangen. Tonearten, hvori en Tanke foredrages, er for saavidt vigtig, som enhver Tonestige har sin særdeles Characteer. Hjertets Følelser have en meget stærk Indflydelse paa Stemmens Organer. Struben aabnes ei alene derved mere eller mindre, men den erholder og en meer eller mindre velklingende eller harmonisk Stemning. Dette føler man, naar man hører Mennesker tale, der ere bragte i Affect. Naar altsaa blandt de mangfoldige Tonestiger altid den udsøges, hvis Stemning svarer til Følelsens Præg paa enhver Tid, saa forstærkes derved denne Følelses sande Udtryk endnu mere. Det Metriske og og Rhythmiske ved Bevægelsen i Sangen tjener til at vedligeholde Eensformighed og Mangfoldighed. Sangen faaer derved hiin Ynde hvorved Hørelsen bringes til at anvende uafbrudt Opmærksomhed paa sammes Følge. Men Rhythmus har og en stor Kraft til Følelsens Udtryk. Harmonien ɔ: den Deel af samme, som tjener Sangen til Understøttelse og Accompagnement, indslutter ualmindelig megen Kraft til sammes Udtryk. Thi, efter deres indvortes Natur gives der beroligende og foruroligende Harmonier, og følgeligen kan alene ved disse Roe eller Uroe, Skræk eller Fryd vækkes i Tilhørernes Sind. Disse ere, i det Hele tagne, de Fordringer, som høre til at gjøre

en Musik fuldkommen i sit Slags; de maae anvendes, naar Tonekunsten skal have de uforklarlige Virkninger, den er istand til at frembringe, i fuldt Maal. Med Hensyn til denne Virkning er Tonekunsten, som sagt, aldeles uforklarlig. Naar enhver anden Kunst taler meer eller mindre til Forstanden og denne stedse er sig de modtagne Indtryk bevidst og er istand til at opregne Grundene, saa virker derimod Musiken ene og alene paa Sindet og er istand til at opflamme dette til den høieste Lidenskabelighed. Hvilken, som har Følelse for Musik, har ei en eller anden Gang i sit Liv ved at høre Musik, udgydet Glædestaarer, uden at den i det Øieblik udtrykte netop en bestemt Situation? Musikken vækker altsaa ei hos os Tænkemaade og Meninger, der ere begribelige ved Forstanden, den er langt fra at frembringe logiske Begreber i vor Sjel, men den virker meget mere paa det Ubevidste, paa den blotte Anelse hos os; og dette er det uendelige Distrikt, hvori Musiken udøver sit forunderlige med Intet forlignelige Herredom. Den er altsaa reen romantisk ɔ: den har ingen Forbindelse med det som er forhaanden, med det Givne; men dens Virkning gaaer aldeles ud paa det Ubekiendte, paa det af Menneskene Anede. Naar vi strengt opfatte dette Begreb om det Romantiske og overføre det paa Musikken saa maa det blive os tydeligt, at Grækerne, hvis Dannelse var intet mindre end romantisk, som tvertimod, istedet for at ane det Ubekjendte, besadde og nøde det Bekjendte, i denne Betydning ei have kunnet eie nogen Musik. Og saaledes synes det og virkeligt at være, deres Musik var et Produkt af Forstanden, thi den betragtedes jo som den fjerde Deel af Mathematiken, og den manglede, høist rimeligt, al Melodie og Harmonie, for saavidt den sidste betyder den flerstemmige Sats, ligesom og Foredraget i det, de kaldte Musik, især i Sangen, kun var recitativisk, altsaa omtrent en efter Noder gaaende Declamation, hvori ingen Tone egentligt havde nogen virkelig musikalsk, men blot en deklamatorisk Længde, hvori dog Rhythmus og Tact fandtes, for saavidt de ere mathematiske Gjenstande. Tonen i sig selv blev overhovedet aldrig æsthetisk hos dem, men stedse blot mathematisk og

derfor kun betragtet som Forstandens og aldrig som Følelsens Sag. Dette er anført angaaende Forskjellen imellem den gamle og nye Musik især for dem, der endnu i vore Dage ansee den græske Musik som et Monster, hvorefter den nyere Musik kunde danne sig. Man søge ei at kunne gjendrive denne Mening ved at anføre de særdeles Indtryk, som, efter hvad hist og her fortælles, den græske Musik skal have frembragt. Antaget at disse Virkninger ere historisk beviste, saa fortæller Sulzer der iovrigt ei er af den her anførte Mening om den græske Musik, Følgende i sin Theorie under Artiklen Musik: „Jeg har til min egen Forundring erfaret, at den uregelmæssigste Musik, der er mulig, som hundrede uvidende Tyrker, hver med sit Instrument, have raset med, hvori der intet Ordentligt var uden at en Slags Tromme, afmaalte denne Larm efter en Tact, at denne Musik, især i nogen Frastand har sat mig i en levende Følelse." Saa vidt Sulzer. Naar nu et musikalsk dannet Øre, som man dog maa forudsætte hos Sulzer, kunde saaledes bevæges af en slig Umusik, hvilken Virkning maa da ei den saakaldte græske Musik, der dog havde Tact, Rhythmus og en efter Regler bestemt Tonfølge, have været istand til at gjøre? At den nyere Musik overhovedet er istand til en gandske overordentlig Virkning, see vi endog paa Dyrene, hvoraf nogle, som Kamelen, kun da ville bære dens trykkende Byrder, naar man underholder den med Musik; andre, som Elephanten endog vækkes til Yttringen af Elskovs-Følelser, hvoraf man ellers hos disse Dyr, i Menneskers Nærværelse ei har bemærket det ringeste Spor. Hvad man i de nyere Tider har skrevet og talt om, ved Musik at læge Nervesvaghed og Krampesygdomme kan ei tjene til at gjøre nogen Slutning om Musikens Virkning, da slige Yttringer ere og maae være uden alt Beviis.

Musikens Historie. Da Musiken rimeligen er den ældste af alle skjønne Kunster, og mere end nogen anden en umiddelbar Frembringelse af Naturen, saa vilde

det være et forgjeves Foretagende at ville efterspore dens historiske Oprindelse i sine første Foranledninger, saa meget mere som denne Kunsts Mechanik, saavelsom alle øvrige Kunsters har været udøvet før man hav tænkt paa sammes Theorie, der dog alene kan godtgjøre den fuldkommen historiske Oprindelse. Med høieste Vished kan man iøvrigt antage, at de Toner, som Naturen frembringer f. Ex. Vinden, Bladenes Lyd, Lufttrækket i Rørene, Vandets Susen, Menneskenes og Dyrenes Stemmer, men især Fuglenes Sang have givet Anledning til Musikens Opfindelse. Vocalmusiken eller Frembringelsen af kunstige Toner ved den menneskelige Stemme er det ældste Slags Musik, og Athenagoras melder, at Ponticus Chameleon har paastaaet, at Fuglenes Sang har givet Anledning til Syngekunstens Opfindelse, i det Menneskene have søgt at efterligne sammes Toner ved deres Stemme. Det samme paastaaer Lucretius, og man holder det for sandsynligt, at Menneskene have hørt Fuglenes Stemmer før deres egne. Den samme Lucretius siger og, at Hyrderne have opfundet Instrumentalmusiken, da den i Røret blæsende Vind lærte dem, at det hule Rør gav en Lyd fra sig, hvorpaa de forsøgte, om de vel, ved at blæse med Munden i et saadant Rør vare istand til at frembringe en lignende Lyd. Pythagoras mener endog, at den Tone som Himmellegemerne foraarsage ved deres Omløb, har givet Anledning til Musikens Opfindelse. Efter Varro skal Musiken være fremkommen, enten ved Vandets Susen eller ved Luftens Tilbageprællen eller ved den menneskelige Stemme. Bibelen fortæller, at Jubal, Lamechs Søn alerede før Syndfloden skal have udøvet et Slags Instrumentalmusik ei alene paa Blæseinstrumenter, men og paa Strengeinstrumenter, der vare spændte med stærke Dyrehaar. Laban kjendte alerede Sangen og Brugen af Pauker og et andet Strengeinstrument ligesom Hiob Brugen af Pauker, Cither og Harpe, og Moses maatte alerede gjøre to Sølvtrommer. Vocalmusikkens ældste Mindesmærke er Mirjams, Moses Søsters Lovsang, som blev sjungen efter Gjennemgangen igjennem det røde Hav og ledsaget af Pauker. I Davids og Salomons Tider havde He-

bræernes Musik naaet den høieste Spidse. Deres Leviters Tjeneste bestod fornemmeligt i Syngen. Hos de Christne bestod Musiken i Forstningen blot i Sange, nemlig af Davids Psalmer og andre i det gamle Testamente værende Lovsange, hvortil de jødiske Christne allerede vare vante, hvorfor de og beholdt dem. Men især blev der sjunget ved de Christnes Agaper eller Kjerligheds-maaltider, men ei, som Justinus fra det andet Aarhundred efter Christi Fødsel melder, ved Nadveren. Dog omtaler allerede Eusebius, som døde 340 efter Christi Fødsel, Sangen ved Nadveren. For Kirkeforsamlingen i Laodicea (365 eller 370) maa der og være sjunget aandelige Sange, da man ved samme forbød de egenmægtigen indførte Sange og kun tillod de canoniske, hvilke dog ei skulde synges af det umusikalske Folk, men af egne dertil ansatte Cantores og Canonici, som stode bag Pulter, efter Noder. Allerede i Aaret 370 indførte Pave Damasus i den vestlige Kirke den afvexlende Sang, som Psalme og Halleluja-Syngen paa Festdagene. Det ældste Slags egentlig Kirkemusik blev dog forbedret, i Orienten af Ephrem Syrus († 373 eller 378) og i Occidenten af Ambrosius († 397); hvorfor og det sidste Slags efter ham blev kaldt den ambrosianske Sang. Denne Ambrosius, Erkebiskop af Mailand, beholdt kun de Melodier, som man kaldte authentiske, og afdeelte Psalmerne saaledes at de ugentligt endtes. Den harmoniske Sang er først en Opfindelse af senere Tider og man er ei enig om dens Oprindelse; kun den melodiske Sang skal, efter Isidors Beretning, mere have været lig en ved Noder bestemt Declamation end en virkelig Sang. Pave Cølestinus forordnede først Aar 424 Psalmers Afsyngen ved Antiphonier før Messen (da to Chore, naar Psalmen fordrede det, svarede hinanden vexelviis). Gregor den store (590-604) gjorde først et Valg af Psalmerne, drog deraf introitus og responsoria, føiede til de Melodier, man kaldte authenticæ endnu de saa kaldte plagales og gav overhovedet den hele Kirkesang, som derfor og blev kaldt den gregorianske eller romerske Sang, en bedre

Indretning; derfor tilskrives fortrinligviis Choralmusikens Opfindelse ham, ligesom han og stiftede et Akademie for Sangere. En stor Befordrer af Kirkemusiken var Johannes Damascenus († 760), som opfandt intervalla, hvorved den stigende og faldende Stemme bestemtes og derfor Sangen efter Noder lettedes. I de tydske Kirker herskede længe Choralmusiken alene, som blev sjungen eenstemmigt eller i Octaver. Den fleerstemmede eller figurerte Musik var ei de Gamle bekjendt, men den blev først opfunden i Middelalderen. Den fleerstemmige eller Figuralmusiken ɔ: den Kunst at synge med fire Stemmer, skal Englænderen Dunstan († 988) have opfundet i sin Ungdom. Andre paastaae at det er en senere Opfindelse af Guido Aretin, der levede 1014. og først havde opfundet den fleerstemmige Musik ɔ: den, hvor flere Stemmer med de dertil hørende Instrumenter indføres paa forskjellig Maade, en Node stedse gjelder meer end en anden, og sammes Tegn, ligesaa lidet som Tacter ere lige. Denne Guido Aretin, en Munk i et Kloster ved Ravenna, har beskrevet sin Opfindelse i Bogen Micrologus. Den tydske Kirkesang blev iøvrigt først indført af Luther. Opfindelsen af Figuralmusiken efter Noder tilskriver man Johannes de Muria (Jean de Moeurs eller de Muris) I Begyndelsen af det 16de Aarhundred kom Figuralmusiken fra Italien til Tydskland. Nicholaus Dechius (Degius) opførte først i det 16de Aarhundred fleerstemmige Musikstykker i Braunschweig. hvilket dengang var noget uhørt. Hos Chineserne taber Musikens Opfindelse sig i deres Keiser Tschojongs fabelagtige Tid; hos Ægypterne skulle Cham og hans Søn Mizraim have lært Musiken, men Ægypterne selv tilskrive Thoyt, en Ven af Osiris denne Opfindelse. Osiris, der skal have levet paa Abrahams Tid, tilskrives Opfindelsen af den simple Pibe, men efter Andre skal Maneros, som man holder for Linus, den første ægyptiske Konges tidligt døde Søn, have opfundet Musiken hos disse. Saa meget er vist at Musikens Opfindelse i Ægypten maa være ældgammel, da man allerede ved Osymandias's Grav i Theben har fundet musikalske Instrumenter afbildede. Osymandyas levede 27 Generationer før Sesostris, som efter

Nogle skal have regieret 1363 før Chr., efter Andre endnu længere tilbage i Tiden, hvoraf følger, at Ægypterne alerede 2000 Aar før Christi Fødsel havde havt musikalske Instrumenter. Grækerne tilskrive Musen Melpomene Syngekunstens Opfindelse og Musen Erato Instrumentalmusikens. Andre sige at Epimetheus eller hans Broder Prometheus, begge Sønner af Japetus, have opfundet Musiken hos Grækerne. Den første Periode i den græske Musik begynder med Cadmus, som bragte Musiken med sig fra Phoenicien til Grækenland (1550). Dog bestod denne Musik blot i Anvendelsen af Rythmus paa Trommer og Bjelder, som man lod lyde ved Offerfestene. Blandt Grækerne var i deres fabelagtige Tider Apollo berømt i Musiken. Han skal engang tilfældigen have hørt en Lyd ved sin Søster Dianas Bue og derved være kommen paa Opfindelsen af Harpen. Paa hans Tid saavelsom og i Minervas og Amphions Tid var Grækernes Musik ei andet end en Anvendelse af Rhythmus paa Cither og Pibe, og Sangen var en rhythmisk Skrigen. Men Andre tilskrive ei Apollo Opfindelsen af Strengeinstrumenter hos Grækerne, men Hermes, (Romernes Mercurius), som opfandt Lyren ved Nilen. Igjen Andre gjøre Bacchus eller Dionysus til Musikens Opfinder, saavelsom Amphion og hans Broder Zethus; Mercur skal alerede have foræret den første en syvstrenget Lyra. Denne Amphion, der skal have levet næsten paa samme Tid som Cadmus, lærte hos Lydierne den lydiske Musikart og indførte den i Grækenland. Nogle tilegne Arkadiernes Forfædre Musikens Opfindelse; disse vare Hyrder, og Sangen tjente dem til Underholdning, derfor lærte de og deres Børn fra Barndommen af at synge for at gjøre dem deres raae Levemaade behageligere. De havde ingen andre Instrumenter end Fløiten med syv Rør og Citheren. Nogle sige at Pan, Mercurs Søn har opfundet den simple Fløite og Pibe, Andre at han har opfundet Fløiten med syv Rør, hvilke ved Munden stode i lige Høide, men nedentil vare kortere. Deraf, at Pans Fløite havde syv Rør, og Mercurs Lyra i nogle Egne af Grækenland havde syv Strenge, slutter man, skjøndt urigtigt, at man alerede i Grækenlands ældste

Tid kjendte syv Toner i Syngekunsten. Blandt disse Toner vare sandsynligt flere Octaver. Efter Andre skal ei Pan, men Minerva have opfundet den simple Fløite, men strax, da den fordreiede Ansigtet, havde kastet den bort, da Marsyas fandt den; ham tilskriver man Opfindelsen af Dobbeltfløiten. Nogle Skribentere melde endog, at Seirites først skal have opfundet Piben i Lydien; følgeligen var den, efter denne Beretning kommen fra Udlandet til Grækenland. Andre tilskrive Thebanerne, og atter andre Cretenserne dens Opfindelse. Midas i Phrygien gjorde sig fortjent af Musiken ved Opfindelsen af Tværpiben. Linus fra Chalcis, en Søn af Apollo og Nymphen Psamate, skal, efter Nogle, have opfundet Citheren, men efter Andre have erholdt den af Apollo opfundne Lyra. Men, da han istedet for Hortraadene trak ordentlige Strenge paa den, blev han dræbt af Apollo. Phrygieren Marsyas opfandt den phrygiske Toneart, og Thracieren Thamyras, der skal have levet otte Menneskealdre før Homer, den doriske. Før den troianske Krig nævnes og Orpheus, Musäus, Olympus og Philamon som Musiker hos Grækerne. I Boeotien, i hvis sumpige Dale der gaves mange Rør, var Fløiten det sædvanligste Instrument. Musikens anden Periode hos Grækerne begynder med den troianske Krig og gaaer til de pythiske Leges Fornyelse. Sangen bestaaer her i Begyndelsen i en Declamation, hvorved Instrumenterne understøttede Tonernes Rhythmus. I denne Periode blev først Sang forbunden med Dands. Phrygieren Olympus, der dog af Nogle menes, at have levet tidligere, skal i dette Tidsrum have opfundet den enharmoniske Klangslægt. I den tredie Periode, som begynder 580 f. Chr. og gaaer til Alexander, blev den enharmoniske Klangslægt igjen afskaffet, Tonerne bleve musikalsk afdeelte og Vocal- og Instrumentalmusik adskildte fra hinanden. I denne Periode skal Saccades have udmærket sig som den første Solospiller paa Fløite. Lasus fra Hermione i Peloponnesus, der levede under Darius Hystaspis og var Pindars Læremester, er den første blandt Grækerne, der har skrevet noget om Musikens Theorie. I denne Periode udmærkede Pythagoras, der var en Di-

skipel af Thales og Pherecydes, sig meest i Musiken, som han havde lært af de ægyptiske Præster. Han opfandt først den mathematiske Musik eller Tonernes Afmaaling ved Tal, hvortil følgende Tilfælde skal have givet ham den første Anledning. Han gik forbi en Smed og iagttog under Arbeidet Vellyden af fire Hamre, men fandt den femte dissonerende. Han veiede derpaa disse Hammere for at opdage Aarsagen til deres Consonans og Dissonans og fandt, at Vægten af de consonerende Hammere forholdt sig som 1, $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$, men at den femte Hammer ei havde et saa simpelt Forhold til de øvrige. Ved Hamrenes Lyd fandt han, at den, der var halv saa tung som den første, udgjorde Octaven; den, der var $\frac{2}{3}$ af den første udgjorde Qvinten og den, der var $\frac{3}{4}$ af samme udgjorde Quarten af den. Ved nu at anvende Hamrenes Vægt paa Strengene, opkom Accorderne og den theoretiske Musik. Da han først mathematisk bestemte Tonernes Forhold, saa blev det Instrument, hvoraf man betjente sig til sammes Undersøgelse, kaldt den pythagoreiske Canon eller Helicon. Han lærte først, at en halv Tone, mathematisk taget og inddeelt efter Octaven, ei var Halparten af en heel Tone, men kom samme meget nærmere. Han satte og den ottende Streng til den gamle Harpe, og denne Tonernes Gradation blev kaldt den musikalske Stige. Siden satte man endnu tre Strenge over den øverste Streng og ligesaa mange under den nederste, hvorved dette Instrument nu fik 14 Strenge. For nu at udbringe to Octaver, anbragte man endnu en Streng neden til hvoraf Tonstigen af 15 Strenge opkom. Efter Pythagoras udmærkede Aristoxenus sig som Theoretiker ved Begyndelsen af det græske Herredom; og efter disse to deelte den Tids Musici sig i Pythagoræer og Aristoxenianer. Athenienseren Damon, Perikles's og Socrates's Lærer, opfandt harmonia remissa. Han var saa berømt i sin Kunst, at hans Musik, efter Platos Udsagn, ei kunde forandres, uden tillige at forandre Republikens offentlige Forvaltning. Phrynis, der levede paa Socrates's Tid, var den første, der fordærvede Musiken ved matte og qvindagtige Melodier, hvilke vi nu kalde ømme. An-

dre mene, at han med mere Kunstsands søgte at indrette den græske Musik efter Hjertets blidere Følelser. Selv Plato gjorde sig fortjent af Musiken. Efter nogle skal hans musikalske Stige alerede være gaaet til fire Octaver og een Sexte; Andre paastaae imidlertid, den kun har havt tre Octaver og een Tone. Med Begyndelsen af det macedoniske Monarchie begyndte den fjerde og fortrinligste Periode i Syngekunsten og varede til dette Monarchies Ende. Paa Alexander den stores Tid udmærkede sig, som ovenfor er sagt, Aristoxenus, en Discipel af Xenophilus og Aristoteles. Han skrev 453 Afhandlinger om Musiken, hvoraf endnu tre ere tilbage; han er saaledes den ældste musikalske Skribent, hvis Skrifter ere komne til os. Til den musikalske Stige af 15 Strenge skal han endnu have føiet tre, der udgjorde en femte Quart, hvorfor og hans Stige har 18 Strenge. Denne Aristoxenus var, som ligeledes ovenfor er meldt, Stifter af de theoretiske Musikers anden Sect, og hans Tilhængere forkastede gandske Pythagoræernes Forhold i Musiken, da de blot beraabte sig paa Følelsen og beregnede alle Intervaller efter hele og halve Toner, uden at bekymre sig om, hvad en Tone i mathematisk Hensigt var, og om netop hvert Interval i en heel eller halv Tone var saa stort som det andet. Ved denne Tid bestod Grækernes Tonesystem i Tetrachorder og Pentachorder; de havde, som ovenfor er sagt 18 Hovedtoner og tre Klangslægter, den enharmoniske, chromatiske og diatoniske, hvoraf hver igjen havde 15 Tonearter. Paa Aristoxenus's Tid afskaffedes den første, og den chromatiske indførtes istedet; dennes Opfindelse tilskrive Nogle Epigonus, Andre Timotheus Milesius († 357). Euclides er iøvrigt den ældste Skribent, der 277 før Chr. har behandlet den mathematiske Klanglære i en vis Orden. Da det græske Herredom gik til Ende og Grækerne kom under romersk Magt, begyndte Musikken at dale hos dem. — Romerne erholdt Vocalmusiken, især den, de betjente sig af ved deres Offringer af Hetruskerne. Instrumentalmusiken erholdt de af Grækerne, især af Arkadierne, som havde bragt de hos dem brugelige Instrumenter til Italien. Forhen kjendte Romerne blot Hyrdepiben. De første Strengeinstru-

menter opkom i Rom 186 Aar før Chr., af hvilke formodentligt Arkadiernes Lyra var den første. Blandt Romerne har først Vitruvius skrevet noget om Musiken i sit Værk om Bygningskunsten. Blandt deres Efterkommere Italienerne er, som i Art. Musik er berettet, et nyt fra den gamle Musik aldeles forskjelligt Slags Tonekunst begyndt, hvilket man derfor, især fra 1022, da Guido Aretino levede, kalder musica antiquo-moderna. Om Aretino paastaaer man, at han skal have forøget den gamle musikalske Stige af 15 Strenge, som den havde fort før Aristoxenus og neden til tilføiet een, men ovenatil fire, hvorai da den musikalske Stige paa 20 Trin fremkom. Men, naar man paastaaer, at Guido Aretino blot har forefundet en femtenstrenget Tonestige, saa glemmer man at den alerede af Aristoxenus var forøget til 18. Hvorfor fandtes altsaa i Aretins Tid kun en femten, — ei en attenstrenget Tonestige? De gamle Galliers femte Konge Bardus den 1ste skal alerede have været en stor Ven af Musik og Digtekunst. Af ham skulle og Barderne have Navn, hvilke vare de ældste Lærere i Musiken hos de gamle Tydske. Notkel Labeo (Notker Balbulus) i St. Gallen i det 8de Aarhundred skrev blandt de Tydske først om Musiken og componerede ogsaa først sequentias missales. Huygens opfandt et System i Musiken, Sauveur angav ligeledes et gandske nyt System i Musiken og bekjendtgjorde det 1701. Harmonien eller flere hverandre ledsagende Stemmers Forbindelse, var de Gamle aldeles ubekjendt, men behandledes af de Nyere i Førstningen blot efter Hørelse og Følelse, og bragtes først i et System af Rameau 1722, skjønt blandet med meget Vilkaarligt. Euler har 1739 behandlet Tonekunsten gandske mathematisk og først sagt noget Grundigt om de forhen blot ved Prøver og ved Erfaring forbedrede Blæseinstrumenter. Iøvrigt skulle vi, efter en Tradition, som igjennem en lang Række af Aarhundreder er kommen til os, i de endnu brugelige Kirketoner, besidde de fleste af Grækernes modi musici. Hvor vidt denne Paastand er grundet afgjøres ligesaa lidet som det Spørgsmaal, om nogle hos Forfattere opbevarede Sange af de Gamle, som man

troer at have dechiffreret, efter den Effect, de vilde gjøre hvis man nu sang dem, skulde stemme overeens med den dem virkeligt hos Grækerne tillagde Melodie. Men at nogle i de catholske Kirker endnu brugelige Sange, have en høi Alder af 1000 Aar og derover, er ei usandsynligt. Om den græske Musiks egentlige Beskaffenhed ere overordentligt mange Undersøgelser anstillede af de Nyere, hvoraf dog intet tydeligt Resultat er fremkommet til Oplysning om den græske Musiks egentlige Natur. Man finder ei alene paa forskjellige Steder uigjennemtrængeligt Mørke, men og aabenbare Modsigelser hos de græske Skribentere, der især have skrevet om Musiken. Hvo der ønsker nærmere at undersøge denne Gjenstand, henvises til de gamle Skribentere om Musikens Theorie, hvilke Meibom har udgivet i en Samling, og til Claudius Ptolemæus. Her maa endnu føies til, at Nogle tilskrive Guido Aretin Opfindelsen af vort Liniesystem for at betegne Tonerne, der forhen blot antydedes ved Bogstaver som man satte over Stavelser, ved den forskjellige Stilling paa samme efter deres Høide og Dybde. Af denne høist heldige Opfindelse fremkom siden ved gradvise Tilsætninger og Forbedringer den nu brugelige Maade at skrive Tonerne ved Noder, hvorved ei alene hver Tone betegnes efter sin Høide og Dybde, men og efter sin Varighed og andre Afverlinger paa en meget beqvem Maade, hvilket overordentligt letter Foredraget af et Tonestykke og netop derfor har befordret Musiken selv i dens væsentlige Dele. I det 14de Aarhundred skal allerede den oven omtalte Jean de Moeurs endnu mere have forbedret Maaden at betegne et Tonestykke ved Noder. I det mindste tilskriver man ham Opfindelsen af Nodernes forskjellige Former, hvorved Tonernes Varighed tilkjendegives.

Musikalske Væddestride. Grækerne høitideligholdt til bestemte Tider Folkefeste, ved hvilke der og udsattes Priser for Tonekunstnere, der kappedes med hverandre. De fortrinligste af disse Feste vare de olympiske,

pythiske, nemeiske og isthmiske Lege, hvorom de enkelte Artikler maae sammenlignes.

Musivguld er et Produkt, der for Størstedelen tilberedes af Tin, dernæst og af Qviksølv, Salmiak og Svovlblomme, og blot formedelst den skjønne guldgule Farve bruges til Forgylden og Malen af Malerne, som for det meste tilberede det selv. Paa samme Maade sammensættes og anvendes Musivsølv af Tin, Wismuth og Qviksølv.

Muskatnød faldes Muskattræets krydderige Frugt; der fordum voxte vildt paa alle de molukkiske Øer, men udryddedes af Hollænderne paa mange Steder og siden især dyrkedes paa Banda, Neyra, Lantoer og Pulo-ay. Ogsaa Englænderne og de Franske have plantet Muskattræet i deres Besiddelser, de sidste fornemmeligt i Cayenne. Dette Træes Blomster, der ere uden Lugt, fremkomme enkelte og lidt efter lidt. Der sidde flere af dem paa den i Grene deelte Blomsterstilk i Bladenes Kroge. Frugterne, som blive modne ni Maaneder efter Blomstertiden, ligne en middelmaadig Fersken i Figur og Størrelse; men hen imod Stilken ere de tilspidsede som en Pære og have en Fordybning paa langs ligesom Ferskenen. Ved fuldkommen Modenhed er den ydre Hud feedagtig glat og bleeguul, efter Andre rødagtig. Under samme ligger et tykt, haardt, skarpt, hvidagtigt Kjød, som er ubrugbart. Dette aabner sig, naar Nødden bliver moden, da denne falder ud og er omgiven med et marv- og netagtigt Væv af rødagtig Farve. Dette Væv udgjør den i Handelen bekjendte Muskatblomme eller Macis. Navnet Muskatblomme er altsaa uegentligt. Dette kostbare Krydderie tager man omhyggeligt med en Kniv af de fra Kjødet blottede Nødder, tørrer det i Skyggen, besprænger det med Søvand og tørrer det igjen, hvorved det faaer den rødligt gule Farve. Endeligt indpakkes det til Salg i Sække. Nødderne indeholde under en sort, træagtig, let brækkelig Skal umiddelbare Sædkjerner, som man kalder Muskatnødden. Den tørres nu, udsættes for Røg, sorteres, lægges i Kurve og dyp-

pes nogle Gange i en Blanding af Kalk og Søvand, for at bevares imod Harskhed. Man samler Frugterne tre Gange om Aaret, i Juli og August, i November og i Marts og April. Den sidste Høst giver det rigeste Udbytte. Man præsser den kostbare Muskatolie af Nødderne.

Musket er Navnet paa det almindelige Soldatergevær, hvilket Navn skal komme af det nylatinske Muschetus, Høgen, da man i Førstningen benævnte Skytset efter allehaande Rovdyr f. Ex. Feldtslanger, Falconet rc. Hertugen af Alba indførte først Musketterne blandt sine Krigsfolk 1567.

Muskler er egentligt alt hvad vi kalde Kjød og hvorpaa Bevægelsen beroer. Musklerne bestaae af valtseformede, parallel ved Siden af hverandre liggende, fugtige bløde, kun lidet elastiske, halv gjennemsigtige Traade af rødaatig Farve, der ere vævede i hverandre ved et Cellestof. Gjennem dem løbe i mangfoldige Retninger Puls- og Blodaarerne samt Nerverne i mangfoldige Retninger. I rolig Tilstand ere de slappe, men yttre i levende Tilstand en egen Bevægelse ved Berørelsen. — Overhovedet er det dyriske Legemes Bevægelse af et dobbelt Slags, vilkaarlig og uvilkaarlig; som et tredie Slags kan man ansee den blandede Bevægelse. Uvilkaarlig er f. Ex. Hjertets, Mavens, Tarmenes rc. Bevægelse. De vilkaarlige Bevægelser behøve ingen Oplysning; til de blandede Bevægelser regner man Aandedrættet, Blinken med Øinene rc. Alle disse Bevægelser skee ved Musklernes vexelvise Sammentrækken og Slapning. Saasnart en Pirren virker paa dem, trække de sig sammen ɔ: de forkortes, blive bredere, tykkere, rynkede eller skjelve endog. Sammentrækningen skeer altid i den Retning, hvori Musklernes Traade eller Trævler forene sig med Senerne, altsaa for det meste i lige Linie. Denne Muskelbevægelse er i høi Grad beundringsværdig. Naar, efter Hallers Forsøg, en Person udtaler Ord af 1500 Bogstaver, saa udfordres der i samme Tid i det mindste 1500 Sammentrækninger og Slapninger i Tungemusk-

lerne. Ei mindre forbausende end Hurtigheden er den Kraft, hvormed Musklerne bevæge sig. Dog er denne Kraft ei lige stærk i alle Muskler. Til de stærkeste høre de Muskler, som sætte Kindbenene i Bevægelse. Der gives Mennesker, som kunne knække Ferskenkjerner, der udfordre en Vægt af 300 Pund for at trykkes itu. Videre høre herhid Arm- og Beenmusklerne, der saa meget mere maa vække vor Forbauselse, naar vi overveie, at de ved dem i Bevægelse satte Knogler maa betraates som en Hæver, hvorved Kraften har en meget ringe Frastand fra Hvilepunktet og en skiev Retning, følgeligen et meget ringe Moment eller Product af den bevægende Kraft, hvorfor den anvendte Kraft maa være meget stor for blot at overvinde en ringe Modstand. — Saavel Muskelkraften som Pirreligheden forandrer sig med Aarene. Svækkede Legemer ere almindeligt mere pirrelige i deres Muskler end usvækkede. Dette gjelder og om de naturligt svagere; derfor er det qvindelige Legeme i Almindelighed mere pirreligt i dets Muskler end det mandlige. Man kan styrke og svække Nervernes Pirrelighed; hiint skeer ved maadelig, dette ved overdreven Spænding eller Sammentrækning. Det Spørgsmaal hvoraf Musklernes Pirrelighed afhænger, er endnu ei tilfredsstillende besvaret. Vilde man udlede samme af Nervernes Indflydelse, hvorfor rigtigt nok mange Phoenomener synes at tale, saa sættes Hjertet, den meest pirrelige Muskel, den største Vanskelighed herimod, da det, som bekjendt slet ingen Nerver har. Ved de vilkaarlige Bevægelser synes Nervernes Indflydelse at være nødvendig, thi naar man afskjerer eller undertrykker de i en Muskel værende Nerver, saa bliver Muskelen lam. Men Spørgsmaal: naar yttrer Nervesystemet sin Indflydelse paa Muskelen, har man kun søgt at forsvare ved Hypotheser. Andre have troet at maatte udlede Musklernes Pirrelighed af Blodets Indflydelse, hvorimod dog Øiesynet strider ved Insecter og Orme. Nyligt har man villet finde Aarsagen til Muskelbevægelsen i en egen chemisk Proces, der skal foregaae i det dyriske Legeme. Dette lod sig høre; men hvor er denne Proces? og hvorpaa beroer den? Sauvages antager Elec-

tricitetet som Aarsag. Efter Girtanner er Muskelfibrernes Pirrelighed Livsprincipet og Grundstoffet dertil Suurstoffet, som under Aandedrættet forbinder sig med Blodet i Lungerne og meddeles alle Dele ved dets Omløb. Vilde man og tiltræde denne Mening, saa bliver dog igjen det Spørgsmaal at besvare: ved hvilken Mechanismus virker Suurstoffet paa Livsprincipet? — De nyere Opdagelser af Metalpirringen (see Galvanismus) synes paa nogen Maade at opklare denne Gjenstand. Forsøg have ledet til at antage en egen Vædske i det dyriske Legeme, som man har kaldt galvanisk Fluidum, hvilket udgaaer af Nerverne ved deres Berørelse af Metaller og staaer i nøieste Forbindelse med Livsprincipet. Med Livet ophører saavel Pirreligheden som Bevægelsen. Imidlertid vedvarer begge Dele, efter sunde Musklers Affondring fra et levende eller nyligt dødt Legeme, endnu saa længe, som de besidde en mærkelig Deel af den naturlige Livsvarme.

Muspelsheim, en af Alfader skabt lys Ildverden mod det yderste Syd, var modsat Nifhleim. Mellem begge var en dyb Afgrund opfyldt af en let, luftlignende Materie. Ingen Fremmed kunde leve i Landet eller Staden Muspel for Varme. Her regjerede Surtur over Muspels Sønner, med hvilke han skulde stride mod Guderne i Ragnarokr.

Mustapha Bairaktar, som er bleven mærkværdig i den nyere tyrkiske Historie, var født i Rasgrad af fattige Forældre og i Førstningen Bonde, derpaa Hestehandler. Den Omstændighed, at han i næstsidste Tyrkekrig tilbagetog en Fane, hvis Fører var falden, og som var kommen i Fiendehaand, og forsvarede samme, uagtet sine Saar, erhvervede ham Tilnavnet Bairaktar, (Fanebærer) og hans Foresattes Ayan af Rustschuks Fortrolighed; han var altid ved dennes Side i alle hans Tog, fornemmeligt imod Paswan Oglu, og fulgte ham 1804 i hans Statholderskab. Under Sultan Mahmud, som han hjalp paa Thronen, blev han udnævnt til Storvezir, drev med Energie paa Janitscha-

kernes Indskrænkelse og den tyrkiske Armees Organisering paa europæisk Fod, hvorover Selim 3die havde mistet Thronen og Livet. Men ogsaa Mustapha Bairactar maatte bukke under efter fire Maaneders Regjering, i hvilken Tid han havde viist megen Indsigt Kraft og Consequens. Han sprængte nemlig sig selv i Luften den 14de Nov. 1808 for ei at falde de indbrydende Janitscharer i Hænderne.

Mycale, et Forbjerg i Lilleasien, hvor Persernes Flaade blev aldeles ødelagt 479 f. Chr.

Mycenå, en Provinds og Stad i Peloponnes; Perseus skal have opbygget den sidste. Den var Agamemnons Residens og blev forstyrret af Argiverne i den 48de Olympiade.

Mylitta kaldtes Assyriernes Venus (hos Araberne Alitta, hos Perserne Mithra). Hun var som Maanegudinde Avlingens qvindelige Princip. I det yppige Babylon fandt den Skik Sted, at enhver Qvinde engang i sit Liv skulde give sig til Priis for en Fremmed, for en Sum, hvilken hun leverede til Templets Skat. Med en Blomsterkrands paa Hovedet, fortæller Herodot, satte Qvinderne sig ned i Templets Gallerie, hvorigjennem de Fremmede gik for at vælge sig Een af de Ventende. Ingen turde begive sig hjem før en Fremmed havde kastet hende Penge i Skjødet med de Ord: Jeg paakalder Gudinden Mylitta for dig.

Mylius (Christlob) født 1722 i Landsbyen Reichenbach ved Camenz i Øvre-Lausitz, hvor hans Fader var Præst, besøgte først Skolen i Camenz og gik derfra til Leipzig. Her forbandt han sig med de to Schlegeler, Gellert, Zachariå og hine Ynglinge, der dengang vare virksomme for Kunst og Videnskab. Lessing, der satte Priis paa hans Vittighed, blev hans fortrolige Ven uden at agte paa, at Mylius ei stod i det bedste Rygte med Hensyn til sine Sæder. Egentligt havde Mylius opofret sig Lægekunsten, men lagde sig tillige med Iver

efter Mathematik, Astronomie, Naturlære og Naturhistorie. De skjønne Videnskaber havde stedse havt noget Tillokkende for ham. I Aaret 1748 gik han til Berlin for der fornemmeligt at udvide sine astronomiske og physikalske Kundskaber. En tidlang skrev han den rudigerske, nu vossiske Tidende. Men snart opkom hos ham en levende Begjerlighed efter at see Verden. Et Selskab af Naturvenner forenede sig for at lade ham paa deres Bekostning reise til Amerika. Han skulde anstille Iagttagelser over Naturen, samle Naturalier og endeligt bekjendtgjøre sin Dagbog ved Trykken. Haller dirigerede Sagen. Mylius afreiste i Foraaret 1753 fra Berlin og begav sig over Nedersachsen til England for derfra at gaae til Amerika, men Sygelighed og Modgang opholdt ham i London, hvor han døde i Marts 1754 i bedrøvelige Omstændigheder. — I Almindelighed mangle alle Mylius's Værker den fulde Modenhed; men man erkjender i nogle af samme en forskende kundskabsrig Aand, i andre en kjek og træffende Satire; hans Poesier, hvoriblandt findes adskillige dramatiske Arbeider, ere ei af Betydenhed. Lessing har udgivet hans literaire Efterladenskab tilligemed Efterretninger om hans Levnet, Characteer og Skrifter.

Mynt (i almindelig Forstand) er den sandselige Gjenstand, som indeholder en, efter den almindelige Værdie- eller Formuemaaler (Pengene) beregnet Anviisning paa de i Tuskhandel forekommende Varer eller Nydelsesmidler af ethvert Slags. Til Myntens Væsen hører altsaa 1) at den maa være noget sandseligt eller Legemligt, ei noget blot Begreb, som kan være Tilfældet med Penge, 2) at den indeholde en Anviisning paa de i Tuskhandel forekommende Varer af ethvert Slags og 3) at denne Anviisning beregnes efter den almindelige Formuemaaler (Penge). Men der ligger ei nødvendigt i Myntens Væsen, at den skal besidde et virkeligt Nydelsesmiddels Egenskab, og at den ei blot udtrykker men og virkeligen indeholder en Formuedeel. Denne Egenskab findes kun hos Mynten, for saavidt den tillige er Vare, som reent Tuskmiddel derimod behøver den aldeles ikke

samme. Saavel ældre som nyere Tiders Stater give os Exempler nok paa Mynter, som, uden tillige at være Varer, gjorde Tieneste som almindeligt Tuskmiddel. Myntens Væsen, som reent Tuskmiddel betragtet, viser sig fuldkommen i den Anviisning, som den giver sin Besidder paa Erhvervelsen af de i Handelen forekommende Varer; i den viser sig blot noget Idealt, og i det Dieblik, en eller anden Vare gaaer over i de almindelige Tuskmidlers Kreds, ophører den at være Nydelsesmiddel, om den og, ifølge sit Stof forhen var det, og følgeligt, naar den ei længer er Mynt igjen kan blive det. Besidder det sandselige Stof, hvoraf det almindelige Tuskmiddel er forfærdiget, en eiendommelig Tuskværdie, saa skader denne Biegenskab, der tillige gjør det til Vare, aldeles ikke dets Hovedegenskab som Mynt, ja den er samme meget mere, i de fleste Tilfælde, til Nytte; men i det Dieblik Bytningen foregaaer, altsaa netop da, naar Mynten forretter sin Tieneste, kommer hiin Biegenskab slet ikke i Betragtning. Imidlertid ere Virkningerne, som hiin Biegenskabs Nærværelse eller Fraværelse i en anden Henseende frembringes, saa mangfoldige og betydende, at det synes nødvendigt, herefter at fastsætte forskjellige Classer af Mynter. Meest passende kan man antage tre Hovedslags af almindelige Tuskmidler, nemlig 1) saadanne, som ere blotte Anviisninger paa de i Tuskhandelen forekommende Varer, altsaa ere rene Tudskmidler; man kalder disse Idealmynter: 2) saadanne, som tilligemed den dem som Mynt tilkommende Egenskab at være en almindelig Anviisning paa de i Handelen bragte Varer, tillige besidder en Vares Egenskab og det en saadan Vares, hvis sammenlignede Tuskværdie er lige med eller overstiger Varernes sammenlignede Tuskværdie, hvorpaa de give Anviisning; disse hede Real-Mynter; 3) saadanne, der, tilligemed den dem som egentlig Mynt tilkommende Egenskab vel, lig Realmynterne besidde en Vares Egenskab, men en saadan, hvis sammenlignede Tuskværdie er ringere end Varernes, hvorpaa de som Mynt indeholde en Anviisning, der altsaa tildeels som rene Tuskmidler (Idealmynter) tildeels

som blandede Tuskmidler (Realmynter) forrette Værdie-Ligningens Tjeneste; dette Myntslags lader sig bedst betegne ved Idealrealmynt. Hvis Mynten skal opfylde sin Hensigt, maa den kunne deles saaledes, at den mindste Formues Deel kan forestilles ved den, men maae ved Multiplication ogsaa kunne bringes til det høieste Trin af sammenlignet Tuskværdie. — Penge lade sig ret vel tænke uden Mynt; men til Begrebet Mynt er Begrebet om Penge væsentligt nødvendigt. Man kan bestemme alle Jordens Varer efter en ideal Maalestok f. Ex. efter Makuter, som Negrene paa Afrikas Guldkyst, uden derved at tage Hensyn til noget vist Slags Mynt; men for at giøre sig en rigtig Forestilling om en Mynt f. Ex. en Speciesdaler, maa man lægge Ideen om Penge til Grund, maa man vide, at Speciedaleren er en efter Penge bestemt Anviisning paa Nydelsesmidler, der fremkomme i Handelen, hvis Tuskværdie er beregnet efter samme Maalestok (Penge). Paa dobbelt Maade virker Mynten høist velgjørende paa Tuskhandelen: 1) i det den letter Tuskværdiens Sammenligning af de i Handelen bragte Varer; og 2) i det den indeholder en Anviisning ei paa et bestemt, men paa alle i Handelen kommende Nydelsesmidler af lige Tuskværd med Mynten. Hvad den første af Myntens anførte velgiørende Virkninger paa Handelen angaaer, saa fremlyser samme af Følgende. Varernes Ombytning vanskeliggjøres hyppigen derved, at de Byttende dømme paa forskiellig Maade om Tuskværdien af de i Handelen bragte Nydelsesmidler, og at det ei sielden fordrer megen Møie og Tid, før begge Parter i denne Henseende kunne blive enige; men, træder nu Mynten istedet for den ene Vare, hvorfor den anden skal ombyttes, saa hæves strax den Vanskelig, der fandt Sted, for det Halve, thi det kommer nu kun an paa at forenes om Tuskværdien af den Vare, der skal ombyttes; Tuskværdien af den Vare derimod, hvorpaa Mynten ineholder en Anviisning, er ingen Tvivl underkastet, thi denne Anviisning er beregnet efter den almindelige Værdiemaaler, Penge. Ei mindre vigtig er den anden velgjørende Virkning af Mynten paa Han-

delen, nemlig som Anviisning paa samtlige i Handelen kommende Varer. Ved Varers Ombytning er det nemlig en Hovedvanskelighed at finde den, der har Overflødighed af det Nydelsesmiddel, som man netop behøver, og tillige behøver det Nydelsesmiddel, som man er istand til at byde til Bytten. Endnu vanskeligere er det for den, der ei kan tilbyde Varer, men kun Tjeneste og Arbeid at finde den, der behøver hans Tjeneste og derfor kan give ham hvad han behøver, og aldeles umuligt er det at bringe en Handel istand, naar ingen passende Deling lader sig tænke af de i Handelen bragte Varer f. Ex. naar man eier et levende Dyr og derfor vil have en Skjeppe Salt. Denne Vanskelighed forsvinder for det meste, saasnart Ligningen ved Hjelp af Mynten finder Sted, hvilken Enhver almindeligen er beredt til at modtage for Varer og Tjeneste, og om hvilken Enhver er forvisset, at han for samme igjen hos andre kan tilbytte sig sine Fornødenheder. — En Mynt er enten indskrænket til enkelte Privates gjensidige Bytten, eller den gjelder i hele Nationers eller i den hele Menneskeslægts Handel. Mynt af det første Slags kaldes Privatmynt, af det andet National- eller Statsmynt, af det tredie Slags Verdensmynt. Enhver Verdensmynt kan tillige være Privat- og Nationalmynt, men ei omvendt; ligesaa lidet kan enhver Privatmynt bruges som Nationalmynt — **Mynt** i mere indskrænket Forstand, rigtigere Metalmynt, er det Slags Mynt, til hvis sandselige Stof en eller anden Art Metal vælges. Metallerne, især de ædle, forene i sig alle de Egenskaber, som udfordres til en god Realmynt; 1) besidde de en høi positiv saavelsom en høi relativ Værdie og tillige en temmelig regelmæssig og varig Tuskværdie; de ere nemlig sjeldne i Forhold til andre Varer og skylde ei det blotte Tilfælde deres Tilværelse; uden en betydelig Bekostning og Møie kan man ei udrive dem af Jordens Skjød eller gjøre dem brugbare til menneskelige Hensigter, men de Hensigter, hvortil de bruges som Midler, ere høist mangfoldige; formedelst deres Skjønhed og deres indvortes Adel tilfredsstille de Forfængeligheden, naar de forarbeides til Prydelse, ligesom de forarbeides til

Livets Beqvemmelighed og vor Tilstands Forbedring; 2) de ere lette at bringe fra et Sted til et andet, thi de besidde i en liden Omfang en stor sammenlignet Tuskværd, derfor ere deres virkelige Priser næsten eens i alle Lande; 3) de ere delelige næsten i det uendelige, alle deres Dele have samme Natur som det Hele, saa at de enkelte Stykkers Tuskværd blot bestemmes ved Forholdet af deres Størrelse, og ligesom de uden Tab kunne deles i mange Stykker, saa kunne Delene igjen uden Tab forenes; 4) de ere høist varige, tabe yderst lidet ved Brugen og modstaae enhver Art Forstyrrelse. — Ved disse Metallernes fortræffelige Egenskaber er det intet Under, at Metalmynten spiller en saa vigtig Rolle i den hele Handel fremfor alle andre Myntsorter.

Mynter, Myntkundskab, Numismatik. Mynter kalder man saadanne Stykker ædle og uædle Metaller, hvorpaa alle Slags Tegn ere prægede; herved betegnes de som fælleds Maal for Tingenes Værdie og Priis. Dette tilkjendegiver og Navnet, thi Ordet Mynt kommer af det latinske Moneta, som oprindeligen betyder et Erindringstegn, nemlig af det, som et saadant Stykke Metal gjelder i Handelen. Fra dette Slags Mynter (Pengemynter) maa man skielne Mindemynter, Medailler (af metallum). Pengemynter kaldtes hos Romerne ogsaa nummi, af det græske Ord Nomos (dorisk Numos) eller Nomisma, der egentligt betyder alt, hvad der er antaget ved Skik eller lovmæssig Bestemmelse, hvad der er brugeligt, og her betegner en Mynts lovlig gjeldende Værdie. Efter dette Ord bliver Videnskaben om Mynterne ogsaa kaldet Numismatik. Denne lærer at kjende og bedømme de forskjellige Slags Mynter 1) efter deres Gehalt og Handelsværdie, 2) efter deres historiske Kjendemærker og er følgeligt enten borgerlig eller historisk Numismatik. Den borgerlige som bestemmer Mynternes Værdie efter deres Gjelden i Handelen, maa see paa tre Ting, 1) paa Materien, 2) paa Vægten og 3) paa Mynternes Værdie. Hvad Materien angaaer, saa var og er Metal næsten overalt det egentlige Stof til Mynten, thi andre Stoffe synes man blot i Nødsfald at

have betjent sig af, som i den nyere Tid af Papiir. Blandt Metallerne har man fornemmeligt brugt Guld, Sølv og Erts, hvorved man forstaaer alle Mynter af lavere Metaller, som Kobber, Messing, Composition ꝛc. Spartanerne og Byzantinerne havde Mynter af Jern, Syracusanerne af Tin. Vægten og Mynternes indvortes Gjelden bestemmer deres Værdie som Kjøbmandsvare, men Statsmagten bestemmer, hvad de skulde gjelde som gangbar Mynt i en Stat. Den borgerlige Numismatik skal følgeligt angive Vægten og sammes Forskjel hos de forskjellige Folk og Myntfodens Forskjellighed. Historieforskeren interesserer fornemmeligt de historiske Data paa Mynterne, deres Alder, Fædreneland og Præg. Med Hensyn til Alderen inddeles Mynterne i antike og moderne. Antike kaldes alle de som ere prægede før Aar 1400 efter Chr., moderne de efter den Tid. Hos Phoenicierne som den gamle Verdens fortrinligste Handelsfolk, kan man med Sandsynlighed søge Mynternes Oprindelse. Imidlertid betjente de sig dog vel kun af stemplede Sølvbarrer, men Grækerne havde egentlige Mynter; dog ere Opfinderen og Opfindelsestiden uvis. Græske Mynter bleve slagne af Konger, Republiker og Stæder. Hos Romerne var Numa eller Servius Tullius den Første, der indførte Mynter, som kaldtes pecunia, fordi der paa dem var præget Billeder af Qvæg (pecus). I Roms Aar 244 begyndte de consulariske Mynter, og de keiserlige med Julius Cæsar, som imod Statens Forbud først lod sit Billede præge paa Mynter. Disse, deels latinske, deels græske Keisermynter varede til Constantinopels Erobring af Tyrkerne 1453. Desuden havde de romerske Colonier deres egne Mynter. Det Land eller det Myntsted, hvor de ere prægede kalder man Mynternes Fædreneland. De ældre Mynters Fædreneland var sædvanligt Grækenland eller Italien. Mynter med græsk Skrift bleve sædvanligt slagne i Grækenland selv eller paa de græske Øer, og det egentlige Fædreneland bestemmer nærmere Folkets Navn, der ofte er udtrykt heelt, ofte med Begyndelsesbogstaverne, eller Folkenes og Stædernes indprægede Symboler. De romerske Mynter kjendes vel let paa Indskrift og Præg, Myntstederne selv deri-

mod ere vanskelige at udfinde. Ved de moderne Mynter har det heri almindeligt ligesaa liden Vanskelighed som med Alderen, da dette for det meste bestemmes ved Aarstallet, hiint ved Paaskriften, og, naar et Land har flere Myntsteder, ved et eget Tegn. Præget paa Mynterne bestaaer enten af Billedværk eller Skrift, og det, Bracteaterne eller Huulmynterne undtagne, paa begge Sider, hvoraf den ene kaldes Forside, Avers og den anden Bagside, Revers. Paa Forsiden finder man Billeder af Guder, Helte, berømte Vise og Lærde, Regenter, Fruentimmer og forskjellige Slags Symboler og Monumenter. Fyrsternes Billeder prægede alerede Grækerne paa deres Mynter, hos Romerne først Keiserne fra Julius Cæsar. Consularmynterne havde imidlertid Billedet af den berømte Stifter af en romersk Slægt f. Ex. den juliske Familie Venus, den calpurniske Familie Numa ꝛc. Paa de ældste Mynters Revers vare Dyr eller Skibssnabler (deraf pecunia eller nummi ratiti af ratis); dernæst prægede man forskjellige Guddomme og deres Attributer derpaa, eller som Seierstegn en paa en Vogn kjørende Victoria (nummi victoriati, bigati, Quadrigati), alleslags Mindesmærker og Mindetegn, Triumpher, Bygninger ꝛc., og, naar en Gjenstand et lod sig fremstille billedlig paa en naturlig Maade, alleslags symboliske Tegn, hvoriblandt en Mængde personificerede Dyder og andre Abstracta befinde sig. Ved de moderne Mynter udfylde Vaaben denne Plads, hvilke ligeledes kunne betragtes som Landes og Stæders Sindbilleder. Desuden finder man og paa Mynterne, med Undtagelse af de allerældste, Skrift, nemlig kredsformig ved Randen løbende Omskrift, som man kalder Legende og horisontal Indskrift paa Midten. Forsidens Legende forestiller dens Navn, Titel og Værdighed, hvis Billede findes paa Mynten, og, hvis Bagsiden ei er nogen Fortsættelse deraf, saa indeholder den enten Symbolets Forklaring eller et Valgsprog og deslige. Af de græske Mynter finder man mange uden Legende paa Forsiden, især naar de ere prydede med en Guddoms Billede; sjeldnere finder man dette ved de romerske. Almindeligt ere Legenderne vanskelige at forklare, fordi de meest ere skrevne

med de blotte Begyndelsesbogstaver, vel endog blandede med Monogrammer. (See Barthelemy Essai d'une paléographie numismatique). Det behøver vel ingen Forsikring, at denne Numismatik er af stor Vigtighed for Historieforskeren, men den er det og for Oldgrandskeren, Kunstneren og Archæologen og man har derfor ei gjort Uret i at betragte den antike Numismatik som en Deel af Archæologien. Naturligviis kommer her ei blot Penge-, men og Mindemynterne i Betragtning, hvilke sidste især have æsthetisk Værd. Af disse og hine lære vi med større Sikkerhed end ellers var muligt at kjende de Gamles Guddomme med deres Attributer og Tilnavne, Ceremonierne og Redskaberne ved deres Cultur, deres Præsters Costume kort sagt næsten alt hvad der har Hensyn til deres religiøse, borgerlige og militaire Skikke. Paa Mindemynter finder man flere af Oldtidens berømte Mindesmærker afbildede, f. Ex. den farnesiske Hercules, den knidiske Venus rc., og selv her finder man Leilighed til at skjelne de forskjellige Epocher i Stilen, at iagttage Kunstens Fremskridt hos de civiliserede Folk og sammenligne dem med Tilstanden hos Barbarerne. Grund nok til at anlægge Samlinger af dem. De berømteste Cabinetter af dette Slags ere i Paris, Wien og Gotha. (Stieglitz Versuch einer Einrichtung antiker Münzsammlungen zur Erläut. der Geschichte d. Kunst des Alterthums. Leipzig 1809). At sige noget om Literaturen i denne Green af Lærdom og Kunst er saa meget mindre nødvendigt, som man finder Tilfredsstillelse i Banduris, Hirschs og Lipsius's Værker. Om den gamle Numismatik har man Værker af Spanheim, Morelli Frölich, Wachter, Eckhel, Millin og Rasche's Lexicon, om Numismatiken overhovedet af Jobert, Olearius, Praun, Hirsch og Joachim; om den nyere af Döderlin, Köhler, Ludewig og Andre. Hermed kan man forbinde Harls: Encyclopedie der Geldwissenschaft 1ster Th. Erlangen 1806. Vigtige for dette Studium ere Beskrivelser over forskjellige Myntsamlinger af Lazara, Beger, Hay, Zoega, Liebe, Venuti, Havercamp, Pellerin, Eckhel, Sestini rc. Ligeledes Beskrivelser

ne over enkelte Arter Mynter f. Ex. Lilienthals Thalercabinet, det køhlerske Ducatcabinet ꝛc.

Myntfod kaldes Regjeringens Bestemmelse for den gangbare Mynts Vægt (Schrot) og fine Metal (Korn). Der gives 1) Forholdet til Guldets og Sølvets, 2) Prisen paa den fine Mark af de ædle Metaller, 3) sammes Legering til ethvert Myntslags, 4) Omkostningerne ved Legering og Myntning, 5) Antallet af hvert Slags Stykker, der skulde gjeres af en fiin og grov Mark.

Myntmester kaldes den, som har Opsigt med det Mechaniske ved Mynten (Myntstedet og Myntningen). **Myntvardein** er den, som bestemmer, bereaner og proberer Mynternes Korn, deres sande metalliske Værdie.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 09 05 05 14 016 6